PRAVILNIK

O NASTAVNOM PLANU I PROGRAMU ZA GIMNAZIJU

("Sl. glasnik SRS - Prosvetni glasnik", br. 5/90, "Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 3/91, 3/92, 17/93, 2/94, 2/95, 8/95, 23/97, 2/2002, 5/2003, 10/2003, 11/2004, 18/2004, 24/2004, 3/2005, 11/2005, 2/2006, 6/2006, 12/2006, 17/2006, 1/2008, 8/2008, 1/2009, 3/2009, 10/2009, 5/2010, 7/2011, 4/2013, 14/2013, 17/2013, 18/2013, 5/2014, 4/2015, 18/2015, 11/2016, 13/2016 - ispr., 10/2017 - ispr. i 12/2018 - dr. pravilnik, "Sl. glasnik RS", br. 30/2019 - dr. pravilnik i "Sl. glasnik - Prosvetni glasnik", br. 8/2019 - dr. pravilnik i 4/2020 - dr. pravilnik)

Član 1

Ovim pravilnikom utvrđuje se nastavni plan i program opšteg tipa i gimnazije sa društveno-jezičkim i prirodno-matematičkim smerom.

Nastavni plan i program iz stava 1. ovog člana sastavni su deo ovog pravilnika.

I PLAN OBRAZOVANJA ZA PREDMETE I RAZREDA GIMNAZIJE

Član 2

Plan obrazovanja za predmete I razreda jednak je za gimnaziju opšteg tipa i gimnaziju sa društveno-jezičkim, odnosno prirodno-matematičkim smerom.

Član 3

Broj časova nastave srpskog jezika i književnosti iznosi po četiri časa sedmično sa 148 časova godišnje.

U gimnaziji u kojoj učenici stiču obrazovanje na jeziku narodnosti, broj časova srpskog jezika i književnosti u I razredu iznosi po dva časa sedmično sa 74 časova godišnje.

Član 4

U gimnaziji u kojoj učenici stiču obrazovanje na albanskom, mađarskom, rumunskom, bugarskom, rusinskom, odnosno slovačkom jeziku, broj časova nastave jezika narodnosti iznosi po četiri časa sedmično sa 148 časova godišnje.

Član 5

Za prvi i drugi strani jezik broj časova nastave engleskog, francuskog, ruskog, nemačkog, španskog i italijanskog jezika iznosi po dva časa sedmično sa 74 časa godišnje.

Član 6

Broj časova nastave latinskog jezika u I razredu iznosi po dva časa sedmično sa 74 časa godišnje.

Član 7

Broj časova nastave istorije iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje.

Član 8

Broj časova nastave geografije iznosi po dva časa sedmično sa 74 časa godišnje.

Član 9

Broj časova biologije iznosi po dva časa sedmično sa 74 časa godišnje.

Član 10

Broj časova nastave matematike iznosi po četiri časa sedmično sa 148 časova godišnje.

Član 11

Broj časova nastave fizike iznosi po dva časa sedmično sa 74 časa godišnje.

Član 12

Broj časova nastave hemije iznosi po dva časa sedmično sa 74 časa godišnje.

Član 13

Broj časova nastave računarstva i informatike u I razredu gimnazije opšteg tipa, društveno-jezičkog smera i prirodno-matematičkog smera iznosi po dva časa vežbi nedeljno sa 74 časa vežbi godišnje.

Član 14

Broj časova nastave muzičke kulture iznosi po jedan čas sedmično sa 37 časova godišnje.

Član 15

Broj časova nastave likovne kulture iznosi po jedan čas sedmično sa 37 časova godišnje.

Član 16

Broj časova fizičkog vaspitanja iznosi po dva časa sedmično sa 74 časa godišnje.

Član 17

Programi obrazovanja za predmete iz čl. 3. do 16. ovog pravilnika sastavni su deo ovog pravilnika.

II PLAN OBRAZOVANJA ZA PREDMETE II, III I IV RAZREDA GIMNAZIJE OPŠTEG TIPA

Član 18

Broj časova nastave srpskog jezika i književnosti u II razredu iznosi po četiri časa sedmično sa 140 časova godišnje, u III razredu po četiri časa sedmično sa 144 časa godišnje i IV razredu po četiri časa sedmično sa 128 časova godišnje.

U gimnaziji u kojoj učenici stiču obrazovanje na jeziku narodnosti, broj časova nastave srpskog jezika i književnosti u II razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje, u III razredu po dva časa sedmično sa 72 časa godišnje i u IV razredu sa dva časa sedmično po 64 časa godišnje.

Član 19

U gimnaziji u kojoj učenici stiču obrazovanje na albanskom, mađarskom, rumunskom, bugarskom, rusinskom, odnosno slovačkom jeziku broj časova nastave jezika narodnosti iznosi u II razredu po četiri časa sedmično sa 140 časova godišnje, u III razredu po četiri časa sedmično sa 144 časa godišnje i u IV razredu po četiri časa sedmično sa 128 časova godišnje.

Član 20

Za prvi strani jezik broj časova nastave engleskog, francuskog, ruskog, nemačkog, španskog i italijanskog jezika u II razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje, u III razredu po četiri časa sedmično sa 144 časa godišnje i IV razredu po tri časa sedmično sa 96 časova godišnje.

Za drugi strani jezik broj časova nastave engleskog, francuskog, ruskog, nemačkog i španskog jezika u II iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje, u III razredu po dva časa sedmično sa 72 časa godišnje i IV razredu po dva časa sedmično sa 72 časa godišnje.

Član 21

Broj časova nastave latinskog jezika u II razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje.

Član 22

Broj časova nastave ustava i prava građana u IV razredu iznosi po jedan čas sedmično sa 32 časa godišnje.

Član 23

Broj časova nastave sociologije u IV razredu iznosi po dva časa sedmično sa 64 časa godišnje.

Član 24

Broj časova nastave psihologije u II razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje.

Član 25

Broj časova nastave filozofije u III razredu iznosi po dva časa sedmično sa 72 časa godišnje i u IV razredu po tri časa sedmično sa 96 časova godišnje.

Član 26

Broj časova nastave istorije u II razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje, u III razredu po dva časa sedmično sa 72 časa godišnje u IV razredu po dva časa sedmično sa 64 časa godišnje.

Član 27

Broj časova nastave geografije u II razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje i III razredu po dva časa sedmično sa 72 časa godišnje.

Član 28

Broj časova nastave biologije u II razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje, u III razredu po dva časa sedmično sa 72 časa godišnje i IV razredu po dva časa sedmično sa 64 časa godišnje.

Član 29

Broj časova nastave matematike u II razredu iznosi po četiri časa sedmično sa 140 časova godišnje, u III razredu po četiri časa sedmično sa 144 časa godišnje i IV razredu po četiri časa sedmično sa 128 časova godišnje.

Član 30

Broj časova nastave fizike u II razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje, u III razredu po tri časa sedmično sa 108 časova godišnje i u IV razredu po dva časa sedmično sa 64 časa godišnje.

Član 31

Broj časova nastave hemije u II razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje, u III razredu po dva časa sedmično sa 72 časa godišnje i u IV razredu po dva časa sedmično sa 64 časa godišnje.

Član 32

Broj časova nastave muzičke kulture u II razredu iznosi po jedan čas sedmično sa 35 časova godišnje.

Član 33

Broj časova nastave likovne kulture u II razredu iznosi po jedan čas sedmično sa 35 časova godišnje.

Član 34

Broj časova fizičkog vaspitanja u II razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje, u III razredu po dva časa sedmično sa 72 časa godišnje i IV razredu po dva časa sedmično sa 64 časa godišnje.

Član 35

Broj časova nastave računarstva i informatike u II razredu iznosi 60 časova vežbi godišnje.

III PLAN OBRAZOVANJA ZA PREDMETE II, III I IV RAZREDA GIMNAZIJE SA DRUŠTVENO-JEZIČKIM SMEROM

Član 36

Broj časova nastave srpskog jezika i književnosti u II razredu iznosi po četiri časa sedmično sa 140 časova godišnje, u III razredu po pet časova sedmično sa 180 časova godišnje i IV razredu po pet časova sedmično sa 160 časova godišnje.

U gimnaziji u kojoj učenici stiču obrazovanje na jeziku narodnosti, broj časova nastave srpskog jezika i književnosti u II razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje, u III razredu po dva časa sedmično sa 72 časa godišnje i u IV razredu sa dva časa sedmično po 64 časa godišnje.

Član 37

U gimnaziji u kojoj učenici stiču obrazovanje na albanskom, mađarskom, rumunskom, bugarskom, rusinskom, odnosno slovačkom jeziku broj časova nastave jezika narodnosti iznosi u II razredu po četiri časa sedmično sa 140 časova godišnje, u III razredu po pet časova sedmično sa 180 časova godišnje i IV razredu po pet časova sedmično sa 160 časova godišnje.

Član 38

Za prvi strani jezik broj časova nastave engleskog, francuskog, ruskog, nemačkog, španskog i italijanskog jezika u II razredu iznosi po tri časa sedmično sa 105 časova godišnje, u III razredu po pet časova sedmično sa 180 časova godišnje i IV razredu po četiri časa sedmično sa 128 časova godišnje.

Za drugi strani jezik broj časova nastave engleskog, francuskog, ruskog, nemačkog i španskog jezika u II iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje, u III razredu po dva časa sedmično sa 72 časa godišnje i IV razredu po dva časa sedmično sa 64 časa godišnje.

Član 39

Broj časova nastave latinskog jezika u II razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje.

Član 40

Broj časova nastave ustava i prava građana u IV razredu iznosi po jedan čas sedmično sa 32 časa godišnje.

Član 41

Broj časova nastave sociologije u IV razredu iznosi po tri časa sedmično sa 96 časova godišnje.

Član 42

Broj časova nastave psihologije u II razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje.

Član 43

Broj časova nastave filozofije u III razredu iznosi po dva časa sedmično sa 72 časa godišnje i u IV razredu po tri časa sedmično sa 96 časova godišnje.

Član 44

Broj časova nastave istorije u II razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje, u III razredu po tri časa sedmično sa 108 časova godišnje i IV razredu po tri časa sedmično sa 96 časova godišnje.

Član 45

Broj časova nastave geografije u II razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje, i III razredu po dva časa sedmično sa 72 časa godišnje.

Član 46

Broj časova nastave biologije u II razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje i u III razredu po dva časa sedmično sa 72 časa godišnje.

Član 47

Broj časova nastave matematike u II razredu iznosi po tri časa sedmično sa 105 časova godišnje, u III razredu po dva časa sedmično sa 72 časa godišnje i IV razredu po dva časa sedmično sa 64 časa godišnje.

Član 48

Broj časova nastave fizike u II razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje, u III razredu po dva časa sedmično sa 72 časa godišnje i u IV razredu po dva časa sedmično sa 64 časa godišnje.

Član 49

Broj časova nastave hemije u II razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časa godišnje.

Član 50

Broj časova nastave muzičke kulture u II razredu iznosi po jedan čas sedmično sa 35 časova godišnje, u III razredu po jedan čas sedmično sa 36 časova godišnje i IV razredu po jedan čas sedmično sa 32 časa godišnje.

Član 51

Broj časova nastave likovne kulture u II razredu iznosi po jedan čas sedmično sa 35 časova godišnje, u III razredu po jedan čas sedmično sa 36 časova godišnje i IV razredu po jedan čas sedmično sa 32 časa godišnje.

Član 52

Broj časova fizičkog vaspitanja u II razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje, u III razredu po dva časa sedmično sa 72 časa godišnje i IV razredu po dva časa sedmično sa 64 časa godišnje.

Član 53

Broj časova nastave računarstva i informatike u III razredu iznosi jedan čas sedmično sa 36 časova godišnje i 30 časova vežbi.

IV PLAN OBRAZOVANJA ZA PREDMETE II, III I IV RAZREDA GIMNAZIJE SA PRIRODNO-MATEMATIČKIM SMEROM

Član 54

Broj časova nastave srpskog jezika i književnosti u II razredu iznosi po tri časa sedmično sa 105 časova godišnje, u III razredu po tri časa sedmično sa 108 časova godišnje i IV razredu po četiri časa sedmično sa 128 časova godišnje.

U gimnaziji u kojoj učenici stiču obrazovanje na jeziku narodnosti, broj časova nastave srpskog jezika i književnosti u II razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje, u III

razredu po dva časa sedmično sa 72 časa godišnje i u IV razredu sa dva časa sedmično po 64 časa godišnje.

Član 55

U gimnaziji u kojoj učenici stiču obrazovanje na albanskom, mađarskom, rumunskom, bugarskom, rusinskom, odnosno slovačkom jeziku broj časova nastave jezika narodnosti iznosi u II razredu po tri časa sedmično sa 105 časova godišnje, u III razredu po tri časa sedmično sa 108 časova godišnje i IV razredu po četiri časa sedmično sa 128 časova godišnje.

Član 56

Za prvi strani jezik broj časova nastave engleskog, francuskog, ruskog, nemačkog, španskog i italijanskog jezika u II razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje, u III razredu po dva časa sedmično sa 72 časa godišnje i IV razredu po dva časa sedmično sa 64 časa godišnje.

Za drugi strani jezik broj časova nastave engleskog, francuskog, ruskog, nemačkog i španskog jezika u II iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje, u III razredu po dva časa sedmično sa 72 časa godišnje i IV razredu po dva časa sedmično sa 64 časa godišnje.

Član 57

Broj časova nastave ustava i prava građana u IV razredu iznosi po jedan čas sedmično sa 32 časa godišnje.

Član 58

Broj časova nastave sociologije u IV razredu iznosi po dva časa sedmično sa 64 časa godišnje.

Član 59

Broj časova nastave psihologije u II razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje.

Član 60

Broj časova nastave filozofije u III razredu iznosi po dva časa sedmično sa 72 časa godišnje i u IV razredu po dva časa sedmično sa 64 časa godišnje.

Član 61

Broj časova nastave istorije u II razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje, u III razredu po dva časa sedmično sa 72 časa godišnje.

Član 62

Broj časova nastave geografije u II razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje i III razredu po dva časa sedmično sa 72 časa godišnje.

Član 63

Broj časova nastave biologije u II razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje, u III razredu po tri časa sedmično sa 108 časova godišnje i IV razredu po tri časa sedmično sa 96 časova godišnje.

Član 64

Broj časova nastave matematike u II razredu iznosi po pet časova sedmično sa 175 časova godišnje, u III razredu po pet časova sedmično sa 180 časova godišnje i IV razredu po četiri časa sedmično sa 128 časova godišnje.

Član 65

Broj časova nastave fizike u II razredu iznosi po tri časa sedmično sa 105 časova godišnje, u III razredu po tri časa sedmično sa 118 časova godišnje i u IV razredu po pet časova sedmično sa 160 časova godišnje.

Član 66

Broj časova nastave hemije u II razredu iznosi po tri časa sedmično sa 105 časova godišnje, u III razredu po tri časa sedmično sa 108 časova godišnje i IV razredu po dva časa sedmično sa 64 časa godišnje.

Član 67

Broj časova nastave muzičke kulture u II razredu iznosi po jedan čas sedmično sa 35 časova godišnje.

Član 68

Broj časova nastave likovne kulture u II razredu iznosi po jedan čas sedmično sa 35 časova godišnje.

Član 69

Broj časova fizičkog vaspitanja u II razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje, u III razredu po dva časa sedmično sa 72 časa godišnje i IV razredu po dva časa sedmično sa 64 časa godišnje.

Član 70

Broj časova nastave računarstva i informatike u IV razredu iznosi jedan čas sedmično sa 32 časa godišnje i 30 časova vežbi.

IVa IZBORNI PREDMETI

Član 70a

Broj časova nastave verske nastave i građanskog vaspitanja, odnosno drugog predmeta etičko-humanističkog sadržaja u I, II, III i IV razredu iznosi po jedan čas nedeljno.

Verska nastava i građansko vaspitanje, odnosno drugi predmet etičko-humanističkog sadržaja ostvaruju se kao izborni predmeti.

Izuzetno od stava 2. ovog člana verska nastava i građansko vaspitanje ostvaruju se kao fakultativni predmeti za učenike koji su upisani u prvi razred gimnazije školske 2001-2002. godine.

V FAKULTATIVNE AKTIVNOSTI

1. Fakultativne nastavne aktivnosti

Član 71

Broj časova nastave jezika drugog naroda ili narodnosti sa elementima nacionalne kulture u I razredu iznosi po dva časa sedmično sa 74 časa godišnje, u II razredu po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje, u III razredu po dva časa sedmično sa 72 časa godišnje i u IV razredu po dva časa sedmično i 64 časa godišnje.

Broj časova nastave trećeg stranog jezika ima isti fond i raspored kao i jezik iz stava 1. ovog člana.

Član 72

Nastava nacrtne geometrije, astronomije, likovne umetnosti, muzičke umetnosti, sociologije, kulture, razvojne psihologije, etike, scenske umetnosti, demografije, geologije, klasičnog grčkog jezika i opšte lingvistike predviđena je po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje bez određenja razreda.

Nastava istorije umetnosti i pedagogije predviđena je po četiri časa sedmično sa 140 časova godišnje bez određenja razreda.

Član 73

Program predmeta iz čl. 72. i 73. ovog pravilnika sastavni je deo ovog pravilnika.

Član 73a

Broj časova nastave iz predmeta Košarka iznosi tri časa sedmično, odnosno u I razredu 111 časova, u II - 105, III - 108 i IV - 96 časova godišnje.

Broj časova nastave iz predmeta Osnove sportskog novinarstva u III razredu iznosi jedan čas sedmično, odnosno 36 časova godišnje.

Broj časova nastave iz predmeta Osnove marketinga u sportu u IV razredu iznosi jedan čas sedmično, odnosno 32 časa godišnje.

2. Fakultativne vannastavne aktivnosti

Član 74

Ekskurzije učenika predviđene su do tri dana u svakom od četiri razreda, stvaralačke i slobodne aktivnosti učenika od 30 do 60 časova u svakom razredu, hor sa dva časa nedeljno, a kulturna javna delatnost škole sa dva radna dana u školskoj godini.

VI OSTALI OBLICI OBRAZOVNO-VASPITNOG RADA

Član 75

Osim nastave gimnazije ostvaruju dodatni, dopunski i pripremni rad do 60 časova u svakom razredu, društveno korisni rad od po dva radna dana u svakom razredu i za rad sa učeničkom zajednicom od 15 do 30 časova u svakom razredu.

VII ZAVRŠNA ODREDBA

Član 76

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku Socijalističke Republike Srbije - Prosvetnom glasniku".

Samostalni član Pravilnika o izmenama i dopunama Pravilnika o planu obrazovanja i vaspitanja za gimnazije i program obrazovanja i vaspitanja za I razred

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 3/91)

Član 5

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku Republike Srbije - Prosvetnom glasniku", a primenjivaće se od školske 1991/92 godine.

Samostalni član Pravilnika o izmenama i dopunama Pravilnika o planu i programu obrazovanja i vaspitanja za gimnaziju

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 3/92)

Član 25

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Prosvetnom glasniku".

Samostalni članovi Pravilnika o dopunama Pravilnika o nastavnom planu i programu za gimnaziju

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 8/2008)

Član 3

Danom početka primene ovog pravilnika prestaje da važi Pravilnik o nastavnom planu i programu ogleda italijanskog jezika kao drugog stranog jezika za gimnaziju ("Prosvetni glasnik", broj 4/01).

Član 5

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Prosvetnom glasniku", a primenjivaće se od školske 2008/2009. godine.

Samostalni član Pravilnika o izmeni Pravilnika o nastavnom planu i programu za gimnaziju

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 1/2009)

Član 2

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Prosvetnom glasniku".

Samostalni član Pravilnika o izmeni Pravilnika o nastavnom planu i programu za gimnaziju

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 3/2009)

Član 2

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Prosvetnom glasniku", a primenjivaće se od 1. septembra 2009. godine.

Samostalni član Pravilnika o izmeni
Pravilnika o nastavnom planu i programu za gimnaziju

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 10/2009)

Član 2

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Prosvetnom glasniku".

Samostalni član Pravilnika o izmeni
Pravilnika o nastavnom planu i programu za gimnaziju

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 5/2010)

Član 2

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Prosvetnom glasniku", a primenjivaće se od školske 2010/2011. godine.

Samostalni član Pravilnika o izmenama i dopunama
Pravilnika o nastavnom planu i programu za gimnaziju

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 7/2011 i 14/2013)

Član 2

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku Republike Srbije - Prosvetni glasnik".

Samostalni član Pravilnika o dopuni
Pravilnika o nastavnom planu i programu za gimnaziju

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 4/2013)

Član 2

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Prosvetnom glasniku", a primenjivaće se od školske 2013/2014. godine.

Samostalni član Pravilnika o izmeni
Pravilnika o nastavnom planu i programu za gimnaziju

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 14/2013)

Član 2

Ovaj pravilnik stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku Republike Srbije - Prosvetni glasnik".

Samostalni član Pravilnika o dopuni
Pravilnika o nastavnom planu i programu za gimnaziju

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 17/2013)

Član 2

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku Republike Srbije - Prosvetni glasnik", a primenjuje se od školske 2013/2014. godine.

Samostalni član Pravilnika o izmeni
Pravilnika o nastavnom planu i programu za gimnaziju

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 18/2013)

Član 2

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku Republike Srbije - Prosvetni glasnik", a primenjuje se od drugog polugodišta školske 2013/2014. godine.

Samostalni član Pravilnika o dopuni
Pravilnika o nastavnom planu i programu za gimnaziju

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 5/2014)

Član 2

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku Republike Srbije - Prosvetnom glasniku", a primenjivaće se od školske 2014/2015. godine.

Samostalni član Pravilnika o izmenama
Pravilnika o nastavnom planu i programu za gimnaziju

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 4/2015)

Član 3

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku Republike Srbije - Prosvetnom glasniku", a primenjivaće se od školske 2015/2016. godine.

Samostalni članovi Pravilnika o izmeni
Pravilnika o nastavnom planu i programu za gimnaziju

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 11/2016 i 13/2016 - ispr.)

Član 2

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku Republike Srbije - Prosvetnom glasniku".

PLAN OBRAZOVANJA ZA GIMNAZIJU
NASTAVNI PLAN*****
GIMNAZIJA - OPŠTI TIP**

Red. broj	I OBAVEZNI PREDMETI	PRVI RAZRED					DRUGI RAZRED					TREĆI RAZRED					ČETVRTI RAZRED					UKUPNO				
		razr. čas. nast.				nas. u bloku god.	razr. čas. nast.				nas. u bloku god.	razr. čas. nast.				nas. u bloku god.	razr. čas. nast.				nas. u bloku god.	razr. čas. nast.				nas. u bloku god.
		nedeljno		godiš.			nedeljno		godiš.			nedeljno		godiš.			nedeljno		godiš.			nedeljno		godiš.		
		T	V	T	V		T	V	T	V		T	V	T	V		T	V	T	V		T	V	T	V	
1.	a. Srpski jezik i književnost b. ____ jezik i književnost*	4		148			4		140			4		144			4		128			16		560		
2.	Srpski kao nematernji jezik*	2*					2*					2*					2*					8*				
3.	Prvi strani jezik	2		74			2		70			4		144			3		96			11		384		

4.	Drugi strani jezik	2		74			2		70			2		72			2		64			8		280		
5.	Latinski jezik	2		74			2		70			-					-					4		144		
6.	Ustav i prava građana	-					-					-					1		32			1		32		
7.	Sociologija	-					-					-					2		64			2		64		
8.	Psihologija	-					2		70			-					-					2		70		
9.	Filozofija	-					-					2		72			3		96			5		168		
10.	Istorija	2		70			2		74			2		72			2		64			8		280		
11.	Geografija	2		74			2		70			2		72			-					6		216		
12.	Biologija	2		74			2		70			2		72			2		64			8		280		
13.	Matematika	4		148			4		140			4		144			4		128			16		560		
14.	Fizika	2		74			2		70			3		108			2		64			9		316		
15.	Hemija	2		74			2		70			2		72			2		64			8		280		
16.	Računarstvo i informatika		2		74	-	-	-	-	60	-	1	-	36	30	-	1	-	32	30		3	1	105	157	
17.	Muzička kultura	1		37			1		35			-					-					2		72		
18.	Likovna kultura	1		37			1		35			-					-					2		72		
19.	Fizičko vaspitanje	2		74			2		70			2		72			2		64			8		280		
	Ukupno A:	29	1	1073	37	-	30	-	1050	60	-	30		1080	30	-	30		960	30		119	1	4163	157	
	Ukupno A:	30		1110			30		1110			30		1110			30		990			120		4320		

Napomena: *) Za učenike koji nastavu slušaju na jednom od jezika narodnosti (Zakon o srednjoj školi, član 5).

NASTAVNI PLAN*****
GIMNAZIJA - DRUŠTVENO-JEZIČKI SMER**

Red. broj	I OBAVEZNI PREDMETI	PRVI RAZRED					DRUGI RAZRED					TREĆI RAZRED					ČETVRTI RAZRED					UKUPNO				
		razr. čas. nast.				nas. u bloku god.	razr. čas. nast.				nas. u bloku god.	razr. čas. nast.				nas. u bloku god.	razr. čas. nast.				nas. u bloku god.	razr. čas. nast.				nas. u bloku god.
		nedeljno		godiš.			nedeljno		godiš.			nedeljno		godiš.			nedeljno		godiš.			nedeljno		godiš.		
		T	V	T	V		T	V	T	V		T	V	T	V		T	V	T	V		T	V	T	V	
1.	a. Srpski jezik i književnost	4		148			4		140			5		180			5		160			18		628		
	b. ____ jezik i književnost*																									
2.	Srpski kao nematernji jezik*	2*					2*					2*					2*					8*				
3.	Prvi strani jezik	2		74			3		105			5		180			4		128			14		487		
4.	Drugi strani jezik	2		74			2		70			2		72			2		64			8		280		
5.	Latinski jezik	2		74			2		70			-					-					4		144		
6.	Ustav i prava građana	-					-					-					1		32			1		32		
7.	Sociologija	-					-					-					3		96			3		96		
8.	Psihologija	-					2		70			-					-					2		70		
9.	Filozofija	-					-					2		72			3		96			5		168		
10.	Istorija	2		70			2		74			3		108			3		96			10		348		
11.	Geografija	2		74			2		70			2		72			-					6		216		
12.	Biologija	2		74			2		70			2		72			-					6		216		
13.	Matematika	4		148			3		105			2		72			2		64			11		389		
14.	Fizika	2		74			2		70			2		72			2		64			8		280		
15.	Hemija	2		74			2		70			-					-					4		144		

16.	Računarstvo i informatika		2		74	-	-	-	-	60	-	1	-	36	30	-	1	-	32	30	-	3	1	105	157	-
17.	Muzička kultura	1		37			1		35			1		36			1		32			4		140		
18.	Likovna kultura	1		37			1		35			1		36			1		32			4		140		
19.	Fizičko vaspitanje	2		74			2		70			2		72			2		64			8		280		
	Ukupno A:	29	1		37	-	30		1050	60	-	30		1080	30	-	30		960	30	-	119	1	4163	157	-
	Ukupno A:	30		1110			30		1110			30		1110			30		990			120		4320		

Napomena: *) Za učenike koji nastavu slušaju na jednom od jezika narodnosti (Zakon o srednjoj školi, član 5).

NASTAVNI PLAN*****
GIMNAZIJA - PRIRODNO-MATEMATIČKI SMER**

Red. broj	I OBAVEZNI PREDMETI	PRVI RAZRED					DRUGI RAZRED					TREĆI RAZRED					ČETVRTI RAZRED					UKUPNO				
		razr. čas. nast.				nas. u bloku god.	razr. čas. nast.				nas. u bloku god.	razr. čas. nast.				nas. u bloku god.	razr. čas. nast.				nas. u bloku god.	razr. čas. nast.				nas. u bloku god.
		nedeljno		godiš.			nedeljno		godiš.			nedeljno		godiš.			nedeljno		godiš.			nedeljno		godiš.		
		T	V	T	V		T	V	T	V		T	V	T	V		T	V	T	V		T	V	T	V	
1.	a. Srpski jezik i književnost	4		148			3		105			3		108			4		128			14		489		
	b. ____ jezik i književnost*																									
2.	Srpski kao nematernji jezik*	2*					2*					2*					2*					8*				
3.	Prvi strani jezik	2		74			2		70			2		72			2		64			8		280		
4.	Drugi strani jezik	2		74			2		70			2		72			2		64			8		280		

5.	Latinski jezik	2		74			-					-					-					2		74		
6.	Ustav i prava građana	-					-					-					1		32			1		32		
7.	Sociologija	-					-					-					2		64			2		64		
8.	Psihologija	-					2		70			-					-					2		70		
9.	Filozofija	-					-					2		72			2		64			4		136		
10.	Istorija	2		70			2		74			2		72			-					6		216		
11.	Geografija	2		74			2		70			2		72			-					6		216		
12.	Biologija	2		74			2		70			3		108			3		96			10		348		
13.	Matematika	4		148			5		175			5		180			4		128			18		631		
14.	Fizika	2		74			3		105			3		108			5		160			13		447		
15.	Hemija	2		74			3		105			3		108			2		64			10		351		
16.	Računarstvo i informatika		2		74		-	-	-	60	-	1	-	36	30	-	1	-	32	30		3	1	105	157	-
17.	Muzička kultura	1		37			1		35			-					-					2		72		
18.	Likovna kultura	1		37			1		35			-					-					2		72		
19.	Fizičko vaspitanje	2		74			2		70			2		72			2		64			8		280		
	Ukupno A:	29	1		37		30		1050	60	-	30		1080	30	-	30		960	30		119	1	4163	157	-
	Ukupno A:	30		1110			30		1110			30		1110			30		990			120		4320		

Napomena: *) Za učenike koji nastavu slušaju na jednom od jezika narodnosti (Zakon o srednjoj školi, član 5).

Ia IZBORNI PREDMETI**		PRVI RAZRED		DRUGI RAZRED		TREĆI RAZRED		ČETVRTI RAZRED		UKUPNO	
		ned.	godišnje	ned.	godišnje	ned.	godišnje	ned.	godišnje	ned.	godišnje
1.	Verska nastava	1	37	1	35	1	36	1	32	4	140

2.	Drugi predmet etičko-humanističkog Sadržaja	1	37	1	35	1	36	1	32	4	140

Učenik je obavezan da prilikom upisa u prvi i svaki naredni razred škole izabere jedan od dva izborna predmeta.

		I razred		II razred		III razred		IV razred		Ukupno	
		ned.	god.	ned.	god.	ned.	god.	ned.	god.	ned.	god.
II FAKULTATIVNI PREDMETI**											
1.	Jezik drugog naroda ili narodnosti sa elementima nacionalne kulture	2	70	2	74	2	72	2	64	8	280
2.	Treći strani jezik	2	70	2	74	2	72	2	64	8	280
3.	Nacrtna geometrija									2	70
4.	Astronomija									2	70
5.	Likovna umetnost									4	140
6.	Muzička umetnost									2	70
7.	Sociologija kulture									2	70
8.	Istorija umetnosti									4	140
9.	Pedagogija									2	70
10.	Razvojna psihologija									2	70
11.	Etika									2	70
12.	Scenska umetnost									2	70
13.	Demografija									2	70
14.	Geologija									2	70
15.	Klasični grčki jezik									4	140
16.	Opšta lingvistika									2	70
17.	Računarstvo i informatika									6	210
18.	Košarka	3	111	3	105	3	108	3	96	12	420
19.	Osnove sportskog novinarstva					1	36			1	36
20.	Osnove marketinga u sportu							1	32	1	32

III OSTALI OBAVEZNI OBLICI OBRAZOVNO-VASPITNOG RADA**		PRVI RAZRED	DRUGI RAZRED	TREĆI RAZRED	ČETVRTI RAZRED	UKUPNO
		godišnje	godišnje	godišnje	godišnje	godišnje
1.	Čas odeljenskog starešine/zajednice	74 časa	70 časova	72 časa	64 časa	280 časova
2.	Dodatni rad	do 30 časova	do 30 časova	do 30 časova	do 30 časova	do 120 časova
3.	Dopunski rad	do 30 časova	do 30 časova	do 30 časova	do 30 časova	do 120 časova

4.	Pripremni i društveno-korisni rad*	do 30 časova	do 30 časova	do 30 časova	do 30 časova	do 120 časova

Napomena: *) Ako se u toku godine ukaže potreba za njim.

IV FAKULTATIVNE VANNASTAVNE AKTIVNOSTI						
1.	Ekskurzije	do 3 dana	do 3 dana	do 3 dana	do 3 dana	
2.	Stvaralačke i slobodne aktivnosti učenika	30-60 čas.	30-60 čas.	30-60 čas.	30-60 čas.	120-240 čas.
3.	Hor		2 časa ned.			280 čas.
4.	Kulturna i javna delatnost škole		2 radna dana			

OSTVARIVANJE PLANA I PROGRAMA

Raspored radnih nedelja u toku nastavne godine

Razred	Razredno-časovna nastava	Nastava vežbi Računarstvo i informatika	Obavezne i fakultativne vannastavne aktiv.	Ukupno radnih nedelja	Ostali radni dani
I	37 nedelja	-	2 nedelje	39	
II	35 nedelja	2 nedelje	2 nedelje	39	
III	36 nedelja	1 nedelja	2 nedelje	39	
IV	32 nedelje	1 nedelja	2 nedelje	35	4 nedelje matura

CILJEVI OBRAZOVANJA I VASPITANJA U GIMNAZIJI

Cilj obrazovanja i vaspitanja u gimnaziji je da se putem sticanja funkcionalnih znanja, ovladavanja veštinama, formiranja stavova i vrednosti, u okviru predviđenih nastavnih predmeta, obezbedi:

- pun intelektualni, emocionalni, socijalni, moralni i fizički razvoj učenika u skladu sa njihovim sposobnostima, potrebama, interesovanjima;

- unapređenje jezičke, matematičke, naučne, umetničke, kulturne, tehničke, informatičke pismenosti, što je neophodno za nastavak obrazovanja i profesionalni razvoj;

- podrška razvoju međupredmetnih kompetencija.

Međupredmetne kompetencije obezbeđuju učenicima uspešno snalaženje u svakodnevnom životu i radu. One su rezultat velikog broja aktivnosti koje se ostvaruju u svim nastavnim

predmetima i tokom celokupnog gimnazijskog školovanja. Za njihov razvoj važni su ne samo sadržaji već i metode sa kojima se oni proučavaju i u njima treba da dominiraju istraživačke i interaktivne metode, refleksija, kritičko mišljenje, kooperativno učenje i druge metode koje jačaju participaciju učenika u obrazovno-vaspitnom procesu.

Kompetencija komunikacije na srpskom (ili maternjem) jeziku

Učenik je u stanju da razume, koristi i kritički razmišlja o idejama, činjenicama, osećanjima i stavovima koje izražavaju drugi na srpskom (maternjem) jeziku u usmenom i pisanom obliku. U stanju je da izrazi i tumači sopstvene misli, stavove, osećanja u usmenom i pisanom obliku na srpskom (maternjem) jeziku. Učenik koristi srpski (maternji) jezik da bi učestvovao u različitim društvenim i kulturnim situacijama na primeren, konstruktivan i kreativan način.

Kompetencija komunikacije na stranom jeziku

Učenik je u stanju da razume, koristi i kritički razmišlja o idejama, činjenicama, osećanjima i stavovima koje izražavaju drugi na stranom jeziku u usmenom i pisanom obliku. U stanju je da izrazi i tumači sopstvene misli, stavove, osećanja u usmenom i pisanom obliku na stranom jeziku. Učenik koristi strani jezik da bi učestvovao u različitim društvenim i kulturnim situacijama na primeren, konstruktivan i kreativan način.

Matematička kompetencija

Učenik je u stanju da koristi, opiše i objasni matematičke pojmove i procedure, predvidi pojave, donosi matematički zasnovane odluke i rešava probleme u različitim situacijama. Učenik može da identifikuje i razume ulogu koju matematika ima u savremenom životu i aktivno, konstruktivno i kritički učestvuje u životu zajednice i doprinosi njenom razvoju.

Naučno-tehnološka kompetencija

Učenik je u stanju da koristi i primenjuje znanje i naučne metode pri prepoznavanju naučnih problema, formuliše naučna objašnjenja pojava i izvodi na činjenicama zasnovane zaključke o naučno relevantnim pitanjima. Učenik razume nauku kao najznačajniji oblik ljudskog saznanja i delatnosti za razvoj društva, poseduje svest o načinima na koji nauka i tehnologija oblikuju život u savremenom društvu i razume koliko je važno imati odgovoran odnos prema upotrebi naučnih dostignuća za današnje i buduće generacije.

Kompetencija za rešavanje problema

Učenik je u stanju da prepozna, razume i reši problemske situacije u kojima rešenje nije vidljivo na prvi pogled, koristeći znanja i veštine stečene iz različitih predmeta. Rešavanje problema podrazumeva i spremnost učenika da se angažuje i konstruktivno i promišljeno doprinese rešavanju problema sa kojima se suočava zajednica kojoj pripada.

Informatička kompetencija

Učenik kompetentno i kritički koristi tehnologije informacionog društva u raznovrsnim situacijama i aktivnostima da bi ostvario lične ciljeve i aktivnosti, konstruktivno i promišljeno učestvovao u životu zajednice.

Kompetencija za učenje

Oslanjajući se na prethodna znanja i iskustva, učenik je u stanju da organizuje učenje, samostalno ili u grupi, na efikasan način i u skladu sa sopstvenim potrebama. Učenik je svestan načina na koji uči i raspoloživih resursa za učenje (knjige, internet, druge osobe itd.), motivisan je da uči, može da upravlja procesom učenja i prevazilazi teškoće sa kojima se suočava tokom učenja.

Kompetencija za odgovoran odnos prema zdravlju

Učenik je svestan, kratkoročnih i dugoročnih, posledica ponašanja koje ugrožava fizičko i mentalno zdravlje osobe, ima izgrađene zdrave životne stilove i spreman je da se ponaša u skladu sa njima.

Kompetencija za upravljanje sopstvenim ponašanjem i spremnost za akciju Učenik je u stanju da ideje pretoči u akciju. To podrazumeva kritičko mišljenje, kreativnost, inovativnost i preuzimanje rizika, kao i sposobnost planiranja i upravljanja aktivnošću - bilo samostalno ili u okviru tima radi - radi ostvarenja ciljeva. Učenik razume kontekst u kome se odvijaju aktivnosti, ume da se uskladi sa njim i iskoristi mogućnosti koje se nude.

Socijalna kompetencija (saradnja, timski rad)

Ova vrsta kompetencije omogućava učenicima da delotvorno i konstruktivno učestvuju u društvenom životu, ne ugrožavajući interese, potrebe, osećanja, prava drugih, čime se jača društvena kohezija u Srbiji. Učenik ume da sarađuje i timski radi na rešavanju različitih problema, koji su od značaja za njega i širu društvenu zajednicu.

Građanska kompetencija za život u demokratskom društvu

Učenik razume osnovne pojmove, institucije, procedure, principe i vrednosti demokratskog društva, svestan je mesta i uloge građanina za razvoj i održanje demokratskog društva, razume izazove sa kojima se suočava savremeno društvo i država i spreman je da aktivno i konstruktivno učestvuje u različitim sferama društvenog života.

Kulturna kompetencija

Učenik razume značaj koji kultura ima za razvoj i prosperitet pojedinca i društva, u stanju je da interpretira kulturna dela i poveže ih sa svojim ličnim iskustvom da bi ga osmislio i obogatio. Učenik razume značaj kreativnog izražavanja ideja, misli, osećanja u različitim medijima (muzika, izvođačke umetnosti, književnost i vizuelne umetnosti).

Kompetencija za održivi razvoj

Učenik ima svest da zadovoljenje potreba sadašnjice ne sme da ugrozi mogućnost budućih generacija da zadovolje svoje potrebe, svestan je važnosti očuvanja životne okoline i spreman je da se angažuje na konstruktivan i kreativan način u očuvanju životne okoline kroz samostalnu aktivnost i uključivanje u različite društvene akcije.

Sledeći

Prethodni

PROGRAM OBRAZOVANJA ZA I RAZRED GIMNAZIJE***

(Prestao da važi)

PROGRAM OBRAZOVANJA I VASPITANJA ZA II, III I IV RAZRED GIMNAZIJE*****

SRPSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

II razred****
gimnazija opšteg tipa

(Prestalo da važi)

III razred*****
gimnazija opšteg tipa

(Prestalo da važi)

IV razred
gimnazija opšteg tipa

(4 časa nedeljno, 128 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

A. KNJIŽEVNOST (80)

I. PROUČAVANJE KNJIŽEVNOG DELA (26)

Slojevita struktura književnoumetničkog dela

Sloj zvučanja

Sloj značenja

Sloj sveta dela (predmetnosti)

Sloj ideja

Dinamičnost strukture.

Metodologija proučavanja književnosti

Metodi:

Pozitivistički

Psihološki

Fenomenološki

Strukturalistički

Teorija recepcije

Pluralizam metoda i njihov suodnos.

Smisao i zadaci proučavanja književnosti

Stvaranje književnoumetničkog dela i proučavanje književnosti (stvaralački, produktivni i teorijski odnosi prema književnoj umetnosti).

Čitalac, pisac i književno delo. Književna kultura.

Književna kultura

Dela za obradu

Desanka Maksimović: Tražim pomilovanje (izbor)

Vasko Popa: Kalenić (izbor), Kora

Branko Miljković: Vatra i ništa (izbor)

Branko Ćopić: Bašta sljezove boje

Vladan Desnica: Proljeća Ivana Galeba

Samjuel Beket: Čekajući Godoa.

II. SAVREMENA KNJIŽEVNOST (34)

Bitna obeležja i najznačajniji predstavnici evropske i srpske književnosti

Alber Kami: Stranac

Luis Borhes: Čekanje (kratka priča)

Stevan Raičković: Septembar, Kamena uspavanka (izbor)

Miodrag Pavlović: Rekvijem

Vesna Parun: Ti koja imaš nevinije ruke

Blažo Koneski: Vezilja

Ivo Andrić: Prokleta avlija

Meša Selimović: Derviš i smrt

Mihajlo Lalić: Lelejska gora

Dobrica Ćosić: Koreni, Vreme smrti

Antonije Isaković: Kroz granje nebo

Aleksandar Tišma: Upotreba čoveka

Ranko Marinković: Ruke (novela)

Danilo Kiš: Enciklopedija mrtvih

Dušan Kovačević: Balkanski špijun

III. LEKTIRA (20)

Viljem Šekspir: Hamlet

Volfgang Gete: Faust

Fjodor M. Dostojevski: Zločin i kazna ili Braća Karamazovi

Mihail Bulgakov: Majstor i Margarita

Milorad Pavić: Hazarski rečnik

Izbor iz svetske lirike XX veka (Odn, Sezar, Prever, Pasternak, Ahmatova, Cvetajeva, Brodski, Sengor, Sajfers).

Izbor iz savremene srpske književnosti (B. Pekić, M. Bećković i dr.).

Izbor književnih kritika i eseja (I. Sekulić, B. Mihajlović, P. Džadžić, M. Pavlović, N. Milošević, S. Lukić).

IV. KNJIŽEVNOTEORIJSKI POJMOVI

Na navedenim delima ponavljaju se, proširuju, usvajaju i sistematizuju osnovni književnoteorijski pojmovi.

Lirika. Lirsko izražavanje: stvaralačke mogućnosti posredovanja jezika između svesti i zbilje; asocijativno povezivanje raznorodnih pojmova; sugerisanje, podsticanje i upućivanje; čitaočeva recepcija; jedinstvo zvukova, ritmova, značenja i smisla.

Epika: Strukturni činioci proznog književnoumetničkog dela: objektivno i subjektivno pripovedanje; fiktivni pripovedač; pomeranje pripovedačevog gledišta; sveznajući pripovedač; tok svesti; umetničko vreme; umetnički prostor; načelo integracije.

Tipovi romana: roman lika, prostora, stepenasti, prstenasti, paralelni; roman toka svesti; roman-esej; defabuliziran roman.

Drama: Struktura i kompozicija drame; antidrama; antijunak.

Drama i pozorište, radio, televizija, film.

Putopis. Esej. Književna kritika.

B. JEZIK (30)

I. SINTAKSA

Padežni sistem. - Pojam padežnog sistema i predloško-padeških konstrukcija. Osnove imeničke, pridevske i priloške vrednosti padežnih odnosno predloško-padežnih konstrukcija. Padežna sinonimija. Polivalentnost padeža. Predloški izrazi.

Kongruencija: definicija i osnovni pojmovi; gramatička i semantička kongruencija.

Sistem zavisnih rečenica. Obeležja zavisnih rečenica. Tri osnovna tipa vrednosti zavisnih rečenica (imeničke, pridevske i priloške zavisne rečenice). Glavne vrste zavisnih rečenica: izrične (sa upravnim i neupravnim govorom), odnosne, mesne, vremenske, uzročne, uslovne, dopusne, namerne, poredbene i posledične. Veznički izrazi.

Sistem nezavisnih rečenica. Opšti pojmovi o vrstama nezavisnih rečenica, njihovim obeležjima i funkcijama. Obaveštajne, upitne, zapovedne, željne i uzvične rečenice.

Osnovni pojmovi o negaciji.

Glagolski vid. Glavna vidska značenja i način njihovog obeležavanja.

Glagolska vremena i glagolski načini - osnovni pojmovi. Vremenska i modalna značenja ličnih glagolskih oblika: prezenta, perfekta, krnjeg perfekta, aorista, imperfekta, pluskvamperfekta, futura, futura drugog, kondicionala (potencijala) i imperativa.

Naporedne konstrukcije (koordinacija). Pojam naporednog odnosa. Obeležavanje naporednog odnosa. Glavni tipovi naporednih konstrukcija: sastavne, rastavne, suprotne, isključne, zaključne i gradacione.

Raspoređivanje sintaksičkih jedinica (osnovni pojmovi).

Informativna aktualizacija rečenice i načini njenog obeležavanja (osnovni pojmovi).

Komunikativna kohezija. Načini uspostavljanja veza među delovima teksta.

Specijalni tipovi nezavisnih rečenica. (Evo autobusa! Požar! Strašnog li vremena! i dr.).

Pragmatika. Govorni činovi. Struktura razgovora i teksta.

II. OPŠTI POJMOVI O JEZIKU

Evolucija jezika: Razvoj jezika u ljudskoj vrsti, u društvu i kod pojedinca. Nastanak i razvoj pisma.

Jezik, kultura i društvo: Jezik i druge društvene kategorije. Višejezičnost. Stavovi prema jeziku.

Tipovi jezika: Jezici u svetu. Jezička srodnost. Jezički tipovi i jezičke univerzalije.

III. PRAVOPIS

Interpunkcija

V. KULTURA IZRAŽAVANJA (18)

I. USMENO IZRAŽAVANJE

Retorika (pojam i vrste); istorijat i podela; razgovor, govor. Odnos između govornika i auditorija. Vežbe javnog govorenja pred auditorijom (upotreba podsetnika, improvizovano izlaganje; korišćenje mikrofona).

II. PISMENO IZRAŽAVANJE

Stilistika: funkcionalni stilovi: administrativno-poslovni (molba, žalba, poslovno pismo).

Oblici pismenog izražavanja: prikaz, osvrt, rasprava, književne paralele, esej (vežbanja).

Pravopis: interpunkcija (vežbanja).

Domaći pismeni zadaci složenijih zahteva (čitanje i analiza na času).

Četiri pismena zadatka godišnje.

II razred****
gimnazija društveno-jezičkog smera

(Prestalo da važi)

III razred*****

gimnazija društveno-jezičkog smera

(Prestalo da važi)

IV razred
gimnazija društveno-jezičkog smera

(5 časova nedeljno, 160 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

A. KNJIŽEVNOST (95)

I. PROUČAVANJE KNJIŽEVNOG DELA (35)

Slojevita struktura književnoumetničkog dela

Sloj zvučanja

Sloj značenja

Sloj sveta dela (prikazanih predmeta)

Sloj ideja

Dinamičnost strukture.

Metodologija proučavanja književnosti

Metodi:

Pozitivistički

Psihološki

Fenomenološki

Strukturalistički

Teorija recepcije

Pluralizam metoda i njihov suodnos.

Smisao i zadaci proučavanja književnosti

Stvaranje književnoumetničkog dela i proučavanje književnosti (stvaralački, produktivni i teorijski odnosi prema književnosti).

Čitalac, pisac i književno delo. Književna kultura.

Dela za obradu

Desanka Maksimović: Tražim pomilovanje (izbor)

Vasko Popa: Kalenić, Manasija, Kora (izbor)

Branko Miljković: Vatra i ništa (izbor)

Branko Ćopić: Bašta sljezove boje (izbor)

Vladan Desnica: Proljeća Ivana Galeba

Vilijam Fokner: Buka i bes

Samjuel Beket: Čekajući Godoa

II. SAVREMENA KNJIŽEVNOST (40)

Bitna obeležja i najznačajniji predstavnici evropske i srpske književnosti

Alber Kami: Stranac

Luis Borhes: Čekanje (kratka priča)

Stevan Raičković: Septembar, Kamena uspavanka (izbor)

Miodrag Pavlović: Naučite pjesan, Rekvijem

Vesna Parun: Ti koja imaš nevinije ruke

Blaže Koneski: Vezilja

Ivo Andrić: Prokleta avlija

Meša Selimović: Derviš i smrt

Mihajlo Lalić: Lelejska gora

Dobrica Ćosić: Koreni, Vreme smrti

Aleksandar Tišma: Upotreba čoveka

Antonije Isaković: Kroz granje nebo

Danilo Kiš: Enciklopedija mrtvih

Ranko Marinković: Ruke (novela)

Dušan Kovačević: Balkanski špijun

III. LEKTIRA (20)

Viljem Šekspir: Hamlet

Volfgang Gete: Faust

Fjodor M. Dostojevski: Zločin i kazna ili Braća Karamazovi

Milorad Pavić: Hazarski rečnik

Izbor iz svetske lirike XX veka (Odn, Sezar, Prever, Pasternak, Ahmatova, Cvetajeva, Brodski, Sengor, Sajfers).

Izbor iz savremene srpske književnosti (B. Pekić, M. Bećković i dr.).

Izbor književnih kritika i eseja (I. Sekulić, B. Mihajlović, P Džadžić, M. Pavlović, N. Milošević, S. Lukić).

IV. KNJIŽEVNOTEORIJSKI POJMOVI

Na navedenim delima ponavljaju se, proširuju, usvajaju i sistematizuju osnovni književnoteorijski pojmovi.

Lirika. Lirsko izražavanje: stvaralačke mogućnosti posredovanja jezika između svesti i zbilje; asocijativno povezivanje raznorodnih pojmova; sugerisanje; podsticanje i upućivanje; čitaočeva recepcija; jedinstvo zvukova, ritmova, značenja i smisla.

Epika: Strukturni činioci proznog književnoumetničkog dela; objektivno i subjektivno pripovedanje; fiktivni pripovedač; pomeranje pripovedačevog gledišta; sveznajući pripovedač; tok svesti; umetničko vreme; umetnički prostor; načelo integracije.

Tipovi romana: roman lika, prostora, stepenasti, prstenasti, paralelni; roman toka svesti; roman - esej; defabuliziran roman.

Drama: Struktura i kompozicija drame; antidrama; antijunak.

Drama i pozorište, radio, televizija, film.

Putopis. Esej. Književna kritika.

B. JEZIK (35)

I. SINTAKSA

Padežni sistem. - Pojam padežnog sistema i predloško-padežnih konstrukcija. Osnovne imeničke, pridevske i priloške vrednosti padežnih odnosno predloško-padežnih konstrukcija. Padežna sinonimija. Polivalentnost padeža. Predloški izrazi.

Kongruencija: definicija i osnovni pojmovi; gramatička i semantička kongruencija.

Sistem zavisnih rečenica. Obeležja zavisnih rečenica. Tri osnovna tipa vrednosti zavisnih rečenica (imeničke, pridevske i priloške zavisne rečenice). Glavne vrste zavisnih rečenica: izrične (sa upravnim i neupravnim govorom), odnosne, mesne, vremenske, uzročne, uslovne, dopusne, namerne, poredbene i posledične. Vezničkі izrazi.

Sistem nezavisnih rečenica. Opšti pojmovi o vrstama nezavisnih rečenica, njihovim obeležjima i funkcijama. Obaveštajne, upitne, zapovedne, željne i uzvične rečenice.

Osnovni pojmovi o negaciji.

Glagolski vid. Glavna vidska značenja i način njihovog obeležavanja.

Glagolska vremena i glagolski načini - osnovni pojmovi. Vremenska i modalna značenja ličnih glagolskih oblika prezenta, perfekta, krnjeg perfekta, aorista, imperfekta, pluskvamperfekta, futura, futura drugog, kondicionala (potencijala) i imperativa.

Naporedne konstrukcije (koordinacija). Pojam naporednog odnosa. Obeležavanje naporednog odnosa. Glavni tipovi naporednih konstrukcija: sastavne, rastavne, suprotne, isključne, zaključne i gradacione.

Raspoređivanje sintaksičkih jedinica (osnovni pojmovi).

Informativna aktualizacija rečenice i načini njenog obeležavanja (osnovni pojmovi).

Komunikativna kohezija. Načini uspostavljanja veza među delovima teksta.

Specijalni tipovi nezavisnih rečenica. (Evo autobusa! Požar! Strašnog li vremena! i dr.).

Pragmatika. Govorni činovi. Struktura razgovora i teksta.

II. OPŠTI POJMOVI O JEZIKU

Evolucija jezika: Razvoj jezika u ljudskoj vrsti, u društvu i kod pojedinca. Nastanak i razvoj pisma.

Jezik, kultura i društvo: Jezik i druge društvene kategorije. Višejezičnost. Stavovi prema jeziku.

Tipovi jezika: Jezici u svetu. Jezička srodnost. Jezički tipovi i jezičke univerzalije.

III. PRAVOPIS

Interpunkcija

V. KULTURA IZRAŽAVANJA (30)

I. USMENO IZRAŽAVANJE

Retorika (pojam i vrste); istorijat i podela; razgovor, govor. Odnos između govornika i auditorija. Vežbe javnog govorenja pred auditorijom (upotreba podsetnika, improvizovano izlaganje; korišćenje mikrofona).

II. PISMENO IZRAŽAVANJE

Stilistika: funkcionalni stilovi: administrativno-poslovni (molba, žalba, poslovno pismo).

Oblici pismenog izražavanja: prikaz, osvrt, rasprava, književne paralele, esej (vežbanja).

Pravopis: interpunkcija (vežbanja).

Domaći pismeni zadaci složenijih zahteva (čitanje i analiza na času).

Četiri pismena zadatka godišnje.

II razred****
gimnazija prirodno-matematičkog smera

(Prestalo da važi)

III razred*****
gimnazija prirodno-matematičkog smera

(Prestalo da važi)

IV razred
gimnazija prirodno-matematičkog smera

(4 časa nedeljno, 128 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

A. KNJIŽEVNOST (80)

I. PROUČAVANJE KNJIŽEVNOG DELA (26)

Slojevita struktura književnoumetničkog dela

Sloj zvučanja

Sloj značenja

Sloj sveta dela (predmetnosti)

Sloj ideja

Dinamičnost strukture.

Metodologija proučavanja književnosti

Metodi:

Pozitivistički

Psihološki

Fenomenološki

Strukturalistički

Teorija recepcije

Pluralizam metoda i njihov suodnos.

Smisao i zadaci proučavanja književnosti

Stvaranje književnoumetničkog dela i proučavanje književnosti (stvaralački, produktivni i teorijski odnosi prema književnoj umetnosti).

Čitalac, pisac i književno delo. Književna kultura.

Književna kultura

Dela za obradu

Desanka Maksimović: Tražim pomilovanje (izbor)

Vasko Popa: Kalenić, Kora (izbor)

Branko Miljković: Vatra i ništa (izbor)

Branko Ćopić: Bašta sljezove boje

Vladan Desnica: Proljeća Ivana Galeba

Samjuel Beket: Čekajući Godoa

II. SAVREMENA KNJIŽEVNOST (34)

Bitna obeležja i najznačajniji predstavnici evropske i srpske književnosti

Alber Kami: Stranac

Luis Borhes: Čekanje (kratka priča)

Stevan Raičković: Septembar, Kamena uspavanka (izbor)

Miodrag Pavlović: Rekvijem

Vesna Parun: Ti koja imaš nevinije ruke

Blažo Koneski: Vezilja

Ivo Andrić: Prokleta avlija

Meša Selimović: Derviš i smrt

Mihajlo Lalić: Lelejska gora

Dobrica Ćosić: Koreni, Vreme smrti

Antonije Isaković: Kroz granje nebo

Aleksandar Tišma: Upotreba čoveka

Ranko Marinković: Ruke (novela)

Danilo Kiš: Enciklopedija mrtvih

Dušan Kovačević: Balkanski špijun

III. LEKTIRA (20)

Viljem Šekspir: Hamlet

Volfgang Gete: Faust

Fjodor M. Dostojevski: Zločin i kazna ili Braća Karamazovi

Mihail Bulgakov: Majstor i Margarita

Milorad Pavić: Hazarski rečnik

Izbor iz svetske lirike XX veka (Odn, Sezar, Prever, Pasternak, Ahmatova, Cvetajeva, Brodski, Sengor, Sajfers).

Izbor iz savremene srpske književnosti (B. Pekić, M. Bećković i dr.).

Izbor književnih kritika i eseja (I. Sekulić, B. Mihajlović, P. Džadžić, M. Pavlović, N. Milošević, S. Lukić).

IV. KNJIŽEVNOTEORIJSKI POJMOVI

Na navedenim delima ponavljaju se, proširuju, usvajaju i sistematizuju osnovni književnoteorijski pojmovi.

Lirika. Lirsko izražavanje: stvaralačke mogućnosti posredovanja jezika između svesti i zbilje; asocijativno povezivanje raznorodnih pojmova; sugerisanje, podsticanje i upućivanje; čitaočeva recepcija; jedinstvo zvukova, ritmova, značenja i smisla.

Epika: Strukturni činioci proznog književnoumetničkog dela; objektivno i subjektivno pripovedanje; fiktivni pripovedač; pomeranje pripovedačevog gledišta; sveznajući pripovedač; tok svesti; umetničko vreme; umetnički prostor; načelo integracije.

Tipovi romana: roman lika, prostora, stepenasti, prstenasti, paralelni; roman toka svesti; roman - esej; defabuliziran roman.

Drama: Struktura i kompozicija drame; antidrama; antijunak.

Drama i pozorište, radio, televizija, film.

Putopis. Esej. Književna kritika.

B. JEZIK (30)

I. SINTAKSA

Padežni sistem. - Pojam padežnog sistema i predloško-padežnih konstrukcija. Osnovne imeničke, pridevske i priloške vrednosti padežnih odnosno predloško-padežnih konstrukcija. Padežna sinonimija. Polivalentnost padeža. Predloški izrazi.

Kongruencija: definicija i osnovni pojmovi; gramatička i semantička kongruencija.

Sistem zavisnih rečenica. Obeležja zavisnih rečenica. Tri osnovna tipa vrednosti zavisnih rečenica (imeničke, pridevske i priloške zavisne rečenice). Glavne vrste zavisnih rečenica: izrične (sa upravnim i neupravnim govorom), odnosne, mesne, vremenske, uzročne, uslovne, dopusne, namerne, poredbene i posledične. Veznički izrazi.

Sistem nezavisnih rečenica. Opšti pojmovi o vrstama nezavisnih rečenica, njihovim obeležjima i funkcijama. Obaveštajne, upitne, zapovedne, željne i uzvične rečenice.

Osnovni pojmovi o negaciji.

Glagolski vid. Glavna vidska značenja i način njihovog obeležavanja.

Glagolska vremena i glagolski načini - osnovni pojmovi. Vremenska i modalna značenja ličnih glagolskih oblika: prezenta, perfekta, krnjeg perfekta, aorista, imperfekta, pluskvamperfekta, futura, futura drugog, kondicionala (potencijala) i imperativa.

Naporedne konstrukcije (koordinacija). Pojam naporednog odnosa. Obeležavanje naporednog odnosa. Glavni tipovi naporednih konstrukcija: sastavne, rastavne, suprotne, isključne, zaključne i gradacione.

Raspoređivanje sintaksičkih jedinica (osnovni pojmovi).

Informativna aktualizacija rečenice i načini njenog obeležavanja (osnovni pojmovi).

Komunikativna kohezija. Načini uspostavljanja veza među delovima teksta.

Specijalni tipovi nezavisnih rečenica. (Evo autobusa! Požar! Strašnog li vremena! i dr.).

Pragmatika. Govorni činovi. Struktura razgovora i teksta.

II. OPŠTI POJMOVI O JEZIKU

Evolucija jezika: Razvoj jezika u ljudskoj vrsti, u društvu i kod pojedinca. Nastanak i razvoj pisma.

Jezik, kultura i društvo: Jezik i druge društvene kategorije. Višejezičnost. Stavovi prema jeziku.

Tipovi jezika: Jezici u svetu. Jezička srodnost. Jezički tipovi i jezičke univerzalije.

III. PRAVOPIS

Interpunkcija

V. KULTURA IZRAŽAVANJA (18)

I. USMENO IZRAŽAVANJE

Retorika (pojam i vrste); istorijat i podela; razgovor, govor. Odnos između govornika i auditorija. Vežbe javnog govorenja pred auditorijom (upotreba podsetnika, improvizovano izlaganje; korišćenje mikrofona).

II. PISMENO IZRAŽAVANJE

Stilistika: funkcionalni stilovi: administrativno-poslovni (molba, žalba, poslovno pismo).

Oblici pismenog izražavanja: prikaz, osvrt, rasprava, književne paralele, esej (vežbanja).

Pravopis: interpunkcija (vežbanja).

Domaći pismeni zadaci složenijih zahteva (čitanje i analiza na času).

Četiri pismena zadatka godišnje.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

UVODNA OBJAŠNJENJA

Program srpskog jezika i književnosti namenjen je četvorogodišnjem obrazovanju i vaspitanju u gimnazijama oba tipa: **gimnaziji opšteg tipa** i **gimnaziji sa dva smera:** društveno-jezički i prirodno-matematički.

Obavezni godišnji fond časova ovog predmeta utvrđen je planom obrazovno-vaspitnog rada za obe gimnazije: gimnazija opšteg tipa: I - 148 godišnje; II - 140 godišnje; III - 144 godišnje; IV - 128 godišnje; gimnazija sa dva smera: društveno-jezički: 1 - 148 godišnje; II - 140 godišnje; III - 180 godišnje; IV - 160 godišnje, prirodno-matematički: I - 148 godišnje; II - 105 godišnje; III - 108 godišnje; IV - 128 godišnje.

Program sadrži: cilj i zadatke, sadržaj (po razredima) u okviru triju programsko-tematskih područja (književnost, jezik i kultura izražavanja).

Zavisno od razreda i sadržaja, godišnji fond časova nastave ovog predmeta raspoređen je tako da je za područje **književnost** predviđeno oko 60 odsto, a za druga dva, **jezik i kultura izražavanja,** oko 40 odsto časova. Za svako područje iskazan je ukupan broj časova. U okviru tog fonda planirani sadržaji se obrađuju na 70 odsto časova a ostalih 30 odsto časova predviđeno je za ponavljanje, utvrđivanje, vežbanje i sistematizovanje sadržaja programa.

Svi sadržaji raspoređeni su po razredima, područjima, oblastima i temama uz primenu načela postupnosti, korelacije, integracije i primerenosti uzrastu.

Sadržaji **književnosti** konkretizovani su po razredima, segmentima, a obuhvataju književnoteorijsko i književnoistorijsko proučavanje književnoumetničkih dela prikazanih u žanrovskom redosledu.

Područje **jezik** obuhvata izučavanje jezika kao sistema a ugrađeni su i elementi opšte lingvistike i pravopisa.

Područje **kultura izražavanja** obuhvata oblike, vrste i zahteve u oblasti usmenog i pismenog izražavanja (po razredima). U ovoj oblasti planirane su govorne i pismene vežbe, domaći zadaci i pismeni zadaci (godišnje), koje treba raditi, naizmenično, ćirilicom i latinicom.

Radi što uspešnije **realizacije mnogih sadržaja** i ispunjenja zahteva neophodna je i stalna saradnja nastavnika srpskog jezika i književnosti s nastavnicima drugih predmeta, stručnim saradnicima (školskim bibliotekarom - medijatekarom, pedagogom, psihologom) i organima (stručnim većima), roditeljima učenika, lokalnom zajednicom i prosvetnopedagoškim službama i drugim stručnim institucijama; takođe je korisna saradnja nastavnika sa određenim institucijama (narodnom bibliotekom, domom kulture, bioskopom, medijima).

Kvalitet i trajnost znanja, umenja, veština i stavova učenika umnogome zavise od principa, oblika, metoda i sredstava koji se koriste u obrazovno-vaspitnom procesu. Zbog toga savremena nastava srpskog jezika i književnosti pretpostavlja ostvarivanje bitnih zadataka i

sadržaja programa uz pojačanu misaonu aktivnost učenika (subjekata u nastavi), poštovanja i uvažavanja didaktičkih principa (posebno: svesne aktivnosti učenika, naučnosti, primerenosti, postupnosti, sistematičnosti i očiglednosti), kao i adekvatnu primenu onih nastavnih oblika, metoda, postupaka i sredstava čiju su vrednost utvrdile i potvrdile savremena praksa i metodika nastave srpskog jezika i književnosti (pre svega: razni vidovi organizacije rada i korišćenje komunikativnih, logičkih i stručnih (specijalnih) metoda primerenih sadržajima obrade i mogućnostima učenika). Izbor određenih nastavnih oblika, metoda, postupaka i sredstava uslovljen je, pre svega, nastavnim sadržajima i ciljevima (obrazovnim, vaspitnim i funkcionalnim), koje treba ostvariti na jednom času srpskog jezika i književnosti.

Redovna nastava srpskog jezika i književnosti izvodi se u specijalizovanim učionicama i kabinetima za ovaj predmet, koji treba da budu opremljeni u skladu sa normativima za gimnazije. Delimično, ona se organizuje i u drugim školskim prostorijama (biblioteci - medijateci, čitaonici, audiovizuelnoj sali i sl.).

U nastavi srpskog jezika i književnosti koriste se udžbenici i priručnici (koje je odobrio Nacionalni prosvetni savet Republike Srbije) i bibliotečko-informacijska i informatička građa, značajna za ostvarivanje zadataka i sadržaja programa ovog predmeta, odnosno za sistematsko osposobljavanje učenika za samostalno korišćenje raznih izvora saznanja u nastavi i van nje.

A. KNJIŽEVNOST

Ovo programsko-tematsko područje obuhvata najznačajnija dela iz srpske i svetske književnosti, koja su raspoređena u književnoistorijskom kontinuitetu od starog veka do danas. Od istorijskog kontinuiteta odstupa se samo u poglavlju **uvod u proučavanje književnog dela** u I razredu i **proučavanje književnog dela** u IV razredu.

Program I razreda počinje **uvodom u proučavanje književnog dela** (književnoteorijski pristup) kako bi se izbeglo naglo prelaženje sa tematskog proučavanja, karakterističnog za nastavu ovog predmeta u osnovnoj školi, na proučavanje istorije književnosti, tj. izučavanje književnoumetničkih dela u istorijskom kontekstu, kako je koncipirano u ovom programu za gimnaziju. Pored toga, preimućstvo ovakvog pristupa je i to što će nastavnik steći uvid u književnoteorijska znanja koja su učenici poneli iz osnovne škole. Ta znanja će se sistematizovati, proširiti i produbiti, čime će se ostvariti bolji put za složeniji i studiozniji pristup književnim delima kakav zahteva program književnosti za gimnaziju.

Nastavnik srpskog jezika i književnosti u gimnaziji treba da pođe od pretpostavke da je učenik u osnovnoj školi stekao osnovna znanja iz:

- teorije književnosti: tema, motiv, fabula, lik, karakter; struktura proznog književnog dela; književni rodovi i vrste, osnovna jezičkostilska izražajna sredstva; usmena i pisana književnost; struktura lirske pesme: stih, strofa, rima, ritam; struktura dramskog dela: dijalog, monolog, dramska vrsta, drama i pozorište, film, radio-drama, televizijska drama;

- osnova scenske i filmske kulture: slika, reč, zvuk, filmska muzika, situacija, radnja, junaci filma, elementi filmskog izraza, filmske vrste, od sinopsisa do scenarija; film, televizija, književnost (sličnost i razlike).

Ova znanja omogućavaju učeniku da program predviđen za gimnazije proširuju i produbljuju i da aktivno učestvuje u proučavanju književnog dela.

Proučavanju književnog dela dato je, takođe, posebno mesto u IV razredu gimnazije, kada su učenici zreliji i sposobniji za upoznavanje sa metodologijom nauke o književnosti.

Interpretativno-analitički metodički sistem je dominantan vid nastave književnosti u gimnaziji i njega treba dosledno primenjivati prilikom upoznavanja učenika sa izabranim književnim delima koja su predviđena programom. Ne bi trebalo očekivati da se sva programom predviđena dela obrađuju na nivou interpretacije kao najpotpunijeg analitičko-sintetičkog pristupa književnom delu. Nastavnik treba da proceni na kojim će delima primeniti interpretaciju, a na kojim osvrt, odnosno prikaz.

Ovakav program književnosti povremeno zahteva i primenu eksplikativnog metodičkog sistema kada se mora čuti nastavnikova reč, i to, najčešće, izlaganje sadržaja o epohama, kao i u svim drugim situacijama u kojima nastavnik ne može računati na učenikova predznanja (na primer: osnovne informacije o počecima pismenosti i književnosti). Nastavnik književnosti ne sme zaboraviti da je njegov govor model pravilnog, čistog i bogatog jezika kakvom treba da teže njegovi učenici.

B. JEZIK

Program nastave jezika u gimnaziji koncipiran je tako da omogući učenicima sticanje znanja o jeziku kao društvenoj pojavi i jeziku kao sistemu znakova. Cilj je da učenici, pored znanja o svom maternjem jeziku, steknu i opštelingvistička, odnosno sociolingvistička znanja neophodna obrazovanom čoveku. Ova opšta znanja iz lingvistike su funkcionalno povezana sa nastavom maternjeg jezika. Glavni deo tih sadržaja obrađuje se u segmentu **opšti pojmovi o jeziku** (na početku programa za prvi i na kraju programa za četvrti razred), kao u uvodnom delu segmenta književni **(standardni) jezik** (u prvom razredu) i segmentu **jezički sistem i nauke koje se njime bave.** Insistiranje na jednom teorijski i metodološki višem nivou izučavanja jezičkih pojava daje novi kvalitet nastavi koja obuhvata i znanja s kojima su se učenici sretali u osnovnoj školi. Ova opšta znanja, pored svoje opšteobrazovne vrednosti i značaja za olakšavanje i poboljšavanje nastave srpskog jezika, treba da posluže i lakšem savlađivanju gradiva iz stranih jezika.

Deo programa **književni jezik** (prvi i drugi razred) višestruko je značajan. Njegovom realizacijom učenici treba da dobiju znanja i izgrade odgovarajuće stavove o srpskom književnom jeziku, jezičkoj politici i toleranciji u Srbiji i o značaju književnojezičke norme i jezičke kulture. Ovaj deo programa uključuje i sadržaje o razvoju književnih jezika na srpskom jezičkom području i posebno o postanku i razvoju modernog srpskog književnog jezika, što je značajno i za nastavu književnosti.

U segmentu programa o organizaciji i funkcionisanju jezičkog sistema ne obrađuju se samo čisto gramatički aspekti jezičkog sistema već se obuhvataju i funkcionalni aspekti. Zato su, između ostalog, u sintaksu uneti i elementi lingvistike teksta i pragmatike. Poseban je značaj dat leksikologiji (koja se nadovezuje na deo o tvorbi reči), i to ne samo da bi učenici stekli više znanja o rečničkom blagu svoga jezika nego i da bi razvili pravilan odnos prema raznim pojavama u leksici.

Pri obradi svih sadržaja programa treba se nadovezivati na znanja koja su učenici stekli tokom prethodnog školovanja. Međutim, to ne treba da bude prosto obnavljanje i utvrđivanje ranije stečenih znanja nego sticanje celovite slike o maternjem jeziku i jedan kvalitativno viši pristup proučavanju jezičke organizacije i zakonitosti jezika.

Veoma je važno da se nastava jezika ne shvati kao cilj sama sebi, nego da se poveže sa ostalim delovima ovog nastavnog predmeta.

Naime, ova nastava daje lingvistička znanja koja će biti podloga za tumačenje jezika i stila u okviru proučavanja književnih dela, s tim što ova dela pružaju i odgovarajući materijal za uočavanje estetske funkcije jezika. S druge strane, nastava jezika se mora povezati i sa nastavom kulture izražavanja. Time će lingvistička znanja (o akcenatskom sistemu, tvorbi reči, leksikologiji, sintaksi itd.), kao i proučavanje pravopisa, doprineti da učenici bolje i potpunije usvoje književnojezičku normu i da poboljšaju svoje izražajne sposobnosti.

V. KULTURA IZRAŽAVANJA

Vežbe u usmenom izražavanju treba da daju određeni stepen pravilne artikulacije, dikcije, intonacije, ritma i tempa u čitanju i kazivanju lirskog, epskog i dramskog teksta. One se, po pravilu, realizuju u toku obrade književnog teksta na taj način što će nastavnik, direktno, svojim čitanjem i govorenjem, ili uz pomoć zvučnih zapisa izvođenja književnoumetničkih tekstova, analizirati odgovarajuće elemente pravilnog usmenog izražavanja kako bi ih učenici uočili. Stečena saznanja transformišu se u veštine i umenja interpretiranjem književnih tekstova odnosno učenici nastoje da sami dostignu odgovarajući stepen veštine i umenja ove vrste. Stečene sposobnosti se dalje uvežbavaju različitim oblicima usmenog izražavanja (izveštavanje, diskusija, referisanje i dr.). Većina predviđenih oblika ove nastave neposredno se uključuje u nastavu književnosti ili pripreme za izradu pismenih sastava.

U prvom razredu (delimično i u drugom) veoma je uputno da nastavnik učenicima demonstrira metodologiju izrade pismenog sastava. U tom smislu korisno je kombinovati indukciju i dedukciju. Na odabranom uzorku (diskusija, izveštaj i dr.) treba analizirati njegovu kompoziciju, funkciju odeljka i ostale elemente (primerenost stila i sl.). Zatim se učenicima može dati zadatak da pripreme građu o jednoj temi, ali da prikupljenu građu ne oblikuju već da se to uradi na času. Vežba u metodologiji izrade pismenog sastava na osnovu prikupljene građe trebalo bi da bude demonstracija celokupnog postupka izrade pismenog sastava: od analize teme, određivanja njenog težišta, selekcije prikupljene građe, rasporeda pojedinosti s gledišta dobre kompozicije, do oblikovanja građe i rada na usavršavanju teksta.

Racionalizacija nastave postiže se na taj način što će uzorak primerenog teksta biti u vezi s književnim delom iz programa za određeni razred.

I diferenciranje funkcionalnih stilova valja obavljati na uzorcima koje je nastavnik odabrao. Da bi učenik bio osposobljen da svoj jezik i način izražavanja podesi vrsti pismenog sastava (izlaganja), treba da napiše konkretan sastav (pripremi izlaganje). Vežbe ove vrste treba ponavljati sve dok svaki učenik ne bude osposobljen da se služi određenim oblicima izražavanja. Da bi se postigao veći nastavni učinak, korisno je naći neophodnu psihološku motivaciju. Zbog toga učenike treba obavestiti ne samo o konačnom cilju koji se želi postići određenim sistemom vežbanja nego i o svrsishodnosti pojedinih parcijalnih vežbanja koja čine integralnu celinu. Tako, na primer, ako su učenici obavešteni da će sledeći pismeni zadatak biti u formi rasprave ili prikaza, onda i konkretne vežbe treba da budu podređene tom cilju.

Nastavnik će na odabranom modelu konkretnog oblika izražavanja pokazati njegove bitne karakteristike, podrazumevajući tu i primerenost jezika i stila. Posle toga učenici u formi domaćeg zadatka treba da pokušaju da samostalno napišu sastav određene vrste. Čitanjem i komentarisanjem domaćih zadataka učenici se dalje osposobljavaju u pismenom izražavanju i ovladavanju određenim vrstama sastava. Kad je nastavnik stekao utisak da su svi učenici relativno ovladali određenom vrstom pismenog izražavanja, utvrđuje čas izrade školskog pismenog zadatka. Rezultati takvog postupka pokazuju se u školskom pismenom zadatku, pa se na osnovu njih planira dalji rad na usavršavanju kulture izražavanja učenika. Ako više učenika ne postigne određeni uspeh, ceo se proces ponavlja (preporučuje se organizovanje većeg broja kraćih vežbi s precizno određenim ciljevima).

Tokom nastavne godine učenicima treba dati pismene zadatke (u skladu sa oblicima i vrstama navedenim u programu kulture izražavanja). Po pravilu, nastavnik je obavezan da pregleda i analizira zadatke svih učenika. Odabrani zadaci (ne samo najuspešniji) čitaju se i komentarišu na času (delu časa). Pored pismenih, u skladu sa zahtevima programa, nastavnik daje učenicima i druge vrste konkretnih domaćih zadataka (usmenih, praktičnih - primerenih mogućnostima učenika i njihovoj opterećenosti raznim obavezama).

Izrada školskog pismenog zadatka, po pravilu, traje jedan čas. Izuzetno, kad to pojedini oblici pismenog izražavanja iziskuju, izrada zadataka može trajati i duže od jednog časa.

SRPSKI KAO NEMATERNJI JEZIK

II razred****
oba tipa gimnazije

(Prestalo da važi)

III razred*****
oba tipa gimnazije

(Prestalo da važi)

IV razred
oba tipa gimnazije

(2 časa nedeljno, 64 časa godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

TEMATIKA

Škola: aktuelne teme iz života i rada učenika; rad sa darovitim učenicima.

Iz života mladih: interesovanja mladih; lična interesovanja.

Kulturni život: savremena porodica u odnosu sa patrijarhalnom; najznačajnije kulturne institucije iz uže i šire društvene sredine; značajni kulturni događaji godine; srpski naučnici i umetnici dobitnici značajnih priznanja; značajniji događaji iz kulturne prošlosti naših naroda i narodnosti.

Društveni i privredni život: iz rada međunarodnih organizacija (OUN, Unesko, Unicef i dr.); značajna turistička mesta; nove tehnologije.

RAD NA TEKSTU
(10-12 tekstova u toku školske godine)

Veljko Petrović: Salašar

Ivo Andrić: Travnička hronika (odlomak)

Meša Selimović: Sjećanja (odlomak o nastavnicima)

Isidora Sekulić: Rastanak (odlomak)

Milovan Vitezović: Šešir gospodina Vujića (odlomak)

Vlada Bulatović VIB: iz Budilnika

Slobodan Selenić: izbor iz proze

Oskar Davičo: izbor iz proze

R. Zlatanović: pripovetka po izboru

Vasko Popa: Vrati mi moje krpice

Isak Samokovlija: Nosač Samuel (odlomak)

Dušan Radović: aforizmi

Dobrica Ćosić: Koreni

Dušan Kovačević: Balkanski špijun

Savremeni roman (po izboru)

Izbor iz naučno-popularne literature i omladinske štampe.

Koristiti i tekstove drugih žanrova u skladu sa tematikom.

Dva (tri) teksta u toku školske godine po izboru nastavnika i učenika.

GOVORNO I PISMENO IZRAŽAVANJE

Izlaganje u dužoj monološkoj formi o TV-emisiji, bioskopskoj, pozorišnoj predstavi i drugim temama u okviru predviđene tematike.

Rad na literarnom tekstu: reprodukovanje sadržine: analiza teme, mesta i vremena događaja, likova, opisa, ideje i dr.; jezičko-stilska analiza.

Diskusija kojom se rešava aktuelan problem. (Kritički osvrt na diskusiju.)

Analiza kvaliteta izlaganja učenika.

Posle usmenog ovladavanja predviđenim oblicima izražavanja uvežbavati odgovarajuće oblike u pisanoj Po jedan pismeni zadatak u toku školske godine.

JEZIK

Sintaksa

Personalna i impersonalna rečenica. (Tipovi impersonalnih rečenica.)

Složena rečenica. Zavisna i nezavisna rečenica.

Složene rečenice (odredbene, dopunske, atributske).

Poredak reči.

Umetnute reči.

Poredak rečenica.

Upravni i neupravni govor.

(Dosledno ukazivati na pravopisna rešenja.)

Pasivne konstrukcije (s trpnim pridevom i morfemom se).

Leksikologija

Jednoznačne i višeznačne reči.

Pozajmljivanje reči iz stranih jezika i njihova adaptacija (sufiksi i prefiksi stranog porekla).

Arhaizmi. Istoricizmi. Dijalektizmi. Provincijalizmi. Neologizmi. Varvarizmi. Profesionalizmi.

Frazeološki izrazi.

Jezici u kontaktu

Jezički kontakti i međujezički uticaji srpskog i jezika nacionalnih manjina u oblasti sintakse.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Aktivno vladanje srpskim jezikom izuzetno je značajno za ostvarivanje ciljeva obrazovanja i vaspitanja, odnosno za postizanje njegovih opštih ishoda. U tom smislu, u celokupnom procesu obrazovanja i vaspitanja učenika čiji maternji jezik nije srpski, posebnu ulogu ima nastava srpskog kao nematernjeg jezika. Od uspešnosti ove nastave u velikoj meri zavisi sposobnost učenika da se uključe u širu društvenu zajednicu, njihova efikasna komunikacija s govornim predstavnicima većinskog jezika, motivacija za učenje i mogućnost daljeg školovanja, stručnog usavršavanja, zapošljavanja, kao i formiranje stava prema većinskom narodu i drugim narodima i njihovim kulturnim osobenostima. U nastavi srpskog kao nematernjeg jezika teži se postizanju aditivne dvojezičnosti, koja neposredno doprinosi razvoju i poštovanju jezičke i kulturne ravnopravnosti, tolerancije i uvažavanju različitosti.

Nastavni program *srpskog kao nematernjeg jezika* za srednju školu predstavlja produžetak programa osnovne škole i obezbeđuje kontinuitet nastave ovog predmeta. Stoga je neophodno da se nastavnik upozna sa sadržajem programa predmeta *srpski kao nematernji jezik* za osnovnu školu.

Koncepcija programa srpskog kao nematernjeg jezika zasniva se na sintezi relevantnih naučnih saznanja iz lingvistike, psiholingvistike, sociolingvistike, teorije komunikacije i drugih naučnih disciplina koje su u vezi sa učenjem jezika. Za uspešnu primenu ovog programa neophodno je da nastavnik bude upoznat sa savremenim pristupima i dostignućima i metodike nastave stranog jezika i metodike nastave maternjeg jezika.

S obzirom na to da je osnovni cilj nastave ovoga predmeta produktivno ovladavanje srpskim jezikom i osposobljavanje učenika za komunikaciju u svakodnevnim situacijama, organizacija ove nastave treba da se, prvenstveno, bazira na principima komunikativnog pristupa u usvajanju i učenju jezika. S tim u skladu, prioritet ima praktična upotreba jezika i ovladavanje funkcionalnim znanjima.

Program za srpski kao nematernji jezik raspoređen je u četiri osnovne oblasti: tematika, rad na tekstu, govorno i pismeno izražavanje i jezik. One se međusobno dopunjuju i prožimaju. Predviđene tematske oblasti, date u odeljku tematika, realizuju se i prilikom obrade tekstova iz lektire, na časovima govornog i pismenog izražavanja, a mogu biti uključene i na časovima jezika. Optimalno je da se ukupan fond časova ravnomerno rasporedi na časove rada na tekstu (20 - 22), govornog i pismenog izražavanja (20 - 22), jezika (20 - 22), ponavljanja, sistematizacije i provere znanja (oko 10 časova).

U nastavi je potrebno adekvatnu pažnju posvetiti razvijanju sva četiri osnovna vida jezičke delatnosti: razumevanju govora, govorenju, čitanju i pisanju. Usmene delatnosti (razumevanje govora i govorenje), kao primarne i prisutne u svakom aktu jezičke delatnosti, treba da prethode pismenim delatnostima (čitanju i pisanju) i treba im posvetiti više vremena. Među kompleksnim jezičkim delatnostima najveći akcenat stavlja se na osposobljavanje za dijalog, odnosno interakciju u kojoj se smenjuju iniciranje i reakcija u okviru komunikativnog čina.

Nastavu jezika (gramatike) treba organizovati kao sredstvo učenja upotrebe jezika, bez nefunkcionalnog učenja gramatičkih pravila i paradigmi. Gramatičke elemente treba prezentovati i uvežbavati u kontekstu, u realnim govornim situacijama. Da bi se postigla očekivana jezička kompetencija, neophodno je organizovati različite tipove jezičkih vežbi usmerenih na stvaranje navika pravilne upotrebe gramatičkih kategorija. Kategorijama koje

učenici nemaju u svom maternjem jeziku, ili koje predstavljaju razliku u odnosu na situaciju u njihovom jeziku, treba posvetiti više vežbi i više vremena. Učenike treba podsticati i na uočavanje sličnosti i razlika srpskog i maternjeg jezika, ali i širih, kulturoloških karakteristika, koje se odražavaju i u jeziku.

Štivo u nastavi srpskog kao nematernjeg jezika ima višestruku funkciju. Ono daje osnovu za razgovor o raznovrsnim temama kroz koji se uvežbava novo jezičko gradivo i nova leksika, čime se kultura izražavanja učenika podiže na viši nivo. Tekstovi su osnov i za upoznavanje kulture naroda koji govore ovim jezikom. Nastavnik ima mogućnost da pravi izbor u skladu sa potrebama, mogućnostima i interesovanjima učenika. Odabrani tekstovi treba da obuhvate celokupnu tematiku predviđenu programom. Pored autentičnih književnih tekstova, u nastavi treba da budu zastupljeni i tekstovi drugih funkcionalnih stilova (razgovorni, naučnopopularni, novinarski, administrativni...) da bi učenici stekli sposobnost razlikovanja i adekvatne primene odgovarajućih formi izražavanja. Za potrebe obrade sadržaja iz gramatike treba predvideti i tekstove čija je osnovna svrha ilustrovanje pojedinačnih delova jezičkog sistema. Ti tekstovi mogu biti konstruisani ili autentični i moraju biti zasićeni jezičkom pojavom koja se uvežbava ili izučava.

U svakom segmentu nastave treba težiti tome da učenici budu aktivni i motivisani za rad. Ovome doprinosi pravilan odabir metoda i metodskih postupaka, usklađenih s nastavnim sadržajem, temom, uzrastom, interesovanjima i predznanjem učenika. Učenike treba stavljati u situaciju da pitaju, zaključuju, otkrivaju, analiziraju, sistematizuju, odnosno treba ih podsticati na samostalnost u sticanju znanja i veština. Uloga nastavnika u nastavnom procesu i dalje je veoma bitna, ali je ona u većoj meri usmerena na pripremu, organizaciju nastavnog procesa i koordiniranje rada učenika. Pripremajući se za čas nastavnik osmišljava pristup gradivu, odabira i konstruiše vežbe u skladu sa ciljem i zadacima časa, opredeljuje se za primenu odgovarajućih nastavnih sredstava, priprema didaktički materijal. Raspoloživo vreme raspoređuje ekonomično i racionalno, vodeći računa o tome da teorijsku stranu obrade gradiva svede na meru koja obezbeđuje njegovu praktičnu primenu. Veći deo vremena treba odvojiti za uvežbavanje predviđenih sadržaja putem raznovrsnih gramatičkih, leksičkih i komunikativnih vežbi, a potrebno je, periodično, organizovati i posebne časove obnavljanja i sistematizacije gradiva.

Nivo znanja učenika iz osnovne škole, u pogledu ovladanosti srpskim jezikom, veoma je različit. Zato nastava *srpskog kao nematernjeg jezika* ne može biti jednoobrazna i u njoj se moraju uvažavati različite mogućnosti i potrebe učenika različitih sredina i različitih maternjih jezika. Ona mora obezbediti individualno napredovanje učenika u savladavanju jezičkih i komunikativnih veština, što podrazumeva dostizanje različitih nivoa ishoda zavisno od konkretnih mogućnosti. Ovo se postiže diferencijacijom i inidividualizacijom nastave putem različitih oblika rada, kao što su individualni, grupni, i rad u parovima. Ovakav pristup podrazumeva da se različitim učenicima mogu zadavati različita zaduženja i zadaci.

Domaći zadaci u nastavi ovog predmeta imaju značajnu ulogu jer omogućavaju učenicima više kontakta sa srpskim jezikom, što je naročito važno u homogenim sredinama gde srpski jezik nije prisutan u svakodnevnom životu. Cilj domaćih zadataka najčešće je uvežbavanje i utvrđivanje gradiva obrađenog na času, pogodni su za pismeno vežbanje usmeno obrađenog sadržaja, ali povremeno treba zadati i zadatak koji će biti priprema za obradu novog gradiva. Moguće je, i preporučljivo, da se individualizacija i diferencijacija ostvaruje i zadavanjem različitih domaćih zadataka različitim učenicima.

Nastavu nematernjeg jezika treba povezati sa nastavom jezika učenika, ali i sa svim drugim predmetima. Uspostavljanje korelacije među predmetima i korišćenje iskustava i znanja koja su učenici stekli na maternjem jeziku doprinose ekonomičnosti i efikasnosti ove nastave. Učenike treba sistematski navikavati i na samostalno dolaženje do informacija, korišćenje gramatičkih priručnika, rečnika i drugih izvora.

Redovno praćenje i vrednovanje napredovanja učenika omogućava uvid u stepen usvojenosti gradiva i skreće pažnju na eventualne probleme i praznine u znanju. Na osnovu tih saznanja nastavnik usmerava dalji rad i planira nastavu. Oblici proveravanja i ocenjivanja učeničkih postignuća zavise od prirode gradiva na koje je usmereno. S obzirom na komunikativnu usmerenost nastave ovog predmeta, proveravanje i ocenjivanje znanja, umenja i navika ne sme da se svede na testove i pismene zadatke. Akcenat mora biti stavljen na govornu delatnost pri čemu se ne smeju zanemariti ni receptivne delatnosti (razumevanje govora i razumevanje pročitanog teksta). Učenike treba osposobljavati i za objektivno vrednovanje sopstvenog rada i rada drugih učenika. Ocena treba da bude odraz stečenih znanja, sposobnosti i formiranih navika, ali i aktivnosti i zalaganja učenika. Objektivno i realno ocenjivanje ima značajnu vaspitnu i podsticajnu ulogu i doprinosi ostvarivanju kako ciljeva nastave ovog predmeta, tako i opštih ciljeva obrazovanja i vaspitanja.

ALBANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST
OPŠTI TIP

II razred****

(Prestalo da važi)

III razred*****

(Prestalo da važi)

IV razred

(4 časa nedeljno, 128 časova godišnje)

Operativni zadaci

Glavni operativni zadatak u nastavi albanskog jezika u četvrtom razredu srednje škole, a u skladu sa zahtevima savremenog doba, je povećavanje aktivnog ovladavanja maternjim jezikom kod mlađe generacije, kao i njihovo obogaćivanje teorijskim znanjima koja čine osnovu za proučavanje sistema standardnog jezika, u užem smislu, kao i albanskog jezika, u opštem smislu.

Važnost, vrednost i neophodnost nastave književnosti u školi, tj. u četvrtom razredu srednje škole, ogleda se kroz sledeće operativne zadatke:

Učenik treba da upozna:

- kulturu i autore savremene književnosti;

- kulturu i autore savremene evropske i svetske književnosti;

- teoriju književnosti.

Učenik treba da shvati:

- značaj različitih kultura koje su uticale na razvoj albanske kulture i književnosti;

- kulturnu, književnu i jezičku suštinu koja će pomoći u razvijanju njegovog individualnog mišljenja;

- nacionalnu kulturu i književnost, kao i stranu.

Učenik treba da analizira:

- različite tekstove, njihov smisao, strukturu, sadržaj, detalje i efekte;

- književne i neknjiževne tekstove pisaca savremene albanske književnosti, kao i pisaca savremene strane književnosti.

Učenik treba da vrednuje:

- kulturne i književne modele i tekstove savremene albanske književnosti;

- autore i različite književne tekstove savremene albanske književnosti;

- stvaralaštvo različitih autora savremene albanske i strane književnosti.

Realizacija ovih operativnih ciljeva podrazumeva razvijanje jezičkih veština (veština komunikacije):

Slušanje

Čitanje

Govor

Pisanje

i njihovih potkategorija:

- Kulturni modeli

- Književni i neknjiževni tekstovi

- Jezička kultura

- Albanska i strana književnost

- Kultura komunikacije.

SADRŽAJI PROGRAMA

Tematske oblasti

- Savremena književnost/Kultura/Poetika;

- Kulturni modeli;

- Književni i neknjiževni tekstovi;

- Jezička kultura;

- Književnost i društvo;

- Književnost/Ideje/Kultura;

- Književnost/Nacionalni i kulturni identitet.

Savremena književnost

Ispituje se kontekst književnosti i kultura u okviru aktuelne epohe, epohe savremene književnosti, daju se karakteristike kultura i poetika savremenog doba; tekstova i njihovog konteksta.

Kulturni modeli

Daju se glavne osobine i karakteristike različitih kulturnih modela koji se vezuju za period savremene književnosti.

Književni i neknjiževni tekstovi

Daju se književni i neknjiževni tekstovi vezani za kulturu i savremenu albansku i svetsku književnost; upoznavajući se na taj način i sa određenim autorima, formama pisanja i kulturološkim komunikacijama.

Savremena albanska književnosti

- Savremena albanska književnost - pojam, karakteristike i glavni predstavnici;

- Autori dijaspore i njihova dela;

- Savremena albanska poezija - pojam, karakteristike i glavni predstavnici;

- Savremena albanska proza - pojam, karakteristike i glavni predstavnici;

- Savremena albanska književna kritika - pojam, karakteristike i glavni predstavnici;

- Savremena albanska drama - pojam, karakteristike i glavni predstavnici;

- Hivzi Suljejmani "Ljudi";

- Petro Marko "Hasata la vista", "Ustikina noć";

- Jakov Dzodza "Mrtva reka";

- Martin Camaj "Obruč";

- Kasem Trebešina "Stina e stinëve";

- Fatos Arapi - motiv domovine i ljubavi u poeziji Fatosa Arapija;

- Dritero Agoli "Sjaj i pad druga Zulje";

- Ismailj Kadare "General mrtve vojske", "Tvrđava"; "Palata snova";

- Redžep Ćosja "Živa Sfinga";

- Anton Pašku "Of"; "Gof"; "Sinkopa";

- Azem Škrelji "Beli karavan";

- Hazmi Rahmani "Put moje kuće".

Strana književnost

- Savremena svetska književnost - poezija i njene opšte karakteristike;

- Savremeni roman - opšte karakteristike;

- Savremena drama - opšte karakteristike;

- Tomas Eliot "Četiri kvarteta"; "Pusta zemlja";

- Džejms Džojs "Portret umetnika u mladosti";

- Franc Kafka "Proces";

- Albert Kami "Stranac";

- Ernest Hemingvej "Zbogom oružje";

- Dino Bucati "Tartarska pustinja";

- Samjuel Beket "Čekajući Godoa";

- Gabriel Garsia Markez "Sto godina samoće".

Književnost i društvo

Na odabranim primerima proučava se relacija književnost/društvo, odnosno književnost/politika. Analiziraju se odnosi albanske književnosti i njenih neknjiževnih/političkih i misionarskih funkcija.

Književnost/Ideje/Kultura

Književnost se dovodi u vezu sa idejama tokom različitih vremenskih perioda, tj. perioda savremene književnosti i dovodi u vezu sa pokretima za očuvanje nacionalnog identiteta, posmatrano u kontekstu kulturnog razvoja.

Književnost/Nacionalni i kulturni identitet

Odnos savremene albanske i strane književnosti analizira se i posmatra kroz karakteristike identiteta: individualno/nacionalno, a zatim se književnost posmatra i kao deo opšteg kulturnog razvoja.

JEZIČKA KULTURA

Ova tematska celina posvećena je sticanju znanja o jezičkom sistemu. Pretenduje se na reorganizovanje, uopštavanje i sintetizaciju znanja o jezičkom sistemu stečenih u osnovnoj školi.

Daju se tekstovi, vežbe i zadaci, što podrazumeva i pisanje eseja u cilju razvoja jezičkih sposobnosti koje se odnose na stilistiku, standardni jezik, dijalekte, itd. Daju se primeri različitih stilskih dimenzija albanskog jezika, sekvenca, stila, diskursa, kritičkog i kreativnog jezika.

Program predmeta Albanski jezik i književnost za četvrti razred srednje škole koncentrisan je na smisaoni aspekt i njegove osnovne tendencije su usmerene na sledeće tematske jedinice:

Sintaksa

1. Složena rečenica i rečenice koje ulaze u njen sastav;

2. Nezavisna, glavna i zavisna rečenica;

3. Vrste složenih nezavisnih i zavisnih rečenica;

4. Složene nezavisne rečenice: sastavne, rastavne, isključne i zaključne;

5. Složene zavisne rečenice;

6. Složene zavisne subjekatske, predikatske, objekatske, atributske (odredbene) rečenice;

7. Složene zavisne priloške rečenice; mesne, vremenske, uzročne, ciljne, načinske, uslovne, poredbene, posledične i dopusne.

Znakovi interpunkcije

1. Znakovi interpunkcije i njihova upotreba;

2. Tačka i njena upotreba u pisanju;

3. Znak pitanja; Uzvika;

4. Zarez i pravila njegove upotrebe;

5. Tačka-zarez; dve tačke; crtica i crtica kao kopula; tri tačke;

6. Navodnici; Zagrada.

Kultura govora

1. Različiti oblici usmenog izražavanja;

2. Različiti oblici pismenog izražavanja;

3. Pravopisne vežbe; ispravak domaćih zadataka i vežbi;

4. Čitanje i komentarisanje različitih književnih i neknjiževnih dela;

5. Pismeni zadaci; Ispravak.

Očekivani rezultati

Na kraju četvrtog razreda srednje škole učenik treba da:

- zna karakteristike savremene albanske književnosti;

- zna glavne stvaraoce/predstavnike ove književnosti;

- zna glavna dela pisaca ove književnosti;

- ovlada posebnim individualnim kognitivnim i komunikativnim veštinama kako bi bio osposobljen za individualni rad ili rad u grupama;

- analizira, procenjuje, sintetizuje i organizuje informacije dobijene iz različitih izvora, iskazujući ih u obliku pitanja i problema;

- identifikuje, zna i upotrebljava pisanim putem različite književne i neknjiževne forme;

- shvata karakteristike savremene albanske književnosti i albanske kulture aktuelnog doba;

- ovlada sposobnošću argumentacije i procenjivanja kulture i književnosti, kao i znanjima o jeziku i jezičkim problemima praktikujući pri tom različite vrste analiza i stilove pisanja, naročito u sintaksičko-stilskom smislu.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA
(Opšti tip gimnazija, prirodno-matematički smer i društveno-jezički smer)

Nastavnik treba da primenjuje najsavremenije metode u nastavnom procesu. Ovo omogućava aplikativni pristup u nastavi. Nastava treba da se odvija kroz seanse u kojima se ovladava jezičkim veštinama govorenja, pisanja i čitanja. Seanse bi trebalo modifikovati u skladu sa tendencijama nastavnika i reakcijama učenika.

Treba primenjivati dve vrste čitanja: analitičko i brzo čitanje. Analitičko čitanje ima za cilj detaljnu analizu određenih delova i može se primenjivati na tekstove različitih dužina. Brzo čitanje podrazumeva uobičajeno čitanje. Njima se povećava samostalnost učenika kada je u pitanju čitanje različitih tekstova. Odnos između ove dve vrste čitanja bi trebalo da bude u balansu.

Veza između jezičke veštine čitanja i pisanja bi trebalo da bude konstantna, bilo da je reč o stvaralačkom, imitativnom ili transformativnom pisanju. Aplikativni pristup jeziku je zajednički element svih pomenutih aktivnosti.

Ocenjivanje

Ocenjivanje ima za cilj da utvrdi do kog nivoa su učenici savladali određene operativne zadatke i da identifikuje teškoće sa kojima se suočavaju, da učenicima omogući identifikaciju problema i prednosti u nastavi, kao i da im omogući poboljšanje u savladavanju problematičnih jedinica.

Nastavnik u kontinuitetu treba da ocenjuje:

- znanja koja su učenici stekli; do kog nivoa su ovladali rečnikom i u kolikoj je meri učenik sposoban da se koristi jezičkim veštinama;

- teškoće u radu: ocenjuje se nivo ovladavanja znanjima čiji je glavni cilj eliminisanja problema i pružanje pomoći učenicima pri uklanjanju teškoća;

- integraciju stečenih znanja: ocenjuju se aktivnosti ili različiti projekti koje učenik realizuje izvan školskog programa i integracija ovih znanja sa situacijama u školi.

Tokom nastavnog procesa posebnu važnost imaju različiti načini ocenjivanja, kao:

- ocenjivanje od strane nastavnika, konstantno i direktno ocenjivanje, konstantno praćenje rezultata učenika, kao i indirektno ocenjivanje preko testova;

- ocenjivanje od strane učenika, tokom rada u grupama ili prilikom odgovaranja, učenici mogu dopunjavati jedan drugog i istovremeno ocenjivati na bazi argumenata;

- samoocenjivanje; ocenjivanje samog učenika.

Posebnu pažnju treba posvetiti usmenom izražavanju u kontinuitetu, usmenom izražavanju kroz interakciju kao i pismenom izražavanju:

- usmenom izlaganju događaja, priča, objašnjenja;

- pitanjima i odgovorima;

- inicijativama;

- samostalnom mišljenju;

- izgovaranju reči;

- aktivnostima tokom rada u grupi;

- redu reči u rečenici;

- rečniku (leksici).

LITERATURA

I razred

- Tekstovi koji su objavljeni na osnovu ovog plana i programa;

- Raniji tekstovi koji sadrže ovu materiju;

- Sabri Hamiti: "Stara albanska književnost";

- Zejnula Rahmani: "Teorija književnosti za srednje škole";

- Mahir Domi & Sterjo Spase: "Strana književnost I";

- Grupa autora "Gramatika".

II razred

- Tekstovi koji su objavljeni na osnovu ovog plana i programa;

- Raniji tekstovi koji sadrže ovu materiju;

- Kljara Kodra: "Albanska književnost";

- Grupa autora "Strana književnost II";

- Grupa autora "Gramatika albanskog jezika II".

III razred

- Tekstovi koji su objavljeni na osnovu ovog plana i programa;

- Raniji tekstovi koji sadrže ovu materiju;

- Sabri Hamiti: "Savremena albanska književnost";

- Grupa autora "Strana književnost III";

- Grupa autora "Gramatika albanskog jezika III".

IV razred

- Tekstovi koji su objavljeni na osnovu ovog plana i programa;

- Raniji tekstovi koji sadrže ovu materiju;

- Alji Aljiju "Savremena albanska književnost";

- Grupa autora "Strana književnost IV";

- Grupa autora "Gramatika albanskog jezika IV".

Napomena: Nastavnik može izabrati dodatnu literaturu koja će mu pomoći u realizaciji programa.

Napomena

DRUŠTVENO-JEZIČKI SMER

II razred****

(Prestalo da važi)

III razred*****

(Prestalo da važi)

IV razred

(5 časova nedeljno, 160 časova godišnje)**

SADRŽAJI PROGRAMA

A. KNJIŽEVNOST (90)

I. PROUČAVANJE KNJIŽEVNOG DELA (20)

Slojevita struktura književno-umetničkog dela

Sloj zvučanja

Sloj značenja

Sloj sveta dela (prikazanih predmeta)

Sloj ideja

Dinamičnost strukture. Jedinstvo oblika i sadržine.

Metodologija proučavanja književnosti

Pozitivizam u izučavanju književnosti

Psihološka prilaženja književnoj umetnosti

Fenomenološki pristup književnom delu

Strukturalizam u proučavanju umetnosti reči

Recepcijski (primalački) odnos prema književnosti.

Raznovrsnost i saodnos metodoloških pristupanja (gledišta, polazišta); pluralizam metodoloških gledišta.

Smisao i zadaci proučavanja književnosti

Stvaranje književno-umetničkog dela i proučavanje književnosti (stvaralački, produktivni i teorijski odnosi prema književnoj umetnosti)

Čitalac, pisac i književno delo. Književna kultura.

II. SAVREMENA KNJIŽEVNOST (70)

Bitna obeležja i najznačajniji predstavnici evropske, jugoslovenske i albanske književnosti (1)

Kami: Stranac (2)

Borhes: Čekanje (kratka priča) (1)

Savremena albanska književnost (38)

Šefćet Musaraj: Novele (izbor)

Adem Gajtani: Odabrana poezija (izbor)

Azem Škrelji: Krštenje reči (izbor)

Ćerim Ujkani: Sunce koje tražim (izbor)

Enver Đerđeku: Reč (izbor)

Nazmi Rahmani: Put do moje kuće (odlomak)

Jusuf Budžovi: Beleške Đona Nikol Kazazija (odlomak)

Nataša Lako: Poezija (izbor)

Zejnulah Rahmani: Trg alke (odlomak)

Sabri Hamiti: Izbor iz poezije

Mehmet Kraja: Veliko vreme (odlomak)

Naum Prifti: Vodenica Koste Bardia (drama) - odlomak

Murteza Peza: Preko smrti (odlomak)

Savremena jugoslovenska književnost (16)

Desanka Maksimović: Tražim pomilovanje (izbor)

Branko Ćopić: Bašta sljezove boje (izbor)

V. Desnica: Proljeća Ivana Galeba

M. Lalić: Lelejska gora

D. Ćosić: Koreni

V. Parun: Ti koja imaš nevinije ruke

A. Isaković: Kroz granje nebo

D. Kiš: Enciklopedija mrtvih

III. LEKTIRA (12)

Gete: Jadi mladog Vertera

Gabriel Garsia Markez: Sto godina samoće

M. Selimović: Derviš i smrt (2)

Miroslav Krleža: Povratak Filipa Latinovića (2)

Ali Podrimja: Ravnoteža

Muhamet Kerveši: Igra u nastavcima (izbor)

Izbor iz svetske lirike XX veka (Odn, Sezar, Prever, Pasternak, Ahmatova, Cvetajeva, Brodski, Sengor, Sajfers)

Izbor iz albanske književne kritike i eseistike.

Jedan roman iz savremene književne produkcije nagrađen jednom od književnih nagrada (Nobelova nagrada, Ninova nagrada za roman godine i dr.).

IV. KNJIŽEVNOTEORIJSKI POJMOVI

Na navedenim delima ponavljaju se, proširuju, usvajaju i sistematizuju osnovni književnoteorijski pojmovi.

Lirika. Lirsko izražavanje: stvaralačke mogućnosti posredovanja jezika između svesti i zbilje; asocijativno povezivanje raznorodnih pojmova; sugerisanje; podsticanje i upućivanje; čitaočeva recepcija; jedinstvo zvukova, ritmova, značenja i smisla.

Epika: Strukturni činioci proznog književnoumetničkog dela: objektivno i subjektivno pripovedanje; fiktivni pripovedač; pomeranje pripovedačevog gledišta; sveznajući pripovedač; tok svesti; umetničko vreme; umetnički prostor; načelo integracije.

Tipovi romana: roman lika, prostora, stepenasti, prstenasti, paralelni; roman toka svesti; roman - esej; defabuliziran roman.

Drama: Struktura i kompozicija drame; antidrama; antijunak.

Drama i pozorište, radio, televizija, film.

Putopis. Esej. Književna kritika.

B. JEZIK (35)

I. SINTAKSA

Padežni sistem. - Pojam padežnog sistema i predloško-padežnih konstrukcija. Osnove imeničke, pridevske i priloške vrednosti padežnih odnosno predloško-padežnih konstrukcija. Predloški izrazi.

Kongruencija: definicija i osnovni pojmovi; gramatička i semantička kongruencija.

Sistem zavisnih rečenica. Obeležja zavisnih rečenica. Tri osnovna tipa vrednosti zavisnih rečenica (imeničke, pridevske i priloške zavisne rečenice). Glavne vrste zavisnih rečenica:

izrične (sa upravnim i neupravnim govorom), odnosne, mesne, vremenske, uzročne, uslovne, dopusne, namerne, poredbene i posledične. Veznički izrazi.

Sistem nezavisnih rečenica. Obaveštajne, upitne, zapovedne, željne i uzvične rečenice.

Osnovi pojmovi o negaciji.

Glagolski vid.

Glagolska vremena i glagolski načini - osnovni pojmovi. Vremenska i modalna značenja ličnih glagolskih oblika; prezenta, perfekta, krnjeg perfekta, aorista, imperfekta, pluskvamperfekta, futura, futura drugog, kondicionala (potencijala) i imperativa. Glagolski prilozi. Infinitiv.

Naporedne konstrukcije (koordinacija). Pojam naporednog odnosa. Obeležavanje naporednog odnosa. Glavni tipovi naporednih konstrukcija: sastavne, rastavne, suprotne, isključne, zaključne i gradacione.

Raspoređivanje sintaksičkih jedinica (osnovni pojmovi). Informativna aktualizacija rečenice i načini njenog obeležavanja (osnovni pojmovi).

Komunikativna kohezija. Načini uspostavljanja veza među delovima teksta.

Specijalni tipovi nezavisnih rečenica. (Evo autobusa! Požar! Strašnog li vremena! i dr.).

Pragmatika. Govorni činovi. Struktura razgovora i teksta.

II. OPŠTI POJMOVI O JEZIKU

Evolucija jezika: Razvoj jezika u ljudskoj vrsti, u društvu i kod pojedinca. Nastanak i razvoj pisma.

Jezik, kultura i društvo: Jezik i druge društvene kategorije. Višejezičnost. Stavovi prema jeziku.

Tipovi jezika: Jezici u svetu. Jezička srodnost. Jezički tipovi i jezičke univerzalije.

III. PRAVOPIS

Interpunkcija

V. KULTURA IZRAŽAVANJA (35)

I. USMENO IZRAŽAVANJE

Retorika (pojam i vrste); istorijat i podela; razgovor, govor. Odnos između govornika i auditorijuma. Vežbe javnog govorenja pred auditorijom (upotreba podsetnika, improvizovano izlaganje; korišćenje mikrofona).

II. PISMENO IZRAŽAVANJE

Stilistika; funkcionalni stilovi; administrativno-poslovni (molba, žalba, poslovno pismo).

Oblici pismenog izražavanja: prikaz, osvrt, rasprava, književne paralele, esej (vežbanja).

Pravopis: interpunkcija (vežbanja).

Domaći pismeni zadaci složenijih zahteva (čitanje i analiza na času).

Četiri pismena zadatka godišnje.

Napomena

PRIRODNO-MATEMATIČKI SMER

II razred****

(Prestalo da važi)

III razred*****

(Prestalo da važi)

IV razred

(4 časa nedeljno, 128 časova godišnje)**

SADRŽAJI PROGRAMA

A. KNJIŽEVNOST (63)

I. SAVREMENA KNJIŽEVNOST

1. **Savremena književnost jugoslovenskih naroda i nacionalnih manjina** (14)

Mihailo Lalić: Zlo proljeće

D. Ćosić: Koreni

Vesna Parun: Ti koji imaš nevinije ruke

Desanka Maksimović: Za zemlju kuda vojska prođe

Vladan Desnica: Proleće Ivana Galeba

D. Kiš: Bašta, pepeo

M. Pavlović: Rekvijem

2. **Savremena albanska književnost** (36)

Šefćet Musaraj: Novele (izbor)

Adem Gajtani: Odabrana poezija (izbor)

Azem Škrelji: Krštenje reči (izbor)

Ćerim Ujkani: Sunce koje tražim (izbor)

Enver Đerđeku: Reč (izbor)

Nazmi Rahmani: Put do moje kuće (odlomak)

Jusuf Budžovi: Beleške Đona Nikol Kazazija (odlomak)

Nataša Lako: Poezija (izbor)

Zejnulah Rahmani: Trg alke (odlomak)

Sabri Mamiti: Izbor iz poezije

Mehmet Kraja: Veliko vreme (odlomak)

Naum Prifti: Vodenica Koste Bardia (drama) - odlomak

Murteza Peza: Preko smrti (odlomak)

Lektira (16)[4)]

Gi de Mopasan: Novele (izbor)

Esad Mekuli: Poezija (izbor)

Gabriel Garsia Markez: Sto godina samoće

Meša Selimović: Derviš i smrt (2)

Miroslav Krleža: Povratak Filipa Latinovića (2)

Čehov: Pripovetke (izbor)

Ali Podrimja: Ravnoteža

Muhamet Krveši: Igra u nastavcima (izbor)

[4] Za obradu jednog književnog dela u domaćoj lektiri planirana su dva časa.

Pojmovi

Na navedenim delima proširuju se, produbljuju i sistematizuju saznanja učenika o vrstama i osobenostima lirske i epske pesme, pripovetke, romana i drame.

B. JEZIK (25)

Problemi primene književnog jezika u oblasti morfologije, množina imenica i odredbenih glagola; prednji članovi; konjuktiv, kondicional, particip, infinitiv glagola; sadašnje vreme, imperfekat i buduće vreme; glagolske dijateze; nepromenljivi delovi rečenice.

Problem primene književnog jezika u oblasti sintakse i leksike (znaci interpunkcije, upotreba velikog slova, otklanjanje tuđih i dijalekatskih reči). Kongruencija.

Ravnopravnosti jezika naroda i narodnosti. Jezička tolerancija.

V. KULTURA IZRAŽAVANJA (40)

1. **Usmeno izražavanje** (15)

Čitanje i kazivanje različitih vrsta tekstova (primeri funkcionalnih stilova). Recitovanje odabranih stihova iz programa.

Razgovor i rasprava - uvežbavanje (teme iz svih oblasti za koje se interesuju mladi).

Komentar. Polemika.

2. **Pismeno izražavanje** (25)

Funkcionalni stilovi - vežbe

Šest domaćih zadataka (čitanje i analiziranje na času)

Po dva pismena (školski) zadatak u polugodištu (jedan čas za izradu i dva časa za usavršavanje zadataka)

Pripremanje učenika za polaganje maturskog ispita.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA
(UPUTSTVO)

UVODNA OBJAŠNJENJA

Program albanskog jezika i književnosti namenjen je četvorogodišnjem obrazovanju i vaspitanju u gimnazijama oba tipa: **gimnaziji opšteg tipa** i **gimnaziji sa dva smera**: (društveno-jezičkom i prirodno-matematičkom).

Zavisno od razreda i sadržaja godišnji fond časova nastave ovog predmeta raspoređen je tako da je za područje književnost odvojeno oko 60 odsto, a za druga dva (jezik i kulturu izražavanja) oko 40 odsto časova. Za svako područje iskazan je ukupan broj časova. U okviru tog fonda predviđeni sadržaji se obrađuju na 70 odsto časova, ostalih 30 odsto časova predviđeno je za ponavljanje, utvrđivanje, vežbanje i sistematizovanje programa.

Cilj i zadaci čine jedinstvenu celinu i ostvaruju se tokom četiri godine - sistematski i kontinuirano - u svim predviđenim programsko-tematskim područjima i vidovima rada.

Svi sadržaji raspoređeni su po razredima, područjima, oblastima i temama po principu postupnosti, korelacije, integracije i primerenosti uzrastu.

Sadržaji **književnosti** konkretizovani su po razredima, segmentima (književnost i lektira) a obuhvataju književno-teorijsko i književnoistorijsko proučavanje književnosti.

Područje **jezik** obuhvata izučavanje jezika kao sistema. U sadržaje ovog područja ugrađeni su elementi opšte lingvistike i pravopisa.

Područje **kultura izražavanja** obuhvata oblike, vrste i zahteve u oblasti usmenog i pismenog izražavanja (po razredima). U ovoj oblasti planirane su govorne i pismene vežbe, domaći zadaci i pismeni zadaci (godišnje).

Radi što uspešnije realizacije mnogih zahteva i sadržaja neophodna je i permanentna saradnja nastavnika albanskog jezika i književnosti kao i nastavnika drugih predmeta (istorije, srodnih opštestručnih i užestručnih predmeta), stručnih saradnika (školskim bibliotekarom-medijatekarom, pedagogom, psihologom) i organima (stručnim aktivom i većima), roditelja učenika. Takođe je neophodna saradnja sa međuopštinskom (regionalnom) prosvetno-pedagoškom službom (prosvetnim savetnicima za srpski jezik i književnost), određenih institucija (narodnom bibliotekom, domom kulture, bioskopom, lokalnim novinama, radio-stanicom i dr.).

Kvalitet i trajnost znanja, umenja, veština i navika učenika umnogome zavise od principa, oblika, metoda i sredstava koji se koriste u obrazovno-vaspitnom procesu. Zbog toga savremena nastava jezika i književnosti pretpostavlja ostvarivanje bitnih zadataka i sadržaja programa uz maksimalno moguću misaonu aktivnost učenika (subjekata u nastavi), poštovanje određenih didaktičkih principa (posebno: svesne aktivnosti učenika, naučnosti, primerenosti, postupnosti, sistematičnosti i očiglednosti), kao i adekvatnu primenu onih nastavnih oblika, metoda, postupaka i sredstava čiju su vrednost utvrdile i potvrdile savremena praksa i metodika nastave jezika i književnosti (pre svega: razni vidovi grupnog i individualnog rada primereni mogućnostima učenika, metode - dijaloška, tekstulano-grafička, demonstracije i samostalnih radova učenika, sredstva - udžbenici, priručnici, razne vrste tekstova i grafičkih prikaza, grafofolije, ploče i kasete, nastavni i drugi filmovi, radio i televizijske emisije i sl.). Izbor određenih nastavnih oblika, metoda, postupaka i sredstava uslovljen je, pre svega, nastavnim sadržajima i ciljem (obrazovnim, vaspitnim i funkcionalnim), koje treba ostvariti na jednom času albanskog jezika i književnosti.

Redovna nastava maternjeg jezika i književnosti izvodi se u klasičnim, odnosno tzv. specijalizovanim učionicama i kabinetima za ovaj predmet, koji treba da budu opremljeni u skladu sa normativima za gimnazije. Delimično, ona se organizuje i u drugim školskim prostorijama (biblioteci-medijateci, čitaonici i sl.).

U nastavi albanskog jezika i književnosti koriste se udžbenici i priručnici (koje je odobrio Prosvetni savet Srbije) i bibliotečko-informacijska građa značajna za ostvarivanje zadataka i sadržaja programa ovog predmeta, odnosno za sistematsko osposobljavanje učenika za samostalno korišćenje raznih izvora saznanja u nastavi i van nje.

U odnosu na dosadašnji, ovaj program sadrži izvesne promene i novine, koje treba imati u vidu prilikom planiranja (globalnog i operativnog) i realizacije predviđenih zadataka i sadržaja: izmenjen je nedeljni i godišnji fond časova u svim razredima gimnazije kao i način raspodele predviđenog godišnjeg fonda časova na pojedine segmente programa; obezbeđen je adekvatniji odnos između časova obrade i drugih tipova časova: korigovani su cilj i zadaci nastave; izmenjeni su struktura i sadržaji područja književnost i jezik; u program je uključeno i proučavanje književnog dela. Uvedena je oblast lektire, uključena su nova imena i naslovi; stvoreni su preduslovi za kreativno ispoljavanje nastavnika i prilagođavanje vaspitno-obrazovnog rada različitim situacijama u praksi, kao i za pojačavanje stvaralačke saradnje nastavnika i učenika.

A. KNJIŽEVNOST

Ovo programsko-tematsko područje obuhvata najznačajnija dela iz albanske, jugoslovenske i svetske književnosti, koja su raspoređena u književnoistorijskom kontinuitetu od starog veka do danas.

Od istorijskog kontinuiteta odstupa se samo u poglavlju **uvod u proučavanje književnog dela** u I razredu i **proučavanje književnog dela** u IV razredu, kao i u poglavlju **lektira** (u sva četiri razreda).

U I razredu društveno-jezičkog smera predviđeno je uvod u proučavanje književnog dela (književnoteorijski pristup) kako bi se izbeglo naglo prelaženje sa tematskog proučavanja, karakterističnog za nastavu ovog predmeta u osnovnoj školi, na proučavanje istorije književnosti, tj. izučavanje književno-umetničkih dela u istorijskom kontekstu, kako je koncipirano u ovom programu za gimnaziju. Uz taj osnovni razlog treba imati u vidu i druga preimućstva ovakvog pristupa: nastavnik će steći uvid u književnoteorijska znanja koja su učenici poneli iz osnovne škole. Ta znanja će se sistematizovati, proširiti i produbiti, čime će se ostvariti valjaniji put za složeniji i studiozniji pristup književnim delima kakav zahteva gimnazijski program književnosti.

Nastavnik albanskog jezika i književnosti u gimnaziji treba da pođe od pretpostavke da je učenik u osnovnoj školi stekao osnovna znanja iz:

- teorije književnosti: tema, motiv, fabula, lik, karakter, struktura proznog književnog dela; književni rodovi i vrste, osnovna jezičkostilska izražajna sredstva, usmena i pisana književnost, struktura lirske pesme, stih, strofa, rima ritam, struktura dramskog dela: dijalog, monolog, dramska vrsta, drama, pozorište, film, radio-drama, televizijska drama;

- osnova scenske i filmske kulture: slika, reč, zvuk, filmska muzika, situacija, radnja, junaci filma, elementi filmskog izraza, filmske vrste, od sinopsisa do scenarija, film, televizija, književnost (sličnost i razlike).

Sa stečenim znanjima, koja se u gimnazijskom programu proširuju i produbljuju, učenik može aktivno da učestvuje u proučavanju književnog dela.

Proučavanju književnog dela dato je, takođe, posebno mesto u IV razredu gimnazije, kada su učenici zreliji i sposobniji za upoznavanje sa slojevitom strukturom književnoumetničkog dela i književnim metodologijama.

Interpretativno-analitički metodički sistem je osnovni vid nastave književnosti u gimnaziji i njega treba dosledno primenjivati.

Naravno, ne treba očekivati da se sva programom predviđena dela obrađuju na nivou intepretacije kao najpotpunijeg analitičko-sintetičkog pristupa književnom delu. Nastavnik treba da proceni na kojim će delima primeniti interpretaciju, a na kojim osvrt, prikaz ili, pak, problemsko-stvaralački metodički sistem.

Ovakav program književnosti u gimnaziji povremeno traži i primenu eksplikativnog metodičkog sistema kada se mora čuti nastavnikova reč, i to najčešće prilikom davanja informacija o epohama koje se proučavaju, kao i u svim drugim situacijama u kojima nastavnik ne može računati na učenikova predznanja (na primer: osnovne informacije o počecima pismenosti i književnosti). Nastavnik književnosti ne sme zaboraviti da je njegov govor model pravilnog, čistog i bogatog jezika kakvom treba da teže njegovi učenici.

Književna dela iz programa **lektire** imaju ravnopravan tretman s delima iz obaveznog programa književnosti i obrađuju se po istom metodičkom sistemu. Treba napomenuti da se iz lektire koja je data po izboru učenika i nastavnika ne moraju obraditi svi pisci, već književno delo onog pisca za koje se opredeljuju učenici i nastavnik.

B. JEZIK

Program nastave jezika u gimnaziji koncipiran je tako da omogući učenicima sticanje znanja i o jeziku kao društvenoj pojavi i o jeziku kao sistemu znakova. Cilj je da učenici, pored znanja o svom maternjem jeziku, steknu i opšte lingvistička, odnosno sociolingvistička znanja neophodna obrazovanom čoveku. Ova opšta znanja su funkcionalno povezana sa nastavom maternjeg jezika. Glavni deo tih znanja obrađuje se u segmentu **opšti pojmovi o jeziku** (na početku programa za prvi i na kraju programa za četvrti razred). Kao u uvodnom delu segmenta **književni jezik** (u prvom razredu) i segmentu **jezički sistem i nauke koje se njime bave**; ali se opšti pojmovi obrađuju i tokom cele nastave - u vezi sa odgovarajućim partijama o albanskom kao maternjem jeziku. Insistiranje na jednom teorijski i metodološki višem nivou izučavanju jezičkih pojava daje novi kvalitet nastavi koja obuhvata i znanja s kojima su se učenici sretali u osnovnoj školi. Ova opšta znanja, pored svoje opšteobrazovne vrednosti i značaja za olakšavanje i poboljšavanje nastave maternjeg jezika, treba da posluže i lakšem savlađivanju gradiva iz stranih jezika.

Deo programa **književni jezik** (prvi i drugi razred) višestruko je značajan. Njegovom realizacijom učenici treba da dobiju znanja i izgrade odgovarajuće stavove o albanskom književnom jeziku o jezičkoj politici i toleranciji u Jugoslaviji i o značaju književnojezičke norme i jezičke kulture; isto tako, ovaj deo programa uključuje i sadržaje o razvoju književnih jezika na albanskom jezičkom području i posebno o postanku i razvoju modernog albanskog književnog jezika, što je značajno i za nastavu književnosti.

U segmentu programa posvećenog organizaciji i funkcionisanju jezičkog sistema ne obrađuju se samo čisto gramatički aspekti jezičkog sistema već se obuhvataju i funkcionalni aspekti. Zato su, između ostalog, u sintaksu uneti i elementi lingvistike teksta i pragmatike. Poseban je značaj

dat leksikologiji (koja se nadovezuje na deo o tvorbi reči), i to ne samo da bi učenici stekli više znanja o rečeničkom blagu svoga jezika, nego i da bi razvili pravilan odnos prema raznim pojavama u leksici.

U obradi svih semgenata programa treba se osloniti na znanja koja su učenici stekli tokom prethodnog školovanja. Međutim, ovde nije reč o prostom obnavljanju i utvrđivanju ranije stečenih znanja nego o dobijanju celovite slike o maternjem jeziku i, kao što je već rečeno, o usvajanju jednog kvalitativno višeg pristupa proučavanju jezičke organizacije i jezičkih zakonitosti.

Veoma je važno da se nastava jezika ne shvati kao cilj sama sebi, nego da se poveže sa ostalim delovima ovog nastavnog predmeta. Naime, ova nastava pruža lingvistička znanja koja će biti podloga za tumačenje jezika i stila u okviru proučavanja književnih dela, s tim što ova dela pružaju i odgovarajući materijal za uočavanje estetske funkcije jezika. S druge strane, nastava jezika se mora povezati i sa nastavom kulture izražavanja. Time će lingvistička znanja (o akcenatskom sistemu, tvorbi reči, leksikologiji, sintaksi itd.), kao i proučavanje pravopisa, doprineti da učenici bolje i potpunije usvoje književnojezičku normu i da poboljšaju svoje izražajne sposobnosti.

V. KULTURA IZRAŽAVANJA

Vežbe u usmenom izražavanju treba da daju određeni stepen pravilne artikulacije, dikcije, intonacije, ritma i tempa u čitanju i kazivanju lirskog, epskog i dramskog teksta. Ove se vežbe, po pravilu, realizuju u toku obrade književnog teksta na taj način što će nastavnik, direktno, svojim čitanjem i govorenjem, ili uz pomoć gramofonske ploče ili magnetofonskog snimka, analizirati odgovarajuće elemente pravilnog usmenog izražavanja kako bi ih učenici uočili. Stečena saznanja transformišu se u veštine i umenja na taj način što učenici interpretiranjem književnih tekstova nastoje da sami dostignu odgovarajući stepen veštine i umenja ove vrste. Stečene sposobnosti se dalje uvežbavaju različitim oblicima usmenog izražavanja učenika (izveštavanje, raspravljanje, referisanje i dr.). Većina predviđenih oblika ove nastave neposredno se uključuje u nastavu književnosti ili pripreme za izradu pismenih sastava.

U prvom razredu (delimično i u drugom) veoma je uputno da nastavnik učenicima demonstrira metodologiju izrade pismenog sastava. U tom smislu korisno je kombinovati indukciju i dedukciju. Na odabranom uzorku (rasprava, izveštaj i dr.) treba analizirati njegovu kompoziciju, funkciju odeljka i ostale elemente (primerenost stila i sl.). Zatim se učenicima može dati zadatak da pripreme građu o jednoj temi, ali da prikupljenu građu ne oblikuju već da se to uradi na času. Vežba u metodologiji izrade pismenog sastava na osnovu prikupljene građe trebalo bi da bude demonstracija celokupnog postupka izrade pismenog sastava: od analize teme, određivanja njenog težišta selekcije prikupljene građe, rasporeda pojedinosti s gledišta dobre kompozicije, do oblikovanja građe i rada na usavršavanju teksta. Racionalizacija nastave u ovom poslu postiže se na taj način što će uzorak primerenog teksta biti u vezi s književnim delom iz programa za određeni razred.

I diferenciranje funkcionalnih stilova valja obavljati na uzorcima koje je nastavnik odabrao. Da bi učenik bio osposobljen da svoj jezik i način izražavanja podesi vrsti pismenog sastava (izlaganja), treba da bude stavljen u situaciju da napiše konkretan sastav (pripremi izlaganje). Vežbe ove vrste treba ponavljati sve dok svaki učenik ne bude osposobljen da se služi određenim oblicima izražavanja. Da bi se postigao veći nastavni učinak, korisno je naći neophodnu psihološku motivaciju. Zbog toga učenike treba obavestiti ne samo o konačnom cilju

koji se želi postići određenim sistemom vežbanja nego i o svrsishodnosti pojedinih parcijalnih vežbanja koja čine integralnu celinu. Tako, na primer, ako smo obavestili učenike da će sledeći pismeni zadatak biti u formi rasprave ili prikaza, onda i konkretne vežbe treba da budu podređene tom cilju. Nastavnik će na odabranom modelu konkretnog oblika izražavanja pokazati učenicima njegove bitne karakteristike, podrazumevajući tu i primerenost jezika i stila. Posle toga učenici u formi domaćeg zadatka čine prve pokušaje da samostalno napišu sastav određene vrste. Čitanjem i komentarisanjem domaćih zadataka učenici se dalje osposobljavaju u pismenom izražavanju i ovladavanju određenim vrstama sastava. Kad je nastavnik stekao utisak da su svi učenici relativno ovladali određenom vrstom pismenog izražavanja, utvrđuje čas izrade školskog pismenog zadatka. Rezultati takvog postupka pokazuju se u školskom pismenom zadatku, pa se na osnovu njih planira dalji rad na usavršavanju kulture izražavanja učenika. Ako više učenika ne postigne određeni uspeh, ceo se proces ponavlja.

Okvirni broj časova koji je predviđen za usmeno i pismeno izražavanje označava ukupno vreme, a ne i broj vežbi u toku nastavne godine (preporučuje se organizovanje većeg broja kraćih vežbi s precizno određenim ciljevima).

Tokom nastavne godine učenicima se daju pismeni zadaci (u skladu sa oblicima i vrstama navedenim u programu kulture izražavanja). Po pravilu, nastavnik je obavezan da pregleda i analizira zadatke svih učenika. Odabrani zadaci (ne samo najuspešniji) čitaju se i komentarišu na času (delu časa). Pored pismenih, u skladu sa zahtevima programa, nastavnik daje učenicima i druge vrste konkretnih domaćih zadataka (usmenih, praktičnih - primerenih mogućnostima učenika i njihovoj opterećenosti raznim obavezama).

Izrada školskog pismenog zadatka, po pravilu, traje jedan čas. Izuzetno, kad to pojedini oblici pismenog izražavanja iziskuju, izrada zadataka može trajati i duže od jednog časa.

Napomena

Sledeći

Prethodni

MAĐARSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST
OPŠTI TIP GIMNAZIJE

II razred****

(Prestalo da važi)

III razred*****

(Prestalo da važi)

IV razred

(4 časa nedeljno, 128 časova godišnje)**

GRAMATIKA (35)

Složena rečenica

Naporedna rečenica i vrste. Sistem prostih rečenica u složenoj rečenici. Vrsta sastavnih (kopulativnih) i suprotnih (adversativnih) rečenica. Rastavne (disjunktivne) rečenice. Osnovni vidovi zaključnih (konkluzivnih) rečenica sa dodacima i rečenica sastavnog karaktera.

Zavisne rečenice. Razlikovanje rečenica: glavna i sporedna rečenica; uputne reči i zavisni veznici. Vrste zavisnih rečenica.

Sistem prostih rečenica u složenoj rečenici. Ubačena prosta rečenica.

Višestruko složena rečenica.

Gramatička sredstva citiranja.

Pravopis

Pravopisna pravila za ubacivanje rečenice, sintagmi. Pravopisna pravila skraćenica načinjena od početnih slova (betüszó) i koje sadrže više slova pojedinih reči (szóösszevonás). Dodaci, nastavci za strana imena i nazive. Pravopisne vežbe u vezi sa složenim rečenicama.

Analiza tekstova

Definicija teksta i vrste tekstova. Elementi (činioci) izrade teksta. Makrokonstrukcija i mikrokonstrukcija tekstova. Vezni elementi teksta: gramatički i semantički pokazatelji (elementi) jezičke celine (ukazivanje na nešto unapred ili unazad pomoću priloga i zamenica, uloga imenskih reči i veznika, nijansirana upotreba veznika srodnih značenja, uloga određenog i neodređenog člana); tekst i naslov.

Proučavanje književnog dela (teksta)

Kompleksna, jezičko-stilistička analiza književnih dela prvenstveno iz 20. veka, uglavnom književnih dela današnjice u širokom dijapazonu (obuhvatajući pesme, tekstove lirike, proze, drame i eseja, dopunjavajući sa analizom publicističkih, naučnih tekstova, rasprava i beseda).

Istorija jezika

Ugro-finski karakter mađarskog jezika. Srodnost sa ugro-finskom jezičkom grupom. Razlozi i tok jezičkih promena.

Sistem mađarskog jezika, promene u fonetici i fondu reči. Tuđice.

Formiranje i razvoj književnog i govornog jezika.

Obnova jezika (značajnije faze).

Karakteristike govornog jezika (uticaj sredstava javnog informisanja posebno na govorni jezik).

Istorijsko-etimološki rečnik mađarskog jezika. (A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára).

Svet savremene lingvistike

Razlozi ili motivi koji su uslovili pojavu novih pravaca u lingvistici: (strukturalizam u lingvistici, postupci i metodologija analize u strukturalizmu; matematička logika u lingvistici).

KNJIŽEVNOST (73)

Metodologija proučavanja književnih dela

Estetski kvalitet - estetska vrednost - pogled u svet

Slika o svetu, oblik i stil kao kohezioni elementi književno-umetničkih dela.

Proučavanje književnih dela

Nauka o književnosti, teorija književnosti, istorija književnosti. Analiza i kritička ocena umetničkog dela. Aspekti za analizu lirskih, proznih i dramskih književnih dela. Stilska analiza. Književna kritika, esej i studija. Karakteristike savremene lire. Formska načela proze današnjice, postupci i shvatanje sveta. Moderna drama, apsurdna i dokumentarna drama. Radio-drama i TV drama. Postmoderne i književne pojave i postupci. Ilustrovati konkretnim tekstovima saznanja sa proučavanjem književnih dela.

Moderna književnost

Osnovne karakteristike i predstavnici moderne književnosti. (Informativno.)

Dela za obradu

Franc Kafka: Proces

Albert Kami: Stranac

Samuel Beket: Čekajući Godoa

Horhe Luis Borhes: Knjiga od peska

Gabriel Garsija Markez: Sto godina samoće

Savremena književnost

Glavne karakteristike savremene književnosti. Period posle rata. Nova nastojanja u proteklih 30 godina. Moderna i postmoderna (informativno).

Dela za obradu

Laslo Nemet (Németh László): Gyász (Žalost)

Đula Ilješ (Illyés Gyula): Elégia (Elegija), Nem menekülhetsz (Ne možeš pobeći), Puszták népe (Svet pustara) odlomak

Tibor Deri (Déry Tibor): Szerelem (Ljubav)

Šandor Vereš (Weöres Sándor): Meditáció (Meditacija), Dob és tánc (Doboš i igra), Magyar etüdők (Mađarske etide) odlomci

Geza Otlik (Ottlik Géza): Iskola a határon (Internat na granici)

Mikloš Meselj (Mészöly Miklós): Jelentés öt egérről (Izveštaj o petoro miševa)

Janoš Pilinski (Pilinszky János): Miféle földalatti harc (Kakav podzemni rat), Harbach, 1944.

Ferenc Juhas (Juhász Ferenc): Novemberi elégia (Novembarska elegija), A virágok hatalma (Moć cveća), Füst ország (Zemlja dima)

Laslo Nađ (Nagy László): Himnusz minden időben (Himna za sva vremena)

Iva Mandi (Mándy Iván): Konyhafal (Kuhinjski zid)

Peter Esterhazi (Esterházi Péter): Egy nehéz nap éjszakája (Noć jednog teškog dana)

Deže Tandori (Tandori Dezső): Egy szó alibije (Alibi za jednu reč)

Domonkoš Silađi (Szilágyi Domonkos): Cirkumdederunt

Andraš Šite (Süto András): Anyám könnyü álmot ígért (Majka obećava lak san) (odlomak)

Vesna Parun: Ti koja imaš nevinije ruke

Danilo Kiš: Enciklopedija mrtvih

Aleksandar Tišma: Knjiga o Blamu

Mađarsko-južnoslovenske književne veze

Đula Ilješ (Illyès Gyula): A Tömegsír előszava (Predgovor Jame)

Danilo Kiš: A modern magyar költèszet (O modernoj mađarskoj poeziji)

Miloš Crnjanski: Stražilovo (prevod Karolja Ača) (Àcs Kàroly)

Književnost jugoslovenskih Mađara u posleratnom periodu

Pisci i književničke ambicije kao i časopisi. (Informativno.)

Dela za obradu

Karolj Ač (Àcs Kàroly): Önarckép félhomályban (Autoportret u tami)

Ferenc Feher (Fehèr Ferenc): Szenteleky (Senteleki)

Oto Tolnai (Tolanai Ottó): Kodály (Kodalj)

Ištvan Domonkoš (Domonkos Istvàn): Kormányeltörésben

Nandor Gion (Gion Nándor): Engem nem így hívnak (Ja se ne zovem tako)

Lektira

Šekspir: Hamlet

G. Garsija Markes: Sto godina samoće

J. V. Gete: Faust

F. Dostojevski: Zločin i kazna

Izbor iz savremene lire (mađarska, južnoslovenska i svetska)

Ferenc Juhas (Juhász Ferenc): Tékozló ország (Bludna zemlja)

Peter Esterhazi (Esterházi Péter): Függo (Nedorečeno...)

Književna dela narodnosti koje žive u Republici Srbiji (informativno).

Paralelno sa predloženim književnim delima obraditi i pojmove iz poetike.

KULTURA IZRAŽAVANJA (20)

Usmeno izražavanje

Sastavljanje raznih vrsta usmenog saopštavanja pomoću stečenog znanja iz sastavljanja tekstualnih celina u vezi sa budućim društvenim zadacima i stručnim usavršavanjem učenika. Javna diskusija pomoću unapred pripremljenog koncepta i improvizovana diskusija. Svečani govor povodom proslave dana škole i drugih svečanosti. Govor prilikom otvaranja školskih izložbi, oproštajni govor prilikom završetka školske godine itd. Korišćenje pravila pojedinih govornih stilova u kazivanju tekstova i u sastavljanju tekstova uvežbanih vrsta opštenja.

Pismeno izražavanje

Sređivanje beleški. Proces sastavljanja ili izrade pismenog dela. Korišćenje citata, fusnota i pozivanje na što. Priprema učenika na izradu diplomskog rada.

Oblici razvijanja pismenog izražavanja:

- izveštaj

- mala disertacija.

Četiri pismena zadatka (jedan čas za izradu, dva za ispravku).

NAPOMENA:

Način ostvarivanja programa je identičan po sadržaju kao za srpski jezik i književnost (maternji jezik).

Napomena

DRUŠTVENO-JEZIČKI SMER

II razred****

(Prestalo da važi)

III razred*****

(Prestalo da važi)

IV razred

(5 časova nedeljno, 160 časova godišnje)**

GRAMATIKA (40)

Složene rečenice

Naporedne rečenice i vrste naporednosti. Sistem (redosled) prostih rečenica u složenoj rečenici. Vrsta sastavnih (kopulativnih) i suprotnih (adversativnih) rečenica. Rastavne (disjunktivne) rečenice. Osnovni vidovi zaključnih (konkluzivnih) i sastavnog karaktera.

Zavisne rečenice. Razlikovanje rečenica: glavne i sporedne rečenice; uputne reči i zavisni veznici. Vrste zavisnih rečenica: subjekatske, predikativne, objektne, mesne, vremenske (temporalne), načinske ili poredbene, uzročne (kauzalne), namerne (finalne) i dalje objekatske (u dativu) zavisne rečenice, kao i uporedne adverbijalne, atributne zavisne rečenice u službi atributa za označavanje kvaliteta, broja i svojina (prisvojne), apozicijska zavisna rečenica. Obeležja sporednih rečenica iz aspekta jezičkih pravila. Sistem prostih rečenica u složenoj: ubačena prosta rečenica.

Višestruko složena rečenica.

Gramatička pravila ili "sredstva" za citiranje.

Pravopis

Jezička i pravopisna pravila za ubačenje sintagmi. Pravopisna pravila skraćenica načinjena od početnih slova i koje sadrže više slova pojedinih reči. Dodaci za strana imena i nazive.

Analiza tekstova

Definicija teksta i vrste tekstova. Elementi (činioci) izrade teksta. Makro - i mikrokonstrukcija tekstova. Vezni elementi teksta: gramatički i semantički pokazatelji (elementi) jezičke celine (ukazivanje na nešto unapred ili unazad pomoću priloga i zamenica, uloga imenskih reči i veznika, nijansirana upotreba veznika srodnih značenje, uloga određenog i neodređenog člana); tekst i naslov.

Proučavanje književnog dela

Kompleksna, jezičko-stilistička analiza prvenstveno književnih dela iz 20. veka, uglavnom književnih dela današnjice u širokom dijapazonu (obuhvatajući pesme, tekstove lirske proze, drame i eseja, dopunjavajući sa analizom publicističkih, naučnih tekstova, rasprava i beseda).

Istorija jezika

Ugro-finski karakter mađarskog jezika. Srodnost sa ugro-finskom jezičkom grupom. Razlozi i istorija jezičkih promena.

Sistem mađarskog jezika, promene u fonoteci i morfologiji (fondu reči) mađarskog jezika. Tuđice.

Formiranje književnog i govornog jezika.

Obnova jezika (značajnije faze).

Karakteristike govornog jezika (uticaj sredstava javnog informisanja posebno na govorni jezik).

Istorijsko-etimološki rečnik mađarskog jezika. (A magyar myelv torteneti-etimologiai szotara).

Svet savremene lingvistike

Razlozi ili motivi koji su uslovili pojavu novih pravaca u lingvistici: (strukturalizam u jeziku, postupci i metodologija analize u strukturalizmu; matematička logika u lingvistici).

KNJIŽEVNOST (100)

1. **Metodologija proučavanja književnih dela** (30)

Estetski kvalitet - estetska vrednost - pogled na svet

Slika o svetu, forma, stil kao kohezioni elementi književnoumetničkih dela.

Proučavanje književnog dela

Nauka o književnosti, teorija književnosti, istorija književnosti. Analiza i kritička ocena umetničkog dela. Aspekti za analizu lirskih, proznih i dramskih književnih dela. Stilska analiza. Književna kritika, esej i studija. Karakteristike savremene lire. Formska načela proze današnjice, postupci i shvatanje sveta. Moderna drama, apsurdna i dokumentarna drama. Radio i TV drama. Postmoderničke književne pojave i postupci.

2. **Moderna književnost**

Osnovne karakteristike i predstavnici moderne književnosti. (Informativno.)

Dela za obradu

Franc Kafka: Proces

Albert Kami: Stranac

Samuel Beket: Čekajući Godoa

Horhe Luis Borhes: Knjiga od peska

Gabriel Garsija Markez: Sto godina samoće

3. **Savremena književnost** (60)

Glavne karakteristike književnosti današnjice. Period posle rata. Književna politika socijalističkog realizma. Nova nastojanja u proteklih trideset godina. Moderna i postmoderna (informativno).

Književnici (pisci) ovog perioda: Laslo Nemet (Németh László), Đula Ilješ (Illyés Gyula), Tibor Deri (Déry Tibor), Šandor Vereš (Weöres Sándor), Geza Otlik (Ottlik Géza), Mikloš Meselj (Mészöly Miklós), Janoš Pilinski (Pilinszky János), Ferenc Juhas (Juház Ferenc), Laslo Nađ (Nagy László), Ivan Mandi (Mándy Iván), Mikloš Sentkuti (Szentkúthy Miklós), Deže Tandori (Tandori Dezső), Peter Nadaš (Nádas Péter), Peter Esterhazi (Esterházy Péter), Andraš Šite (Sütő András), Lajoš Grendel (Grendel Lajos), Domonkoš Silađi (Szilágyi Domonkos), Vesna Parun, Danilo Kiš, Aleksandar Tišma (o njihovom književnom radu informativno).

Dela za obradu

Laslo Nemet (Németh László): (Žalost) Gyász

Đula Ilješ (Illyés Gyula): Elegija Nem menekülhetsz (Ne možeš pobeći), Puszták népe (Svet pustara) odlomak

Tibor Deri (Déry Tibor): Alvilági Játékok (Igre iz podzemlja), Anna néni (Tetka Ana), Szerelem (Ljubav)

Šandor Vereš (Weöres Sándor): Meditáció (Meditacija), Hajdan hársfa voltál (Kad si lipa bila), Talp-orszag (Zemlja-tabane), Dob és tánc (Doboš i igra), Magyar etűdök (Mađarske etide) odlomci

Geza Otlik (Ottlik Géza): Iskola a határon (Internat na granici)

Mikloš Meselj (Mészöly Miklós): Jelentés öt egérről (Izveštaj o pet miševa)

Janoš Pilinski (Pilinszky János): Miféle földalatti harc (Kakav podzemni rat), Harbach, 1944. (Apokrif)

Ferenc Juhas (Juhász Ferenc): Novemberi elégia (Novembarska elegija), A csönd virága (Cvet tišine), A virágok hatalma (Vlast cveća), Füst ország (Zemlja dima)

Laslo Nađ (Nagy László): Világos éjjel (Svetle noći) Lakodalom (Svatovi), Himnusz minden időben (Himna za sva vremena)

Ivan Mandi (Mándy Iván): Konyhafal (Kuhinjski zid)

Mikloš Sentkuti (Szentkúthy Miklós): Holbein: fiatal lány arcképe (Holbajna: Portret jedne mlade devojke)

Peter Nadaš (Nádas Péter): Családi kép lila alkonyatban (Porodična slika u ljubičastom sumraku)

Peter Esterhazi (Esterházy Péter): Egy nehéz nap éjszakája (Noć jednog teškog dana)

Deže Tandori (Tandori Dezsö): Egy szó alibije (Alibi za jednu reč)

Domonkoš Silađi (Szilágyi Domonkos): Cirkumdederunt

Andraš Šite (Sütő András): Anyám könnyű álmot igért (Majka mi obećava)

Lajoš Grendel (Grendel Lajos): Csehszlovakiai magyar novella (čehoslovačka mađarska novela)

Vesna Parun: Ti koja imaš nevinije ruke

Danilo Kiš: Enciklopedija mrtvih

Aleksandar Tišma: Knjiga o Blamu

4. **Mađarsko-južnoslovenske književne veze**

Zoltan Čuka (Csuka Zoltan) književni prevodilac. Prevodioci Adija (Ady) na srpski jezik. Danilo Kiš kao književni prevodilac. Književni prevodioci na mađarski jezik u Jugoslaviji (informativno).

Dela za obradu

Đula Ilješ (Illyès Gyula): A tömegsír elõszava (Predgovor Jame)

Danilo Kiš: A modern magyar költèszetrõl (O modernoj mađarskoj poeziji)

Miloš Crnjanski: Stražilovo (prevod Karalja Ača) (Acs Kàroly)

5. **Književnost jugoslovenskih Mađara posle rata.**

Pisci književničke težnje i časopisi. (Informativno.)

Dela za obradu

Karolj Ač (Àcs Kàroly): Önarckép félhomályban (Autoportret u polutami)

Ferenc Feher (Fehèr Ferenc): Szenteleky (Senteleki)

Oto Tolnai (Tolnai Ottó): Kodály (Kodalj)

Ištvan Domonkoš (Domonkos Istvàn): Kormányeltörésben

6. **Lektira** (oko 12 časova)

Šekspir: Hamlet

J. V. Gete: Faust

F. Dostojevski: Zločin i kazna

Izbor iz savremene lire (mađarska, južnoslovenska i svetska)

Ferenc Juhas (Juhász Ferenc): Tekozlo orszag (Bludna zemlja)

Peter Esterhazi (Eszterházy Péter). Függo (Nedovršena)

Književna dela narodnosti koje žive u Republici Srbiji (informativno).

7. **Paralelno sa predloženim književnim delima za obradu** obraditi i sledeće pojmove i poetike (Rečnik poetike - Poetikai szotar) esej, estetika, filologija, scenarij, groteska, hermeneutika, kritika, montaža, kolaž, poetika, reportaža, semiologija, sinopsa tekst, naviranje svesti, bujica svesti, citat, uložak, polifonija.

KULTURA IZRAŽAVANJA (20)

Usmeno izražavanje

Sastavljanje raznih vrsta usmenog saopštavanja pomoću stečenog znanja iz sastavljanja tekstualnih celina u vezi sa budućim društvenim zadacima i stručnim usavršavanjem učenika. Javna diskusija pomoću unapred pripremljenog koncepta i improvizovana diskusija. Svečani govor povodom proslave dana škole i drugih svečanosti. Govor prilikom otvaranja školskih izložbi, oproštajni govor prilikom završetka školske godine itd. Korišćenje pravila pojedinih govornih stilova u kazivanju tekstova i u sastavljanju tekstova uvežbanih vrsta uspešnog opštenja.

Pismeno izražavanje (opštenje)

Sređivanje beleški. Proces sastavljanja ili izrade pisanog dela. Korišćenje citata, fusnota i pozivanje na što. Priprema učenika na izradu diplomskog rada.

Oblici razvijanja pismenog izražavanja:

- izveštaj

- mala disertacija.

Četiri pismena zadatka (jedan čas za izradu, dva za ispravku).

NAPOMENA:

Način ostvarivanja programa je identičan po sadržaju sa načinom ostvarivanja programa za srpski jezik i književnost (maternji jezik).

Napomena

PRIRODNO-MATEMATIČKI SMER

II razred****

(Prestalo da važi)

III razred*****

(Prestalo da važi)

IV razred

(4 časa nedeljno, 128 časova godišnje)**

GRAMATIKA (30)

Složena rečenica

Naporedne rečenice i vrste naporednosti. Sistem prostih rečenica u složenoj.

Zavisne rečenice. Objašnjavanje rečenica: glavna i sporedna rečenica; uputne reči i zavisni veznici. Vrste zavisnih rečenica.

Sistem prostih rečenica u složenoj rečenici. Ubačena prosta rečenica. Višestruko složena rečenica. Gramatička "sredstva" za citiranje.

Stilističke vrednosti složenih rečenica u kontekstu.

Pravopis

Pravopisna pravila za ubacivanja rečenica, sintagmi. Pravopisna pravila skraćenica načinjena od početnih slova (betûszó) i koje sadrže više slova pojedinih reči (szóösszevonás). Dodaci nastavci za strana imena i nazive. Pravopisne vežbe u vezi složenih rečenica.

Proučavanje teksta

Kompleksna, jezičko-stilistička analiza književnih dela prvenstveno iz XX. veka, uglavnom književnih dela današnjice u širokom dijapazonu književnih vrsta.

Istorija jezika

Ugro-finski karakter mađarskog jezika. Srodnost sa ugro-finskom jezičkom grupom. Razlozi i tok jezičkih promena.

Sistem mađarskog jezika, promene u fonetici i fondu reči.

Formiranje književnog i govornog jezika.

Obnova jezika (značajnije faze, periodi).

Karakteristike govornog jezika (uticaj sredstava javnog informisanja posebno na govorni jezik).

Istorijsko-etimološki rečnik mađarskog jezika. (A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára).

KNJIŽEVNOST (78)

Moderna književnost

Osnovne karakteristike i predstavnici moderne književnosti.

Dela za obradu

Franc Kafka: Proces

Albert Kami: Stranac

Samuel Beket: Čekajući Godoa

Hemingvej: Starac i more

Savremena književnost

Glavne karakteristike književnosti današnjice. Period posle rata. Nova nastojanja u proteklih trideset godina. Moderna i postmoderna (informativno).

Dela za obradu

Laslo Nemet (Németh László): Gyász (Žalost)

Đula Ilješ (Illyés Gyula): Elégia (Elegija), Nem menekülhetsz (Ne možeš pobeći), Puszták népe (Svet pustara) odlomak

Tibor Deri (Déry Tibor): Szerelem (Ljubav)

Šandor Vereš (Weöres Sándor): Meditáció (Meditacija), Dob és tánc (Doboš i igra),

Geza Otlik (Ottlik Géza): Iskola a határon (Internat na granici)

Mikloš Meselj (Mészöly Miklós): Jelentés öt egérrõl (Izveštaj o pet miševa)

Janoš Pilinski (Pilinszky János): Miféle földalatti harc (Kakav podzemni rat), Harbach,

Ferenc Juhas (Juhász Ferenc): A virágok hatalma (Vlast cveća), Füstország (Zemlja dima)

Laslo Nađ (Nagy László): Himnusz minden időben (Himna za sva vremena)

Ivan Mandi (Mándy Iván): Konyhafal (Kuhinjski zid)

Peter Esterhazi (Esterházy Péter): Egy nehéz nap éjszakája (Noć jednog teškog dana)

Andraš Šite (Sűto András): Anyám könnyű álmot ígért (Majka mi obećava lak san) - odlomak

Vesna Parun: Ti koja imaš nevinije ruke

Danilo Kiš: Enciklopedija mrtvih

Aleksandar Tišma: Knjiga o Blamu

Mađarsko-jugoslovenske književne veze

Zoltan Čuka (Csuka Zoltán) književni prevodilac. Prevodioci Adija (Ady) na srpski jezik. Danilo Kiš kao književni prevodilac. Književni prevodioci na mađarski jezik u Jugoslaviji (informativno).

Dela za obradu

Đula Ilješ (Illyés Gyula): A tömegsír előszava (Predgovor Jame)

Danilo Kiš: A modern magyar költészetrő;l (O modernoj mađarskoj poeziji)

Miloš Crnjanski: Stražilovo (prevod Karolja Ača)

Književnost jugoslovenskih Mađara posle rata.

Pisci, književničke ambicije i časopisi. (Informativno.)

Dela za obradu

Karolj Ač (Ács Károly): Önarckép félhomályban (Autoportret u polutami)

Ferenc Feher (Fehér Ferenc): Szenteleky (Senteleki)

Nandor Gion (Gion Nándor): Engem nem úgy hívnak (Ja se ne zovem tako)

Ištvan Domonkoš (Domonkos István): Kormányeltörésben

Lektira

G. G. Markes: Sto godina samoće

J. V. Gete: Faust

Izbor iz savremene lire (mađarska, južnoslovenska i svetska)

Ferenc Juhas (Juhász Ferenc): Tékozló orszag (Bludna zemlja)

Peter Esterhazi (Esterházy Péter). Függő (Nedovršena...)

Književna dela narodnosti koje žive u Republici Srbiji (informativno).

Paralelno sa predloženim književnim delima za obradu obraditi i pojmove iz poetike.

KULTURA IZRAŽAVANJA (20)

Usmeno izražavanje

Javna diskusija pomoću unapred pripremljenog koncepta i improvizovana diskusija. Svečani govor povodom proslave dana škole i drugih svečanosti. Govor prilikom otvaranja školskih izložbi, oproštajni govor prilikom završetka školske godine itd.

Pismeno opštenje

Sređivanje beleški. Proces sastavljanja, izrade pisanog dela. Korišćenje citata, fusnota i pozivanje na što. Priprema učenika na izradu diplomskog rada.

Dva pismena zadatka (jedan čas za izradu, dva za ispravku).

NAPOMENA:

Način ostvarivanja programa je identičan po sadržaju sa načinom ostvarivanja programa za srpski jezik i književnost (maternji jezik).

Napomena

RUMUNSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST
DRUŠTVENO-JEZIČKI SMER

II razred****

(Prestalo da važi)

III razred*****

(Prestalo da važi)

IV razred

(5 časova nedeljno, 160 časova godišnje)**

JEZIK (35)

Sintaksa složene rečenice. Opšti pojmovi. Odnosi koordinacije i subordinacije. Glavne i sporedne rečenice. Tipovi složene rečenice. Slaganje završnih rečenica i delova rečenice.

Subjekat i subjekatska rečenica.

Predikat i predikatska rečenica.

Slaganje predikata sa subjektom.

Atribut i atributivna rečenica.

Objekat i odgovarajuće zavisne rečenice.

KNJIŽEVNOST (90)

Proučavanje književnog dela

Književno delo (misaona suština, filozofske implikacije, subjektivnost autora, jedinstvo kompozicionalne strukture, odnos oblika i sadržine).

Metodologija proučavanja književnosti

Proces stvaranja književnog dela i metodi njegovog izučavanja (kreativni, produktivni i teorijski stav prema književnoj umetnosti).

Čitalac, stvaralac i književno delo.

Književna kultura.

Rumunska proza XX veka

1. Proza između 1900. i 1918. godine

2. Proza između dva rata. Pravci. Predstavnici.

Karakteristika romana između dva rata u rumunskoj i svetskoj književnosti.

M. Sadoveanu: Sud jednih, Sekira

L. Rebreanu: Razračunavanje, Jon

K. Petresku: Zadnja noć ljubavi, prva noć rata

G. Kalinesku: Otilijina enigma

H. P. Bendjesku: Koncert Bahove muzike

Rumunska poezija između dva rata

T. Argezi: Pesme (selekcija)

L. Blaga: Pesme (selekcija)

I. Barbu: Pesme (selekcija)

G. Bakovia: Pesme (selekcija)

I. Minulesku: Pesme (selekcija)

G. Toprčanu: Pesme (selekcija)

Rumunska dramaturgija između dva rata - opšti prikaz

M. Sebastian: Igra raspusta

Posleratna rumunska književnost

Proza

Z. Stanku: Bosonog

M. Preda: Mozomeci

K. Coju: Galerija sa divljom lozom

Poezija

E. Žebeleanu: Osmeh Hirošime

N. Labiš: Smrt srne

N. Stanesku: Sentimentalna priča

M. Soresku: Šekspir

Dramaturgija

M. Soresku: Matica

Dela za obradu iz svetske i jugoslovenske književnosti XX veka

F. Kafka: Proces

A. Kami: Stranac

E. Hemingvej: Starac i more

E. Jonesko: Ćelava pevačica

O. Davičo: Pesme

M. Pavlović: Pinder u šetnji

V. Popa: U selu predaka

B. Konevski: Vezilja

D. Maksimović: Krvava bajka

Selektivna antologija proze na rumunskom jeziku iz AP Vojvodine

Književnost narodnosti u Republici Srbiji

NAPOMENA

Uz obradu književnog dela usvajaju se ili ponavljaju književnoteorijski pojmovi koji su u funkciji obrade.

KULTURA IZRAŽAVANJA (35)

Usmeno izražavanje

Retorika (pojam i vrste); istorijat i podela; razgovor, kratak monolog, posebne govorne vrste, govor. Odnos između govornika i auditorija.

Vežbe javnog govorenja pred većim auditorijem. (Upotreba podsetnik beleški, improvizovani govor, korišćenje mikrofona). Svečana beseda za dan škole, uvodna reč na otvaranju izložbe učeničkih literarnih radova, zaključna reč na skupu ekološke družine i dr.

Pismeno izražavanje

Temeljita priprema učenika za izradu maturskog pismenog zadatka.

NAPOMENA

Način ostvarivanja programa je identičan po sadržaju s načinom ostvarivanja programa za srpski jezik i književnost.

Napomena

RUSINSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST
OPŠTI TIP

II razred****

(Prestalo da važi)

III razred*****

(Prestalo da važi)

IV razred

(4 časa nedeljno, 128 godišnje)**

JEZIK (35)

Padežni sistem. Pojam sistema. Padežna sinonimija. Polivalentnost padeža.

Kongruencija: definicija i osnovni pojmovi; gramatička i semantička kongruencija.

Složena rečenica. Glavne vrste zavisnih rečenica. Pravopis zavisnih rečenica.

Sistem nezavisno složenih rečenica - vrste, karakteristike, funkcije (osnovni pojmovi).

Osnovni pojmovi o negaciji.

Glagoli: obeležavanje vremena i načina (svi oblici); osnovna i modalna značenja.

Red reči u rečenici.

Sistematizacija: reč - značenje, oblik, služba.

Potpuna ovladanost pravopisom.

KNJIŽEVNOST (58)

Proučavanje književnog dela

Svet književnog dela (predmetnost, stvaraočevo lično viđenje sveta i života, materijalizovanje svog modela u književno delo, misaona suština).

Ideje.

Dinamičnost strukture.

Jedinstvo oblika i sadržine.

Metodologija proučavanja književnosti

Nauka o književnosti (teorija književnosti, književna kritika, istorija književnosti).

Pozitivizam u proučavanju književnosti.

Psihološki pristup književnoj umetnosti.

Fenomenološki pristup književnom delu.

Strukturalizam u proučavanju umetnosti reči.

Recepcijski (primalački) odnos prema književnoj umetnosti.

Raznovrsnost i međusobni odnos raznih metodoloških pristupanja proučavanju književnosti.

Smisao i zadaci proučavanja književnosti

Stvaranje književnoumetničkog dela i proučavanje književnosti (stvaralački, produktivni i teorijski odnosi prema književnoj umetnosti).

Pisac, književno delo, čitalac.

Dela za obradu:

Julijan Tamaš: Trska koja misli

Samjuel Beket: Čekajući Godoa

Dela za obradu:

Vasko Popa: Spisak

D. Maksimović: Tražim pomilovanje

M. Pavić: Hazarski rečnik

I. Andrić: Na Drini ćuprija

KNJIŽEVNOST

Savremena književnost

Bitna obeležja evropske književnosti i jugoslovenskih književnosti.

Dela za obradu:

A. Kami: Kuga

M. Šolohov: Čovekova sudbina

M. Selimović: Derviš i smrt

B. Koneski: Vezilja

D. Kiš: Grobnica za Borisa Davidoviča

G. Markes: Sto godina samoće

B. V. Sosjura: Crvena zima

Književnost na rusinskom jeziku

Julijan Tamaš: Rusinska književnost (istorija i status)

Dela za obradu:

Mitro Nađ: Paraziti

Mikola M. Kočiš: Razgovor s Tisom

Vlado Kostelnik: Zemljo moja

Havrijil Nađ: Srce

Đura Laćak: Tal

Štefan Hudak: Pripovetke (izbor)

M. Striber: 55 pesama

Miron Kanjuh: Koncert za psa i smeće

Đura Papharhaji: Krivica, Vredelo je živeti

Ljubomir Sopka: Rani i drugi radovi

Julijan Tamaš: Okupani u večnosti

Mihal Ramač: Vilin konjic

Monografska obrada

Havrijil Kosteljnik - stvaralaštvo

Mihal Kovač - stvaralaštvo

LEKTIRA

Raskršća (antologija male proze).

Antologija rusinske poezije (Đ. Papharhaji).

Izbor iz svetske lirike XX veka (Sezar, Prever, Pasternak, Ahmatova, Cvetajeva, Brodski, Sengor, Sajers).

KNJIŽEVNO-TEORIJSKI POJMOVI

Na navedenim delima ponavljaju se, proširuju, usvajaju i sistematizuju osnovni književno-teorijski pojmovi.

LIRIKA: Lirsko izražavanje (stvaralačke mogućnosti posredovanja jezika između svesti i zbilje; asocijativno povezivanje raznorodnih pojmova; sugerisanje, podsticanje i upućivanje; čitaočeva recepcija; jedinstvo zvukova; ritmova, značenja i smisla).

EPIKA: Strukturni činioci proznog književno-umetničkog dela: objektivno i subjektivno pripovedanje; fiktivni pripovedač; tok svesti; umetničko vreme; umetnički prostor; načelo integracije.

TIPOVI ROMANA: roman lika, prostora, stepenasti, prstenasti, paralelni; roman toka svesti; roman esej; defabuliziran roman.

DRAMA: Struktura i kompozicija drame, antidrama, antijunak.

Drama i pozorište, radio, televizija, film.

Putopis, esej, književna kritika.

Književnost narodnosti Republike Srbije - informativno

KULTURA IZRAŽAVANJA (35)

Usmeno izražavanje

Retorika (pojam i vrste); istorijat i podela; razgovor, monolog, posebne govorne vrste, govor. Odnos između govornika i slušalaca.

Vežbe javnog govorenja - nastup (teze, beleške, improvizovano izlaganje, upotreba tehničkih sredstava).

Svečana beseda, uvodno izlaganje, zaključivanje (zaključna reč).

Pismeno izražavanje

Pripremanje učenika za izradu maturskog pismenog zadatka: prikaz, rasprava, esej.

Četiri pismena zadatka u toku godine (jedan čas za izradu i dva za ispravku).

NAPOMENA:

Način ostvarivanja programa je identičan po sadržaju sa načinom ostvarivanja programa za srpski jezik i književnost.

Napomena

NASTAVNI PROGRAM
ZA SLOVAČKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

SLOVAČKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

SADRŽAJI PROGRAMA

II razred****

(Prestalo da važi)

III razred*****

(Prestalo da važi)

Sledeći

Prethodni

IV razred

(4 časa nedeljno, 128 časova godišnje)**

KNJIŽEVNOST (26 časova)

Metodologija književnog istraživanja

Nauka o književnosti (teorija književnosti; književna kritika; istorija književnosti).

Pozitivizam i književno istraživanje.

Psihološki prilaz književnosti kao umetnosti.

Fenomenološki prilaz književnom delu.

Strukturalizam u prilazu prema književnosti.

Recepcija prilaza književnosti kao umetnosti.

Raznovrsnost i odnosi između raznih metodologija.

Smisao i zadaci istraživanja književnosti

Postanak književno-umetničkog dela i istraživanje književnosti (stvaralački, produktivni i teoretski odnos prema književnosti kao umetnosti).

Čitalac, pisac i umetničko delo.

Književna kultura.

Dela pogodna za dopunu navedenih kategorija (6-7 dela).

SAVREMENA KNJIŽEVNOST (34 časa)

Jan Smrek: Balada o majskoj noći

Laco Novomeski: Sluškinja, crna i crvena

Jan Kostra: Ljubavni stihovi

Milan Rufus: Mikelanđelo

Miroslav Valek: Ubijanje leptirova, Zavičaj su ruke na kojima smeš da plačeš

Paljo Bohuš: Život vezan burmom

Desanka Maksimović: Tražim pomilovanje (za neplodne)

Jan Čajak ml.: Zuska Turanova

Milo Urban: Starost

Jozef Ciger Hronski: Svet u kaljuzi

Peter Jaroš: Pripovetke

Isidora Sekulić: Pisma iz Norveške

Franc Kafka: Proces

Albert Kami: Stranac (odlomak)

Alfons Bednar: Stakleni breg

Ladislav Ćaški: Amenmarija

Ivo Andrić: Prokleta avlija

Domenik Tatarka: Demon saglasnosti

Jan Solovič: Solo za udaraljke

Bertold Breht: Majka hrabrost i njena deca

Andrej Žarnov: Nepoznati narod i druge pesme

Rudolf Dilong: Zeleni list i druge pesme

LEKTIRA (20 časova)

Vilijam Šekspir: Hamlet

V. A. Gete: Faust

F. M. Dostojevski: Braća Karamazovi

Izbor iz savremene slovačke književnosti

Izbor iz eseja o slovačkoj književnosti

Izbor iz svetske poezije dvadesetog veka (Rilke, Jesenjin, Majakovski, Adi, Jevtušenko...).

KNJIŽEVNO-TEORETSKI POJMOVI

Na pomenutim književnim tekstovima potrebno je proširivati, savlađivati i sistematizovati i književno-teoretske pojmove.

Lirska poezija. Lirsko izražavanje: stvaralačke mogućnosti upotrebe jezika između saznanja i stvarnosti; asocijativno spajanje različitih pojmova; sugerisanje; podsticaji i usmeravanja; recepcija čitaoca; jedinstvo zvukova, ritma, značaja i smisla.

Epska poezija. Strukturalni elementi proznog književno-umetničkog dela; objektivno i subjektivno pripovedanje; fiktivni pripovedač; potiskivanje pripovedačevog pogleda (mišljenja); pripovedačka sveznalica; tok svesti; umetničko vreme; umetnički prostor; princip integracije.

Tipovi romana: roman ličnosti, prostora; gradacija u obliku prstena, paralelni; roman toka svesti; roman - esej; roman bez fabule.

Drama. Struktura i kompozicija drame; antidrama; antijunak.

Drama i pozorište; radio, televizija, film.

Putopis. Esej. Književna kritika.

JEZIK (30 časova)

Sintaksa. Sintaksa kao jezičko naučna disciplina. Odnos sintaksičke osnovice prema drugim jezičkim kategorijama.

Rečenica kao osnovna jedinica sporazumevanja. Glagolsko vreme i način kao gramatičko jezgro rečenice. Rečenica, sintagma, reč. Sintagmatika (spajanje reči iz sintagmi). Sredstva za spajanje reči u sintagme. Načini spajanja reči u sintagme: saglasnost, spajanje, primicanje. Nezavisna sintagma. Određujuća sintagma.

Modalnost rečenice: iskazne, upitne i rečenice u vidu želja. Druge vrste modalnosti (voljna i sigurnosna). Rečenice potvrđivanja i negacija.

Gramatička građa rečenica. Dvočlane i jednočlane rečenice. Rečenice sa sponama i bez njih. Agentne i neagentne rečenice, delovi rečenice: subjekat; predikat. Rečenička sintagma. Predmet. Priloška odredba. Atribut. Polurečeničke konstrukcije. Prosta i proširena rečenica. Jednostavna i složena rečenica.

OPŠTI POJMOVI O JEZIKU

Evolucija jezika. Istorija razvoja jezika u društvu i razvoj jezika pojedinca. Postanak i razvoj pisma.

Jezik, kultura i društvo. Jezik i druge društvene kategorije. Višejezičnost. Odnosi prema jeziku.

Tipovi jezika. Jezici u svetu. Bliskost jezika. Jezički tipovi i univerzalnosti jezika.

Osnovne karakteristike savremenog slovačkog književnog jezika (stabilnost i elastičnost književne norme; pojam stilističke norme).

Stratifikacija savremenog književnog slovačkog jezika (standardni i govorni književni jezik). Razvoj slenga u savremenom slovačkom jeziku.

PRAVOPIS

Uvežbavanje i utvrđivanje gradiva iz pravopisa.

Interpunkcija - sistematizacija.

KULTURA IZRAŽAVANJA (18 časova)

USMENO IZRAŽAVANJE

Razgovor o aktuelnim društvenim temama koje su u centru pažnje mlade generacije. Matica slovačka. Društvo vojvođanskih slovakista. Polemika. (Argumenti)

Izveštaj iz života sredine. Komentar (sport, kulturne manifestacije: susreti slovakista, kulturne smotre, slovačke narodne svečanosti).

Recenzija književnog, filmskog i likovnog dela.

Retorika; razgovor: reč. Odnos između auditorija i govornika. Uvežbavanje javnog nastupa sa upotrebom zabeleške.

Stilistička vežbanja.

PISMENO IZRAŽAVANJE

Umetnički opis.

Izveštaj (iz sportskog, kulturnog i društvenog života škole).

Recenzija odnosno mišljenje o opisu i izveštaju.

Pravopisna vežbanja. Domaći pismeni zadaci.

Četiri školska pismena zadatka.

Napomena

BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

Cilj i zadaci

Cilj nastave književnosti na bosanskome jeziku jeste da kod učenika treba prije svega razviti estetski kriterij za sve ono što je univerzalno vrijedno i dobro. Treba ih osposobiti za razumijevanje književnih pojava u svjetskoj književnoj riznici, bez uobičajenog dosadašnjeg zapostavljanja pojedinih književnih sadržaja.

U okviru predmeta Bosanski jezik i književnost jedan od osnovnih ciljeva jeste dalji razvoj jezičkih i komunikativnih kompetencija proširivanjem znanja o jeziku, književnosti i kulturi.

Shodno ciljevima nastave u okviru ovog predmeta učenici treba da razviju jezičke sposobnosti i na taj način stječu pozitivno mišljenje o ulozi i značaju bosanskoga jezika kao njihovog maternjega jezika.

Zadaci nastave maternjega jezika su da:

- učenici razviju sposobnost za samostalnu interpretaciju i istraživanje književnih djela i nauče da pristupaju stručnoj literaturi o književnosti;

- učenici dobro ovladaju i služe se književnim jezikom;

- učenici u potpunosti budu osposobljeni za izražajno čitanje i logičko i kritičko shvatanje pročitanog teksta;

- postupno upoznaju pravopis i gramatiku bosanskoga jezika;

- budu osposobljeni za pravilno usmeno i pismeno izražavanje;

- učenici doživljavaju, tumače i ocjenjuju književno djelo;

- učenici razlikuju književne pravce, epohe, stilska razdoblja, kao i specifične književne pojave. U oblasti književne hronologije učenici treba da znaju vrijeme, stilske osobine, centre, predstavnike, djela i vrste karakteristične za pojedino razdoblje;

- učenici upoznaju pravila sastavljanja i stiliziranja tekstova;

- kod učenika razvije ljubav prema maternjem jeziku i narodu koji se tim jezikom izražava i ostvaruje svoja kulturna dobra;

- kod učenika podstakne želju za spoznavanjem, učenjem i što sigurnijom upotrebom svoga jezika, ali i volju da se vlastitim naporima i mogućnostima ta želja ostvaruje kao pozitivan, tolerantan i kulturan odnos prema drugim jezicima i narodima.

Učenici moraju razviti sposobnost za samostalnu interpretaciju i istraživanje književnih djela i naučiti da pristupaju stručnoj literaturi o književnosti.

U obradi književne historije, učenici treba da razlikuju književne pravce, epohe, stilska razdoblja, kao i specifične književne pojave. U oblasti književne hronologije učenici treba da znaju vrijeme, stilske osobine, centre, predstavnike, djela i vrste karakteristične za pojedino razdoblje.

Prema Nastavnome planu u društvenojezičkom i općem smjeru gimnazija nastavni sadržaji obrađuju se sa 4 sata sedmično (148 godišnje) u matematičkom smjeru gimnazija sa 3 sata sedmično (111 godišnje).

II razred****
društvenojezičkoga i općega smjera gimnazije

(Prestalo da važi)

II razred****
prirodnomatematičkoga smjera gimnazije

(Prestalo da važi)

TURSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST
DRUŠTVENO-JEZIČKI SMER

II razred****

(Prestalo da važi)

III razred*****

(Prestalo da važi)

IV razred

(5 časova nedeljno, 160 časova godišnje)**

SADRŽAJI PROGRAMA

A. KNJIŽEVNOST (95)

I PROUČAVANJE KNJIŽEVNOG DELA (35)

Slojevita struktura književno-umetničkog dela

Sloj zvučanja.

Sloj značenja.

Sloj sveta dela (prikazanih predmeta).

Sloj ideja.

Dinamičnost strukture

Metodologija proučavanja književnosti

Metodi:

Pozitivistički.

Psihološki

Fenomenološki.

Strukturalistički.

Teorija recepcije.

Pluralizam metoda i njihov suodnos.

Smisao i zadaci proučavanja književnosti

Stvaranje književnoumetničkog dela i proučavanje književnosti (stvaralački, produktivni i teorijski odnosi prema književnosti).

Čitalac, pisac i književno delo. Književna kultura.

Dela za obradu

Viliam Fokner: Buka i bes

Samuel Beket: Čekajući Godoa

Desanka Maksimović: Tražim pomilovanje

Branko Ćopić: Bašta sljezove boje

Vladan Desnica: Proleća Ivana Galeba

Ahmet Hamdi Tanpinar: Sve na svom mestu

Orhan Veli Kanik: Jadni Sulejman efendija (izbor pesme)

II SAVREMENA KNJIŽEVNOST (40)

Bitna obeležja i najznačajniji predstavnici evropske, jugoslovenske i turske književnosti.

Dela za obradu

Alber Kami: Stranac

Luis Borhes: Čekanje (kratka priča)

Vesna Parun: Ti koja imaš nevinije ruke

Meša Selimović: Derviš i smrt

Mihajlo Lalić: Lelejska gora

Dobrica Ćosić: Koreni, Vreme smrti

Danilo Kiš: Enciklopedija mrtvih

Aziz Nesin: Ludak na krovu

Džahit Kulebi: Mala česma

Abdulah Sinusi Hisar: Gospodin Fahim i mi

Jašar Kemal: Div sa Torosa

Sait Faik Abasijanik: Čajnik

Kemal Tahir: Kiše su presekle puteve

Orhan Kemal: Džemile

Sureja Jusuf: Ali aga

III LEKTIRA (20)

Viljam Šekspir: Hamlet

Volfgang Gete: Faust

Fjodor M. Dostojevski: Zločin i kazna ili Braća Karamazovi

Milorad Pavić: Hazarski rečnik

Nusret Dišo Ulku: More i ja

Iskender Muzbeg: Pesma o kamenu

Zejnel Beksač: Nezgodna ljubav

Izbor iz svetske lirike XX veka (Odn, Sezar, Prever, Pasternak).

Izbor iz savremene jugoslovenske književnosti

IV KNJIŽEVNOTEORIJSKI POJMOVI

Na navedenim delima ponavljaju se, proširuju, usvajaju i sistematizuju osnovni književnoteorijski pojmovi.

Lirika. Lirsko izražavanje: stvaralačke mogućnosti posredovanja jezika između svesti i zbilja; asocijativno povezivanje raznorodnih pojmova; sugerisanje; podsticanje i upućivanje; čitaočeva recepcija; jedinstvo zvukova, ritmova, značenja i smisla.

Epika: Strukturni činioci proznog književnoumetničkog dela: objektivno i subjektivno pripovedanje; fiktivni pripovedač; pomeranja pripovedačevog gledišta; sveznajući pripovedač; tok svesti, umetničko vreme; umetnički prostor; načelo integracije.

Tipovi romana: roman lika, prostora, stepenasti, prstenasti, paralelni; roman toka svesti; roman - esej; defabuliziran roman.

Drama: Struktura i kompozicija drame; antidrama; antijunak.

Drama i pozorište, radio, televizija, film.

Putopis. Esej. Književna kritika.

B. JEZIK (35)

I SINTAKSA

Padežni sistem. Pojam padežnog sistema i padežnih konstrukcija. Padežna sinonimija. Polivalentnost padeža.

Rečenice po sadržini: prosta rečenica i složena rečenica.

Složena rečenica - pojam; propozicija u složenoj rečenici; uloga propozicije u složenoj rečenici. Vrste složene rečenice.

Zavisne rečenice, nezavisne rečenice.

Potvrdne, odrične, upitne, zapovedne, uzročne, uslovne, odnosne rečenice. Upotreba zareza u zavisnim rečenicama.

Glagoli: Pomoćni glagoli; Vrste pomoćnih glagola.

Složeni glagoli; vrste složenih glagola: pozibilitivni, hativni i aproksimativni glagoli.

Građenje složenih glagolskih oblika; vrste složenih glagolskih oblika: kondicional, narativ, dubidativ.

Raspoređivanje sintaksičkih jedinica.

Komunikativna kohezija. Načini uspostavljanja veza među delovima teksta.

Pragmatika. Struktura razgovora i teksta.

II OPŠTI POJMOVI O JEZIKU

Evolucija jezika. Razvoj jezika u ljudskoj vrsti, u društvu i kod pojedinaca. Nastanak i razvoj pisma.

Jezik, kultura i društvo: jezik i druge društvene kategorije. Višejezičnost. Stavovi prema jeziku.

Tipovi jezika: Jezici u svetu. Jezička srodnost. Jezički tipovi i jezičke univerzalije.

III PRAVOPIS

Interpunkcija.

KULTURA IZRAŽAVANJA (30)

I USMENO IZRAŽAVANJE

Retorika (pojam i vrste); istorijat i podela; razgovor, govor, odnos između govornika i auditorija. Vežbe javnog govorenja pred auditorijem (upotreba podsetnika, improvizovano izlaganje; korišćenje mikrofona).

II PISMENO IZRAŽAVANJE

Stilistika: Funkcionalni stilovi: administrativno-poslovni (molba, žalba, poslovno pismo).

Oblici pismenog izražavanja: prikaz, osvrt, rasprava, književne paralele, esej (vežbanje).

Pravopis: interpunkcija (vežbanje).

Domaći pismeni zadaci složenijih zahteva (čitanje i analiza na času).

Četiri pismena zadatka godišnje.

Napomena

PRIRODNO-MATEMATIČKI SMER

II razred****

(Prestalo da važi)

III razred*****

(Prestalo da važi)

IV razred

(4 časa nedeljno, 128 časova godišnje)**

SADRŽAJI PROGRAMA

A. KNJIŽEVNOST (80 časova)

I PROUČAVANJE KNJIŽEVNOG DELA (26 časova)

Slojevita struktura književno-umetničkog dela

Sloj zvučenja.

Sloj značenja.

Sloj sveta dela (prikazanih predmeta).

Sloj ideja.

Dinamičnost strukture

Metodologija proučavanja književnosti

Metodi:

Pozitivistički.

Psihološki.

Fenomenološki.

Strukturalistički.

Teorija recepcije.

Pluralizam metoda i njihov suodnos.

Smisao i zadaci proučavanja književnosti

Stvaranje književnoumetničkog dela i proučavanje književnosti (stvaralački, produktivni i teorijski odnosi prema književnosti).

Čitalac, pisac i književno delo. Književna kultura.

Dela za obradu

Samuel Beket: Čekajući Godoa

Desanka Maksimović: Tražim pomilovanje

Branko Ćopić: Bašta sljezove boje

Vladan Desnica: Proleća Ivana Galeba

Ahmet Hamdi Tanpinar: Sve na svom mestu

Orhan Veli Kanik: Jadni Sulejman efendija (izbor pesama)

II SAVREMENA KNJIŽEVNOST (34 časa)

Bitna obeležja i najznačajniji predstavnici evropske, jugoslovenske i turske književnosti.

Dela za obradu

Albert Kami: Stranac

Luis Borhes: Čekanje (kratka priča)

Vesna Parun: Ti koja imaš nevinije ruke

Meša Selimović: Derviš i smrt

Mihailo Lalić: Lelejska gora

Dobrica Ćosić: Koreni, Vreme smrti

Danilo Kiš: Enciklopedija mrtvih

Aziz Nesin: Ludak na krovu

Džahit Kulebi: Mala česma

Abdulhak Šinasi Hisar: Gospodin Fahim i mi

Jašar Kemal: Div na Torosu

Sait Faik Abasijanik: Čajnik

Kemal Tahir: Kiše su presekle puteve

Orhan Kemal: Džemile

Sureja Jusuf: Ali aga

III LEKTIRA (20 časova)

Viljem Šekspir: Hamlet

Volfgang Gete: Faust

Fjodor M. Dostojevski: Zločin i kazna ili Braća Karamazovi

Milorad Pavić: Hazarski rečnik

Nusret Dišo Ulku: More i ja

Iskender Muzbeg: Pesma o kamenu

Zejnel Beksač: Nezgodna ljubav

Izbor iz svetske lirike XX veka (Odn, Sezar, Pasternak)

Izbor iz savremene jugoslovenske književnosti

IV KNJIŽEVNOTEORIJSKI POJMOVI

Na navedenim delima ponavljaju se, proširuju, usvajaju i sistematizuju osnovni književnoteorijski pojmovi.

Lirika. Lirsko izražavanje: stvaralačke mogućnosti posredovanja jezika između svesti i zbilje; asocijativno povezivanje raznorodnih pojmova; sugerisanje; posticanje i uočavanje; čitaočeva recepcija; jedinstvo zvukova, ritmova, značenja i smisla.

Epika: Strukturni činioci proznog književnoumetničkog dela: objektivno i subjektivno pripovedanje; Fiktivni pripovedač; pomeranje pripovedačkog gledišta; sveznajući pripovedač: tok svesti, umetničko vreme; umetnički prostor; načelo integracije.

Tipovi romana: roman lika, prostora, stepenasti, prstenasti, paralelni; roman toka svesti; roman - esej; defabuliziran roman.

Drama: Struktura i kompozicija drame; antidrama; antijunak. Drama i pozorište, radio, televizija, film.

Putopis. Esej. Književna kritika.

B. JEZIK (30 časova)

I SINTAKSA

Padežni sistem. Pojam padežnog sistema i padežna konstrukcija. Padežna sinonimija. Polivalentnost padeža.

Rečenice po sadržini: prosta rečenica i složena rečenica.

Složena rečenica - pojam, propozicije u složenoj rečenici; uloga propozicije u složenoj rečenici. Vrste složene rečenice.

Zavisne rečenice, nezavisne rečenice.

Potvrdne, odrične, upitne, zapovedne, uzročne, uslovne, odnosne rečenice. Upotreba zareza u zavisnim rečenicama.

Glagoli: Pomoćni glagoli; Vrste pomoćnih glagola.

Složeni glagoli; vrste složenih glagola; pozibilitivni, hativni i aproksimativni glagoli.

Građenje složenih glagolskih oblika; vrste složenih glagolskih oblika: kondicional, narativ, dubidativ.

Raspoređivanje sintaksičkih jedinica.

Komunikativna kohezija. Načini uspostavljenja veza među delovima teksta.

Pragmatika. Struktura razgovora i teksta.

II OPŠTI POJMOVI O JEZIKU

Evolucija jezika. Razvoj jezika u ljudskoj vrsti, u društvu i kod pojedinaca. Nastanak i razvoj pisma.

Jezik, kultura i društvo: jezik i druge društvene kategorije. Višejezičnost. Stavovi prema jeziku.

Tipovi jezika: Jezici u svetu. Jezička srodnost. Jezički tipovi i jezičke univerzalije.

III PRAVOPIS

Interpunkcija.

V. KULTURA IZRAŽAVANJA (18 časova)

I USMENO IZRAŽAVANJE

Retorika (pojam i vrste); istorijat i podela; razgovor, govor. Odnos između govornika i auditorija. Vežbe javnog govorenja pred auditorijem, (upotreba podsetnika, improvizovano izlaganje; korišćenje mikrofona).

II PISMENO IZRAŽAVANJE

Stilistika: Funkcionalni stilovi: administrativno-poslovni (molba, žalba, poslovno pismo).

Oblici pismenog izražavanja: prikaz, osvrt, rasprava, književne paralele, esej (vežbanje).

Pravopis: interpunkcija (vežbanje).

Domaći pismeni zadaci složenijih zahteva (čitanje i analiza na času).

Četiri pismena zadatka godišnje.

Napomena

PRVI STRANI JEZIK

(opšti tip gimnazije, društveno-jezički smer i prirodno-matematički smer gimnazije)

ZAJEDNIČKI DEO PROGRAMA

Ciljevi predmeta

1) Ovladavanje komunikativnim veštinama i razvijanje sposobnosti i metoda učenja stranog jezika;

2) Razvijanje saznajnih i intelektualnih sposobnosti učenika, njegovih humanističkih, moralnih i estetskih stavova;

3) Razvijanje opštih i specifičnih strategija učenja i kritičkog mišljenja;

4) Razvijanje sposobnosti za samostalno, autonomno učenje, traženje, selekciju i sintezu informacija do kojih se dolazi samostalnim radom i pretraživanjem izvornika različitog tipa (pisani i elektronski izvori, samostalna istraživanja na terenu, intervjui itd.);

5) Sticanje pozitivnog odnosa prema drugim jezicima i kulturama, kao i prema sopstvenom jeziku i kulturnom nasleđu, uz uvažavanje različitosti i navikavanje na otvorenost u komunikaciji, sticanje svesti i saznanja o funkcionisanju stranog i maternjeg jezika;

6) Usvajanje znanja iz stranog jezika koja će učeniku/učenici omogućiti da se u usmenoj i pisanoj komunikaciji kompetentno i samosvesno sporazumeva sa ljudima iz drugih zemalja, usvoji norme verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji uči, kao i da nastavi, u okviru formalnog obrazovanja i samostalno, učenje datog stranog jezika i drugih stranih jezika.

Nivoi opštih i pojedinačnih postignuća definisani su prema Zajedničkom evropskom referentnom okviru za žive jezike.

Do kraja četvrtog razreda gimnazije učenik/učenica treba da savlada prvi strani jezik do nivoa B1+, odnosno B2 ukoliko se radi o engleskom jeziku, a drugi strani jezik do nivoa A2+ kod produktivnih veština (govor i pisanje), odnosno B1 ukoliko se radi o receptivnim veštinama (slušanje i čitanje).

Napomena:

Ističemo da će stepen postignuća po jezičkim veštinama varirati, odnosno da će receptivne veštine (razumevanje govora i čitanje) biti na predviđenom nivou, dok se za produktivne veštine (govor, interakcija, medijacija i pisanje) može očekivati da budu za jedan nivo niže (na primer, B1+ receptivno, B1 produktivno; B2 receptivno, B1+ produktivno; A2+ receptivno, A2 produktivno, itd.).

Zadaci nastave stranog jezika su da učenici:

1) budu osposobljeni da u školskoj i van školskoj svakodnevnici mogu pismeno i usmeno da ostvare svoje namere, diferencirano i shodno situaciji;

2) produbljuju i proširuju komunikativne sposobnosti i postavljaju osnove za to da strani jezik koriste i posle završetka svog obrazovanja, funkcionalno, za studije, u budućem poslu ili daljem obrazovanju;

3) steknu uvid u jezičku stvarnost i budu osposobljeni da uoče kontraste i vrše poređenja u odnosu na sopstvenu stvarnost;

4) upoznaju tekstove iz književnosti određenog jezika koji su pogodni za tumačenje na stranom jeziku i koji omogućavaju interaktivne procese;

5) budu osposobljeni da se u usmenoj i pisanoj komunikaciji kompetentno i samosvesno sporazumevaju sa ljudima iz drugih zemalja, usvajaju norme verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji uče, kao i da nastave, u okviru formalnog obrazovanja i samostalno, učenje drugog i trećeg stranog jezika;

6) izgrađuju i unapređuju individualne afinitete prema višejezičnosti;

7) u okviru ili izvan škole aktivno se nađu u situacijama sa ljudima koji govore drugi jezik i koji su iz druge kulture.

TEMATSKE OBLASTI

Napomena: Tematske oblasti se prožimaju i iste su u sva četiri razreda gimnazije. Autori udžbenika i nastavnici obrađuju ih u skladu sa interesovanjima učenika i aktuelnim zbivanjima u svetu.

1) Svakodnevni život (organizacija vremena, poslova, slobodno vreme);

2) Svet rada (perspektive i obrazovni sistemi);

3) Generacijske razlike, vršnjačke i druge socijalne grupe; rodna ravnopravnost;

4) Interesantne životne priče i događaji;

5) Živi svet i zaštita čovekove okoline;

6) Naučna dostignuća, moderne tehnologije i svet kompjutera (rasprostranjenost, primena, korist i negativne strane);

7) Mediji i komunikacija;

8) Hrana i zdravlje (navike u ishrani, karakteristična jela i pića u zemljama sveta);

9) Potrošačko društvo;

10) Sportovi i sportske manifestacije;

11) Poznati gradovi i njihove znamenitosti, regioni i zemlje u kojima se govori ciljni jezik;

12) Evropa i zajednički život naroda;

13) Regionalne specifičnosti jezika (dijalekti, narečja);

14) Život i dela slavnih ljudi (iz sveta nauke, kulture, sporta, muzike i drugo).

KOMUNIKATIVNE FUNKCIJE

Napomena: Komunikativne funkcije se prožimaju i iste su u sva četiri razreda gimnazije. One se iz godine u godinu usložnjavaju prateći progresiju vokabulara, jezičkih struktura i ostalih kompetencija.

1) Predstavljanje sebe i drugih

2) Pozdravljanje (sastajanje, rastanak; formalno, neformalno, specifično po regionima)

3) Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, boja, brojeva itd.)

4) Davanje jednostavnih uputstava i komandi

5) Izražavanje molbi i zahvalnosti

6) Izražavanje izvinjenja

7) Izražavanje potvrde i negiranje

8) Izražavanje dopadanja i nedopadanja

9) Izražavanje fizičkih senzacija i potreba

10) Iskazivanje prostornih i vremenskih odnosa

11) Davanje i traženje informacija i obaveštenja

12) Opisivanje i upoređivanje lica i predmeta

13) Izricanje zabrane i reagovanje na zabranu

14) Izražavanje pripadanja i posedovanja

15) Skretanje pažnje

16) Traženje mišljenja i izražavanje slaganja i neslaganja

17) Traženje i davanje dozvole

18) Iskazivanje čestitki

19) Iskazivanje preporuke

20) Izražavanje hitnosti i obaveznosti

21) Iskazivanje sumnje i nesigurnosti

OBJAŠNJENJE PROGRAMA

Slušanje

Razumevanje govora je jezička aktivnost dekodiranja doslovnog i implicitnog značenja usmenog teksta; pored sposobnosti da razaznaje fonološke i leksičke jedinice i smisaone celine na jeziku koji uči, da bi uspešno ostvario razumevanje učenik treba da poseduje i sledeće kompetencija: diskurzivnu (o vrstama i karakteristikama tekstova i kanala prenošenja poruka), referencijalnu (o temama o kojima je reč) i sociokulturnu (u vezi sa komunikativnim situacijama, različitim načinima formulisanja određenih govornih funkcija i dr.).

Težina zadataka u vezi sa razumevanjem govora zavisi od više činilaca: od ličnih osobina i sposobnosti onoga ko sluša, uključujući i njegov kapacitet kognitivne obrade, od njegove motivacije i razloga zbog kojih sluša dati usmeni tekst, od osobina onoga ko govori, od namera s kojima govori, od konteksta i okolnosti - povoljnih i nepovoljnih - u kojima se slušanje i razumevanje ostvaruju, od karakteristika i vrste teksta koji se sluša, itd.

Progresija (od lakšeg ka težem, od prostijeg ka složenijem) za ovu jezičku aktivnost u okviru Nastavnog programa predviđena je, stoga, na više ravni. Posebno su relevantne sledeće:

1) prisustvo/odsustvo vizuelnih elemenata (na primer, lakšim za razumevanje smatraju se oni usmeni tekstovi koji su praćeni vizuelnim elementima zbog obilja kontekstualnih informacija koje se automatski upisuju u dugotrajnu memoriju, ostavljajući pažnji mogućnost da se usredsredi na druge pojedinosti);

2) dužina usmenog teksta;

3) brzina govora;

4) jasnost izgovora i eventualna odstupanja od standardnog govora;

5) poznavanje teme;

6) mogućnost/nemogućnost ponovnog slušanja i drugo.

U vezi sa tim, korisne su sledeće terminološke napomene:

1) kategorije naslovljene Audio i video materijali podrazumevaju sve vrste snimaka (DVD, CD, materijali sa Interneta) raznih usmenih diskurzivnih formi, uključujući i pesme, tekstove pisane da bi se čitali ili izgovarali i sl., koji se mogu preslušavati više puta;

2) kategorije naslovljene Monološka izlaganja, Mediji (informativne i zabavne emisije), Spontana interakcija, Uputstva, podrazumevaju snimke neformalnih, poluformalnih i formalnih

komunikativnih situacija u kojima slušalac dekodira rečeno u realnom vremenu, to jest bez mogućnosti preslušavanja/ponovnog pregleda audio i video materijala, kao i realne situacije kojima prisustvuje uživo u svojstvu posmatrača, gledaoca ili slušaoca (predavanja, filmovi, pozorišne predstave i sl.).

Čitanje

Čitanje ili razumevanje pisanog teksta spada u tzv. vizuelne receptivne jezičke veštine. Tom prilikom čitalac prima i obrađuje tj. dekodira pisani tekst jednog ili više autora i pronalazi njegovo značenje. Tokom čitanja neophodno je uzeti u obzir određene faktore koji utiču na proces čitanja, a to su karakteristike čitalaca, njihovi interesi i motivacija kao i namere, karakteristike teksta koji se čita, strategije koje čitaoci koriste, kao i zahtevi situacije u kojoj se čita.

Na osnovu namere čitaoca razlikujemo sledeće vrste vizuelne recepcije:

1) čitanje radi usmeravanja;

2) čitanje radi informisanosti;

3) čitanje radi praćenja uputstava;

4) čitanje radi zadovoljstva.

Tokom čitanja razlikujemo i nivo stepena razumevanja, tako da čitamo da bismo razumeli:

1) globalnu informaciju;

2) posebnu informaciju;

3) potpunu informaciju;

4) skriveno značenje određene poruke.

Na osnovu ovih pokazatelja program sadrži delove koji, iz razreda u razred, ukazuju na progresiju u domenu dužine teksta, količine informacija i nivoa prepoznatljivosti i razumljivosti i primeni različitih strategija čitanja. U skladu sa tim, gradirani su po nivoima sledeći delovi programa:

1) razlikovanje tekstualnih vrsta;

2) prepoznavanje i razumevanje tematike - nivo globalnog razumevanja;

3) globalno razumevanje u okviru specifičnih tekstova;

4) prepoznavanje i razumevanje pojedinačnih informacija - nivo selektivnog razumevanja;

5) razumevanje stručnih tekstova;

6) razumevanje književnih tekstova.

Pisanje

Pisana produkcija podrazumeva sposobnost učenika da u pisanom obliku opiše događaje, osećanja i reakcije, prenese poruke i izrazi stavove, kao i da rezimira sadržaj različitih poruka (iz medija, književnih i umetničkih tekstova itd.), vodi beleške, sačini prezentacije, eseje i slično.

Težina zadataka u vezi sa pisanom produkcijom zavisi od sledećih činilaca: poznavanja leksike i nivoa komunikativne kompetencije, kapaciteta kognitivne obrade, motivacije, sposobnosti prenošenja poruke u koherentne i povezane celine teksta.

Progresija označava proces koji podrazumeva usvajanje strategija i jezičkih struktura od lakšeg ka težem i od prostijeg ka složenijem. Svaki viši jezički nivo podrazumeva ciklično ponavljanje prethodno usvojenih elemenata, uz nadogradnju koja sadrži složenije jezičke strukture, leksiku i komunikativne sposobnosti. Za ovu jezičku aktivnost u okviru Nastavnog programa predviđena je progresija na više ravni. Posebno su relevantne sledeće:

1) teme (učenikova svakodnevnica i okruženje, lično interesovanje, aktuelni događaji i razni aspekti iz društveno-kulturnog konteksta kao i teme u vezi sa različitim nastavnim predmetima);

2) tekstualne vrste i dužina teksta (formalni i neformalni tekstovi, rezimiranje, parafraziranje, eseji, lične beleške);

3) beleške u vezi sa predavanjima, novinskim člancima i slično;

4) leksika i komunikativne funkcije (sposobnost učenika da ostvari različite funkcionalne aspekte kao što su opisivanje ljudi i događaja u različitim vremenskim kontekstima, da izrazi pretpostavke, sumnju, zahvalnost i slično u domenima kao što su privatni, javni, obrazovni i stručni).

Govor

Govor kao produktivna veština posmatra se sa dva aspekta, i to u zavisnosti od toga da li je u funkciji monološkog izlaganja teksta, pri čemu govornik saopštava, obaveštava, prezentuje ili drži predavanje jednoj ili više osoba, ili je u funkciji interakcije, kada se razmenjuju informacije između dva ili više sagovornika sa određenim ciljem, poštujući princip saradnje tokom dijaloga.

Aktivnosti monološke govorne produkcije su:

1) javno obraćanje putem razglasa (saopštenja, davanje uputstava i informacija);

2) izlaganje pred publikom (javni govori, predavanja, prezentacije raznih proizvoda, reportaže, izveštavanje i komentari o nekim kulturnim događajima i sl.).

Ove aktivnosti se mogu realizovati na različite načine i to:

1) čitanjem pisanog teksta pred publikom;

2) spontanim izlaganjem ili izlaganjem uz pomoć vizuelne podrške u vidu tabela, dijagrama, crteža i dr.;

3) realizacijom uvežbane uloge ili pevanjem.

Zato je u programu i opisan, iz razreda u razred, razvoj sposobnosti opšteg monološkog izlaganja koje se ogleda kroz opisivanje, argumentovanje i izlaganje pred publikom.

Interakcija podrazumeva stalnu primenu i smenjivanje receptivnih i produktivnih strategija, kao i kognitivnih i diskurzivnih strategija (uzimanje i davanje reči, dogovaranje, usaglašavanje, predlaganje rešenja, rezimiranje, ublažavanje ili zaobilaženje nesporazuma ili posredovanje u nesporazumu) koje su u funkciji što uspešnijeg ostarivanja interakcije. Interakcija se može realizovati kroz niz aktivnosti, na primer: razmenu informacija, spontanu konverzaciju, neformalnu ili formalnu diskusiju, debatu, intervju ili pregovaranje, zajedničko planiranje i saradnju.

Stoga se i u programu, iz razreda u razred, prati razvoj veštine govora u interakciji kroz sledeće aktivnosti:

1) razumevanje izvornog govornika;

2) neformalni razgovor;

3) formalna diskusija;

4) funkcionalna saradnja;

5) intervjuisanje.

Sociokulturna kompetencija i medijacija

Sociokulturna kompetencija i medijacija predstavljaju skup teorijskih znanja (kompetencija) koja se primenjuju u nizu jezičkih aktivnosti u dva osnovna jezička medijuma (pisanom i usmenom) i uz primenu svih drugih jezičkih aktivnosti (razumevanje govora, govor i interakcija, pisanje i razumevanje pisanog teksta). Dakle, predstavljaju veoma složene kategorije koje su prisutne u svim aspektima nastavnog procesa i procesa učenja.

Sociokulturna kompetencija predstavlja skup znanja o svetu uopšte, kao i o sličnostima i razlikama između kulturnih modela i komunikativnih uzusa sopstvene govorne zajednice učenika i zajednice/zajednica čiji jezik uči. Ta znanja se, u zavisnosti od nivoa opštih jezičkih kompetencija, kreću od poznavanja osnovnih komunikativnih principa u svakodnevnoj komunikaciji (osnovni funkcionalni stilovi i registri), do poznavanja karakteristika različitih domena jezičke upotrebe (privatni, profesionalni, obrazovni i administrativni), paralingvističkih elemenata, i elemenata kulture/kultura zajednica čiji jezik uči. Navedena znanja potrebna su kompetentnu, uspešnu komunikaciju u konkretnim komunikativnim aktivnostima na ciljnom jeziku. Poseban aspekt sociokulturne kompetencije predstavlja interkulturna kompetencija, koja podrazumeva razvoj svesti o drugom i drugačijem, poznavanje i razumevanje sličnosti i razlika između svetova, odnosno govornih zajednica, u kojima se učenik kreće (kako u L1 - maternji jezik, tako i u L2 - prvi strani jezik, L3 - drugi strani jezik, itd.). Interkulturna kompetencija takođe podrazumeva i razvijanje tolerancije i pozitivnog stava prema individualnim i kolektivnim karakteristikama govornika drugih jezika, pripadnika drugih kultura koje se u manjoj ili većoj meri razlikuju od njegove sopstvene, to jest, razvoj interkulturne ličnosti, kroz jačanje svesti o

vrednosti različitih kultura i razvijanje sposobnosti za integrisanje interkulturnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

Medijacija predstavlja aktivnost u okviru koje učenik ne izražava sopstveno mišljenje već funkcioniše kao posrednik između osoba koje nisu u stanju da se direktno sporazumevaju. Medijacija može biti usmena i pisana, i uključuje sažimanje i rezimiranje teksta (na L1 ili na L2) i prevođenje. Prevođenje se u ovom programu tretira kao posebna jezička aktivnost koja nikako ne treba da se koristi kao tehnika za usvajanje bilo kog aspekta ciljnog jezika predviđenog komunikativnom nastavom. Prevođenje podrazumeva razvoj znanja i veština korišćenja pomoćnih sredstava (rečnika, priručnika, informacionih tehnologija, itd.) i sposobnost iznalaženja strukturalnih i jezičkih ekvivalenata između jezika sa koga se prevodi i jezika na koji se prevodi.

Uputstvo za tumačenje gramatičkih sadržaja

Nastava gramatike, s nastavom i usvajanjem leksike i drugih aspekata stranog jezika, predstavlja jedan od preduslova ovladavanja stranim jezikom. Usvajanje gramatike podrazumeva formiranje gramatičkih pojmova i gramatičke strukture govora kod učenika, izučavanje gramatičkih pojava, formiranje navika i umenja u oblasti gramatičke analize i primene gramatičkih znanja, kao prilog izgrađivanju i unapređivanju kulture govora.

Gramatičke pojave treba posmatrati sa funkcionalnog aspekta tj. od značenja prema sredstvima za njegovo izražavanje (funkcionalni pristup). U procesu nastave stranog jezika u što većoj meri treba uključivati one gramatičke kategorije koje su tipične i neophodne za svakodnevni govor i komunikaciju, i to kroz raznovrsne modele, primenom osnovnih pravila i njihovim kombinovanjem. Treba težiti ka tome da se gramatika usvaja i receptivno i produktivno, kroz sve vidove govornih aktivnosti (slušanje, čitanje, govorenje i pisanje, kao i prevođenje), na svim nivoima učenja stranog jezika, u ovom slučaju u svim tipovima gimnazije, prema jasno utvrđenim ciljevima i zadacima, standardima i ishodima nastave stranih jezika.

Gramatičke kategorije su razvrstane u skladu sa Evropskim referentnim okvirom za žive jezike za svaki jezički nivo (od nivoa A2.2 do nivoa B2.1) koji podrazumeva progresiju jezičkih struktura prema komunikativnim ciljevima: od prostijeg ka složenijem i od receptivnog ka produktivnom. Svaki viši jezički nivo podrazumeva gramatičke sadržaje prethodnih jezičkih nivoa. Cikličnim ponavljanjem prethodno usvojenih elemenata, nadograđuju se složenije gramatičke strukture. Nastavnik ima slobodu da izdvoji gramatičke strukture koje će ciklično ponavljati u skladu sa postignućima učenika kao i potrebama nastavnog konteksta.

Glavni cilj nastave stranog jezika jeste razvijanje komunikativne kompetencije na određenom jezičkom nivou, u skladu sa statusom jeziku i godinom učenja. S tim u vezi, uz određene gramatičke kategorije stoji napomena da se usvajaju receptivno, dok se druge usvajaju produktivno.

Opšti tip gimnazije

II razred****
- deseta godina učenja -

(Prestalo da važi)

III razred*****
- jedanaesta godina učenja -

(Prestalo da važi)

ENGLESKI JEZIK

Cilj učenja gramatičkih sadržaja je obezbeđivanje osnove za uspešnu komunikaciju na stranom jeziku. Kroz nastavu engleskog jezika kontinuirano se obnavljaju jezičke strukture obrađene u prethodnim razredima, ali se znanja proširuju novim upotrebama, funkcijama, značenjem. Gramatika se prezentuje u skladu sa nivoom učenja, funkcionalnom progresijom i kroz leksički kontekst. Učenici se podstiču na zaključivanje i otkrivanje pravila, a zatim primenu znanja u raznovrsnim komunikativnim situacijama.

Imenice

Množina imenica (posebni slučajevi)

Pluralia tantum, singularia tantum

Zbirne imenice sa glagolom u jednini i množini (npr. people, police; family, team, orchestra …)

Član (proširivanje opsega upotreba i izostavljanja određenog i neodređenog člana)

Zamenice

Bezlična upotreba zamenica (we, you, they, one)

Složene zamenice sa some-, any-, no-

Neodređene zamenice i pridevi (each, both, all)

Pridevi i prilozi

Pridevi i prilozi istog oblika (fast, early, late, hard)

Promena značenja (npr. hard/hardly, near/nearly)

Poređenje jednakosti i nejednakosti (as … as, not so …, not as… as)

Pojačavanje značenja prideva i priloga (so, such, too, enough)

Veznici

Veznici u paru (as...as, both...and, so...as, either...or, neither...nor, not...only, but...also, though...yet)

Tvorba reči

Najčešći sufiksi (-hood, -ness, -ment, -ion/-ation) i prefiksi (co-, dis-, in-, mis-) za tvorbu imenica

Odrični prefiksi (un-, in-, im-, ir-, dis-)

Glagoli

Obnavljanje obrađenih glagolskih vremena

Izražavanje budućnosti: Future Perfect, Future Continuous, Present Perfect

Causative have/get

Gerund (upotreba posle glagola enjoy, prefer, avoid... i posle izraza It's no use, I can't help...)

Modalni glagoli sa infinitivom perfekta

Participi (sadašnji i prošli)

Pasivne konstrukcije

Pasivni izrazi (npr. It is said that… He is believed to …)

Predlozi

Predlozi posle prideva i participa (npr. angry about, fond of, disappointed with)

Predlozi posle glagola (npr. congratulate on, borrow from, divide into …)

Frazalni glagoli sa objektom (Take off your coat. /Take your coat off.)

Rečenica

Relativne rečenice (restriktivne i nerestriktivne)

Pogodbene rečenice (obnavljanje sva tri tipa)

If only …/I wish … (za izražavanje želja, kajanja/žaljenja)

ITALIJANSKI JEZIK

Imenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Vlastite i zajedničke imenice, odgovarajući rod i broj sa determinativom

Sistemski prikaz morfoloških karakteristika

Član

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sistematizacija upotrebe određenog i neodređenog člana

Partitivni član

Zamenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Lične zamenice

Naglašene lične zamenice

Naglašene lične zamenice u službi direktnog objekta (complemento oggetto) i indirektnog objekta (complemento di termine)

Nenaglašene lične zamenice u paru (pronomi personali accoppiati)

Relativne zamenice (pronomi relativi: che, cui, il quale/la quale)

Neodređeni pridevi i neodređene zamenice (aggettivi e pronomi indefiniti)

Nenaglašene lične zamenice u službi direktnog objekta u složenim vremenima (pronomi diretti nei tempi composti)

Pridevi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Opisni pridevi, slaganje prideva i imenice u rodu i broju

Komparacija prideva (comparazione)

Organska komparacija prideva

grado comparativo e superlativo dell’aggettivo (forme irregolari)

Apsolutni superlativ (superlativo assoluto)

Prisvojni pridevi (aggettivi possessivi)

Upotreba člana uz prisvojne prideve

Pokazni pridevi (aggettivi dimostrativi: questo, quello)

Naziv boja, morfološke osobenosti prideva

Glavni brojevi (numeri cardinali)

Redni brojevi (numeri ordinali)

Predlozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Prosti predlozi di, a, da, in, con, su, per, tra, fra i njihova upotreba

Predlozi dentro, fuori, sotto, sopra, davanti dietro

Glagoli

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sadašnje vreme (presente indicativo)

Imperativ (imperativo). Zapovedni način za sva lica

Povratni glagoli (verbi riflessivi)

Upotreba glagola piacere

Perfekat (passato prossimo) pravilnih i nepravilnih glagola

Perfekt modalnih glagola volere, dovere, potere, sapere

Kondicional sadašnji, pravilnih i nepravilnih glagola (condizionale presente)

Futur pravilnih i nepravilnih glagola (futuro semplice)

Imperfekat (imperfetto)

Pluskvamperfekat (trapassato prossimo)

Prezent konjunktiva (congiuntivo presente)

Prosti perfekat (passato remoto), tvorba i osnovna upotreba - RECEPTIVNO.

Kondicional prošli (condizionale passato)

Organska komparacija prideva grado comparativo e superlativo dell’aggettivo

(forme irregolari)

Idiomatska upotreba volerci i metterci

Kondicional prošli (condizionale passato)

Idiomatska upotreba volerci i metterci

Uvođenje nove građe

Utvrđivanje i produbljivanje upotrebe prošlih vremena (passato prossimo/imperfetto e trapassato prossimo, passato remoto - receptivno)

Upotreba konjunktiva u zavisnoj rečenici (finali, concessive, condizionali, temporali, modali ecc.)

Prilozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Osnovni prilozi bene, male, molto, poco, troppo, meno, più, priloški izrazi za određivanje vremena (prima, durante, dopo) i prostora a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù

Upitni prilozi quando?come? perché? dove?

Građenje priloga od prideva pomoću sufiksa mente

Rečce

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

ci, ne

Rečenica

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Prosta i proširena rečenica u potvrdnom i u odričnom obliku

Upitna rečenica

Red reči u rečenici

Složena rečenica: upotreba veznika koji uvode zavisnu rečenicu (vremensku, uzročnu, relativnu, hipotetički period)

Hipotetički period: Realna pogodbena rečenica

Irealna pogodbena rečenica, sa imperfektom u protazi i apodozi

NEMAČKI JEZIK

Pored utvrđivanja gradiva koje je obrađeno i sistematizovano u prethodnim godinama, u ovom razredu se obrađuje:

Odredbe kvaliteta i kvantiteta

Opisna komparacija pomoću partikula:

ganz, besonders, höchst, sehr, überaus (apsolutni superlativ)

Sie ist eine sehr fleißige Studentin. Das war eine besonders (höcht) angenehme Reise.

Neupravni govor

Za istovremenost

Sie sagt: "Ich schreibe einen Brief an meinen Freund."

Sie sagt, dass sie einen Brief an ihren Freund schreibe.

Za radnju koja se desila pre momenta govora; perfekt ili pluskvamperfekt konjunktiva

Sie sagt: "Ich habe einen Roman von. T. Mann gelesen. Sie sagt, sie habe/hätte einen Roman von T. Mann gelesen. Sie sagt, das sie...

Za radnju koja se dešava posle momenta govora: futur konjunktiva ili oblik "würde"

Sie sagt: "Ich werde einen Roman von T. Mann lesen."

Sie sagt, sie werde/würde einen Roman von T. Mann lesen. Sie sagt, dass sie...

Infinitivne konstrukcije

Izražavanje modaliteta

1. sein + zu + infinitiv

Dieses problem ist zu lösen. Da ist dieser Vorgang am besten zu beobachten.

2. lassen + sich + infinitiv

Das lässt sich leicht erklären.

Dieses Problem lässt sich leicht erklären.

Pasiv radnje i pasiv stanja

Im Wasser wird verschiedenes Material abgelagert. Das Auto wurde sehr billig verkauft.

Modalni glagoli + infinitiv prezenta pasiva

Dabei muss die Temperatur der Luft beachtet werden. Dabei sollite die Meinung der Gegner in Betracht genommen werden.

Leksikologija

1) složenice, prefiksacija i sufiksacija

2) strane reči i internacionalizmi, termini i terminologizirane reči iz opšteg jezika.

Leksikografija

Rečnik sinonima, antonima, homonima; frazeološki rečnik.

RUSKI JEZIK

Rečenica

Upitne rečenice. Specifičnosti u izražavanju pitanja u ruskom jeziku: zamenička pitanja o licu i predmetu (**кто? что?**), pitanja o pripadanju (**чей?**), o količini (**сколько?**), okolnosna pitanja (**где? куда? когда? почему?**) itd. Odrične rečenice. Raznovrsni oblici i specifičnosti izražavanja odricanja u ruskom jeziku (**не, нет, ни; никто, ничто, никакой; нигде, никогда...**). Participske konstrukcije. Pretvaranje pasivne u aktivnu konstrukciju i obrnuto. Pretvaranje participskih konstrukcija u složene rečenice i obrnuto. Složene rečenice. Dalji rad na usvajanju zavisno-složenih rečenica (vremenske, načinske, mere i stepena i dr.; Солнце уже было высоко, когда я открыл глаза. Писать надо так, чтобы всё было понятно. Он принёс столько словарей, сколько было нужно.). Bezlične rečenice. (Уже светает. Реки сковало льдом. Мечтам и годам нет возврата i sl.).

Imenice

Imenice opšteg roda (**умница, невежда, соня**). Imenice pluralia i singularia tantum (ponavljanje i sistematizacija). Rod skraćenica. Naši i strani poznatiji geografski nazivi sa specifičnostima u rodu, broju i promeni. Imenice koje označavaju materiju. Nazivi predstavnika nacionalnih i teritorijalnih grupa (tvorba, muški i ženski rod, nominativ i genitiv množine). Imenice pridevskog porekla (**лесничий, портной, гостиная, запятая, жаркое, пирожное**).

Zamenice

Odrične zamenice; некого, нечего (struktura, specifičnosti upotrebe).

Neodređene zamenice sa **-то, -нибудь, -либо, кое-** (utvrđivanje i sistematizacija). Povratna zamenica uz glagole (Мы чувствуем себя хорошо. Он уважает себя). Upotreba zamenice **свой**. Odnosne zamenice i korelacije (Увидишь чудеса, каких не видел. Каков привет, таков ответ.). Zamenica **сей** (u ustaljenim konstrukcijama: до сих пор, ни с того ни с сего).

Pridevi

Prisvojni pridevi tipa **медвежий, лисий**. Razlike u upotrebi prostog i složenog komparativa i superlativa. Uočavanje razlika u rekciji prideva ruskog i maternjeg jezika. Elativ (Poseban oblik superlativa: Он рассказал всё до **мельчайших** подробностей.)

Brojevi

Sistematizacija promene osnovnih brojeva i njihova upotreba. Brojevi poltora, poltorasta (struktura i upotreba). Složenice s morfemom **пол-** (struktura i promena).

Glagoli

Glagoli sa značenjem oba vida: адресовать, исследовать, организовать, родиться itd. (u poređenju s maternjim jezikom). Neparni glagoli. Glagoli kretanja sa prefiksima (sistematizacija). Imperativ glagola tipa пить, петь, лечь, есть. Prefiksi sa vremenskim značenjem početka, ponavljanja i završetka glagolske radnje. Radni i trpni glagolski pridevi - građenje, upotreba i promena (sistematizacija). Trpni glagolski pridev sadašnjeg i prošlog vremena (građenje i upotreba).

Prilozi

Građenje priloga od drugih vrsta reči (od imenica: **домой, вечером**, od prideva: **новый-ново, хороший-хорошо**, od brojeva: **однажды, дважды**, od zamenica: **по-моему, всегда**; od glagola, ali u obliku participa i glagolskih priloga: **блестеть-блестяще, читать-читая**, od drugih priloga: **близко-близко, отсюда, оттуда**).

Uzvici

Najčešći uzvici i njihova funkcija.

Rečenični modeli

Rečenične modele predviđene za prethodne razrede i dalje primenjivati u različitim kombinacijama. U III razredu posebnu pažnju posvetiti (u vidu vežbi) modelima za iskazivanje sledećih odnosa i značenja:

Subjekatsko-predikatski odnosi

a) Rečenice sa subjektom izraženim konstrukcijom: **nominativ + s + instrumental**: Мы с вами опять в школе.

b) Rečenice s kopulama: **являться, называться, служить** i sl.

Металлы являются хорошими проводниками электричества.

Глина служит сырьём для керамических изделий.

v) Rečenice sa kopulom **есть**

Организм **есть** живое существо.

g) Rečenice sa **это** u predikatu

Золото - **это** драгоценный металл.

d) Rečenice s trpnim glagolskim pridevom u predikatu

Лес посажен недавно.

Проект здания создан архитектором.

Prostorni odnosi

Rečenice s priloškim odredbama za mesto, pravac i trasu

Я там никогда не был, но очень хочу поехать туда.

Северная его часть лежит за полярным кругом.

Авала расположена в двадцати километрах от Белграда.

Поезд приближается к территории Дальнего Востока.

Он прошёл через всю Сибирь.

Kvantitativni odnosi

a) Rečenice sa odredbom za meru i količinu

Был мороз в тридцать градусов.

Предмет весом в пять килограммов.

b) Rečenice sa odredbom za približnu količinu

Я приду минут через десять.

В классе было учеников тридцать.

Atributivni odnosi

Rečenice sa atributom izraženim participskom konstrukcijom.

Ученик, стоящий у доски, долго решает задачу.

Мы возьмём письменные работы, проверяемые преподавателем.

Товарищ, прочитавший новую книгу, рассказал нам её содержание.

Книга, прочитанная товарищем, заинтересовала нас.

Ortografija

Pisanje udvojenih suglasnika. Pisanje reči stranog porekla (автор, акула, логика, кафедра, экскурсия, баскетбол, Афины, Белград, Европа...).

Leksikologija

Dalji rad na usvajanju sinonima, antonima, homonima i paronima, kao i međujezičkih homonima i paronima. Višeznačnost reči i njihova semantizacija. Najučestalije vrste ruskih frazeologizama.

Leksikografija

Jednojezični rečnici i služenje njima. Rečnik sinonima, antonima, homonima, frazeološki rečnik, ortografski rečnik.

FRANCUSKI JEZIK

Imenička grupa

1) Upotreba člana i zamenice u specifičnim posesivnim obrtima: j'ai mal au genou, le vin me monte à la tête.

2) Brojevi: razlomci.

3) Prave neodređene zamenice.

4) Složene upitne zamenice lequel, laquelle, itd.

5) Demonstrativi là i ci: ce soir-là, cette fois-ci.

6) Pridevi ispred i iza imenice: une jolie petite robe noire.

Glagolska grupa

1) Osnovne vrednosti i upotrebe načina, vremena i perifrastičnih konstrukcija savladanih u prethodnim razredima.

2) Perifrastične konstrukcije sa pomoćnim glagolom u imperfektu: j'allais partir, il venait d'arriver, nous étions en train de faire nos bagages…

3) Sistem prošlih vremena u naraciji, posebno opozicija perfekat / imperfekat.

4) Glagolske konstrukcije sa sembler, avoir l'air, devenir + pridev.

5) Imperativ sa infinitivom: laisse-moi parler!

6) Sistematizacija participa prezenta i gerundiva.

7) Receptivno: perfekt subjunktiva najfrekventnijih glagola.

8) Faktitivni glagoli i najčešće konstrukcije.

Predlozi

1) Predlozi u izrazima: à l'envers, à moitié, à peine, de bonne / mauvaise humeur, de nos jours, de rien, en avance / retard, par hasard, pour rien, sans cesse.

Prilozi

1) Mesto priloga upotrebljenih sa prostim i sa složenim vremenima: beaucoup, bien, déjà, encore, enfin, mieux, peut-être, souvent, vite; prilozi na -ment.

Modaliteti i forme rečenice

1) Pasiv bez izraženog agensa; sa agensom uvedenim predlogom par; sa agensom uvedenim predlogom de.

2) Poziciono naglašavanje direktnog i indirektnog objekta.

3) Poziciono naglašavanje rečeničnih delova.

Složene rečenice

1) Infinitivne rečenice.

2) Uzročne rečenice sa veznikom comme; predložne konstrukcije: à cause de, grâce à.

3) Posledične rečenice sa veznicima si / tellement… que, si bien…que; posledične konstrukcije sa infinitivom: réussir / arriver / parvenir à …, apprendre à….

4) Opozitivna rečenica sa veznikom alors que.

5) Koncesivna hipoteza sa veznikom même si.

6) Finalne rečenice sa veznicima de manière / façon que (+ subjunktiv).

7) Restriktivna rečenica sa veznikom sauf que (+ indikativ).

ŠPANSKI JEZIK

Imeničke grupe

Imenice. Rod i broj imenica. Rod i broj složenica. Pluralia tantum.

Određeni član. Odsustvo određenog člana.

Neodređeni član (značenje u jednini i množini)

Brojevi. Redni brojevi.

Pridevi. Položaj prideva u odnosu na imenicu.

Lične zamenice. Sistematizacija morfosintakse nenaglašenih zamenica.

Složena rečenica

Prepoznavanje odnosa glavne i zavisne rečenice u tekstu, upotreba subjunktiva u zavisnoj rečenici (sistemski pregled vremena i funkcija; pre svega receptivno); izražavanje hipotetičnosti; kondicionalne rečenice (sistemski pregled vremena i funkcija; pre svega receptivno).

Izražavanje komparativnosti

Tan(to)…como…

Más / menos….que

Menor / mayor…que

Major / peor…que

Superlativ (Relativni i apsolutni: ukazati na razlike u značenju.)

El libro más interesante que he leído…

Es un libro interesantísimo

Pasivne konstrukcije sa i bez agensa

Miguel fue invitado po María

Miguel fue nombrado secretario de la Asociacín

Upotreba infinitiva u funkciji subjekta, objekta i atributa.

Piensan viajar mañana.

Es necesario estudiar lenguas extranjeras.

Hacer ejercicio es muy importante para la salud.

Estar + gerundio

Estaban discutiendo cuando entró Juan.

Hipotetičke rečenice (sve tri mogućnosti)

Si me visitas el verano que viene, te llevaré a la playa

Si me visitaras, te llevaré a la playa.

Si me hubieras visitado el año pasado, te habría llevado a la playa

Bezlične konstrukcije

Sa glagolima llover, nevar…

Ser + adjetivo: es necesario, es obligatorio, es importante…

(ukazati na upotrebu subjunktiva u nekim od ovih rečenica)

Izražavanje

- bojazni: temo que haya llegado a tiempo.

- želje: Espero que venga

- zapovesti, volje: Quiero que me digas la verdad. Es necesario que aprendan estos verbos.

Brojevi

Razlomci, matematički znakovi i radnje.

Leksikografija

Struktura stručnih rečnika i njihovo korišćenje.

IV razred
- dvanaesta godina učenja -

(3 časa nedeljno, 96 časova godišnje)

Operativni zadaci na nivou jezičkih veština

SLUŠANJE

Osposobljavanje učenika za razumevanje usmenog govora.

Učenik treba da:

Govor u učionici

1) u potpunosti razume i reaguje na usmene poruke u vezi sa aktivnostima na času, uključujući i složenija uputstva u vezi sa zadacima, projektima, ispitima i drugo.

Audio i video materijali: globalno razumevanje

1) posle prvog slušanja određenog nepoznatog usmenog teksta, na primer vesti (približnog trajanja do 7 minuta), postavi hipoteze u vezi sa:

(1) temama i sadržajem, usmeravajući pažnju na relevantne jezičke i nejezičke elemente (ključne reči, intonaciju, govor tela i dr.);

(2) strukturom izlaganja;

(3) eksplicitno iskazanim stavovima.

Audio /video materijali: detaljno /selektivno razumevanje

1) posle drugog slušanja:

(1) proveri prvobitno postavljene hipoteze koje se odnose na vrstu, sadržaj i iskazane stavove;

(2) razume sve bitne elemente sadržaja usmenog teksta u zavisnosti od cilja slušanja.

Monološka izlaganja

1) bez pripreme prati duža izlaganja o raznovrsnim temama u kojima se koristi standardni jezik.

Mediji: informativne emisije

1) razume duže informativne radijske i televizijske emisije o raznovrsnim temama u kojima se koristi standardni govor;

2) prati različite televizijske emisije informativnog karaktera (dokumentarci, intervjui, diskusije i debate, reportaže) u kojima se obrađuju aktuelne teme;

3) pod uslovom da je govor standardan i artikulacija jasna, razume opšti sadržaj i bitne pojedinosti dužih (do 20 minuta) radio emisija i prezentacija na Internetu o temama iz sfere svojih interesovanja, kao i o aktuelnim temama iz oblasti kulture, sporta, ekologije i sl.

Mediji: emisije zabavnog i umetničkog sadržaja

1) prati filmove, serije i različite druge televizijske emisije u kojima se obrađuju aktuelne teme;

2) sluša književne i umetničke tekstove i povezujući znanja stečena u nastavi maternjeg jezika i književnosti otkriva univerzalno i posebno u sferi emocija i ideja;

3) razume temu i većinu delova pesama koje sluša.

Spontana interakcija

1) razume spontanu interakciju izvornih govornika u vezi sa raznovrsnim temama uz otežavajuće okolnosti prirodne komunikacije (buka, šumovi itd.), pod uslovom da je govor standardan i da buka ili šumovi nisu suviše jaki.

Uputstva

1) razume raznovrsna i složenija uputstva za upotrebu određenih sredstava, predmeta ili aparata uz manje prisustvo stručnih elemenata.

Strategije

1) oslanjajući se na opšta znanja i iskustva, rekonstruiše nepoznato na osnovu konteksta i pamti, reprodukuje i kontekstualizuje bitne elemente poruke;

2) oslanjajući se na svoja jezička znanja, postavlja i proverava hipoteze o jezičkim formama;

3) uviđa koje elemente nije u potpunosti razumeo i u vezi sa njima traži dodatna obaveštenja.

ČITANJE

Osposobljavanje učenika za funkcionalno čitanje i razumevanje različitih, uzrasno i sadržajno primerenih vrsta tekstova radi informisanja, izvršavanja uputstava i ostvarenja estetskog doživljaja (čitanje radi ličnog zadovoljstva).

Učenik treba da:

Razlikovanje tekstualnih vrsta

1) uspostavlja korelaciju između tekstualne vrste i načina čitanja, prilagođenog čitalačkim namerama.

Prepoznavanje i razumevanje tematike tekstova - nivo globalnog razumevanja

1) razume širi spektar autentičnih, adaptiranih i neautentičnih tekstova s bliskom i manje poznatom, svakodnevnom tematikom;

2) razume tekstove dužine do 300 reči o raznovrsnim konkretnim i delimično apstraktnim temama, primenjujući tehnike i strategije čitanja koje mu omogućuju inferiranje nepoznatih značenja.

Globalno razumevanje u okviru specifičnih tekstova

1) razume privatnu korespondenciju o najširem spektru tema, kao i uvežbane strukture poslovne korespondencije;

2) razume tok argumentacije i njene osnovne zaključke, ukoliko je pregledno izložena, uz povremeno korišćenje rečnika zarad razumevanja specifičnih detalja;

3) razume najveći deo sadržaja i ume da odredi značaj informacija pronađenih u različitim kompleksnim informativnim i drugim izvorima.

Prepoznavanje i razumevanje pojedinačnih informacija - nivo selektivnog razumevanja

1) ume da u najrazličitijim vrstama teksta pronađe gotovo sve relevantne informacije.

Razumevanje stručnih tekstova

1) razume nešto složenija uputstva o održavanju i upotrebi aparata, pod uslovom da mu je omogućeno ponovno iščitavanje delova koje mu predstavljaju poteškoću;

2) koristi obaveštenja, ideje i razmišljanja iz stručnih tekstova iz domena svog interesovanja i delovanja.

Razumevanje književnog teksta

1) razume nešto složenije savremene literarne tekstove pisane pretežno stilski nespecifikovanom leksikom, uglavnom samostalno inferirajući nepoznata značenja.

GOVOR

Osposobljavanje učenika za kratko monološko izlaganje i za učešće u dijalogu na stranom jeziku.

Monološko izlaganje

Učenik treba da:

Opisivanje

1) sa ograničenom preciznošću opiše i objasni neku poteškoću ili donese konkretnu traženu informaciju;

2) govori o vestima i člancima, izlaganjima, diskusijama, razgovorima, dokumentarnim filmovima;

3) opisuje kako se nešto radi i daje detaljna uputstva;

4) govori iscrpno o svojim iskustvima uz opis sopstvenih osećanja i reakcija.

Argumentovanje

1) iznosi mišljenje o vestima i člancima, izlaganjima, diskusijama, razgovorima, dokumentarnim filmovima;

2) iznosi logičnu i povezanu argumentaciju;

3) na metodičan način iznosi argumente uz isticanje značajnih elemenata i karakterističnih detalja.

Izlaganje pred publikom

1) prepriča zaplet neke knjige ili filma i opiše sopstvene utiske u vezi sa tim;

2) na jasan način izlaže pripremljeno predavanje, navodeći razloge za ili protiv nekog posebnog stanovišta, ukazujući na prednosti i mane.

Interakcija

Razumevanje izvornog govornika

1) razume dovoljno da bi se, bez preteranog napora, snalazio u uobičajenim situacijama.

Neformalni razgovor

1) aktivno da učestvuje u nekoj neformalnoj diskusiji u poznatom okruženju, komentarišući i jasno izlažući svoje stavove;

2) u neformalnom razgovoru procenjuje predloge drugih i reaguje na predložena rešenja;

3) traži i sledi detaljna uputstva.

Formalna komunikacija

1) sa ograničenom preciznošću iznese konkretnu traženu informaciju u nekom razgovoru ili konsultaciji (npr. opisuje simptome bolesti);

2) odgovara na pitanja komplementarne sadržine i pravi rezimee;

3) vodi do kraja pripremljeni razgovor proveravajući i potvrđujući samu informaciju, iako ponekad, pri dužem ili na brzinu izgovorenom odgovoru ili iskazu, traži od sagovornika da ponovi šta je rekao;

4) sa izvesnom sigurnošću razmenjuje veću količinu informacija o uobičajenim temama iz struke ili iz neke druge oblasti interesovanja.

Funkcionalna saradnja

1) bez nekog posebnog napora razume dovoljno o svakodnevnim i bliskim temama radi ostvarivanja komunikacije;

2) snalazi se u svakodnevnim životnim aktivnostima u direktnom kontaktu, pronalazi i prosleđuje neku objektivnu informaciju;

3) postavlja i odgovara na pitanja o navikama i svakodnevnim aktivnostima;

4) daje i sledi uputstva i obaveštenja.

Intervjuisanje

1) saopštava svoje mišljenje u informativnom razgovoru o bliskim temama, pod uslovom da mu se daju određena pojašnjenja i pruži pomoć u formulisanju izraza.

PISANJE

Osposobljavanje učenika za pisanje kraćih tekstova različitog sadržaja.

Učenik treba da:

Teme

1) napiše kraće i jednostavne eseje o temama od opšteg interesa;

2) piše jasno strukturisane tekstove iz oblasti ličnog interesovanja i aktuelnih dešavanja u vezi sa raznovrsnim temama (kulturni događaji, sport, ekologija, savremene tehnologije, zdravlje i slično);

3) u pisanim izlaganjima jasno ističe svoje stavove i obrazlaže mišljenje u vezi sa temama i problemima savremenog društva, kao i u vezi sa pročitanom pričom, novinskim člankom, filmom i slično.

Tekstualne vrste i dužina teksta

1) piše formalne i neformalne tekstove (do 120 reči);

2) parafrazira i rezimira tekstove o temama u vezi sa svakodnevnim životom, razonodom, putovanjima, aktuelnim dešavanjima iz svog domena interesovanja i problemima savremenog društva;

3) u stanju je da napiše kraće i jednostavne eseje o temama od opšteg interesa;

4) u stanju je da napravi pouzdan rezime na osnovu objektivne baze podataka o bliskim temama iz svog područja, svakodnevnih ili nekih drugih aktivnosti, o tome da napiše izveštaj i iznese sopstveno mišljenje;

5) vodi prepisku o ličnim stvarima, dešavanjima, donoseći sopstveni sud o nekim apstraktnim sadržajima ili kulturnim dešavanjima.

Leksika i komunikativne funkcije

1) iskazuje dobro vladanje leksikom iz različitih domena (privatno, javno i obrazovno) te je tako u stanju je da izrazi složenije misli i ideje;

2) piše na teme u vezi sa određenim školskim predmetima koji su u vezi sa interesovanjima učenika;

3) služi se stručnim terminima iz određene oblasti koja je predmet učenikovog interesovanja (npr. istorija, geografija, likovna kultura i slično);

4) opisuje svoje utiske upotrebljavajući odgovarajuće izraze, opisuje aktivnosti iz prošlosti i lično iskustvo;

5) opiše radnju knjige ili filma i da opiše svoje reakcije;

6) obrazloži mišljenje, planove i delovanje;

7) opiše snove i ambicije.

SOCIOKULTURNA KOMPETENCIJA

Sticanje i ovladavanje sociokulturnim kompetencijama neophodnim za pisanu i usmenu upotrebu jezika.

Učenik treba da:

Verbalna i neverbalna komunikacija sa predstavnicima drugih kultura

1) prepoznaje i adekvatno reaguje na najfrekventnije stilove i registre u vezi sa znanjima iz stranog jezika, ali i iz ostalih oblasti školskih znanja i životnih iskustava.

Komunikacija po domenima, stilovima i registrima

1) razume i na adekvatan način koristi osnovne vrste diskurzivih praksi u četiri bazična domena upotrebe jezika (porodični, obrazovni, administrativni i delimično profesionalni) prepoznajući i vrednujući karakteristike međuljudskih odnosa u tim domenima unutar kulture jezika koji uči (intergeneracijski odnosi u porodici, odnosi među polovima, bazične karakteristike međuljudskih odnosa u obrazovanju, prema administrativnim institucijama, i sl.);

2) koristi sve dosad navedene strategije razvoja komunikativnih kompetencija primenjujući jezik struke u skladu sa nivoom znanja jezika i potrebama.

Rešavanje konfliktnih situacija i prevazilaženje stereotipa

1) uspešno prevazilazi površne komunikativne odnose sa osobama iz drugog kulturnog miljea bazirane na kulturnim i socijalnim stereotipima.

Interkulturna znanja i aktivnosti

1) poseduje osnovna znanja o kulturi zajednice ili zajednica čiji jezik uči (književnost, muzika, film, pozorište, slikarstvo);

2) gradi sopstveni identitet kao interkulturna ličnost, jačajući svest o vrednosti različitih kultura i razvijajući sposobnost za integrisanje interkulturnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

MEDIJACIJA I PREVOĐENJE

Osposobljavanje učenika za posredovanje između osoba radi sporazumevanja.

Učenik treba da:

Usmena medijacija

1) prepričava sadržaj kraćeg autentičnog teksta audio ili vizuelnog zapisa i kraće interakcije na L2;

2) sažima sadržaj kraćeg autentičnog pisanog ili usmenog teksta sa L2 na L1 i sa L1 na L2, prilagođavajući ga sagovorniku.

Pisana medijacija i prevođenje

1) pisano prenosi poruke na L2 ili na L1 (na osnovu podsticaja na suprotnom jeziku dodajući, po potrebi, objašnjenja i obaveštenja);

2) koristi odgovarajući kompenzacione strategije radi prevazilaženja teškoća koje se javljaju, na primer: prevodi ili prenosi sadržaj uz upotrebu perifraza, parafraza i slično;

3) koristi rečnike, posebno jednojezične, za pisano prenošenje poruka;

4) koristi opšta znanja iz drugih oblasti u cilju što uspešnijeg prevođenja sa L2 na L1 autentičnih tekstova i sa L1 na L2 kraćih adaptiranih tekstova uz upotrebu rečnika, prateće literature i informacionih tehnologija.

ENGLESKI JEZIK

Cilj učenja gramatičkih sadržaja je obezbeđivanje osnove za uspešnu komunikaciju na stranom jeziku. Kroz nastavu engleskog jezika kontinuirano se obnavljaju jezičke strukture obrađene u prethodnim razredima, ali se znanja proširuju novim upotrebama, funkcijama, značenjem. Gramatika se prezentuje u skladu sa nivoom učenja, funkcionalnom progresijom i kroz leksički kontekst. Učenici se podstiču na zaključivanje i otkrivanje pravila, a zatim primenu znanja u raznovrsnim komunikativnim situacijama.

Imenice

Množina složenica

Množina imenica stranog porekla

Član (utvrđivanje i proširivanje opsega upotreba i izostavljanja određenog i neodređenog člana)

Inverzija posle odričnih priloga (Not only, No sooner, Seldom, Rarely, Never...)

Veznici

Povezivanje zavisne rečenice sa glavnom (when, that, while, because, although, though, since, after, as, if, until, as if, as though, so that, in order that)

Tvorba reči

Sufiksi za pravljenje prideva (-able, -ary, -ful, -less, -ous, -ic, -ical…)

Složenice: imenice (breakdown, software, passer-by…) i pridevi (blue-eyed, short-sleeved…)

Glagoli

Obnavljanje obrađenih glagolskih vremena

Simple and continuous forms (glagoli stanja i akcije: think, feel, look, see, smell, taste, appear)

Narativna glagolska vremena (Past Simple, Rast Continuous, Past Perfect, Past Perfect Continuous, used to/would za uobičajene radnje u prošlosti)

Future Continuous/Future Perfect/Future Perfect Continuous

Particip perfekta

Glagoli praćeni gerundom ili infinitivom

Must have/ could have/can't have (spekulisanje o prošlosti)

Predlozi u izrazima za vreme

(npr. on time/in time, at the end/in the end/at last …)

Frazalni glagoli (od tri dela, npr. split up with, run out of, come up with...)

Rečenica

Skraćivanje rečenica (vremenske, relativne, uzročne klauze)

Neupravni govor (sa slaganjem vremena; različiti tipovi rečenica)

Mešovite pogodbene rečenice

Želje koje se odnose na sadašnjost, prošlost, budućnost (I wish/If only/It's time/I'd rather)

ITALIJANSKI JEZIK

Imenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Član

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Zamenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Uvođenje nove građe

Nenaglašene lične zamenice u paru u složenim vremenima (pronomi personali accoppiati nei tempi composti)

Pridevi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Predlozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Glagoli

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sadašnje vreme (presente indicativo)

Imperativ (imperativo): zapovedni način za sva lica

Povratni glagoli (verbi riflessivi)

Upotreba glagola piacere

Perfekat (passato prossimo) pravilnih i nepravilnih glagola

Perfekt modalnih glagola volere, dovere, potere, sapere

Kondicional sadašnji, pravilnih i nepravilnih glagola (condizionale presente)

Futur pravilnih i nepravilnih glagola (futuro semplice)

Imperfekat (imperfetto)

Pluskvamperfekat (trapassato prossimo)

Prezent konjunktiva (congiuntivo presente)

Prosti perfekat (passato remoto), tvorba i osnovna upotreba - RECEPTIVNO.

Kondicional prošli (condizionale passato)

Organska komparacija prideva grado comparativo e superlativo dell’aggettivo

(forme irregolari)

Idiomatska upotreba volerci i metterci

Kondicional prošli (condizionale passato)

Organska komparacija prideva

grado comparativo e superlativo dell’aggettivo (forme irregolari)

Idiomatska upotreba volerci i metterci

Utvrđivanje i produbljivanje upotrebe prošlih vremena (passato prossimo/imperfetto e trapassato prossimo, passato remoto - receptivno)

Upotreba konjunktiva u zavisnoj rečenici (finali, concessive, condizionali, temporali, modali ecc.)

Konjunktiv sadašnji (congiuntivo presente)

Konjunktiv prošli (congiuntivo passato)

Konjunktiv imperfekta (congiuntivo imperfetto e trapassato)

Upotreba kondicionala prošlog i Futura II (futuro anteriore)

Hipotetičke rečenice: potencijalna i irealna (periodo ipotetico della possibilità e irrealtà)

Uvođenje nove građe

stare + gerundio

stare per + infinito

Pluskvam perfekat II (trapassato remoto) RECEPTIVNO

Neodređeni načini (modi indefiniti), Infinitiv (infinito), Particip (participio) i Gerund (gerundio) RECEPTIVNO

Pasiv (forma passiva)

Prilozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Rečce

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Rečenica

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Red reči u rečenici

Složena rečenica: upotreba veznika koji uvode zavisnu rečenicu (vremensku, uzročnu, relativnu, hipotetički period)

Hipotetički period: Realna pogodbena rečenica

Irealna pogodbena rečenica, sa imperfektom u protazi i apodozi

NEMAČKI JEZIK

Obnavljati i utvrđivati gradivo obrađeno u prethodnim razredima, sa težištem da receptivna upotreba jezika sve više postaje reproduktivna.

Particip I i II u:

a) atributivnoj upotrebi

das spielende Kind; die streikende Arbeiter, der entstehende Strom, der ausgefülte Antrag,

b) adverbijalnoj upotrebi

Sie gingen erzählend durch den Garten. Sie saß lesend am Tisch. Sie kam gut informiert an.

v) predikativnoj upotrebi

Die Reise war anstrengend. Die Fragen sind vorbereitet.

g) participi kao deo nominalne grupe reči sa redosledom elemenata

Die in der Luft schwebenden Staubteilchen; die gestern bestellten Bücher.

Infinitiv sa zu, ohne zu, um zu, anstatt zu **u funkciji ekvivalentnih zavisnih rečenica.**

Es ist wichtig pünktlich zu sein. /Es ist wichtig, daßman pünktlich ist./

Er braucht nur einige Minuten um die Aufgabe zu lösen./ Er braucht nur einige Minuten, damit er die Aufgabe löst.

Nominalne grupe reči sa glagolskom imenicom kao jezgrom

Der Roman wurde übersetzt. - Die übersetzung des Romans.

Das Medikament wird regelmäßig eingenommen. - Das regelmäßige Einnehmen des Medikaments.

Red reči u rečenici sa težištem na položaju glagola - sistematizacija

Leksikologija

Idiomi, frazeologizmi, tuđice (deklinacija)

Leksikografija

Enciklopedijski rečnici; najpoznatije enciklopedije i služenje njima.

RUSKI JEZIK

Rečenica

Jednočlane rečenice (Весна. Гроза! Ночь. Вечерело.) Mogućnosti transformacija jednočlanih rečenica u dvočlane rečenice i obrnuto. Dalji rad na transformacijama participskih konstrukcija u složenu rečenicu i obrnuto. Dalji rad na transformacijama zavisno-složenih rečenica u prostoproširene i obrnuto. Glagolska rekcija - sistematizacija (Я стану врачом, юристом... Мы долго ждали гостей. Саша привык к новому классу. Благодарю тебя, вас i sl.).

Imenice

Rod nepromenljivih imenica (**метро, кафе, кофе, такси, мадам, Баку, Токио** i sl.). Imenice pridevskog i participskog porekla (**зодчий, столовая, насекомое, учащийся**). Imeničke abrevijature. Dvojaki oblici množine sa različitim značenjem (**листья-листы, меха-мехи, образы-образа, учители-учителя**). Pregled najtipičnijih sufiksa za građenje imenica (преподава**тель**, студент**ка**, любим**ец**, футбол**ист**).

Zamenice

Sistematizacija zamenica. Posebnu pažnju posvetiti upitnim, odričnim, opštim i neodređenim zamenicama.

Pridevi

Pridevi poreklom od participa (pisanje **-ЕН** и **-ЕНН**-), od zamenica i brojeva. Pregled najtipičnijih sufiksa prideva (дерев**янн**ый, кож**ан**ый; молчал**ив**ый, студенч**ески**й, велич**ав**ый, праздничный).

Brojevi

Sistematizacija brojeva (posebno osnovnih, rednih i višečlanih). Specifičnosti upotrebe i značenja broja **один** (один словарь, одни сани, жить в одном доме).

Glagoli

Prenesena značenja prostih i prefiksalnih glagola kretanja u pojedinim oblicima. Pregled najtipičnijih sufiksa i prefiksa za građenje glagola (**по-, на-, вы-, до-; -ива-, -ыва-, -ова-, -ирова-** i dr.). Sistematizacija usvojenih glagola koji se rekcijski razlikuju od ekvivalentnih glagola u maternjem jeziku (rus. - srp.: **поблагодарить кого** - zahvaliti kome, **простить кого** - oprostiti kome, **смеяться над кем, чем** - podsmevati se kome, čemu; ismevati koga, šta; **взяться за работу** - latiti se posla i sl.).

Prilozi

Sistematizacija priloga. Posebnu pažnju posvetiti načinskim i okolnosnim prilozima (**как? каким образом? где? куда? внизу, утром, почему? зачем?**).

Predlozi

Sistematizacija predloško-padežnih konstrukcija po semantičkom principu (za iskazivanje objekatskih, prostornih, vremenskih, uzročnih, ciljnih, načinskih, atributivnih i drugih odnosa - kroz sistem dobro planiranih i organizovanih komunikativnih vežbi).

Veznici

Sistematizacija veznika uz sistematizaciju nezavisno-složenih i zavisno-složenih rečenica (prosti/primarni, motivisani i višečlani veznici: **а, и, да, или; где, когда, если хотя; потому что, чтобы, с тех пор как итд.**).

Rečenični modeli

Rečenične modele uvedene u nastavu tokom prethodnih razreda obnavljati tako da učenici postanu svesni: a) da se jedan isti smisao (značenje, odnos) u ruskom jeziku može iskazati sredstvima različitog nivoa; b) da se jedan te isti smisao često na različite načine iskazuje u ruskom jeziku i maternjem jeziku učenika. U u posebnu pažnju posvetiti, pre svega u obliku vežbi, sledećim modelima i njihovom stilskom diferenciranju:

Subjekatsko-predikatski odnosi

a) Rečenica s glagolom **представлять собой** u predikatu

Геометрическая фигура представляет собой часть плоскости.

b) Rečenice s glagolima **иметь, иметься** u predikatu

Мы имеем фотографии нашей планеты, сделанные из космоса.

v) Rečenice sa analitičkim glagolskim predikatom

Данные подвергаются обработке в ЭВМ.

Objektivni odnosi

Objekat uz negirane glagole

Он не имеет права так говорить.

Разве ты не знаешь эту девушку?

Prostorni odnosi

Rečenice s priloškim odredbama za mesto, pravac, odvajanje od mesta i trasu (sistematizacija)

Идите вниз. Мы были внизу. Они пришли снизу.

Много таких памятников вокруг нас. Я тебя буду ждать около памятника.

Мы повесили зеркало над умывальником.

Солнечные лучи проходят сквозь/через стекло.

Они долго жили за границей. Они приехали из-за границы.

К реке нужно было идти по лесу/лесом.

Наши книги лежат там на столе.

Откуда ветер, оттуда и счастье.

Vremenski odnosi

a) Rečenice s priloškom odredbom za vreme (sistematizacija).

Он родился 15 мая 1971 года. Он родился в 1971 году.

За несколько дней до начала войны он приехал домой.

Он пришёл перед началом урока.

Это было два года тому назад.

b) Složena rečenica

Прежде чем ты будешь отвечать, хорошо подумай.

Перед тем как объявили войну, он видел её на хуторе.

Пока жена готовила завтрак, Данилов вышел в город.

Ciljni odnosi

a) Rečenice s priloškom odredbom za cilj i namenu (sistematizacija)

Я иду в аптеку за лекарством.

Я иду в аптеку купить лекарство.

С целью измерения силы применяют динамометр.

b) Složena rečenica

Чтобы определить направление, нужен компас.

Для того, чтобы они поняли нашу правду, мы должны идти вперёд.

Uzročni odnosi

a) Rečenica s priloškom odredbom za uzrok (sistematizacija).

Товарищи почему-то не пришли.

Благодаря помощи друга, я выполнил задание.

Он одсуствовал по болезни.

Благодаря помощи товарища, мы приехали вовремя.

b) Složena rečenica

Так как было шумно, мы ничего не могли понять.

Он не пришёл в школу, потому, что заболел.

Uslovni odnosi

Složena rečenica

Если нагревать тела, то они расширяются.

В случае, если за вами кто-нибудь прилипнет, то пускай видит, куда вы пошли.

Если бы вся любовь была счастливой, то не было бы песен о любви.

Atributivni odnosi

Rečenice sa kongruiranim i nekongruiranim atributom (sistematizacija).

Учитель проверил ученические тетради.

Учитель проверял тетради учеников.

Это чемпион мира по шахматам.

По стенам висели английские и французские гравюры.

Стоят и те трое, хмурые все.

Над деревней спустились сумерки, синие, тёплые, тихие.

Upravni i neupravni govor

Dva načina prenošenja tuđih iskaza/drugih lica (sistematizacija, kroz sistem vežbi u različitim situacijama).

Ortografija

Obnavljanje osnovnih pravopisnih pravila. Upotreba zapete kod zavisno-složenih i nezavisno-složenih rečenica, izdvojenih obrta, uvodnih i umetnutih reči i rečenica, složenih vezničkih izraza (u poređenju s maternjim jezikom). Transliteracija ruskih reči latinicom.

Leksikologija

Prelazak reči iz jedne kategorije u drugu. Stilska funkcija idioma i frazeologizama.

Ruske realije (u poređenju s maternjim jezikom). Stilska obojenost reči. Razlikovanje stilova izražavanja.

Leksikografija

Enciklopedijski rečnici (opšti i posebni kulturološki, npr., rečnik književnih termina, rečnik lingvističkih termina, rečnik pozorišnih termina i sl.). Najpoznatije enciklopedije i služenje njima. Rečnici stranih reči i izraza.

FRANCUSKI JEZIK

Imenička i glagolska grupa

1) Upotreba i izostavljanje člana posle predloga avec i sans (avec le plus grand plaisir, avec plaisir; sans l’aide de mes parents, sans aide).

2) Pridevi koji menjaju značenje shodno mestu u odnosu na imenicu.

3) Komparativ i superlativ, sistematizacija; nepravilni komparativ i superlativ.

4) Brojevi, sistematizacija.

5) Multiplikativni brojevi.

6) Aorist glagola prve grupe.

7) Receptivno: aorist najfrekventnijih glagola, uključujući i nepravilne avoir, être, aller, venir, dire, faire.

8) Pronominalni glagoli.

9) Sistematizacija: slaganje participa.

Predlozi

1) Predlozi u izrazima: à première vue, à présent, de bonne heure, de nos jours, en attendant, en conclusion, en résumé, en personne, jusqu'au bout, par chance, par moment, sans coeur, sous le choc.

Prilozi

1) Pridevi upotrebljeni kao prilozi: bas, bon, cher, fort, lourd.

Složene rečenice

1) Posledična rečenica sa veznikom si bien…que.

2) Opozitivni izraz avoir beau + infinitiv.

3) Finalne rečenice sa veznicima de peur / crainte que (praćeno ekspeltivnim ne).

4) Restriktivna rečenica sa veznikom excepté que (+ indikativ); restrikcija sa comme.

ŠPANSKI JEZIK

Imenice

Sistemski pregled roda i broja.

Brojevi

Čitanje razlomaka, matematičkih znakova i radnji.

Tvorba reči

Složenice (najčešće kombinacije):

Sacacorchos, paraguas, parabrisas, limpiaparabrisas…

derivacija

a) pomoću prefiksa

a-, in-, anti-, super-…

b) pomoću sufiksa

-mente, - able, -so/a,…..

Glagolska grupa

Prošla vremena: pretérito perfecto, imperfecto, indefinido y pluscuamperfecto de indicativo.

Parecerse a alguien

Se me da bien/mal

Konstrukcije: - deber (de) / tener que + infinitivo

Glagoli sa predlozima (alegrarse de, estar harto de...)

Glagoli koji izražavaju promenu raspoloženja (ponerse nervioso, dar miedo, enfadarse..)

Ir a + infinitivo

Perífrasis de gerundio: seguir/continuar + gerundio

Subjunktiv prezenta: lo que + subjuntivo (quieras, apetezca); (preposición)+ art. determinado + que + presente subjuntivo/Estar a favor/en contra+sustantivo, infinitivo+que+subjuntivo).

Subjunktiv svih ostalih glagolskih vremena, receptivno i produktivno u najosnovnijim konstrukcijama (si tengo dinero, compraré un coche/si tuviera dinero, compraría un coche/si hubiera tenido dinero, habría comprado un coche…)

Upotreba glagola ser i estar

Ser / estar + adjetivo (bueno, horrible...)/ adverbio (bien/mal)

Ser de buena educación/estar mal visto + infinitivo)/ser lógico/natura

Vremenske odredbe

Početak i trajanje radnje (hace, desde hace, desde que)

Događaji koji su se jednom dogodili (un día, una vez, aquel día...)

Događaji koji se često događaju (normalmente, muchos días, a veces...)

Izraziti radnju u budućnosti (dentro de...)

Diskurzivni konektori

Cuando, luego, después, entonces

Porque y como

Predlozi

za naraciju događaja iz prošlosti (a + artículo determinado + cantidad de tiempo + de + infintivo)

Izrazi za količinu

Demasiado, muy, bastante, más bien, algo, (un) poco, nada

Uzvične rečenice

Qué + sustantivo

Cuánto/Cómo+ verbo

Ojalá (que)

Construcciones oracionales

Comparaciones: superlativo relativo

Nominalizacija najčešćih gramatičkih kategorija infinitiva

Prideva

El lindo, la bonita

Priloga

El bien, el mal….

Leksikologija

Najčešći idiomi i frazeologizmi. Polisemija.

Leksikografija

Stručni i enciklopedijski rečnici.

Društveno-jezički smer

II razred****
- deseta godina učenja -

(Prestalo da važi)

III razred*****
- jedanaesta godina učenja -

(Prestalo da važi)

ENGLESKI JEZIK

Cilj učenja gramatičkih sadržaja je obezbeđivanje osnove za uspešnu komunikaciju na stranom jeziku. Kroz nastavu engleskog jezika kontinuirano se obnavljaju jezičke strukture obrađene u prethodnim razredima, ali se znanja proširuju novim upotrebama, funkcijama, značenjem. Gramatika se prezentuje u skladu sa nivoom učenja, funkcionalnom progresijom i kroz leksički kontekst. Učenici se podstiču na zaključivanje i otkrivanje pravila, a zatim primenu znanja u raznovrsnim komunikativnim situacijama.

Imenice

Množina imenica (posebni slučajevi)

Pluralia tantum, singularia tantum

Zbirne imenice sa glagolom u jednini i množini (npr. people, police; family, team, orchestra …)

Član (proširivanje opsega upotreba i izostavljanja određenog i neodređenog člana)

Zamenice

Bezlična upotreba zamenica (we, you, they, one)

Složene zamenice sa some-, any-, no-

Neodređene zamenice i pridevi (each, both, all)

Upotreba zamenice IT (izrazi za vreme, rastojanje, temperaturu…)

Pridevi i prilozi

Pridevi i prilozi istog oblika (fast, early, late, hard)

Promena značenja (npr. hard/hardly, near/nearly)

Poređenje jednakosti i nejednakosti (as … as, not so …, not as… as)

Pojačavanje značenja prideva i priloga (so, such, too, enough)

Veznici

Veznici u paru (as...as, both...and, so...as, either...or, neither...nor, not...only, but...also, though...yet)

Tvorba reči

Najčešći sufiksi (-hood, -ness, -ment, -ion/-ation) i prefiksi (co-, dis-, in-, mis-) za tvorbu imenica

Odrični prefiksi (un-, in-, im-, ir-, dis-)

Glagoli

Obnavljanje obrađenih glagolskih vremena

Izražavanje budućnosti: Future Perfect, Future Continuous, Present Perfect, be about + infinitive

Causative have/get

Gerund (upotreba posle glagola enjoy, prefer, avoid... i posle izraza It's no use, I can't help...)

Modalni glagoli sa infinitivom perfekta

Participi (sadašnji i prošli)

Pasivne konstrukcije

Pasivni izrazi (npr. It is said that… He is believed to …)

Predlozi

Predlozi posle prideva i participa (npr. angry about, fond of, disappointed with)

Predlozi posle glagola (npr. congratulate on, borrow from, divide into …)

Frazalni glagoli sa objektom (Take off your coat. /Take your coat off.)

Rečenica

Relativne rečenice (restriktivne i nerestriktivne)

Pogodbene rečenice (obnavljanje sva tri tipa)

If only …/I wish … (za izražavanje želja, kajanja/žaljenja)

ITALIJANSKI JEZIK

Imenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Član

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Zamenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Uvođenje nove građe

Nenaglašene lične zamenice u paru u složenim vremenima (pronomi personali accoppiati nei tempi composti)

Pridevi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Predlozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Glagoli

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sadašnje vreme (presente indicativo)

Imperativ (imperativo): zapovedni način za sva lica

Povratni glagoli (verbi riflessivi)

Upotreba glagola piacere

Perfekat (passato prossimo) pravilnih i nepravilnih glagola

Perfekt modalnih glagola volere, dovere, potere, sapere

Kondicional sadašnji, pravilnih i nepravilnih glagola (condizionale presente)

Futur pravilnih i nepravilnih glagola (futuro semplice)

Imperfekat (imperfetto)

Pluskvamperfekat (trapassato prossimo)

Prezent konjunktiva (congiuntivo presente)

Prosti perfekat (passato remoto), tvorba i osnovna upotreba - RECEPTIVNO.

Kondicional prošli (condizionale passato)

Organska komparacija prideva grado comparativo e superlativo dell'aggettivo

(forme irregolari)

Idiomatska upotreba volerci i metterci

Kondicional prošli (condizionale passato)

Organska komparacija prideva

grado comparativo e superlativo dell'aggettivo (forme irregolari)

Idiomatska upotreba volerci i metterci

Utvrđivanje i produbljivanje upotrebe prošlih vremena (passato prossimo/imperfetto e trapassato prossimo, passato remoto - receptivno)

Upotreba konjunktiva u zavisnoj rečenici (finali, concessive, condizionali, temporali, modali ecc.)

Konjunktiv sadašnji (congiuntivo presente)

Konjunktiv prošli (congiuntivo passato)

Konjunktiv imperfekta (congiuntivo imperfetto e trapassato)

Upotreba kondicionala prošlog i Futura II (futuro anteriore)

Hipotetičke rečenice: potencijalna i irealna (periodo ipotetico della possibilità e irrealtà)

Uvođenje nove građe

stare + gerundio

stare per + infinito

Pluskvam perfekat II (trapassato remoto) RECEPTIVNO

Neodređeni načini (modi indefiniti), Infinitiv (infinito), Particip (participio) i Gerund (gerundio) RECEPTIVNO

Pasiv (forma passiva)

Prilozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Rečce

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Rečenica

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Red reči u rečenici

Složena rečenica: upotreba veznika koji uvode zavisnu rečenicu (vremensku, uzročnu, relativnu, hipotetički period)

Hipotetički period: Realna pogodbena rečenica

Irealna pogodbena rečenica, sa imperfektom u protazi i apodozi

NEMAČKI JEZIK

Pored utvrđivanja gradiva koje je obrađeno i sistematizovano u prethodnim godinama, u ovom razredu se obrađuje:

Odredbe kvaliteta i kvantiteta

Opisna komparacija pomoću partikula:

ganz, besonders, höchst, sehr, überaus (apsolutni superlativ) Sie ist eine sehr fleißige Studentin. Das war eine besonders /höchst/ angenehme Reise.

Potenciranje superlativa

Seine Arbeit war bei weitem die beste. Sie ist das allerschönste Mädchen in der Schule.

Neupravni govor

Za istovremenost: Sie sagt: "Ich lese einen Roman von T. Mann.."

Sie sagt, sie lese einen Roman von T. Mann. Sie sagt, dass sie...

Za radnju koja se desila pre momenta govora: Sie sagt: "Ich habe einen Roman von T. Mann gelesen."

Sie sagt, sie habe /hätte einen Roman von T. Mann gelesen. Sie sagt, dass sie...

Za radnju koja se dešava posle momenta govora: Sie sagt "Ich werde einen Roman von T. Mann lesen."

Sie sagt, sie werde/würde einen Roman von T. Mann lesen. Sie sagt, dass sie...

Infinitivne konstrukcije

Izražavanje modaliteta

1. sein + zu + infinitiv

Dieses Problem ist zu lösen. Da ist dieser Vorgang am besten zu beobachten.

2. lassen + sich + infinitiv

Das lässt sich leicht erklären. Mein Computer lässt sich nicht mehr reparieren.

Pasiv radnje i pasiv stanja (u sadašnjosti, prošlosti i budućnosti)

Im Wasser wird verschiedenes Material abgelagert. Das Auto wurde sehr billig verkauft.

Modalni glagoli + infinitiv prezenta pasiva

Dabei muss die Temperatur der Luft beachtet werden. Die Meinung der Gegner sollte in Betracht genommen werden.

Nominalne fraze sa imenicom kao jezgrom i zavisnim elementima.

Meine zwei älteren Brüder; Der Besuch bei den Eltern; Das Zimmer meiner Schwester.

Zameničke fraze sa zamenicom kao jezgrom (lične zamenice + jemand, niemand, nichts, etwas):

Du als Ordner; Jemand von uns; Nichts Gutes; Er, in der letzten Bank.

Leksikologija

Složenice, prefiksacija i sufiksacija

Strane reči i internacionalizmi, termini i terminologizirane reči iz opšteg jezika.

Leksikografija

Rečnik sinonima, antonima, homonima; frazeološki rečnik.

RUSKI JEZIK

Fonetika

Obnavljanje i sistematizacija fonetskih pojava sa posebnim naglaskom na asimilacione promene. Izgovor reči stranog porekla (npr. **отель /отэл’/, бордо /бордо/, досье /дос’je/,**

Флобер /Флоб’ер/, модель /модел’/ i sl.). Fonetska transkripcija (sistem znakova/simbola i pravila zapisivanja izgovora).

Stilistika

Stilska komponenta u nastavi stranog jezika. Funkcionalni stilovi izražavanja u procesu formiranja komunikativne i jezičke kompetencije kod učenika (tekstovi različitog stila izražavanja - književnoumetnički, informativno-publicistički, administrativno-poslovni, naučni, razgovorni).

Dijalog, monolog i polilog

Osnovne karakteristike ovih oblika komunikacije u različitim situacijama (ilustrativni primeri, uz različite tipove vežbi).

FRANCUSKI JEZIK

Imenička grupa

1) Upotreba člana i zamenice u specifičnim posesivnim obrtima: j’ai mal au genou, le vin me monte à la tête.

2) Brojevi: razlomci.

3) Prave neodređene zamenice.

4) Složene upitne zamenice lequel, laquelle, itd.

5) Demonstrativi là i ci: ce soir-là, cette fois-ci.

6) Pridevi ispred i iza imenice: une jolie petite robe noire.

7) Ekspanzija imeničke grupe

Glagolska grupa

1) Osnovne vrednosti i upotrebe načina, vremena i perifrastičnih konstrukcija savladanih u prethodnim razredima.

2) Perifrastične konstrukcije sa pomoćnim glagolom u imperfektu: j’allais partir, il venait d’arriver, nous étions en train de faire nos bagages…

3) Sistematizacija: slaganje participa.

4) Sistem prošlih vremena u naraciji, posebno opozicija perfekat / imperfekat.

5) Aorist glagola prve grupe.

6) Receptivno: aorist najfrekventnijih glagola, uključujući i nepravilne avoir, être, aller, venir, dire, faire.

7) Glagolske konstrukcije sa sembler, avoir l'air, devenir + pridev.

8) Imperativ sa infinitivom: laisse-moi parler!

9) Pronominalni glagoli sa pasivnom vrednošću.

Predlozi

1) Predlozi u izrazima: à l'envers, à moitié, à peine, à première vue, à présent; de bonne heure, de bonne / mauvaise humeur, de nos jours, de rien; en attendant, en avance / retard, en conclusion, en résumé, en personne; jusqu'au bout; par chance, par hasard, par moment; pour rien; sans cesse, sans coeur; sous le choc.

Prilozi

1) Mesto priloga upotrebljenih sa prostim i sa složenim vremenima: beaucoup, bien, déjà, encore, enfin, mieux, peut-être, souvent, vite; prilozi na -ment.

2) Pridevi upotrebljeni kao prilozi: bas, bon, cher, fort, lourd.

Modaliteti i forme rečenice

1) Pasiv bez izraženog agensa; sa agensom uvedenim predlogom par; sa agensom uvedenim predlogom de.

2) Poziciono naglašavanje direktnog i indirektnog objekta.

Složene rečenice

1) Infinitivne rečenice.

2) Uzročne rečenice sa veznikom comme; predložne konstrukcije: à cause de, grâce à, en raison de.

3) Posledične rečenice sa veznicima si / tellement… que, si bien…que; posledične konstrukcije sa infinitivom: réussir / arriver / parvenir à …, apprendre à….

4) Opozitivne rečenice sa veznikom alors que; izraz avoir beau + infinitiv.

5) Koncesivna hipoteza sa veznikom même si.

6) Finalne rečenice sa veznicima de peur / crainte que (praćeno ekspeltivnim ne) i de manière / façon que (+ subjunktiv).

7) Restriktivne rečenice sa veznikom sauf / excepté que (+ indikativ); restrikcija sa comme.

ŠPANSKI JEZIK

Imeničke grupe

Imenice. Rod i broj imenica. Rod i broj složenica. Pluralia tantum.

Određeni član. Odsustvo određenog člana.

Neodređeni član (značenje u jednini i množini)

Brojevi. Redni brojevi.

Pridevi. Položaj prideva u odnosu na imenicu.

Lične zamenice. Sistematizacija morfosintakse nenaglašenih zamenica.

Složena rečenica

Prepoznavanje odnosa glavne i zavisne rečenice u tekstu, upotreba subjunktiva u zavisnoj rečenici (sistemski pregled vremena i funkcija; pre svega receptivno); izražavanje hipotetičnosti; kondicionalne rečenice (sistemski pregled vremena i funkcija; pre svega receptivno).

Izražavanje komparativnosti

Tan(to)…como…

Más / menos….que

Menor / mayor…que

Major / peor…que

Superlativ (Relativni i apsolutni: ukazati na razlike u značenju.)

El libro más interesante que he leído…

Es un libro interesantísimo

Pasivne konstrukcije sa i bez agensa

Miguel fue invitado po María.

Miguel fue nombrado secretario de la Asociacín.

Upotreba infinitiva u funkciji subjekta, objekta i atributa.

Piensan viajar mañana.

Es necesario estudiar lenguas extranjeras.

Hacer ejercicio es muy importante para la salud.

Estar + gerundio

Estaban discutiendo cuando entró Juan.

Hipotetičke rečenice (sve tri mogućnosti)

Si me visitas el verano que viene, te llevaré a la playa.

Si me visitaras, te llevaré a la playa.

Si me hubieras visitado el año pasado, te habría llevado a la playa.

Bezlične konstrukcije

Sa glagolima llover, nevar…

Ser + adjetivo: es necesario, es obligatorio, es importante…

(ukazati na upotrebu subjunktiva u nekim od ovih rečenica)

Izražavanje

- bojazni: Temo que haya llegado a tiempo.

- želje: Espero que venga.

- zapovesti, volje: Quiero que me digas la verdad. Es necesario que aprendan estos verbos.

Diskurzivni konektori

Cuando, luego, después, entonces

Porque y como

Predlozi

za naraciju događaja iz prošlosti (a + artículo determinado + cantidad de tiempo + de + infintivo)

Izrazi za količinu

Demasiado, muy, bastante, más bien, algo, (un) poco, nada

Uzvične rečenice

Qué + sustantivo

Cuánto/Cómo+ verbo

Ojalá (que)

Rečenične konstrukcije

Komparacija: relativni superlativ

Brojevi

Razlomci, matematički znakovi i radnje.

Leksikografija

Struktura stručnih rečnika i njihovo korišćenje.

IV razred
- dvanaesta godina učenja -

(4 časa nedeljno, 128 časova godišnje)

Operativni zadaci na nivou jezičkih veština

SLUŠANJE

Osposobljavanje učenika za razumevanje usmenog govora.

Učenik treba da:

Govor u učionici

1) u potpunosti razume i reaguje na usmene poruke u vezi sa aktivnostima na času, uključujući i složena uputstva u vezi sa zadacima, projektima, ispitima i drugo.

Audio i video materijali: globalno razumevanje

1) posle prvog slušanja određenog nepoznatog usmenog teksta, umetničkog ili informativnog (približnog trajanja do 8 minuta), postavi hipoteze u vezi sa:

(1) temama i sadržajem, usmeravajući pažnju na relevantne jezičke i nejezičke elemente (ključne reči, intonaciju, govor tela i dr.);

(2) strukturom izlaganja;

(3) eksplicitno i implicitno iskazanim stavovima.

Audio/video materijali: detaljno/selektivno razumevanje

1) posle drugog slušanja proveri prvobitno postavljene hipoteze koje se odnose na vrstu, sadržaj i iskazane stavove;

2) razume sve elemente sadržaja usmenog teksta potrebne za realizaciju cilja slušanja;

Monološka izlaganja

1) bez pripreme prati duža i složenija izlaganja o raznovrsnim temama, bez obzira na jezički registar koji se koristi.

Mediji: informativne emisije

1) razume duže informativne radijske i televizijske emisije o raznovrsnim temama, bez obzira na stil i jezički registar;

2) prati sve vrste televizijskih emisija informativnog karaktera (dokumentarci, intervjui, diskusije i debate, reportaže, izveštaji) u kojima se obrađuju aktuelne teme;

3) razume opšti sadržaj i pojedinosti radio emisija i prezentacija na Internetu o većini aktuelnih tema, bez obzira na njihovo trajanje.

Mediji: emisije zabavnog i umetničkog sadržaja

1) prati filmove, serije i sve vrste televizijskih emisija zabavnog karaktera u kojima se obrađuju aktuelne teme;

2) razume pesme koje sluša.

Spontana interakcija

1) razume spontanu interakciju izvornih govornika u vezi sa raznovrsnim temama uz otežavajuće okolnosti prirodne komunikacije (buka, šumovi itd.), čak i kada govor nije u potpunosti standardan;

2) pored doslovnog, razume i implicitno značenje određene interakcije.

Uputstva

1) razume raznovrsna i složena uputstva za upotrebu određenih sredstava, predmeta ili aparata.

Strategije

1) oslanjajući se na opšta znanja i na kontekst, razlikuje činjenice od mišljenja, prepoznaje upotrebu metafore, ironije i slično;

2) oslanjajući se na svoja jezička znanja, postavlja i proverava hipoteze o jezičkim formama, posebno o sintaksičkoj strukturi iskaza i prilagođava se varijetetu govornika;

3) uviđa elemente koje eventualno nije u potpunosti razumeo i rekonstruiše smisao na osnovu jezičkog konteksta i drugih značenjskih elemenata iskaza i komunikativne situacije.

ČITANJE

Osposobljavanje učenika za funkcionalno čitanje i razumevanje različitih, uzrasno i sadržajno primerenih vrsta tekstova radi informisanja, izvršavanja uputstava i ostvarenja estetskog doživljaja (čitanje radi ličnog zadovoljstva).

Učenik treba da:

Razlikovanje tekstualnih vrsta

1) ostvaruje značajnu autonomiju u čitanju, prilagođavajući stil, formu, način i brzinu čitanja vrsti teksta.

Prepoznavanje i razumevanje tematike tekstova - nivo globalnog razumevanja

1) razume opšti smisao i relevantne informacije najšireg spektra autentičnih, adaptiranih i neautentičnih tekstova različite tematike u kojima se koristi nespecifikovana i uobičajena leksika;

2) razume obimnije tekstove širokog spektra konkretnih i apstraktnih tema dužine do 400 reči, uspevajući da u kratkom vremenskom intervalu stekne predstavu o najvažnijim aspektima njihovog sadržaja.

Globalno razumevanje u okviru specifičnih tekstova

1) ume da čita gotovo svu korespondenciju relevantnu za svakodnevni život i različite profesionalne domene, prateći njen smisao i značenje.

2) razume pregledno izloženu argumentaciju i protivargumentaciju (npr. u izveštajima "za" i "protiv" neke aktivnosti, stava, mišljenja) u svim relevantnim detaljima i opštim zaključcima, uz eventualno ponovljeno iščitavanje kompleksnijih delova teksta;

3) razume sadržaj širokog spektra informativnih tekstova (publicističkih članaka, reportaža, komentara) i ume da brzo i lako odredi sadržaj i značaj informacija, u okviru različitih svakodnevnih i stručnih tema i vrsta tekstova, kako bi procenio da li treba da nastavi sa čitanjem.

Prepoznavanje i razumevanje pojedinačnih informacija - nivo selektivnog razumevanja

1) ume da u dužem tekstu pronađe tražene informacije i objedini ih sa informacijama iz istog ili nekog drugog teksta, kako bi ispunio određeni zadatak.

Razumevanje stručnih tekstova

1) razume duža i složenija uputstva o uslovima održavanja i primeni aparata, eventualno uz ponovno čitanje komplikovanijih delova;

2) razume složenije stručne tekstove iz najšireg domena profesionalnih aktivnosti za koje se priprema.

Razumevanje književnog teksta

1) razume različite vrste literarnih tekstova u kojima se javljaju raznorodni stilski postupci i bogatija leksika, uz povremenu pomoć nastavnika ili konsultovanje rečnika/priručnika.

GOVOR

Osposobljavanje učenika za kratko monološko izlaganje i za učešće u dijalogu na stranom jeziku.

Učenik treba da:

Opisivanje

1) opširno opisuje ili izlaže o nekoj temi iz širokog delokruga poznavanja a koja je u vezi sa ličnim interesovanjem.

Argumentovanje

1) iznosi jasnu argumentaciju, razvijajući i potvrđujući svoje stavove dodatnom argumentacijom i odabranim primerima;

2) objasni neko stanovište o određenom problemu iznoseći prednosti i mane različitih opcija;

3) ističe sopstveno iskustvo i poznavanje stvari i argumentovano brani svoje mišljenje.

Izlaganje pred publikom

1) govori o temama apstraktne ili kulturološke sadržine;

2) u izlaganju upoređuje i suprotstavlja alternative i ističe određene prednosti i mane;

3) komentariše mišljenja drugih o određenim temama.

Interakcija

Razumevanje izvornog govornika

1) razume veoma dobro sagovornika koji govori standardnim jezikom, čak i kada buka ometa razumevanje;

2) komunicira sa određenom lakoćom i spontanošću što omogućava visok stepen razmene ideja sa izvornim govornikom, a da pritom ne dolazi ni do kakvih tenzija.

Neformalni razgovor

1) aktivno učestvuje u nekoj neformalnoj diskusiji u poznatom okruženju, komentarišući i jasno izlažući svoje stavove, procenjujući druge predloge, iznoseći i reagujući na predložena rešenja;

2) izloži i izrazi svoja mišljenja i da ih postojano brani tokom diskusije, prilažući objašnjenja, argumente i komentare;

3) shvati suštinu onoga o čemu se priča u njegovom okruženju o opštim temama, pod uslovom da sagovornici razgovetno govore i izbegavaju komplikovane idiomatske izraze;

4) izrazi mišljenje o nekoj apstraktnoj ili kulturološkoj temi kao što je film ili muzika;

5) kratko komentariše nečije mišljenje;

6) upoređuje i suprotstavlja alternative, raspravljajući o tome šta treba uraditi, gde treba ići, koga odrediti, koga ili šta izabrati itd.

Formalne diskusije i sastanci

1) prati neku živu raspravu, jasno raščlanjujući argumente za i protiv nekog stanovišta;

2) izlaže sopstvena mišljenja i stavove o složenim pitanjima, s ubedljivom argumentacijom i reaguje na isti način na argumentaciju druge strane;

3) aktivno da učestvuje u različitim tipovima formalnih diskusija;

4) iznosi, zastupa i brani sopstveno mišljenje, razmatra nove predloge, iznosi hipoteze i odgovara na postavljene hipoteze druge strane.

Funkcionalna saradnja

1) pouzdano razume detaljna uputstva;

2) ubrza započeti posao pozivanjem drugoga da mu se pridruži, da kaže šta misli itd.;

3) predstavi u širokim crtama neko pitanje ili problem, razmatra uzroke i posledice i procenjuje prednosti i mane u slučaju zauzimanja različitih mišljenja;

4) prati ono što se govori, ali ako se govori brzo i opširno, povremeno ima potrebu da mu se ponove neki delovi ili pojasne određeni izrazi;

5) objasni zbog čega nešto predstavlja problem i da raspravlja o načinima njegovog razrešavanja, upoređivanjem i suprotstavljanjem određenih predloga.

Razmena informacija

1) prenosi informacije na pouzdan način;

2) napravi sintezu informacija i argumenata iz različitih izvora i da o tome podnese izveštaj;

3) razmenjuje sa izvesnom sigurnošću znanja o uobičajenim temama i temama iz područje struke;

4) objasni kako nešto da se uradi, dajući detaljna uputstva;

5) napravi rezime kraće priče, novinskog članka, izlaganja, diskusije, intervjua ili nekog dokumentarnog filma i iznese svoje mišljenje.

Intervjuisanje

1) preuzme inicijativu u razgovoru, proširujući i razrađujući ideje, bez značajnije pomoći ili podsticaja od strane sagovornika;

2) vodi intervju, da spontano izbegne odgovore na unapred pripremljena pitanja i da se fokusira na interesantna odgovore;

3) vodi unapred pripremljen razgovor, proveri i potvrdi informacije, iako mu je ponekad neophodno ponoviti ono što je rečeno, kada sagovornik govori suviše brzo ili opširno.

PISANJE

Osposobljavanje učenika za pisanje kraćih tekstova različitog sadržaja.

Učenik treba da:

Teme

1) u stanju je da napiše kraće i jednostavne eseje o temama od opšteg interesa, kao i u vezi sa specifičnim temama nejezičkih predmeta koji su predmet učenikovog interesovanja (istorija, geografija i sl.);

2) piše jasno i precizno strukturisane tekstove iz oblasti ličnog interesovanja i aktuelnih dešavanja u vezi sa raznovrsnim temama (kulturni događaji, sport, ekologija, savremene tehnologije, zdravlje, i slično);

3) u pisanim izlaganjima može jasno i precizno da izrazi svoje mišljenje o aktuelnim temama iz oblasti kulture, sporta, ekologije i stručnog domena.

Tekstualne vrste i dužina teksta

1) piše formalne i neformalne tekstove (do 150 reči);

2) vodi beleške na osnovu kojih je u stanju da rezimira predavanje, radio i TV emisiju, pročitanu priču, novinski članak i slično;

3) parafrazira o temama u vezi sa svakodnevnim životom, razonodom, putovanjima, aktuelnim dešavanjima iz svog domena interesovanja, kao i iz javnog i stručnog domena;

4) napiše kraće eseje i prezentacije o temama od opšteg interesa i u vezi sa sadržajem različitih školskih predmeta (istorija, likovna kultura i slično);

5) napravi dosta pouzdan rezime na osnovu objektivne baze podataka o bliskim temama iz svog područja, svakodnevnih ili nekih drugih aktivnosti, o tome da napiše izveštaj i iznese sopstveno mišljenje;

6) napiše esej ili izveštaj argumentovanim pristupom, zalažući se za određeno stanovište i iznoseći prednosti i nedostatke mogućih različitih rešenja;

7) poseduje širi repertoar jezičkih znanja koja mu omogućavaju da jasno opisuje događaje, kao i da iznosi sopstvena gledišta i argumentacije; izvrši sintezu argumenata prikupljenih iz različitih izvora iz oblasti kulture, sporta, ekologije i stručnog domena.

Leksika i komunikativne funkcije

1) poseduje bogat i raznovrstan leksički fond koji mu omogućava da izrazi složenije misli i ideje;

2) opisuje svoje utiske upotrebljavajući adekvatne izraze, daje duži opis svakodnevnih radnji iz svog okruženja (ljudi, mesta, školsko iskustvo i slično), opisuje aktivnosti iz prošlosti i lično iskustvo;

3) napiše kratke izveštaje, standardne i konvencionalne forme, koji sadrže objektivne uobičajene informacije i obrazloženje nekih radnji;

4) na razložan, precizan i neposredan način piše o velikom broju bliskih tema u okviru svog područja interesovanja;

5) opiše radnju knjige ili filma i da opiše svoje reakcije;

6) obrazloži mišljenje, planove i delovanje;

7) opiše snove i ambicije;

8) argumentuje svoj stav u vezi sa aktuelnim temama ili događajima iz prošlosti;

9) u okviru korenspondencije piše o svojim emocijama, naglašavajući sadržaje važnijih delova iz nekog događaja ili iskustva, komentarišući stavove osobe sa kojom se dopisuje.

SOCIOKULTURNA KOMPETENCIJA

Sticanje i ovladavanje sociokulturnim kompetencijama neophodnim za pisanu i usmenu upotrebu jezika.

Učenik treba da:

Verbalna i neverbalna komunikacija sa predstavnicima drugih kultura

1) prepoznaje i koristi specifičnosti stilova i registara, uz jasno izraženu svest o socio-pragmatičkoj dinamici interakcije (preuzimanje reči, održavanje konverzacije, formulacija izraza, prepoznavanje i upotreba idiomatskih izraza i spontanost u izražavanju i visok stepen razumevanja sagovornika, čime se ostvaruje interakcija bez pauza, ponavljanja i dodatnih objašnjenja od strane izvornih/visoko kompetentnih govornika ciljnog jezika).

Komunikacija po domenima, stilovima i registrima

1) prepoznaje i vrednuje različitost komunikativnih činova u regionalnom smislu (sociolingvističke odlike dijalekata stranog jezika, npr. španski u Španiji i španski u Hispanskoj Americi; engleski u Velikoj Britaniji, SAD, Kanadi, Indiji, Južnoafričkoj Republici; nemački u Nemačkoj, Austriji i Švajcarskoj....).

Rešavanje konfliktnih situacija i prevazilaženje stereotipa

1) uspešno prevazilazi površne komunikativne odnose sa osobama iz drugog kulturnog miljea bazirane na kulturnim i socijalnim stereotipima.

Interkulturna znanja i aktivnosti

1) prepoznaje i adekvatno reaguje na sociolingvističke i pragmatičke karakteristike humora jezika koji uči;

2) poseduje osnovna znanja o kulturi zajednice ili zajednica čiji jezik uči (književnost, muzika, film, pozorište, slikarstvo);

3) gradi sopstveni identitet kao interkulturna ličnost, jačajući svest o vrednosti različitih kultura i razvijajući sposobnost za integrisanje interkulturnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

MEDIJACIJA I PREVOĐENJE

Osposobljavanje učenika za posredovanje između osoba radi sporazumevanja.

Učenik treba da:

Usmena medijacija

1) prepričava sadržaj kratkog autentičnog teksta audio ili vizuelnog zapisa i kraće interakcije na L2;

2) sažima sadržaj dužeg autentičnog pisanog ili usmenog teksta, sa L2 (stranog jezika) na L1 (maternji jezik) i obrnuto, prilagođavajući ga sagovorniku.

Pisana medijacija i prevođenje

1) pisano prenosi poruke na L2 ili na L1 (na osnovu podsticaja na suprotnom jeziku dodajući, po potrebi, objašnjenja i obaveštenja;

2) koristi odgovarajući kompenzacione strategije radi prevazilaženja teškoća koje se javljaju, na primer: prevodi ili prenosi sadržaj uz upotrebu perifraza, parafraza i slično;

3) koristi rečnike, posebno jednojezične, za pisano prenošenje poruka;

4) koristi opšta znanja iz drugih oblasti u cilju što uspešnijeg prevođenja sa L2 na L1 i sa L1 na L2 kraćih autentičnih tekstova iz oblasti lepe književnosti i u oblasti jezika struke (uz poznavanje osnovnih karakteristika terminologija različitih struka i naučnih oblasti), uz upotrebu rečnika, prateće literature i informacionih tehnologija.

ENGLESKI JEZIK

Cilj učenja gramatičkih sadržaja je obezbeđivanje osnove za uspešnu komunikaciju na stranom jeziku. Kroz nastavu engleskog jezika kontinuirano se obnavljaju jezičke strukture obrađene u prethodnim razredima, ali se znanja proširuju novim upotrebama, funkcijama, značenjem. Gramatika se prezentuje u skladu sa nivoom učenja, funkcionalnom progresijom i kroz leksički kontekst. Učenici se podstiču na zaključivanje i otkrivanje pravila, a zatim primenu znanja u raznovrsnim komunikativnim situacijama.

Imenice

Množina složenica

Množina imenica stranog porekla

Član (utvrđivanje i proširivanje opsega upotreba i izostavljanja određenog i neodređenog člana)

Inverzija posle odričnih priloga (Not only, No sooner, Seldom, Rarely, Never...)

Veznici

Povezivanje zavisne rečenice sa glavnom (when, that, while, because, although, though, since, after, as, if, until, as if, as though, so that, in order that)

Tvorba reči

Sufiksi za pravljenje prideva (-able, -ary, -ful, -less,-ous, -ic, -ical…)

Složenice: imenice (breakdown, software, passer-by…) i pridevi (blue-eyed, short-sleeved …)

Glagoli

Obnavljanje obrađenih glagolskih vremena

Simple and continuous forms (glagoli stanja i akcije: think, feel, look, see, smell, taste, appear)

Narativna glagolska vremena (Past Simple, Rast Continuous, Past Perfect, Past Perfect Continuous, used to/would za uobičajene radnje u prošlosti)

Future Continuous/Future Perfect/Future Perfect Continuous

Particip perfekta

Glagoli praćeni gerundom ili infinitivom

Must have/ could have/can't have (spekulisanje o prošlosti)

Predlozi u izrazima za vreme

(npr. on time/in time, at the end/in the end/at last …)

Frazalni glagoli (od tri dela, npr. split up with, run out of, come up with...)

Rečenica

Skraćivanje rečenica (vremenske, relativne, uzročne klauze**)**

Neupravni govor:

1) sa slaganjem vremena;

2) mešoviti tipovi rečenica (npr. iskaz + pitanje + naredba)

3) might, ought to, should, would, used to u neupravnom govoru

4) pogodbene rečenice 2. i 3. tipa u neupravnom govoru

Mešovite pogodbene rečenice

Želje koje se odnose na sadašnjost, prošlost, budućnost (I wish/If only/It's time/I'd rather)

Cleft Sentences

Isticanje subjekta ili objekta sa IT/WHAT

(npr. It was Tom who received the promotion. What he thinks isn't necessarily true.)

ITALIJANSKI JEZIK

Imenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Član

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Zamenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Uvođenje nove građe

Relativne zamenice coloro che

Pridevi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Predlozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Glagoli

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sadašnje vreme (presente indicativo)

Imperativ (imperativo). Zapovedni način za sva lica

Povratni glagoli (verbi riflessivi)

Upotreba glagola piacere

Perfekat (passato prossimo) pravilnih i nepravilnih glagola

Perfekt modalnih glagola volere, dovere, potere, sapere

Kondicional sadašnji, pravilnih i nepravilnih glagola (condizionale presente)

Futur pravilnih i nepravilnih glagola (futuro semplice)

Imperfekat (imperfetto)

Pluskvamperfekat (trapassato prossimo)

Prezent konjunktiva (congiuntivo presente)

Prosti perfekat (passato remoto), tvorba i osnovna upotreba - RECEPTIVNO.

Kondicional prošli (condizionale passato)

Organska komparacija prideva grado comparativo e superlativo dell’aggettivo

(forme irregolari)

Idiomatska upotreba volerci i metterci

Kondicional prošli (condizionale passato)

Organska komparacija prideva

grado comparativo e superlativo dell’aggettivo (forme irregolari)

Idiomatska upotreba volerci i metterci

Utvrđivanje i produbljivanje upotrebe prošlih vremena (passato prossimo/imperfetto e trapassato prossimo, passato remoto - receptivno)

Upotreba konjunktiva u zavisnoj rečenici (finali, concessive, condizionali, temporali, modali ecc.)

Konjunktiv sadašnji (congiuntivo presente)

Konjunktiv prošli (congiuntivo passato)

Konjunktiv imperfekta (congiuntivo imperfetto e trapassato)

Upotreba kondicionala prošlog i Futura II (futuro anteriore)

Hipotetičke rečenice: potencijalna i irealna (periodo ipotetico della possibilità e irrealtà)

Pluskvamperfekat II (trapassato remoto)

Pasiv (forma passiva)

stare + gerundio

stare per + infinito

Neodređeni načini (modi indefiniti), Infinitiv (infinito), Particip (participio) i Gerund (gerundio)

Uvođenje nove građe

Bezlično-pasivna konstrukcija sa zamenicom si (si passivante)

Upravni i neupravni govor (discorso diretto e indiretto)

Slaganje vremena u indikativu i konjunktivu (concordanza dei tempi all’indicativo e al congiuntivo); odnos istovremenosti, prethodnosti i posteriornosti (rapporto di anteriorità, contemporaneità e posteriorità)

Prilozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Rečenica

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Red reči u rečenici

Složena rečenica: upotreba veznika koji uvode zavisnu rečenicu

Hipotetički period: realna, potencijalna i irealna

NEMAČKI JEZIK

Primenjuje se program za gimnaziju **opšteg tipa** uz sledeće dodatne sadržaje:

Sintaksa

Sistematizovanje valentnosti glagola;

Sistematizovanje rečeničnih modela;

Valentnost najfrekventnijih imenica i prideva uz ukazivanje na razlike u maternjem jeziku.

RUSKI JEZIK

Primenjuje se program za gimnaziju opšteg tipa uz sledeće dodatne nastavne sadržaje:

Rečenica

Eliptične rečenice. Intonacija u ruskom jeziku, njena značenjska funkcija i ritmičko-melodijska strana (izgovor reči u iskazu, odnosno rečenici, s promenama tona, njegovog intenziteta, dužine i ritma: od IK-1 do IK-5). Red reči u rečenici (u poređenju s maternjim jezikom).

Pridevi

Nepromenljivi pridevi (**мини, макси, индиго**). Građenje prideva subjektivne ocene, sa augmentativnim, pojačanim i umanjenim osnovnim značenjem (**прехитрый, всесильный, сверхмощный, красноватый, хорошенький** i sl.).

Brojevi

Slaganje brojeva sa pridevom i imenicom.

Glagoli

Značenjska funkcija akcenta kod participa i drugih glagolskih oblika.

Rečce

Pregled najčešćih rečci i njihove funkcije u rečenici. Vrste i podela rečci (prema značenju: modalne - **бы, да**; modifikacione - **даже, лишь**; gramatičke - **да, пусть**; prema stepenu složenosti: jednosložne - **а, будто**; višesložne - **как раз, только бы**).

Uzvici

Pregled najčešćih glagolskih uzvika i njihove funkcije u rečenici.

Modalne reči

Leksičko-gramatička grupa/klasa reči i izraza (**verno, konečno, deйstvitelьno, bezuslovno, nakonec, značit, pravda, k sožalenію, po-vidimomu, odnim slovomi** dr.) - značenje i funkcija u rečenici.

FRANCUSKI JEZIK

Prosta rečenice (elementi, strukture)

1) Upotreba i izostavljanje člana posle predloga avec i sans (avec le plus grand plaisir, avec plaisir; sans l'aide de mes parents, sans aide).

2) Semantičke vrednosti članova.

3) Složene imenice

4) Pridevi koji menjaju značenje shodno mestu u odnosu na imenicu.

5) Kompartiv i superlativ, sistematizacija; nepravilni komparativ i superlativ.

6) Brojevi, sistematizacija.

7) Multiplikativni brojevi.

8) Brojne imenice i brojni prilozi.

9) Povratna zamenica soi.

10) Unipersonalni glagoli.

11) Složeni particip perfekta.

12) Konstrukcije être sur le point de + infinitiv i finir par + infinitiv.

13) Negacija sans + infinitiv.

14) Aorist glagola druge grupe.

15) Receptivno: aorist frekventnih nepravilnih glagola.

16) Subjunktiv u prostim rečenicama.

Složena rečenica

1) Superlativ praćen subjunktivom.

2) Posledične rečenice sa veznicima si / tellement… que, si bien…que, isti veznici + subjunktiv u negaciji; posledične konstrukcije sa infinitivom.

3) Restrikcija sa en tant que.

Konektori

1) Vremenski: (tout) d'abord, ensuite, alors, puis, après, enfin, finalement.

2) Enumerativni: aussi, de même, également; de plus, en plus; bref, enfin, voilà; or, d'ailleurs, non seulement… mais encore.

3) Za preformulisanje: autrement dit, en d'autres termes, en un mot; en tout cas, de toute façon, après tout.

4) Argumentativni: (uzrok) étant donné / étant donné que, à présent / maintenant que; (posledica) au point que, assez / suffisamment … pour que…; (namera, cilj) dans le but de, dans / avec l'intention / l'espoir de; (opozicija) au contraire, en revanche, par contre, au lieu de; (koncesija) cependant, or, malgré tout; (hipoteza) avec un peu de chance…, en cas de, au cas où.

Specifičnosti govornog jezika

1) Jezički registri, frekventne reči, metajezički komentari (comme on dit, comment dire…), upotreba reči neodređenog značenja (chose, truc, machin…), sredstava za privlačenje i zadržavanje pažnje sagovornika (hein, n'est-ce pas, tu sais / vous savez itd.), za naglašavanje, pojednostavljivanja, ponavljanja itd.

ŠPANSKI JEZIK

Imenice

Sistemski pregled roda i broja.

Brojevi

Čitanje razlomaka, matematičkih znakova i radnji.

Tvorba reči

Složenice (najčešće kombinacije):

Sacacorchos, paraguas, parabrisas, limpiaparabrisas…

derivacija

a) pomoću prefiksa

a-, in-, anti-, super-…

b) pomoću sufiksa

-mente, - able, -so/a,…..

Glagolska grupa

Prošla vremena: pretérito perfecto, imperfecto, indefinido y pluscuamperfecto de indicativo.

Konstrukcije: - deber (de)/tener que + infinitivo

Ir a + infinitivo; dejar de + infinitivo

Perifraze sa gerundom: seguir/continuar + gerundio

Imperativ (afirmativo y negative + enclíticos).

Subjunktiv prezenta: lo que + subjuntivo (quieras, apetezca); (preposición)+ art. determinado + que + presente subjuntivo/Estar a favor/en contra+sustantivo, infinitivo+que+subjuntivo.

Upotreba kondicionala (Yo, en tu lugar/ Yo que tú + condicional simple. ¿Serías tan amable de/Puedes decir (le) que...)

Upotreba glagola ser i estar

Ser/estar + adjetivo (bueno, horrible...)/ adverbio (bien/mal)

Ser de buena educación/estar mal visto + infinitivo)/ser lógico/natura

Vremenske odredbe

Početak i trajanje radnje (hace, desde hace, desde que)

Događaji koji su se jednom dogodili (un día, una vez, aquel día...)

Događaji koji se često događaju (normalmente, muchos días, a veces...)

Izraziti radnju u budućnosti (dentro de...)

Prilozi i izrazi za vreme (mientras)

Rečenične konstrukcije

Como/cuando/adonde + presente de subjuntivo

Uvod u indirektni govor

Konstrukcije sa glagolom mišljenja, u potvrdnom i odričnom obliku

Como/cuando/ donde + pres. subjuntivo

Relativne konstrukcije sa zamelicom "lo": lo (de) que + verbo; lo de + sustantivo

Komparacije: lo que más/menos; superlativos.

Bezlične konstrukcije: la gente; se/uno + 3ª pers. Singl.; upotreba zamenica tú i ellos.

Kondicionalne konstrukcije: con tal de que + presente subjuntivo...

Me gusta/me encanta/me sorprende/me llama la atención....

Diskurzivni konektori

Pero; sin embargo; además; entonces

Nominalizacija najčešćih gramatičkih kategorija infinitiva

Prideva (El lindo, la bonita)

Priloga (El bien, el mal…).

Leksikologija

Najčešći idiomi i frazeologizmi. Polisemija.

Leksikografija

Stručni i enciklopedijski rečnici.

Sledeći

Prethodni

Prirodno-matematički smer gimnazije

II razred****

- deseta godina učenja -

(Prestalo da važi)

III razred*****
- jedanaesta godina učenja -

(Prestalo da važi)

ENGLESKI JEZIK

Cilj učenja gramatičkih sadržaja je obezbeđivanje osnove za uspešnu komunikaciju na stranom jeziku. Kroz nastavu engleskog jezika kontinuirano se obnavljaju jezičke strukture obrađene u prethodnim razredima, ali se znanja proširuju novim upotrebama, funkcijama, značenjem. Gramatika se prezentuje u skladu sa nivoom učenja, funkcionalnom progresijom i kroz leksički kontekst. Učenici se podstiču na zaključivanje i otkrivanje pravila, a zatim primenu znanja u raznovrsnim komunikativnim situacijama.

Imenice

Množina imenica (posebni slučajevi)

Pluralia tantum, singularia tantum

Zbirne imenice sa glagolom u jednini i množini (npr. people, police; family, team, orchestra …)

Član (proširivanje opsega upotreba i izostavljanja određenog i neodređenog člana)

Zamenice

Bezlična upotreba zamenica (we, you, they, one)

Složene zamenice sa some-, any-, no-

Neodređene zamenice i pridevi (each, both, all)

Pridevi i prilozi

Pridevi i prilozi istog oblika (fast, early, late, hard)

Promena značenja (npr. hard/hardly, near/nearly)

Poređenje jednakosti i nejednakosti (as … as, not so …, not as… as)

Veznici

Veznici u paru (as...as, both...and, so...as, either...or, neither...nor, not...only, but...also, though...yet)

Tvorba reči

Najčešći sufiksi (-hood, -ness, -ment, -ion/-ation) i prefiksi (co-, dis-, in-, mis-) za tvorbu imenica

Odrični prefiksi (un-, in-, im-, ir-, dis-)

Glagoli

Obnavljanje obrađenih glagolskih vremena

Causative have/get

Gerund (upotreba posle glagola enjoy, prefer, avoid... i posle izraza It's no use, I can't help...)

Modalni glagoli sa infinitivom perfekta

Participi (sadašnji i prošli)

Pasivne konstrukcije

Predlozi

Predlozi posle prideva i participa (npr. angry about, fond of, disappointed with)

Predlozi posle glagola (npr. congratulate on, borrow from, divide into …)

Frazalni glagoli sa objektom (Take off your coat. /Take your coat off.)

Brojevi (višecifreni, decimalni, razlomci) **i računske operacije**

Rečenica

Relativne rečenice (restriktivne i nerestriktivne)

Pogodbene rečenice (obnavljanje sva tri tipa)

If only …/I wish … (za izražavanje želja, kajanja/žaljenja)

ITALIJANSKI JEZIK

Imenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Vlastite i zajedničke imenice, odgovarajući rod i broj sa determinativom

Sistemski prikaz morfoloških karakteristika

Član

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sistematizacija upotrebe određenog i neodređenog člana

Partitivni član

Zamenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Lične zamenice

Naglašene lične zamenice

Naglašene lične zamenice u službi direktnog objekta (complemento oggetto) i indirektnog objekta (complemento di termine)

Nenaglašene lične zamenice u paru (pronomi personali accoppiati)

Relativne zamenice (pronomi relativi: che, cui, il quale/la quale)

Neodređeni pridevi i neodređene zamenice (aggettivi e pronomi indefiniti)

Nenaglašene lične zamenice u službi direktnog objekta u složenim vremenima (pronomi diretti nei tempi composti)

Pridevi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Opisni pridevi, slaganje prideva i imenice u rodu i broju

Komparacija prideva (comparazione)

Organska komparacija prideva

grado comparativo e superlativo dell’aggettivo(forme irregolari)

Apsolutni superlativ (superlativo assoluto)

Prisvojni pridevi (aggettivi possessivi)

Upotreba člana uz prisvojne prideve

Pokazni pridevi (aggettivi dimostrativi: questo, quello)

Naziv boja, morfološke osobenosti prideva

Glavni brojevi (numeri cardinali)

Redni brojevi (numeri ordinali)

Predlozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Prosti predlozi di, a, da, in, con, su, per, tra, fra i njihova upotreba

Predlozi dentro, fuori, sotto, sopra, davanti dietro

Glagoli

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sadašnje vreme (presente indicativo)

Imperativ (imperativo). Zapovedni način za sva lica

Povratni glagoli (verbi riflessivi)

Upotreba glagola piacere

Perfekat (passato prossimo) pravilnih i nepravilnih glagola

Perfekt modalnih glagola volere, dovere, potere, sapere

Kondicional sadašnji, pravilnih i nepravilnih glagola (condizionale presente)

Futur pravilnih i nepravilnih glagola (futuro semplice)

Imperfekat (imperfetto)

Pluskvamperfekat (trapassato prossimo)

Prezent konjunktiva (congiuntivo presente)

Prosti perfekat (passato remoto), tvorba i osnovna upotreba - RECEPTIVNO.

Kondicional prošli (condizionale passato)

Organska komparacija prideva grado comparativo e superlativo dell’aggettivo (forme irregolari)

Idiomatska upotreba volerci i metterci

Kondicional prošli (condizionale passato)

Idiomatska upotreba volerci i metterci

Uvođenje nove građe

Utvrđivanje i produbljivanje upotrebe prošlih vremena (passato prossimo/imperfetto e trapassato prossimo, passato remoto - receptivno)

Upotreba konjunktiva u zavisnoj rečenici (finali, concessive, condizionali, temporali, modali ecc.)

Prilozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Osnovni prilozi bene, male, molto, poco, troppo, meno, più, priloški izrazi za određivanje vremena (prima, durante, dopo) i prostora a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù

Upitni prilozi quando?come? perché? dove?

Građenje priloga od prideva pomoću sufiksa mente

Rečce

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

ci, ne

Rečenica

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Prosta i proširena rečenica u potvrdnom i u odričnom obliku

Upitna rečenica

Red reči u rečenici

Složena rečenica: upotreba veznika koji uvode zavisnu rečenicu (vremensku, uzročnu, relativnu, hipotetički period)

Hipotetički period: Realna pogodbena rečenica

Irealna pogodbena rečenica, sa imperfektom u protazi i apodozi

NEMAČKI JEZIK

Pored utvrđivanja gradiva koje je obrađeno i sistematizovano u prethodnim godinama, u ovom razredu se obrađuje:

Odredbe kvaliteta i kvantiteta

Opisna komparacija pomoću partikula:

ganz, besonders, höchst, sehr, überaus (apsolutni superlativ).

Sie ist eine sehr fleißige Studentin

Das war eine besonders /höchst/ angenehme Reise.

Potenciranje superlativa

Seine Arbeit war bei weitem die beste. Sie ist das allerchönste Mädchen in der Schule.

Neupravni govor

Za istovremenost konjunktiv prezenta ili preterita

Sie sagt: "Ich schreibe einen Brief an meinen Freund."

Sie sagt, sie schreibe /schriebe/ einen Brief an ihren Freund. Sie sagt, dass sie...

Za radnju koja se desila pre momenta govora; perfekt ili pluskvamperfekt konjunktiva.

Sie sagt: "Ich habe einen Roman von T. Mann gelesen.

Sie sagt, sie habe /hätte/ einen Roman von T. Mann gelesen. Sie sagt, dass sie...

Za radnju koja se dešava posle momenta govora: futur konjunktiva ili oblik "würde"

Sie sagt: "Ich werde einen Roman von T. Mann lesen."

Sie sagt, sie werde /würde/ einen Roman von T. Mann lesen. Sie sagt, dass sie...

Infinitivne konstrukcije

Izražavanje modaliteta

a) sein + zu + infinitiv

Dieses Problem ist zu lösen. Da ist dieser Vorgang am besten zu beobachten.

b) lassen + sich + infinitiv

Das lässt sich leicht erklären.

Diese Bruchspalte lässt sich bis nach Novi Sad verfolgen.

Pasiv radnje i pasiv stanja (prezent, perfekt, preterit i futur)

Im Wasser wird verschiedenes Material abgelagert. Das Auto wurde sehr billig verkauft.

Modalni glagoli + infinitiv prezenta pasiva (receptivno)

Dabei muss die Temperatur der Luft beachtet werden. Dabei sollte die Meinung der Gegner in Betracht genomen werden.

Leksikologija

- složenice, prefiksacija i sufiksacija

- strane reči i internacionalizmi, termini i terminologizirane reči iz opšteg jezika.

Leksikografija

Stručni rečnici i njihovo korišćenje

RUSKI JEZIK

Rečenica

Jednočlane rečenice: neodređeno-lične i uopšteno-lične. Pretvaranje neodređeno-ličnih rečenica u lične i obrnuto (В киоске продают газеты - Газеты продаются в киоске). Pretvaranje pasivnih konstrukcija u aktivne i obrnuto (План выполнен заводом - Завод выполнил план).

Nepotpune rečenice: Ты куда? Сюда! Ты очень изменился!- Разве? Ты прочитал этот роман? - Прочитал.

Imenice

Imenice singularia tantum (**вода, молоко, детство, молодёжь, красота; Россия, Сербия, Урал**). Rod abrevijatura (skraćenica). Poznatiji naši i strani geografski nazivi sa specifičnostima u rodu, broju i promeni.

Zamenice

Neodređene zamenice sa **-то, -нибудь, -либо, кое-**; zamenice **некто, нечто** (morfološke karakteristike i upotreba).

Pridevi

Posebni slučajevi obrazovanja kraćeg oblika: **большой-велик; маленький-мал; злой-зол**. Posebni slučajevi obrazovanja superlativa: **величайший, лучший, малейший**. Elativ.

Brojevi

Čitanje decimala i razlomaka: 0,1 - ноль целых одна десятая; 0,01 - ноль целых одна сотая; 0,001 - ноль целых одна тысячная; 1,1 - одна целая (одно целое) одна десятая; 2,4 - две целых четыре десятых; 1/2 - одна вторая (половина); 3/4 - три четвёртых (tri četverti). Socijativni brojevi i brojevni prilozi: **вдвоём, втроём, вчетвером.**

Glagoli

Glagolski pridevi - aktivni i pasivni (građenje i upotreba).

Glagoli sa značenjem oba vida (receptivno). Glagoli kretanja sa prefiksima - aktivno korišćenje.

Prilozi

Sistematizacija priloga. Iskazivanje opozicije mesto - pravac parovima priloga prostornog značenja kao npr.: **там-туда, здесь-сюда, где-куда** i sl.

Predlozi

Predlozi karakteristični za funkcionalne stilove (naučni, poslovni, publicistički i sl.): **в виде, в зависимости от, в качестве, в процессе, в результате, вследствие, по мере, по причине, при условии** i sl. (receptivno).

Veznici

Veznici karakteristični za funkcionalne stilove: **подобно тому, как; по мере того, как; в зависимости от того, как; в результате того, что; в связи с тем, что; не смотря на то, что** i sl. (receptivno).

Rečenični modeli

Prema programu za gimnaziju opšteg tipa.

Leksikologija

Najčešći idiomi i frazeologizmi. Polisemija reči. Opštestručna terminologija iz oblasti više naučnih disciplina (posebno iz prirodnih i tehničkih nauka i iz oblasti informacionih tehnologija).

Leksikografija

Struktura stručnog, specijalizovanog dvojezičnog rečnika i njegovo korišćenje.

FRANCUSKI JEZIK

Imenička grupa

1) Upotreba člana i zamenice u specifičnim posesivnim obrtima: j'ai mal au genou, le vin me monte à la tête.

2) Brojevi: razlomci.

3) Prave neodređene zamenice.

4) Složene upitne zamenice lequel, laquelle, itd.

5) Demonstrativi là i ci: ce soir-là, cette fois-ci.

6) Pridevi ispred i iza imenice: une jolie petite robe noire.

Glagolska grupa

1) Osnovne vrednosti i upotrebe načina, vremena i perifrastičnih konstrukcija savladanih u prethodnim razredima.

2) Perifrastične konstrukcije sa pomoćnim glagolom u imperfektu: j'allais partir, il venait d'arriver, nous étions en train de faire nos bagages…

3) Anteriorni futur.

4) Sistem prošlih vremena u naraciji, posebno opozicija perfekat / imperfekat.

5) Glagolske konstrukcije sa sembler, avoir l'air, devenir + pridev.

6) Imperativ sa infinitivom: laisse-moi parler!

7) Sistematizacija participa prezenta i gerundiva.

Predlozi

1) Predlozi u izrazima: à l'envers, à moitié, à peine, de bonne / mauvaise humeur, de nos jours, de rien, en avance / retard, par hasard, pour rien, sans cesse.

Prilozi

1) Mesto priloga upotrebljenih sa prostim i sa složenim vremenima: beaucoup, bien, déjà, encore, enfin, mieux, peut-être, souvent, vite; prilozi na - ment.

Modaliteti i forme rečenice

1) Pasiv bez izraženog agensa; sa agensom uvedenim predlogom par; sa agensom uvedenim predlogom de.

2) Poziciono naglašavanje rečeničnih delova.

3) Umetnuta rečenica (l'incise).

Složene rečenice

1) Infinitivne rečenice.

2) Uzročne rečenice sa veznikom comme;

3) Predložne konstrukcije: à cause de, grâce à.

4) Posledične rečenice sa veznicima si / tellement… que; posledične konstrukcije sa infinitivom: réussir / arriver / parvenir à …, apprendre à….

5) Opozitivna rečenica sa veznikom alors que.

6) Koncesivna hipoteza sa veznikom même si.

7) Finalne rečenice sa veznicima de manière / façon que (+ subjunktiv).

ŠPANSKI JEZIK

Pasivne konstrukcije sa i bez agensa

Miguel fue invitado po María

Miguel fue nombrado secretario de la Asociacín

Upotreba infinitiva u funkciji subjekta, objekta i atributa.

Piensan viajar mañana.

Es necesario estudiar lenguas extranjeras.

Hacer ejercicio es muy importante para la salud.

Estar + gerundio

Estaban discutiendo cuando entró Juan.

Hipotetičke rečenice (sve tri mogućnosti)

Si me visitas el verano que viene, te llevaré a la playa

Si me visitaras, te llevaré a la playa.

Si me hubieras visitado el año pasado, te habría llevado a la playa

Složena rečenica

Zavisna rečenica u subjunktivu

Subjunktiv prošlih vremena (preterito imperfecto, preterito perfecto simple, pretérito perfecto compuesto, pretérito pluscuamperfecto), oblici i upiotreba (receptivno)

Osnove upotreba glagolskih načina indikativa i subjunktiva u najčešćim tipovima složenih rečenica (relativna, vremenska, uzročna, posledična).

Bezlične konstrukcije

Sa glagolima llover, nevar…

Ser + adjetivo: es necesario, es obligatorio, es importante…

(ukazati na upotrebu subjunktiva u nekim od ovih rečenica)

Izražavanje

- bojazni: temo que haya llegado a tiempo.

- želje: Espero que venga

- zapovesti, volje: Quiero que me digas la verdad. Es necesario que aprendan estos verbos.

Brojevi

Razlomci, matematički znakovi i radnje.

Leksikografija

Struktura stručnih rečnika i njihovo korišćenje.

IV razred
- dvanaesta godina učenja -

(2 časa nedeljno, 64 časa godišnje)

Operativni zadaci na nivou jezičkih veština

SLUŠANJE

Osposobljavanje učenika za razumevanje usmenog govora

Učenik treba da:

Govor u učionici

1) u potpunosti razume i reaguje na usmene poruke u vezi sa aktivnostima na času, čak i ako čas vodi nepoznata osoba, pod uslovom da je govor standardan i jasno artikulisan.

Audio i video materijali: globalno razumevanje

1) posle prvog slušanja određenog nepoznatog usmenog teksta, na primer monološkog izlaganja o poznatoj temi (približnog trajanja do 6 minuta), u zavisnosti od stepena poznavanja teme i konteksta postavi hipoteze u vezi sa:

(1) opštom temom i sadržajem datog usmenog teksta usmeravajući pažnju na relevantne jezičke i nejezičke elemente (ključne reči, intonaciju, govor tela i dr.);

(2) strukturom izlaganja.

Audio/video materijali: detaljno/selektivno razumevanje

1) posle drugog i po potrebi trećeg slušanja (u zavisnosti od složenosti teksta i naloga za slušanje):

(1) proveri prvobitno postavljene hipoteze koje se odnose na vrstu, sadržaj i strukturu usmenog teksta;

(2) razume sve bitne elemente sadržaja usmenog teksta u zavisnosti od cilja slušanja.

Monološka izlaganja

1) uz eventualnu prethodnu pripremu, prati jasno strukturisana izlaganja o aktuelnim društvenim temama i o onima iz sfere sopstvenog interesovanja u kojima se koristi standardni jezik.

Mediji: emisije informativnog i naučnog sadržaja

1) razume opšti smisao i bitne pojedinosti informativnih radijskih i televizijskih emisija o aktuelnim temama u kojima se koristi standardni govor;

2) razume emisije naučno-popularnog sadržaja i najvažnije elemente emisija naučnog sadržaja.

3) Prati različite televizijske emisije informativnog karaktera (dokumentarci, intervjui, diskusije, reportaže) u kojima se obrađuju aktuelne teme;

4) razume temu radio emisija (reportaža, intervjua i sl., do 15 minuta), kao i njihov sadržaj, pod uslovom da je govor standardan i artikulacija jasna;

Mediji: zabavne emisije

1) prati filmove, serije i različite druge televizijske emisije u kojima se obrađuju aktuelne teme;

2) razume temu i delove pesama koje sluša.

Spontana interakcija

1) razume spontanu interakciju izvornih govornika u vezi sa temama iz svakodnevnog života uz otežavajuće okolnosti prirodne komunikacije (buka, šumovi itd.), pod uslovom da je govor standardan i jasno artikulisan.

Uputstva

1) razume uputstva za upotrebu određenih sredstava, predmeta ili aparata, pod uslovom da ne sadrže mnogo stručnih elemenata.

Strategije

1) oslanjajući se na opšta znanja i iskustva, rekonstruiše nepoznato na osnovu konteksta i pamti, reprodukuje i kontekstualizuje bitne elemente poruke;

2) oslanjajući se na svoja jezička znanja, postavlja i proverava hipoteze o jezičkim formama;

3) uviđa koje elemente nije u potpunosti razumeo i u vezi sa njima traži dodatna obaveštenja.

ČITANJE

Osposobljavanje učenika za funkcionalno čitanje i razumevanje različitih, uzrasno i sadržajno primerenih vrsta tekstova radi informisanja, izvršavanja uputstava i ostvarenja estetskog doživljaja (čitanje radi ličnog zadovoljstva).

Učenik treba da:

Razlikovanje tekstualni vrsta

1) razlikuje frekventne i manje frekventne vrste tekstova, poznaje njihovu makro i mikro strukturu i razume njihovu svrhu i namenu.

Prepoznavanje i razumevanje tematike tekstova - nivo globalnog razumevanja

1) razume pojedinačne informacije složenijih autentičnih, adaptiranih i neautentničnih tekstova, kao i njihov opšti smisao;

2) razume tekstove dužine do 250 reči o konkretnim temama iz različitih oblasti interesovanja, sa značajnim stepenom ispravnog poimanja i tumačenja sadržaja.

Globalno razumevanje u okviru specifičnih vrsta tekstova

1) razume opšti smisao i pojedinačne detalje privatne korespondencije svakodnevne tematike, kao i opšti smisao i najfrekventnije fraze karakteristične za poslovnu korespondenciju;

2) razume glavnu nit i suštinu obrazloženja u predstavljanju nekog problema u jednostavnijim tekstovima argumentacionog tipa (npr. u novinskim kolumnama ili pismima čitalaca), ali i u drugim vrstama tekstova u kojima se javlja argumentacija;

3) razume bitne elemente i opšti sadržaj ograničeno kompleksnih informativnih tekstova, uz povremeno korišćenje rečnika i priručnika ili nastavnikovu pomoć.

Prepoznavanje i razumevanje pojedinačnih informacija - nivo selektivnog razumevanja

1) ume da u poznatim i manje poznatim vrstama tekstova pronađe veliki broj relevantnih informacija.

Razumevanje stručnih tekstova

1) razume nešto duža uputstva o načinu upotrebe tehničkih i drugih aparata, pisana jasnim jezikom, potkrepljena primerima konkretne upotrebe i / ili ilustracijama;

2) ume da prati specijalizovane publikacije i izvan svog područja aktivnosti, koristeći povremeno rečnik ili neko drugo pomoćno sredstvo;

3) razume različite vrste stručnih tekstova u kojima se koriste simboli, formule i ostali elementi naučne aparature;

4) razume uputstva za montažu i korišćenje različitih instrumenata, aparata, sprava, predmeta;

5) razume najvažnije informacije i glavne pojmove stručno specifičnih tekstova u kojima se govori o tehničkim inovacijama, poput laboratorijskih izveštaja, opisa komponenti materijala i/ili proizvoda, novih otkrića i dostignuća.

Razumevanje književnog teksta

1) razume jednostavnije savremene literarne tekstove pisane uobičajenom i stilski nespecifikovanom leksikom, uz povremenu pomoć nastavnika ili konsultovanje rečnika / priručnika.

GOVOR

Osposobljavanje učenika za kratko monološko izlaganje i za učešće u dijalogu na stranom jeziku

Učenik treba da:

Monološko izlaganje

Opisivanje

1) opisuje i izveštava o događajima i iskustvima, služeći se širim fondom izraza koje vešto primenjuje;

2) opiše karakteristične detalje nekog događaja;

3) ispriča priču ili iznese neki opis jednostavnim "listanjem" i ređanjem elemenata;

4) jednostavnim rečima opiše i ukratko upoređuje stvari i događaje.

Argumentovanje

1) argumentuje stavove i mišljenja tako dobro da ga sagovornik, bez poteškoća i gotovo tokom celog izlaganja, razume;

2) naglasi tokom izlaganja bitne činjenice nekog događaja iz ličnog iskustva, ukratko ih obrazloži i objasni svoje mišljenje.

Izlaganje pred publikom

1) u prezentaciji iznese svoj vrednosni stav o temama vezanim za lično iskustvo i interesovanja;

2) je u stanju da odgovori na neposredna pitanja koja se nadovezuju, pod uslovom da se mogu ponoviti;

3) interpretira radnju nekog filma ili knjige i opiše svoj doživljaj o njima.

Interakcija

Razumevanje izvornog govornika

1) razume dovoljno kako bi se, bez preteranog napora, snalazio u uobičajenim situacijama.

Neformalni razgovor (između prijatelja)

1) na učtiv način izražava svoja uverenja, stavove, slaganja i neslaganja;

2) predlaže i reaguje na predloge;

3) prati diskusije/razgovore određenog trajanja, pod uslovom da se govori razgovetno i standardnim jezikom.

Formalna komunikacija

1) aktivno učestvuje u uobičajenoj formalnoj diskusiji o poznatim temama na standardnom jeziku ukoliko sagovornik govori razgovetno;

2) razmenjuje informacije, dobija uputstava ili razrešava neke praktične probleme;

3) prati promene tema u nekoj formalnoj diskusiji o temama iz domena interesovanja ili struke, ukoliko se razgovor vodi polako i razgovetno;

4) se snalazi u neuobičajenim situacijama na javnom mestu, u prodavnici, pošti ili banci (npr. zahtevati zamenu neke neispravne robe ili proizvoda);

5) traži i dobije dodatna obaveštenja.

Intervjuisanje

1) preuzme izvesnu inicijativu tokom konsultacije ili razgovora (pokretanje nove teme), ali u priličnoj meri ostaje zavisan od interaktivnog delovanja samog sagovornika.

PISANJE

Osposobljavanje učenika za pisanje kraćih tekstova različitog sadržaja

Učenik treba da:

Tema

1) piše jasno strukturisane tekstove iz oblasti ličnog interesovanja, kao i u vezi sa aktuelnim dešavanjima ističući jasno svoje stavove u vezi sa različitim problemima savremenog društva (kulturni događaji, sport, ekologija, savremene tehnologije i slično);

2) može rezimira pročitanu priču, novinski članak, film i slično i objasni svoj stav u vezi sa nekom temom koja je predmet učenikovog zanimanja, kao i da precizno parafrazira određene delove narativnog teksta, nečije stavove i slično.

Tekstualne vrste i dužine

1) piše formalne i neformalne tekstove (do 120 reči);

2) parafrazira i rezimira tekstove o temama u vezi sa svakodnevnim životom, razonodom, putovanjima, aktuelnim dešavanjima iz svog domena interesovanja i problemima savremenog društva;

3) je u stanju da precizno napiše kraće i jednostavne izlaganje o temama od opšteg interesa;

4) može precizno da prenese informacije, ističući relevantne činjenice i svoje mišljenje.

Leksika i komunikativne funkcije

1) iskazuje dobro vladanje leksikom na višem nivou iz javnog i privatnog domena, ali dolazi povremeno do grešaka kada se radi o izražavanju složenijih misli i ideja;

2) piše na teme u vezi sa određenim školskim predmetima koji su u vezi sa interesovanjima učenika;

3) služi se stručnim terminima iz određene oblasti koja je predmet učenikovog interesovanja (npr. istorija, geografija, likovna kultura i slično);

4) precizno i jasno opiše radnju knjige ili filma i da opiše svoje reakcije;

5) obrazloži mišljenje, planove i događaje.

SOCIOKULTURNA KOMPETENCIJA

Sticanje i ovladavanje sociokulturnim kompetencijama neophodnim za pisanu i usmenu upotrebu jezika

Učenik treba da:

Verbalna i neverbalna komunikacija sa predstavnicima drugih kultura

1) prepoznaje i adekvatno koristi najfrekventnije stilove i registre u vezi sa znanjima iz stranog jezika, ali i iz ostalih oblasti školskih znanja i životnih iskustava.

Interkulturna znanja i aktivnosti

1) gradi sopstveni identitet kao interkulturna ličnost, jačajući svest o vrednosti različitih kultura i razvijajući sposobnost za integrisanje interkulturnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

MEDIJACIJA I PREVOĐENJE

U situaciji kada posreduje između osoba (vršnjaka i odraslih) koje ne mogu da se sporazumevaju, u neformalnim situacijama, sažimajući i delom prevodeći, učenik treba da:

Usmena medijacija

1) prepričava sadržaj kratkog autentičnog teksta audio ili vizuelnog zapisa i kraće interakcije na L2;

2) sažima sadržaj kraćeg adaptiranog pisanog ili usmenog teksta, sa L2 na L1 i sa L1 na L2, prilagođavajući ga sagovorniku.

Pisana medijacija i prevođenje

1) pisano prenosi poruke na L2 ili na L1 (na osnovu podsticaja na suprotnom jeziku dodajući, po potrebi, objašnjenja i obaveštenja);

2) koristi rečnike, posebno jednojezične, za pisano prenošenje poruka uz konsultacije sa nastavnikom;

3) koristi opšta znanja iz drugih oblasti u cilju što uspešnijeg pisanog prevođenja sa L2 na L1, kraćih adaptiranih tekstova uz upotrebu rečnika, prateće literature i informacionih tehnologija.

ENGLESKI JEZIK

Cilj učenja gramatičkih sadržaja je obezbeđivanje osnove za uspešnu komunikaciju na stranom jeziku. Kroz nastavu engleskog jezika kontinuirano se obnavljaju jezičke strukture obrađene u prethodnim razredima, ali se znanja proširuju novim upotrebama, funkcijama, značenjem. Gramatika se prezentuje u skladu sa nivoom učenja, funkcionalnom progresijom i kroz leksički kontekst. Učenici se podstiču na zaključivanje i otkrivanje pravila, a zatim primenu znanja u raznovrsnim komunikativnim situacijama.

Imenice

Množina složenica

Množina imenica stranog porekla

Član (utvrđivanje i proširivanje opsega upotreba i izostavljanja određenog i neodređenog člana)

Veznici

Povezivanje zavisne rečenice sa glavnom (when, that, while, because, although, though, since, after, as, if, until, as if, as though, so that, in order that)

Tvorba reči

Sufiksi za pravljenje prideva (-able, -ary, -ful, -less, -ous, -ic, -ical…)

Složenice: imenice (breakdown, software, passer-by…) i pridevi (blue-eyed, short-sleeved …)

Glagoli

Obnavljanje obrađenih glagolskih vremena

Simple and continuous forms (glagoli stanja i akcije: think, feel, look, see, smell, taste, appear)

Narativna glagolska vremena (Past Simple, Rast Continuous, Past Perfect, Past Perfect Continuous, used to/would za uobičajene radnje u prošlosti)

Future Continuous/Future Perfect/Future Perfect Continuous

Glagoli praćeni gerundom ili infinitivom

Must have/ could have/can't have (spekulisanje o prošlosti)

Predlozi u izrazima za vreme
(npr. on time/in time, at the end/in the end/at last …)

Frazalni glagoli (od tri dela, npr. split up with, run out of, come up with...)

Rečenica

Neupravni govor (sa slaganjem vremena; različiti tipovi rečenica)

Pogodbene rečenice (alternative za if, npr. unless, provided (that), as long as)

Želje koje se odnose na sadašnjost, prošlost, budućnost (I wish/If only/It's time /I'd rather)

ITALIJANSKI JEZIK

Imenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Vlastite i zajedničke imenice, odgovarajući rod i broj sa determinativom

Sistemski prikaz morfoloških karakteristika

Član

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sistematizacija upotrebe određenog i neodređenog člana

Partitivni član

Zamenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Lične zamenice

Naglašene lične zamenice

Naglašene lične zamenice u službi direktnog objekta (complemento oggetto) i indirektnog objekta (complemento di termine)

Nenaglašene lične zamenice u paru (pronomi personali accoppiati)

Relativne zamenice (pronomi relativi: che, cui, il quale/la quale)

Neodređeni pridevi i neodređene zamenice (aggettivi e pronomi indefiniti)

Nenaglašene lične zamenice u službi direktnog objekta u složenim vremenima (pronomi diretti nei tempi composti)

Uvođenje nove građe

Nenaglašene lične zamenice u službi direktnog objekta i indirektnog objekta u složenim vremenima (pronomi diretti e indiretti nei tempi composti)

Pridevi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Opisni pridevi, slaganje prideva i imenice u rodu i broju

Komparacija prideva (comparazione)

Organska komparacija prideva

grado comparativo e superlativo dell’aggettivo(forme irregolari)

Apsolutni superlativ (superlativo assoluto)

Prisvojni pridevi (aggettivi possessivi)

Upotreba člana uz prisvojne prideve

Pokazni pridevi (aggettivi dimostrativi: questo, quello)

Naziv boja, morfološke osobenosti prideva

Glavni brojevi (numeri cardinali)

Redni brojevi (numeri ordinali)

Relativni superlativ (superlativo relativo)

Nepravilni komparativi i superlativi (comparativi e superlativi irregolari)

Neodređeni pridevi i prisvojne zamenice (alcuni aggettivi e pronomi indefiniti)

Predlozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Prosti predlozi di, a, da, in, con, su, per, tra, fra i njihova upotreba

Predlozi dentro, fuori, sotto, sopra, davanti dietro

Glagoli

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sadašnje vreme (presente indicativo)

Imperativ (imperativo). Zapovedni način za sva lica

Povratni glagoli (verbi riflessivi)

Upotreba glagola piacere

Perfekat (passato prossimo) pravilnih i nepravilnih glagola

Perfekt modalnih glagola volere, dovere, potere, sapere

Kondicional sadašnji, pravilnih i nepravilnih glagola (condizionale presente)

Futur pravilnih i nepravilnih glagola (futuro semplice)

Imperfekat (imperfetto)

Pluskvamperfekat (trapassato prossimo)

Prezent konjunktiva (congiuntivo presente)

Prosti perfekat (passato remoto), tvorba i osnovna upotreba - RECEPTIVNO.

Kondicional prošli (condizionale passato)

Organska komparacija prideva grado comparativo e superlativo dell'aggettivo (forme irregolari)

Idiomatska upotreba volerci i metterci

Kondicional prošli (condizionale passato)

Idiomatska upotreba volerci i metterci

Utvrđivanje i produbljivanje upotrebe prošlih vremena (passato prossimo/imperfetto e trapassato prossimo, passato remoto - receptivno)

Upotreba konjunktiva u zavisnoj rečenici (finali, concessive, condizionali, temporali, modali ecc.)

Uvođenje nove građe

Konjunktiv sadašnji (congiuntivo presente) PRODUKTIVNO

Konjunktiv prošli (congiuntivo passato) PRODUKTIVNO

Konjunktiv imperfekta (congiuntivo imperfetto e trapassato) RECEPTIVNO

Upotreba kondicionala prošlog i Futura II (futuro anteriore) RECEPTIVNO

Hipotetičke rečenice: potencijalna i irealna (periodo ipotetico della possibilità e irrealtà) RECEPTIVNO

Prilozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Osnovni prilozi bene, male, molto, poco, troppo, meno, più, priloški izrazi za određivanje vremena (prima, durante, dopo) i prostora a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù

Upitni prilozi quando? come? perché? dove?

Građenje priloga od prideva pomoću sufiksa mente

Rečce

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

ci, ne

Rečenica

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Prosta i proširena rečenica u potvrdnom i u odričnom obliku

Upitna rečenica

Red reči u rečenici

Složena rečenica: upotreba veznika koji uvode zavisnu rečenicu (vremensku, uzročnu, relativnu, hipotetički period)

Hipotetički period: Realna pogodbena rečenica

Irealna pogodbena rečenica, sa imperfektom u protazi i apodozi

NEMAČKI JEZIK

Obnavljati i utvrđivati gradivo obrađeno u prethodnim razredima, sa ciljem da receptivna upotreba jezika sve više postaje reproduktivna.

Particip I i II u:

a) atributivnoj upotrebi

das spielende Kind; die streikende Arbeiter; der ausgefüllte Antrag;

b) adverbijalnoj upotrebi

Sie gingen erzählend durch den Garten. Sie saß lesend am Tisch. Sie kam gut informiert an.

v) predikativnoj upotrebi

Die Reise war anstrengend. Die Fragen sind vorbereitet.

g) participi kao deo nominalne grupe reči sa redosledom elemenata (receptivno)

Die in der Luft schwebenden Staubteilchen; die gestern bestellten Bücher; die erzielten Arbeitsleistungen.

- prepoznavanje ekvivalentnih atributivnih rečenica

Ein weinendes Mädchen. Ein Mädchen das weint. Der sich nähernde Zug. Der Zug der sich nähert. Die gestem gedruckte Zeitung. Die Zeitung die gestern gedruckt ist.

Infinitiv ca zu, ohne zu, um zu, anstatt zu u funkciji ekvivalentnih zavisnih rečenica

Es ist wichtig pünktlich zu sein. /Es ist wichtig, dass man pünktlich ist./ Er braucht nur einge Minuten um die Aufgabe zu lösen. /Er braucht nur einige Minuten, damit er die Aufgabe löst.

Red reči u rečenici sa težištem na položaju glagola - sistematizacija

Leksikografija

Enciklopedijski rečnici i služenje njima.

RUSKI JEZIK

Rečenica

Upitna rečenica - specifičnosti izražavanja pitanja u ruskom jeziku. Odrična rečenica - specifičnosti izražavanja odricanja u ruskom jeziku. Pretvaranje participskih konstrukcija u složene rečenice i obrnuto.

Imenice

Sistematizacija imenica. Skraćenice i nazivi mernih jedinica iz Međunarodnog sistema jedinica. Rod nepromenljivih imenica. Imenice pridevskog i participskog porekla. Pregled najtipičnijih sufiksa za građenje imenica **(-ик, -ист, -ец, -овец, -льщик, -ка, -ица -ша, -тель, -ние, -онок**).

Zamenice

Pregled i sistematizacija zamenica.

Pridevi

Pridevi participskog porekla. Pregled najtipičnijih sufiksa za građenje prideva.

Brojevi

Čitanje razlomaka, matematičkih znakova i radnji:

$1\frac{2}{7}$ - одна целая две седьмих;

$5\frac{9}{10}$ - пять целых девять десятых;

$2^2 = 4$ - два в квадрате равно четырём;

2^3 - два в кубе;

2^8 - два в восьмой степени;

2^n - два в степени ен;

- корень квадратный из девяти.

Leksikografija

Struktura specijalizovanih dvojezičnih i jednojezičnih (i enciklopedijskih) rečnika i njihovo korišćenje.

FRANCUSKI JEZIK

Imenička i glagolska grupa

1) Upotreba i izostavljanje člana posle predloga avec i sans (avec le plus grand plaisir, avec plaisir; sans l'aide de mes parents, sans aide).

2) Pridevi koji menjaju značenje shodno mestu u odnosu na imenicu.

3) Kompartiv i superlativ, sistematizacija; nepravilni komparativ i superlativ.

4) Brojevi, sistematizacija.

5) Multiplikativni brojevi.

6) Multiplikativni brojevi.

7) Brojne imenice i brojni prilozi.

8) Pronominalni glagoli.

9) Sistematizacija: slaganje participa.

10) Faktitivni glagoli i najčešće konstrukcije.

11) Perfekt subjunktiva.

12) Receptivno: aorist najfrekventnijih glagola, uključujući i nepravilne avoir, être, aller, venir, dire, faire.

Predlozi

Predlozi u izrazima: à première vue, à présent, de bonne heure, de nos jours, en attendant, en conclusion, en résumé, en personne, jusqu'au bout, par chance, par moment, sans coeur, sous le choc.

Prilozi

Pridevi upotrebljeni kao prilozi: bas, bon, cher, fort, lourd.

Modaliteti i forme rečenice

1) Sistematizacija: naglašavanje rečeničnih delova.

2) Poziciono naglašavanje direktnog i indirektnog objekta.

Složene rečenice

1) Iskazivanje uzroka i posledice.

2) Posledična rečenica sa veznikom si bien…que.

3) Opozitivni izraz avoir beau + infinitiv.

4) Finalne rečenice sa veznicima de peur / crainte que (praćeno ekspeltivnim ne).

5) Restriktivna rečenica sa veznikom sauf / excepté que (+ indikativ); restrikcija sa comme.

ŠPANSKI JEZIK

Imeničke grupe

Imenice. Rod i broj imenica. Rod i broj složenica. Pluralia tantum.

Određeni član. Odsustvo određenog člana.

Neodređeni član (značenje u jednini i množini)

Brojevi. Redni brojevi.

Pridevi. Položaj prideva u odnosu na imenicu.

Lične zamenice. Sistematizacija morfosintakse nenaglašenih zamenica.

Složena rečenica

Prepoznavanje odnosa glavne i zavisne rečenice u tekstu, upotreba subjunktiva u zavisnoj rečenici (sistemski pregled vremena i funkcija; pre svega receptivno); izražavanje hipotetičnosti; kondicionalne rečenice (sistemski pregled vremena i funkcija; receptivno).

Izražavanje komparativnosti

Tan(to)…como…Esta pelicula es tan interesante como la que vimos la semana pasada.

Tanto los adultos como los niños deben prestar atención al medio ambiente.

Más / menos….que

Menor / mayor…que

Major / peor…que

Superlativ (Relativni i apsolutni: ukazati na razlike u značenju.)

El libro más interesante que he leído…

Es un libro interesantísimo

Imenice

Sistemski pregled roda i broja.

Brojevi

Čitanje razlomaka, matematičkih znakova i radnji.

Tvorba reči

Složenice (najčešće kombinacije):

Sacacorchos, paraguas, parabrisas, limpiaparabrisas…

derivacija

a) pomoću prefiksa

a-, in-, anti-, super-…

b) pomoću sufiksa

-mente, - able, -so/a,…..

Nominalizacija najčešćih gramatičkih kategorija infinitiva

los deberes,

Prideva

El lindo, la bonita

Priloga

El bien, el mal….

Leksikologija

Najčešći idiomi i frazeologizmi. Polisemija.

Leksikografija

Stručni i enciklopedijski rečnici.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Oblici nastave

Predmet se realizuje kroz sledeće oblike nastave:

1) komunikativna nastava stranih jezika uz primenu oblika rada u grupama i parovima, dodatnih sredstava u nastavi (AV materijali, IT, igre, autentični materijali, itd.), kao i uz primenu principa nastave zasnovane na složenim zadacima koji ne moraju biti isključivo jezičke prirode (task-based language teaching; enseñanza por tareas, handlungsorientierter FSU).

Mesto realizacije nastave

1) Nastava se realizuje u učionici ili odgovarajućem kabinetu.

Preporuke za realizaciju nastave

1) Slušanje i reagovanje na naloge i/ili zadatke u vezi sa tekstom namenjenim razvoju i proveri razumevanja govora;

2) Rad u parovima, malim i velikim grupama (mini-dijalozi, igra po ulogama, simulacije itd.);

3) Aktivnosti (izrada panoa, prezentacija, zidnih novina, postera za učionicu, organizacija tematskih večeri i sl.);

4) Debate i diskusije primerene uzrastu (debate predstavljaju unapred pripremljene argumentovane monologe sa ograničenim trajanjem, dok su diskusije spontanije i nepripremljene interakcije na određenu temu);

5) Obimniji projekti koji se rade u učionici i van nje u trajanju od nekoliko nedelja do čitavog polugodišta uz konkretno vidljive i merljive proizvode i rezultate;

6) Gramatička građa dobija svoj smisao tek kada se dovede u vezu sa datim komunikativnim funkcijama i temama, i to u sklopu jezičkih aktivnosti razumevanja (usmenog) govora i pisanog teksta, usmenog i pismenog izražavanja i medijacije;

7) Polazište za posmatranje i uvežbavanje jezičkih zakonitosti jesu usmeni i pisani tekstovi različitih vrsta, dužine i stepena težine; koriste se, takođe, izolovani iskazi, pod uslovom da su kontekstualizovani i da imaju komunikativnu vrednost;

8) U gimnazijama opšteg tipa i društveno-jezičkog smera se planira izrada četiri pismena zadatka za svaki razred.

9) U gimnazijama prirodno-matematičkog smera za svaki razred su planirana dva pismena zadatka.

KORELACIJA SA DRUGIM PREDMETIMA

Maternji jezik, istorija, istorija umetnosti, muzičko i likovno obrazovanje, informatika.

DRUGI STRANI JEZIK

ZAJEDNIČKI DEO PROGRAMA

Ciljevi predmeta

1) Ovladavanje komunikativnim veštinama i razvijanje sposobnosti i metoda učenja stranog jezika;

2) Razvijanje saznajnih i intelektualnih sposobnosti učenika, njegovih humanističkih, moralnih i estetskih stavova;

3) Razvijanje opštih i specifičnih strategija učenja i kritičkog mišljenja;

4) Razvijanje sposobnosti za samostalno, autonomno učenje, traženje, selekciju i sintezu informacija do kojih se dolazi samostalnim radom i pretraživanjem izvornika različitog tipa (pisani i elektronski izvori, samostalna istraživanja na terenu, intervjui itd.);

5) Sticanje pozitivnog odnosa prema drugim jezicima i kulturama, kao i prema sopstvenom jeziku i kulturnom nasleđu, uz uvažavanje različitosti i navikavanje na otvorenost u komunikaciji, sticanje svesti i saznanja o funkcionisanju stranog i maternjeg jezika;

6) Usvajanje znanja iz stranog jezika koja će učeniku/učenici omogućiti da se u usmenoj i pisanoj komunikaciji kompetentno i samosvesno sporazumeva sa ljudima iz drugih zemalja, usvoji norme verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji uči, kao i da nastavi, u okviru formalnog obrazovanja i samostalno, učenje datog stranog jezika i drugih stranih jezika.

Nivoi opštih i pojedinačnih postignuća definisani su prema Zajedničkom evropskom referentnom okviru za žive jezike.

Do kraja četvrtog razreda gimnazije učenik/učenica treba da savlada prvi strani jezik do nivoa B1+, odnosno B2 ukoliko se radi o engleskom jeziku, a drugi strani jezik do nivoa A2+ kod produktivnih veština (govor i pisanje), odnosno B1 ukoliko se radi o receptivnim veštinama (slušanje i čitanje).

Napomena:

Ističemo da će stepen postignuća po jezičkim veštinama varirati, odnosno da će receptivne veštine (razumevanje govora i čitanje) biti na predviđenom nivou, dok se za produktivne veštine (govor, interakcija, medijacija i pisanje) može očekivati da budu za jedan nivo niže (na primer, B1+ receptivno, B1 produktivno; B2 receptivno, B1+ produktivno; A2+ receptivno, A2 produktivno, itd.)

Zadaci nastave stranog jezika su da učenici:

1) budu osposobljeni da u školskoj i van školskoj svakodnevnici mogu pismeno i usmeno da ostvare svoje namere, diferencirano i shodno situaciji;

2)produbljuju i proširuju komunikativne sposobnosti i postavljaju osnove za to da strani jezik koriste i posle završetka svog obrazovanja, funkcionalno, za studije, u budućem poslu ili daljem obrazovanju;

3) steknu uvid u jezičku stvarnost i budu osposobljeni da uoče kontraste i vrše poređenja u odnosu na sopstvenu stvarnost;

4) upoznaju tekstove iz književnosti određenog jezika koji su pogodni za tumačenje na stranom jeziku i koji omogućavaju interaktivne procese;

5) budu osposobljeni da se u usmenoj i pisanoj komunikaciji kompetentno i samosvesno sporazumevaju sa ljudima iz drugih zemalja, usvajaju norme verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji uče, kao i da nastave, u okviru formalnog obrazovanja i samostalno, učenje drugog i trećeg stranog jezika;

6) izgrađuju i unapređuju individualne afinitete prema višejezičnosti.

7) u okviru ili izvan škole aktivno se nađu u situacijama sa ljudima koji govore drugi jezik i koji su iz druge kulture.

TEMATSKE OBLASTI

Napomena: Tematske oblasti se prožimaju i iste su u sva četiri razreda gimnazije. Autori udžbenika i nastavnici obrađuju ih u skladu sa interesovanjima učenika i aktuelnim zbivanjima u svetu.

1) Svakodnevni život (organizacija vremena, poslova, slobodno vreme);

2) Svet rada (perspektive i obrazovni sistemi);

3) Generacijske razlike, vršnjačke i druge socijalne grupe; rodna ravnopravnost;

4) Interesantne životne priče i događaji;

5) Živi svet i zaštita čovekove okoline;

6) Naučna dostignuća, moderne tehnologije i svet kompjutera (rasprostranjenost, primena, korist i negativne strane);

7) Mediji i komunikacija;

8) Hrana i zdravlje (navike u ishrani, karakteristična jela i pića u zemljama sveta);

9) Potrošačko društvo;

10) Sportovi i sportske manifestacije;

11) Poznati gradovi i njihove znamenitosti, regioni i zemlje u kojima se govori ciljni jezik;

12) Evropa i zajednički život naroda;

13) Regionalne specifičnosti jezika (dijalekti, narečja);

14) Život i dela slavnih ljudi (iz sveta nauke, kulture, sporta, muzike i drugo).

KOMUNIKATIVNE FUNKCIJE

Napomena: Komunikativne funkcije se prožimaju i iste su u sva četiri razreda gimnazije. One se iz godine u godinu usložnjavaju prateći progresiju vokabulara, jezičkih struktura i ostalih kompetencija.

1) Predstavljanje sebe i drugih

2) Pozdravljanje (sastajanje, rastanak; formalno, neformalno, specifično po regionima)

3) Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, boja, brojeva itd.)

4) Davanje jednostavnih uputstava i komandi

5) Izražavanje molbi i zahvalnosti

6) Izražavanje izvinjenja

7) Izražavanje potvrde i negiranje

8) Izražavanje dopadanja i nedopadanja

9) Izražavanje fizičkih senzacija i potreba

10) Iskazivanje prostornih i vremenskih odnosa

11) Davanje i traženje informacija i obaveštenja

12) Opisivanje i upoređivanje lica i predmeta

13) Izricanje zabrane i reagovanje na zabranu

14) Izražavanje pripadanja i posedovanja

15) Skretanje pažnje

16) Traženje mišljenja i izražavanje slaganja i neslaganja

17) Traženje i davanje dozvole

18) Iskazivanje čestitki

19) Iskazivanje preporuke

20) Izražavanje hitnosti i obaveznosti

21) Iskazivanje sumnje i nesigurnosti

OBJAŠNJENJE PROGRAMA

Slušanje

Razumevanje govora je jezička aktivnost dekodiranja doslovnog i implicitnog značenja usmenog teksta; pored sposobnosti da razaznaje fonološke i leksičke jedinice i smisaone celine na jeziku koji uči, da bi uspešno ostvario razumevanje učenik treba da poseduje i sledeće kompetencija: diskurzivnu (o vrstama i karakteristikama tekstova i kanala prenošenja poruka), referencijalnu (o temama o kojima je reč) i sociokulturnu (u vezi sa komunikativnim situacijama, različitim načinima formulisanja određenih govornih funkcija i dr.).

Težina zadataka u vezi sa razumevanjem govora zavisi od više činilaca: od ličnih osobina i sposobnosti onoga ko sluša, uključujući i njegov kapacitet kognitivne obrade, od njegove motivacije i razloga zbog kojih sluša dati usmeni tekst, od osobina onoga ko govori, od namera s kojima govori, od konteksta i okolnosti - povoljnih i nepovoljnih - u kojima se slušanje i razumevanje ostvaruju, od karakteristika i vrste teksta koji se sluša, itd.

Progresija (od lakšeg ka težem, od prostijeg ka složenijem) za ovu jezičku aktivnost u okviru Nastavnog programa predviđena je, stoga, na više ravni. Posebno su relevantne sledeće:

1) prisustvo/odsustvo vizuelnih elemenata (na primer, lakšim za razumevanje smatraju se oni usmeni tekstovi koji su praćeni vizuelnim elementima zbog obilja kontekstualnih informacija koje se automatski upisuju u dugotrajnu memoriju, ostavljajući pažnji mogućnost da se usredsredi na druge pojedinosti);

2) dužina usmenog teksta;

3) brzina govora;

4) jasnost izgovora i eventualna odstupanja od standardnog govora;

5) poznavanje teme;

6) mogućnost/nemogućnost ponovnog slušanja i drugo.

U vezi sa tim, korisne su sledeće terminološke napomene:

1) kategorije naslovljene Audio i video materijali podrazumevaju sve vrste snimaka (DVD, CD, materijali sa Interneta) raznih usmenih diskurzivnih formi, uključujući i pesme, tekstove pisane da bi se čitali ili izgovarali i sl, koji se mogu preslušavati više puta;

2) kategorije naslovljene Monološka izlaganja, Mediji (informativne i zabavne emisije), Spontana interakcija, Uputstva, podrazumevaju snimke neformalnih, poluformalnih i formalnih komunikativnih situacija u kojima slušalac dekodira rečeno u realnom vremenu, to jest bez mogućnosti preslušavanja/ponovnog pregleda audio i video materijala, kao i realne situacije kojima prisustvuje uživo u svojstvu posmatrača, gledaoca ili slušaoca (predavanja, filmovi, pozorišne predstave i sl.).

Čitanje

Čitanje ili razumevanje pisanog teksta spada u tzv. vizuelne receptivne jezičke veštine. Tom prilikom čitalac prima i obrađuje tj. dekodira pisani tekst jednog ili više autora i pronalazi njegovo značenje. Tokom čitanja neophodno je uzeti u obzir određene faktore koji utiču na proces čitanja, a to su karakteristike čitalaca, njihovi interesi i motivacija kao i namere, karakteristike teksta koji se čita, strategije koje čitaoci koriste, kao i zahtevi situacije u kojoj se čita.

Na osnovu namere čitaoca razlikujemo sledeće vrste vizuelne recepcije:

1) čitanje radi usmeravanja;

2) čitanje radi informisanosti;

3) čitanje radi praćenja uputstava;

4) čitanje radi zadovoljstva.

Tokom čitanja razlikujemo i nivo stepena razumevanja, tako da čitamo da bismo razumeli:

1) globalnu informaciju;

2) posebnu informaciju,

3) potpunu informaciju;

4) skriveno značenje određene poruke.

Na osnovu ovih pokazatelja program sadrži delove koji, iz razreda u razred, ukazuju na progresiju u domenu dužine teksta, količine informacija i nivoa prepoznatljivosti i razumljivosti i primeni različitih strategija čitanja. U skladu sa tim, gradirani su po nivoima sledeći delovi programa:

1) razlikovanje tekstualnih vrsta;

2) prepoznavanje i razumevanje tematike - nivo globalnog razumevanja;

3) globalno razumevanje u okviru specifičnih tekstova;

4) prepoznavanje i razumevanje pojedinačnih informacija - nivo selektivnog razumevanja;

5) razumevanje stručnih tekstova;

6) razumevanje književnih tekstova.

Pisanje

Pisana produkcija podrazumeva sposobnost učenika da u pisanom obliku opiše događaje, osećanja i reakcije, prenese poruke i izrazi stavove, kao i da rezimira sadržaj različitih poruka (iz medija, književnih i umetničkih tekstova itd.), vodi beleške, sačini prezentacije, eseje i slično.

Težina zadataka u vezi sa pisanom produkcijom zavisi od sledećih činilaca: poznavanja leksike i nivoa komunikativne kompetencije, kapaciteta kognitivne obrade, motivacije, sposobnosti prenošenja poruke u koherentne i povezane celine teksta.

Progresija označava proces koji podrazumeva usvajanje strategija i jezičkih struktura od lakšeg ka težem i od prostijeg ka složenijem. Svaki viši jezički nivo podrazumeva ciklično ponavljanje prethodno usvojenih elemenata, uz nadogradnju koja sadrži složenije jezičke strukture, leksiku i komunikativne sposobnosti. Za ovu jezičku aktivnost u okviru Nastavnog programa predviđena je progresija na više ravni. Posebno su relevantne sledeće:

1) teme (učenikova svakodnevnica i okruženje, lično interesovanje, aktuelni događaji i razni aspekti iz društveno - kulturnog konteksta kao i teme u vezi sa različitim nastavnim predmetima);

2) tekstualne vrste i dužina teksta (formalni i neformalni tekstovi, rezimiranje, parafraziranje, eseji, lične beleške);

3) beleške u vezi sa predavanjima, novinskim člancima i slično;

4) leksika i komunikativne funkcije (sposobnost učenika da ostvari različite funkcionalne aspekte kao što su opisivanje ljudi i događaja u različitim vremenskim kontekstima, da izrazi pretpostavke, sumnju, zahvalnost i slično u domenima kao što su privatni, javni, obrazovni i stručni).

Govor

Govor kao produktivna veština posmatra se sa dva aspekta, i to u zavisnosti od toga da li je u funkciji monološkog izlaganja teksta, pri čemu govornik saopštava, obaveštava, prezentuje ili drži predavanje jednoj ili više osoba, ili je u funkciji interakcije, kada se razmenjuju informacije između dva ili više sagovornika sa određenim ciljem, poštujući princip saradnje tokom dijaloga.

Aktivnosti monološke govorne produkcije su:

1) javno obraćanje putem razglasa (saopštenja, davanje uputstava i informacija);

2) izlaganje pred publikom (javni govori, predavanja, prezentacije raznih proizvoda, reportaže, izveštavanje i komentari o nekim kulturnim događajima i sl.)

Ove aktivnosti se mogu realizovati na različite načine i to:

1) čitanjem pisanog teksta pred publikom;

2) spontanim izlaganjem ili izlaganjem uz pomoć vizuelne podrške u vidu tabela, dijagrama, crteža i dr.

3) realizacijom uvežbane uloge ili pevanjem.

Zato je u programu i opisan, iz razreda u razred, razvoj sposobnosti opšteg monološkog izlaganja koje se ogleda kroz opisivanje, argumentovanje i izlaganje pred publikom.

Interakcija podrazumeva stalnu primenu i smenjivanje receptivnih i produktivnih strategija, kao i kognitivnih i diskurzivnih strategija (uzimanje i davanje reči, dogovaranje, usaglašavanje, predlaganje rešenja, rezimiranje, ublažavanje ili zaobilaženje nesporazuma ili posredovanje u nesporazumu) koje su u funkciji što uspešnijeg ostarivanja interakcije. Interakcija se može realizovati kroz niz aktivnosti, na primer: razmenu informacija, spontanu konverzaciju, neformalnu ili formalnu diskusiju, debatu, intervju ili pregovaranje, zajedničko planiranje i saradnju.

Stoga se i u programu, iz razreda u razred, prati razvoj veštine govora u interakciji kroz sledeće aktivnosti:

1) razumevanje izvornog govornika;

2) neformalni razgovor;

3) formalna diskusija;

4) funkcionalna saradnja;

5) intervjuisanje.

Sociokulturna kompetencija i medijacija

Sociokulturna kompetencija i medijacija predstavljaju skup teorijskih znanja (kompetencija) koja se primenjuju u nizu jezičkih aktivnosti u dva osnovna jezička medijuma (pisanom i usmenom) i

uz primenu svih drugih jezičkih aktivnosti (razumevanje govora, govor i interakcija, pisanje i razumevanje pisanog teksta). Dakle, predstavljaju veoma složene kategorije koje su prisutne u svim aspektima nastavnog procesa i procesa učenja.

Sociokulturna kompetencija predstavlja skup znanja o svetu uopšte, kao i o sličnostima i razlikama između kulturnih modela i komunikativnih uzusa sopstvene govorne zajednice učenika i zajednice/zajednica čiji jezik uči. Ta znanja se, u zavisnosti od nivoa opštih jezičkih kompetencija, kreću od poznavanja osnovnih komunikativnih principa u svakodnevnoj komunikaciji (osnovni funkcionalni stilovi i registri), do poznavanja karakteristika različitih domena jezičke upotrebe (privatni, profesionalni, obrazovni i administrativni), paralingvističkih elemenata, i elemenata kulture/kultura zajednica čiji jezik uči. Navedena znanja potrebna su kompetentnu, uspešnu komunikaciju u konkretnim komunikativnim aktivnostima na ciljnom jeziku. Poseban aspekt sociokulturne kompetencije predstavlja interkulturna kompetencija, koja podrazumeva razvoj svesti o drugom i drugačijem, poznavanje i razumevanje sličnosti i razlika između svetova, odnosno govornih zajednica, u kojima se učenik kreće (kako u L1 - maternji jezik, tako i u L2 - prvi strani jezik, L3 - drugi strani jezik, itd.). Interkulturna kompetencija takođe podrazumeva i razvijanje tolerancije i pozitivnog stava prema individualnim i kolektivnim karakteristikama govornika drugih jezika, pripadnika drugih kultura koje se u manjoj ili većoj meri razlikuju od njegove sopstvene, to jest, razvoj interkulturne ličnosti, kroz jačanje svesti o vrednosti različitih kultura i razvijanje sposobnosti za integrisanje interkulturnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

Medijacija predstavlja aktivnost u okviru koje učenik ne izražava sopstveno mišljenje već funkcioniše kao posrednik između osoba koje nisu u stanju da se direktno sporazumevaju. Medijacija može biti usmena i pisana, i uključuje sažimanje i rezimiranje teksta (na L1 ili na L2) i prevođenje. Prevođenje se u ovom programu tretira kao posebna jezička aktivnost koja nikako ne treba da se koristi kao tehnika za usvajanje bilo kog aspekta ciljnog jezika predviđenog komunikativnom nastavom. Prevođenje podrazumeva razvoj znanja i veština korišćenja pomoćnih sredstava (rečnika, priručnika, informacionih tehnologija, itd.) i sposobnost iznalaženja strukturalnih i jezičkih ekvivalenata između jezika sa koga se prevodi i jezika na koji se prevodi.

Uputstvo za tumačenje gramatičkih sadržaja

Nastava gramatike, s nastavom i usvajanjem leksike i drugih aspekata stranog jezika, predstavlja jedan od preduslova ovladavanja stranim jezikom. Usvajanje gramatike podrazumeva formiranje gramatičkih pojmova i gramatičke strukture govora kod učenika, izučavanje gramatičkih pojava, formiranje navika i umenja u oblasti gramatičke analize i primene gramatičkih znanja, kao prilog izgrađivanju i unapređivanju kulture govora.

Gramatičke pojave treba posmatrati sa funkcionalnog aspekta tj. od značenja prema sredstvima za njegovo izražavanje (funkcionalni pristup). U procesu nastave stranog jezika u što većoj meri treba uključivati one gramatičke kategorije koje su tipične i neophodne za svakodnevni govor i komunikaciju, i to kroz raznovrsne modele, primenom osnovnih pravila i njihovim kombinovanjem. Treba težiti ka tome da se gramatika usvaja i receptivno i produktivno, kroz sve vidove govornih aktivnosti (slušanje, čitanje, govorenje i pisanje, kao i prevođenje), na svim nivoima učenja stranog jezika, u ovom slučaju u svim tipovima gimnazije, prema jasno utvrđenim ciljevima i zadacima, standardima i ishodima nastave stranih jezika.

Gramatičke kategorije su razvrstane u skladu sa Evropskim referentnim okvirom za žive jezike za svaki jezički nivo (od nivoa A2.2 do nivoa B2.1) koji podrazumeva progresiju jezičkih struktura prema komunikativnim ciljevima: od prostijeg ka složenijem i od receptivnog ka produktivnom. Svaki viši jezički nivo podrazumeva gramatičke sadržaje prethodnih jezičkih nivoa. Cikličnim ponavljanjem prethodno usvojenih elemenata, nadograđuju se složenije gramatičke strukture. Nastavnik ima slobodu da izdvoji gramatičke strukture koje će ciklično ponavljati u skladu sa postignućima učenika kao i potrebama nastavnog konteksta.

Glavni cilj nastave stranog jezika jeste razvijanje komunikativne kompetencije na određenom jezičkom nivou, u skladu sa statusom jeziku i godinom učenja. S tim u vezi, uz određene gramatičke kategorije stoji napomena da se usvajaju receptivno, dok se druge usvajaju produktivno.

II razred****
- šesta godina učenja -

(Prestalo da važi)

III razred*****
- sedma godina učenja -

(Prestalo da važi)

ENGLESKI JEZIK

Cilj učenja gramatičkih sadržaja je obezbeđivanje osnove za uspešnu komunikaciju na stranom jeziku. Kroz nastavu engleskog jezika kontinuirano se obnavljaju jezičke strukture obrađene u prethodnim razredima, ali se znanja proširuju novim upotrebama, funkcijama, značenjem. Gramatika se prezentuje u skladu sa nivoom učenja, funkcionalnom progresijom i kroz leksički kontekst. Učenici se podstiču na zaključivanje i otkrivanje pravila, a zatim primenu znanja u raznovrsnim komunikativnim situacijama.

Imenice

Množina imenica (posebni slučajevi)

Pluralia tantum, singularia tantum

Zbirne imenice sa glagolom u jednini i množini (npr. people, police; family, team)

Član (proširivanje opsega upotreba i izostavljanja određenog i neodređenog člana)

Zamenice

Složene zamenice sa some-, any-, no-

Pridevi i prilozi

Pridevi i prilozi istog oblika (fast, early, late, hard)

Promena značenja (npr. hard/hardly, near/nearly)

Veznici

Veznici u paru (as...as, both...and, so...as, either...or, neither...nor, not...only, but...also, though...yet)

Tvorba reči

Najčešći sufiksi (-hood, -ness, -ment, -ion/-ation) i prefiksi (co-, dis-, in-, mis-) za tvorbu imenica

Glagoli

Obnavljanje obrađenih glagolskih vremena

Causative have/get (receptivno)

Gerund (upotreba posle glagola enjoy, prefer, avoid... i posle izraza It's no use, I can't help...)

Modalni glagoli (oblici za prošlost i budućnost)

Pasivne konstrukcije

Predlozi (posle glagola, prideva i imenica)

Frazalni glagoli sa on, off, up, down…(npr. go on, turn on/off, turn up/down …)

Rečenica

Relativne rečenice

Pogodbene rečenice (irealne)

Neupravni govor (sa slaganjem vremena)

ITALIJANSKI JEZIK

Imenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Vlastite i zajedničke imenice, odgovarajući rod i broj sa determinativom

Sistemski prikaz morfoloških karakteristika

Član

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sistematizacija upotrebe određenog i neodređenog člana

Partitivni član (articolo partitivo)

Zamenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Lične zamenice (pronomi personali)

Naglašene lične zamenice

Naglašene lične zamenice u službi direktnog objekta (complemento oggetto) i indirektnog objekta (complemento di termine)

Nenaglašene lične zamenice u paru (pronomi personali accoppiati)

Prisvojne zamenice (pronomi possessivi)

Pokazne zamenice (pronomi dimostrativi)

Povratne zamenice (pronomi riflessivi)

Upitne zamenice (pronomi interrogativi: chi? che?/che cosa?)

Neodređene zamenice i pridevi (niente/nulla, nessuno, qualcosa, qualcuno, qualche, alcuni)

Relativne zamenice (pronomi relativi: che, cui, il quale/la quale)

Uvođenje nove građe

Nenaglašene lične zamenice u službi direktnog objekta u složenim vremenima (pronomi diretti nei tempi composti) RECEPTIVNO

Pridevi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Opisni pridevi, slaganje prideva i imenice u rodu i broju

Komparacija prideva (comparazione)

Apsolutni superlativ (superlativo assoluto)

Prisvojni pridevi (aggettivi possessivi)

Upotreba člana uz prisvojne prideve

Pokazni pridevi (aggettivi dimostrativi: questo, quello)

Naziv boja, morfološke osobenosti prideva

Glavni brojevi (numeri cardinali)

Redni brojevi (numeri ordinali)

Predlozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Prosti predlozi di, a, da, in, con, su, per, tra, fra i njihova upotreba

Predlozi dentro, fuori, sotto, sopra, davanti dietro

Glagoli

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sadašnje vreme (presente indicativo)

Imperativ (imperativo). Zapovedni način za sva lica

Povratni glagoli (verbi riflessivi)

Upotreba glagola piacere

Perfekat (passato prossimo) pravilnih i nepravilnih glagola

Perfekt modalnih glagola volere, dovere, potere, sapere

Kondicional sadašnji, pravilnih i nepravilnih glagola (condizionale presente)

Futur pravilnih i nepravilnih glagola (futuro semplice)

Imperfekat (imperfetto)

Pluskvamperfekat (trapassato prossimo)

Prezent konjunktiva (congiuntivo presente) - RECEPTIVNO

Prosti perfekat (passato remoto), tvorba i osnovna upotreba - RECEPTIVNO.

Prilozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Osnovni prilozi bene, male, molto, poco, troppo, meno, più, priloški izrazi za određivanje vremena (prima, durante, dopo) i prostora a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù

Upitni prilozi quando?, come?, perché? dove?

Građenje priloga od prideva pomoću sufiksa mente

Rečce

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

ci, ne

Rečenica

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Prosta i proširena rečenica u potvrdnom i u odričnom obliku

Upitna rečenica

Red reči u rečenici

Složena rečenica: upotreba veznika koji uvode zavisnu rečenicu (vremensku, uzročnu, relativnu, hipotetički period)

Hipotetički period: Realna pogodbena rečenica

Irealna pogodbena rečenica, sa imperfektom u protazi i apodozi

NEMAČKI JEZIK

Imenice

Izvedene od glagola: aufstehen - Aufstand, absehen -Absicht, ankommen - Ankunft.

Rod imenica.

Pridevi

Izvedeni sufiksacijom od glagola i imenica: fehlerfrei, liebevoll, sprachlos, trinkbar.

Složeni (steinreich).

Pridevska promena komparativ i superlativa (mein älterer Bruder, mit der schönsten Frau).

Brojevi:

Osnovni i redni (der siebte erste; am siebten ersten).

Predlozi

Sa akuzativom (Ich bin gegen dich), sa dativom (Sie arbeitet bei einem Zahnarzt). Predlozi sa dativom ili akuzativom (Er ist in der Schule. Sie kommt in die Schule). Predlozi sa genitivom (während der Stunde, wegen der Grippe, trotz des schlechten Wetters, statt deines Bruders, innerhalb/ausserhalb der Arbeitszeit).

Glagoli

Glagolska vremena: prezent, preterit, perfekt, pluskvamperfekt i futur slabih, jakih glagola, pomoćnih složenih, refleksivnih i modalnih glagola. Glagoli sa predlozima (warten auf, sich interessieren für). Konjuktiv u funkciji izražavanja želje i uslova (Ich hätte gern... Ich möchte...Ich würde gern...Wenn ich das wüsste...) Pasiv radnje: prezent, futur, preterit i perfekt, sa modalnim glagolom (Dieses Buch wird viel gelesen. Darüber soll oft gesprochen werden. Ihre Leisutungen sind viel gelobt worden.). Pasiv stanja: prezent i preterit (Die Ware ist dem Kunden schon geliefert.)

Infinitiv sa "zu" uz neke glagole i izraze (Hast du noch viel zu lemen? Sie hat keine Lust /Zeit, keinen Wunsch, mit ihm darüber zu sprechen. Es ist gesund, viel Obst zu essen. Du brauchst dir keine Sorgen zu machen. Wann hat er aufgehört Fleisch zu essen?); um...zu (Er spart, um ein neues Auto zu kaufen.), statt...zu, ohne...zu (Er hörte mir zu, ohne/statt etwas zu sagen.).

Veznici i veznički izrazi:

Wenn, falls; indem, anstatt, ohne dass, sodass/so...dass

Zamenice

Relativne zamenice u u nominativu, genitivu, dativu i akuzativu (Hast du meinen Bruder gesehen, dergeradeweggegangenist. Das Buch, von dem wir gesprochen haben.).

Prilozi

Za vreme (gestern), mesto (nebenan), način (allein), količinu (viel, wenig), uzrok (deshalb, deswegen, darum), namena i svrha (dazu, infolgedessen, folglich), zamenički prilozi (worauf, woran, damit, davon).

Rečenice

Izjavne rečenice, upitne rečenice; nezavisne i zavisno-složene rečenice-uvedene i neuvedene (vremenske, uzročne, namerne, načinske, željene, uslovne/realne, irealne). Red reči u rečenici.

RUSKI JEZIK

Rečenica

Rečenica s predikatom izraženim potencijalom.

Rečenica sa atributom izraženim: a) komparativom, b) superlativom (Сила, **сильнее его воли**, сбросила его оттуда. Не жалей себя - **это самая гордая, самая красивая** мудрость на земле.)

Rečenice sa priloškim odredbama za mesto izraženim: a) genitivom s predlozima **из-за, из-под**; b) akuzativom s predlozima **через, сквозь**; v) instrumentalom s predlogom **между**.

Rečenice s priloškim odredbama za vreme izraženim: a) dativom s predlogom **по** (**по** вторникам, **по** ночам i sl.); b) dativom s predlogom **к** (**к** вечеру, **к** Первому мая i sl.); v) instrumentalom s predlogom **перед** (**перед** уроком).

Rečenice s priloškim odredbama za cilj izraženim: a) dativom s predlogom **к** (uz glagole tipa готовиться **к** кому-чему); b) instrumentalom s predlogom **за** (uz glagole kretanja, na primer: идти за хлебом); v) genitovom s predlogom **для**.

Rečenice s priloškim odredbama za uzrok izraženim: a) genitivom s predlozima **из-за, от**; b) dativom s predlogom **по**.

Rečenice s priloškim odredbama izraženim glagolskim prilozima (Окна **разинув**, стоят магазины. За чертой, **не всходя**, томилось солнце.).

Imenice

Genitiv jednine na **-у**; lokativ jednine na **-у**; nominativ množine na **-а, -я**. Promena imenica na **-ата, -ята, -анин, -янин**. Imenice kojima se označavaju ljudi po nacionalnoj, socijalnoj i teritorijalnoj pripadnosti (**русский, серб, венгр, англичанин, грек; белградец, москвич, герцеговинец, сремец i sl .**).

Zamenice

Upotreba i značenje neodređenih (**кто-то, кто-нибудь, что-то, что-нибудь, чей-то, чей-нибудь**) i odričnih zamenica (**не с кем, не о чём**).

Pridevi

Komparativ i superlativ - građenje i upotreba.

Brojevi

Promena osnovnih brojeva.

Glagoli

Potencijal (**читал бы, писал бы, если бы**). Glagolski prilozi (**читая, крича, прочитав, увидя**). Glagoli kretanja: **вести-водить, вести-возить, лететь-летать, ехать-ездить, плыть-плавать** i dr.

Prilozi

Poređenje priloga (Она всех **красивее.** Она пишет всех **красивее.** Сегодна ветер дует **сильнее**, чем вчера.)

Leksika

Sinonimi, homonimi, međujezički homonimi. Posebnu pažnju posvetiti međujezičkim homonimima.

Leksikografija

Struktura i korišćenje dvojezičnih i jednojezičnih rečnika.

FRANCUSKI JEZIK

Imenička grupa

1) Sistematizacija upotrebe determinanata: određenih, neodređenih i partitivnih članova; prisvojnih i pokaznih prideva; osnovnih, rednih i aproksimativnih brojeva; neodređenih reči; odsustva determinanata.

2) Sistematizacija roda i broja imenica i prideva, mesta i poređenja prideva.

3) Sistematizacija zamenica: ličnih nenaglašenih (uključujući i zamenicu on) i naglašenih; zamenica za direktni i za indirektni objekat; pokaznih i prisvojnih; upitnih i frekventnih neodređenih.

4) Složene upitne zamenice lequel, laquelle itd.

Glagolska grupa

1) Osnovne vrednosti i upotrebe načina, vremena i perifrastičnih konstrukcija savladanih u prethodnim razredima.

2) Perifrastične konstrukcije sa pomoćnim glagolom u imperfektu: j’allais partir, il venait d’arriver, nous étions en train de faire nos bagages…

3) Sistem prošlih vremena u naraciji, posebno opozicija perfekat / imperfekat.

4) Glagolske konstrukcije sa sembler, avoir l’air, devenir + pridev.

5) Imperativ sa infinitivom: laisse-moi parler!

6) Particip prezenta i gerundiv.

Predlozi

1) Sistematizacija upotrebe predloga i frekventnih predložnih izraza.

2) Predlozi i složene relativne zamenice (avec lequel, pour laquelle, auquel…)

3) Predlozi u frekventnim glagolskim konstrukcijama.

Prilozi

1) Mesto priloga upotrebljenih sa prostim i sa složenim vremenima: beaucoup, bien, déjà, encore, vite.

2) Priloške zamenice en i y.

Modaliteti i forme rečenice

1) Imperativni modalitet;

2) Interogativni modalitet sistematizacija;

3) Direktno i indirektno parcijalno pitanje;

4) Sistematizacija: negacija sa pas; sa forkluzivima plus, personne, rien, jamais ;

5) Naglašavanje rečeničnih delova.

Složene rečenice

1) Sistematizacija zavisnih rečenica sa frekventnim veznicima: relativnih, komparativnih, vremenskih, uzročnih,, finalnih, hipotetičnih;

2) Koncesivne i opozitivne rečenice sa najfrekventnijim veznicima;

3) Rečenica sa que u funkciji objekta, kao i slaganja vremena u objekatskim rečenicama.

ŠPANSKI JEZIK

Pasivne konstrukcije sa i bez agensa

Upotreba infinitiva u funkciji subjekta, objekta i atributa.

Piensan viajar mañana.

Es necesario estudiar lenguas extranjeras.

Hacer ejercicio es muy importante para la salud.

Estar + gerundio

Estaban discutiendo cuando entró Juan.

Kazivanje pretpostavke

Si + subjunktiv imperfekta

Si trabajáramos, tendríamos dinero.

Vremenske odredbe

Početak i trajanje radnje (hace, desde hace, desde que)

Događaji koji su se jednom dogodili (un día, una vez, aquel día...)

Događaji koji se često događaju (normalmente, muchos días, a veces...)

Izraziti radnju u budućnosti (dentro de...)

Prilozi i izrazi za vreme (mientras)

Složena rečenica

zavisna rečenica u subjunktivu (izražavanje futura)

Osnove upotreba glagolskih načina indikativa i subjunktiva u najčešćim tipovima složenih rečenica (relativna, vremenska, uzročna, posledična).

Bezlične konstrukcije

Sa glagolima llover, nevar…

Ser + adjetivo: es necesario, es obligatorio, es importante…

(ukazati na upotrebu subjunktiva u nekim od ovih rečenica)

Izražavanje

- bojazni: temo que haya llegado a tiempo.

- želje: Espero que venga.

- zapovesti, volje: Quiero que me digas la verdad. Es necesario que aprendan estos verbos.

Brojevi

Razlomci, matematički znakovi i radnje.

Leksikografija

Struktura stručnih rečnika i njihovo korišćenje.

IV razred
- osma godina učenja -

(2 časa nedeljno, 68 godišnje)

Operativni zadaci na nivou jezičkih veština

SLUŠANJE

Osposobljavanje učenika za razumevanje usmenog govora.

Učenik treba da:

Govor u učionici

1) u potpunosti razume i reaguje na usmene poruke u vezi sa aktivnostima na času, čak i ako čas vodi nepoznata osoba, pod uslovom da je govor standardan i jasno artikulisan.

Audio i video materijali: globalno razumevanje

1) posle prvog slušanja određenog nepoznatog usmenog teksta, na primer monološkog izlaganja o poznatoj temi (približnog trajanja do 6 minuta), u zavisnosti od stepena poznavanja teme i konteksta postavi hipoteze u vezi sa:

(1) opštom temom i sadržajem datog usmenog teksta usmeravajući pažnju na relevantne jezičke i nejezičke elemente (ključne reči, intonaciju, govor tela i dr.);

(2) strukturom izlaganja.

Audio /video materijali: detaljno /selektivno razumevanje

1) posle drugog i po potrebi trećeg slušanja (u zavisnosti od složenosti teksta i naloga za slušanje):

(1)proveri prvobitno postavljene hipoteze koje se odnose na vrstu, sadržaj i strukturu usmenog teksta;

(2)razume sve bitne elemente sadržaja usmenog teksta u zavisnosti od cilja slušanja.

Monološka izlaganja

1) uz eventualnu prethodnu pripremu, prati jasno strukturisana izlaganja o aktuelnim društvenim temama i o onima iz sfere sopstvenog interesovanja u kojima se koristi standardni jezik.

Mediji: informativne emisije

1) razume opšti smisao i bitne pojedinosti informativnih radijskih i televizijskih emisija o aktuelnim temama u kojima se koristi standardni govor;

2) prati različite televizijske emisije informativnog karaktera (dokumentarci, intervjui, diskusije, reportaže) u kojima se obrađuju aktuelne teme;

3) razume temu radio emisija (reportaža, intervjua i slično, do 15 minuta), kao i njihov sadržaj, pod uslovom da je govor standardan i artikulacija jasna.

Mediji: zabavne emisije

1) prati filmove, serije i različite druge televizijske emisije u kojima se obrađuju relativno poznate teme;

2) razume temu i delove pesama koje sluša.

Spontana interakcija

1) razume spontanu interakciju izvornih govornika u vezi sa temama iz svakodnevnog života uz otežavajuće okolnosti prirodne komunikacije (buka, šumovi itd.), pod uslovom da je govor standardan i jasno artikulisan.

Uputstva

1) razume uputstva za upotrebu određenih sredstava, predmeta ili aparata, pod uslovom da ne sadrže mnogo stručnih elemenata.

Strategije

1) oslanjajući se na opšta znanja i iskustva, rekonstruiše nepoznato na osnovu konteksta i pamti, reprodukuje i kontekstualizuje bitne elemente poruke;

2) oslanjajući se na svoja jezička znanja, postavlja i proverava hipoteze o jezičkim formama;

3) uviđa koje elemente nije u potpunosti razumeo i u vezi sa njima traži dodatna obaveštenja.

ČITANJE

Osposobljavanje učenika za funkcionalno čitanje i razumevanje različitih, uzrasno i sadržajno primerenih vrsta tekstova radi informisanja, izvršavanja uputstava i ostvarenja estetskog doživljaja (čitanje radi ličnog zadovoljstva).

Učenik treba da:

Razlikovanje tekstualnih vrsta

1) razlikuje frekventne i manje frekventne vrste tekstova, poznaje njihovu makro i mikro strukturu i razume njihovu svrhu i namenu.

Prepoznavanje i razumevanje tematike tekstova - nivo globalnog razumevanja

1) razume pojedinačne informacije složenijih autentičnih, adaptiranih i neautentničnih tekstova, kao i njihov opšti smisao;

2) razume tekstove dužine do 250 reči o konkretnim temama iz različitih oblasti interesovanja, sa značajnim stepenom ispravnog poimanja i tumačenja sadržaja.

Globalno razumevanje u okviru specifičnih tekstova

1) razume opšti smisao i pojedinačne detalje privatne korespondencije svakodnevne tematike, kao i opšti smisao i najfrekventnije fraze karakteristične za poslovnu korespondenciju;

2) razume glavnu nit i suštinu obrazloženjâ u predstavljanju nekog problema u jednostavnijim tekstovima argumentacionog tipa (npr. u novinskim kolumnama ili pismima čitalaca), ali i u drugim vrstama tekstova u kojima se javlja argumentacija;

3) razume bitne elemente i opšti sadržaj ograničeno kompleksnih informativnih tekstova, uz povremeno korišćenje rečnika i priručnika ili nastavnikovu pomoć.

Prepoznavanje i razumevanje pojedinačnih informacija - nivo selektivnog razumevanja

1) ume da u poznatim i manje poznatim vrstama tekstova pronađe veliki broj relevantnih informacija.

Razumevanje stručnih tekstova

1) razume nešto duža uputstva o načinu upotrebe tehničkih i drugih aparata, pisana jasnim jezikom, potkrepljena primerima konkretne upotrebe i/ili ilustracijama;

2) ume da prati specijalizovane publikacije i izvan svog područja aktivnosti, koristeći povremeno rečnik ili neko drugo pomoćno sredstvo.

Razumevanje književnog teksta

1) razume jednostavnije savremene literarne tekstove pisane uobičajenom i stilski nespecifikovanom leksikom, uz povremenu pomoć nastavnika ili konsultovanje rečnika/priručnika.

GOVOR

Osposobljavanje učenika za kratko monološko izlaganje i za učešće u dijalogu na stranom jeziku.

Učenik treba da:

Monološko izlaganje

Opisivanje

1) opisuje i izveštava o događajima i iskustvima, služeći se širim fondom izraza koje vešto primenjuje;

2) opiše karakteristične detalje nekog događaja;

3) ispriča priču ili iznese neki opis jednostavnim "listanjem" i ređanjem elemenata;

4) jednostavnim rečima opiše i ukratko upoređuje stvari i događaje.

Argumentovanje

1) argumentuje stavove i mišljenja tako da ga sagovornik, bez poteškoća i skoro tokom celog izlaganja, razume;

2) u izlaganju naglasi bitne činjenice nekog događaja iz ličnog iskustva, ukratko ih obrazloži i objasni svoje mišljenje.

Izlaganje pred publikom

1) u prezentaciji, između ostalog, iznese svoj vrednosni stav o temama vezanim za lično iskustvo i interesovanja;

2) odgovori na neposredna pitanja koja se nadovezuju, pod uslovom da se mogu ponoviti;

3) interpretira radnju nekog filma ili knjige i opiše svoj doživljaj o njima.

Interakcija

Razumevanje izvornog govornika

1) razume dovoljno dobro kako bi se, bez preteranog napora, snalazio u uobičajenim situacijama.

Neformalni razgovor (između prijatelja)

1) na učtiv način izražava svoja uverenja, stavove, slaganja i neslaganja;

2) predlaže i reaguje na predloge;

3) prati diskusije/razgovore određenog trajanja, pod uslovom da se govori razgovetno i standardnim jezikom.

Formalna komunikacija

1) aktivno učestvuje u uobičajenoj formalnoj diskusiji o poznatim temama na standardnom jeziku kada sagovornik govori razgovetno i gde obično dolazi do razmene informacija, dobijanja uputstava ili rešavanja nekih praktičnih problema;

2) prati promene tema u formalnoj diskusiji o poznatim temama iz domena ličnih interesovanja ili struke, ukoliko se razgovor vodi polako i razgovetno;

3) snalazi se u neuobičajenim situacijama na javnom mestu (u prodavnici, pošti ili banci) kada npr. zahteva zamenu neke neispravne robe ili proizvoda;

4) dobije dodatna obaveštenja.

Funkcionalna saradnja

1) prenese svoje mišljenje i reakcije u odnosu na moguća rešenja i poteze koje treba preduzeti, dajući kratka obrazloženja i razloge za tako nešto;

2) inicira sagovornike da iznesu svoje mišljenje o tome šta treba da se uradi.

Intervjuisanje

1) preuzme izvesnu inicijativu tokom konsultacija ili razgovora (pokretanje nove teme), ali u priličnoj meri ostaje zavisan od interaktivnog delovanja samog sagovornika.

PISANJE

Osposobljavanje učenika za pisanje kraćih tekstova različitog sadržaja

Učenik treba da:

Teme

1) precizno opiše aktuelna dešavanja, neki stvarni ili izmišljeni događaj;

2) piše jasno strukturisane tekstove iz oblasti ličnog interesovanja;

3) rezimira pročitanu priču, novinski članak, film i slično i objasni svoj stav u vezi sa aktuelnim dešavanjem, o apstraktnim kulturološkim pojavama i događajima, kao što su muzika ili film.

Tekstualne vrste i dužina teksta

1) piše formalne i neformalne tekstove (do 120 reči);

2) parafrazira i rezimira tekstove o temama u vezi sa svakodnevnim životom, razonodom, putovanjima, aktuelnim dešavanjima i svog domena interesovanja i obrazlaže svoje stavove;

3) napiše pregledan, celovit i razumljiv tekst od početka do kraja;

4) pravopis, koherentnost i kohezija teksta su prilično dobri.

Leksika i komunikativne funkcije

1) iskazuje dobro vladanje leksikom na višem nivou iz privatnog domena, kao i u vezi sa sa specifičnim temama za određene školske predmete, ali dolazi povremeno do grešaka kada se radi o izražavanju složenijih misli i ideja;

2) može da opisuje svoje utiske upotrebljavajući jednostavne izraze, daje duži i precizan opis svakodnevnih radnji iz svog okruženja (ljudi, mesta, školsko iskustvo i slično), opisuje aktivnosti iz prošlosti i lično iskustvo;

3) može da na razložan, jednostavan i neposredan način piše o velikom broju bliskih tema u okviru svog područja interesovanja;

4) u stanju je da opiše svoje planove za budućnost;

5) može da opiše radnju knjige ili filma i da opiše svoje reakcije;

6) može da obrazloži mišljenje, planove i događaje.

SOCIOKULTURNA KOMPETENCIJA

Sticanje i ovladavanje sociokulturnim kompetencijama neophodnim za pisanu i usmenu upotrebu jezika.

Učenik treba da:

Verbalna i neverbalna komunikacija sa predstavnicima drugih kultura

1) prepoznaje i adekvatno koristi najfrekventnije stilove i registre u vezi sa znanjima iz stranog jezika, ali i iz ostalih oblasti školskih znanja i životnih iskustava.

Interkulturna znanja i aktivnosti

1) gradi sopstveni identitet kao interkulturna ličnost, jačajući svest o vrednosti različitih kultura i razvijajući sposobnost za integrisanje interkulturnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

MEDIJACIJA I PREVOĐENJE

Osposobljavanje učenika za posredovanje između osoba radi sporazumevanja.

Usmena medijacija

1) prepričava sadržaj kratkog autentičnog teksta audio ili vizuelnog zapisa i kraće interakcije na L2;

2) sažima sadržaj kratkog adaptiranog pisanog ili usmenog teksta, sa L2 (stranog jezika) na L1 (maternji jezik) i obrnuto, prilagođavajući ga sagovorniku.

Pisana medijacija i prevođenje

1) pisano prenosi poruke na L2 dodajući, po potrebi, objašnjenja i obaveštenja;

2) koristi rečnike, posebno jednojezične, za pisano prenošenje poruka uz konsultacije se sa nastavnikom;

3) koristi opšta znanja iz drugih oblasti u cilju što uspešnijeg pisanog prevođenja sa L2 (stranog jezika) na L1 (maternji jezik) kraćih adaptiranih tekstova uz upotrebu rečnika, prateće literature i informacionih tehnologija.

ENGLESKI JEZIK

Cilj učenja gramatičkih sadržaja je obezbeđivanje osnove za uspešnu komunikaciju na stranom jeziku. Kroz nastavu engleskog jezika kontinuirano se obnavljaju jezičke strukture obrađene u prethodnim razredima, ali se znanja proširuju novim upotrebama, funkcijama, značenjem. Gramatika se prezentuje u skladu sa nivoom učenja, funkcionalnom progresijom i kroz leksički kontekst. Učenici se podstiču na zaključivanje i otkrivanje pravila, a zatim primenu znanja u raznovrsnim komunikativnim situacijama.

Imenice

Složenice (npr. breakdown, software, passer-by…)

Množina imenica (posebni slučajevi)

Član (utvrđivanje i proširivanje opsega upotreba i izostavljanja određenog i neodređenog člana)

Veznici

Povezivanje zavisne rečenice sa glavnom (when, that, while, because, although, though, since, after, as, if, until, as if, as though, so that, in order that)

Tvorba reči

Odrični prefiksi (un-, in-, im-, ir-, dis-)

Sufiksi za pravljenje prideva (-able, -ary, -ful, -less, -ous, -ic, -ical…)

Glagoli

Obnavljanje obrađenih glagolskih vremena

Simple and continuous forms (glagoli stanja i akcije: think, feel, look, see, smell, taste, appear)

Narativna glagolska vremena (Past Simple, Rast Continuous, Past Perfect)

Used to/would za uobičajene radnje u prošlosti

Glagoli praćeni gerundom ili infinitivom

Must have/could have/can’t have (spekulisanje o prošlosti)

Predlozi u izrazima za vreme
(npr. on time/in time, at the end/in the end/at last …)

Frazalni glagoli (proširivanje opsega)

Rečenica

Neupravni govor (sa slaganjem vremena; različiti tipovi rečenica)

Pogodbene rečenice (obnavljanje sva tri tipa)

ITALIJANSKI JEZIK

Imenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Vlastite i zajedničke imenice, odgovarajući rod i broj sa determinativom

Sistemski prikaz morfoloških karakteristika

Član

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sistematizacija upotrebe određenog i neodređenog člana

Partitivni član

Zamenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Lične zamenice

Naglašene lične zamenice

Naglašene lične zamenice u službi direktnog objekta (complemento oggetto) i indirektnog objekta (complemento di termine)

Nenaglašene lične zamenice u paru (pronomi personali accoppiati)

Relativne zamenice (pronomi relativi: che, cui, il quale/la quale)

Neodređeni pridevi i neodređene zamenice (aggettivi e pronomi indefiniti)

Nenaglašene lične zamenice u službi direktnog objekta u složenim vremenima (pronomi diretti nei tempi composti)

Pridevi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Opisni pridevi, slaganje prideva i imenice u rodu i broju

Komparacija prideva (comparazione)

Organska komparacija prideva

grado comparativo e superlativo dell'aggettivo(forme irregolari)

Apsolutni superlativ (superlativo assoluto)

Prisvojni pridevi (aggettivi possessivi)

Upotreba člana uz prisvojne prideve

Pokazni pridevi (aggettivi dimostrativi: questo, quello)

Naziv boja, morfološke osobenosti prideva

Glavni brojevi (numeri cardinali)

Redni brojevi (numeri ordinali)

Predlozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Prosti predlozi di, a, da, in, con, su, per, tra, fra i njihova upotreba

Predlozi dentro, fuori, sotto, sopra, davanti dietro

Glagoli

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sadašnje vreme (presente indicativo)

Imperativ (imperativo). Zapovedni način za sva lica

Povratni glagoli (verbi riflessivi)

Upotreba glagola piacere

Perfekat (passato prossimo) pravilnih i nepravilnih glagola

Perfekt modalnih glagola volere, dovere, potere, sapere

Kondicional sadašnji, pravilnih i nepravilnih glagola (condizionale presente)

Futur pravilnih i nepravilnih glagola (futuro semplice)

Imperfekat (imperfetto)

Pluskvamperfekat (trapassato prossimo)

Prezent konjunktiva (congiuntivo presente)

Prosti perfekat (passato remoto), tvorba i osnovna upotreba - RECEPTIVNO.

Kondicional prošli (condizionale passato)

Organska komparacija prideva grado comparativo e superlativo dell'aggettivo (forme irregolari)

Idiomatska upotreba volerci i metterci

Kondicional prošli (condizionale passato)

Idiomatska upotreba volerci i metterci

Uvođenje nove građe

Utvrđivanje i produbljivanje upotrebe prošlih vremena (passato prossimo/imperfetto e trapassato prossimo, passato remoto - receptivno)

Upotreba konjunktiva u zavisnoj rečenici (finali, concessive, condizionali, temporali, modali ecc.)

Prilozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Osnovni prilozi bene, male, molto, poco, troppo, meno, più, priloški izrazi za određivanje vremena (prima, durante, dopo) i prostora a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù

Upitni prilozi quando?come? perché? dove?

Građenje priloga od prideva pomoću sufiksa mente

Rečce

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

ci, ne

Rečenica

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Prosta i proširena rečenica u potvrdnom i u odričnom obliku

Upitna rečenica

Red reči u rečenici

Složena rečenica: upotreba veznika koji uvode zavisnu rečenicu (vremensku, uzročnu, relativnu, hipotetički period)

Hipotetički period: Realna pogodbena rečenica

Irealna pogodbena rečenica, sa imperfektom u protazi i apodozi

NEMAČKI JEZIK

Imenice

Izvedene od glagola: aufstehen - Aufstand, absehen -Absicht, ankommen - Ankunf.

Poimeničeni participi: die Studierenden, der Angestellte.

Pridevi

Izvedeni sufiksacijom od glagola i imenica: fehlerfrei, liebevoll, sprachlos, trinkbar.

Složeni (steinreich).

Pridevska promena komparativa i superlativa (mein älterer Bruder, mit der schönsten Frau).

Participi u atributskoj upotrebi: das weinende Kind, der zerbrochene Spiegel.

Član:

Određeni (der, die, das), neodređeni (ein, eine), nulti, prisvojni (mein, dein), pokazni (dieser, jener), negacioni (kein, keine), neodređeni (mancher, solcher, einige). Upotreba člana u nominativu (subjekt), akuzativu i dativu (direktni i indirektni objekat), partitivnom genitivu (die Hälfte des Lebens), posesivnom genitivu (die Mutter meiner Mutter).

Brojevi:

Osnovni i redni (der siebte erste; am siebten ersten).

Predlozi

Sa akuzativom (Ich bin gegen dich), sa dativom (Sie arbeitet bei einem Zahnarzt). Predlozi sa dativom ili akuzativom (Er ist in der Schule. Sie kommt in die Schule). Predlozi sa genitivom (während der Stunde, wegen der Grippe, trotz des schlechten Wetters, statt deines Bruders, innerhalb/ausserhalb der Arbeitszeit).

Glagoli

Glagolska vremena: prezent, preterit, perfekt, pluskvamperfekt i futur slabih, jakih glagola, pomoćnih složenih, refleksivnih i modalnih glagola. Glagoli sa predlozima (warten auf, sich interessieren für). Konjuktiv u funkciji izražavanja želje i uslova (Ich hätte gern... Ichmöchte...Ichwürdegern...Wennichdaswüsste...) Pasiv radnje: prezent, futur, preterit i perfekt, sa modalnim glagolom (Dieses Buch wird viel gelesen. Darüber soll oft gesprochen werden. Ihre Leisutungen sind viel gelobt worden.) Pasiv stanja: prezent i preterit (Die Ware ist dem Kunden schon geliefert.).

Infinitiv sa "zu" uz neke glagole i izraze (Hast du noch viel zu lemen? Sie hat keine Lust /Zeit, keinen Wunsch, mit ihm darüber zu sprechen. Es ist gesund, viel Obst zu essen. Du brauchst dir keine Sorgen zu machen. Wann hat er aufgehört Fleisch zu essen?); um...zu (Er spart, um ein neues Auto zu kaufen.), statt...zu, ohne...zu (Er hörte mir zu, ohne/statt etwas zu sagen.).

Veznici i veznički izrazi:

Wenn, falls; indem, anstatt, ohne dass, sodass/so...dass, dvojni veznici sowohl...als auch, weder.... noch, nicht nur....sondern auch, zwar.... aber, je.... desto, wie, als ob.

Zamenice

Relativne zamenice u u nominativu, genitivu, dativu i akuzativu (Hast du meinen Bruder gesehen, der gerade weggegangen ist. Das Buch, von dem wir gesprochen haben.).

Prilozi

Redosled priloga/priloških odredbi u rečenici (vreme, uzrok, način, mesto)

Participi u funkciji priloga/priloške odredbe: Er hörte schweingend zu. Von der Reise zurückgekehrt, traf er niemanden zu Hause an.

Rečenice

Izjavne rečenice, upitne rečenice; nezavisne i zavisno-složene rečenice - uvedene i neuvedene (vremenske, uzročne, namerne, načinske, željene, uslovne/realne, irealne)

Red reči u rečenici (mesto objekta u dativu i akuzativu u rečenici)

RUSKI JEZIK

Rečenica

Participske konstrukcije. Zavisno složene rečenice: iskazne, odnosne, vremenske, namerne, uzročne, ciljne i uslovne. Pretvaranje participskih konstrukcija u složene rečenice i obratno. Razvijanje priloških odredbi u zavisnu rečenicu; kondenzovanje zavisnih rečenica u priloške odredbe.

Imenice

Sistematizacija promene imenica. Nepromenljive imenice. Singularia i pluralia tantum. Imenice opšteg roda. Imenice pridevskog i participskog porekla. Deminutivi.

Zamenice

Sistematizacija zamenica (posebno određenih i neodređenih i povratne zamenice).

Pridevi

Sistematizacija promene i upotrebe prideva.

Brojevi

Upotreba osnovnih brojeva i rednih brojeva (sistematizacija).

Glagoli

Sistematizacija ranije obrađenih glagolskih oblika. Participi. Glagoli kretanja sa prefiksima. Sistematizacija usvojenih glagola koji se rekcijski razlikuju od ekvivalentnih glagola u maternjem jeziku učenika (**благодарить, жертвовать, готовиться**).

Prilozi

Sistematizacija priloga za vreme, mesto, način, količinu. Naročitu pažnju posvetiti pravilnoj upotrebi priloga za mesto: там - туда, здесь - сюда, где - куда i sl.

Predlozi

Klasifikacija predloga prema upotrebi uz padeže (гулять **вдоль** реки, работать **в**школе, положить **на** стол, подойти **к** доске, сидеть **у** окна, вода **по** пояс i sl.). Ukazivanje na razlike u upotrebi ruskih predloga u odnosu na predloge u maternjem jeziku.

Veznici

Najefikasniji veznici u složenoj rečenici (**что, чтобы, потому что, так как, но, ни, то, пока, также, когда, только, как только**).

Leksika

Višeznačne reči i problemi njihove semantizacije. Antonimi, paronimi, međujezički homonimi i paronimi (kroz različite vrste vežbi). Složenice.

Leksikografija

Rečnici sinonima, homonima, antonima; frazeološki rečnici; stručni i terminološki rečnici.

FRANCUSKI JEZIK

Imenička i glagolska grupa

1) Upotreba člana i zamenice u specifičnim posesivnim obrtima: j'ai mal au genou, le vin me monte à la tête.

2) Upotreba i izostavljanje člana posle predloga avec i sans (avec le plus grand plaisir, avec plaisir; sans l'aide de mes parents, sans aide).

3) Brojevi sistematizacija; razlomci, multiplikativni brojevi, brojne imenice i brojni prilozi.

4) Prave neodređene zamenice.

5) Demonstrativi là i ci: ce soir-là, cette fois-ci.

6) Pridevi ispred i iza imenice: une jolie petite robe noire.

7) Pridevi koji menjaju značenje shodno mestu u odnosu na imenicu.

8) Kompartiv i superlativ, sistematizacija; nepravilni komparativ i superlativ.

9) Najčešće faktitivne konstrukcije.

10) Prezent i perfekt subjunktiva u najfrekventnijim strukturama.

11) Anteriorni futur.

12) Glagolske konstrukcije sa sembler, avoir l'air, devenir + pridev.

13) Imperativ sa infinitivom: laisse-moi parler!

Predlozi

1) Predlozi u izrazima: à l'envers, à moitié, à peine, de bonne / mauvaise humeur, de nos jours, de rien, en avance / retard, par hasard, pour rien, sans cesse.

Prilozi

1) Mesto priloga upotrebljenih sa prostim i sa složenim vremenima: enfin, mieux, peut-être, souvent; prilozi na -ment.

2) Pridevi upotrebljeni kao prilozi: bas, bon, cher, fort, lourd.

Modaliteti i forme rečenice

1) Pasiv bez izraženog agensa; sa agensom uvedenim predlogom par; sa agensom uvedenim predlogom de.

2) Poziciono naglašavanje rečeničnih delova.

3) Umetnuta rečenica (l'incise).

Složene rečenice

1) Infinitivne rečenice.

2) Uzročne rečenice sa veznikom comme; predložne konstrukcije: à cause de, grâce à.

3) Posledične rečenice sa veznicima si / tellement… que; posledične konstrukcije sa infinitivom: réussir / arriver / parvenir à …, apprendre à….

4) Opozitivna rečenica sa veznikom alors que.

5) Koncesivna hipoteza sa veznikom même si.

6) Receptivno: finalne rečenice sa veznicima de manière / façon que (+ subjunktiv).

7) Receptivno: posledična rečenica sa veznikom si bien…que.

8) Restriktivna rečenica sa veznikom sauf / excepté que (+ indikativ); restrikcija sa comme.

ŠPANSKI JEZIK

Glagolska grupa

Prošla vremena: pretérito perfecto, imperfecto, indefinido y pluscuamperfecto de indicativo.

Konstrukcije: - deber (de) / tener que + infinitivo

Glagoli sa predlogom (alegrarse de, estar harto de...)

Glagoli koji iskazuju promenu raspoloženja (ponerse nervioso, dar miedo, enfadarse..)

Prezent subjunktiva za izražavanje želje

Složena rečenica

Prepoznavanje odnosa glavne i zavisne rečenice u tekstu, upotreba subjunktiva u zavisnoj rečenici (sistemski pregled vremena i funkcija; pre svega receptivno); izražavanje hipotetičnosti; kondicionalne rečenice (sistemski pregled vremena i funkcija; pre svega receptivno).

Diskurzivni konektori

Cuando, luego, después, entonces

Porque y como

Predlozi

za naraciju događaja iz prošlosti (a + artículo determinado + cantidad de tiempo + de + infintivo)

Izrazi za količinu

Demasiado, muy, bastante, más bien, algo, (un) poco, nada

Uzvične rečenice

Qué + sustantivo

Cuánto/Cómo+ verbo

Ojalá (que)

Izražavanje komparativnosti

Tan(to)…como

Más / menos….que

Menor / mayor…que

Major / peor…que

Superlativ

Relativni i apsolutni: ukazati na razlike u značenju.

Imenice

Sistemski pregled roda i broja.

Brojevi

Čitanje razlomaka, matematičkih znakova i radnji.

Tvorba reči

Složenice (najčešće kombinacije):

Sacacorchos, paraguas, parabrisas, limpiaparabrisas…

Derivacija:

a) pomoću prefiksa,

b) pomoću sufiksa.

Nominalizacija najčešćih gramatičkih kategorija infinitiva

Leksikologija

Najčešći idiomi i frazeologizmi. Polisemija.

Leksikografija

Stručni i enciklopedijski rečnici.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Oblici nastave

Predmet se realizuje kroz sledeće oblike nastave:

1) komunikativna nastava stranih jezika uz primenu oblika rada u grupama i parovima, dodatnih sredstava u nastavi (AV materijali, IT, igre, autentični materijali, itd.), kao i uz primenu principa nastave zasnovane na složenim zadacima koji ne moraju biti isključivo jezičke prirode (task-based language teaching; enseñanza por tareas, handlungsorientierter FSU).

Mesto realizacije nastave

1) Nastava se realizuje u učionici ili odgovarajućem kabinetu.

Preporuke za realizaciju nastave

1) Slušanje i reagovanje na naloge i/ili zadatke u vezi sa tekstom namenjenim razvoju i proveri razumevanja govora;

2) Rad u parovima, malim i velikim grupama (mini-dijalozi, igra po ulogama, simulacije itd.);

3) Aktivnosti (izrada panoa, prezentacija, zidnih novina, postera za učionicu, organizacija tematskih večeri i sl.);

4) Debate i diskusije primerene uzrastu (debate predstavljaju unapred pripremljene argumentovane monologe sa ograničenim trajanjem, dok su diskusije spontanije i nepripremljene interakcije na određenu temu);

5) Obimniji projekti koji se rade u učionici i van nje u trajanju od nekoliko nedelja do čitavog polugodišta uz konkretno vidljive i merljive proizvode i rezultate;

6) Gramatička građa dobija svoj smisao tek kada se dovede u vezu sa datim komunikativnim funkcijama i temama, i to u sklopu jezičkih aktivnosti razumevanja (usmenog) govora i pisanog teksta, usmenog i pismenog izražavanja i medijacije;

7) Polazište za posmatranje i uvežbavanje jezičkih zakonitosti jesu usmeni i pisani tekstovi različitih vrsta, dužine i stepena težine; koriste se, takođe, izolovani iskazi, pod uslovom da su kontekstualizovani i da imaju komunikativnu vrednost;

8) U svakom razredu planira se izrada dva pismena zadatka.

KORELACIJA SA DRUGIM PREDMETIMA

Maternji jezik, istorija, istorija umetnosti, muzičko i likovno obrazovanje, informatika.

LATINSKI JEZIK

II razred****
gimnazija društveno-jezičkog smera i gimnazija opšteg tipa

(Prestalo da važi)

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Nastava latinskog jezika u gimnaziji ima odlike početne nastave jer se učenici nisu susretali sa ovim jezikom ali se oslanja na znanja i kompetencije stečene učenjem maternjeg i stranih jezika. Za latinski, koji spada u grupaciju stranih jezika, iako nije govorni jezik, važe isti standardi i pravila Zajedničkog evropskog okvira za žive jezike za određene veštine. Iako se, naime, ovaj predmet u gimnazijama tradicionalistički određuje kao opšteobrazovni predmet, on, u skladu sa savremenim potrebama učenika i napretkom nauke o jeziku, počinje da gubi svojstvo univerzalnosti, a sve više dobija značaj kao integrativni faktor, što se jasno može sagledati iz ciljeva i zadataka nastave ovog predmeta, koja redovno referira na maternji i strane jezike u smislu terminologije, pre svega naučne, što je za obrazovanje i najvažnije. Latinskim se ne govori, ali je on, na svoj način, uslov za komunikaciju, naravno na višem nivou nego što je to svakodnevni govor. Najzad, sporedna korist učenja svakog stranog jezika, pa tako i latinskog, sastoji se u upoznavanju određenih segmenata kulture, rimske, s obzirom da je reč o latinskom jeziku.

Preporuke za ostvarivanje programa:

- Na svakom času treba da bude zastupljen i frontalni i interaktivni način rada; ukoliko je moguće, primeniti kontekstualni pristup, sličan onom koji je zastupljen u učenju stranih jezika, tako da latinski ne bude model univerzitetske nastave u "smanjenom" obimu.

- U nastavi jezika memorisanje se može primenjivati ograničeno vremenski na one sadržaje predmeta koji će se često ponavljati. Učenicima treba skrenuti pažnju na metod učenja: pitanje je ne kako naučiti latinski nego kako primeniti ono što razumemo kao latinski jezik - reč je o praktičnoj upotrebi znanja o jeziku stečenih učenjem latinskog jezika. Učenici treba da vežbaju

učenje napamet: tridesetak latinskih izreka ili izraza, eventualno odlomak iz proznog teksta ili pesme ili nekoliko epigrama (po izboru učenika, v. tehnike).

- Treba nastojati da opšte i posebne teme (iz udžbenika) budu nastavna jedinica, sa gramatikom, a ne sama gramatika koju "ilustruju" rečenice ili tekstovi.

- Nastava latinskog podrazumeva da se jezička znanja i kompetencije usvajaju i produbljuju zajedno sa sticanjem znanja iz kulturne istorije. Učenik u tom slučaju lakše i brže usvaja gramatičke strukture i leksiku budući da se vezuju za određene situacije.

- U nastavi latinskog jezika više pažnje treba posvetiti upoznavanju učenika sa obeležjima civilizacije (rimske) nego što se to čini pri učenju drugih stranih jezika, naročito onih koji čine osnovu evropske civilizacije. U cilju osavremenjivanja nastave koristiti *PowerPoint* prezentacije i internet.

- Na početku nastave latinskog učenicima treba ukratko i jednostavnim rečima objasniti šta im se pruža ovim predmetom i šta se očekuje od njih, koja su njihova prava i obaveze, koji su zahtevi i pravila (ocenjivanja). Bez jasnih i strukturisanih ograničenja učenik ne može sagledati sopstvene mogućnosti i sposobnosti. Pri tom, pravo je učenika da napreduje onako kako njemu odgovara, da se zalaže za ocenu koju želi i da postiže rezultate prema sposobnostima. Uz obavezu nastavnika da regularno ponavlja (neophodna) objašnjenja postiže se progresija koja ne mora značiti napredovanje prema nekim okoštalim merilima.

Nastava latinskog jezika obuhvata sledeće teme koje se obrađuju:

- Klasični (rekonstruisani) i tradicionalni izgovor; akcenat u srpskom i latinskom jeziku; uloga penultime pri naglašavanju višesložnih reči;

- Poreklo svih latiničnih i ćiriličnih pisama od grčkog alfabeta;

- Služenje rečnikom i udžbenikom. Glosar;

- Navođenje latinskih reči (usmeno i pismeno) u poređenju sa srpskim i stranim jezicima;

- Vrste reči u srpskom i latinskom: sličnosti i razlike;

- Nominalne i verbalne kategorije; isto, slično i različito u srpskom i latinskom;

- Imenice: jednina i množina, muški i ženski rod; prirodni i gramatički rod; živi i neživi rod; pravilo srednjeg rod;

- Lične zamenice - subjekat u srpskom i latinskom jeziku;

- Prisvojne zamenice i prisvojni pridevi; upitne zamenice i upitni pridevi;

- Glagoli: lični i nelični oblik i njihova funkcija;

- Nepravilni glagoli;

- Sintaksa glagolskih imena i sintaksa rečenice.

Radi što efikasnije realizacije programa i unapređenja nastavnog procesa nastava latinskog jezika mora da bude interaktivna i interesantna. U tu svrhu preporučuju se razne tehnike rada koje su u velikoj meri slične tehnikama koje se primenjuju u nastavi stranih jezika npr: pogađanje lica ili predmeta, igra po ulogama, lingvistička radionica (pronalaženje srodnih reči), ilustrovanje latinskih poslovica, zajedničko pravljenje ilustrovanih materijala ("zidne" novine, na sajtu škole ili društvenoj mreži, sa zanimljivim detaljima o znamenitim Rimljanima), čitanje rimske književnosti (u prevodu), organizovanje maskenbala, oblačenje rimske odeće (za to će poslužiti čaršavi) i pravljenje rimskih jela (Apicijev kuvar).

USTAV I PRAVA GRAĐANA

Cilj i zadaci

Cilj nastave ovog predmeta je sticanje elementarne političke kulture i znanja o demokratskom uređenju, položaju građanina, njegovom učešću u vršenju vlasti i političkom životu uopšte.

Zadaci nastave predmeta ustav i prava građana su da učenici:

- prouče sve relevantne pojmove ustava, zakona, drugih pravnih fenomena, političkih institucija i ustavnih principa koji su obuhvaćeni sadržinom predmeta;

- upoznaju ustavna prava i ustavom i zakonima predviđene instrumente i mogućnosti učešća građana u političkom procesu, tj. u vršenju vlasti i političkom životu uopšte - počev od izbora, glasanja na referendumu itd;

- steknu opštu predstavu o uređenju Republike Srbije;

- usvoje vrednosti na kojima se zasnivaju ljudska prava i demokratsko društvo;

- razviju spremnost da deluju u duhu poštovanja demokratskih vrednosti;

- razumeju složenost života u multikulturalnoj zajednici i potrebu uzajamnog uvažavanja i poštovanja različitosti;

- uzmu učešće u životu zajednice, pokreću akcije i preuzimaju odgovornost za lične odluke;

- unaprede sposobnosti za prikupljanje, analizu, organizaciju, kritičku procenu, primenu i prenošenje informacija iz različitih izvora relevantnih za život u demokratskom društvu;

- unaprede sposobnost iskazivanja sopstvenog stava uz korišćenje argumenata.

IV razred
oba tipa gimnazije

(1 čas nedeljno, 32 časa godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

1. USTAV I PRAVNA DRŽAVA U REPUBLICI SRBIJI

- Obeležja Ustava Republike Srbije od 2006.

- Princip ustavnosti i zakonitosti

- Ustavni sud

- Sudovi u Republici Srbiji

2. DEMOKRATIJA I MEHANIZMI VLASTI U REPUBLICI SRBIJI

- Suverenost naroda i suverenost građana

- Oblici neposredne demokratije

- Višestranački sistem

- Izbori

- Najviši organi državne vlasti u Republici Srbiji (Narodna skupština, Vlada, predsednik Republike)

3. GRAĐANIN I NJEGOVA PRAVA I SLOBODE U REPUBLICI SRBIJI

- Lična prava

- Politička prava

- Ekonomska i socijalna prava

- Prava pripadnika nacionalnih manjina

- Zaštita ustavom garantovanih prava i sloboda

4. DRŽAVNO UREĐENJE I TERITORIJALNA ORGANIZACIJA REPUBLIKE SRBIJE

- Ustavna istorija Srbije

- Teritorijalna autonomija u Republici Srbiji

- Lokalna samouprava u Republici Srbiji

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Polazište u izradi koncepcije sadržaja nastavnog predmeta Ustav i prava građana zasniva se na potrebi da učenici shvate značaj ustavnosti kao istorijskog, civilizacijskog dostignuća u procesu demokratizacije vlasti i ograničavanja birokratske i apsolutističke tendencije u razvoju države i u okviru toga, da upoznaju ustavno uređenje Republike Srbije.

U realizaciji sadržaja programa treba nastojati da se kod učenika razvija kritički odnos prema postojećem i sposobnost prepoznavanja pravnih civilizacijskih vrednosti, kao i spremnost za aktivno učestvovanje u političkom životu zemlje u kojoj živi.

Neophodno je uspostaviti dobru korelaciju sa nastavom istorije, sociologije i drugim društvenim naukama radi svestranijeg sagledavanja problema i nastojanja da se nepotrebno ne ponavlja, ali i da sticanje potrebnih pojmova bude što potpunije sa aspekta sociološkog, ontološkog, gnoseološkog uz korišćenje svih mogućnosti saznanja materijalne istine.

Pri izlaganju sadržaja svakog poglavlja treba poći od teorijskih analiza osnovnih pojmova, postojećih rešenja u praksi naprednih demokratskih zemalja sadašnjeg stanja i kraćeg istorijskog razvoja u Republici Srbiji.

Izučavanje ustava i pravne države u Republici Srbiji podrazumeva da učenici upoznaju nastanak i značenja ustavnosti u naprednim demokratskim zemljama u svetu, ostvarivanje principa ustavnosti i zakonitosti. Posebnu pažnju treba posvetiti ustavnom sudstvu u Republici Srbiji, sudovima i javnom tužilaštvu.

U okviru druge tematske celine uvodno izlaganje treba posvetiti utvrđivanju i sagledavanju pojma suverenosti naroda i, u tom kontekstu, mestu, ulozi i pravu građana da učestvuju u ostvarivanju narodnog suvereniteta. Analiza oblika neposredne demokratije i izbora (izbornog mehanizma) upravo treba da ukažu na ulogu građana i načine ostvarivanja narodnog suvereniteta. Posebnu pažnju treba posvetiti stvarnom demokratskom značenju višestranačkog sistema. Na kraju bi trebalo objasniti položaj i ulogu najviših organa državne vlasti u Republici Srbiji (Narodna skupština, Vlada, predsednik Republike).

Pored upoznavanja učenika sa svim političkim, ličnim, ekonomskim i drugim slobodama i pravima treba posebno objasniti način na koji se građanin štiti od vlasti i kome se pri tom obratiti. Pri obradi ovih sadržaja obavezno navesti i nekoliko konkretnih primera iz prakse. Uporednom analizom međunarodnih konvencija i deklaracija i pozitivno-pravno priznatih sloboda i prava građana određene države učenici mogu i da samostalno zaključuju o stepenu zaštite ljudskih sloboda i prava građana određene države i drugih lica (stranci, lica bez državljanstva, apatridi). Skrenuti pažnju i na mere koje se preduzimaju prema državama koje ne poštuju ljudska prava i slobode.

U izučavanju tradicije ustavnosti u Republici Srbiji treba ukazati na karakteristična obeležja razvoja ustavnosti u srpskoj državi, donošenje prvih ustava u Srbiji i njihov značaj, kao i na sadašnje stanje. Uporediti sa nekim zemljama sveta, posebno Evrope. Treba objasniti osnovna obeležja teritorijalne autonomije uopšte i u Republici Srbiji. Najzad, treba posvetiti određenu pažnju pojmu lokalne samouprave i lokalnoj samoupravi u Republici Srbiji.

S obzirom na prirodu ovog predmeta, sadržaj programa, cilj i zadatke, rad nastavnika ne sme da se svodi na predavanja "*ex catedra*" već nastavu treba postaviti problemski, uz maksimalno aktiviranje učenika, vođenjem dijaloga, postavljanjem pitanja, traženjem komparacija korišćenjem tekstova iz dokumenata, navođenjem primera iz života. U nastavi se moraju

koristiti, pored tekstova iz dokumenata (ustavne odredbe, pojedine odredbe iz konvencija i deklaracija), šeme, grafikoni, slajdovi i odgovarajući filmovi. Potrebno je izbeći ideološku indoktrinaciju učenika, ne glorifikovati neka postojeća rešenja, već razvijati kritički i kreativan odnos učenika uz prihvatanje onih vrednosti koje predstavljaju vrhunsku civilizacijsku tekovinu.

SOCIOLOGIJA

Cilj i zadaci

Cilj predmeta sociologija jeste da učenici ovladaju osnovnim sociološkim pojmovima, kako bi bolje razumeli savremeno društvo i uspešnije ostvarili svoju ulogu i mesto u njemu; da učenici steknu primenljiva i funkcionalna znanja o društvenim pojavama, strukturi, razvoju i protivurečnostima savremenog društva, kako bi razvili ključne kompetencije potrebne za život i participaciju u demokratski uređenom multikulturalnom društvu.

Zadaci nastave sociologije su da učenici:

- ovladaju osnovnim znanjima o načinu povezanosti pojedinca, društva i kulture;

- unaprede sposobnosti zauzimanja kritičkog i angažovanog stava prema društvu i društvenim institucijama;

- razviju sposobnosti za ulogu odgovornog građanina, za život i participaciju u demokratski uređenom i humanom društvu;

- usvoje vrednosti i formiraju autonomni vrednosni sistem u skladu sa osnovnim (univerzalnim) vrednostima pravde, istine, slobode, poštenja i lične odgovornosti;

- razviju lični i nacionalni identitet u duhu multikulturalizma, poštovanja i očuvanja nacionalne i svetske kulturne baštine;

- unaprede i prošire opštu kulturu;

- jačaju osetljivost u odnosu na postojanje društvenih nejednakosti (ekonomskih, obrazovnih, rodnih, klasnih, etničkih, globalnih...);

- razviju spremnost za uspostavljanje aktivnog odnosa prema rešavanju društvenih problema;

- unaprede sposobnost da samostalno pronalaze relevantne informacije i da uspostave kritički odnos prema njima;

- unaprede sposobnost svih oblika komunikacije, dijaloga i iskazivanja argumentovanog stava;

- unaprede sposobnost kvalitetne i efikasne saradnje sa drugima (grupnog rada, timskog rada).

IV razred
gimnazija opšteg tipa i gimnazija prirodno-matematičkog smera

(2 časa nedeljno, 64 časa godišnje)

gimnazija društveno-jezičkog smera

(3 časa nedeljno, 96 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

I. SOCIOLOŠKI PRISTUP DRUŠTVU

1. Određenje predmeta i metoda sociologije

2. Moderno i savremeno društvo

3. Nastanak sociologije

4. Pojedinac, kultura i društvo

II. DRUŠTVENA STRUKTURA I DRUŠTVENE PROMENE

1. Društvena struktura i sistem: grupe, organizacije, institucije

2. Društvena struktura i sistem: stratifikacija, pokretljivost

3. Društvena struktura i sistem: društvene uloge, društveni položaji, moć, ugled

4. Društvene nejednakosti

5. Društvene promene i razvoj

6. Društvo i stanovništvo

III. OSNOVNE OBLASTI DRUŠTVENOG ŽIVOTA

1. Sfera rada

2. Ekonomski aspekti društva

3. Kultura

4. Religija

5. Politika

6. Etnički aspekti društva

7. Ideologija

8. Porodica

IV. POJAVE I PROBLEMI SAVREMENOG DRUŠTVA

1. Socijalno-patološke pojave

2. Društvo i prostor

3. Ekološki problemi

4. Globalizacija

5. Mladi u savremenom društvu

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Program Sociologije u gimnaziji podrazumeva da se njegovo puno ostvarenje realizuje u korelaciji sa drugim nastavnim predmetima kao što su građansko vaspitanje, istorija, filozofija, srpski jezik i književnost, psihologija, ustav i prava građana, muzička kultura, likovna kultura, kao i uključivanjem učenika u različite vannastavne aktivnosti.

Sadržaj programa i način njegove realizacije treba da obezbede ostvarenje postavljenih ciljeva i zadataka predmeta, koji se ne odnose samo na sticanje znanja, već i na formiranje stavova i ovladavanje veštinama značajnim za snalaženje u savremenom društvu. Predviđene sadržaje treba prezentovati kroz četiri veće tematske oblasti, koje tretiraju različite teorijske i praktične aspekte sociologije kao naučne discipline: sociološki pristup društvu; društvena struktura i društvene promene; osnovni oblici društvenog života (ekonomski, kulturni, religijski i politički aspekti društva); pojave i problemi savremenog društva. Važno je da učenici razumeju specifičnost sociološkog pristupa društvu, da uoče sličnosti i razlike socioloških orijentacija i nivo njihove primenljivosti. Nastavnicima se preporučuje da sa učenicima diskutuju o specifičnostima ovih pristupa, kao i da koriste primere konkretnih socioloških istraživanja. Učenicima treba omogućiti da u okviru škole organizuju interno sociološko istraživanje na neku od tema za koju su zainteresovani (npr. stavovi mladih o kvalitetu našeg obrazovnog sistema; mladi i slobodno vreme; problem alkoholizma ili narkomanije kod mladih...).

Pojmove poput vrednosti, normi, identiteta i socijalizacije smatramo posebno važnim jer oni predstavljaju neophodni pojmovni aparat za razumevanje osnovnih oblika društvenog života, što će doprineti formiranju autonomnog vrednosnog sistema u skladu sa osnovnim vrednostima pravde, istine, slobode, poštenja i lične odgovornosti i doprineti razvoju ličnog i nacionalnog identiteta uz razvijanje multikulturalizma. Preporučuje se nastavnicima da ove pojmove proširuju i stalno koriste u objašnjenju društvenih pojava, jer je potrebno da učenici uvide da je svet kulture omeđen upravo ljudskim potrebama, normama i vrednostima, da one posreduju između čoveka i društva, i na poseban način oblikuju društvene institucije i čoveka kao individualno i socijalno biće.

Posebnu pažnju treba posvetiti uporednoj analizi različitih socioloških teorija klasa, što je od ključnog značaja za razumevanje društvene strukture i društvenih promena u savremenom društvu. Nastavnike upućujemo da ovu temu dopune i podacima o raslojavanju, odnosima i glavnim izvorima moći, eliti i kvazieliti unutar srpskog društva.

Tema društvenih nejednakosti je posebno važna, pa je treba obraditi kroz niz raznovrsnih primera, koji govore o različitim oblicima nejednakosti (ekonomskih, obrazovnih, rodnih, klasnih, etničkih, globalnih...) u odnosu na njihove različite socijalne i istorijske izvore i posledice po pojedinca i društvo. Od nastavnika se očekuje da sa učenicima diskutuje o uzrocima, oblicima i nivoima nejednakosti u našem društvu, kao i načinima za njihovo eventualno ublažavanje ili iskorenjivanje.

Problemu društvene promene i razvoja treba pristupiti kroz stalno prisutno dvojstvo čoveka i društva, svojstva stalnosti i promenljivosti. Upoznavanje učenika sa ranim i savremenim teorijskim konceptima o društvenoj promeni i njenim pokretačkim mehanizmima i oblicima treba kombinovati sa učeničkim radionicama, u okviru kojih će učenici, na osnovu iznetih stanovišta, biti ohrabreni da iznesu vlastito mišljenje o vrstama. kvalitetu i posledicama društvenih promena u našem društvu. Za učenike je posebno važno da razumeju vlastiti položaj unutar socijalne strukture, kao i postojeće socijalne nejednakosti, koje utiču na stepen njihove vlastite socijalne slobode, kako bi bili u poziciji da kritički promisle i odgovore koji je to put ka društvu koji daje podjednake šanse svima, kao i da uvide značaj društvenih promena na ličnom i opštem planu.

Nastavnici u svom radu, uz postojeće udžbenike, treba da koriste i drugu literaturu relevantnu za sociologiju (originalna autorska dela, brojna teorijska i empirijska sociološka istraživanja, stručne časopise, Statistički godišnjak, ali i - internet, specijalizovane sajtove, odgovarajuće probrane filmove, audio ili video zapise, jer su to oblici komunikacije bliski mladima, na kojima se mogu prepoznati i analizirati mnogi problemi života u savremenom svetu. Važno je da sami nastavnici koriste različite izvore informacija i da na njih upućuju učenike, ali i da osposobe učenike da samostalno pronalaze odgovarajuće informacije i da uspostave kritički odnos prema njima.

Priroda sadržaja ovog predmeta omogućava korišćenje različitih oblika rada i nastavnih metoda, koje angažuju učenike i povećavaju njihovu zainteresovanost. Realizacija programa treba da se odvija u skladu sa principima aktivne, problemske i istraživačke nastave, uz usaglašavanje sadržaja sa odgovarajućim metodičkim aktivnostima. Uz tradicionalni, frontalni oblik, neophodno je primeniti i druge različite oblike radioničarskog rada (simultana individualna aktivnost, rad u parovima ili malim grupama, grupna diskusija, debata...) Preporučuje se primena brojnih tehnika aktivnog i kooperativnog učenja, iskustvenog učenja, učenja otkrićem, upoznavanje sa tehnikama istraživačkog rada kao i projektnog rada. Korišćenjem interaktivnih metoda u prezentovanju određenih tematskih oblasti i pojmova učenike treba podstaći da kritički preispitaju vlastita, odnosno lična i socijalna iskustva i interpretiraju ih u sociološkom ključu - na način koji doprinosi boljem razumevanju aktuelnih socijalnih procesa unutar srpskog i šireg globalnog društvenog konteksta. Učenike treba podsticati da pronalaze informacije, da ih kritički procenjuju, da postavljaju relevantna pitanja, da unapređuju kulturu dijaloga, da argumentovano zastupaju ili osporavaju određena stanovišta ili sopstvene stavove. Vrednovanje učeničkog postignuća treba da uključi, pored stepena usvojenog znanja, svaku od pomenutih aktivnosti učenika, jer je to dobra prilika za procenu napredovanja i davanje povratne informacije. Potrebno je da kontinuiranu evaluaciju i samoevaluaciju primenjuju kako nastavnici, tako i učenici. Učenike treba osposobljavati i ohrabrivati da procenjuju sopstveni napredak u ostvarivanju ciljeva, zadataka i ishoda predmeta, kao i napredak drugih učenika u grupi, uvek uz odgovarajuću argumentaciju.

Sledeći

Prethodni

PSIHOLOGIJA

Cilj i zadaci

Cilj nastave psihologije je da doprinese formiranju zrele, odgovorne, socijalizovane i asertivne osobe kao i podrška razvoju kompetencija značajnih za svakodnevni život i dalji profesionalni razvoj kroz sticanje funkcionalnih znanja o osnovnim karakteristikama psihičkog života i ponašanja čoveka, formiranje stavova i ovladavanje veštinama.

Zadaci nastave psihologije su da učenici:

- steknu osnovna znanjima o psihičkim procesima, osobinama, stanjima i njihovom manifestovanju u ponašanju;

- upoznaju organske osnove i društvene činioce psihičkog života;

- razumeju psihički život osobe kao celinu međusobno povezanih procesa, stanja i osobina;

- razumeju sopstvenu ličnost kao deo društva i sveta oko sebe, uvide značaj otvorenosti za promene i lično angažovanje za sopstveni razvoj i razvoj društva;

- budu samosvesniji, realističniji i odgovorniji prema sebi, drugim ljudima i životnoj sredini;

- ojačaju samosvest i razviju realističnu sliku o sebi, odgovornost prema sebi, drugim ljudima, i životnoj sredini;

- razumeju psihološke osnove međuljudskih odnosa, unaprede komunikacijske veštine, veštine konstruktivnog rešavanja konflikata, asertivnog ponašanja i empatije;

- upoznaju osnovne karakteristike i mogućnosti prevazilaženja frustracija i unutrašnjih konflikata, kao i potencijalnih razvojnih kriza u adolescentnom uzrastu;

- unaprede saradnju sa drugima, kao i sposobnosti za timski rad i negovanje socijalnih i emocionalnih odnosa;

- primenjuju stečena znanja i veštine pri donošenju odluka i rešavanju problema iz svakodnevnog života;

- unaprede sposobnosti za prikupljanje, analizu, organizaciju, kritičku procenu, primenu i prenošenje informacija relevantnih za psihički život čoveka;

- unaprede strategije i tehnike uspešnog učenja i razviju samoefikasnost i pozitivne stavove prema učenju i obrazovanju tokom celog života;

- unaprede sposobnost argumentacije sopstvenih stavova i kritičkog mišljenja;

- neguju intelektualnu radoznalost, moralno rasuđivanje i stvaralačko mišljenje;

- razumeju koncept mentalnog zdravlja i značaj prevencije, unaprede zdrave životne stilove i primenjuju ih svakodnevnom životu;

- razviju stavove i vrednosti značajne za život u savremenom multikulturalnom i demokratski uređenom društvu zasnovane na poštovanju ljudskih prava, toleranciji, solidarnosti, uvažavanju različitosti i rodne ravnopravnosti.

II razred****
oba tipa gimnazije

(Prestalo da važi)

III razred*****
oba tipa gimnazije

(Prestalo da važi)

IV razred
gimnazija prirodno-matematičkog smera

(2 časa nedeljno, 64 časa godišnje)

gimnazija opšteg tipa i gimnazija društveno-jezičkog smera

(3 časa nedeljno, 96 časova godišnje)

1. Određenje filozofije

- Ime i pojam filozofije; pobude za filozofsko istraživanje

- Osnovna filozofska pitanja i discipline (metafizika, gnoseologija, etika)

- Odnos filozofije i mita (religije, nauke i umetnosti)

2. Antička filozofija

- Prikaz problema antičke filozofije

- Pitanje prapočetka

- Problem bića, mnoštva i kretanja

- Značaj suprotnosti za tumačenje prirode

- Problem istine i privida

- Dijalektika i retorika

- Metafizičko određenje stvarnosti

- Vrlina i dobro

- Pitanje individualne sreće

3. Srednjovekovna filozofija

- Prikaz problema srednjovekovne filozofije

- Odnos vere i razuma

- Uloga filozofije u formiranju hrišćanskog učenja

- Problem univerzalija

4. Filozofija novog doba

- Prikaz problema novovekovne filozofije

- Problem metode (Novo shvatanje nauke)

- Problem supstancije

- Problem saznanja

- Načela razuma u pravu i politici

- Problem subjekta: od transcendentalnog ka apsolutnom subjektu

- Problem umne sinteze stvarnosti; priroda kao sistem uma

- Dijalektika

- Um i sloboda

5. Savremena filozofija

- Prikaz problema savremene filozofije

- Odnos prema nasleđu evropske racionalnosti

- Mesto logičke i jezičke analize u savremenoj filozofiji

- Problem egzistencije

- Specifičnost filozofskih metoda: hermeneutika i fenomenologija

- Odnos filozofskih i naučnih metoda

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Razvijanju (povezanosti) znanja, veština, stavova i vrednosti kod učenika pogoduje tematsko i problemsko koncipiranje nastavnih sadržaja koje uspostavlja smisaone veze između pojmova, činjenica, procedura, kao i srodnih sadržaja iz različitih predmeta, i cilja na njihovu primenu u novim obrazovnim kontekstima. Nastava filozofije (logike) ima zadatak da doprinese razvoju opštih ključnih sposobnosti (posebno u oblasti tzv. kritičkog mišljenja), ali i da, povratno, posredstvom onih koje su stečene u drugim oblastima (a to su pre svega jezička, čitalačka, naučna, umetnička pismenost) unapredi opštu performansu učenika, podigne nivo njihove intelektualne i duhovne radoznalosti, osposobi ih da fenomene analiziraju iz perspektive različitih naučnih i umetničkih disciplina i da znanja i stavova sintetizuju u koherentan pogled na svet.

Sadržaji u okviru nastavnih tema nisu detaljno razrađeni kako bi se nastavnicima ostavila sloboda da ih koncipiraju na različite načine, pri tom konsultujući i druge udžbenike i priručnike, kao i materijal koji je dostupan preko interneta.

U realizaciji programa za treći razred, umesto puke analize istinosnih funkcija pomoću tablica, poželjno je u korelaciji sa nastavom matematike produbiti razumevanje implikacije, značaja i upotrebe logičkog računa, a posebno tehnike svođenja na apsurd (ne samo kod dokazivanja tautologija, već i pravila silogističkih figura) na koju se često oslanjaju i filozofski dokazi. Zadatak ne samo ovog dela programa je da pruži jasan logički okvir procedurama koje učenici koriste u nastavi prirodnih nauka i posebno matematike (gde je i u programu za treći razred stavljen akcenat na aksiomatiku, matematičku indukciju, dokaz iz hipoteze itd.). Preporučuje se da vežbanja u dedukciji obuhvate rešavanje zanimljivih logičkih problema, a da se primeni pravila zaključivanja, umesto pukoj teoriji, posveti više pažnje i tome prilagodi planirani fond časova. Tako se praktikovanje neposrednog zaključivanja i njegovo povezivanje sa posrednim može izvoditi kroz redukciju modusa silogizma, na način kako je to učinjeno u Uvodu u logiku i naučni metod Koena i Nejgela, priručniku koji ujedno može da posluži i za izlaganje opštih karakteristika naučnog i drugih vrsta (sa)znanja iz uvodne teme u metodologiji istraživanja. Određeni epistemološki sadržaji (vrste svedočanstva, evidencija, kritičko-racionalna osnova za prihvatanje istine i različita shvatanja istine), iako konceptualno pripadaju drugoj temi, smešteni su u okvir metodologije jer ih je osmišljenije izlagati u kontekstu uvođenja u strukturu naučnog saznanja. Nastavne jedinice navedene u zagradama (u metodološkom delu) ponuđene su kao fakultativne, uz mogućnost da ih nastavnici zamene onima koje bi bile bliže njihovom interesovanju i interesovanju učenika.

Ilustrovanje formalnologičkih i grešaka u dokazu, čije prepoznavanje je važan praktički cilj nastave, predstavlja pogodan projektni zadatak za učenike - oni primere mogu pronaći na internetu, a naročito kritički osluškujući medije i svakodnevnu komunikaciju.

Upoznavanje sa istorijskim razvojem i podelom logike, sa odnosom logike, filozofije i nauke, a pogotovo njenim značajem, ima više efekta kao uvođenje u nastavu filozofije u narednom razredu nego kao uvod u izučavanje same logike, kada bi učenike mogla opteretiti velika količina podataka i novih pojmova kojima su u stanju da ovladaju samo prividno i na spoljašnji način. Ove partije su ostavljene za samu završnicu programa trećeg razreda, pošto se njihovo

stvarno razumevanje može očekivati tek kada se usvoje određena znanja iz logike i opšte metodologije.

Srž nastave filozofije u četvrtom razredu treba da čini obezbeđivanje kreativnog, individualnog i fleksibilnog pristupa problemima filozofije u živoj razmeni između nastavnika i učenika. Uvođenje u filozofiju preko istorije filozofije ne može teći linearno i jednoznačno, jer bi robovalo hronologiji na uštrb traženja smisaonih veza u izlaganju i razumevanju filozofske problematike. Otuda su sadržaji predviđeni programom grupisani u teme koje odgovaraju problemskim celinama kako bi se koncentrisano i svestrano istraživali.

Potrebno je predvideti srazmerno veći broj časova za savlađivanje karakterističnih problema antičke filozofije, kada se zapravo odvija i postepeno uvođenje učenika u filozofska pitanja, terminologiju i način mišljenja. Odnos filozofije prema religiji, nauci i umetnosti umesnije je obrađivati u konkretnom epohalnom kontekstu srednjovekovne odnosno novovekovne filozofije, a ne u uvodnim partijama.

Računajući sa gotovo izvesnim teškoćama koje učenici mogu imati u razumevanju ezoterične problematike i jezika pojedinih pravaca u savremenoj filozofiji, preporučuje se da njihovo upoznavanje bude stvar izbora i dogovora učenika i nastavnika, a da se kao obavezni obrade samo oni konceptualni sklopovi koji su na duži rok i karakteristično odredili misaoni okvir u kome filozofija korespondira sa izazovima naše epohe: 1) logički pozitivizam i analitička filozofija preko relevantnih predstavnika, 2) voluntarizam (Niče i Šopenhauer), 3) linija: fenomenologija (Huserl) - filozofija egzistencije (Kjerkegor, Jaspers, Hajdeger, Sartr) - filozofska hermeneutika.

Rasterećenje programa od suvišne faktografije treba da se ogleda i u selekciji sadržaja koje nude udžbenici i osposobljavanju učenika da ih čitaju prateći problemske veze. Ovde su nastavnici pozvani da koriste tekst - analizu i različite aktivne, participativne i kooperativne metode obučavanja u veštini artikulisanja filozofskih problema i načina njihovog rešavanja.

Naime, ostvarenju cilja i zadataka obrazovanja u filozofiji može voditi samo nastava u kojoj je naglasak na problemskom pristupu, samostalnim i timskim istraživačkim zadacima koji osposobljavaju učenike za izgradnju vlastitih strategija učenja i kritičko korišćenje različitih izvora i sredstava informisanja, u kojoj se lako i često pokreće razgovor ili rasprava, razmenjuju uvidi i integrišu svakodnevna iskustva, učenici podstiču da koriste znanja stečena i van škole, uvažavaju individualne razlike u načinu učenja i brzini napredovanja, izborom tema prate i razvijaju njihova interesovanja i pruža pomoć u profesionalnoj orijentaciji.

Ocenjuju se nivoi postignuća u svim znanjima, umenjima, sposobnostima i veštinama navedenim u ciljevima i zadacima izučavanja predmeta, raznovrsnim metodama i instrumentima, tokom svih časova, a ne samo onih namenjenih utvrđivanju ili sistematizaciji, kako bi ocena uistinu imala informativnu, motivacionu i orijentacionu ulogu kada je u pitanju napredovanje učenika.

Vrednuju se celoviti pismeni i usmeni odgovori na postavljena pitanja, ali i aktivnost koju učenici ispoljavaju na času, pre svega spremnost na saradnju i intelektualnu razmenu u diskusiji sa drugima, kućna priprema za najavljenu temu časa (npr. upoznavanje sa tekstualnim materijalom, obrada ponuđenih asimilacionih tabela, sastavljanje liste ključnih pojmova i sl.), doprinos vlastitom usavršavanju kroz dodatno čitanje preporučene literature, lično istraživanje i prikupljanje relevantnog materijala, samostalna ili timska priprema i prezentovanje projektnih zadataka. Oceni doprinose i ispoljena spremnost da se savladaju ključni zadaci predmeta,

iskazano intelektualno interesovanje za probleme filozofije (logike), kao i sposobnost da se znanja, veštine i stavovi usvajaju i razvijaju u integraciji sa njihovim ovladavanjem u drugim nastavnim predmetima. Pored redovne usmene razmene, preporučuje se uključivanje pisanih radova/eseja i testova u sistematizacije gradiva sa ciljem da svi učenici (pod jednakim okolnostima i u istom trenutku) demonstriraju poznavanje zaokruženih tematskih celina, nivo sposobnosti da primene metaznanja i naučene tehnike filozofske/logičke analize, evaluiraju ponuđeni materijal, artikulišu određenu filozofsku (ili ličnu) poziciju i samostalno se (efektivno) izraze.

Više nivoe postignuća (prikupljanje i obradu materijala, kreativnu prezentaciju i fluentno izlaganje) učenici pokazuju u projektnim radovima koje kao pojedinci ili u timu pripremaju na izabranu temu.

Pokretanje rasprava (ili učešće u njima) važan je deo usavršavanja logičkih sposobnosti i razvijanja (artikulacije i odbrane) ličnih ili kolektivnih vrednosnih stavova, ali i učenja kako da se tolerišu tuđi. Iako te kompetencije nisu ciljno i sistematski razvijane tokom školovanja, njihovo uključivanje u postignuća koja treba ocenjivati svakako će fokusirati pažnju nastavnika i učenika na ovaj ključni segment u transferu filozofskih znanja na vannastavne kontekste. Shodno tome, treba podsticati učenikovo sudelovanje u prigodnim diskusijama, debatama, razjašnjenjima, analizama tekstualnih predložaka, logičkim obradama ključnih pojmova i koncepata, formulaciji pitanja i problema kao zadataka časa, ili različitim formama prezentacije.

ISTORIJA

II razred****
gimnazija društveno-jezičkog smera i gimnazija opšteg tipa

(Prestalo da važi)

II razred****
gimnazija prirodno-matematičkog smera

(Prestalo da važi)

III razred*****
gimnazija društveno-jezičkog smera

(Prestalo da važi)

III razred*****
gimnazija prirodno-matematičkog smera

(Prestalo da važi)

IV razred
gimnazija opšteg tipa

(2 časa nedeljno, 64 časa godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

I tema: EVROPA I SVET U DRUGOJ POLOVINI XIX I POČETKOM XX VEKA

- Nova slika Evrope posle ujedinjenja Italije i Nemačke: nove i stare sile i njihova borba za politički, diplomatski i ekonomski prestiž

- Berlinski kongres i preoblikovanje jugoistočne Evrope

- Vreme napetosti (politika, borba za kolonije, privredna i vojna konkurencija, političke ideje - liberalizam, radikalizam, nacionalizam, socijaldemokratija, komunizam…)

- "Lepa epoha": kultura, nauka, tehnološki napredak, prosveta

II tema: NEZAVISNE DRŽAVE SRBIJA I CRNA GORA

- Srbija između Austrougarske i Rusije (1878-1903)

- Politički, privredni i kulturno-prosvetni razvoj u Srbiji (1903-1914)

- Crna Gora od 1878. do 1914.

- Srbija i Crna Gora i srpski narod u Austrougarskoj i Osmanskom carstvu

- Balkanski ratovi (1912-1913)

III tema: PRVI SVETSKI RAT

"Veliki rat"

- Evropa na putu ka ratu (politika, privreda, nauka, kultura i obrazovanje)

- Savezništva i frontovi

- Hronologija ratnih dejstava

- Svakodnevni život u ratu

- Revolucije u Rusiji

- Ratno angažovanje SAD

Srbija u "Velikom ratu"

- Srbija uoči Prvog svetskog rata

- Srbija i saveznička sile

- Hronologija ratnih dejstava (najvažnije bitke, povlačenje preko Albanije, okupacija i teror, ustaničke borbe, Solunski front, unutrašnjepolitički sukobi, oslobođenje)

- Svakodnevni život u ratu

- Srbija i jugoslovenska ideja (od Niške do Ženevske deklaracije)

- Posledice rata

IV tema: EVROPA I SVET IZMEĐU SVETSKIH RATOVA

- Posledice "Velikog rata" (nestanak carstava i stvaranje novih država, Mirovna konferencija u Parizu, Liga naroda, kriza demokratije i pojava totalitarnih ideja)

- Velika ekonomska kriza i njene posledice

- Kultura, nauka i prosveta

- Liberalne demokratije (SAD, Velika Britanija, Francuska…)

- Sovjetska Rusija

- Fašizam i nacionalsocijalizam (Italija, Nemačka, građanski rat u Španiji)

- Svet na putu ka novom ratu (rušenje "versajskog poretka", anšlus Austrije, Minhenski sporazum, pakt Molotov-Ribentrop)

V tema: JUGOSLOVENSKA KRALJEVINA

- Nova država (ujedinjenje, prostor i društvo, granice, okruženje, saveznici i protivnici)

- Državno, društveno i političko uređenje (1918-1929)

- Lični režim kralja Aleksandra i ideologija integralnog jugoslovenstva (1929-1935)

- Politički i nacionalni sukobi (1935-1939)

- Međunarodni položaj i spoljna politika (1918-1939)

- Ekonomski i kulturno-prosvetni razvoj jugoslovenske države (1918-1941)

- Jugoslavija u vreme izbijanja Drugog svetskog rata: preuređenje države i promena međunarodnog položaja (1939-1941)

VI tema: DRUGI SVETSKI RAT

Svet u Drugom svetskom ratu

- Savezništva i frontovi

- Hronologija ratnih dejstava i prelomni događaji (1939-1945)

- Promena granica i okupacioni sistemi

- Rasizam, genocid i holokaust

- Kraj rata i njegove posledice

- Svakodnevni život u ratu

Jugoslavija u Drugom svetskom ratu

- Od diplomatskog pritiska do rata (međunarodna diplomatska kriza, borba za jugoslovenski prostor i vrhunac krize 25. i 27. mart 1941)

- Vojni poraz (Aprilski rat, kapitulacija i rasparčavanje, NDH)

- Okupacija (okupacioni sistemi, represivna politika, genocid i teror)

- Otpori okupaciji i fašizmu (ustanci, antiokupacione snage srpskog građanstva; suprotstavljeni nacionalni, vojni i politički pokreti)

- Hronologija ratnih dejstava (jugoslovensko ratište u kontekstu svetskog rata)

- Ideološki koncepti i uređenje buduće države (srpsko-hrvatski spor u emigraciji, AVNOJ, nacionalna politika Ravnogorskog pokreta, Druga prizrenska liga)

- Jugoslavija i Balkan u odnosima i planovima velikih sila

- Kraj rata i njegove posledice

- Svakodnevni život u ratu

VII tema: SVET POSLE DRUGOG SVETSKOG RATA

Posleratni svet i njegove suprotnosti

- Od ratnog savezništva do Hladnog rata

- Blokovska podela, ekonomske i političke integracije

- Treći svet i dekolonizacija

- Politički, privredni, društveni, kulturni i naučni razvoj

- Svet u savremenom dobu (raspad SSSR, nestanak Istočnog bloka, EU, globalizacija, naučno-tehnološka revolucija)

Jugoslavija posle Drugog svetskog rata

- Unutrašnjepolitički odnosi i spoljnopolitički položaj (1945-1948)

- Jugoslavija između Istoka i Zapada: u potrazi za novom spoljnopolitičkom i unutrašnjepolitičkom orijentacijom

- Politički, privredni, društveni i kulturni razvoj

- Nestanak jugoslovenske države

- Srpska država u savremenom dobu

IV razred
gimnazija društveno-jezičkog smera

(3 časa nedeljno, 96 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

I tema: EVROPA I SVET U DRUGOJ POLOVINI XIX I POČETKOM XX VEKA

- Nova slika Evrope posle ujedinjenja Italije i Nemačke: nove i stare sile i njihova borba za politički, diplomatski i ekonomski prestiž

- Berlinski kongres i preoblikovanje jugoistočne Evrope

- Vreme napetosti (politika, borba za kolonije, privredna i vojna konkurencija, političke ideje - liberalizam, radikalizam, nacionalizam, socijaldemokratija, komunizam…)

- "Lepa epoha": kultura, nauka, tehnološki napredak, prosveta

II tema: NEZAVISNE DRŽAVE SRBIJA I CRNA GORA

- Srbija između Austrougarske i Rusije (1878-1903)

- Politički, privredni i kulturno-prosvetni razvoj u Srbiji (1903-1914)

- Crna Gora od 1878. do 1914.

- Srbija i Crna Gora i srpski narod u Austrougarskoj i Osmanskom carstvu

- Balkanski ratovi (1912-1913)

III tema: PRVI SVETSKI RAT

"Veliki rat"

- Evropa na putu ka ratu (politika, privreda, nauka, kultura i obrazovanje)

- Savezništva i frontovi

- Hronologija ratnih dejstava

- Svakodnevni život u ratu

- Revolucije u Rusiji

- Ratno angažovanje SAD

Srbija u "Velikom ratu"

- Srbija uoči Prvog svetskog rata

- Srbija i savezničke sile

- Hronologija ratnih dejstava (najvažnije bitke, povlačenje preko Albanije, okupacija i teror, ustaničke borbe, Solunski front, unutrašnjepolitički sukobi, oslobođenje)

- Svakodnevni život u ratu

- Srbija i jugoslovenska ideja (od Niške do Ženevske deklaracije)

- Posledice rata

IV tema: EVROPA I SVET IZMEĐU SVETSKIH RATOVA

- Posledice Velikog rata (nestanak carstava i stvaranje novih država, Mirovna konferencija u Parizu, Liga naroda, kriza demokratije i pojava totalitarnih ideja)

- Velika ekonomska kriza i njene posledice

- Kultura, nauka i prosveta

- Liberalne demokratije (SAD, Velika Britanija, Francuska…)

- Sovjetska Rusija

- Fašizam i nacionalsocijalizam (Italija, Nemačka, građanski rat u Španiji)

- Svet na putu ka novom ratu (rušenje "versajskog poretka", anšlus Austrije, Minhenski sporazum, pakt Molotov-Ribentrop)

V tema: JUGOSLOVENSKA KRALJEVINA

- Nova država (ujedinjenje, prostor i društvo, granice, okruženje, saveznici i protivnici)

- Državno, društveno i političko uređenje (1918-1929)

- Lični režim kralja Aleksandra i ideologija integralnog jugoslovenstva (1929-1935)

- Politički i nacionalni sukobi (1935-1939)

- Međunarodni položaj i spoljna politika (1918-1939)

- Ekonomski i kulturno-prosvetni razvoj jugoslovenske države (1918-1941)

- Jugoslavija u vreme izbijanja Drugog svetskog rata: preuređenje države i promena međunarodnog položaja (1939-1941)

VI tema: DRUGI SVETSKI RAT

Svet u Drugom svetskom ratu

- Savezništva i frontovi

- Hronologija ratnih dejstava i prelomni događaji (1939-1945)

- Promena granica i okupacioni sistemi

- Rasizam, genocid i holokaust

- Kraj rata i njegove posledice

- Svakodnevni život u ratu

Jugoslavija u Drugom svetskom ratu

- Od diplomatskog pritiska do rata (međunarodna diplomatska kriza, borba za jugoslovenski prostor i vrhunac krize 25. i 27. mart 1941)

- Vojni poraz (Aprilski rat, kapitulacija i rasparčavanje, NDH)

- Okupacija (okupacioni sistemi, represivna politika, genocid i teror)

- Otpori okupaciji i fašizmu (ustanci, antiokupacione snage srpskog građanstva; suprotstavljeni nacionalni, vojni i politički pokreti)

- Hronologija ratnih dejstava (jugoslovensko ratište u kontekstu svetskog rata)

- Ideološki koncepti i uređenje buduće države (srpsko-hrvatski spor u emigraciji, AVNOJ, nacionalna politika Ravnogorskog pokreta, Druga prizrenska liga)

- Jugoslavija i Balkan u odnosima i planovima velikih sila

- Kraj rata i njegove posledice

- Svakodnevni život u ratu

VII tema: SVET POSLE DRUGOG SVETSKOG RATA

Posleratni svet i njegove suprotnosti

- Od ratnog savezništva do Hladnog rata

- Blokovska podela, ekonomske i političke integracije

- Treći svet i dekolonizacija

- Politički, privredni, društveni, kulturni i naučni razvoj

- Svet u savremenom dobu (raspad SSSR, nestanak Istočnog bloka, EU, globalizacija, naučno-tehnološka revolucija)

Jugoslavija posle Drugog svetskog rata

- Unutrašnjepolitički odnosi i spoljnopolitički položaj (1945-1948)

- Jugoslavija između Istoka i Zapada: u potrazi za novom spoljnopolitičkom i unutrašnjepolitičkom orijentacijom

- Politički, privredni, društveni i kulturni razvoj

- Nestanak jugoslovenske države

- Srpska država u savremenom dobu

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Nastavni sadržaji predmeta Istorija koncipirani su tako da učenicima gimnazije pruže celovitu sliku o praistorijskom i istorijskom dobu.

Polaznu tačku čine cilj i zadaci ovog predmeta, čija realizacija treba da bude prilagođena uzrastu i razvojnim karakteristikama učenika. Sadržaje treba prilagođavati učenicima, kako bi najlakše i najbrže dostigli navedene ciljeve. Nastavnik ima slobodu da sam odredi raspored i dinamiku aktivnosti za svaku temu, uvažavajući cilj i zadatke predmeta.

Program se može dopuniti sadržajima iz prošlosti zavičaja, čime se kod učenika postiže jasnija predstava o istorijskoj i kulturnoj baštini u njihovom kraju (arheološka nalazišta, kulturno-istorijski spomenici, muzejske zbirke...).

U gimnazijama na nastavnom jeziku neke od nacionalnih manjina mogu se, osim sadržaja iz njihove istorije koji su dati u programu, obraditi i prošireni nastavni sadržaji iz prošlosti tog naroda. Pri tome, nastavnici će nastojati da, korišćenjem raznovrsnih izvora i relevantne istoriografske i etnografsko-antropološke literature, učenicima pruže mogućnost da steknu jasnu predstavu o prošlosti naroda kome pripadaju, ali i okruženja u kome žive: kakav im je bio način života i koje su značajne ličnosti obeležile njihovu istoriju.

Važno je iskoristiti velike mogućnosti koje istorija kao narativni predmet pruža u podsticanju učeničke radoznalosti, koja je u osnovi svakog saznanja. Nastavni sadržaji treba da budu predstavljeni kao "priča", bogata informacijama i detaljima, kako bi istorijski događaji, pojave i procesi bili predočeni jasno, detaljno i dinamično. Nastava bi trebalo da pomogne učenicima u stvaranju što jasnije predstave ne samo o tome šta se desilo, već i zašto se desilo i kakve su posledice proistekle.

Posebno mesto u nastavi istorije imaju pitanja, ona koja postavlja nastavnik učenicima, i ona koja dolaze od učenika, podstaknuta onim što su čuli u učionici ili što su saznali van nje, koristeći različite izvore informacija. Dobro osmišljena pitanja nastavnika imaju podsticajnu funkciju za razvoj istorijskog mišljenja i kritičke svesti, kako u fazi utvrđivanja i sistematizacije gradiva, tako i u obradi nastavnih sadržaja. U zavisnosti od cilja koji nastavnik želi da ostvari, pitanja mogu imati različite funkcije: fokusiranje pažnje na neki sadržaj ili aspekt, podsticanje poređenja, traganje za pojašnjenjem itd.

Poželjno je što više koristiti različite oblike organizovane aktivnosti učenika (individualni rad, rad u paru, rad u grupi, radionice ili domaći zadaci, kao što su seminarski radovi, prezentacije, samostalni i grupni projekti...).

Da bi shvatio događaje iz prošlosti, učenik treba da ih "oživi" u svom umu, u čemu veliku pomoć može pružiti upotreba različitih istorijskih tekstova, karata i drugih izvora istorijskih podataka (dokumentarni i igrani video i digitalni materijali, muzejski eksponati, ilustracije), obilaženje kulturno-istorijskih spomenika i posete ustanovama kulture. Korišćenje istorijskih karata izuzetno je važno, jer omogućava učenicima da na očigledan i slikovit način dožive prostor na kome su se događaji odvijali, olakšavajući im praćenje promena na određenoj teritoriji.

Treba iskoristiti i uticaj nastave istorije na razvijanje jezičke i govorne kulture (besedništva), budući da istorijski sadržaji bogate i oplemenjuju jezički fond učenika. Neophodno je imati u vidu integrativnu funkciju istorije, koja u obrazovnom sistemu, gde su znanja podeljena po nastavnim predmetima, pomaže učenicima da shvate povezanost i uslovljenost geografskih, ekonomskih i kulturnih uslova života čoveka kroz prostor i vreme. Treba izbegavati fragmentarno i izolovano učenje istorijskih činjenica, jer ono ima najkraće trajanje u pamćenju i najslabiji transfer u sticanju drugih znanja i veština.

Kako bi ciljevi nastave istorije bili što potpunije ostvareni, preporučuje se i primena didaktičkog koncepta multiperspektivnosti.

Određene teme, po mogućnosti, treba realizovati sa odgovarajućim sadržajima iz srodnih predmeta, a posebnu pažnju treba posvetiti osposobljavanju učenika za efikasno korišćenje informaciono-komunikacionih tehnologija (upotreba Interneta, pravljenje *Power point* prezentacija, korišćenje digitalnih audio-vizuelnih materijala i izrada referata i maturskog rada).

GEOGRAFIJA

II razred****
oba tipa gimnazije

(Prestalo da važi)

III razred*****
oba tipa gimnazije

(Prestalo da važi)

BIOLOGIJA

II razred****
gimnazija opšteg tipa

(Prestalo da važi)

III razred*****
gimnazija opšteg tipa

(Prestalo da važi)

IV razred
gimnazija opšteg tipa

(2 časa nedeljno, 64 časa godišnje, 4 vežbe)

SADRŽAJI PROGRAMA

I OSNOVI MOLEKULARNE BIOLOGIJE

Predmet i značaj izučavanja molekularne biologije. Molekulska osnova bioloških procesa. Interdisciplinarnost molekularne biologije.

Molekulske osnove nasleđivanja. Nukleinske kiseline i njihova osnovna struktura. Struktura i funkcija DNK kao molekulska osnova za očuvanje i prenošenje genetskih informacija. Replikacija DNK. Struktura RNK. Vrste i funkcije RNK.

Biosinteza belančevina. Genetički kod, transkripcija, translacija i biosinteza proteina. Uloga ribozoma u biosintezi proteina.

Geni. Definicija gena na molekularnom nivou. Molekulsko objašnjenje odnosa gena, proteina kao genskih proizvoda i genotipskih osobina. Biohemijska osnova razvića i diferencijacija organizama.

Genetički inženjering. Mogućnosti intervenisanja i menjanja naslednog materijala.

Vežba: izolovanje DNK i RNK

II BIOLOGIJA RAZVIĆA ŽIVOTINJA

Polne ćelije (gameti); Oogeneza; Spermatogeneza.

Oplođenje: Spoljašnje i unutrašnje oplođenje; Oviparnost, ovoviparnost, viviparnost; Vrste jajnih ćelija i način deobe jajnih ćelija.

Rani stupnjevi embriogeneze i organogeneza.

Rast: Rast ćelije, organa i organizma.

Embrionalni omotači. Postembrionalno razviće. Metamorfoza i regeneracija.

Starenje.

Ontogenetsko razviće. Prenatalni period; Preembrionalni, embrionalni i fetalni period; Rađanje; Neonatalni period; Juvenilni period; Prepubertalni i pubertalni period; Adultni period.

Vežba: posmatranje trajnih mikroskopskih preparata ili odgovarajućih modela različitih stupnjeva ontogenetskog razvića.

III MEHANIZMI NASLEĐIVANJA

Organizacija i mehanizmi prenošenja genetičkog materijala.

Osnovna pravila nasleđivanja.

Izvori genetičke varijabilnosti; kombinovanje gena i hromozoma.

Promene genetičkog materijala.

Genske mutacije - postanak, učestalost i efekat dejstva.

Mehanizmi popravke oštećenja DNK. Hromozomske aberacije.

Tipovi i primeri nasleđivanja osobina kod biljaka i životinja.

Uticaj sredine na izazivanje naslednih promena.

Jonizujuća zračenja kao izazivači naslednih promena.

Genetička kontrola razvića.

Varijabilnost i nasleđivanje kvantitativnih osobina.

Genetička struktura populacija.

Dinamika održavanja genetičke polimorfnosti populacije.

Veštačka selekcija i oplemenjivanje biljaka i životinja.

Naslednost i variranje osobina kod ljudi.

Nasledne bolesti.

Genetička uslovljenost čovekovog ponašanja.

Vežba: izrada rodoslova

Vežba: izrada računskih zadataka iz genetike

IV EKOLOGIJA, ZAŠTITA I UNAPREĐIVANJE ŽIVOTNE SREDINE I ODRŽIVI RAZVOJ

1. Osnovni pojmovi i principi ekologije

Definicija, predmet ispitivanja i značaj ekologije.

Uslovi života i pojam ekoloških faktora. Odnos organizama i životne sredine.

Klasifikacija ekoloških faktora - abiotički i biotički faktori. Dejstvo i značaj ekoloških faktora. Ekološka valenca.

Adaptacija na različite uslove života. Životna forma - pojam, primeri i klasifikacija.

Pojam populacije i njene osnovne odlike. Brojnost i gustina populacije. Prostorni raspored. Natalitet i mortalitet. Uzrasna i polna struktura populacije. Promena brojnosti populacije.

Životna zajednica (biocenoza) kao sistem populacija. Sastav i struktura životnih zajednica. Trofički odnosi i tipovi ishrane. Lanci i mreže lanaca ishrane. Trofičke piramide.

Ekološka niša - pojam, primeri. Životno stanište.

Ekosistem kao jedinstvo biotopa i biocenoze. Kruženje materije i proticanje energije kroz ekosistem. Tipovi i klasifikacija ekosistema. Preobražaji ekosistema.

Biosfera - jedinstveni ekološki sistem Zemlje. Biogeohemijski ciklus u biosferi. Procesi kruženja ugljenika, azota, kiseonika i vode.

Životne oblasti. Oblast mora i okeana. Oblast kopnenih voda. Suvozemna oblast života.

2. Zaštita i unapređivanje životne sredine i održivi razvoj

Koncept održivog razvoja.

Čovek i njegov odnos prema neživoj i živoj prirodi.

Ekološke promene u prirodi pod dejstvom čoveka.

Promene fizičkih uslova sredine. Promene u sastavu živog sveta. Proces domestifikacije zemljišta, biljaka i životinja. Procesi urbanizacije i industrijalizacije. Genetički i zdravstveni efekti narušene i zagađene životne sredine.

Pojam, izvori i vrste zagađivanja i narušavanja životne sredine i mogućnosti zaštite. Izvori zagađivanja voda, vazduha, zemljišta i hrane.

Sistemi praćenja stanja životne sredine.

Buka. Delovanje buke na organizam čoveka i zaštitne mere protiv buke. Vibracije.

Zračenje. Prirodno i veštačko zračenje. Biološki efekti zračenja. Kontrola i zaštita.

Ekološke osnove prostornog planiranja i uređenja prostora.

3. Zaštita prirode

Problemi ugroženosti žive i nežive prirode. Savremeni pristupi i mogućnosti zaštite ugrožene flore, faune, ekosistema i predeonih celina.

Projektna aktivnost: timski istraživački projekat vezan za problematiku ugrožavanja neposredne životne sredine uz poštovanje principa održivog razvoja.

V OSNOVNI PRINCIPI EVOLUCIONE BIOLOGIJE

Teorije evolucije

Darvinizam i savremena objašnjenja evolucionih procesa. Mehanizmi evolucionih procesa; mutacije; genetički drift, protok gena.

Prirodna selekcija i adaptacije.

Postanak vrsta i teorije specijacije.

Postanak života.

Evolucija i filogenija.

Poreklo čoveka.

Biološka i kulturna evolucija čoveka.

Uticaj čoveka na pravac i brzinu evolucionih procesa.

II razred****
gimnazija društveno-jezičkog smera

(Prestalo da važi)

III razred*****
gimnazija društveno-jezičkog smera

(Prestalo da važi)

II razred****
gimnazija prirodno-matematičkog smera

(Prestalo da važi)

III razred*****
gimnazija prirodno-matematičkog smera

(Prestalo da važi)

IV razred
gimnazija prirodno-matematičkog smera

(3 časa nedeljno, 96 časova godišnje, 4 vežbe)

SADRŽAJI PROGRAMA

I OSNOVI MOLEKULARNE BIOLOGIJE

Predmet i značaj izučavanja molekularne biologije. Molekulska osnova bioloških procesa. Interdisciplinarnost molekularne biologije.

Molekulske osnove nasleđivanja. Nukleinske kiseline i njihova osnovna struktura. Struktura i funkcija DNK kao molekulska osnova za očuvanje i prenošenje genetskih informacija. Replikacija DNK. Struktura RNK. Vrste i funkcije RNK.

Biosinteza belančevina. Genetički kod, transkripcija, translacija i biosinteza proteina. Uloga ribozoma u biosintezi proteina.

Geni. Definicija gena na molekularnom nivou. Molekulsko objašnjenje odnosa gena, proteina kao genskih proizvoda i genotipskih osobina. Biohemijska osnova razvića i diferencijacija organizama.

Genetički inženjering. Mogućnosti intervenisanja i menjanja naslednog materijala.

Vežba: izolovanje DNK i RNK

II BIOLOGIJA RAZVIĆA ŽIVOTINJA

Polne ćelije (gameti): Oogeneza; Spermatogeneza.

Oplođenje: Spoljašnje i unutrašnje oplođenje; Oviparnost, ovoviparnost, viviparnost; Vrste jajnih ćelija i način deobe jajnih ćelija.

Rani stupnjevi embriogeneze: Embrionalna indukcija; determinacija i diferencijacija ćelije.

Rast ćelije, organa i organizma.

Embrionalni omotači.

Postembrionalno razviće: Metamorfoza i regeneracija.

Starenje.

Ontogenetsko razviće. Prenatalni period: preembrionalni, embrionalni i fetalni period. Rađanje i neonatalni period. Juvenilni period: prepubertalni i pubertalni period. Adultni period.

Vežba: posmatranje trajnih mikroskopskih preparata ili odgovarajućih modela različitih stupnjeva ontogenetskog razvića.

III MEHANIZMI NASLEĐIVANJA

Organizacija i mehanizmi prenošenja genetičkog materijala.

Osnovna pravila nasleđivanja.

Izvori genetičke varijabilnosti; kombinovanje gena i hromozoma.

Promene genetičkog materijala.

Genske mutacije - postanak, učestalost i efekat dejstva.

Mehanizmi popravke DNK oštećenja. Hromozomske aberacije.

Tipovi i primeri nasleđivanja osobina kod biljaka i životinja.

Uticaj sredine na izazivanje naslednih promena.

Jonizujuća zračenja kao izazivači naslednih promena.

Genetička kontrola razvića.

Varijabilnost i nasleđivanje kvantitativnih osobina.

Genetička struktura populacija.

Dinamika održavanja genetičke polimorfnosti populacije.

Veštačka selekcija i oplemenjivanje biljaka i životinja.

Naslednost i variranje osobina kod ljudi.

Nasledne bolesti.

Genetička uslovljenost čovekovog ponašanja.

Vežba: izrada rodoslova.

Vežba: izrada računskih zadataka iz genetike.

IV EKOLOGIJA, ZAŠTITA I UNAPREĐIVANJE ŽIVOTNE SREDINE I ODRŽIVI RAZVOJ

1. Osnovni pojmovi i principi ekologije

Definicija, predmet ispitivanja i značaj ekologije.

Uslovi života i pojam ekoloških faktora. Odnos organizma i životne sredine.

Klasifikacija ekoloških faktora. Klimatski faktori (toplota, svetlost, voda i vlažnost, vazdušni pokreti), edafski faktori, hemizam sredine, biotički faktori. Dejstvo i značaj ekoloških faktora. Ekološka valenca.

Adaptacija na različite uslove života. Životna forma - pojam, primeri i klasifikacija.

Pojam populacije i njene osnovne odlike. Brojnost i gustina populacije. Prostorni raspored. Natalitet i mortalitet. Uzrasna i polna struktura populacije. Promena brojnosti populacije.

Životna zajednica (biocenoza) kao sistem populacija. Sastav i struktura životnih zajednica. Trofički odnosi i tipovi ishrane. Lanci i mreže lanaca ishrane. Trofičke piramide.

Ekološka niša - pojam, primeri. Životno stanište.

Ekosistem kao jedinstvo biotopa i biocenoze. Kruženje materije i proticanje energije kroz ekosistem. Tipovi i klasifikacija ekosistema. Preobražaji ekosistema.

Biosfera - jedinstveni ekološki sistem Zemlje. Biogeohemijski ciklusi u biosferi. Procesi kruženja ugljenika, kiseonika, azota i vode. Biotički sistemi biosfere. Ekološki sistemi.

Životne oblasti. Oblast mora i okeana. Oblast kopnenih voda. Suvozemna oblast života.

2. Zaštita i unapređivanje životne sredine i održivi razvoj

Koncept održivog razvoja.

Čovek i njegov odnos prema neživoj i živoj prirodi.

Ekološke promene u prirodi pod uticajem čoveka. Promene fizičkih uslova sredine. Promene u sastavu živog sveta. Procesi domestifikacije zemljišta, biljaka i životinja. Procesi urbanizacije i industrijalizacije. Genetički i zdravstveni efekti narušene i zagađene životne sredine.

Pojam, izvori i vrste zagađivanja i narušavanja životne sredine i mogućnosti zaštite. Izvori zagađivanja voda, vazduha, zemljišta i hrane.

Sistemi praćenja stanja životne sredine.

Buka. Delovanje buke na organizam čoveka i zaštitne mere protiv buke. Vibracije.

Zračenje. Prirodno i veštačko zračenje. Biološki efekti zračenja. Problem deponovanja radioaktivnih otpadaka. Kontrola i zaštita.

Principi i metode planiranja i uređivanja prostora. Ekološke osnove prostornog planiranja i uređenja prostora.

Vežbe: Prikupljanje podataka o stanju i ugroženosti životne sredine i predlaganje odgovarajućih mera zaštite.

3. Zaštita prirode

Problemi ugroženosti i zaštita žive i nežive prirode. Savremeni pristup i mogućnosti zaštite ugrožene flore, faune i životnih zajednica. Mogućnosti rekultivacije i revitalizacije ekosistema i predela.

Projektna aktivnost: timski istraživački projekat vezan za problematiku ugrožavanja neposredne životne sredine uz poštovanje principa održivog razvoja.

V OSNOVNI PRINCIPI EVOLUCIONE BIOLOGIJE

Abiogena evolucija i postanak organskih sistema.

Postanak prvobitnih organizama.

Najvažniji stupnjevi u procesu evolucije života na Zemlji.

Filogenetski razvoj živih bića (biljaka i životinja).

Evolucione teorije.

Darvinizam i savremena objašnjenja evolucionih procesa.

Mehanizmi evolucionih procesa; mutacije, genetički drift, protok gena.

Prirodna selekcija.

Adaptacija i prirodna selekcija.

Koevolucija u ekološkim sistemima.

Postanak vrsta i teorije specijacije.

Postanak evolucionih novina.

Poreklo čoveka.

Biološka i kulturna evolucija čoveka.

Sociobiologija.

Uticaj čoveka na pravac i brzinu evolucionih procesa.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Program za gimnazije je tako koncipiran da predstavlja nastavak programa biologije za osnovnu školu i sa njim čini jedinstvenu celinu. Sadržaji programa imaju opšteobrazovni karakter i treba da doprinesu formiranju opšte kulture učenika. Istovremeno, struktura programa daje solidnu osnovu za izučavanje onih bioloških disciplina i drugih prirodnih i tehničkih nauka za koje se učenici opredeljuju u toku daljeg školovanja.

Razlike u obimu nastavnih sadržaja za različite tipove gimnazija javljaju se zbog različitog broja časova u okviru kojih se program izvodi. Najpotpuniji program, sa najširim obimom, dat je za gimnaziju prirodno-matematičkog smera. Iako su neki delovi programa isti i za druga dva tipa gimnazije, obim nastavnih sadržaja u okviru programa je različit i nastavnici su obavezni da se tog obima pridržavaju.

Program za gimnaziju je strukturiran tako da su pojedine oblasti podeljene na nastavne teme, koje predstavljaju logičke celine. Nastavne teme su raščlanjene na nastavne jedinice u okviru kojih se bliže određuju konkretni nastavni sadržaji. Nastavnik određuje potreban broj časova za realizaciju svake teme.

Uzimajući u obzir strukturu programskih sadržaja biologije za prvi, drugi, treći i četvrti razred gimnazije, može se primeniti široki opseg različitih oblika, didaktičkih modela, metoda i sredstava nastavnog rada.

Vežbe i drugi tipovi časova koji su predviđeni, treba da se realizuju prevashodno primenom:

- prirodnih nastavnih sredstava (preparovan botanički i zoološki materijal, mikroskopski preparati, preparati u fiksativu, skeleti i njihovi delovi, paleontološke zbirke...). Ukoliko prirodna nastavna sredstva nisu dostupna, mogu se primeniti modeli, a potom i druga vizuelna nastavna sredstva;

- aktivnih nastavnih oblika (rad u paru - kooperativni rad, rad u grupi);

- aktivnih nastavnih metoda (metoda demonstracije, metoda ilustracije, metoda praktičnih i laboratorijskih radova).

Didaktičke modele koji u sebi integrišu različite oblike, metode i sredstva nastavnog rada, treba uskladiti sa programskim sadržajima, ciljevima i zadacima nastave biologije. U tu svrhu, treba osim klasične (informaciono-ilustrativne) nastave, realizovati i modele problemske, programirane, egzemplarne, timske i individualizovane nastave. Takođe je poželjno primeniti i druge inovativne modele nastave: integrativnu, projektnu i interaktivnu nastavu.

Posebno je pogodno za realizaciju botaničkih programskih sadržaja (sistematika i filogenija) primeniti egzemplarni model nastave. Takođe, ukoliko su u pitanju ekološki aspekti, onda je moguće primeniti i problemski model nastave.

Učenici treba aktivnim oblicima i metodama rada u paru, grupno i timski da realizuju sve one sadržaje koji u sebi integrišu aspekte zaštite životne sredine i održivog razvoja. U tu svrhu, treba organizovati nastavu u prirodi, biološku nastavnu ekskurziju i posete objektima u prirodi od nacionalnog značaja.

U toku realizacije programa potrebno je voditi računa o uzrastu učenika i njihovom prethodnom stečenom znanju. Takođe je neophodno izvršiti korelaciju biologije sa hemijom, fizikom i geografijom. Kad god je moguće, potrebno je sa učenicima organizovati debate sa temama o humanim odnosima među polovima, reproduktivnom zdravlju, rizičnom ponašanju i dr. Uspeh u realizaciji obrazovno-vaspitnih zadataka u nastavi biologije zavisi od primene odgovarajućih oblika i metoda rada i korišćenja odgovarajućih nastavnih sredstava.

Za realizaciju programa biologije neophodno je da škola obezbedi minimum nastavnih sredstava što je predviđeno i regulisano Pravilnikom o normativu o bližim uslovima u pogledu prostora, opreme i nastavnih sredstava za gimnaziju. Obrada nekih nastavnih jedinica ili vežbi može se izvesti u odgovarajućoj instituciji i biti poverena biologu specijalisti za određenu oblast.

Učenikovo uspešno savlađivanje nastavnih sadržaja zavisi i od pravilno određenih nivoa vaspitno-obrazovnih zahteva. U tom smislu, mogu se definisati tri široke kategorije kognitivnog domena (prema Blumovoj taksonomiji): nivo obaveštenosti, nivo razumevanja i nivo primene.

I razred

U I razredu gimnazije izučava se citologija, morfologija i sistematika biljaka.

Na nivou obaveštenosti učenici treba da znaju hemijsku građu ćelije, a posebno građu i funkciju belančevina i nukleinskih kiselina, građu prokariotske i eukariotske ćelije i razlike među njima, osnovne funkcije delova ćelija, ćelijski ciklus i, u osnovnim crtama, deobu ćelije. U okviru sistematike učenici treba da znaju opšte karakteristike virusa i bakterija i njihov značaj, opšte karakteristike algi i gljiva i da umeju taksativno da navedu neke od grupa koristeći slike ili herbarski materijal. U okviru morfologije biljaka treba da poznaju biljna tkiva i biljne organe, njihove osnovne karakteristike i podelu. Treba da poznaju opšte karakteristike mahovina, paprati, golosemenica, skrivenosemenica, njihov ciklus razvića i glavne predstavnike familija.

Na nivou razumevanja učenici treba suštinski da poznaju građu i funkciju belančevina i nukleinskih kiselina, da detaljno poznaju građu i funkcionisanje ćelije, ćelijski ciklus i deobu ćelije uz crtanje i samostalno objašnjavanje. Treba samostalno da izvedu jednostavnije vežbe i da umeju da formulišu zaključke. Treba dobro da poznaju morfologiju biljaka, principe sistematike, filogeniju i ključne familije.

Na nivou primene učenici treba da u okviru citologije, razumeju suštinske pojave i procese i da umeju samostalno i logički da ih objasne. Uz deobu ćelije treba da razumeju suštinu prenošenja genetičke informacije. Vežbe treba samostalno da izvode, donose logičke sudove i zaključke i da razumeju rezultate vežbi.

U oblasti morfologije biljaka treba da raspoznaju biljna tkiva i mikroskopsku građu organa na preparatima, da raspoznaju različite vrste biljnih organa na prirodnom materijalu, da dobro poznaju sistematske kategorije i da uz stručnu pomoć nastavnika determinišu biljke na osnovu ključa. U okviru vežbi treba samostalno da prave privremene preparate. Na ovom nivou učenici treba da se osposobe za izradu istraživačkih radova, eseja i prezentacija.

II razred

U II razredu gimnazije prirodno-matematičkog smera izučava se morfologija i sistematika životinja, sa evolucijom i ekološkim pristupom.

Na nivou obaveštenosti učenici treba da savladaju sistematiku životinja; da znaju glavne karakteristike pojedinih grupa beskičmenjaka i kičmenjaka i karakteristične predstavnike.

Na nivou razumevanja učenici treba da dobro poznaju građu organizama i uoče usložnjavanje te građe kroz njihov evolutivni razvoj; da poznaju karakteristike taksonomskih kategorija i glavnih predstavnika familija. Učenici ovo gradivo treba samostalno da izlažu.

Na nivou primene učenici treba u osnovi da prepoznaju predstavnike osnovnih taksonomskih kategorija, da uoče suštinu evolutivnih promena kod životinja, da shvate suštinu i značaj ekoloških i evolutivnih adaptivnih promena, da samostalno koriste jednostavne ključeve za determinaciju, da ga primene pri pravljenju zbirki ljuštura beskičmenjaka ili insekata, kostiju kičmenjaka i da samostalno rade istraživačke radove, eseje i prezentacije.

III razred

U III razredu izučava se fiziologija biljaka i životinja.

Na nivou obaveštenosti učenici treba da u okviru biljne fiziologije savladaju metaboličke procese (fotosintezu i disanje) u osnovnim crtama, a u okviru razvića biljaka treba da na osnovu stečenog znanja u I razredu savladaju životni ciklus biljaka.

Fiziologiju životinja takođe na osnovu već stečenih znanja treba da savladaju na elementarnom nivou; dinamičku organizaciju ćelije, sve organske sisteme i njihovo funkcionisanje u celini.

Na nivou razumevanja učenici treba samostalno da razumeju biohemijske i fiziološke procese na nivou ćelije i organizma, da vežbe izvode uz pomoć nastavnika i da mogu da izvedu jednostavnije zaključke.

Na nivou primene učenici treba, uz poznavanje sadržaja u celini, da samostalno izlažu, da izvode kritičke stavove i zaključke, da razumeju suštinu biohemijskih i fizioloških procesa i zakonitosti, da sagledavaju i postavljaju problem i da ga uz pomoć nastavnika ili samostalno, praktično rešavaju.

Vežbe treba samostalno da izvode, da iz rezultata vežbi izvode zaključke tako da rad na času bude osnova za razvijanje interesa za istraživački rad. Eseje, prezentacije i istraživačke radove treba da urade uz korišćenje šire literature i pretraživanjem Interneta.

IV razred

U četvrtom razredu se izučava više oblasti koje predstavljaju sintezu prethodno stečenih znanja. Posebnu oblast predstavlja ekologija sa zaštitom životne sredine i održivim razvojem.

Na nivou obaveštenosti učenici treba da zaokruže svoje znanje iz molekularne biologije kako bi razumeli osnovne mehanizme nasleđivanja, biologiju razvića i evoluciju u elementarnim crtama.

Sadržaje ekologije i zaštite životne sredine treba usvoje i prihvate koncept održivog razvoja, etičnosti i prava budućih generacija na očuvanu životnu sredinu.

Na nivou razumevanja učenici moraju da shvate suštinu procesa nasleđivanja i varijabilnosti osobina kod organizama i da to povežu sa biologijom razvića i evolucijom. To treba da bude osnov za shvatanje suštine ekologije kao nauke.

Na nivou primene učenici treba da razumeju suštinu života počev od molekularnog nivoa organizacije do ćelije, od organizma do biosfere u celini; da usvojena znanja samostalno primenjuju kroz različite aktivnosti u učionici i van nje (istraživačke radove, eseje, prezentacije i debate). Učenici na ovom nivou treba da budu potpuno osposobljeni, pripremljeni i profesionalno orijentisani za dalje školovanje.

Za uspešnu realizaciju programa biologije u gimnaziji, potrebno je kontinuirano, prevashodno metodičko, usavršavanje nastavnika iz čega treba da proistekne njihova osposobljenost za uspešnu realizaciju preparativne, operativne i verifikativne faze nastavnog procesa biologije. Pod tim se podrazumeva dobro planiranje i pripremanje za čas (globalni, operativni plan rada i pisana priprema), realizacija inovativnih modela nastave (projektna, problemska, integrativna nastava...) i plansko i kontinuirano sprovođenje postupaka evidentiranja i ocenjivanja.

Sledeći

Prethodni

MATEMATIKA

PROGRAM M 1

II razred****
gimnazija opšteg tipa

(Prestalo da važi)

III razred*****
gimnazija opšteg tipa

(Prestalo da važi)

IV razred
gimnazija opšteg tipa

(4 časa nedeljno, 128 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

Funkcije

Važniji pojmovi i činjenice o funkcijama jedne promenljive (definisanost, nule, parnost, monotonost, periodičnost). Složena funkcija (pojam i jednostavniji primeri).

Pregled elementarnih funkcija.

Granična vrednost i neprekidnost funkcije (geometrijski smisao); asimptote.

Izvod funkcije

Priraštaj funkcije. Izvod funkcije (problem tangente i brzine). Osnovne teoreme o izvodu, izvodi elementarnih funkcija.

Diferencijal i njegova primena kod aproksimacije funkcija.

Ispitivanje funkcija (uz primenu izvoda); grafik funkcije.

Integral

Neodređeni integral. Osnovna pravila o integralu; tablica osnovnih integrala; integrali nekih elementarnih funkcija.

Metod zamene, metod parcijalne integracije.

Određeni integral; Njutn-Lajbnicova formula (bez dokaza).

Primene određenog integrala (rektifikacija, kvadratura, kubatura).

Kombinatorika

Osnovna pravila. Varijacije, permutacije; kombinacije (bez ponavljanja). Binomni obrazac.

Verovatnoća i statistika

Slučajni događaji. Verovatnoća. Uslovna verovatnoća i nezavisnost. Slučajne veličine. Binomna, Puasonova i normalna raspodela. Srednja vrednost i disperzija. Populacija, obeležje i uzorak. Prikupljanje, sređivanje i prikazivanje podataka. Pojam ocene parametara. Ocene verovatnoće, srednje vrednosti i disperzije. Intervalne ocene za verovatnoću i srednju vrednost.

NAPOMENA: Obavezna su četiri dvočasovna školska pismena zadatka sa jednočasovnim ispravkama (12).

PROGRAM M 2

II razred****
gimnazija društveno-jezičkog smera

(Prestalo da važi)

III razred*****
gimnazija društveno-jezičkog smera

(Prestalo da važi)

IV razred
gimnazija društveno-jezičkog smera

(2 časa nedeljno, 64 časa godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

Funkcije

Važniji pojmovi o funkcijama jedne promenljive (definisanost, nule, parnost, monotonost, periodičnost).

Pregled elementarnih funkcija.

Granična vrednost funkcije. Neprekidnost funkcije (geometrijski smisao).

Izvod funkcije

Priraštaj funkcije. Izvod funkcije (preko problema tangente i brzine). Osnovne teoreme o izvodu; izvodi elementarnih funkcija.

Ispitivanje funkcija (uz primenu izvoda); grafik funkcije.

Kombinatorika

Osnovna pravila kombinatorike.

Varijacije, permutacije, kombinacije bez ponavljanja.

Verovatnoća i statistika

Slučajni događaji. Verovatnoća. Uslovna verovatnoća i nezavisnost.

Slučajne promenljive. Binomna i normalna raspodela. Srednja vrednost i disperzija.

Populacija, obeležje i uzorak. Osnovni zadaci matematičke statistike. Prikupljanje, sređivanje, grafičko prikazivanje i numerička obrada podataka.

NAPOMENA:Obavezna su četiri dvočasovna školska pismena zadatka sa jednočasovnim ispravkama (12).

PROGRAM M 3

II razred****
gimnazija prirodno-matematičkog smera

(Prestalo da važi)

III razred*****
gimnazija prirodno-matematičkog smera

(Prestalo da važi)

IV razred
gimnazija prirodno-matematičkog smera

(4 časa nedeljno, 128 časova godišnje)

Program je istovetan sa programom za IV razred gimnazije opšteg tipa (program M1).

Dodatni rad

Orijentacioni program

I razred
(32 časa godišnje)

1. Elementimatematičke logike (6)

Iskazi i iskazne forme. Logične operacije, iskazne formule. Veza skupovnih i logičkih operacija. Kvantori. Osnovni logički zakoni. Dokaz u matematici: greške u dokazivanju. Relacije i grafovi.

2. Elementarna teorija brojeva - odabrani zadaci (6)

Deljivost, prosti brojevi. Euklidov algoritam. Kongruencije. Diofantove jednačine (linearne).

3. Polinomi (8)

Identične transformacije polinoma, metod neodređenih koeficijenata. Deljivost polinoma, Bezuova teorema. Dokazivanje nejednakosti.

4. Racionalni algebarski izrazi, jednačine i nejednačine (5)

5. Apsolutna vrednost broja i primene (4)

Jednačine, nejednačine i funkcije sa apsolutnim vrednostima.

6. Sistemi linearnih jednačina i nejednačina (5)

Sistemi linearnih jednačina i nejednačina s više nepoznatih, primene. Rešavanje problema linearnog programiranja (geometrijski pristup, pojam o simpleks - metodu).

7. Ravne geometrijske figure (6)

8. Odabrani dokazni i računski zadaci.

Vektori i njihova primena.

9. Jednakost mnogouglova (4)

Razloživa i dopunska jednakost mnogouglova. Boljai-Gervinova teorema. Rezanje i sastavljanje ravnih figura - odabrani zadaci.

10. Geometrijske konstrukcije u ravni (8)

Razne metode rešavanja konstruktivnih zadataka (primena izometrijskih tansformacija, sličnosti, GMT i dr). Konstrukcije pri ograničenjima (samo lenjirom, samo šestarom, nedostupne tačke).

11. Inverzija (4)

12. Apolonijev problem dodira (4)

Deset Apolonijevih konstruktivnih zadataka o dodiru kružnica.

13. Elementi topologije (4)

Grafovi i neke njihove primene. Topološke invarijante. Rod površi. Ojlerova formula i neke njene primene. Istorijski osvrt.

14. Logički i kombinatorni zadaci (5)

Razni načini rešavanja logičkih zadataka (uključujući i aparat iskazne algebre). Prebrojavanje konačnih skupova.

15. Odabrani zadaci za takmičenja iz matematike (6)

Zadaci koji su po svom sadržaju izvan navedenih tema.

II razred
(32 časa godišnje)

1. Kvadratne jednačine, funkcije n nejednačine (4)

2. Nelinearne Diofantove jednačine (4)

3. Iracionalni algebarski izrazi, jednačine i nejednačine (4)

4. Eksponencijalni i logaritamski izrazi, jednačine i nejednačine (4)

5. Problemi ekstremnih vrednosti (6)

Elementarne algebarske metode rešavanja problema ekstremnih vrednosti. Rešavanje nekih problema geometrijskim konstrukcijama. Izoperimetarski problem.

6. Realni brojevi (4)

Razni pristupi zasnivanju realnih brojeva, operacije s realnim brojevima, približna računanja.

7. Geometrijske konstrukcije u prostoru (5)

Prave, ravni i uglovi u prostoru. Paralelna, ortogonalna i centralna projekcija; perspektiva. Prikazivanje prostornih figura crtežom u ravni. Konstrukcije preseka tela.

8. Odabrana poglavlja trigonometrije (8)

Trigonometrijski izrazi, jednačine i nejednačine.

Primene trigonometrije (rešavanje trougla, u drugim oblastima, u praksi).

9. Logičko-kombinatorni i slični nestandardni zadaci (4)

(Dirihleov princip, kombinatorna geometrija i dr.)

10. Odabrani zadaci za matematička takmičenja (5)

Zadaci koji su po svom sadržaju izvan navedenih tema.

III razred
(32 časa godišnje)

1. Poliedri, pravilni poliedri; tetraedar (6)

Kosa slika, preseci i simetrija poliedra. Pravilni poliedri. Razni zadaci o tetraedru; Pitagorina teorema u prostoru.

2. Obrtna tela. Kombinovana tela (4)

3. Matematička indukcija. Nizovi (6)

Matematička indukcija. Aritmetički niz, geometrijski niz. Granična vrednost niza. Neke sumacione formule.

4. Rekurentne formule i neke njihove primene (4)

Zadavanje niza rekurentnom formulom, Fibonačijev niz. Prostije diferencne jednačine.

5. Razne primene vektora (4)

Primene vektora u geometriji, algebri, trigonometriji i dr.

6. Metod koordinata. Funkcije i grafici (8)

Koordinate na pravoj, Dekartov koordinatni sistem u ravni, drugi koordinatni sistemi. Opšta ideja koordinata. Transformacije koordinatnih sistema, primene. Važnije funkcije i njihovi grafici, razlomljeno-racionalna funkcija, funkcije s apsolutnim vrednostima. Grafičko rešavanje jednačina i nejednačina, grafičko rešavanje zadataka linearnog programiranja. Primena metoda koordinata na ispitivanje jednačina i nejednačina s parametrima. Formiranje jednačina geometrijskih mesta tačaka u ravni. Koordinatni metod u rešavanju geometrijskih zadataka.

7. Kompleksni brojevi i polinomi (6)

Kompleksni brojevi: operacije, geometrijska interpretacija, trigonometrijski oblik; Muavrova formula. Ojlerova formula. Polinomi s kompleksnim koeficijentima, Vijetove formule. Neke primene kompleksnih brojeva.

8. Sistemi jednačina i nejednačina drugog ili višeg reda (4)

9. Konusni preseci (6)

Konusni preseci: geometrijski i analitički pristup.

10. Sferna geometrija (8)

Geometrija sfere. Trigonometrija sfere, površina sfernog trougla. Primene u astronomiji, kartografiji, navigaciji i dr.

11. Logičko-kombinatorni zadaci (4)

Razni nestandardni i "glavolomni" zadaci (problemi kuglica, matematičko-šahovske "glavolomije", razne matematičke igre, kriptografija i dr.).

12. Odabrani zadaci za matematička takmičenja (6)

Zadaci koji su po svom sadržaju izvan navedenih tema.

IV razred
(30 časova godišnje)

1. Matematičke strukture (4)

Brojevi i operacije, opšti pojam operacije; pojam matematičke strukture, primeri. Grupe geometrijskih transformacija. Pojam o aksiomatskom metodu.

2. Razvoj i vrstegeometrija (4)

Postanak geometrije. Razne geometrije: euklidske i neeuklidske geometrije, afina i projektivna geometrija.

3. Kratak pregled istorije matematike (8)

4. Funkcije u prirodi i tehnici (4)

Opterećenje i savijanje grede, sile trenja, radioaktivni raspad materije, spuštanje padobranom, atmosferski pritisak i merenje visine barometrom, količina goriva za raketu, harmonijske oscilacije, klatno, prigušene oscilacije, plima i oseka, spektralna analiza.

5. Izvod i integral (8)

Izvod i primena izvoda. Integral i primene integrala. Univerzalna formula (Simpsonova formula). Najprostije diferencijalne jednačine i njihova veza sa integralom, geometrijska interpretacija. Diferencijalne jednačine u fizici, tehnici i dr.

6. Neprekidnost (4)

Neprekidne funkcije (geometrijski i analitički smisao). Primena na rešavanje jednačina i nejednačina. Neprekidna preslikavanja, topološka preslikavanja.

7. Numeričke metode (5)

Izračunavanje vrednosti izraza; konačne razlike, primene. Određivanje približnih rešenja jednačina: grafički, metodom iteracije i dr.

8. Elementi kombinatorike i verovatnoće (8)

Osnovna pravila kombinatorike. Varijacije, permutacije, kombinacije. Binomni obrazac i neke njegove primene. Prostije funkcije generatrise u kombinatorici. Verovatnoća i njeno izračunavanje, uslovna verovatnoća, geometrijska verovatnoća. Bernulijeva shema i dr.

9. Elementi teorije informacija i osnovi kibernetike (5)

Informacioni sistemi i osnovne činjenice iz kibernetike.

10. Matematika u primenama: elementi matematičkog modeliranja (6)

Pojam matematičkog modela. Linearno i dinamičko modeliranje. Mrežno planiranje. Empirijski modeli. Modeli sistema masovnog opsluživanja. Modeliranje diferencijalnim jednačinama (primeri iz prakse)

11. Elementi teorije igara (4)

Pojam igre i strategije igre. Cena igre, matrica igre. Princip minimaksa. Osnovna teorema teorije igara. Primeri.

12. Odabrani zadaci za matematička takmičenja (4)

Zadaci koji su po svom sadržaju izvan nabrojanih tema.

NAPOMENA:

U svakom razredu treba obraditi 6-8 tema (po izboru nastavnika), zavisno od programa redovne nastave. Naznačeni broj časova za pojedine teme je orijentacioni i može se povećati (smanjiti) za 1 ili 2 časa.

SLOBODNE MATEMATIČKE AKTIVNOSTI

Za rad u okviru slobodne matematičke aktivnosti (sekcije, kluba i sl.), pored nekih tema iz navedenog programa za dodatni rad (koje su pristupačne učenicima), mogu se uzimati i druge teme koje izaberu sami učenici u saradnji sa nastavnikom, a prvenstveno: teme iz istorije matematike, logičko-kombinatorni zadaci, racionalni postupci računanja i transformacija izraza, zanimljive konstrukcije, elementi topologije, razne primene tabela i dijagrama, brojevni sistemi, informatika i računarstvo, matematičke igre i druge matematičke zanimljivosti.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

S obzirom na izvršene izmene u strukturi ovih programa matematike (M1-M3) u odnosu na dosadašnje programe matematike za srednje škole, ovde se daju samo odeljci: Bitne karakteristike programa i objašnjenja sadržaja programa (Posebne napomene o obradi programskih tema).

Ostali delovi pomenutog Didaktičko-metodičkog uputstva (planiranje i pripremanje za nastavu; tipovi časova matematike; didaktički principi; nastavne metode, oblici i sredstva; domaći zadaci i školski pismeni zadaci; matematički zadaci i razvoj matematičkog mišljenja učenika; dopunski rad; dodatni rad i slobodne matematičke aktivnosti; praćenje i vrednovanje rada i uspeha učenika) ostaju u važnosti pa se nastavnici i autori udžbenika upućuju i obavezuju da ih se pridržavaju.

Bitne karakteristike programa

Osnovne karakteristike programa matematike su: usklađenost sa programom matematike za osnovnu školu; logička povezanost sadržaja, posebno sa aspekta razvoja matematike; nastojanje, gde god je to bilo moguće, da sadržaji matematike prethode sadržajima drugih predmeta u kojima se matematika primenjuje; zastupljenost onih elemenata razvoja matematike koji čine osnovu matematičke kulture svih svršenih učenika gimnazije; horizontalna i vertikalna usklađenost između programa matematike za pojedine smerove u gimnaziji (raspored tema po razredima, njihov obim, osnovni zahtevi i sl.).

Programi sadrže gotovo sve elemente dosadašnjih programa matematike koji su bitni za matematičko obrazovanje na ovom kognitivnom nivou, uz izvesna sažimanja sadržaja i uspostavljanje adekvatnijeg odnosa između sadržaja programa i fonda časova, s tim što se insistira i na postizanju veće efikasnosti nastave metodičkom obnovom i podesnim strukturiranjem sadržaja. Pri tome je uzet u obzir opštekulturni značaj matematike, tj. da se matematika i njoj svojstven stil mišljenja posmatra i kao bitni element opšte kulture današnjeg čoveka, bez obzira kojom se aktivnošću bavi. Zato se neki sadržaji iz starijih razreda osnovne škole i na ovom uzrastu dalje utvrđuju, produbljuju, dopunjuju i zaokružuju tako da predstavljaju taj neophodni deo savremene opšte kulture obrazovnih ljudi.

Pri izboru sadržaja programa bila je vrlo značajna obrazovna funkcija nastave matematike (sticanje novih matematičkih znanja, podizanje nivoa matematičkog obrazovanja učenika) i njen doprinos daljem osposobljavanju učenika da logički misle i stvaralački pristupaju rešavanju različitih problema, jer takva osposobljenost (zahvaljujući adekvatnim matematičkim sadržajima i metodama) ima široki uticaj na mnogobrojne delatnosti u današnje vreme (a ubuduće će to biti još izraženije) i omogućava kasnije efikasno učenje.

Neodvojiva od obrazovne je i vaspitna funkcija nastave matematike, jer se kod učenika razvija pravilno mišljenje i doprinosi izgrađivanju niza pozitivnih osobina ličnosti.

Na ovom nivou veoma su značajni i praktični ciljevi nastave matematike. To znači da se vodilo računa o primeni matematike u životu, praksi i drugim naučnim oblastima koje učenici na ovom nivou izučavaju ili će ih učiti kasnije.

Za realizaciju cilja i zadataka nastave matematike na ovom nivou izabrani sadržaji programa u osnovi su dovoljno pristupačni svim učenicima. Oni takođe mogu i stimulativno delovati na učenike, jer ovi imaju mogućnost da ih usvoje i na nešto višem nivou (veći stepen apstrakcije i generalizacije, sinteze i primene, stvaralačko rešavanje problema). U vezi s tim, strogost u interpretaciji sadržaja treba da bude prisutna u prihvatljivoj meri, uz oslanjanje na matematičku intuiciju i njeno dalje razvijanje, tj. motivacija i intuitivno shvatanje problema treba da prethode strogosti i kritičnosti, a izlaganje gradiva mora biti praćeno dobro odabranim primerima i tek nakon dovoljnog broja urađenih takvih primera treba pristupiti generalisanju pojma, činjenice i sl. Naime, "školska" matematika ne može biti sasvim formalizovana, tj. izložena isključivo deduktivno. Koliko će ona stroga biti određuju udžbenik i nastavnik matematike (u zavisnosti od fonda časova, sastava odeljenja i predznanja učenika).

OBJAŠNJENJA SADRŽAJA PROGRAMA
(Posebne napomene o obradi programskih tema)

Neke opšte napomene

1. Da bi se ostvario postavljeni cilj nastave matematike, neophodno je u toku nastave uspešno realizovati određene obrazovne, vaspitne i praktične zadatke, istaknute na početku programa.

Uslovi za uspešnu realizaciju programa matematike su: pravilno planiranje i redovno pripremanje nastavnika za izvođenje nastave; celishodno korišćenje fonda časova i dobro organizovan nastavni proces; kombinovana primena savremenih nastavnih metoda i raznovrsnost oblika rada sa učenicima, uz smišljeno odabiranje i pripremanje primera i zadataka i pravilnu upotrebu odgovarajućih nastavnih sredstava, učila i drugih pribora za nastavu matematike. Sve to, na određeni način, treba da odrazi intencije programa: podizanje nivoa nastave i njenu aktuelizaciju, stvaranje uslova u kojima će učenici sopstvenim naporima usvajati trajna i aktivna matematička znanja i osposobljavati se za primenu tih znanja i sticanje novih znanja.

Tako organizovana i izvođena nastava matematike, uz puno intelektualno angažovanje učenika u svim fazama nastavnog procesa, u većoj meri je efikasna i produktivna, a takođe podstiče samoinicijativu učenika u sticanju znanja i doprinosi izgrađivanju radnih navika i podizanju radne kulture učenika (što je i važan vaspitni zadatak nastave). Svojom strukturom matematika tome dosta pogoduje.

U programu je godišnji fond časova za svaki razred dat po temama. Ukupan broj časova koji je naznačen za svaku temu treba shvatiti kao orijentacioni broj u okviru kojeg treba realizovati odgovarajuće sadržaje. Time se nastavniku indirektno ukazuje na obim, dubinu, pa i način interpretacije sadržaja svake teme. Eventualna odstupanja mogu biti za oko 10% od predviđenog fonda časova za temu (zavisno od konkretne situacije - npr. zemljotres, pandemija, drugi razlog velikog gubljenja časova,...).

Po pravilu, teme treba obrađivati jednu za drugom, kako su navedene u programu, mada se ne isključuje i drugačiji redosled.

Ukupan broj časova predviđen za pojedine teme (a samim tim i godišnji fond časova) sam nastavnik (odnosno stručno veće nastavnika matematike u školi) raspoređuje po tipovima časova, tj. određuje koliko će uzeti za obradu novih sadržaja, a koliko za utvrđivanje i uvežbavanje, ponavljanje, proveravanje znanja i dr. Po pravilu, taj odnos treba da bude oko 2:3, tj. za obradu novih sadržaja upotrebiti do 40% ukupnog nastavnog vremena, a najmanje 60% za ostalo. Međutim, nijedan čas ne treba utrošiti samo za "predavanje", tj. za izlaganje novog gradiva.

2. Realizacija programa matematike, posebno u I razredu, treba da predstavlja prirodan prelaz od nastave u osnovnoj školi i da se zasniva na već stečenim matematičkim znanjima učenika (što omogućava dosta dobra vertikalna povezanost programa matematike u gimnaziji i osnovnoj školi), s tim što objektivna situacija iziskuje izvesno sistematsko utvrđivanje i obnavljanje onih sadržaja iz programa osnovne škole na kojima se zasniva obrada sadržaja u gimnaziji, a to se može postići integrisanjem pojedinih sadržaja iz osnovne škole u obradu novih sadržaja na onom mestu gde je to potrebno i u onoj fazi nastave kada je to aktuelno (obnavljanje na samom času, samostalno obnavljanje od strane učenika kroz domaći rad i sl.). To od nastavnika zahteva da smišljeno i studiozno planiraju gradivo.

3. U pogledu matematičke terminologije mora postojati kontinuitet u odnosu na korišćenu (propisanu) terminologiju u osnovnoj školi.

4. Radi osavremenjivanja nastave matematike i efikasnijeg usvajanja sadržaja, poželjno je da se obezbedi i prisustvo računarske podrške u nastavi matematike (u početnoj fazi u frontalnom obliku rada i uz korišćenje uzornih demonstracionih programskih aplikacija, ukoliko nema uslova za individualni rad učenika na računaru u okviru nastave matematike).

Objašnjenje sadržaja - način realizacije

Za sva tri programa (M1-M3) daje se zajedničko objašnjenje - uputstvo za realizaciju, s tim što se eventualne razlike koje se odnose na pojedine programe, odnosno sadržaje, navode u odgovarajućem delu Objašnjenja (bilo u samom tekstu ili u fusnotama), kako se veći deo teksta ne bi ponavljao za svaki program odnosno temu.

Ovde se ukratko ukazuje samo na ono što je najbitnije u svakoj temi programa (važni pojmovi, činjenice, ideje, metode i dr.), tj. na ono što, saglasno operativnim zadacima treba imati u prvom planu (osnovni cilj) pri realizaciji sadržaja, bez obzira na broj časova za određenu temu. Naravno, ukoliko je broj časova veći, sadržaji teme treba da budu obrađeni temeljnije i usvojeni. Tako, na primer, teme iz programa M3 za prirodno-matematički smer realizovaće se znatno šire i dublje nego u ostala dva programa. To zavisi, kako od broja časova za temu, tako i od konkretne situacije (sastav učenika i drugi uslovi).

I razred

Radi lakšeg planiranja nastave daje se orijentacioni predlog broja časova po temama po modelu.

Gimnazija - svi modeli (148)

Logika i skupovi (15)

Realni brojevi (14)

Proporcionalnost (8)

Uvod u geometriju (8)

Podudarnost (36)

Racionalni algebarski izrazi (32)

Sličnost (14)

Trigonometrija pravouglog trougla (9)

Logika i skupovi. - Ovu temu treba realizovati kroz ponavljanja, produbljivanja i dopunjavanja onog što su učenici učili u osnovnoj školi. Ovi logičko-skupovni sadržaji (iskaz, formula, logičke i skupovne operacije, osnovni matematički pojmovi, logičko zaključivanje i dokazivanje tvrdnji, relacije i funkcije) su izvesna osnova za viši nivo dedukcije i strogosti u realizaciji ostalih sadržaja programa matematike na ovom stupnju obrazovanja i vaspitanja učenika. Pri tome,

naglasak treba da bude na ovladavanju matematičko-logičkim jezikom i razjašnjavanju suštine značajnih matematičkih pojmova i činjenica, bez prevelikih formalizacija.

Važan momenat u sprečavanju formalizma i usmeravanju pažnje u nastavi matematike na suštinska pitanja jeste pravilno shvatanje uloge i mesta logičko-skupovne (pa i geometrijske) terminologije i simbolike. Simbolika treba da se koristi u onoj meri u kojoj olakšava izražavanje i zapise (a ne da ih komplikuje), ušteđuje vreme (a ne da zahteva dodatna objašnjenja), pomaže da se gradivo što bolje razjasni (a ne da otežava njegovo shvatanje).

Elemente kombinatorike dati na jednostavnijim primerima i zadacima, kao primenu osnovnih principa prebrojavanja konačnih skupova. Treba imati u vidu da obradom ovih sadržaja nije završena i izgradnja pojedinih pojmova, jer će se oni dograđivati i u kasnijim programskim temama.

Realni brojevi. - U kraćem pregledu brojeva od prirodnih do realnih, treba izvršiti sistematizaciju znanja o brojevima, stečenog u osnovnoj školi, posebno ističući princip permanencije svojstava računskih operacija. Pri tome posebnu pažnju obratiti na svojstva računskih operacija, kao osnovu za racionalizaciju računanja i transformacije izraza u okviru drugih tema. U zavisnosti od konkretne situacije, ovo se može dati i na nešto višem nivou. Potrebnu pažnju treba posvetiti obradi približnih vrednosti. Pri tome učenik treba da shvati da računanje sa realnim brojevima najčešće znači računanje sa približnim vrednostima.

Proporcionalnost veličina. - Karakteristika ove teme je što u njoj dolazi do izražaja povezivanje i primena raznih matematičkih znanja. Na bazi proširivanja i produbljivanja ranije stečenih znanja, osnovnu pažnju ovde treba posvetiti primeni funkcija direktne i obrnute proporcionalnosti i proporcija u rešavanju raznih praktičnih zadataka, povezujući to i sa tabličnim i grafičkim prikazivanjem određenih stanja, procesa i pojava.

Uvod u geometriju. - Ovo je uvodna tema u geometriju naročito u pogledu upoznavanja učenika sa aksiomatskim pristupom izučavanju geometrije (osnovni i izvedeni pojmovi i stavovi, definicije važnijih geometrijskih figura). Polazeći od posebno izabranih aksioma pripadanja, rasporeda i paralelnosti treba na nekoliko jednostavnijih primera upoznati učenike sa suštinom i načinom dokazivanja teorema.

Podudarnost. - Obrada sadržaja iz ove teme (podudarnost, vektori i izometrijske transformacije) treba da bude nastavak onog što se o tome učilo u osnovnoj školi. Oslanjajući se na prethodna znanja učenika o vektoru (iz matematike i fizike), treba taj pojam dograditi do nivoa neophodnog za efikasnu primenu. Takođe, kroz ponavljanje, treba istaći osnovna svojstva svake od izučavanih izometrija i njihovo vršenje, a nešto produbljenije obraditi izometrijske transformacije kao preslikavanje ravni u samu sebe, njihovu klasifikaciju i naročito njihove primene (kao metoda) u dokaznim i konstruktivnim zadacima u vezi sa trouglom, četvorouglom i kružnicom (posebno, gde je to celishodnije u odnosu na druge metode). Korišćenje izometrijskih transformacija ne isključuje dedukciju kao metod dokazivanja (u Euklidovom smislu). Transformacije se koriste u onoj meri u kojoj olakšavaju izučavanje određenih sadržaja geometrije.

Racionalni algebarski izrazi. - Cilj ove teme je da učenici, koristeći upoznata svojstva operacija sa realnim brojevima, konačno ovladaju idejama i postupcima vršenja identičnih transformacija polinoma i algebarskih razlomaka. Pri tome težište treba da bude na raznovrsnosti ideja, svrsi i suštini tih transformacija, a ne na radu sa komplikovanim izrazima.

Određenu pažnju valja posvetiti važnijim nejednakostima (dokazivanje i primena: nejednakost između sredina i dr.)

U okviru ove teme treba izvršiti produbljivanje i izvesno proširivanje znanja učenika o linearnim jednačinama i nejednačinama, koja su stekli u osnovnoj školi, ističući pojam ekvivalentnosti jednačina i nejednačina i primenu u njihovom rešavanju. Treba uzimati i primere jednačina u kojima je nepoznata u imeniocu razlomka, kao i one koje sadrže jedan ili dva parametra. U svakom slučaju, treba izbegavati jednačine sa suviše složenim izrazima. Na nekoliko jednostavnijih primera može se pokazati i rešavanje sistema linearnih jednačina sa više od dve nepoznate. U ovoj temi težište treba da bude u primeni jednačina na rešavanje raznih problema. Prilikom obrade nejednačina i sistema nejednačina sa jednom nepoznatom treba se ograničiti samo na one koje ne sadrže parametre. Rešenja nejednačina zapisivati na više načina, opredeljujući se za najcelishodniji, koristeći pri tome prvenstveno uniju i presek skupova.

Sličnost. U okviru ove teme, pored zasnivanja merenja duži i uglova, (dovodeći u vezu samerljivost duži s karakterom razmere njihovih dužina) i produbljenijeg usvajanja Talesove teoreme (sa primenama), učenici treba da upoznaju homotetiju kao jednu transformaciju ravni koja nije izometrijska, a sličnost kao kompoziciju homotetije i izometrije (odnosno, homotetiju kao transformaciju sličnosti), kao i da uoče praktične primene sličnosti. Posebno treba da shvate suštinu metoda sličnosti u rešavanju računskih i konstruktivnih zadataka. Takođe je značajna primena sličnosti u dokazivanju pojedinih teorema (Pitagorine i dr.). Može se obraditi i odnos površina sličnih mnogouglova (u vidu zadatka). Odgovarajuću pažnju treba posvetiti primeni Pitagorine teoreme u računskim i konstruktivnim zadacima.

Trigonometrija pravouglog trougla. - Učenici treba dobro da shvate veze između stranice i uglova pravouglog trougla (definicije trigonometrijskih funkcija oštrog ugla), njihove posledice i primene. Pri rešavanju pravouglog trougla treba se ograničiti na jednostavnije i raznovrsne zadatke.

II razred

Radi lakšeg planiranja nastave daje se orijentacioni predlog broja časova po temama po modelu.

Opšti tip (140)

Stepenovanje i korenovanje (26)

Kvadratna jednačina i kvadratna funkcija (38)

Eksponencijalna i logaritamska funkcija (24)

Trigonometrijske funkcije (40)

Društveno-jezički smer (115)

Stepenovanje i korenovanje (21)

Kvadratna jednačina i kvadratna funkcija (25)

Eksponencijalna i logaritamska funkcija (17)

Trigonometrijske funkcije (30)

Prirodno-matematički smer gimnazije (175)

Stepenovanje i korenovanje (35)

Kvadratna jednačina i kvadratna funkcija (46)

Eksponencijalna i logaritamska funkcija (30)

Trigonometrijske funkcije (52)

Stepenovanje i korenovanje. - Ovde treba posvetiti punu pažnju usvajanju pojma stepena i korena i savlađivanju operacija sa njima (na karakterističnim, ali ne mnogo složenim zadacima). Od posebnog je značaja relacija $\sqrt{a2} = |a|$, a takođe i decimalni zapis broja u tzv. standardnom obliku $a \cdot 10^n$, gde je $1 \leq a < 10$ i ($n \in N$). Uzimati racionalisanje imenilaca oblika:

$$\sqrt{a},\ \sqrt{a} \pm \sqrt{b}.$$

Funkciju $y=x^n$ ispitivati samo u nekoliko slučajeva (za $n \leq 4$), sa zaključkom o obliku grafika kada je izložilac n paran i kada je neparan broj. U vezi sa kompleksnim brojevima treba obraditi samo osnovne pojmove i činjenice koje će biti neophodne pri izučavanju sadržaja o kvadratnoj jednačini.

Kvadratna jednačina i kvadratna funkcija. - Sadržaji ove teme značajni su sa stanovišta sistematskog izgrađivanja algebre i praktičnih primena. Treba rešavati i jednačine sa nepoznatom u imeniocu razlomka, koje se svode na kvadratne jednačine, kao i jednostavnije jednačine sa parametrima. Potrebnu pažnju valja posvetiti primeni kvadratnih jednačina i nejednačina u rešavanju raznovrsnih a jednostavnijih problema. Neophodno je da učenici dobro nauče da skiciraju i "čitaju" grafik kvadratne funkcije. Pri ispitivanju kvadratne funkcije u većoj meri treba koristiti upravo njen grafik (njegovu skicu), ne insistirajući mnogo na određenoj "šemi ispitivanja funkcije" u kojoj crtanje grafika dolazi tek na kraju. Kvadratne nejednačine treba rešavati koristeći znanja o znaku kvadratnog trinoma, kao i znanja o rešavanju linearnih nejednačina. Rešavati samo prostije iracionalne jednačine (po programima M1 i M3).

Eksponencijalna i logaritamska funkcija. - Prilikom obrade ovih funkcija, za uočavanje njihovih svojstava koristiti prvenstveno grafičke interpretacije. Na jednostavnim primerima upoznati određivanje logaritama (u cilju produbljivanja pojma logaritma). Logaritmovanje obraditi u meri neophodnoj za praktične primene (uz korišćenje džepnih računara).

Trigonometrijske funkcije. - Pri definisanju i uočavanju svojstava trigonometrijskih funkcija ma kog ugla u tzv. svođenju na prvi kvadrant treba koristiti trigonometrijsku kružnicu, kao i simetriju (osnu i centralnu). Uporedo sa određivanjem vrednosti trigonometrijskih funkcija, treba rešavati i trigonometrijske jednačine oblika: $\sin ax=b$, $\cos ax=b$, $\mathrm{tg}\, ax=b$. Učenici treba da shvate da se mnogi naučni i tehnički problemi modeluju trigonometrijskim funkcijama, pa je zato neophodno nastojati da upoznaju osnovna svojstva ovih funkcija, a prvenstveno da umeju skicirati i "čitati" njihove grafike. Posebnu celinu u trigonometrijskim sadržajima predstavljaju adicione teoreme i

njihove posledice. One su značajne ne samo za određene identične transformacije u samoj trigonometriji, već i za primene u nekim drugim predmetima. Zato ovoj celini treba posvetiti veliku pažnju i gradivo dobro uvežbati. Upoznavanjem sinusne i kosinusne teoreme učenici treba da shvate da se proširuju mogućnosti primene trigonometrije na rešavanje ma kojeg trougla, kao i na rešavanje raznih problema iz metričke geometrije, fizike i posebno tehničke prakse.

III razred

Radi lakšeg planiranja nastave daje se orijentacioni predlog broja časova po temama po modelu (ukupan broj časova za temu; broj časova za obradu + broj časova za ponavljanje i uvežbavanje).

Opšti tip (144)

Poliedri (22)

Obrtna tela (18)

Vektori (15)

Analitička geometrija u ravni (44)

Matematička indukcija. Nizovi (23)

Kompleksni brojevi (6)

Društveno-jezički smer (72)

Poliedri (13)

Obrtna tela (12)

Vektori (5)

Analitička geometrija u ravni (22)

Matematička indukcija. Nizovi (8)

Prirodno-matematički smer gimnazije (180)

Poliedri (25)

Obrtna tela (20)

Vektori (15)

Analitička geometrija u ravni (50)

Matematička indukcija. Nizovi (38)

Kompleksni brojevi i polinomi (20)

Poliedri i obrtna tela. - U obradi ovih sadržaja (u stvari, produbljivanju i dopunjavanju znanja koja o njima učenici već imaju) značajno je da učenici već usvojene osnovne pojmove i činjenice prostorne geometrije umeju uspešno primenjivati u rešavanju zadataka (ne mnogo složenih), uključujući i one praktične prirode (određivanje zapremine modela nekog geometrijskog tela, konkretne građevine ili predmeta, ako unapred nisu dati neophodni podaci i sl.). Učenici treba da "vide" da se izučavana svojstva prostornih figura široko koriste u praksi, astronomiji, fizici, hemiji i dr. Posebnu pažnju treba posvetiti daljem razvijanju logičkog mišljenja i prostornih predstava učenika, čemu u izvesnoj meri može doprineti razumno pozivanje na očiglednost, korišćenje modela (pa i priručnih sredstava) i pravilno skiciranje prostornih figura. Pored daljeg rada na usavršavanju tehnike računanja i transformacija izraza, korisno je povremeno od učenika zahtevati da daju procenu rezultata računskog zadatka. Nizom zadataka može se ilustrovati i činjenica da je često racionalnije i bolje prvo naći rešenje zadatka u "opštem obliku", pa onda zamenjivati date podatke. Mada u programu nije eksplicitno navedeno, može se kao zadatak dati određivanje odnosa površina i odnosa zapremina sličnih poliedara i sličnih obrtnih tela, a takođe i određivanje poluprečnika upisane ili opisane sfere određenom geometrijskom telu. Obrasci za površinu i zapreminu lopte i njenih delova ne moraju se izvoditi (program M2).

Vektori. - Osnovno u ovoj temi je da učenici upoznaju definiciju i smisao skalarnog, vektorskog i mešovitog proizvoda vektora, kao i koordinate vektora. Od posebnog je značaja koordinatna interpretacija skalarnog, vektorskog i mešovitog proizvoda i njihova primena (određivanje ugla između dva vektora, izračunavanje površine i zapremine figura, neke primene u fizici i dr.).

Analitička geometrija u ravni. - Osnovni cilj u realizaciji ove teme jeste da učenici shvate suštinu koordinatnog metoda i njegovu efikasnu primenu. Posebno, na osnovu svojstava prave i krivih linija drugog reda, učenici treba da umeju formirati njihove jednačine i ispitivati međusobne odnose tih linija. Potrebno je ukazati i na celishodnu primenu analitičkog aparata pri rešavanju određenih zadataka iz geometrije.

U okviru ove teme učenici treba da produbе i prošire znanje o sistemima linearnih jednačina, upoznaju sisteme linearnih nejednačina sa dve nepoznate i upoznaju suštinu problema linearnog programiranja. Ovi sadržaji pružaju mogućnost za povezivanje ranije stečenih znanja o jednačinama, nejednačinama i nekim geometrijskim pojmovima.

Matematička indukcija. Nizovi. - Učenici treba da shvate značaj i suštinu metoda matematičke indukcije kao posebnog i efikasnog metoda u matematici za dokazivanje pojedinih tvrđenja. Ovaj metod treba uvesti i uvežbati pomoću što jednostavnijih primera. Posebno, u prirodno-matematičkom smeru (program M3) povezivanje ovih sadržaja sa transformacijama polinoma omogućava efikasno rešavanje niza raznovrsnih zadataka iz elementarne teorije brojeva - oblasti koja je vrlo prikladna za razvijanje matematičkog jezika i rasuđivanja (dokazi raznih teorema u vezi sa deljivošću i svojstvima celih brojeva, njihovih kvadrata, prostim brojevima, kongruencijama i sl.).

Na podesnim i jednostavnim primerima objasniti pojam niza kao preslikavanja skupa N u skup R uz grafičku interpretaciju. Kao značajne primere nizova podrobnije obraditi aritmetički niz i geometrijski niz (definicija - osnovno svojstvo, opšti član, zbir prvih n članova). Pojam granične

vrednosti beskonačnog niza dati na što jednostavnijim primerima i izvesti obrazac za zbir članova beskonačnog geometrijskog niza, uz ilustrovanje i nekim primerima primene (periodični decimalni razlomci, jednostavniji primeri iz geometrije).

Kompleksni brojevi i polinomi[2] - Ostvariti dalje proširivanje i produbljivanje znanja učenika o brojevima, posebno kompleksnim, polinomima i jednačinama - sve na podesnim zadacima i primerima primene.

IV razred

Radi lakšeg planiranja nastave daje se orijentacioni predlog broja časova po temama po modelu (ukupan broj časova za temu; broj časova za obradu + broj časova za ponavljanje i uvežbavanje).

Opšti tip (128)

Funkcije (28)

Izvod funkcije (26)

Integral (22)

Kombinatorika (12)

Verovatnoća i statistika (28)

Društveno-jezički smer (64)

Funkcije (14)

Izvod funkcije (17)

Kombinatorika (6)

Verovatnoća i statistika (15)

Prirodno-matematički smer gimnazije (128)

Program je istovetan sa programom za IV razred gimnazije opšteg tipa (program M1)

Funkcije. - Ovde treba dopuniti i sistematizovati učenička znanja o funkciji i njenim osnovnim svojstvima, a zatim napraviti pregled elementarnih funkcija. Upoznavanje granične vrednosti i neprekidnosti funkcije treba da bude na osnovu intuitivnog pristupa tim pojmovima. Nije potrebno duže zadržavanje na tehnici određivanja granične vrednosti raznih funkcija, već akcenat treba da bude na nekoliko karakterističnih limesa.

Izvod funkcije. - Prvo učenike treba upoznati sa pojmovima priraštaja nezavisno promenljive i priraštaja funkcije i, polazeći od pojma srednje brzine i problema tangente na krivu, formirati pojam količnika priraštaja funkcije i priraštaja nezavisno promenljive, a zatim definisati izvod

funkcije kao graničnu vrednost tog količnika kada priraštaj nezavisno promenljive teži nuli. Ukazati na osnovne teoreme o izvodu i izvode nekih elementarnih funkcija. Uz pojam diferencijala i njegovo geometrijsko značenje treba ukazati i na njegovu primenu kod aproksimacije funkcija. Potrebnu pažnju valja posvetiti ispitivanju funkcija i crtanju njihovih grafika, koristeći izvod funkcije (ne uzimajući suviše komplikovane primere).

Integral*. - Program predviđa da se prvo obradi neodređeni integral, pa je potrebno ukazati na vezu između izvoda i integrala i dati pojam primitivne funkcije. Integraljenje protumačiti kao operaciju koja je inverzna diferenciranju. Pored tablice osnovnih integrala treba pokazati i neke metode integraljenja (metoda zamene i metoda parcijalne integracije). Polazeći od problema površine i rada, doći do pojma određenog integrala kao granične vrednosti zbira beskonačno mnogo beskonačno malih veličina. Ukazati na osnovna svojstva određenog integrala, a akcenat treba da bude na primenama određenog integrala.

_____
[2] *Samo u programu M3*
***** *Samo u programima M1 i M3*

Kombinatorika. - Na osnovu ranije stečenih znanja o prebrojavanju konačnih skupova (osnovni principi) učenici treba da upoznaju suštinu izdvajanja, raspoređivanja i određivanja broja određenih rasporeda, uočavajući razliku između pojedinih vrsta raspoređivanja objekata (na pogodno odabranim primerima), pri čemu je naročito važno da se dobro uvežba prepoznavanje pojedinih vrsta kombinatornih objekata na dovoljnom broju raznovrsnih zadataka. Tek onda treba da uslede odgovarajuće formule za broj varijacija, permutacija i kombinacija. Povezujući binomne koeficijente sa kombinacijama, mogu se pokazati neke primene binomnog obrasca.

Verovatnoća i statistika. - Posle uvođenja pojma slučajnog događaja dati pojam verovatnoće (preko pojma relativne frekvencije i klasičnom definicijom), kao i osnovne teoreme o verovatnoći. Na podesnim primerima treba uvesti pojam slučajne promenljive i ukazati na neke njene numeričke karakteristike i raspodele. Valja istaći ulogu slučajnog uzorka i statističkog eksperimenta, a zatim objasniti način prikupljanja podataka, njihovog prikazivanja i određivanja važnijih statističkih karakteristika.

FIZIKA

II razred****
gimnazija opšteg tipa i gimnazija društveno-jezičkog smera

(Prestalo da važi)

II razred****
gimnazija prirodno-matematičkog smera

(Prestalo da važi)

III razred*****
gimnazija društveno-jezičkog smera

(Prestalo da važi)

III razred*****
gimnazija prirodno-matematičkog smera i gimnazija opšteg tipa

(Prestalo da važi)

IV razred
gimnazija opšteg tipa i gimnazija društveno-jezičkog smera

(2 časa nedeljno, 64 časa godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

I Relativistička fizika

1. Osnovni postulati specijalne teorije relativnosti. Relativistički karakter vremena i dužine. (P)

2. Relativistička masa, impuls i energija. Veza ukupne energije i relativističke mase. Zakon održanja mase i energije. (P)

II Kvantna priroda elektromagnetnog zračenja

1. Toplotno zračenje i zakoni zračenja apsolutno crnog tela. Pojam kvanta energije. (P)

2. Fotoefekat. Masa, impuls i energija fotona. (P)

Demonstracioni ogled:

- Fotoefekat (pomoću fotoćelije).

III Elementi kvantne mehanike

1. Razlika između klasične i kvantne mehanike. (R)

2. Čestično-talasni dualizam. Talasna svojstva čestica. De Brojeva relacija. Difrakcija elektrona. (R)

3. Hajzenbergova relacija neodređenosti. (R)

IV Kvantna teorija vodonikovog atoma

1. Uvod. Planetarni model atoma. (R)

2. Borovi postulati. Spektar vodonikovog atoma. Frank-Hercov ogled. (P)

3. Kvantni brojevi. Paulijev princip. Periodni sistem. (R)

V Osnovi fizike čvrstog stanja

1. Elementi zonske teorije kristala. Superprovodljivost. (R)

2. Poluprovodnici. Primene poluprovodnika. (R)

VI Indukovano zračenje. Laseri

1. Spontana i stimulisana emisija zračenja. Laseri, primena. (R)

VII Fizika atomskog jezgra

1. Osnovne karakteristike jezgra. Nuklearne sile. (R)

2. Energija veze. Defekt mase. (P)

3. Prirodna radioaktivnost. Zakon radioaktivnog raspada. (P) Aktivnost. Radiaktivno zračenje i vrste radiaktivnog zračenja. (P)

4. Veštačka radioaktivnost. Nuklearne reakcije. (R)

5. Fisija. Lančana reakcija. Nuklearni reaktori. (R)

6. Fuzija. (R)

7. Zaštita od nuklearnog zračenja. (R)

Demonstracioni ogled:

- Detekcija fona radioaktivnog zračenja.

VIII Fizika elementarnih čestica

1. Kosmičko zračenje. Elementarne čestice. Vrste interakcija čestica u prirodi. (R)

IX Osnovi astronomije

1. Predmet i metode istraživanja astronomije. (R)

2. Struktura vasione (zvezde, Sunce, Sunčev sistem i galaksije). (P) Nuklearne reakcije kao izvori zvezdane energije. (R)

3. Poreklo i razvoj nebeskih tela (kosmogonija). (R)

IV razred
gimnazija prirodno-matematičkog smera

(4 časa nedeljno, 128 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

I Relativistička fizika

1. Osnovni postulati specijalne teorije relativnosti. Lorencove transformacije koordinata. Relativistički zakon sabiranja brzina. (P)

2. Relativistički karakter vremena i dužine. Granični karakter brzine svetlosti. (P)

3. Invarijantnost intervala. (R)

4. Relativistički impuls i energija. Veze između relativističkog impulsa, kinetičke energije, energije mirovanja i ukupne energije. Unutrašnja energija. Zakon održanja mase i energije. (P)

5. Pojam o opštoj teoriji relativnosti. (O)

II Kvantna priroda elektromagnetnog zračenja

1. Toplotno zračenje. Zakoni zračenja apsolutno crnog tela. Plankova hipoteza. (P)

2. Fotoelektrični efekat. Ajnštajnova jednačina fotoefekta. (P)

3. Kvantna priroda svetlosti. (R) Masa i impuls fotona. Pritisak svetlosti. Komptonov efekat. (P) Korpuskularno-talasni dualizam svetlosti. (R)

Demonstracioni ogled:

- Fotoefekat (pomoću fotoćelije).

III Talasna svojstva čestica i pojam o kvantnoj mehanici

1. Čestično-talasni dualizam. De Brojeva hipoteza. Difrakcija elektrona. (P) Elektronski mikroskop. (R)

2. Hajzenbergove relacije neodređenosti. (R)

3. Pojam o Šredingerovoj jednačini. Talasne funkcije i sopstvene energije. (R)

4. Kretanje slobodne čestice. Čestica u potencijalnoj jami. Kvantni linearni harmonijski oscilator. Prolaz kroz potencijalnu barijeru. (R)

IV Kvantna teorija atoma

1. Raderfordov model atoma. (O) Diskretni spektar atoma vodonika. Borovi postulati i Borov model atoma vodonikovog topa. (P) Frank-Hercov ogled. (R)

2. Kvantno-mehanička teorija atoma: glavni, sporedni i magnetni kvantni broj (P). Fizički smisao "borovskih orbita". Spin elektrona. Štern-Gerlahov ogled. (R)

3. Višeelektronski atomi i Paulijev princip. Struktura periodnog sistema elemenata. (P)

4. Zakočno i karakteristično rendgensko zračenje. (P)

Laboratorijska vežba

- Kalibracija spektroskopa i identifikacija vodonikovog spektra

- Određivanje Ridbergove konstante (pomoću vodonikove lampe i difrakcione rešetke)

V Molekulska struktura i spektri

1. Osnovne karakteristike hemijskih veza (jonske i kovalentne). Molekulski spektri. (R)

VI Fizika čvrstog stanja

1. Zonska teorija kristala. Energijske zone u čvrstom telu. Zonski modeli metala i dielektrika. (R)

2. Raspodela slobodnih elektrona po energijama u metalu. Kvantna teorija provodljivosti metala. Superprovodljivost. (R)

3. Poluprovodnici. Sopstvena i primesna provodljivost. Poluprovodnici p i n-tipa i poluprovodnički p-n spoj. (R) Poluprovodničke diode, tranzistori i fotootpornici. (P)

Demonstracioni ogledi:

- Diode. Fotoprovodnici.

Laboratorijske vežbe

- Strujno-naponska karakteristika diode.

- Strujno-naponske karakteristike tranzistora.

- Određivanje Plankove konstante (pomoću LED diode).

VII Indukovano zračenje i laseri

1. Luminiscencija. Kvantni prelazi: spontana emisija, apsorpcija i stimulisana emisija zračenja. (R)

2. Osnovni princip rada lasera. Vrste lasera. Karakteristike laserskog zračenja. (R)

3. Primene lasera. Holografija. (R)

Laboratorijska vežba

- Određivanje ugaone divergencije laserskog snopa.

VIII Fizika atomskog jezgra

1. Struktura jezgra. Karakteristike jezgra. (R) Defekt mase i energija veze.(P) Nuklearne sile. (R) Modeli jezgra. (O)

2. Prirodna radioaktivnost. Alfa-, beta- i gama raspad. (P)

3. Zakon radioaktivnog raspada. Aktivnost radioaktivnog izvora. (P) Radioaktivni nizovi i radioaktivna ravnoteža. (R)

4. Interakcija radioaktivnog zračenja sa supstancijom. Detekcija zračenja. (P) Dozimetrija i zaštita od zračenja. (R)

5. Veštačka radioaktivnost. Opšta svojstva nuklearnih reakcija (P). Primeri reakcija (otkriće protona i neutrona, interakcije neutrona sa jezgrom, transuranski elementi). (R)

6. Akceleratori čestica. (R)

7. Nuklearna energetika. Fisija. Nuklearni reaktori. Reakcije fuzije na zvezdama. Konfiniranje plazme. (R) Nuklearne i termonuklearne bombe. (O)

Demonstracioni ogled:

- Detekcija radioaktivnog zračenja.

Laboratorijske vežbe

- Merenje aktivnosti.

- Detekcija radioaktivnog zračenja.

- Opadanje intenziteta gama zračenja sa povećavanjem udaljenosti od izvora.

IX Fizika elementarnih čestica

1. Klasifikacija elementarnih čestica. Osnovne interakcije između čestica. Čestice i antičestice. Kvarkovi. (P)

2. Kosmičko zračenje. (R)

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Polazna opredeljenja pri koncipiranju programa fizike

Nastavni program fizike u srednjoj školi, odnosno gimnaziji, nadovezuje se strukturno i sadržajno na nastavni program fizike u osnovnoj školi.

Učenici gimnazije treba da nauče osnovne pojmove i zakone fizike na osnovu kojih će razumeti pojave u prirodi i imati celovitu sliku o značaju i mestu fizike u obrazovanju i životu uopšte. Oni treba da steknu dobru osnovu za dalje školovanje, prvenstveno na prirodno-naučnim i tehničkim fakultetima, ali i na svim ostalim na kojima fizika kao fundamentalna nauka ima primenu u struci (medicina, stomatologija, biologija...).

Treba imati u vidu da su u gimnazijskim programima redefinisani ciljevi i zadaci kako bi programi bili prilagođeni savremenim naučnim i tehnološkim zahtevima, kao i savremenim metodičkim i didaktičkim postupcima, a nastavni proces u skladu sa principima, ciljevima i opštim ishodima obrazovanja. Stoga program fizike za sva tri tipa gimnazije i u svim razredima treba čitati i tumačiti imajući stalno na umu cilj i zadatke nastave fizike i obrazovanja u celini.

Pri izmeni programa fizike (koji datira još od 1990. godine) uzete su u obzir primedbe i sugestije nastavnika fizike u gimnazijama, izrečene na stručnim skupovima i seminarima, u meri koja omogućava korišćenje postojećih udžbenika.

Težilo se i smanjenju ukupne opterećenosti učenika. Program je rasterećen tako što su izostavljeni svi sadržaji koji nisu neophodni za postizanje postavljenih ciljeva i zadataka nastave fizike, kao i metodskim pristupom programskim sadržajima.

Imajući u vidu da nisu svi učenici podjednako zainteresovani i obdareni za fiziku, obogaćeni su demonstracioni ogledi, kako bismo nastavu fizike učinili zanimljivijom i očiglednijom.

Polazna opredeljenja uticala su na izbor programskih sadržaja i metoda logičkog zaključivanja, kao i na obogaćivanje demonstracionih ogleda i laboratorijskih vežbi.

1. Izbor programskih sadržaja

Iz fizike kao naučne discipline odabrani su oni sadržaji koje na određenom nivou mogu da usvoje svi učenici gimnazije. To su u prva tri razreda sadržaji iz klasične fizike, dok kompletan program četvrtog razreda obuhvata sadržaje savremene fizike. Pri tome je uzeto u obzir da klasična fizika proučava pojave koje su dostupne čulima pa se lakše mogu razumeti i prihvatiti, dok izučavanje sadržaja savremene fizike zahteva viši stepen apstraktnog mišljenja i korišćenje složenog matematičkog aparata koji učenici mogu da koriste tek u četvrtom razredu gimnazije.

2. Izbor metoda logičkog zaključivanja.

Program predviđa korišćenje raznih metoda logičkog zaključivanja koji su inače prisutni u fizici kao naučnoj disciplini (induktivni, deduktivni, zaključivanje po analogiji itd). Nastavnik sam treba da odabere najpogodniji pristup u obradi svake konkretne teme u skladu sa potrebama i mogućnostima učenika, kao i nastavnim sredstvima kojima raspolaže.

Na sadržajima programa može se u potpunosti ilustrovati suština metodologije istraživačkog pristupa u fizici i drugim prirodnim naukama: posmatranje pojave, uočavanje bitnih svojstava sistema na kojima se pojava odvija, zanemarivanje manje značajnih svojstava i parametara sistema, merenje u cilju pronalaženja međuzavisnosti odabranih veličina, planiranje novih eksperimenata radi preciznijeg utvrđivanja traženih odnosa, formulisanje fizičkih zakona. U nekim slučajevima metodički je celishodno uvođenje deduktivne metode u nastavu (npr. pokazati kako iz zakona održanja slede neki manje opšti fizički zakoni i sl.).

3. Demonstracioni ogledi

Demonstracioni ogledi čine sastavni deo redovne nastave fizike, ali su sve manje zastupljeni. Prisutna je nedovoljna opremljenost škola nastavnim sredstvima, u nekima nije zastupljena ni kabinetska nastava, ali ima i onih u kojima se nastavna sredstva ne koriste.

Poslednjih godina bilo je mnogo seminara i stručnih skupova na kojima su kroz različite radionice prikazani jednostavni a efektni ogledi. Da ne pominjemo festivale nauke.

Uvođenje jednostavnih eksperimenata za demonstriranje fizičkih pojava ima za cilj "vraćanje" ogleda u nastavu fizike, razvijanje radoznalosti i interesa za fiziku i istraživački pristup prirodnim naukama.

Jednostavne eksperimente mogu da izvode i sami učenici (samostalno ili po grupama) na času ili da ih osmisle, urade, analiziraju i obrade kod kuće, koristeći mnoge predmete i materijale iz svakodnevnog života.

Naravno, nastavnici koji imaju mogućnosti treba da u nastavi koriste i složenije eksperimente.

U nastavi svakako treba koristiti i računare (simulacije eksperimenata i pojava, laboratorijske vežbe i obrada rezultata merenja, modeliranje, samostalni projekti učenika u obliku seminarskih radova i sl).

Način prezentovanja programa

Za prvi razred sva tri tipa gimnazije program je isti, a za ostale razrede predviđeni su različiti programi (pre svega u skladu sa godišnjim brojem časova fizike). Sadržaji u sva četiri razreda su podeljeni na određeni broj tematskih celina. Svaka od tematskih celina sadrži određeni broj tema.

Programski sadržaji dosledno su prikazani u formi koja zadovoljava osnovne metodske zahteve nastave fizike:

- *Postupnost* (od prostijeg ka složenijem) pri upoznavanju novih pojmova i formulisanju zakona.

- *Očiglednost* pri izlaganju nastavnih sadržaja (uz svaku tematsku celinu pobrojano je više demonstracionih ogleda a treba koristiti i simulacije).

- *Povezanost nastavnih sadržaja* (horizontalna i vertikalna).

Program predviđa da se unutar svake veće tematske celine, posle postupnog i analitičnog izlaganja pojedinačnih nastavnih sadržaja, kroz sistematizaciju i obnavljanje izloženog gradiva, izvrši sinteza bitnih činjenica i zaključaka i da se kroz njihovo obnavljanje omogući da ih učenici u potpunosti razumeju i trajno usvoje. Pored toga, svaku tematsku celinu trebalo bi započeti *obnavljanjem odgovarajućeg dela gradiva iz prethodnog razreda ili iz osnovne škole.* Time se postiže i vertikalno povezivanje nastavnih sadržaja. Veoma je važno da se kroz rad vodi računa o ovom zahtevu Programa, jer se time naglašava činjenica da su u fizici sve oblasti međusobno povezane i omogućuje se da učenik sagleda fiziku kao koherentnu naučnu disciplinu u kojoj se početak proučavanja nove pojave naslanja na rezultate proučavanja nekih prethodnih.

Redosled proučavanja pojedinih tema nije potpuno obavezujući. Nastavnik može preraspodeliti sadržaje prema svojoj proceni.

Nivoi obrazovno-vaspitnog rada

Ovoga puta u sadržajima programa nije dat orijentacioni broj časova predviđenih za obradu nastavnih tema, obnavljanje gradiva i laboratorijske vežbe. To bi mogao biti "uvod" u nastavni proces u kome će nastavnik, na osnovu definisanih ciljeva i zadataka predmeta, ishoda i standarda znanja, samostalno planirati broj časova obrade, utvrđivanja... U ovom "prelaznom periodu", ipak ćemo dati tabelu sa orijentacionim brojem časova, a u nedostatku standarda znanja korisni će biti nivoi obrazovno-vaspitnih zahteva, koji definišu obim i dubinu proučavanja pojedinih elemenata sadržaja programa, a postojali su i do sada.

Prvi nivo: obaveštenost (O)

Obaveštenost kao nivo obrazovno-vaspitnih zahteva iziskuje da učenik može da se seti - reprodukuje ono što je učio: termine, specifične činjenice, metode i postupke, opšte pojmove, principe (zakone) ili teorije. Znači, od učenika se očekuje da gradivo koje je učio samo poznaje: da može da ga iskaže, ispriča, opiše, navede i sl., tj. da može da ga reprodukuje u bitno neizmenjenom obliku.

Drugi nivo: razumevanje (R)

Razumevanje kao nivo obrazovno-vaspitnih zahteva iziskuje da učenik bude osposobljen da gradivo koje je učio reorganizuje: da određene činjenice, pojmove i principe (zakone) objasni, analizira, dovede u nove veze, koje nisu bile neposredno date u gradivu.

Razumevanje kao obrazovno-vaspitni nivo uključuje u sebe i prethodni nivo - obaveštenost. Ukoliko se ovde gradivo interpretira, onda se to čini ne u formi u kojoj je bilo prethodno dato, već u reorganizovanom, tj. u bitno izmenjenom obliku.

Treći nivo: primena (P)

Primena kao nivo obrazovno-vaspitnih zahteva iziskuje da učenik bude osposobljen da određene generalizacije, principe (zakone), teorije ili opšte metode primenjuje u rešavanju problema i zadataka.

Ovde je reč o primeni onog što se zna i razume u rešavanju novih problema (zadataka), a ne o njegovom jedinstvenom, reproduktivnom korišćenju u pojedinim situacijama. Primena kao najviši obrazovno-vaspitni nivo uključuje u sebe oba prethodna nivoa - obaveštenost i razumevanje.

Pošto su programi društveno-jezičkog i opšteg smera gimnazije u drugom i četvrtom razredu isti, nastavnicima društveno-jezičkog smera je ostavljena sloboda da, prema potrebi, smanje nivo obrazovno-vaspitnih zahteva u tematskim celinama za koje smatraju da je to potrebno (npr. sa nivoa (P) na nivo (R)).

Osnovni oblici nastave i metodska uputstva za njihovo izvođenje

Metodičko ostvarivanje sadržaja programa u nastavi fizike zahteva da celokupni nastavni proces bude prožet trima osnovnim fizičkim idejama: strukturom supstancije (na molekulskom, atomskom i subatomskom nivou), zakonima održanja (pre svega energije) i fizičkim poljima kao nosiocima uzajamnog delovanja fizičkih objekata. Dalji zahtev je da se fizičke pojave i procesi tumače u nastavi paralelnim sprovođenjem, gde god je to moguće, makroprilaza i mikroprilaza u obradi sadržaja.

Fiziku je nužno predstaviti učenicima kao živu, nedovršenu nauku, koja se neprekidno intenzivno razvija i menja, a ne kao skup završenih podataka, nepromenljivih zakona, teorija i modela. Zato je nužno istaći probleme koje fizika rešava u sadašnjem vremenu.

Danas je fizika eksplikativna, teorijska i fundamentalna nauka i njenim izučavanjem, zajedno sa ostalim prirodnim naukama, stiču se osnove naučnog pogleda na svet. Ideja fundamentalnosti fizike u prirodnim naukama mora da dominira u nastavi fizike.

Širenju vidika učenika doprineće objašnjenje pojmova i kategorija, kao što su fizičke veličine, fizički zakoni, odnos eksperimenta i teorije, veza fizike s ostalim naukama, s primenjenim naukama i s tehnikom. Značajno je ukazati na vezu fizike i filozofije. Potrebno je navesti i etičke probleme koji se javljaju kao posledica razvijanja nauke i tehnike.

Ovako formulisan koncept nastave fizike zahteva pojačano eksperimentalno zasnivanje nastavnog procesa (demonstracioni ogledi i laboratorijske vežbe, odnosno praktični rad učenika).

Usvojeni koncept nastave fizike zahteva stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada, primenom savremenih metodičkih i didaktičkih postupaka u nastavnom procesu (projektna, problemska, aktivna nastava i kooperativno učenje) ciljevi i zadaci obrazovanja kao i ciljevi nastave fizike budu u punoj meri realizovani.

Sticanje tehničke kulture kroz nastavu fizike sastoji se u razvijanju veština tehničkih primena znanja, u rešavanju tehničkih zadataka i u prikazivanju određenih primena fizike u svakodnevnom životu.

Posle izučavanja odgovarajućih tematskih celina, nužno je ukazati na zaštitu čovekove sredine, koja je zagađena i ugrožena određenim fizičko-tehničkim procesima i promenama.

Pri obradi fizičkih osnova energetike potrebno je usmeriti učenike na štednju svih vrsta energije, a posebno električne energije.

Ciljevi i zadaci nastave fizike ostvaruju se kroz sledeće osnovne oblike rada sa učenicima:

1. izlaganje sadržaja teme uz odgovarajuće demonstracione oglede;

2. rešavanje kvalitativnih i kvantitativnih zadataka;

3. laboratorijske vežbe;

4. korišćenje i drugih načina rada koji doprinose boljem razumevanju sadržaj teme (domaći zadaci, seminarski radovi, projekti...);

5. sistematsko praćenje rada svakog pojedinačnog učenika.

Veoma je važno da nastavnik pri izvođenju prva tri oblika nastave naglašava njihovu objedinjenost. U protivnom, učenik će steći utisak da postoje tri različite fizike: jedna se sluša na predavanjima, druga se radi kroz računske zadatke, a treća se koristi u laboratoriji.

Da bi se ciljevi i zadaci nastave fizike ostvarili u celini, neophodno je da učenici aktivno učestvuju u svim oblicima nastavnog procesa. Imajući u vidu da svaki od navedenih oblika nastave ima svoje specifičnosti u procesu ostvarivanja, to su i metodska uputstva prilagođena ovim specifičnostima.

Metodska uputstva za predavanja

Kako su uz svaku tematsku celinu planirani demonstracioni ogledi, učenici će spontano pratiti tok posmatrane pojave, ili neposredno učestvovati u realizaciji ogleda, a na nastavniku je da navede učenika da svojim rečima, na osnovu sopstvenog rasuđivanja, opiše pojavu koju posmatra ili demonstrira.. Posle toga nastavnik, koristeći precizni jezik fizike, definiše nove pojmove (veličine) i rečima formuliše zakon pojave. Kada se prođe kroz sve etape u izlaganju sadržaja teme (ogled, učenikov opis pojave, definisanje pojmova i formulisanje zakona), prelazi se na prezentovanje zakona u matematičkoj formi. Ovakvim načinom izlaganja sadržaja teme nastavnik pomaže učeniku da potpunije razume fizičke pojave, trajnije zapamti usvojeno gradivo i u drugi plan potisne formalizovanje usvojenog znanja.

Kada je moguće, treba koristiti problemsku nastavu. Nastavnik postavlja problem učenicima i prepušta da oni samostalno, u parovima ili u timu dođu do rešenja, po potrebi usmerava učenike, podsećajući ih pitanjima na nešto što su naučili i sada treba da primene, upućuje ih na izvođenje eksperimenta koji može dovesti do rešenja problema i slično.

Na primer, na ovaj način se može obraditi tema *Klasični zakon slaganja brzina:*

- nastavnik zadaje učenicima problem: *Zašto kapi kiše ostavljaju vertikalan mokri trag na staklu autobusa kada on miruje, a kosi trag kada se autobus kreće? Od čega i kako zavisi nagib kosog traga?*

- nastavnik upućuje učenike da potraže i prepoznaju u udžbeniku tekst uz pomoć kojeg bi mogli da dođu do rešenja (to im neće biti posebno teško budući da imaju predznanje iz osnovne škole o slaganju brzina) i shvate zakon slaganja brzina u vektorskom obliku;

- nastavnik traži da učenici zaključe kako se, na osnovu naučenog zakona, određuje relativna brzina; potom učenici treba da primene taj zakon u konkretnom problemu i objasne zašto je trag kos i kako njegov nagib zavisi od brzina kapi i autobusa u odnosu na zemlju;

- zatim se problem može širiti novim pitanjem: *Kako bi se mogla izmeriti (tj. proceniti) brzina kišne kapi u odnosu na zemlju* (učenici sami treba da predlažu načine merenja);

- pa još jednim: *Kap kiše u odnosu na autobus ima horizontalnu i vertikalnu komponentu i zato pada po kosoj pravoj liniji; zašto onda kamen, kad se baci u horizontalnom pravcu sa mosta, leti do vode po krivoj liniji (a i on, kao kap, ima horizontalnu i vertikalnu komponentu brzine)* - ovim problemom ubacuje se u priču i ubrzanje kao veličina koja je učenicima poznata iz osnovne

škole, pa se može koristiti, a već na sledećem času će se ona definisati i po gimnazijskom programu pa ovo može biti dobar uvod u tu priču...

Neke od tema u svakom razredu mogu se obraditi samostalnim radom učenika kroz radionice. Takav način rada je učenicima najinteresantniji, više su motivisani, pa lakše usvajaju znanje. Uz to se razvija i njihovo interesovanje i smisao za istraživački rad, kao i sposobnost timskog rada i saradnje. Ovakav pristup obradi nastavne teme zahteva dobru pripremu nastavnika: odabrati temu, pripremiti odgovarajuća nastavna sredstva i opremu, podeliti učenike u grupe tako da svaki pojedinac u grupi može dati odgovarajući doprinos, dati neophodna minimalna uputstva...

Na primer, za nastavnu temu *Odbijanje i prelamanje svetlosti* učenici se mogu podeliti u grupe od kojih bi jedna obradila zakone odbijanja i prelamanja, druga totalnu refleksiju sa primerima primene, treća prividnu dubinu tela sa primerima, četvrta dugu, peta prelamanje kroz prizmu i primene (sve grupe, osim prve, u uputstvima treba da dobiju formulu za zakon prelamanja); u radu učenici mogu da koriste udžbenik, internet, demonstracioni ogled...

Neke teme treba da pripreme i prezentuju sami učenici, pojedinačno ili u parovima. To se može raditi u svakom razredu, naročito u trećem i četvrtom gde postoji niz pogodnih tema a učenici su samostalniji i spremni za takav oblik rada.

Metodska uputstva za rešavanje zadataka

Rešavanje zadataka je važna metoda za uvežbavanje primene znanja. Njome se postiže: konkretizacija teorijskih znanja; obnavljanje, produbljivanje i utvrđivanje znanja; korigovanje učeničkih znanja i umeća; razvijanje logičkog mišljenja; podsticanje učenika na inicijativu; sticanje samopouzdanja i samostalnosti u radu...

Optimalni efekti rešavanja zadataka u procesu učenja fizike ostvaruju se dobro osmišljenim kombinovanjem kvalitativnih (zadaci-pitanja), kvantitativnih (računskih), grafičkih i eksperimentalnih zadataka.

Vežbanje rešavanja računskih zadataka je važna komponenta učenja fizike. Kako ono za učenike često predstavlja vid učenja sa najsloženijim zahtevima, nastavnik je obavezan da im da odgovarajuće instrukcije, napomene i savete u vezi sa rešavanjem zadataka. Napomene treba da se odnose na tipove zadataka u datoj temi, najčešće greške pri rešavanju takvih zadataka, algoritam rešavanja datog tipa zadataka...

Pri rešavanju kvantitativnih zadataka, u zadatku prvo treba na pravi način sagledati fizičke sadržaje, pa tek posle toga preći na matematičko formulisanje i izračunavanje. Naime, rešavanje zadataka odvija se kroz tri etape: fizička analiza zadatka, matematičko izračunavanje i diskusija rezultata. U prvoj etapi uočavaju se fizičke pojave na koje se odnosi zadatak, a zatim se nabrajaju i rečima iskazuju zakoni po kojima se pojave odvijaju. U drugoj etapi se, na osnovu matematičke forme zakona, izračunava vrednost tražene veličine. U trećoj etapi traži se fizičko tumačenje dobijenog rezultata.

Potrebno je pažljivo odabrati zadatke koji, ako je moguće, imaju neposrednu vezu sa realnim situacijama. Takođe je važno da učenici pravilno vrednuju dobijeni rezultat, kao i njegov pravilan zapis. Posebno treba obratiti pažnju na postupnost pri izboru zadataka, od najjednostavnijih ka onima koji zahtevaju analizu i sintezu stečenih znanja.

Metodska uputstva za izvođenje laboratorijskih vežbi

Laboratorijske vežbe čine sastavni deo redovne nastave i organizuju se tako što se pri izradi vežbi odeljenje deli na dva dela a učenici vežbe rade u grupama, 2-3 učenika.

Za svaku vežbu učenici unapred treba da dobiju odgovarajuća uputstva.

Čas eksperimentalnih vežbi sastoji se iz uvodnog dela, merenja i zapisivanja rezultata merenja i obrade dobijenih podataka.

U uvodnom delu časa nastavnik proverava da li su učenici spremni za vežbu, upoznaje ih sa mernim instrumentima i ostalim delovima aparature za vežbu, ukazuje na mere predostrožnosti kojih se moraju pridržavati radi sopstvene sigurnosti, pri rukovanju aparatima, električnim izvorima, raznim uređajima i sl.

Dok učenici vrše merenja, nastavnik aktivno prati njihov rad, diskretno ih nadgleda i, kad zatreba, objašnjava i pomaže.

Pri obradi rezultata merenja učenici se pridržavaju pravila za tabelarni prikaz podataka, crtanje grafika, izračunavanje zaokrugljenih vrednosti i grešaka merenja (sa tim pravilima nastavnik treba da ih upozna unapred ili da ih da uz pisana uputstva za vežbe).

Metodska uputstva za druge oblike rada

Jedan od oblika rada sa učenicima su domaći zadaci koji sadrže kvalitativne i kvantitativne zadatke, ponekad i eksperimentalne. Takvi domaći zadaci odnose se na gradivo koje je obrađeno neposredno na času i na povezivanje ovog gradiva sa prethodnim.

Za domaći zadatak mogu se davati i seminarski radovi i manji projekti, koje bi učenici radili individualno ili u grupama.

Nastavnik je obavezan da pregleda domaće zadatke i saopšti učenicima eventualne greške kako bi oni imali informaciju o uspešnosti svog rada.

Praćenje rada učenika

Nastavnik je dužan da kontinuirano prati rad svakog učenika kroz neprekidnu kontrolu njegovih usvojenih znanja, stečenih na osnovu svih oblika nastave: demonstracionih ogleda, predavanja, rešavanja kvantitativnih i kvalitativnih zadataka, laboratorijskih vežbi, seminarskih radova i projekata...

U svakom razredu treba kontinuirano proveravati i ocenjivati znanje učenika pomoću usmenog ispitivanja, kratkih (15-minutnih) pismenih provera, testova na kraju većih celina (recimo, po jednom u svakom klasifikacionom periodu), kontrolnih računskih vežbi (po jednom u polugodištu), proverom eksperimentalnih veština.

Na početku rada sa učenicima, u svakom razredu, posebno ako je odeljenje promenilo strukturu ili je nastavnik preuzeo novo odeljenje, bilo bi poželjno sprovesti dijagnostički test. Takav test govori nastavniku sa kakvim predznanjem i kojim potencijalima učenici ulaze u novu školsku

godinu. Takođe, predlažemo testove sistematizacije gradiva na kraju svakog polugodišta ili na kraju školske godine. Priprema za ovaj test, kao i sam test, trebalo bi da osiguraju trajno usvajanje najosnovnijih i najvažnijih znanja iz prethodno obrađenih oblasti.

Dodatna i dopunska nastava

Dodatni rad namenjen je darovitim učenicima i treba da zadovolji njihova interesovanja za fiziku. Organizuje se sa jednim časom nedeljno. U okviru ove nastave mogu se produbljivati i proširivati sadržaji iz redovne nastave, raditi novi sadržaji, teži zadaci, složeniji eksperimenti od onih u redovnoj nastavi... Učenici se slobodno opredeljuju pri izboru sadržaja programa. Zato je nužno sačiniti individualne programe rada sa učenicima na osnovu njihovih prethodnih znanja, interesovanja i sposobnosti. Korisno je da nastavnik pozove istaknute stručnjake da u okviru dodatne nastave održe popularna predavanja kao i da omogući učenicima posete institutima.

Dopunska nastava se takođe organizuje sa po jednim časom nedeljno. Nju pohađaju učenici koji u redovnoj nastavi nisu bili uspešni. Cilj dopunske nastave je da učenik, uz dodatnu pomoć nastavnika, stekne minimum osnovnih znanja iz sadržaja koje predviđa program fizike u gimnaziji.

Slobodne aktivnosti učenika, koji su posebno zainteresovani za fiziku, mogu se organizovati kroz razne sekcije mladih fizičara.

PRILOG: Orijentacioni broj časova po temama i broj časova predviđenih za izradu laboratorijskih vežbi.

FIZIKA

I razred
oba tipa gimnazije

(2 časa nedeljno, 74 časa godišnje)

Redni broj teme	Naslov teme	Broj časova	Broj časova za laboratorijske vežbe	Ukupan broj časova za nastavnu temu
1	Uvod	3	-	3
2	Kretanje	16	2	18
3	Dinamika translacionog kretanja	12	4	16
4	Dinamika rotacionog kretanja krutog tela	8	2	10
5	Ravnoteža tela	5	-	5
6	Gravitacija	5	-	5
7	Zakoni održanja	15	2	17
Ukupno		64	10	74

II razred
gimnazija opšteg tipa i gimnazija društveno-jezičkog smera

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

Redni broj teme	Naslov teme	Broj časova	Broj časova za laboratorijske vežbe	Ukupan broj časova za nastavnu temu
1	Molekulsko-kinetička teorija gasova	10	-	10
2	Termodinamika	13	-	13
3	Osnovi dinamike fluida	6	-	6
4	Molekulske sile i agregatna stanja	8	4	12
5	Elektrostatika	11	-	11
6	Stalna električna struja	14	4	18
Ukupno		62	8	70

II razred
gimnazija prirodno-matematičkog smera

(3 časa nedeljno, 108 časova godišnje)

Redni broj teme	Naslov teme	Broj časova	Broj časova za laboratorijske vežbe	Ukupan broj časova za nastavnu temu
1	Molekulsko-kinetička teorija gasova	15	2	17
2	Termodinamika	16	-	16
3	Osnovi dinamike fluida	7	2	9
4	Molekulske sile i agregatna stanja	14	4	18
5	Elektrostatika	22	-	22
6	Stalna električna struja	22	4	26
Ukupno		96	12	108

III razred
gimnazija društveno-jezičkog smera

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Redni broj teme	Naslov teme	Broj časova	Broj časova za laboratorijske vežbe	Ukupan broj časova za nastavnu temu
1	Magnetno polje	12	-	12
2	Elektromagnetna indukcija	7	-	7
3	Naizmenična struja	13	-	13
4	Harmonijske oscilacije	8	-	8
5	Mehanički talasi	5	-	5

6	Akustika	5	2	7
7	Elektromagnetni talasi	3	-	3
8	Optika	13	4	17
Ukupno		66	6	72

III razred
gimnazija prirodno-matematičkog smera i gimnazija opšteg tipa

(3 časa nedeljno, 108 časova godišnje)

Redni broj teme	Naslov teme	Broj časova	Broj časova za laboratorijske vežbe	Ukupan broj časova za nastavnu temu
1	Magnetno polje	14	2	16
2	Elektromagnetna indukcija	9	-	9
3	Naizmenična struja	8	2	10
4	Harmonijske oscilacije	11	2	13
5	Mehanički talasi	8	-	8
6	Akustika	5	4	9
7	Elektromagnetni talasi	6	-	6
8	Talasna optika	15	2	17
9	Geometrijska optika	9	4	13
10	Optički instrumenti	4	2	6
11	Fotometrija	1	-	1
Ukupno		90	18	108

IV razred
gimnazija opšteg tipa i gimnazija društveno-jezičkog smera

(2 časa nedeljno, 64 časa godišnje)

Redni broj teme	Naslov teme	Broj časova	Broj časova za laboratorijske vežbe	Ukupan broj časova za nastavnu temu
1	Relativistička fizika	6	-	6
2	Kvantna priroda elektromagnetnog zračenja	10	-	10
3	Elementi kvantne mehanike	8	-	8
4	Kvantna teorija vodonikovog atoma	10	-	10
5	Osnovi fizike čvrstog stanja	2	-	2

6	Indukovano zračenje. Laseri	3	-	3
7	Fizika atomskog jezgra	18	-	18
8	Fizika elementarnih čestica	2	-	2
9	Osnovi astronomije	5	-	5
Ukupno		64	-	64

IV razred
gimnazija prirodno-matematičkog smera

(4 časa nedeljno, 128 časova godišnje)

Redni broj teme	Naslov teme	Broj časova	Broj časova za laboratorijske vežbe	Ukupan broj časova za nastavnu temu
1	Relativistička fizika	12	-	12
2	Kvantna priroda elektromagnetnog zračenja	14	-	14
3	Talasna svojstva čestica i pojam o kvantnoj mehanici	12	-	12
4	Kvantna teorija atoma	12	5	17
5	Molekulska struktura i spektri	3	-	3
6	Fizika čvrstog stanja	12	9	21
7	Laseri	8	3	11
8	Fizika atomskog jezgra	23	9	32
9	Fizika elementarnih čestica	6	-	6
Ukupno		102	26	128

Pošto se sadržaji astronomije realizuju u okviru sadržaja fizike, sledi uputstvo za realizaciju programa astronomije.

ASTRONOMIJA

Cilj i zadaci

Cilj nastave astronomije je da učenici upoznaju nebeska tela i pojave u vasioni.

Zadaci nastave astronomije su da učenici:

- stiču znanja o kosmosu i osnovnim zakonima makrosveta;

- shvate univerzalnost zakona prirode;

- stiču savremena znanja o vasioni i metodama koje su omogućile sticanje tog znanja;

- razviju radoznalost i interesovanje za svet koji ih okružuje;

- razviju kritički duh i smisao za egzaktno mišljenje;

- steknu naviku da primenjuju znanje stečeno u drugim naukama (fizici, matematici i dr.);

- steknu naviku da samostalno zaključuju na osnovu znanja i da se osposobe za apstraktno mišljenje;

- razviju smisao za orijentaciju u prostoru i vremenu;

- upoznaju izvore energije i mogućnosti njihovog korišćenja;

- steknu kompetencije za kvalitativno i kvantitativno rešavanje astronomskih problema i zadataka.

IV razred
gimnazija prirodno-matematičkog smera

(1 čas nedeljno, 32 časa godišnje u okviru predmeta fizika)

SADRŽAJI PROGRAMA

I Uvod

Predmet proučavanja i specifičnosti astronomije. Interdisci-plinarnost. Kratak pregled istorijskog razvoja. Mogućnost izučavanja sa Zemlje. Uloga kosmičkih letova u današnjoj astronomiji.

II Gravitaciona dejstva

Prividna planetska kretanja. Heliocentrički sistem. Keplerovi zakoni. Njutnov zakon gravitacije. Plimsko dejstvo Meseca i Sunca.

III Daljine i veličine nebeskih tela

Paralaksa. Astronomske jedinice za daljinu. Osnovne metode određivanja veličine nebeskih tela.

IV Nebo, prostor i vreme

Orijentacija na nebu. Sazvežđa. Nebeska sfera, njeno prividno obrtanje i Zemljina rotacija. Horizontski i ekvatorski sferni koordinatni sistemi. Prividno Sunčevo godišnje kretanje i njegove posledice (ekliptika, zodijak). Dokazi Zemljine rotacije i revolucije. Vreme (jedinice, zvezdano, pravo i srednje Sunčevo vreme, svetsko, ukazno). Kalendari.

V Zračenje nebeskih tela

Spektar zračenja nebeskih tela. Uticaj hemijskog sastava i fizičkih uslova na izgled spektra. Toplotni i netoplotni mehanizmi zračenja. Izračunavanje radijalnih brzina nebeskih tela. Astronomske fotometrijske jedinice (prividne i apsolutne zvezdane veličine) i njihova veza sa fizičkim jedinicima. Uticaj Zemljine atmosfere na primanje zračenja nebeskih tela (apsorpcija, disperzija i refrakcija).

VI Astronomski instrumenti

Refraktori. Reflektori. Prijemnici zračenja. Osnovne karakteristike teleskopa (razdvojna moć, sabirna moć, uvećanje i montaža teleskopa). Interferometri. Radio-teleskopi. Primena lasera u astronomiji.

VII Zvezde

Fizičke karakteristike i tipovi zvezda. H-R dijagram. Kretanje zvezda. Dvojne i višestruke zvezde. Određivanje zvezdanih masa, prečnika i temperatura. Zvezdana jata. Promenljive zvezde. Međuzvezdana materija. Izvori zvezdane energije. Evolucija zvezda.

VIII Galaksije

Struktura i rotacija galaksije. Vrste galaksija. Mlečni put. Hablov zakon. Aktivne galaksije - kvazari. Reliktno zračenje. Kosmološke hipoteze.

IX Sunce

Karakteristike mirnog Sunca. Sunčeva aktivnost (pege, protuberance, hromosferske erupcije). Geofizičke posledice.

X Sunčev sistem

Osnovne karakteristike Sunčevog sistema. Planete Zemljinog tipa. Asteroidi (male planete). Planete Jupiterovog tipa. Sateliti. Komete, meteori i meteoriti. Evolucija Sunčevog sistema.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA ASTRONOMIJE

Koncept nastavnog programa astronomije i izbor sadržaja predmeta određen je sledećim postavkama:

- astronomija se u ovom razredu javlja prvi put kao nastavna oblast;

- učeniku se daje savremena slika vasione;

- posvećuje se posebna pažnja stvaranju naučne slike sveta i osnovnim pedagoško-didaktičkim zahtevima;

- program sadrži 11 nastavnih celina, a svaka od njih sadrži neophodan broj manjih delova;

- za svaku celinu je dat orijentacioni broj časova teorijske nastave i časova utvrđivanja gradiva. I (1), II (2+1), III (1+1), IV (3+1), V (2+1), VI(3+1), VII (3+2), VIII (3+1), IX (2+1), X (2+1). U taj broj su uključeni praktična i demonstraciona nastava i izrada računskih zadataka.

Praktična i demonstraciona nastava se, po prirodi stvari, mora izvoditi po vedrom vremenu, najvećim delom u noćnim časovima, što iziskuje posebne termine.

Za praktičnu i demonstracionu nastavu potrebna su sledeća nastavna sredstva: karta zvezdanog neba, teleskop, mesečeva karta. Treba koristiti Internet i posećivati Narodnu opservatoriju.

Preporučuje se organizovanje posete Planetarijumu.

Kratko uputstvo za praktična posmatranja

U toku septembra: prvo upoznavanje sa nebeskim telima. Cirkumpolarna sazvežđa (Polara, Mala i Velika kola, Kasiopeja). Posmatranja vidljivih planeta.

Sredina oktobra: orijentisanje pomoću nebeskih tela. Posmatranje Meseca i Andromedine magline. Praćenje meteora.

Početak novembra: orijentisanje pomoću Sunca. Demonstracija razlike između pravog i srednjeg podneva.

Polovinom novembra: praćenje meteorskog roja Leonida (14. XI - 19. XI).

Septembar-decembar: merenje podnevne visine Sunca i praćenje mena Meseca.

Januar-februar: Upoznavanje sa zimskim sazvežđima. Posmatranje Orionove magline.

Sem toga, ukoliko se na nebu javi neka važnija pojava potrebno je uključiti se u njeno posmatranje.

U nastavi astronomije treba koristiti Internet i proveravati tačnost podataka, jer je poslednjih 20 godina došlo do velikog broja značajnih otkrića u astronomiji. Na primer, veći broj satelita oko planeta Jupiterovog tipa, u upotrebi je i trinaesto zodijačko sazvežđe Zmijonoša *(Ophiucus)*, koje je iza Škorpije, a ispred Strelca, vreme "boravka" Sunca u zodijačkim sazvežđima se kreće od 6 do 44 dana, a ne po 30 dana, zatim Pluton nije planeta već asteroid, ukinuto je građansko vreme itd.

HEMIJA

II razred****
gimnazija opšteg tipa i gimnazija prirodno-matematičkog smera

(Prestalo da važi)

II razred****

gimnazija prirodno-matematičkog smera

(Prestalo da važi)

II razred****
gimnazija društveno-jezičkog smera

(Prestalo da važi)

III razred*****
gimnazija opšteg tipa i gimnazija prirodno-matematičkog smera

(Prestalo da važi)

III razred*****
gimnazija prirodno-matematičkog smera

(Prestalo da važi)

IV razred
gimnazija opšteg tipa i gimnazija prirodno-matematičkog smera

(2 časa nedeljno, 64 časa godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

UGLJENI HIDRATI

Nomenklatura ugljenih hidrata; podela, rasprostranjenost u prirodi. Struktura monosaharida (gliceraldehid, riboza manoza, galaktoza, glukoza i fruktoza, aciklična i ciklična). Fizička i hemijska svojstva monosaharida. Disaharidi, podela (maltoza, laktoza saharoza). Dobijanje saharoze. Polisaharidi (skrob i celuloza, struktura, svojstva). Proizvodnja hartije, derivati celuloze.

Demonstracioni ogledi:

Opšte reakcije na saharide. Razlikovanje redukujućih od neredukujućih disaharida. Hidroliza skroba i ispitivanje svojstava hidrolizata

LIPIDI

Podela lipida. Masne kiseline. Neutralne masti: dobijanje, fizička i hemijska svojstva. Sapuni i detergenti. Fosfogliceridi (lecitin; struktura, svojstva). Steroidi (podela). Holesterol, kalciferol. Žučne kiseline.

Demonstracioni ogledi:

Opšte karakteristike lipida: rastvorljivost, emulzifikacija, saponifikacija.

ALKALOIDI I ANTIBIOTICI

Alkaloidi (prirodni izvori, podela). Fiziološko dejstvo, značaj pojedinih alkaloida i njihova zloupotreba. Antibiotici (pojam, podela). Mehanizam delovanja antibiotika. Prirodni izvori za izolovanje antibiotika.

PROTEINI

Aminokiseline (struktura, podela, nomenklatura, sencijalne aminokiseline). Fizička svojstva aminokiselina Zavisnost strukture aminokiselina od pH-rastvora, svojstva bočnih nizova. Reakcije aminokiselina. Struktura proteina. Svojstva peptidne veze. Oligopeptidi i polipeptidi. Veza između primarne i trodimenzionalne strukture proteina. Podela proteina. Fizička i hemijska svojstva proteina. Enzimi (podela, svojstva, mehanizam njihovog delovanja). Uticaj različitih faktora na aktivnost enzima. Regulacija aktivnosti enzima. Antitela.

Demonstracioni ogledi:

Taložne reakcije iz rastvora proteina: denaturacijom na ekstremnim vrednostima pH, toplotom, solima teških metala, amonijum-sulfatom, organskim supstancama (metanol). Ispitivanje delovanja amilaze. Faktori koji utiču na delovanje enzima: pH, koncentracija enzima i supstrata, aktivatori i inhibitori.

VITAMINI I HORMONI

Vitamini (značaj, struktura, podela). Svojstva vitamina rastvornih u mastima. Svojstva vitamina rastvornih u vodi. Koenzimi. Veza između vitamina i metabolizma. Hormoni (značaj, struktura, podela). Steroidni hormoni.

NUKLEINSKE KISELINE

Nukleinske kiseline i njihove osnovne strukturne jedinice. Nomenklatura nukleozida i nukleotida. Struktura i funkcija DNK. Neka svojstva DNK, dvostruka struktura DNK i komplementarnost polinukleotidnih lanaca. Struktura DNK kao molekulska osnova za očuvanje i prenošenje genetičkih informacija. Replikacija DNK. Struktura i funkcija RNK. Sinteza RNK, transkripcija genetičke informacije. Genetička šifra. Biosinteza proteina.

OSNOVI METABOLIZMA

Metabolički putevi i razmena energije u biosferi. Kruženje ugljenika, vodonika, kiseonika i azota u prirodi. Energetika biohemijskih procesa. Varenje i resorpcija proteina, masti i ugljenih hidrata. Krebsov ciklus i oksidativna fosforilacija. Biosintetički procesi i regulacija metabolizma. Zajednički putevi metabolizma.

BIOTEHNOLOGIJA I NJENE MOGUĆNOSTI

Tradicionalne i savremene biotehnologije (značaj i mogućnosti).

HEMIJSKI ASPEKTI ZAGAĐIVANJA ŽIVOTNE SREDINE (5)

Zagađivanje atmosfere. Izvori zagađivanja. Glavni zagađivači: oksidi sumpora, azota, ugljovodonici, jedinjenja olova (tetraetilolovo), žive, cinka, kadmijuma i bakra, potencijalno kancerogene supstance.

Zagađivanje vode. Izvori zagađivanja. Glavni zagađivači. Organski otpadni materijali, neorganski otpadni materijali i toksični otpadni materijali. Prečišćavanje otpadnih voda.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Tokom realizacije nastavnog programa hemije za gimnaziju neophodno je imati u vidu visoki didaktički potencijal hemije kao nastavnog predmeta i kognitivne uzrasne karakteristike učenika, te shodno tome aktivnosti učenika i nastavnika u nastavnom procesu uskladiti sa definisanim ciljevima i zadacima nastave. Posebnu pažnju treba obratiti na korišćenje interaktivnih metoda nastave i učenja zbog njihove visoke obrazovne i motivacione vrednosti u svim segmentima nastave.

Sadržaji programa hemije u gimnaziji opšteg tipa i prirodno-matematičkog smera su organizovani tako da se u prvom razredu izučavaju sadržaji opšte hemije, u drugom sadržaji neorganske hemije, u trećem sadržaji organske hemije i u četvrtom sadržaji osnova biohemije. Na društveno-jezičkom smeru, u prvom razredu se izučavaju sadržaji opšte i neorganske hemije, a u drugom sadržaji organske hemije i osnova biohemije. Hemija kao nastavni predmet ima visok didaktički potencijal jer:

- hemija podstiče prelazak sa konkretnog na apstraktno mišljenje,

- hemija je nauka sa izuzetnom dinamikom razvoja, a hemijska struka jedna je od struka budućnosti,

- hemija je prirodna nauka i u sadejstvu sa fizikom i biologijom omogućava razumevanje prirode u jedinstvu pojava i procesa koji se u njoj zbivaju,

- na hemiji se zasniva razvoj mnogih savremenih tehnologija, koji je značajan pokazatelj nivoa razvijenosti društva,

- hemijski procesi u tehnološkoj proizvodnji nose i ozbiljne rizike za društvene zajednice i održivi razvoj društva je moguć samo uz adekvatno hemijsko obrazovanje.

Dinamika savremenog razvoja hemijskih naučnih disciplina rezultuje ogromnim povećanjem korpusa hemijskih znanja. Da bi se izbeglo opterećivanje nastavnih programa hemije u ovakvim uslovima razvoja hemije kao nauke, neophodno je da se učenicima u gimnaziji omogući razumevanje hemijskog aspekta izučavanja prirode tako što će se u nastavi hemije pažnja usredsrediti na razumevanje osnovnih ideja i koncepata u hemiji, razvoj naučnog metoda saznavanja u hemiji i značaj hemije u svakodnevnom životu. Učenici, kao osnovne ideje hemije, treba da razumeju da su svojstva supstanci i mogućnosti njihove primene neposredno uslovljene njihovom hemijskom strukturom, kao i da su svojstva hemijskog sistema uslovljena kvalitativnim sastavom i kvantitativnim odnosom komponenti u njemu. Za razumevanje ovih ideja i koncepata u nastavi hemije je potrebno sinhronizovano predstavljanje hemijskih znanja

na makro, mikro i simboličkom nivou reprezentacije. Kognitivne karakteristike učenika gimnazije omogućavaju veću zastupljenost mikroskopskog i simboličkog nivoa reprezentacije, kao i integraciju i simultanu primenu sva tri nivoa. Međutim, u nastavi hemije uvek treba poći od toga da je hemijski eksperiment, kao primarni izvor znanja i kao osnovni metod saznavanja u hemiji, ključni mehanizam za korelaciju među svim nivoima reprezentacije znanja. Pri tome posebnu pažnju treba posvetiti preciznosti primene hemijskog jezika (na primer, izvodi se hemijska reakcija, a piše se hemijska jednačina). Simultana primena različitih nivoa reprezentacije znanja u hemiji može da izazove kognitivno preopterećenje usled deljenja pažnje. U takvim slučajevima treba segmentisati sadržaje (deliti ih u manje celine).

U početnim razredima, posebno kod izučavanja visokoapstraktnih pojmova (struktura supstanci, tok hemijske reakcije, hemijska kinetika, termohemija) poželjno je prema potrebi koristiti i instrukcije primerene konkretno operacionoj fazi mišljenja uz veći udeo makroskopskog nivoa predstavljanja znanja. Osnovne hemijske koncepte (korpuskularni koncept, koncept održanja materije, koncept ravnoteže) treba zasnovati na brižljivo odabranim sadržajima sa visokom informativnom vrednošću za učenike, pri čemu nastavne situacije treba dizajnirati tako da motivišu učenike za njihovo izučavanje. Posebno je važno da učenici razumeju razvojnost koncepata i teorija u hemiji, (na primer, razvojnost korpuskularnog koncepta kroz razvojnost teorija o strukturi atoma i razvojnost teorija hemijske veze). Za razumevanje hemijskih koncepata od najvećeg je značaja hemijska naučna pismenost koja u ovom uzrastu podrazumeva poznavanje hemijske naučne terminologije, nomenklature i simbolike na nivou osnovne naučne komunikacije. U oblasti neorganske i organske hemije, zbog mnogobrojnosti izučavanih objekata (hemijskih elemenata i njihovih jedinjenja), veoma je važno baviti se problematikom klasifikacija, klasifikacionih sistema i hijerarhijskih odnosa u njima. Posebno je važno insistirati na sistematskom organizovanju znanja primenom konceptnih mapa, kao i raditi na razvoju funkcionalnih i deskriptivnih kriterijuma klasifikacije u konceptualne Potrebno je istaći da je Periodni sistem elemenata najsavršeniji klasifikacioni sistem u prirodnim naukama i osposobiti učenike da ga koriste za dedukciju svojstava hemijskih elemenata i njihovih jedinjenja. Za izučavanje složenih tehnoloških postupaka i kompleksnih metaboličkih procesa pogodno je koristiti šematske reprezentacije.

Nastava hemije u gimnaziji treba da omogući učenicima i sticanje odgovarajućih tehničko-tehnoloških znanja. S obzirom da učenici srednjoškolskog uzrasta razumeju uzročno-posledične veze u izučavanju ovakvih sadržaja treba insistirati na korisnosti i rizicima od hemijske proizvodnje. Treba imati u vidu da se učenici tokom gimnazijskog obrazovanja profesionalno opredeljuju, te shodno tome birati sadržaje tako da se u pregledu sagledaju značajne savremene hemijske tehnologije. Pri tome posebno treba isticati ubrzani tehničko-tehnološki razvoj i neophodnost permanentnog obrazovanja u ovoj oblasti. Sadržaje o hemijskim aspektima zaštite životne sredine raditi u korelaciji sa nastavom biologije, prevashodno ekologije. Za učenike društveno-jezičkog smera, znanja iz ove oblasti su deo opšte kulture i treba da ih razumeju samo u funkciji održivog razvoja. Za razvoj ovih znanja pogodne su metoda učeničkih projekata i nastavne ekskurzije.

Nastava hemije u prirodno-matematičkom smeru gimnazije treba da omogući razvoj proceduralnih hemijskih znanja. Kroz laboratorijske vežbe učenici treba da ovladaju laboratorijskim tehnikama i tehnikama različitih merenja u hemiji. Učenici treba da vode laboratorijski dnevnik.

Nastava hemije u gimnaziji treba da osposobi učenike za samostalno korišćenje savremenih informacionih tehnologija u učenju hemije, pretraživanju hemijskih informacija i savremenoj komunikaciji u hemiji.

Nastava hemije u gimnaziji treba da doprinese daljem razvoju komunikacijskih sposobnosti. Za razvoj komunikacijskih sposobnosti posebno je pogodna metoda učeničkih projekata. Izrada samostalnih ili grupnih učeničkih projekata u hemiji motiviše učenike da pretražuju izvore hemijskih informacija, iznesu sopstvene ideje u formi hipoteza, da ih obrazlože, planiraju istraživanje, sprovedu ga, elaboriraju, kritički procenjuju dobijene rezultate i preuzimaju odgovornost. Za razvoj metakognitivnih znanja (svest o sopstvenom znanju) u gimnazijskoj nastavi hemije pogodno je koristiti metodu konceptnog mapiranja.

Učenička postignuća treba kontinuirano pratiti kao usmenu i pisanu evaluaciju, a posebnu pažnju treba posvetiti evaluaciji proceduralnih znanja i njihovom udelu u ukupnoj oceni učenika.

Redosled nastavnih tema je obavezujući, a predlaže se sledeći broj časova, potrebnih za njihovu realizaciju, kao orijentacioni:

U prvom razredu opšteg tipa gimnazije i prirodno-matematičkog smera: Vrste supstanci (3), Struktura atoma (10), Hemijske veze (13), Disperzni sistemi (8), Hemijske reakcije (17), Kiseline, baze i soli (14), Oksidoredukcione reakcije (9).

U prvom razredu društveno jezičkog smera : Vrste supstanci (3), Struktura supstanci (17), Disperzni sistemi (12), Hemijske reakcije (18), Hemija elemenata i jedinjenja(20), Hemijski aspekti zagađivanja životne sredine (4).

U drugom razredu opšteg tipa gimnazije i prirodno-matematičkog smera:

Periodni sistem elemenata (2), Vodonik (3), Elementi 1. grupe periodnog sistema elemenata (5), Elementi 2. grupe periodnog sistema elemenata (5), Elementi 13. grupe periodnog sistema elemenata (4), Elementi 14. grupe periodnog sistema (6), Elementi 15. grupe periodnog sistema elemenata (8), Elementi 16. grupe periodnog sistema elemenata (7), Elementi 17. grupe periodnog sistema elemenata (6), Elementi 18. grupe periodnog sistema elemenata (2), Prelazni metali (20), Lantanidi i aktinidi (2), Hemijski aspekti zagađivanja životne sredine (2).

Sadržaji programa vežbi za drugi razred gimnazije prirodno-matematičkog smera: Uvod u laboratorijsku tehniku (7); Osnovne laboratorijske operacije (5); Reakcije i svojstva neorganskih supstanci (23).

U drugom razredu društveno jezičkog smera : Uvod u organsku hemiju (5), Ugljovodonici (14), Organska kiseonična jedinjenja (25), Organska azotna jedinjenja (14), Vitamini, hormoni, alkaloidi, antibiotici (8), Hemijski aspekti zagađivanja životne sredine (4).

U trećem razredu opšteg tipa gimnazije i prirodno-matematičkog smera: Uvod u organsku hemiju (7); Alkani i cikloalkani (5); Alkeni i dieni (5); Alkini (2); Polimeri (4), Aromatični ugljovodonici (6); Halogeni derivati ugljovodonika (4); Alkoholi i fenoli (7); Etri (2); Aldehidi i ketoni (6); Karboksilne kiseline i njihovi derivati (7); Organska jedinjenja sa azotom (6); Organska jedinjenja sa sumporom (2); Heterociklična jedinjenja (5); Boje (2). Metode karakterizacije organskih jedinjenja (2);

Sadržaji programa vežbi za treći razred gimnazije prirodno-matematičkog smera: Metode izolovanja i prečišćavanja organskih jedinjenja (8); Reakcije i svojstva organskih jedinjenja (18); Preparativna organska hemija (4); Interakcija elektromagnetnog zračenja i hemijskih supstanci (6).

U četvrtom razredu opšteg tipa gimnazije i prirodno-matematičkog smera: Ugljeni hidrati (10); Lipidi (5); Alkaloidi i antibiotici (3); Proteini (12); Vitamini i hormoni (3); Nukleinske kiseline (10); Osnovi metabolizma (14); Biotehnologija i njene mogućnosti (2); Hemijski aspekti zagađivanja životne sredine (5).

MUZIČKA KULTURA

II razred****
gimnazija prirodno-matematičkog smera i gimnazija opšteg tipa

(Prestalo da važi)

II razred****
gimnazija društveno-jezičkog smera

(Prestalo da važi)

III razred*****
gimnazija društveno-jezičkog smera

(Prestalo da važi)

IV razred
gimnazija društveno-jezičkog smera

(1 čas nedeljno, 32 časa godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

Impresionizam

Muzički impresionizam i povezivanje sa slikarstvom i literaturom; Debisi i Ravel.

Njihovi savremenici i nastavljači impresionizma (Skrjabin, Respigi, Šimanovski).

Izbor iz dela: Klod Debisi: Popodne jednog fauna, Dve arabeske, Prelidi (izbor), odlomci iz opere Peleas i Melisanda; Ravel: Bolero, Klavirski koncert, odlomci iz baleta Dafnis i Kloe. Skrjabin: Poema ekstaze; Respigi: Rimske fontane, Šimanovski: Stabat mater.

Muzika u prvoj polovini XX veka

Opšte odlike muzičke kulture XX veka.

Stvaranje najstarije generacije klasika moderne (Stravinski, Bartok, Hindemit, Šenberg, Honeger, Prokofjev).

Izbor iz dela: Stravinski: odlomci iz Petruške, Posvećenja proleća, Priča o vojniku, Edipus reks; Bartok: Koncert za orkestar, Svita iz baleta Čudesni mandarin, Divertimento za gudače, Alegro barbaro; Hindemit: Slikar Matis (odlomci); Šenberg: Pet komada za klavir, Preobraženska noć; Honeger: Liturgijska simfonija, Pacifik, Prokofjev: Klasična simfonija, odlomci iz Romea i Julije, Treći klavirski koncert.

Istaknuti predstavnici različitih stilskih pravaca i orijentacija

Britn, Mesijan, Martinu, Orf, Lutoslavski, Šostakovič.

Izbor iz dela: Britn: Jednostavna simfonija, Mesijan: Turangalila, Martinu: Simfonieta djokoza, Orf: Karmina Burana, Lutoslavski: Žalobna muzika, Šostakovič: Peta simfonija, Lenjingradska simfonija, Gudački kvartet br. 8.

BALET (1)

KLASIČAN I SAVREMENI BALET, UMETNICI I MUZ. PRIMERI

Džez i ostali žanrovi

Istorijski razvoj i karakteristike; crnačka duhovna muzika, bluz; Geršvin; noviji kompozitori i izvođači; Zabavna, rok, pop i pank-muzika, građanska pesma; razlike između narodne i novokomponovane narodne muzike.

Primeri. - Geršvin: Rapsodija u plavom, Amerikanac u Parizu, Pordži i Bes (odlomci). Primeri za navedene žanrove.

Mjuzikl - karakteristike i primeri

Dž. Geršvin, L. Berštajn, Đ. K. Menoti

Muzika kao primenjena umetnost

Filmska muzika: izbor muzike iz filmova.

Scenska muzika: S. Mendelson i drugi. (V. Baronjan. Muzika kao primenjena umetnost, izdanje Univerziteta umetnosti, Beograd, 1981).

Srpsko muzičko stvaralaštvo prve polovine XX veka

Srpski klasici moderne: Konjović, Milojević, Hristić. Primeri. - Konjović: Simfonijski triptihon iz Koštane, Pesma o buli iz Koštane, "Nane kaži tajku" iz zbirke Lirika, Milojević: Četiri komada za klavir, solo pesme: Jesenja elegija, Japan, Legenda o Jefimiji za violončelo i klavir, Hristić: prva svita iz Ohridske legende, solo-pesme: Elegija, Ponoć, Veče na školju.

Svetsko muzičko stvaralaštvo u drugoj polovini XX veka

Nove mogućnosti muzičkog razvoja; otvoreni putevi umetnosti i muzike: klasici novih stremljenja (Bulez, Štokhauzen).

Izbor iz dela: Bulez: Čekić bez gospodara, Štokhauzen: izbor iz elektronske muzike.

SKUPNO MUZICIRANJE

Hor - (40-60 učenika od I do IV razreda) - 4 časa nedeljno = 140 časova godišnje.

Svaka škola ima hor. Nastava horskog pevanja izvodi se u kontinuitetu tokom cele školske godine, na probama obeleženim u rasporedu. Rad nastavnika sa horom ulazi u njegov fond časova nedeljne nastave, a učenicima (slobodno prijavljenim i kasnije odabranim od nastavnika), je deo radne obaveze. Horske probe se izvode odvojeno po glasovima i zajedno. Program rada sa horom treba da sadrži prigodne kompozicije, kao i dela ozbiljnije umetničke vrednosti, u zavisnosti od mogućnosti ansambla.

Sadržaj rada:

- odabiranje i razvrstavanje glasova;

- vežbe disanja, dikcije i intonacije;

- horsko raspevavanje i tehničke vežbe;

- intonativne vežbe i rešavanje pojedinih problema iz horske partiture (intervalski, harmonski, stilski);

- muzička i psihološka obrada kompozicije;

- uvežbavanje horskih deonica pojedinačno i zajedno;

- ostvarivanje programa i nastupa prema godišnjem planu škole.

Orkestar (4 časa nedeljno = 140 časova godišnje)

Orkestar može da se obrazuje u zavisnosti od uslova škole. Orkestar je instrumentalni sastav od najmanje 10 izvođača koji sviraju u najmanje tri samostalne deonice. Mogu se obrazovati orkestri gudačkog sastava, harmonika, mandolina, tamburica, blokflauta, kao i mešoviti. Rad nastavnika sa orkestrom ulazi u njegov fond nastavnih časova, a učenicima je deo radne obaveze.

Sadržaji rada:

- izbor instrumenata i izvođača u formiranju orkestra;

- izbor kompozicija prema mogućnostima izvođača i sastavu orkestra;

- tehničke i intonativne vežbe;

- raspisivanje deonica i uvežbavanje po grupama (prstomet, intonacija, fraziranje);

- spajanje po grupama (I-II; II-III: I-III i sl.);

- zajedničko sviranje celog orkestra, ritmičko-intonativno i stilsko oblikovanje kompozicije.

Kamerni sastavi - rad u okviru muzičke sekcije - 1 čas nedeljno.

Kamerni sastavi se obrazuju od 2 do 9 izvođača, pevača, instrumentalista ili kombinovano. Sadržaj rada ovih sastava bira nastavnik u saradnji sa zainteresovanim učenicima, prema izvođačkoj sposobnosti, sklonosti i interesovanju učenika. (Vidi: fakultativna nastava).

DODATNA NASTAVA

Na časovima dodatne nastave ostvaruju se sadržaji za koje učenici pokazuju posebno interesovanje. Slušaju se nova muzička dela (ili ponavljaju poznata) iz oblasti koje se obrađuju na redovnoj nastavi ili su momentalno aktuelna u umetničkom životu naše zemlje i sveta. Pojedini učenici mogu po slobodnom izboru, uz konsultovanje i pomoć nastavnika da pripreme literarne sastave o slušanim delima.

U okvirima dodatne nastave predmeta Muzička umetnost organizuju se i koncerti u školi, zajedničke posete operskim i baletskim predstavama, koncertima i projekcijama muzičkih filmova. Jedna predstava ili koncert van škole, računaju se kao 4 časa dodatne nastave.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Muzička umetnost je logičan nastavak predmeta muzička kultura iz osnovne škole, s tim da se ovaj predmet u srednjem obrazovanju prvenstveno bazira na upoznavanju i proučavanju najznačajnijih muzičkih dela iz svetske i naše literature, vezanih za pojedinu epohu i njene karakteristike. Kao primeri za slušanje muzike odabrana su dela kompozitora koji ovekovečuju vreme u kome su živeli i svoje muzičko stvaralaštvo. Značajno mesto imaju solisti i ansambli koji ta dela reprodukuju.

Za realizaciju sadržaja programa prvo i osnovno je obezbediti normalne uslove za rad: opremljen kabinet (ili specijalizovana učionica), sa klavirom (ili drugim osnovnim instrumentom) i kvalitetnim audiovizuelnim sredstvima (gramofon, kasetofon, dijaprojektor itd.) - ploče, kasete, dijafilmove knjige, slike i udžbenik (vidi poglavlje o nastavnim sredstvima i kabinetu). Savremena škola uslovljava osetljivu i skupocenu opremu koja ne sme da se stalno prenosi iz učionice u učionicu i tako uništava. Savremena nastava zahteva od nastavnika da sva potrebna sredstva pripremi pre časa za upotrebu.

Svi sadržaji koji se ostvaruju prvenstveno se baziraju na doživljaju muzičkog dela, upoznavanju njegovog stvaraoca i karakteristikama epohe kojoj delo pripada. To se realizuje prvenstveno preko slušanja muzike tj. direktnog doživljaja muzičkog dela.

Nastavnikovo usmeno izlaganje treba da posluži kao informacija i inspiracija za slušanje muzike koje je centralni deo časa (20 odsto izlaganja, 60 odsto slušanja - u fragmentima ili u celini

zavisi od primera, ali 20 odsto zaključivanja - razgovor sa učenicima ili ponavljanje slušanja određenih delova kompozicije ili celine).

Program je koncipiran prema istorijsko-stilskim razdobljima, koje u izlaganju treba ograničiti na najbitnije elemente, a slušanju muzike dati primarno mesto. Direktnim, sugestivnim i interesantnim izlaganjem nastavnik treba da učenike osposobljava da aktivno slušaju muziku, kako bi mogli da na odabranim primerima razvijaju muzičku memoriju, estetski ukus, prepoznaju dela i instrumente, osećaju muzičku formu, značaj i karakteristike stila i kompozitorovog stvaralaštva.

Pojedine nastavne teme mogu se obraditi učeničkim referatima, u kojima takođe imaju primarno mesto muzički primeri.

Kod slušanja muzike prvenstveno usmeravati učenike na doživljavanje muzičkih sadržaja (melodije, harmonije, forme itd.). Programske vanmuzičke sadržaje primeniti u programskoj muzici sa merom u kojoj ih kompozitor najavljuje.

Kod slušanja muzike nastojati da se odabere primer koji može da se sluša u celini (jedan ceo stav, kraću uvertiru, itd.), da učenici dožive celinu i shvate muzičku formu. Odabirati muzičke primere sa velikom pažnjom i umešnošću. Dela, koja je svojom dužinom nemoguće na jednom školskom času saslušati, izneti u odabranim, karakterističnim fragmentima, koje možemo povezati usmenim obrazloženjem.

U programu je navedeno mnogo više muzičkih dela nego što je moguće saslušati i usvojiti. Zbog toga iz navedenih primera nastavnik pravi sopstveni izbor koji će učenici saslušati i usvojiti kao primere za određeni pravac, epohu itd. Ostala dela koja učenici nisu slušali a nalaze se u programu nesvrsishodno je memorisati, sem u vrlo iznimnim slučajevima.

Epoha se povezuje sa predmetima srodnih sadržaja u tom razredu, na temelju korelacije (književnost, likovna umetnost, istorija itd.) i tako daje globalni uvid u vreme kada je delo nastalo. Svako delo koje se sluša trebalo bi ponoviti nekoliko puta sa novim zadacima.

Označeni brojevi časova pored tema u sadržajima programa mogu da se pomere u zavisnosti od izbora slušanih dela. Nastavnik mora pravovremeno da pripremi delo za slušanje: odredi izbor iz dela za slušanje, minutažu, komentar (razgovor ili zaključivanje) i po potrebi ponovno slušanje. Sva verbalna objašnjenja moraju biti sažeta i kratka, moraju da uvode u slušanje muzike. Posle slušanja dela treba podsticati učenike da izvode zaključke koji proizlaze iz doživljenog slušanja muzičkog dela, bilo na časovima ili na posebnim koncertima.

Učenike treba usmeravati na određene emisije na radiju i televiziji, koje će pratiti u slobodno vreme van škole. Takođe je usko vezano sa predmetom organizovanje poseta koncertima, operskim i baletskim predstavama, gde se sadržaji predmeta vrlo uspešno nadograđuju u direktnom kontaktu sa muzičarima i muzikom. U centrima gde postoje takve ustanove kao i muzičke škole, muzička omladina, kulturno-umetnička društva, treba negovati saradnju kao i organizovati koncerte u školi. Kroz obavezne van nastavne aktivnosti i fakultativnu nastavu mogu vrlo uspešno da se osmišljavaju i organizuju raznovrsni vidovi muzičkih aktivnosti, koji su značajan doprinos kulturnoj i javnoj delatnosti škole i ličnom usavršavanju učenika koji se njima bave, kao i onima koji ih slušaju (hor, ansambli, orkestri, koncerti...). Ocenjivanjem se sagledava kompletna ličnost učenika: njegovo znanje, angažovanje i zainteresovanost, kao i njegove muzičke sposobnosti.

Sledeći

Prethodni

LIKOVNA KULTURA

II razred****
gimnazija društveno-jezičkog smera

(Prestalo da važi)

III razred*****
gimnazija društveno-jezičkog smera

(Prestalo da važi)

IV razred
gimnazija društveno-jezičkog smera

(1 čas nedeljno, 32 časa godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

I CELINA

1. OPŠTI DEO

Boja u likovnim umetnostima, Valer kao sredstvo oblikovanja.

1.2. SAMOSTALNO LIKOVNO IZRAŽAVANJE

Odnosi boja. Boja u otvorenom prostoru. Predstavljanje i slikanje promena na lokalnom tonu različitih površina posmatranog motiva (predmeta ili predela), promena nastalih pod uticajem odsjaja iz uže i šire okoline. Slikanje po prirodi. Svetlina.

3. LIKOVNA DELA I SPOMENICI KULTURE

Impresionizam i postimpresionizam. Najznačajniji umetnici. Secesija. Umetnički pravci prve polovine 20. veka: fovizam, ekspresionizam, kubizam; apstraktna umetnost - futurizam, dadaizam, metafizičko slikarstvo, nadrealizam, pariska škola. Vodeći predstavnici.

2. **Opažanje i predstavljanje**

3. **Mediji:** crtanje, slikanje, vajanje, grafika, prošireni mediji, umetnička dela i spomenici kulture

4. **Sredstva:** likovno-tehnika i didaktičko-metodička

II CELINA

1. OPŠTI DEO

Kompozicija, film - pokretna slika, pokret, spontanost, ritam, mimika, izraz i gest.

Lutka - igra, vrste lutaka i lutkarskih pozorišta.

1.2. SAMOSTALNO LIKOVNO IZRAŽAVANJE:

- likovne mogućnosti lutke (praktično izvođenje);

- lutka, senka kao likovni izražaj;

- lutkarska slika;

- video-tejp, animacija, mehanički i vizuelni efekti za pozorište i film (pripremanja, realizacija);

- izbor teme i žanra;

- utvrđivanje osnovnih ideja i elemenata fabule i kompozicije;

- crtanje i oblikovanje lutaka u skladu sa sociokulturnom sredinom i folklorom.

1.3. LIKOVNA DELA I SPOMENICI KULTURE

Arhitektura, skulptura i primenjena umetnost u prvoj polovini 20. veka.

Umetnost u Srbiji u prvoj polovini 20. veka.

Vrste i pojave u umetnosti druge polovine 20. veka. Različiti slikarski pravci: apstraktni ekspresionizam, enformel, pop-art, geometrijska apstrakcija. Nove vrste umetnosti: konceptualna umetnost, performans, novi vizuelni mediji, savremena arhitektura i skulptura, postmoderna umetnost. Tendencije u srpskoj umetnosti druge polovine 20. veka.

2. **Opažanje i predstavljanje**

3. **Mediji:** crtanje, slikanje, vajanje, prošireni mediji

4. **Sredstva:** likovno-tehnička i didaktička

II razred****
gimnazija opšteg tipa i gimnazija prirodno-matematičkog smera

(Prestalo da važi)

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Primarni cilj likovnog obrazovanja je razvoj stvaralačkih sposobnosti, kreativnosti, vizuelne percepcije i estetskih kriterijuma učenika.

Strukturu programa likovne kulture čine:

1. Sadržaji programa;

2. Kreativnost;

3. Mediji;

4. Sredstva.

Sadržaji programa u okviru jedne celine ravnopravno čine: teorija oblikovanja, samostalno likovno izražavanje, likovna dela i spomenici kulture.

Uloga nastavnika je značajna u fazi izbora didaktičke pripreme i motivacionog sadržaja, a izbor teme zavisi od suštine likovnog zadatka, odnosno, konkretnog sadržaja kojim se učenik motiviše u pravcu određenog likovnog problema.

Teorija oblikovanja se realizuje kroz teoretski i praktičan rad i u funkciji je unapređivanja likovne pismenosti (likovni elementi i principi komponovanja), ovladavanja tradicionalnim i savremenim tehnikama i materijalima i osposobljavanja učenika da stečena znanja i umenja primenjuju u nastavi, svakodnevnom životu, daljem školovanju i budućem zanimanju. Obrada teoretskih sadržaja uključuje i rad na likovnim zadacima, posredno i neposredno proučavanje reprezentativnih umetničkih dela i percepciju prirode i okruženja, a uvežbavanje se realizuje kroz problemske zadatke.

Samostalno likovno izražavanje podrazumeva stvaralačko izražavanje tradicionalnim i savremenim medijima u skladu sa individualnim sposobnostima i interesovanjima učenika, uz primenu stečenih znanja iz teorije oblikovanja i umetničkog nasleđa. Učenicima je potrebno omogućiti samostalni izbor medija, motiva, tehnika, materijala i formata.

Upoznavanje umetničkih dela iz nacionalne i svetske baštine ima značaj u formiranju pozitivnog stava i odgovornog odnosa prema kulturnom i umetničkom nasleđu i njegovom očuvanju, formiranje i razvijanje estetskih kriterijuma, razvoj kritičkog mišljenja i vizuelne kulture. Realizacija sadržaja umetničkog nasleđa uključuje i istraživački rad, projektne zadatke, neposredni kontakt sa spomenicima kulture i umetničkim delima.

Sadržaje programa je neophodno realizovati savremenim nastavnim metodama i sredstvima. U okviru svake programske celine, učenike treba osposobljavati za: samostalno pronalaženje, sistematizovanje i korišćenje informacija iz različitih izvora (stručna literatura, internet, časopisi, udžbenici); vizuelno opažanje, poređenje i uspostavljanje veza između različitih sadržaja (npr. povezivanje sadržaja predmeta sa svakodnevnim iskustvom, sadržajima drugih predmeta i dr.); timski rad; samoprocenu i procenu likovnih i umetničkih dela; prezentaciju svojih radova i grupnih projekata i efikasnu vizuelnu, verbalnu i pisanu komunikaciju.

Kreativnost podrazumeva podršku učenicima da otkrivaju, eksperimentišu, uspostavljaju nove odnose i dolaze do novih rešenja u različitim aktivnostima i osposobljavanje učenika da stečeno

iskustvo primene u drugim nastavnim predmetima, svakodnevnom životu i budućim zanimanjima.

Pretpostavka za podsticanje kreativnosti su motivacioni sadržaji praktičnih likovnih aktivnosti učenika i problemski pristup koji obuhvata:

- motivacione sadržaje;

- domen učeničkih doživljaja;

- korelaciju sa drugim obrazovno-vaspitnim područjima.

Razvoj stvaralačkog mišljenja treba podsticati u svim nastavnim aktivnostima i sadržajima u kojima je to moguće.

Mediji obuhvataju tradicionalne, savremene i proširene medije (crtanje, slikanje, vajanje, grafika, fotografija, film, računarska animacija...).

Sredstva (likovno-tehnička i didaktička sredstva) podrazumevaju upotrebu tradicionalnih, savremenih i materijala za reciklažu u oblikovanju; raznovrsne podloge, pribor, alate i opremu; sva dostupna audio-vizuelna nastavna sredstva i upotrebu računara.

Oblici nastave

Sadržaji se realizuju kroz sledeće oblike nastave:

- individualni;

- frontalni;

- rad u parovima;

- grupni ili timski;

- domaći rad;

- rad na projektu;

- samostalni istraživački rad;

- ekskurzije, posete lokalitetima, muzejima, galerijama, ustanovama za obrazovanje umetnika, umetničkim ateljeima; susrete sa umetnicima i aktivno učešće u kulturnim i umetničkim manifestacijama i aktivnostima;

- vannastavne aktivnosti - likovne sekcije, likovne grupe;

- fakultativna nastava.

Nastavne metode:

- **Verbalno-tekstualne metode** (monološka metoda, dijaloška metoda, metoda rada sa tekstom);

- Ilustrativno-demonstrativne metode;

- Eksperimentalno-praktične metode;

- Otkrivačka metoda (heuristički metod);

- Problemska metoda.

Korelacija sa drugim predmetima:

- Muzička kultura;

- Srpski jezik i književnost;

- Istorija;

- Biologija;

- Fizika;

- Hemija;

- Matematika;

- Računarstvo i informatika.

Vrednovanje i ocenjivanje:

U nastavi likovne kulture ocenjuje se aktivnost učenika, proces rada i postignuti napredak, a vrednuje i samovrednuje rezultat rada.

FIZIČKO VASPITANJE

ZAJEDNIČKI PROGRAM

II razred****
oba tipa gimnazije

(Prestalo da važi)

III razred*****
oba tipa gimnazije

(Prestalo da važi)

IV razred
oba tipa gimnazije

(2 časa nedeljno, 64 časa godišnje)

Realizuje se program po izboru učenika.

PROGRAM PO IZBORU UČENIKA I-IV

Cilj i zadaci

Opšte postavke

Cilj nastave programa po izboru učenika - izabrani sport jeste da učenici zadovolje svoja interesovanja i potrebe za sticanjem znanja, sposobnosti za bavljenje sportom kao integralnim delom fizičke kulture i nastojanje da stečena znanja primenjuju u životu (stvaranje trajne navike za bavljenje sportom i učešćem na takmičenjima);

Zadaci nastave programa po izboru učenika - izabrani sport jesu:

- sticanje teorijskih znanja u izabranom sportu, pružanje neophodnih znanja iz izabranog sporta (principi, tehnike, način vežbanja - treniranja, sticanje osnovnih i produbljenih taktičkih znanja);

- socijalizacija učenika kroz izabrani sport i negovanje etičkih vrednosti prema učesnicima u takmičenju;

- otkrivanje darovitih i talentovanih učenika za određeni sport i njihovo podsticanje da se bave sportom.

Učenici se na osnovu svojih sposobnosti i interesa opredeljuju za jedan sport u kome se obučavaju, usavršavaju i razvijaju svoje stvaralaštvo tokom cele školske godine. To mogu da budu predložene sportske grane i drugi sportovi za koje učenici pokažu interes.

Da bi se izbor ostvario, svaka škola je dužna da obezbedi prostorne i druge uslove za realizaciju bar četiri sporta.

Na početku svake školske godine nastavničko veće, na predlog stručnog veća nastavnika fizičkog vaspitanja, utvrđuje sportove za koji učenici te škole mogu da se opredele.

SADRŽAJI PROGRAMA

- RITMIČKA GIMNASTIKA I NARODNI PLESOVI

- Savladavanje osnovnih vežbi: "dokorak", menjajući korak galopom u svim pravcima, polkin korak, daleko visoki skok, "makazice";

- Sistematska obrada estetskog pokreta tela u mestu i u kretanju bez rekvizita i sa rekvizitima, koristeći pri tome različitu dinamiku, ritam i tempo,

- Primena savladane tehnike estetskog pokreta i kretanja u kratkim sastavima.

- Treba savladati najmanje pet narodnih plesova.

- Priprema za takmičenje i priredbe i učešće na njima.

- SPORTSKA IGRA (po izboru)

- Ponavljanje i učvršćivanje ranije obučavanih elemenata igre.

- Dalje proširivanje i produbljavanje tehničko-taktičke pripremljenosti učenika u skladu sa izbornim programom za datu igru.

RUKOMET

- Uvežbavati osnovne tehničke elemente koji su predviđeni programskim sadržajima za osnovnu školu.

- Pokrivanje i otkrivanje igrača, oduzimanje lopte, ometanje protivnika. Opšti principi postavljanja igrača u odbrani i napadu. Napad sa jednim i dva igrača i napad protiv zonske odbrane. Zonska odbrana i napad "čovek na čoveka". Uigravanje kroz trenažni proces.

- Pravila igre.

- Učestvovanje na razrednim, školskim i međuškolskim takmičenjima.

FUDBAL

- Uvežbavati osnovne tehničke elemente koji su predviđeni programskim sadržajima za osnovnu školu.

- Pokrivanje i otkrivanje igrača, oduzimanje lopte i ometanje protivnika. Opšti principi postavljanja igrača u napadu i odbrani. Razne varijante napada i odbrane. Uigravanje kroz trenažni proces.

- Pravila malog fudbala.

- Učestvovanje na raznim školskim i međuškolskim takmičenjima.

KOŠARKA

- Uvežbavati osnovne tehničke elemente koji su predviđeni programskim sadržajima za osnovnu školu

- Tehnika košarke. Šutiranje na koš iz mesta i kretanja, šut sa jednom ili obema rukama, sa raznih odstojanja od koša. Postavljanje i kretanje igrača u napadu i odbrani. Odbrana "zonom" i "čovek na čoveka". Napad protiv ovih vrsta odbrana. Kontranapad u raznim varijantama i princip bloka.

- Pravila igre i suđenje.

- Učestvovanje na razrednim i školskim takmičenjima.

ODBOJKA

- Uvežbavati osnovne tehničke elemente koji su predviđeni programskim sadržajima za osnovnu školu

- Tehnika odbojke. Igra sa povučenim i isturenim centrom. Smečiranje i njegova blokada. Uigravanje kroz trenažni proces.

- Pravila igre i suđenja.

- Učestvovanje na odeljenskim, razrednim i međuškolskim takmičenjima.

PLIVANJE

- Upoznavanje i primena osnovnih sigurnosnih mera u plivanju;

- Usvajanje dve tehnike plivanja (po sklonostima i izboru učenika). Vežbanje radi postizanja boljih rezultata. Skok na startu i okreti.

- Učestvovanje na odeljenskim, razrednim i međuškolskim takmičenjima.

BORILAČKE VEŠTINE

- Izbor borilačke veštine koja se izučava na matičnim fakultetima sporta i fizičkog vaspitanja, i koja je u programu Školskih sportskih takmičenja. Nastavnik u skladu sa mogućnostima škole i interesovanjima učenika predlaže nastavni program.

KLIZANJE I SKIJANJE

- Programski zadaci iz klizanja i skijanja obuhvataju savladavanje osnovne tehnike i upoznavanje sa pravilima takmičenja. Nastavnik predlaže nastavni program, koji se zasniva na programu klizanja i predmeta skijanje na matičnim fakultetima

Minimalni obrazovni zahtevi

Nivo sportsko-tehničkih dostignuća učenika u izbornom sportu se proverava kroz razredna, školska i međuškolska takmičenja kao i druga sportska takmičenja. Poželjno je da svaki učenik učestvuje na najmanje tri sportska takmičenja.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Program fizičkog vaspitanja za gimnazije je nastavak programa fizičkog vaspitanja u osnovnoj školi, s tim što je usmeren na još intenzivnije ostvarivanje individualnih i društvenih potreba u oblasti fizičke kulture. Radi toga, ovaj program zasnovan je na individualizaciji procesa fizičkog vaspitanja:

- obezbeđuje povezivanje znanja sa životom i praksom i kasnijim opredeljenjima učenika;

- zasnovan je na izbornoj nastavi za koju se učenici opredele prema svom afinitetu i potrebama;

- obavezuje školu na ostvarivanje određenih zadataka u ovoj oblasti.

ORGANIZACIJA RADA

- Na početku teme učenike upoznati sa ciljevima i ishodima nastave/učenja, planom rada i načinima ocenjivanja;

- Tokom realizacije časova fizičkog vaspitanja davati informacije o tome koje vežbe pozitivno utiču na status njihovog organizma, s obzirom na karakteristike njihove profesije, a koje negativno utiču na zdravlje;

- Učenici koji pohađaju četvorogodišnje stručne škole daleko su više opterećeni u redovnom obrazovanju praktičnom i teorijskom nastavom od ostalih učenika. Zbog toga je fizičko vaspitanje, u ovim školama, značajno za aktivan oporavak učenika, kompenzaciju i relaksaciju s obzirom na njihova česta statička i jednostrana opterećenja. Teorijska znanja iz oblasti fizičkih aktivnosti su od velikog značaja za ukupnim bavljenjem fizičkim vežbama.

Oblici nastave

Predmet se realizuje kroz sledeće oblike nastave:

- teorijska nastava

- merenje i testiranje

- praktična nastava

Podela odeljenja na grupe

Odeljenje se ne deli prilikom realizacije;

Nastava se izvodi frontalno i po grupama, u zavisnosti od karaktera metodske jedinice koja se realizuje. Ukoliko je potrebno, naročito za vežbe iz korektivne gimnastike, pristup je individualan.

Mesto realizacije nastave

- Teorijska nastava se realizuje u učionici ili u sali, istovremeno sa praktičnom nastavom;

- Praktična nastava realizuje se na sportskom vežbalištu (sala, sportski otvoreni tereni, bazen, klizalište, skijalište).

Preporuke za realizaciju nastave

- Nastava se realizuje u ciklusima koji traju približno 10-12 časova (uzastopnih). Nastavniku fizičkog vaspitanja je ostavljeno da, zavisno od potreba, precizira trajanje svakog ciklusa, kao i redosled njihovog sadržaja.

Sadržaj ciklusa je:

- za proveru nivoa znanja na kraju školske godine - jedan;

- za atletiku - jedan;

- za gimnastiku: vežbe na spravama i tlu - jedan

- za sport po izboru učenika - dva;

- za povezivanje fizičkog vaspitanja sa životom i radom - jedan.

Način ostvarivanja programa

Sadržaji programa usmereni su na: razvijanje fizičkih sposobnosti; sportsko-tehničko obrazovanje; povezivanje fizičkog vaspitanja sa životom i radom.

Godišnji plan, program i raspored kroseva, takmičenja, zimovanja i drugih oblika rada utvrđuje se na početku školske godine na nastavničkom veću, na predlog stručnog veća nastavnika fizičkog vaspitanja.

Stručno veće nastavnika fizičkog vaspitanja, samostalno, određuje redosled obrade pojedinih sadržaja programa i ciklusa.

Časovi u toku nedelje treba da budu raspoređeni u jednakim intervalima, **ne mogu se održavati kao blok časovi.** Nastava se ne može održavati **istovremeno sa dva odeljenja** ni na sportskom terenu ni u fiskulturnoj sali.

U svim razredima nastava fizičkog vaspitanja se realizuje odvojeno za učenike i odvojeno za učenice, a samo u školama koje imaju po dva paralelna objekta za fizičko vaspitanje dozvoljena je istovremena realizacija časa

Praćenje, vrednovanje i ocenjivanje

Praćenje napretka učenika u fizičkom vaspitanju se obavlja sukcesivno u toku čitave školske godine, na osnovu metodologije praćenja, merenja i vrednovanja efekata u fizičkom vaspitanju - standardi za ocenjivanje fizičkih sposobnosti učenika i postignuća u sportskim igrama.

Okvirni broj časova po temama

- Testiranje i provera savladanosti standarda iz osnovne škole (6 časova)

- Teorijskih časova (2 u prvom i 2 u drugom polugodištu).

- Atletika (12 časova)

- Gimnastika: vežbe na spravama i tlu (12) časova.

- Sportska igra: po izboru škole (12 časova)

- Fizička aktivnost, odnosno sportska aktivnost:u skladu sa mogućnostima škole a po izboru učenika (10 časova).

- Plivanje (10 časova).

- Provera znanja i veština (4 časa).

POSEBNE AKTIVNOSTI

- Iz fonda radnih dana i za izvođenje redovne nastave škola u toku školske godine organizuje:

- Dva celodnevna izleta sa pešačenjem

- I razred do 12 km (ukupno u oba pravca);

- II razred do 14 km (ukupno u oba pravca);

- III razred do 16 km (ukupno u oba pravca);

- Dva krosa: jesenji i prolećni;

- Stručno veće nastavnika fizičkog vaspitanja utvrđuje program i sadržaj izleta, i dužinu staze za kroseve, prema uzrastu učenika.

Škola organizuje i sprovodi sportska takmičenja, kao jedinstveni deo procesa nastave fizičkog vaspitanja.

Sportska takmičenja organizuju se u okviru radne subote i u drugo vreme koje odredi škola. Međuškolska sportska takmičenja organizuju se u okviru kalendara koje odredi Savez za školski sport i olimpijsko vaspitanje Srbije koje je ujedno i organizator ovih takmičenja.

GRAĐANSKO VASPITANJE

II razred****
oba tipa gimnazije

(Prestalo da važi)

III razred*****
oba tipa gimnazije

(Prestalo da važi)

IV razred
oba tipa gimnazije

(1 čas nedeljno, 32 časa godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

Uvod: Upoznavanje učenika sa programom i načinom rada

I. Tema: Prava i slobode - pravo na slobodan pristup informacijama i socijalno ekonomska prava.

II. Tema: Svet informacija

- upoznavanje sa izvorima informacija

- pojam javne informacije, pristup informacijama - osnovna pravila i

- ograničenja

- zaštita prava na informisanje - uloga poverenika

- procedura podnošenja zahteva za pristup informacijama

- mediji kao izvor informacija - pitanje verodostojnosti

- razumevanje i tumačenje medijskih poruka

- mehanizmi medijske manipulacije

- uticaj tačke gledišta na objektivnost informacija

- selekcija informacija: objektivnost kao odgovornost

- uloga medija u savremenom društvu

III. Tema: Svet profesionalnog obrazovanja i rada

- planiranje karijere i ulazak u svet rada

- samoprocena i veština predstavljanja ličnih karakteristika od značaja za dalje profesionalno obrazovanje i rad.

- razgovor sa poslodavcem

- traženje informacija značajnih za profesionalno obrazovanje i traženje posla.

Završni čas: Šta nosim sa sobom. Razgovor o iskustvima i evaluacija nastave celog predmeta, učenici procenjuju koja do sada stečena znanja i veštine smatraju korisnim i upotrebljivim van učionice.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Program građanskog vaspitanja je tako koncipiran da su njegov cilj i zadaci široko postavljeni u sferi kognitivnog (znanje, razumevanje, opšte kognitivne veštine i sposobnosti), psiho-socijalnog (stavovi, vrednosti, socijalne veštine i sposobnosti) i konativnog (aktivno i odgovorno delanje) razvoja učenika. To je moguće ostvariti ako se sadržaj programa tretira na integrisan način, stalnim međusobnim povezivanjem, umrežavanjem pojmova i pojava. Formiranje stavova i vrednosti, kao i ovladavanje veštinama, zahteva duži vremenski period, više prilika za aktivnosti učenika koje vode razumevanju složenih fenomena i praktikovanju naučenog, a rezultat je kumulativnog dejstva svih aktivnosti koje se dešavaju na časovima građanskog vaspitanja.

Uz sadržaj programa nije naveden preporučeni broj časova po temama i nastavnici imaju slobodu u planiranju kojim redosledom će pojedine sadržaje obrađivati, na koji način će to raditi, kojom dinamikom, ali uvek nastojeći da ih međusobno povezuju i da to vodi ka ostvarenju definisanih zadataka predmeta.

Ostvarenost zadataka u velikoj meri zavisi od načina na koji se sadržaj obrađuje i zato je važno posvetiti pažnju odabiru odgovarajućih metoda i tehnika rada sa učenicima. Diskusije, debate, projekti, eseji, reagovanje na određene teme, radionice, demonstracije, simulacije, igranje uloga, vrtlog ideja, priprema rečnika, analiza medijskih informacija, istraživanje i analiza dobijenih rezultata, studije slučaja, promocije, organizovanje kampanje, pokretanje akcija su samo neke od aktivnosti koje su pogodne u realizaciji ovog programa. Pri primeni složenijih aktivnosti (po organizaciji ili trajanju) postignuti rezultati nisu najvažniji, odnosno prati se i vrednuje kako je tekla organizacija, saradnja učenika, poštovanje procedura, uočavanje teškoća, identifikacija mogućih pomagača, ovladavanje veštinom predstavljanja postignutog, razmena iskustva između grupa i drugo. Na taj način nema neuspešnih i svaka aktivnost doprinosi ostvarenju zadataka.

Posebnu pažnju u predmetu građansko vaspitanje imaju produkti učeničkih aktivnosti koji mogu biti različite vrste kao što su posteri, audio-vizuelni zapisi, prezentacije, prikazi rezultata istraživanja i drugo. Oni se mogu koristi pri integraciji ili rekapitulaciji pređenih sadržaja, proceni napredovanja učenika kao i samoproceni nastavnika koliko uspešno radi. Produkti se mogu koristiti i van grupe, na primer na izložbi u holu škole, u školskim novinama, sajtu škole, u radu učeničkog parlamenta, u lokalnoj zajednici ili lokalnim medijima.

Kako realizacija programa treba da se odvija u skladu sa principima aktivne, problemske i istraživačke nastave sa stalnim refleksijama na odgovarajuće pojave iz društvenog konteksta prošlosti i još više sadašnjosti poseban zahtev za nastavnike predstavlja potreba za pripremom stalno novih, aktuelnih materijala koji najbolje odgovaraju sadržaju, ciljevima i zadacima predmeta. Oni se mogu naći u različitim izvorima informacija, s tim da treba osposobiti i ohrabrivati učenike da i sami pronalaze materijale koji su pogodni za obradu na časovima. Odgovarajući filmovi (izabrani delovi) posebno su pogodni za predmet građansko vaspitanje jer podsticajno deluju na učenike da iskažu misli, osećanja i stavove. Internet i različite socijalne mreže takođe treba uključiti u nastavu građanskog vaspitanja jer su to oblici komunikacije koji su bliski mladima i na kojima se mogu prepoznati i analizirati mnogi problemi života u savremenom svetu.

Zbog specifičnog statusa predmeta, odnosno mogućnosti da ga učenici nisu kontinuirano pohađali, ili ga uopšte nisu pohađali u prethodnim razredima, za očekivati je da u svakoj grupi postoje učenici sa različitim iskustvom u oblasti građanskog vaspitanja. Uvodni časovi su prilika da se napravi razmena i sagledaju znanja, stavovi, vrednosti i veštine koje poseduju učenici u vezi sa sadržajem koji će biti obrađivan. To je polazna osnova za planiranje realizacije nastave za svaku konkretnu grupu. Ovaj problem ne bi trebalo tretirati kao prepreku za realizaciju programa jer nastavnici mogu identifikovati učenike u grupi koji se izdvajaju svojim kompetencijama, pripremiti za njih posebne zahteve kao i uključiti ih u nastavni proces na različite načine, a posebno kroz vršnjačko podučavanje.

U realizaciji ovog programa nastavnici pružaju informacije, osmišljavaju, organizuju i usmeravaju učeničke aktivnosti, kreiraju atmosferu u kojoj se nastava odvija, daju povratnu informaciju, procenjuju napredovanje učenika i ocenjuju ih. Nastavnici u svom radu mogu koristiti postojeće priručnike građanskog vaspitanja za srednje škole, druge priručnike relevantne za obrazovanje za demokratiju i građansko društvo kao i specijalizovane sajtove na kojima se mogu naći odgovarajući tekstovi, primeri, ideje za aktivnosti.

Aktivnosti na času treba da se odvijaju u atmosferi gde dominira poverenje, poštovanje različitosti, međusobno uvažavanje, konstruktivna komunikacija, demokratske procedure. Nastavnik je glavni kreator klime na času i treba da bude svestan da se i na taj način doprinosi ostvarenju cilja predmeta.

Za podsticanje učeničkih aktivnosti izuzetno su važna pitanja koja im se postavljaju. Ona bi trebalo da budu unapred pripremljena, sa svešću šta se njima želi postići u odnosu na zadatke predmeta, jasna, zahtevna ali ne i suviše komplikovana, po težini različita da bi podstakla učešće većeg broja učenika.

Pitanja dobijaju pun smisao ukoliko su praćena odgovarajućom povratnom informacijom od strane nastavnika, kao i drugih učenika. Povratna informacija može biti i novo pitanje, parafraziranje ili pohvala. Ona doprinosi ostvarenju mnogih zadataka, podsticanju samopouzdanja, učešća u radu grupe i motivacije za predmet.

Praćenje napredovanja učenika započinje inicijalnom procenom nivoa na kome se učenik nalazi i u odnosu na šta će se procenjivati njegov dalji tok napredovanja. Svaka aktivnost je dobra prilika za procenu napredovanja i davanje povratne informacije, a ocenjivanje učenika se odvija u skladu sa Pravilnikom o ocenjivanju. Učenike treba osposobljavati i ohrabrivati da procenjuju sopstveni napredak u ostvarivanju ishoda predmeta, kao i napredak drugih učenika u grupi uz odgovarajuću argumentaciju.

Sadržaj građanskog vaspitanja je prirodno povezan sa mnogim predmetima koji se izučavaju u gimnaziji tako da treba ostvariti korelaciju sa drugim nastavnim predmetima kao što su sociologija, istorija, filozofija, srpski jezik i književnost, psihologija, ustav i prava građana, kao i uključivanjem učenika u različite vannastavne aktivnosti (učenički parlament, akcije, projekti...)

Sadržaj građanskog vaspitanja ima prirodnu vezu sa sadržajima drugih nastavnih predmeta kao što su srpski jezik, istorija, psihologija, sociologija, filozofija, ustav i prava građana. Učenicima treba ukazivati na tu vezu, i po mogućnosti, organizovati tematske časove sa nastavnicima srodnih predmeta.

SADRŽAJ I NAČIN POLAGANJA MATURSKOG ISPITA U GIMNAZIJI

Maturskim ispitom utvrđuje se zrelost i osposobljenost učenika za dalje školovanje.

Maturski ispit polažu učenici (redovni i vanredni) koji su uspešno završili četvrti razred gimnazije.

SADRŽAJ MATURSKOG ISPITA

Maturski ispit sastoji se iz dva dela:

- zajedničkog i

- izbornog.

U okviru zajedničkog dela učenici polažu:

- učenici gimnazija društveno-jezičkog smera - srpski jezik i književnost/maternji jezik i književnost za učenike koji su nastavu imali na jeziku narodnosti (u daljem tekstu: maternji jezik i književnost*) i strani jezik;

- učenici gimnazije prirodno-matematičkog i opšteg smera - maternji jezik i književnost i matematiku ili strani jezik (po izboru).

U okviru izbornog dela učenici rade i brane maturski rad.

Svi predmeti polažu se prema programu smera gimnazije koji je učenik završio.

ZAJEDNIČKI DEO

Maternji jezik i književnost

Maternji jezik i književnost polaže se pismeno.

Pri ocenjivanju pismenog zadatka, ispitna komisija ima u vidu širinu obrade teme, izbor i interpretaciju građe, kompoziciju, stil i jezik.

Strani jezik

Ispit iz stranog jezika polaže se pismeno.

Učenik bira strani jezik.

Ispit se sastoji iz prevoda nepoznatog teksta sa stranog jezika na maternji, uz upotrebu rečnika. Obim teksta za prevod iznosi 15-20 redova. Tekst može da bude književni, publicistički ili naučno-popularni i treba da odgovara jezičkom znanju učenika. Ispitom se proverava stepen

usvojenosti predviđenih morfosintaksičkih struktura, poznavanje osobenosti jezika sa koga se prevodi, sposobnost nalaženja odgovarajućih reči i izraza u maternjem jeziku i osposobljenost za korišćenje rečnika.

Tekstove za ispit utvrđuje ispitni odbor na predlog stručnog aktiva, a učenici ih dobijaju neposredno pred početak ispita. Tekstovi za ispit iz stranog jezika identični su za sve učenike.

Matematika

Ispit iz matematike polaže se pismeno.

Na ispitu učenik treba da pokaže u kojoj meri je usvojio matematička znanja i umenja neophodna za primenu u svakodnevnom životu i u praksi, koliko je osposobljen za uspešno nastavljanje obrazovanja i izučavanje drugih oblasti u kojima se matematika primenjuje. Prilikom ocenjivanja pismenog zadatka, ispitna komisija ima u vidu doslednost u sprovođenju postupaka u rešavanju zadataka i tačnost rešenja zadatka.

IZBORNI DEO

Izborni deo maturskog ispita sastoji se iz maturskog rada i odbrane maturskog rada.

Maturski rad

Maturski rad sa odbranom je samostalno obrađena tema koju učenik bira iz spiska odobrenih tema u okviru jednog od sledećih predmeta:

- maternji jezik i književnost, strani jezik, sociologija, psihologija, matematika, računarstvo i informatika, istorija, filozofija, geografija, fizika, hemija, biologija i oblast umetnosti (likovna, muzička, scenska, filmska).

Teme za maturski ispit utvrđuje nastavničko veće škole na predlog stručnih aktiva. Spisak utvrđenih tema objavljuje se na oglasnoj tabli ili dostavlja učenicima na uvid na drugi pogodan način početkom drugog polugodišta za tekuću školsku godinu.

Svrha maturskog rada je da učenik pokaže koliko vlada materijom u vezi sa temom, u kojoj meri je usvojio metode i pristup obradi teme, kako se služi literaturom, da li je osposobljen da analizira, kritički razmišlja i da samostalno izrazi svoj lični stav u odnosu na temu koju obrađuje.

Učenik radi maturski rad u toku završnog razreda uz pomoć nastavnika-mentora.

U toku maturskog rada obavezno je organizovanje najmanje četiri konsultacije na kojima je mentor dužan da prati rad svakog učenika i pruži potrebnu pomoć upućivanjem na potrebnu literaturu i izboru načina i strukture izrade rada.

Odbrana maturskog rada

Na usmenoj odbrani maturskog rada učenik je dužan da izloži koncepciju svoga rada, da navede literaturu i druge izvore znanja koje je koristio, da obrazloži posebne metode i postupke kojima se rukovodio u toku izrade maturskog rada i razloge nekorišćenja drugih, brani rad, osim

ako je tema maturskog rada iz grupe zajedničkih predmeta (maternji jezik i književnost, matematika i strani jezik).

Posle odbrane maturskog rada ispitna komisija utvrđuje jednu ocenu koja se izvodi iz vrednosti rada i odbrane maturskog rada sa aspekta sposobnosti kandidata da samostalno interpretira materiju i da koristi savremene metode i izvore informacija u procesu sticanja novog znanja.

ORGANIZACIJA I NAČIN POLAGANJA MATURSKOG ISPITA

Maturski ispit polaže se u dva redovna ispitna roka: junskom i avgustovskom. Posle avgustovskog roka učenici polažu vanredno, u ispitnim rokovima utvrđenim opštim aktom škole.

Maturski ispiti moraju se završiti u junskom roku najkasnije do 20. juna, a u avgustovskom roku najkasnije do 25. avgusta.

Za polaganje maturskog ispita učenik podnosi prijavu školi u roku koji odredi škola. U prijavi navodi strani jezik koji želi da polaže i naziv teme za maturski rad, prilaže svedočanstva o završenim razredima gimnazije i izvod iz matične knjige rođenih.

Učeniku koji se prijavio za polaganje maturskog ispita i bio sprečen da iz opravdanih razloga polaže ispit u celini ili pojedine delove ispita, ispitni odbor može da odobri polaganje i van redovnih rokova.

Učenik može da odustane od polaganja ispita tri dana pre početka ispita, o čemu obaveštava ispitni odbor.

Način polaganja ispita

Ispit iz istog predmeta polažu svi učenici istog dana, po pravilu, u istoj prostoriji, u prisustvu najmanje jednog dežurnog nastavnika.

Ispit iz pojedinog predmeta traje četiri školska časa.

Između dva ispita učenik mora da ima slobodan dan.

Na ispitu iz stranog jezika učenik može da koristi rečnik i leksikon.

Za ostale ispite nije dozvoljeno korišćenje pomoćne literature.

Teme i zadatke za ispit predlažu predmetni nastavnici, a ispitni odbor, na dan ispita, iz predloženih tema utvrđuje četiri teme, odnosno grupe zadataka od kojih učenik bira jednu.

Teme i zadatke za ispit učenici dobijaju neposredno pred početak ispita.

Istu temu za maturski rad može da radi samo jedan učenik u istom ispitnom roku.

Učenik predaje maturski rad u roku koji odredi ispitni odbor. Ukoliko ga ne preda u predviđenom roku, smatra se da je odustao od polaganja maturskog ispita.

Učenik ne sme da prekrši ispitna pravila koja utvrdi škola.

Ispitu mogu da prisustvuju dežurni nastavnik (nastavnici), predsednik ispitnog odbora i ovlašćeni školski nadzornik Ministarstva prosvete.

Odgovori učenika na odbrani maturskog rada traju do 30 minuta, uključujući i vreme za pripremu učenika za davanje odgovora.

Materijal koji sadrži spisak tema i zadataka i pitanja za pismeni ispit čuvaju se kao poslovna tajna do početka ispita. Materijal čuva direktor škole.

Ispitni odbor i ispitne komisije

Za sprovođenje maturskog ispita direktor škole formira ispitni odbor i ispitne komisije za svaki predmet koji se polaže na maturskom ispitu. Ako jedan predmet ili deo ispita polaže veliki broj učenika, direktor može da imenuje veći broj ispitnih komisija za isti predmet. Ako škola nema dovoljan broj stručnjaka za odgovarajući predmet, može da angažuje, kao članove ispitnih komisija, stručnjake iz drugih škola.

Ispitni odbor čine predsednik ispitnog odbora, svi članovi ispitnih komisija i sekretar odbora.

Predsednik ispitnog odbora je direktor škole.

Svi članovi ispitnih komisija su istovremeno članovi ispitnog odbora.

Zapisnik o radu ispitnog odbora vodi sekretar koga imenuje direktor na početku školske godine.

Ispitnu komisiju čine tri člana: predsednik, predmetni ispitivač i stalni član. Dva člana moraju biti stručna za predmet iz koga se polaže ispit.

Direktor određuje ko će biti predsednik ispitne komisije, ko ispitivač, a koji će član voditi zapisnik o radu ispitne komisije.

Ispitni odbor evidentira:

- teme za maturski rad;

- kandidate za maturski ispit sa podacima o stranom jeziku koji će da polažu i naziv teme za maturski rad;

- rokove i raspored polaganja pojedinih delova ispita;

- nastavnike koji će da dežuraju za vreme ispita;

- nastavnike - mentore koje će učenici konsultovati u roku izrade maturskog rada;

- utvrđuje teme i zadatke za pismene ispite;

- utvrđuje opštu ocenu na maturskom ispitu;

- utvrđuje konačnu ocenu u slučaju nesaglasnosti članova ispitne komisije prilikom zaključivanja ocena za pojedine predmete.

Ispitni odbor usvaja odluke većinom glasova prisutnih članova, a može da odlučuje ako su prisutne dve trećine svih članova.

OCENJIVANJE

Opšti uspeh na maturskom ispitu iskazuje se jednom ocenom kao srednja aritmetička vrednost ocena dobijenih za pojedine predmete koji su polagani na maturskom ispitu i ocene iz maturskog rada.

Ocena iz maturskog rada izvodi se na osnovu ocena dobijenih na maturskom radu i odbrani toga rada.

Ocene pojedinih predmeta utvrđuje ispitna komisija na predlog predmetnog ispitivača, a ocenu opšteg uspeha ispitni odbor na osnovu izveštaja ispitnih komisija. Ako ispitna komisija ne može da utvrdi pojedinačne ocene jednoglasno, ako je jedan ocenjivač dao pozitivnu ocenu, drugi negativnu, ili je razlika između pozitivnih ocena dve i više, ispitni odbor utvrđuje konačnu ocenu.

Učenik je položio maturski ispit ako je iz zajedničkog i izbornog dela ispita dobio pozitivnu ocenu.

Učenik koji je na maturskom ispitu dobio jednu ili dve nedovoljne ocene polaže popravni ispit, odnosno popravne ispite. Ukoliko ne položi popravni u avgustovskom roku, ponovo polaže ispit, odnosno ispite iz predmeta iz koga, odnosno kojih nije položio ispit, kao vanredan učenik, u rokovima utvrđenim opštim aktom škole.

Učenik može biti i neocenjen ili ocenjen negativnom ocenom, bez polaganja ispita.

Neocenjen ostaje učenik koji prekine ispit iz opravdanih razloga i učenik koji je zbog kršenja ispitnih pravila udaljen sa ispita.

Negativnom ocenom ocenjuje se učenik koji prekine ispit bez opravdanih razloga, učenik koji nije predao pismeni zadatak, učenik koji je napustio prostoriju u kojoj se polaže ispit, bez dozvole dežurnog nastavnika. Negativnom ocenom ocenjuje se i učenik za koga se nedvosmisleno dokaže da je u toku ispita ili posle ispita koristio nedozvoljena sredstva ili da je prepisivao.

EVIDENCIJA I JAVNE ISPRAVE

Škola je dužna da vodi evidenciju o maturskom ispitu i izdatim diplomama u skladu sa članom 99. Zakona o srednjoj školi ("Službeni glasnik RS", broj 50/92).

Nakon položene mature škola izdaje diplomu učeniku najkasnije sedam dana posle položenog maturskog ispita.

Diploma se izdaje saglasno članu 100. Zakona o srednjoj školi ("Službeni glasnik RS", broj 50/92) i članu 4. Pravilnika o javnim ispravama koje izdaje srednja škola ("Službeni glasnik RS", br. 59/92 i 30/93).

O toku polaganja ispita vodi se zapisnik na obrascu propisanom članom 4. Pravilnika o sadržaju i načinu vođenja evidencije u srednjoj školi ("Službeni glasnik RS", br. 59/92 i 30/93).

Za vreme dežurstva na ispitu dežurni nastavnik unosi u zapisnik sve što nije u skladu sa utvrđenim pravilima o toku ispita.

Zapisnici se vode posebno o radu ispitnih komisija, a posebno o radu ispitnog odbora.

Zapisnik o maturskom ispitu obuhvata podatke o učeniku, podatke o ispitnim predmetima, članovima ispitnog odbora i ispitnih komisija, podatke o temama, odnosno zadacima, i uspeh za svaki deo ispita.

FAKULTATIVNA NASTAVA

Na osnovu člana 24. Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju, škola može realizovati fakultativne nastavne i vannastavne aktivnosti prema interesovanju učenika. Zakonom je, takođe, utvrđeno da učenik može imati do 4 časa sedmično fakultativne nastave.

Fakultativna nastava se organizuje ako se za određenu oblast ili predmet javi najmanje 20 učenika.

Fakultativne programe jezika drugih naroda i narodnosti sa elementima nacionalne kulture Prosvetni savet Srbije će naknadno objaviti.

Treći strani jezik kao fakultativni predmet može da se koristi iz redovnih programa stranih jezika koje je Prosvetni savet usvojio. Pošto učenici obavezno uče dva strana jezika, mogu fakultativno da uče još jedan ili dva strana jezika iz programa koji su objavljeni za redovnu nastavu.

Za ostale fakultativne predmete daje se okvirni program, a škole na osnovu izraženog interesovanja učenika mogu da formiraju grupe i odeljenja za realizaciju programa fakultativne nastave.

NACRTNA GEOMETRIJA

Cilj i zadaci

Cilj nastave nacrtne geometrije je da učenici savladaju osnovne principe projektovanja u ravni i prostoru, steknu predstavu o trodimenzionalnom prostoru i osposobe se da tela u prostoru predstave na crtežu u ravni, uz dalje razvijanje mentalnih sposobnosti i pozitivnih osobina ličnosti.

Zadaci nastave nacrtne geometrije su da:

- upozna učenike sa najvažnijim odnosima među geometrijskim figurama u prostoru i doprinese razvoju sposobnosti prostornog predstavljanja i izražavanja, kao i matematičkog mišljenja uopšte;

- osposobi učenike za prostorno predstavljanje geometrijskih figura pomoću projekcija i stvaranje predstave trodimenzionalnog predmeta ako se znaju njegove projekcije;

- učenike uvodi u metode grafičkog rešavanja geometrijskih zadataka na osnovu projekcije figura;

- stvori osnovu za primenu stečenih znanja, navika i umenja u daljem obrazovanju i rešavanju raznih praktičnih problema;

- doprinosi razvijanju smisla za urednost, tačnost, sistematičnost i estetsko izražavanje.

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)**

SADRŽAJI PROGRAMA

1. Normalno (upravno) projektovanje na jednu ravan (8)

Projektovanje i vrste projekcija.

Normalna projekcija tačke, duži i prave na ravan. Prava veličina duži. Nagibni ugao duži i prave prave prema projekcijskoj ravni. Specijalni položaji duži i prave prema projekcijskoj ravni. Projekcija dveju pravih. Projekcija ravni; trag i nagibnica ravni. Uzajamni položaj dve ravni. Nagibni ugao ravni.

2. Normalno projektovanje na dve ravni (18)

Normalne projekcije tačke, duži i prave na dve ravni (u opštem i specijalnim položajima prema projekcijskim ravnima). Prava veličina duži i nagibnog ugla prave i duži prema projekcijskim ravnima. Predstavljanje ravni u dve projekcije. Prava i tačka u ravni. Nagibni uglovi ravni prema projekcijskim ravnima. Presek ravni.

3. Normalno projektovanje na tri ravni (24)

Normalne projekcije tačke, duži i prave na tri ravni. Projekcija ravni u opštem i specijalnim položajima (pomoću tragova). Prava i tačka u ravni. Projekcija ravnog lika (mnogougla) paralelnog ili normalnog prema projekcijskoj ravni; prava veličina lika. Projekcija kruga u specijalnim položajima prema projekcijskim ravnima. Projekcije prizme, piramide, valjka i kupe sa osnovom u jednoj od projekcijskih ravni ili paralelnoj jednoj od projekcijskih ravni.

4. Kosa projekcija (6)

Pojam kose projekcije. Kosa projekcija ravnih i prostornih figura (konstruisana iz dveju normalnih projekcija): tačke, duži, prave: prizme i piramide; valjaka, kupe i zarubljene kupe (u najpogodnijim položajima prema projekcijskim ravnima). Pojam senke.

5. Ravni preseci tela (5)

Pojam o upravnim projekcijama ravnih likova i geometrijskih tela u opštem položaju prema projekcijskim ravnima.

Perspektivno kolinearni i perspektivno afini likovi u ravni i prostoru (pojam).

Preseci geometrijskih tela (čija je osnova u jednoj projekcijskoj ravni) sa ravni u specijalnim položajima (normalnom na jednu od projekcijskih ravni i sl.). Presek prizme i piramide sa ravni u kosoj projekciji (ako je ravan zadana trima tačkama na bočnim ivicama tela).

NAPOMENA:

Obavezna tri dvočasovna školska pismena zadatka sa jednočasovnim ispravkama (9)

UPUTSTVO ZA PRIMENU PROGRAMA

Da bi se ostvario cilj nastave ovog predmeta, neophodno je u toku nastave realizovati određene (unapred postavljene) obrazovne, vaspitne i praktične zadatke.

Imajući u vidu raspoloživi fond časova, neophodno primeniti adekvatne metode i oblike rada, uz primenu pogodnih nastavnih sredstava i što veću očiglednost, insistiranje na razumevanju prostornih odnosa, a izbegavanje komplikovanih zadataka (u vezi sa primenama stečenih znanja) koji traže više vremena na času.

Sadržaje ovog predmeta treba povezivati sa sadržajima geometrije. Određivanje projekcija duži, pravih, ravni i nekih geometrijskih tela (pri normalnom projektovanju na jednu, dve ili tri ravni) treba da bude postupno i na jednostavnim primerima, pri čemu kod učenika mora da se stvori navika da tokom rešavanja zadatka imaju odgovarajuću prostornu predstavu. Zato često treba koristiti modele izrađene precizno ili improvizovane.

Prilikom uvežbavanja nastavnog gradiva treba obraćati pažnju i na preciznost grafičkog izvođenja konstrukcija, kao i na spretnost u rukovanju priborom za crtanje.

Radi povezivanja sa sadržajima geometrije, u obradi gradiva nacrtne geometrije treba koristiti odgovarajuće aksiome i teoreme iz geometrije i to na onom mestu gde dotična teorema može poslužiti za potpunije razmatranje odnosa u prostoru i izvođenje potpunijeg dokaza neke osobine projekcije i sl. Na takvim mestima učenike treba podsetiti na teoremu koja im je poznata iz kursa geometriji (a još je bolje, pred takav čas zadati učenicima da obnove teoreme koje će se na tom času primenjivati a koje su učili u okviru matematike). Time se učvršćuje i upotpunjava i njihovo znanje iz geometrije.

Glavna korist od nacrtne geometrije treba da bude u formiranju i učvršćivanju pojmova i činjenica na osnovu kojih će se pojačati osećaj i razumevanje prostora i prostornih odnosa.

Na početku kursa nacrtne geometrije, u uvodu, treba (preko uočavanja nekih procesa iz prirode) doći do geometrijskog pojma projektovanja i napraviti razliku između centralnog i paralelnog, kao i između upravnog i kosog projektovanja.

Izlaganje gradiva nacrtne geometrije počinje sa metodom upravnog projektovanja na jednu ravan, jer se pri tome učenici upoznaju sa metodom projektovanja i osnovnim pojmovima, tj. elementima koji se kasnije stalno koriste. Stoga je ovo poglavlje suštinsko. Postići će se znatna ušteda u vremenu ako se za svaku lekciju pripremi model. Na taj način formirani pojmovi se bolje usvajaju. Uz to, ako učenik kao domaći rad za sebe napravi model, onda mu on kasnije i neće biti neophodan, jer je postao njegova svojina - učenik ga "vidi" i kad nije pred njim.

Normalno projektovanje na dve ravni, tj. rad sa dve projekcije u suštini se ne razlikuje od projektovanja na jednu ravan, s tim što mu je prednost u tome da se odmah vidi odstojanje tačke od projekcijske ravni. Na tome treba insistirati i truditi se da učenici svaki zadatak "prostorno" shvate i obrazlože. I ovde su modeli od izuzetne koristi. Treba dobro uvežbati projekciju tačke (postavljanje projekcija kada je poznat položaj tačke u prostoru i "čitanje" položaja tačke u prostoru kad su poznate njene projekcije) i posle toga uvesti koordinate tačke.

Prilikom obrade normalnog projektovanja na tri ravni od početka potencirati da je položaj tačke, pa prema tome i ravne figure i geometrijskog tela, potpuno određen dvema projekcijama. Ipak, u slučaju kada ravna figura leži u ravni normalnoj na $O\pi_1$ i $O\pi_2$ radi bržeg dobijanja pravih veličina, lakše je uvesti treću projekcijsku ravan Op3 nego zadatak rešavati u dve projekcije. I ovde od početka treba koristiti prostorne modele. Ovde je najvažnije određivanje treće projekcije tačke kad su date bilo koje njene dve projekcije. "Čitanje" položaja tačke na osnovu pogleda na sve tri projekcije i brzo postavljanje projekcije tačke kad je poznat njen položaj u prostoru. Ostali sadržaji ove teme ne predstavljaju ništa suštinski novo, već su samo uopštavanja onog što treba da znaju iz projektovanja na jednu i dve ravni. Uvođenje prostornog koordinatnog sistema omogućava da se mnogi zadaci zadaju pomoću koordinata.

Kod kosog projektovanja (projektovanja paralelnim zracima koji nisu normalni na ravan slike) treba istaći zavisnost projekcije od nagibnog ugla projekcijskog zraka. Takođe treba istaći osobine kose projekcije (u čemu se razlikuje od normalne i koje su im zajedničke osobine) - na primerima projekcije tačke, prave, duži, ravni i tela. Predstavljanje predmeta u kosoj projekciji ima prednost, jer tako predstavljen predmet, najviše odgovara apstraktnom modelu koji se u svesti formira i kroz nastavu matematike (još u osnovnoj školi). Mana kose projekcije je što ne zadržava pravu veličinu duži. Prvenstveno uzimati one zadatke koji su u vezi sa geometrijskim telima koja se izučavanju u okviru programa matematike (u VIII razredu osnovne škole i III razredu gimnazije). Pojam senke pri paralelnom osvetljenju treba dati kao kosu projekciju i to na primeru tačke, duži, ravnog lika, a može i na primeru nekih geometrijskih tela.

Ravne preseke geometrijskih tela (prizme, piramide) prvo odrediti prvo metodom prodora, pri čemu u ortogonalnoj projekciji uzimati samo specijalne slučajeve - (kada je ravan paralelna jednoj projekcijskoj ravni ili je normalna na jednu projekcijsku ravan). Može se obraditi samo jedan ili dva preseka konusa, a objasniti (koristeći modele), šta sve može da bude ravan presek konusne površi (zavisno od položaja ravni prema izvodnicima konusa). U kosoj projekciji odrediti presek prizme i piramide koristeći se osom kolineacije. Predstavljanja u kosoj projekciji su od značaja za rešavanje zadataka u vezi sa poliedrima.

Na primerima ravnog preseka prizme i piramide može se objasniti perspektivno kolinearno i perspektivno afino preslikavanje. Kao primere u kojima se takođe javlja perspektivno afino preslikavanje, pomenuti obaranje ravni (konstrukciju prave veličine i ravnog lika iz projekcije i obrnuto) i senku ravnog lika pri paralelnom osvetljenju.

Preporučuje se da u prvom polugodištu učenici urade jedan crtež (grafički rad) olovkom, a u drugom polugodištu - jedan rad tušem.

ASTRONOMIJA

Cilj i zadaci

Cilj nastave astronomije je da učenici upoznaju nebeska tela i pojave u vasioni.

Zadaci fakultativne nastave astronomije su da učenici:

- stiču znanja o kosmosu i osnovnim zakonima makrosveta;

- shvate univerzalnost zakona prirode;

- stiču savremena znanja o vasioni i metodama koje su omogućile sticanje tog znanja;

- razvijaju radoznalost i interesovanje za svet koji ih okružuje;

- razviju kritički duh i smisao za egzaktno mišljenje;

- osposobe se da primenjuju znanje stečeno u drugim naukama (fizici, matematici i dr.);

- samostalno zaključuju na osnovu stečenog znanja i osposobe se za apstraktno mišljenje razvijanjem smisla za osnovne prirodne nauke;

- razviju smisao za orijentaciju u prostoru i vremenu;

- upoznaju izvore energije u kosmosu i mogućnosti njihovog korišćenja;

- osposobe se za kvalitativno i kvantitativno rešavanje problema i zadataka iz astronomije;

- osposobe za samostalno rukovanje osnovnim astronomskim instrumentima (astronomskim durbinom, astrofotokamerom) i priborom (kartom zvezdanog neba, kartom meseca, snimcima) kao i za uočavanje i posmatranje nebeskih tela i pojava;

- razviju pozitivne osobine, kao što su strpljenje, sistematičnost i spretnost.

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)**

SADRŽAJI PROGRAMA

Uvod (1)

Predmet proučavanja i osobenost astronomije. Osnovni pojmovi. Interdisciplinarnost. Kratak pregled istorijskog razvoja. Mogućnost posmatranja sa Zemlje. Uloga kosmičkih letova u današnjoj astronomiji.

Nebo, prostor i vreme (14)

Orijentacija na nebu. Sazvežđa. Nebeska sfera, njeno prividno obrtanje i Zemljina rotacija. Horizontski i ekvatorski koordinatni sistem. Prividno Sunčevo godišnje kretanje (ekliptika i zodijak). Ekliptički koordinatni sistem. Osnovni dokazi Zemljine rotacije i revolucije. Vreme (jedinice, zvezdano, srednje, građansko, svetsko, ukazno). Kalendari.

Gravitaciona dejstva (8)

Prividno kretanje planeta. Heliocentrički sistem. Keplerovi zakoni. Njutnov zakon gravitacije. Precesija i nutacija. Plimska dejstva.

Mesečevo kretanje (3)

Sinodički i siderički mesec. Mesečeve mene. Pomračenja Sunca i Meseca. Okultacije.

Daljine i veličine nebeskih tela (3)

Paralakse. Astronomske jedinice za daljinu. Osnovne metode određivanja veličina nebeskih tela.

Zračenje nebeskih tela (6)

Spektar zračenja nebeskih tela. Uticaj hemijskog sastava i fizičkih uslova na izgled spektra. Toplotni i netoplotni mehanizmi zračenja. Izračunavanje radijalnih brzina nebeskih tela. Astronomske fotometrijske jedinice (prividne i apsolutne zvezdane veličine) i njihova veza sa fizičkim jedinicama. Uticaj Zemljine atmosfere na primanje zračenja nebeskih tela (apsorpcija, disperzija i refrakcija).

Astronomski instrumenti (6)

Refraktori. Reflektori. Prijemnici zračenja. Osnovne karakteristike teleskopa (razdvojna moć, sabirna moć, uvećanje i postavljanje teleskopa). Interferometri. Radio-teleskopi. Primena lasera u astronomiji.

Zvezde (8)

Fizičke karakteristike i tipovi zvezda. H-R dijagram. Kretanje zvezda. Dvojne i višestruke zvezde. Određivanje zvezdanih masa, prečnika i temperatura. Zvezdana jata. Promenljive zvezde. Međuzvezdana materija. Izvori zvezdane energije. Evolucija zvezda.

Galaksije (6)

Mlečni Put. Struktura i rotacija galaksije. Vrste galaksija. Hablov zakon. Kvazari. Reliktno zračenje. Kosmološke hipoteze.

Sunce (3)

Karakteristike mirnog Sunca. Sunčeva aktivnost (pege, protuberance, erupcije). Geofizičke posledice.

Sunčev sistem (6)

Osnovne karakteristike Sunčevog sistema. Planete Zemljinog tipa. Planete Jupiterovog tipa. Planetoidi. Sateliti. Komete, meteori i meteoriti. Evolucija Sunčevog sistema.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA
(UPUTSTVO)

Pri koncipiranju nastavnog programa astronomije (izbor sadržaja i njegove podele) pošlo se od toga da se astronomija u ovom razredu javlja prvi put kao nastavna celina.

Učeniku se daje savremena slika vasione.

Posebna pažnja je posvećena osnovnim pedagoško-didaktičkim zahtevima. Program je podeljen u 11 nastavnih celina, a svaka od njih sadrži neophodan broj manjih delova. Za svaku celinu je dat orijentacioni broj časova teorijske nastave. U taj broj su uključeni praktična i demonstraciona nastava, izrada računskih zadataka i dve jednočasovne školske pismene vežbe. Praktična i demonstraciona nastava se po prirodi stvari mora izvoditi po vedrom vremenu, najvećim delom u noćnim časovima, što iziskuje posebne termine.

Za praktičnu i demonstracionu nastavu potrebna su sledeća nastavna sredstva: karta zvezdanog neba, astronomski durbin, Mesečeva karta i dijapozitivi.

Preporučuje se organizovanje posete Planetarijumu i prikazivanje filmova iz astronomije. Veoma je korisno imati i fotografski aparat sa adapcionim prstenom za durbin, da bi se mogla snimati nebeska tela.

Kratko uputstvo za praktična posmatranja

U toku septembra: prvo upoznavanje sa nebeskim telima. Cirkumpolarna sazvežđa (Polara, Mala i Velika Kola, Kasiopeja). Posmatranja vidljivih planeta, središnjeg dela Mlečnog Puta.

Sredina oktobra: orijentisanje pomoću nebeskih tela. Posmatranje Meseca durbinom i Andromedine magline. Praćenje meteora (od 15. do 25. oktobra).

Kraj oktobra: posmatranje Sunca durbinom (ne neposredno očima već pomoću ekrana iza okulara!!!). U slučaju minimuma Sunčeve aktivnosti ovu vežbu održati kada se pojave pege.

Početak novembra: orijentisanje pomoću Sunca. Demonstracija razlike između pravog i srednjeg podneva.

Septembar - decembar: merenje podnevne visine Sunca i praćenja mena Meseca.

Polovinom novembra: praćenje meteorskog roja Leonida (14. - 19. novembra).

Januar - februar: praćenje prividnog kretanja planeta među zvezdama. Upoznavanje sa zimskim sazvežđima. Posmatranje Orionove magline.

Sredina marta posmatranje Meseca i zvezdanog jata Vlašića.

Početak maja: posmatranje dvojnih zvezda, zbijenog jata u Herkulu, meteora (1. - 8. maja).

Ukoliko se na nebu javi neka važnija pojava potrebno je uključiti se u njeno posmatranje (npr. kometa, Nova, i sl.).

Domaći zadatak: od 22. novembra do 22. decembra ili do 22. marta svakodnevno merenje visine Sunca u podne. Praćenje prividnog kretanja Sunca među zvezdama (konstrukcija ekliptike).

LIKOVNA UMETNOST

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)**

(2 godine učenja, 140 časova)**

- CRTANJE

- SLIKANJE

- VAJANJE

- GRAFIKA

Cilj i zadaci

Cilj fakultativne nastave je stvoriti uslove za otkrivanje i razvijanje učenikovih potencijala za likovno-stvaralački rad.

Zadaci fakultativne nastave su da učenici:

- usmeravaju se na stvaralački rad,

- shvate ulogu umetnosti u životu pojedinaca i šire ljudske zajednice posebno u našem društvu,

- razviju interesovanje za aktuelne likovne probleme svoje sredine, kao i da se tu osposobe za uobličavanje prostora, u kome žive,

- razviju interesovanje za problematiku osnovnih aktuelnih umetničkih istraživanja,

- osposobe se za primanje i korišćenje likovnih informacija u radu na posebnim, stručnim poslovima i u svakodnevnom životu.

I godina učenja

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)**

CRTANJE: (10+8)

Produbljeniji pristup zadacima postavljenim u redovnom programu kao i njihovo nadopunjavanje novim zadacima: Crtanje po modelu. Smeštaj predmeta koji treba nacrtati u određeni format hartije. Pokret. Položaj posmatranog predmeta. Proporcije. Analiza prostora. Principi centralne perspektive (linija horizonta, nedogledi...). "Gledanje kroz mrežu", crtanje enterijera, zgrada, geometrijskih tela, delova nameštaja koji podsećaju na geometrijska tela. Vazdušna perspektiva.

Posebni zadaci (povremeno, po nekoliko časova godišnje) crtanje po sećanju. Crtanje zamišljenih figurativnih ili nefigurativnih likovnih celina.

Materijal za rad: ugalj, kreda, meka olovka, tuš ili crna tempera (perom, četkom i sl.).

SLIKANJE: (10+8)

Slikanje po modelu. Tonsko slikanje: analiza odnosa svetlotamnog. Studija bojenih odnosa, u najširim potezima. Postepeno prelaženje na studiranje prizoru sa složenijim kolorističkim odnosima celine i detalja.

Posebni zadaci: slikanje po sećanju. Slikanje zamišljenih figurativnih ili nefigurativnih likovnih celina.

Materijal za rad: tempera, akvarel (po mogućstvu, a u skladu sa sklonostima učenika, akrilik, ulje), pasteli ili kreda u boji, kombinovana tehnika (pastel preko tempera, kolaž i sl.).

VAJANJE: (10+7)

Uvodno predavanje o skulpturi kao umetnosti prostora. Rad po modelu. Pravljenje konstrukcije. Pokret, položaj mase u prostoru. Proporcije, planovi. Portret. Karakter i sličnost. Odnos detalja i celine. "Puna" plastika, reljef (odnos ispupčeno-udubljeno). Služiti se pretežno modelovanjem kao postupkom dodavanja, prelaženja sa plana na plan i građenja oblika odnosno mase, za razliku od klesanja kao oduzimanja od mase (ukazati na tu razliku). U okviru časova crtanja praviti i pripremne crteže (studije i skice) za skulpturu.

Posebni zadaci: Vajanje po sećanju. Vajanje zamišljenih figurativnih ili nefigurativnih celina.

Materijal i tehnika rada: Glina, plastelin, gips, terakota, drvo.

Unikatno izvođenje skulpture.

Umnožavanje: tehnika oblikovanja u gipsu. Umnožavanje utiskivanjem gline u gipsani negativ. Utiskivanje predmeta u ploču od mekane gline i odlivanje pozitiva. Upoznavanje učenika sa tehnološkim postupkom livenja u bronzi i istorijatom livenja u bronzi.

Upoznavanje sa alatima, priborom i opremom za rad u ovim materijalima.

GRAFIKA: (10+7)

Uvod: Sažeti pregled početaka štampe, njene predistorije u razvoju civilizacije. Ukazivanjem na istorijska fakta i artefakte objasniti učenicima da je smisao štampe i umetničke grafike izraz razvoja civilizacije odnosno ljudske potrebe za komunikacijom, kao i da sve grane likovne umetnosti imaju zajedničke korene. Isto tako, u najkraće, objasniti učenicima, ili podsetiti ih, kakve sve vrste štampe odnosno grafike postoje. Ova uvodna jedinica nastave mogla bi se izvesti u okviru jednog predavanja (2 časa).

Primeri: graviranje na kostima, na zidu pećine, rez na glinenoj tablici, graviranje metalne podloge itd. Zatim, bojenje oblika i graviranog crteža utrljavanjem boje - pećinsko slikarstvo, ritualno otiskivanje sopstvene šake, pečati, razvoj tehnike umnožavanja i otiskivanja u kamenu urezanih svetih slika, pa otiskivanje sa šablona ili klišea - radi ukrašavanja ili iz obrednih razloga. Veza grafike sa principom i razvojem pismenosti; grafički znak, simbol, slovo.

Pripremanje crteža i rad u materijalu: crteži predviđeni kao priprema za grafiku, tj. za izvođenje u tehnici linoreza i drvoreza, produžuju istraživanja likovne problematike inače prisutne u nastavi crtanja.

Teme pripremnih crteža:

- Linija: linearni geometrijski sklopovi u određenom prostoru papira, linearni crtež po prirodi, po modelu, linearni crtež na zadatu ili slobodnu temu (ilustracija). Linija je uvek crna na beloj podlozi. Problem uvek prisutan je komponovanje u dati prostor.

- Površina: geometrijski sklopovi crnih i belih površina u određenom prostoru papira, površinski sklopovi nastali posmatranjem, slobodne teme.

- Linija i površina: geometrijski sklopovi, crteži po prirodi, slobodne teme.

Materijal za rad: sredstva crtanja za ove pripremne crteže primerena su grafičkim tehnikama - četka i tuš (tempera) ili široki flomaster. Pored crteža četkom ovde je kao pripremni rad pogodan i kolaž.

TEORIJSKO GRADIVO

Crtanje, slikanje, vajanje i grafiku treba da prati i teorijski deo posebno prostoru-problemima, perspektivi, teoriji boja (dopunjavajući ga novim jedinicama kao što su valer; kompozicija, pokret...)

RAD PO IZBORU

Rad u nekoj drugoj likovnoj disciplini (pored one za koju se učenik opredelio) ili srodnoj aktivnosti (slikarstvo, vajarstvo, grafika, oblikovanje upotrebnih predmeta, aranžerske delatnosti, uređenje prostora itd - predavanja i vežbe, takođe dopunska predavanja iz istorije umetnosti, arhitekture-urbanizma itd.) - orijentaciono: deseti deo ukupnog fonda časova godišnje.

NAPOMENA O OPŠTOJ RASPODELI FONDA ČASOVA:

Od ukupnog fonda časova - bez desetog dela, odvojenog za nastavu po izboru - u III razredu bi trebalo da u principu polovina bude posvećena crtanju, a polovina slikanju, ili vajanju, ili grafici. Učenici koji pokazuju veću sklonost ka crtanju, ili veću sklonost ka slikanju (ili vajanju, ili grafici), tj. onima koji celokupnoj likovnoj problematici pristupaju lakše preko jedne od ovih disciplina, omogućiti da u odgovarajućoj meri više crtaju odnosno više slikaju, vajaju ili rade grafiku.

II godina učenja

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)**

CRTANJE (10+8)

Nastavljanje rada (iz prethodnog razreda) na problemima crtanja. Naročitu pažnju posvetiti radu na analizi prostora: linearna i vazdušna perspektiva, planovima mesta preklapanja planova kao važne odrednice prostora. Indikacije prostora. Usredsređeno (izoštreno) i periferno opažanje, i uloga njihovog preplitanja u uobičavanju crtanog prizora (informacija). Skraćenje. - Rad po modelu.

Posebni zadaci (povremeno, po nekoliko časova godišnje): crtanje po sećanju. Crtanje zamišljenih figurativnih ili nefigurativnih likovnih celina. Crtanje zamišljenih geometrijskih tela ili enterijera - u perspektivi.

Materijal za rad; ugalj, kreda, meka olovka, tuš ili crna tempera (perom, četkom i sl.).

SLIKANJE (10+8)

Nastavak vežbi iz prethodnog razreda. Slikanje po modelu. Tonsko slikanje: analize odnosa svetlo-tamnog. Analiza bojenih odnosa. Uticaj šire okoline i svetlosnih uslova na viđenje odnosa lokalnih tonova posmatranih površina (predmeta). (Slikanje istih predmeta pod različitim osvetljenjima i u različitim širim okolinama.)

Posebni zadaci: Slikanje po sećanju. Slikanje zamišljenih figurativnih ili nefigurativnih likovnih celina. Takođe, stvaranje kompozicija sa određenom namenom: da budu postavljene u određen prostor (ili površinu) u skladu sa karakterom tog prostora, kao i da na određen način utiču na taj prostor, ili da budu stvarane po određenoj temi, itd.

Materijal za rad: tempera, akvarel (po mogućstvu, a u skladu sa sklonostima učenika, akrilik, ulje), pasteli ili kreda u boji, kombinovana tehnika (pastel paasteli tempera, kolaž sa temperom, i sl.). Takođe, povremeno korišćenje složenijih kombinovanih tehnika, "osamblaža" itd.

VAJANJE (10+7)

Nastavak rada na problemima iz prethodnog razreda. Rad po modelu: potenciranje karakterističnih odnosa (produbljenje traženje bitnih karakteristika), isticanje važnih detalja. Psihološki izraz. Zajednički pokret grupe figura.

Posebni zadaci: korišćenje sagledanih podataka o posmatranim predmetima za stvaranje novih celina. Vajanje po slobodnom izboru motiva. Stvaranje skulptura sa određenom namenom.

Povremeno, po mogućstvu, vežbe, učestvovanje na konkursima raspisanim za skulpturu samu ili u sklopu šire arhitektonske ili prirodne celine.

Materijal: glina, gips, zatim: drvo, koža, tkanina itd. (pored materijala korišćenih i u prethodnim razredima). Takođe, mogućnost stvaranje "asamblaže" od upotrebnih predmeta.

Upoznavanje principa rada u kamenu (veća pažnja posvećena klesanju - postupku oduzimanja od mase) i plastičnim masama. Upoznavanje alata, pribora, kompletne opreme vajarske radionice.

GRAFIKA (10+7)

Nastavljanje rada na problemima započetim u prethodnom razredu - dvobojna grafika: boja (bilo koja) kao svetlosna vrednost (siva) između crne i bele. Geometrijski sklopovi, crteži po prirodi, slobodne teme. Kombinovanje površinskih i linearnih preklopa, crna i jedna boja, pa zatim dve boje bez crne itd.

Posebni zadaci: po mogućnosti izvoditi vežbe pisanja četkom ili perom nekih od najinteresantnijih tipova slova, istorijskih tipova pisma.

Materijal za rad: četka i tuš (tempera) ili široki flomaster. Kolaž.

TEORIJSKO GRADIVO

Teorija treba da prati crtanje, slikanje, vajanje i grafiku, (posebno: prostor-problemi perspektive, teorije boja), dopunjujući ga novim jedinicama kao što su valer, kompozicija, pokret...

RAD PO IZBORU

Rad u nekoj drugoj likovnoj disciplini (pored one za koju se učenik opredelio), ili srodnoj aktivnosti (slikarstvo, vajarstvo, grafika, oblikovanje upotrebnih predmeta, aranžerske delatnosti, uređenje prostora itd - predavanja i vežbe, takođe dopunska predavanja iz istorije umetnosti, arhitekture-urbanizma itd.) - orijentaciono: deseti deo ukupnog fonda časova godišnje.

RASPODELA FONDA ČASOVA

Od ukupnog fonda časova - bez desetog dela, predviđenog za nastavu po izboru, i u IV razredu bi trebalo da u principu polovina bude posvećena crtanju, a polovina slikanju, ili vajanju, ili grafici. Učenicima koji pokazuju veću sklonost ka crtanju, ili veću sklonost ka slikanju (ili vajanju, ili grafici), tj. onima koji celokupnoj likovnoj problematici pristupaju lakše preko jedne od onih disciplina, omogućiti da u odgovarajućoj meri više crtaju odnosno više slikaju, vajaju ili rade grafiku.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA
(UPUTSTVO)

S obzirom na to da zadaci postavljeni programom redovne nastave likovne kulture potiču suštinu rada na stvaranju likovnih dela, morala bi da postoji veza između ovih vežbi i rada u fakultativnoj nastavi. Praktično, to znači da bi trebalo da učenici ne samo stalno proširuju svoja

znanja nego i da produbljuju svoje razumevanje osnovnih postavljenih zadataka. Ne sme se dozvoliti da učenici, na bilo koji od ovih postavljenih zadataka, gledaju samo kao na sticanje "tehnike" kao puke veštine. Od samog početka nastave likovnih umetnosti treba nastojati da učenici shvate jedinstvenost procesa sticanja veštine, tehnike i razumevanja stvarnosti, pronicanja u stvarnost, sticanja ili razvijanja stvaralačkog odnosa prema stvarnosti. Teorijska i istorijska znanja koja bi učenik sticao iz oblasti psihologije opažanja i teorije forme, iz istorije umetnosti itd. uz praktične likovne vežbe, omogućavala bi mu da stiče potpuniju sliku o svetu u kome živi, ali uz istovremeno razvijanje kritičkog i stvaralačkog stava prema toj postepeno sticanoj slici o svetu.

Za nastavu umetnosti specifično je to da ona nema podelu učenja na posebne faze od "prepoznavanja naučenog" do njegove "stvaralačke primene", budući da se ovde stvaralačko u svakoj ličnosti mora vaspitavati i razvijati od samog početka.

S obzirom na to da se radi o fakultativnoj nastavi predviđenoj uglavnom za one učenike koji nameravaju da se upišu na fakultet likovnih umetnosti, i s obzirom na to da prijemni ispiti na fakultetu likovnih umetnosti obuhvataju samo praktičan rad, potrebno je i da fakultativna nastava bude pretežno usmerena na praktičan rad.

Zajedničko gledanje i analiza likovnih dela treba da olakšaju komunikaciju između nastavnika i učenika, da obezbede dinamičniju korekturu, veće i zasnovanije učenikovo učešće u dijalogu (učenik-nastavnik) privikavanje na teorijsku terminologiju kao i na same likovne elemente, neposredno aktivirane u praktičnom radu.

Pri crtanju dobro bi bilo podsticati učenike da prave crteže koji će imati svoju krajnju namenu u okviru neke druge discipline - da posluže, na primer, kao priprema za sliku, za skulpturu, za grafiku, kao nacrt za uređenje nekog određenog prostora, kao priprema za projekte u bilo kojoj oblasti života (tehnika, industrija, zanatstvo itd.).

Korišćenje grafičkim tehnikama moglo bi da posluži da se za školu ili neko drugo mesto napravi prigodan plakat povodom nekog događaja značajnog za školu ili društvo, da se ilustruju pismeni sastavi učenika, itd.

Takođe se učenicima može sugerisati da prave spomen-obeležja (reljefe ili "punu" skulpturu) o određenim događajima koji su im bliski (za neki momenat iz života škole, uspeh u nekim sportskim ili drugim takmičenjima, u znak priznanja i sećanja na nekog nastavnika koji odlazi u penziju, i sl.). Takođe im treba omogućiti da se bave uređenjem ili oblikovanjem enterijera ili eksterijera (na primer, unutar ili oko školske zgrade, ili drugde gde je to moguće, ili pravljenjem maketa zamišljenih naselja ili uređenih terena).

Učenike treba takođe angažovati za ostale aktivnosti kao što je uređenje izložbi (u školi i van nje) učeničkih radova iz oblasti likovnih aktivnosti, ali i iz drugih oblasti ukoliko takvih radova ima (recimo maketarsko - modelarskih, ili zbirki vezanih za predmet biologije, itd.) kao i izložbi prikupljenih predmeta za one koji se bave likovnim aktivnostima (zbirke zanimljivih predmeta iz prirode - korenja, kamenja, školjki itd, zatim arheoloških predmeta i slično).

Umetnost ambijenta bavi se problematikom široke skale prostornih odnosa, u vezi sa zaštitom, planiranjem, oblikovanjem sredine, pa se stoga odnosi i na probleme arhitekture, na vezu između arhitekture i drugih umetnosti, na urbanističku problematiku, na uključivanje likovnih dela u određenu sredinu itd. Mnogi od tih problema pojavljuju se danas pod pojmom likovne

sinteze, veoma aktuelno u sadašnjem usklađivanju odnosa između društva i umetnosti. Celokupno oblikovanje prostora obuhvaćeno pomenutim ili njima srodnim aktivnostima trebalo bi da bude osvetljavano kako kroz istorijski razvoj ovih aktivnosti tako i kroz njihovu aktuelnu problematiku. Zbog toga bi bilo potrebno izložiti učenicima osnovne probleme današnjeg planiranja naselja, zaštite i uređenja životne sredine. Takođe je potrebno navesti primere nekadašnjeg i sadašnjeg oblikovanja ambijenta u svetu i posebno na tlu naše zemlje, sa osvrtom na uslove u kojima je to oblikovanje nastalo.

Primeri oblikovanja ambijenta u svetu i kod nas, iz raznih epoha:

- Stounhendž, stara indijska arhitektura na tlu zemalja Latinske Amerike (Inka, Maja), gradovi stare Arabije (Jemen - Sana, Angkor-Vat, Severno-afrička zemljana naselja, Pompeja, Rimski forum, Dioklecijanova palata u Splitu, Briž, Sijana, Venecija, Njujork;

- Lepenski vir, Smederevo, Maglič, Počitelj, Dubrovnik, Ohrid, Prizren, delovi starog Beograda - ili odgovarajući eventualno sačuvani stari delovi naselja u nekom drugom mestu gde se škola nalazi, novi stambeni kompleksi, novi kompleksi sportskih objekata, današnji gradovi, sela, naselja raznih tipova u Srbiji, Vojvodini, Kosovu i Metohiji.

- Intervencije umetnika "environment" - a u prostorima grada i prirode, japanski vrtovi, parkovi u renesansi i baroku, pojam francuskog i engleskog parka, pojam totalnog umetničkog dela u romantizmu, prvi pokušaji umetnosti okoline, umetnost "zemlja", rešenje enterijera u istoriji arhitekture.

Dovoljno je da budu pokazani snimci ovih objekata sa najkraćim i najpopularnijim informacijama o njima da bi učenici proširili raspon svojih predstava o mogućim izgledima raznih ambijenata.

Upoznavanje s osnovnim principima oblikovanja upotrebnih predmeta (uticaj funkcionalnosti na izgled predmeta, izgled predmeta kao izraz shvatanja lepog u određenom društvu i vremenu.

- Praktičan rad (vežbe) na posebnim zadacima iz oblasti primenjenih umetnosti: upoznavanje sa raznim mogućnostima da se vizuelno predstavi upotrebni predmet (izgledi tog predmeta kao trodimenzionalnog tela viđenog iz određenih uglova gledanja preseci, profili).

Organizovati dopunska predavanja iz oblasti koje se nekim svojim stranama dodiruju sa likovnom umetnošću: film, scenska umetnost, televizije i drugo. Po potrebi, u skladu sa problemima koji se rešavaju u praktičnom radu iz crtanja, slikanja, vajanja, grafike a i van toga, dati dopunske informacije iz istorije umetnosti i teorije umetnosti. Organizovati posete muzejima, galerijama, ateljeima, radionicama (štamparije, livnice, restauratorske radionice i sl.), predavanje i razgovore s umetnicima i kritičarima o likovnim umetnostima, posebno o savremenoj umetnosti.

NAPOMENA

Sadržaje programa koji se odnose na umetnost ambijenta, oblikovanje upotrebnih predmeta itd. treba izložiti učenicima kao posebna predavanja i vežbe, ili ih, po potrebi, u onom obimu u kome je to moguće, uključiti u korekturu praktičnog rada na crtanju, slikanju, vajanju, grafici, u razgovore između nastavnika i učenika. Poželjno bi bilo da budu prisutni u nastavi na oba načina. U svakoj godini daljeg školovanja gradivo iz ovih oblasti treba dopunjavati novim

primerima uz utvrđivanje već usvojenih sadržaja i po mogućstvu, uz povezivanje čitavog gradiva sa praktičnim likovnim vežbama redovne nastave.

MUZIČKA UMETNOST

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)**

Cilj i zadaci

Cilj fakultativne nastave muzička umetnost je osavremenjavanje sadržaja sa temama koje obuhvataju stilove u svim umetnostima i u značajnim dostignućima pojedinih epoha kao i povezivanje muzike sa sadašnjim vremenom.

Zadaci fakultativne nastave muzičke umetnosti su da učenici:

- upoznaju vreme odnosno epohe i muziku i život tog vremena,

- sagledaju i shvate muzičku umetnost u okviru savremenih tema.

SADRŽAJI PROGRAMA

I Obavezne teme:

1. Renesansa u muzici povezana sa istorijom, književnosti i likovnom umetnosti.

2. Barok i rokoko u muzici, povezan sa arhitekturom, literaturom, ostalim umetnostima i društveno-istorijskim zbivanjima.

3. Klasicizam kao odraz jednog vremena u muzici, likovnoj umetnosti, književnosti i istoriji.

4. Romantizam - pravac u umetnosti povezan, muzikom sa svim umetnostima.

U svakom od ovih pravaca povezati i ostala društvena i tehnička dostignuća u toj epohi.

II Slobodne teme

5. Književnost kao inspiracija za muziku: Šekspir, Malarme, A. Dima, Puškin, Tolstoj u delima Verdija, Bizea, Čajkovskog, itd. (opere i baleti).

6. Religija kao duhovni motiv u delima: J. S. Baha, V. A. Mocarta, S. Verdija, G. Rosinija i drugih (kantate, mise, pasije, rekvijemi).

7. Duhovna muzika kao umetnički izraz pravoslavlja: P. I. Čajkovski, Musorgski, St. Mokranjac, St. Hristić, M. Tajčević, itd. (psalmi, opela itd.).

8. Književna dela vezana za muziku u obradi pojedinih zainteresovanih učenika uz pomoć nastavnika. Na primer:

a) E. Hansuk: O muzički lepom (lepota muzike) osnovi muzičke estetike uz primere i inserte

b) T. V. Adorno: "Filozofija nove muzike", osvrt na sadržaje knjige uz muzičke primere (Šenberg, Stravinski).

9. Velikani muzike - život i dela uz primere određenih kompozitora.

Na primer: R. Rolan: Betoven; G. de Portales: Šopen ili pesnik; K. Manojlović; Stevan Mokranjac; P. Konjović: Stevan Mokranjac; J. Andreis: Hektor Berlioz, itd.

10. Evropska ljubavna poezija i muzika

a) Srpska ili jugoslovenska određenog vremena

b) Određene epohe ili

v) Određene države

11. 20. vek u muzici tadašnjih savremenika - po slobodnom izboru i afinitetu učenika uz muzičke primere.

12. Džez kao odraz vremena i pravca u muzici uz najpoznatije primere.

13. Venecija-arhitektura, slikarstvo i muzika najslavnijeg doba.

14. Dubrovnik-poezija i muzika (XV-XIX vek).

15. Starogradske pesme kao izraz građanskog staleža, duha i vremena (muzički primeri, slike, slajdovi).

16. Narodna izvorna muzika Srbije vezana uz običaje, nošnje, instrumente i folklorne igre (muzički primeri, slike, slajdovi, zapisi, poslovice).

17. Etnomuzikološke karakteristike muzičkog folklora na tlu Jugoslavije (muzički primeri, slike, slajdovi, običaji).

18. "Evergrin" (uvek popularna) umetničke muzike (najpoznatija, najlepša dela uz anegdote i doživljaje o kompozitorima i njihovim inspiracijama).

III Savremene teme

19. Ljubav i muzika:

a) Muzika kao izraz savremenog života;

b) Muzika kao sredstvo komunikacije;

v) Muzika kao izraz bunta;

g) Muzika i patriotizam;

d) Muzika i ljubav prema bližnjem, prema voljenoj osobi.

20. Uticaj muzike na razvoj ličnosti:

a) Doživljaj pesme i igre;

b) Radost kolektivnog muziciranja;

v) Muzika kao značajan faktor u razvoju psiho-fizičkih osobina u raznim dobima razvoja ličnosti.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA
(UPUTSTVO)

Predložene teme obrađuju se od 1 do 4 časa, zavisno od interesovanja učenika, materijala za prezentovanje i aktuelnost događaja.

U okviru predviđenog fonda časova ima prostora koji nastavnik može da iskoristi u skladu sa trenutnim interesovanjima učenika, za aktuelne događaje u oblasti muzike u gradu, zemlji ili svetu. Takođe, mogu da se proširuju teme sa većim brojem muzičkih primera, koje, zbog vremenske ograničenosti, učenici ne mogu da slušaju na redovnoj nastavi a za njih su zainteresovani.

Nastavnik može da organizuje i susrete sa gostima koji kao predavači ili izvođači mogu da doprinesu upotpunjavanju sadržaja. Fakultativnu nastavu trebalo bi ostvarivati u muzičkim kabinetima uz potrebna nastavna i audio-vizuelna sredstva.

Sviranje

I razred	1 čas nedeljno	35 godišnje
II razred	1 čas nedeljno	35 godišnje
III razred	1 čas nedeljno	35 godišnje
IV razred	1 čas nedeljno	35 godišnje
		140 časova u okviru 4 godine

Ova nastava se organizuje za učenike koji sviraju pojedine instrumente a nastavnik ih prema vrsti instrumenata i njihovim mogućnostima sviranja povezuje u sastave. Prema interesovanjima i sastavima bira se literatura kao i vrsta muzike: klasična, džez ili zabavna muzika.

SOCIOLOGIJA KULTURE

Cilj i zadaci

Cilj fakultativne nastave sociologije kulture je da učenici shvate značaj kulture u ljudskom životu i radu kao i da shvate smisao stvaralaštva kao najvišeg i najvrednijeg oblika rada.

Zadaci fakultativne nastave sociologija kulture su da učenici:

- upoznaju osnovne vrste i oblike materijalne i duhovne kulture;

- razviju sposobnosti za otkrivanje funkcije i smisla kulture kao potrebe preobražavanja prirode i osvajanja sveta;

- razviju sposobnosti i smisao za korišćenje zaštitne funkcije kulture i održavanje psihičke stabilnosti i ravnoteže.

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)**

SADRŽAJI PROGRAMA

Pojam i definicija kulture (12)

Kultura kao skup materijalnih i duhovnih vrednosti nastalih čovekovom aktivnošću.

Kultura i rad (svesne i nesvesne čovekove aktivnosti).

Stvaralaštvo kao najviši i najvredniji oblik rada.

Najvažniji ciljevi kulture: olakšanje održanja, produženja i napretka ljudskog društva.

Humanost i humanizam kao osnovni vrednosni i osmišljavajući princip kulture.

Dvosmeran i protivrečan karakter kulture: a) osvajački (u smislu osvajanja novog) i b) "eliminatorni" (kao razaranje i potiskivanje onoga što je neprihvatljivo, nepoželjno i prevaziđeno u kulturi: neljudsko, "životinjsko" ili "animalno", kič, šund i tome slično). Kultura kao celina i pojedini njeni delovi (odnos prema prirodi, prema sebi, prema drugim ljudima, prema ljudskoj aktivnosti i profesionalnoj orijentaciji, kao i prema životu uopšte).

Kultura i potkultura ("subkultura"). Kultura i protivkultura ("kontrakultura"). Kultura i nekultura. Kultura i polukultura. Kultura i lažna kultura ("pseudokultura"). Kultura i progres. Kultura i tradicija. Kultura i civilizacija. Marksistička kritika građanskih učenja i shvatanja kulture.

Kultura i ljudske potrebe (3)

"Hrejologija" kao nauka o ljudskim potrebama. Pojam i vrste potreba. Potrebe koje se obavezno moraju zadovoljiti (imperativne potrebe) i potrebe kojima se teži ("aspiracije"). Primarne i sekundarne potrebe. Istinske ("autentične") potrebe i lažne, prividne ("neautentične") potrebe. Iskrivljavanje i zloupotrebljavanje ljudskih potreba. Pojam i vrste "manipulacije" potrebama.

Osnovne funkcije kulture u ljudskom životu i njena najvažnija značenja (3)

Savlađivanje prirode, komunikacija, osmišljavanje (označavanje), sakupljanje i uskladištenje "informacija". Predviđanje i normativno regulisanje, održavanje psihičke stabilnosti i ravnoteže. Zaštitna funkcija kulture. Pokretačka (inicijatorska) funkcija.

Funkcija i smisao kulture kao savlađivanja odnosno preobražavanja prirode i osvajanja sveta (4)

Kultura ishrane, odevanja, stanovanja. Kultura i nered ("entropija"). Kultura rada. Kultura i tehnologija. Tehnička kultura. Materijalna i duhovna kultura.

Kultura i stvaralaštvo (10)

Pojam i definisanje stvaralaštva. Elementi stvaralačkog ciklusa: a) stvaralački potencijal; b) stvaralački proizvod; v) stvaralački proces; g) stvaralačka ličnost i d) stvaralačka situacija.

Stvaranje smislova i smislovi stvaralaštva. Stvaralaštvo kao prevazilaženje granica i ograničenja u stvarnosti. Smisao i besmislenost ("apsurd"). Takozvani virtuozni obrt kao jedan od ključeva stvaralaštva.

Osnovne teorije o stvaralaštvu: teorija prosvetljenosti, teorija intenziviranja, teorija poznavanja i korišćenja tehnike, teorija izazova, "propulzivna teorija", "finalistička teorija" i druge.

Stvaralaštvo kao ispravljanje grešaka ("korektokreacija"). Stvaralaštvo kao odbacivanje i isključivanje elemenata nevrednosti ("eskluzija"). Stvaralaštvo i inovacija. Stvaralaštvo i originalnost. Stvaralaštvo i kritika. Stvaralaštvo i vrednosti. Svesni i nesvesni momenti u stvaralaštvu: namera, predviđanje i improvizacija. Zadovoljstvo, nezadovoljstvo i patnja u stvaralaštvu.

Kultura kao sredstvo komunikacije i u funkciji komunikacije (2)

Čovekova potreba za razmenom energije i informacija. Antropološka, društvena, psihološka, estetska i druga značenja i nivoi komunikacije.

Govor i jezik kao sredstvo i cilj opštenja.

"Povratna sprega" i različiti tipovi komunikacije.

Kultura "masovnog društva" i sredstva masovnih komunikacija (7)

Pojam tzv. masovnog društva i njegove odlike.

Osnovna obeležja kulture masovnog društva (masovna kultura).

Kulturna priroda i specifičnost pojedinih sredstava masovne komunikacije (štampe, radija, filma, televizije, stripa, fotografije, oglasa, gramofonske ploče, telefona, magnetofona, video i zvučnih kaseta, pisaće mašine i sl.).

Masovna kultura. Kič i šund.

Nastanak kiča i šunda. Istorijske i kulturne okolnosti.

Principi kiča i vrste čovekovog odnosa prema stvarima.

Kič-objekat i kič-subjekat.

Vrednosna analiza i kritika kiča.

Osmišljavajuća i označavajuća funkcija kulture (2)

Saznanje i označavanje. Instinktivni i intencionalni oblici označavanja i opštenja. Simbolička sposobnost čoveka u kulturi.

Pojam vrednosti i vrednovanja u kulturi.

Normativna funkcija kulture (6)

Organizacija i "entropija".

Represivna i avangardna kultura.

Totalitarizam kao regresija i normiranje u kulturi.

Smisao tehničkih, moralnih, higijenskih i drugih normi u kulturi.

Cenzura i zabrane u kulturi.

Tabu u strukturi drevnih kultura.

Navike i stvaralaštvo.

Održavanje psihičke stabilnosti i ravnoteže (2)

Kultura kao oslobađanje od prigušivanih nagona i napetosti.

Rituali i igre. Tzv. strasne situacije.

Stvarna i iluzorna svest (realnost i imaginacija), odbrambeni mehanizmi (identifikacija, projekcija, racionalizacija, represija i sl.).

Kultura i fizička, odnosno duhovna patologija.

Zaštita funkcija kulture (2)

Zdravstvena kultura čoveka (hrana, voda, vazduh, toplota. Sunčeva svetlost, kretanje, odmor, komuniciranje, zabava, razonoda).

Kultura i slobodno vreme. Kulturno-umetnički amaterizam i slobodne aktivnosti. Hobi. Borba protiv ograničenja slobode, otuđenja, postvarenja ("reifikacije"), birokratije, tehnokratije i manipulacije u kulturi.

Kulturna politika i modeli kulturne politike (5)

Pojam kulturne politike.

Tipovi i modeli kulturne politike (kompleksni, supstitucionalni, rezervisane intervencije, autohtoni i samoupravni).

Organizacija i finansiranje u kulturnoj politici.

Pitanja odnosa i razvoja nacionalnih kultura.

Kultura kao razmena u procesima "akulturacije" i "enkulturacije" ili "inkulturacije".

Kritika "kulturtregerstva" kao shvatanja o mehaničkom prenošenju kulture.

Pojam i problematika kulturne revolucije.

Sociologija umetnosti (7)

Osnovni pravci u savremenoj sociologiji umetnosti.

Empirijska orijentacija u savremenoj sociologiji umetnosti.

Sociologija umetničke komunikacije. Sociologija umetničke avangarde.

Osnovi posebnih sociologija umetnosti (4)

Sociologija književnosti i pozorišta. Sociologija filma. Sociologija likovnih umetnosti i arhitekture. Sociologija muzike.

Sociologija religije (3)

Religije u prvobitnoj zajednici (animizam, fetišizam, magija, tabu, totem).

Mit.

Monoteističke svetske religije (hrišćanstvo, budizam, islam).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA
(UPUTSTVO)

Struktura programa sociologije kulture koncipirana je tako da omogući sticanje znanja iz nauke o kulturi. Ovaj program ima međuzavistan odnos prema ciljevima, zadacima i sadržajima istorije, filozofije, muzičke i likovne kulture.

Neposredan zadatak ovog predmeta jeste razvijanje sposobnosti povezivanja stečenih opšteteorijskih znanja o čoveku i njegovom svetu sa potrebama shvatanja značaja kulture u ljudskom životu i radu, otkrivanja smisla stvaralaštva kao najvišeg i po čoveka najdostojnijeg oblika rada i razvijanje sposobnosti samostalnog i kritičkog mišljenja o vrednostima određenih vrsta i ciljeva kulture.

Imajući u vidu postavljeni cilj i zadatke ovog predmeta i njihovu vezu sa programima drugih predmeta i oblika rada, realizacija nastave mora biti usmerena ka istinskoj korelaciji sa iskustvom i znanjem učenika u oblasti kulture.

U toku obrade bilo koje teme moraju biti razrađeni humanizam i stvaralaštvo kao osnovni vrednosni principi kulture na primerima naše istorije i naše narodne kulture. Sagledavanjem vrednosti narodne kulture u odnosu pojedinaca i grupe prema sebi, svojoj prirodnoj sredini, tradiciji i civilizaciji - saznaju se osnovne funkcije kulture u ljudskom životu i značenja istinskih i prividnih potreba.

U sagledavanju normativne i zaštitne funkcije kulture neophodno je označiti smisao pojedinih načina ishrane, stanovanja, odevanja, rada i korišćenja slobodnog vremena, kao i smisao i vrednovanje tehničkih, moralnih i drugih normi kulture.

Mada su u programu date naizgled posebne tematske celine: sociologija umetnosti, sociologija religije, potrebno je sadržaje ovih tematskih celina obrađivati u okviru prethodnih poglavlja, tako da budu teorijska pretpostavka za sagledavanje vrednosti pojedinih oblika i vrsta naše narodne i nacionalne umetnosti i osnova za kritičko sagledavanje prisutnih pojava fetišizma, magije, mita i raznih oblika svesti i pripadnosti. Time bi se doprinelo podizanju kulturnog nivoa kod učenika i razvijanju pozitivnog stava prema tekovinama kulture.

ISTORIJA UMETNOSTI

Cilj i zadaci

Cilj fakultativne nastave istorije umetnosti je upoznavanje učenika sa najvažnijim dostignućima svetske i jugoslovenske umetnosti, sa umetničkim stilovima, značajnim spomenicima i najvećim majstorima istorije umetnosti.

Zadaci fakultativne nastave istorije umetnosti su da učenici:

- upoznaju osnovne pojmove i zakonitosti estetike;

- razvijaju sposobnost opažanja i kritičkog prosuđivanja vrednosti umetničkog dela, odnosno sposobnost da stvore uslove za izgrađivanje kriterijuma i sopstvenog odnosa prema umetnosti i kulturi;

- razviju naviku posećivanja izložbi, muzeja, galerija i drugih umetničkih manifestacija.

I godina učenja

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)**

SADRŽAJI PROGRAMA

I Umetnost prvobitne zajednice (1+1)

Društvene osnove pojave umetnosti. Pećinsko slikarstvo: Lasko, Altamira. Neolitska umetnost: Stounhendž, dolmeni, menhiri, grnčarstvo. Neolit u Jugoslaviji: Vinča, Lepenski vir, bronzano doba: oruđa i oprema.

II Umetnost istočnjačkih naroda (4+3)

Egipatska umetnost

Idejne osnove. Civilizacija. Mitovi. Arhitektura. Mastabe, piramide, hramovi. Skulptura: reljefi i statue. Slikarstvo: teme, osnovne odlike, razvoj. Zanatstvo: zlatarstvo, ukrašavanje posuđa, nakit. Tutankamonova grobnica.

Mesopotamska umetnost

Društvo i epoha. Umetnost Sumeraca IV i III milenija. Vavilonska umetnost II milenija. Asirska umetnost. Kasna vavilonska umetnost. Persijska umetnost. Uticaj na stvaranje kasnijih epoha.

Kritsko-mikenska umetnost

Literarni izvori i arheološka otkrića. Krit - palata u Knososu i Festosu. Mikena i njeni ostaci: Lavlja kapija, megaron, krug grobova, Atrejeva riznica. Radovi u metalu i slikarstvo.

III Umetnost antičkih naroda (8+6)

Antička grčka umetnost

Grčka umetnost arhajskog perioda

Kratak pregled grčke istorije. Ideološke osnove grčke umetnosti. Grčka svetilišta - Delfi. Arhitektura: Klasični grčki hram. Dorski stil i njegove karakteristike. Arhajska skulptura.

Grčka umetnost klasičnog perioda

Perikle i njegov značaj za grčku kulturu. Akropolis sa svojim spomenicima. Vajarstvo: Fidija, Miron i Poliklet. Odlike jonskog stila.

Grčka umetnost helenističkog perioda

Peloponeski ratovi. Nadgrobni spomenici. Praksitel, Skopas, Lizip. Posledice osvajanja Aleksandra Velikog na umetnost. Korintski stil. Mauzolej u Halikarnasu. Tanagra statuete.

Grčko vazno slikarstvo

Protogeometrijski, geometrijski, vaze crno figuralnog vaze crveno figuralnog stila.

Etrurska umetnost

Etrurska kultura, gradovi, arhitektura: hramovi. Grobnice i njihova dekoracija - slikarstvo i reljefi. Sarkofazi, urne.

Rimska umetnost

Arhitektura: gradovi, kuće, bazilike, kupatila, koloseumi. Skulptura - reljefi i portreti. Slikarstvo - freske i mozaici.

IV Umetnost srednjeg veka (6+5)

Ranohrišćanska umetnost

Istorijski uslovi. Veze između kasnorimske i ranohrišćanske umetnosti. Katakombe i način njihove dekoracije. Reljefi sa sarkofaga, slonovača.

Vizantijska umetnost

Formiranje Vizantije. Zlatno Justinijanovo doba. Sveta Sofija u Carigradu. Ravena i njeni spomenici (San Vitole, San Apolinare).

Ikonoborstvo i renesansa pod Makedoncima. Knjižna iluminacija. Latinsko carstvo i ponovni uspon Vizantije.

Romanska umetnost

Preromanski period. Seobe naroda i karolinška renesansa. Romanska arhitektura. Glavni spomenici u Italiji, Francuskoj, Španiji. Povezanost romanske arhitekture i skulpture. Freske.

Gotska umetnost

Društvene i ekonomske osnove za pojavu Gotike. Formiranje i razvoj. Osnovna karakteristika arhitekture. Novine. Francuska kao kolevka gotske arhitekture i njeni glavni predstavnici: Notr Dam, Rems, Šartr. Arhitektura u ostalim evropskim zemljama.

Glavna obeležja gotske skulpture. Njeni izvori i ikonografija. Plastika u drvetu i slonovoj kosti.

Gotsko slikarstvo: vitraži, minijature. Procvat umetničkih zanata.

V Jugoslovenska srednjovekovna umetnost (8+6)

Jugoslovenska srednjovekovna umetnost

Pregled srednjovekovne istorije jugoslovenskih naroda

Arhitektura i slikarstvo XII veka tj. spomenici vizantijskog tipa na našem tlu

Raški stil

Umetnost XIV veka

Moravska škola

Jugoslovenska umetnost srednjeg veka u Dalmaciji

VI Umetnost renesanse (22) (12+10)

Protorenesansa

Arhitektura rane renesanse

Skulptura rane renesanse

Slikarstvo rane renesanse

Visoka renesansa: Leonardo da Vinči

Mikelanđelo Buonaroti

Rafaelo Santi

Renesansa u Veneciji

Renesansa u Flandriji (Van Ajk, Boš, Brojgel)

Renesansa u Nemačkoj

Renesansa na našem tlu

II godina učenja

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)**

I Barok (10+6)

Idejne osnove i pojam baroka. Obeležja barokne arhitekture. Glavni spomenici

Lorenco Bernini i barokna skulptura

Slikarstvo baroka u Italiji. Karači i njihova slikarska akademija, Karavađo i njegov uticaj na evropsko slikarstvo

Barokno slikarstvo u Španiji: El Greko, Velaskez, Muriljo, Zurbaran

Širenje baroknih shvatanja po Evropi - Rubens

Društvene i kulturne prilike XVII veka u Holandiji Renbrant.

Sedamnaesti vek u Francuskoj za vladavine Luja XIV: arhitektura, Pusen, Loren; umetnički zanati, tapiserija, nameštaji, sitna plastika, zlatarstvo.

II Evropska umetnost XVII veka (4+2)

Društveni i umetnički okviri epohe. Francuski arhitekti XVIII veka i njihova dela.

Glavne struje u francuskom slikarstvu: Vato, Šarden. Obnova mletačkog slikarstva: Tijepolo i Engleska nacionalna škola XVII veka

Neoklasicizam. Poreklo. Arhitektura. Skulptura. Slikarstvo Luja Davida i Engra.

III Umetnost XIX veka (10+6)

Društveni okviri epohe. Arhitektura.

Pojava umetničkih pravaca: romantizam - Ežen Delakroa, Žeriko, Goja.

Realizam u Francuskoj. Poreklo i obeležja. Kurbe, Domie, Mile.

Impresionizam - poreklo i osnovne karakteristike. Glavni predstavnici: Mone, Mane, Renoar, Dega.

Impresionistička skulptura: Roden i Medardo Roso

Neoimpresionizam - Žorž Sera. Stvaralaštvo Vinsenta Van Goga

Pol Gogen i slikari Monmartra

Stvaralaštvo Pola Sezana i njegov značaj za savremenu umetnost

IV Umetnost XX veka (10+7)

Idejne osnove evropske umetnosti XX veka. Arhitektura: Novi građevinski materijali, funkcionalizam moderne arhitekture

Ekspresionizam i njegovi predstavnici: Edvard Munk, Džems Ensor, grupa "Most" i "Plavi jahač". Oskar Kokoška

Kubizam - odlike i predstavnici

Stvaralaštvo Pabla Pikasa

Futuristi i grupa "Dada"

Nadrealizam kao pojava u književnosti, filmu i slikarstvu

Pojava apstraktne umetnosti. Vasilij Kandinski

Pit Mondrijan i neoplasticizam

Ruska umetnost početkom XX veka

Škola industrijskog dizajna - Bauhaus

Evropska skulptura u prvoj polovini XX veka. Glavni nosioci novih tendencija. (Brankusi, Mur)

V Jugoslovenska moderna umetnost (8+7)

Društveni i umetnički okviri epohe. Umetnost XVIII i XIX veka

Impresionizam u jugoslovenskoj umetnosti. Nadežda Petrović i slovenački slikari

Umetnost između dva rata

Posleratna umetnost jugoslovenskih naroda

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA
(UPUTSTVO)

Svaka oblast istorije umetnosti zastupljena je određenim brojem časova u okviru kojih se nalaze i časovi za obnavljanje i utvrđivanje gradiva koja će predmetni nastavnik rasporediti po potrebi.

Priroda predmeta isključuje verbalizam u nastavi i upućuje na to da izlaganja stalno prate ilustrativni materijal. Pri tome, uz nenametljivu pomoć nastavnika, nastojati da se i učenici uključe u analizu umetničkih stilova i dela. Pri realizaciji programa, težište staviti na objašnjavanje razloga nastanka i prestanka određenih umetničkih shvatanja u datoj epohi, a manje u biografskim podacima i suvoparnim činjenicama.

Učenike treba uvoditi u samostalno korišćenje stručne literature iz oblasti istorije umetnosti.

U skladu sa sadržajima koje obrađuje, nastavnik treba da organizuje posete odgovarajućim muzejima, galerijama i srednjovekovnim spomenicima kulture.

Pri radu bi trebalo koristiti sva savremena sredstva nastave: epidijaskop, dijaprojektor, video i dr.

PEDAGOGIJA

Cilj i zadaci

Cilj fakultativne nastave pedagogije je da učenike upozna s bitnim osobenostima i zakonitostima pedagoških pojava, fundamentalnim pitanjima vaspitanja i osnovnim etapama razvoja pedagoške teorije i nauke.

Zadaci fakultativne nastave pedagogije su da učenici:

- steknu opšta znanja iz pedagogije;

- shvate i usvoje osnovne pedagoške pojmove i kategorije;

- upoznaju nastanak i razvitak glavnih pedagoških ideja;

- upoznaju razvoj školskog sistema u našoj zemlji;

- upoznaju savremene probleme vaspitanja i obrazovanja i mogućnosti njihovog proučavanja i rešavanja.

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)**

SADRŽAJI PROGRAMA

I Predmet, zadaci i metode pedagogije (16)

Predmet pedagogije. Osnovni pedagoški pojmovi i kategorije. Odnos pedagogije i drugih nauka. Zadaci pedagogije. Različiti metodološki pristupi u proučavanju vaspitanja. Osnovne metode, postupci i instrumenti u proučavanju pedagoških pojava. Metode naučnog istraživanja u pedagogiji.

II Nastanak i razvitak pedagoške teorije i nauke (18)

Razvoj pedagoških ideja od antike do buržoaskog društva: grčki filozofi o vaspitanju; M. F. Kvintilijan; J. A. Komenski. Razvoj buržoaske pedagogije do konstituisanja pedagogije kao nauka: Ž. Ž. Ruso; H. Pestaloci; pedagozi XIX veka: A. Dosterveg, F. Frebel i H. Spenser; J. F. Herbart. Razvoj socijalističkih pedagoških ideja: T. Mor i T. Kampanela; engleski i francuski utopisti, socijalisti i komunisti XVII i XVIII veka o vaspitanju; R. Oven i Furije. Pedagoški pogledi K. Marksa, F. Engelsa i Lenjina.

Savremene pedagoške tendencije u Evropi. Savremena pedagoška kretanja van evropskih zemalja.

III Cilj i zadaci vaspitanja (16)

Neophodnost poznavanja ličnosti vaspitanika. Osnovni činioci razvitka ličnosti. Cilj vaspitanja. Zadaci vaspitanja. Determinante cilja i zadataka vaspitanja. Cilj vaspitanja u savremenom društvu. Pojam i zadaci intelektualnog, moralnog, estetskog i fizičkog vaspitanja. Sadržaji obrazovno-vaspitnog procesa. Opšti pedagoški principi, metode i sredstva vaspitanja.

IV Slobodno vreme (7)

Pojmovno određenje slobodnog vremena kao pedagoške kategorije u školi. Funkcija slobodnog vremena: odmor, razonoda i razvoj ličnosti; specifičnost programiranja slobodnog vremena u školi. Potrebe učenika i slobodno vreme. Ispitivanje interesovanja učenika za sadržaje aktivnosti u slobodnom vremenu. Organizacija slobodnih aktivnosti učenika u školi.

V Sistem vaspitanja i obrazovanja u Jugoslaviji (10)

Razvoj sistema školstva u Jugoslaviji. Predškolsko vaspitanje. Osnovno vaspitanje i obrazovanje. Srednje obrazovanje i vaspitanje. Više i visoko obrazovanje. Specijalno vaspitanje i obrazovanje. Obrazovanje odraslih. Vanškolski činioci vaspitanja i obrazovanja.

VI Nastavnik i vaspitač (3)

Izbor i obrazovanje pedagoškog kadra. Odlike poziva nastavnika i vaspitača. Ličnost nastavnika i vaspitača.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA
(UPUTSTVO)

U koncipiranju programa uzete su u obzir sledeće činjenice: da se radi o programu fakultativnog predmeta u okviru kojeg učenici prvi put sistematski izučavaju pedagoške pojave, pojmove i kategorije; da je to program koji predstavlja osnovu da se učenici upoznaju sa ulogom i značajem nastavničkog poziva.

Ovaj program je koncipiran tako da uvodi učenike u pedagošku problematiku, etape razvoja pedagoških teorija i zakonitosti pedagoških pojava. Nastojalo se, koliko je to god bilo moguće, da program sadrži ne samo osnovne i opšte pedagoške činjenice nego i da bude aktuelan. Značajna pažnja je posvećena pojmu, prirodi i karakteristikama vaspitanja, zatim, nastanku, razvoju i savremenom stanju pedagoške nauke kao i osnovnim metodološkim problemima vaspitanja i pedagogije.

Pitanjima sistema obrazovanja i vaspitanja u Jugoslaviji obuhvaćena su sva osnovna pitanja kako sistema u celini tako i svakog njegovog strukturalnog dela. U program je ugrađena i posebna tematska celina slobodno vreme kao pedagoška kategorija. Program se završava osvrtom na poziv nastavnika i vaspitača, na osobenosti i privlačnosti tog poziva.

Program je podeljen na šest programskih celina. Kriterijumi podele su ne samo sadržinski (da se obezbedi postupak i logičnost u obradi osnovnih i opštih pedagoških kategorija), nego i metodički (da se progresivno smanjuje udeo reproduktivnih a povećava udeo produktivnih aktivnosti učenika). U okviru svake programske celine navodi se više posebnih sadržinskih komponenti koje ne treba uvek identifikovati kao nastavne jedinice. Nastavnik može da, u skladu sa znanjem i interesovanjem učenika, odredi koje sadržinske komponente čine nastavnu jedinicu. Za realizaciju pojedinih programskih celina naznačen je orijentacioni broj časova, s tim da se ostavlja nastavniku da u neposrednom planiranju može, u zavisnosti od toga kako učenici usvajaju pojedine sadržaje, odstupiti od tog broja (najviše za 10 odsto u okviru jedne programske celine).

Primenom savremenih metoda i oblika rada u nastavi, učenike treba osposobiti za uspešno vođenje razgovora i za diskusiju o svim aktuelnim pedagoškim problemima i pitanjima vaspitanja i obrazovanja predviđenim programom. Učenike treba navikavati na korišćenje pedagoške literature, uočavanje pravih problema i postavljanje smišljenih pitanja.

Za uspešnije ostvarivanje cilja i zadataka ovog programa neophodno je organizovati i raznovrsne vannastavne oblike rada: pedagoške sekcije, tribine i debatne grupe, u kojima će učenici efikasnije ispoljavati interesovanje, samoinicijativu i sposobnosti samostalnog i kritičkog mišljenja pri razmatranju određene pedagoške problematike.

RAZVOJNA PSIHOLOGIJA

Cilj i zadaci

Cilj fakultativne nastave iz psihologije je usvajanje znanja koja omogućavaju učenicima da shvate biološku i društvenu uslovljenost psihičkog života i doprinose formiranju naučnog pogleda na svet, na čoveka i njegovo individualno i društveno ponašanje.

Zadaci fakultativne nastave ovog predmeta su da učenici:

- uvide razvojnost psiholoških pojava;

- shvate prirodu razvojnih promena;

- steknu osnovna znanja o činiocima koji određuju psihički razvoj, o teorijama psihološkog razvoja;

- upoznaju osnovne psihološke karakteristike pojedinih perioda razvoja;

- sagledaju razlike u pogledu brzine, sklopa i dometa razvoja pojedinaca i ljudskih grupa;

- sagledaju razlike u pogledu mišljenja, osećanja i doživljavanja pripadnika različitih uzrasnih grupa;

- razviju veštinu da se sporazumevaju sa pripadnicima različitih uzrasnih, kulturnih i socijalnih grupa kao i sa pojedincima koji u razvoju odstupaju od modalnih vrednosti.

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)**

SADRŽAJI PROGRAMA

A. OPŠTI PROBLEMI PSIHIČKOG RAZVOJA (14)

1. Pojam razvoja i razvojne promene, razvojne i nerazvojne (ciklične i sl.) razvojne i patološke promene, razvojne i degenerativne promene.

2. Detinjstvo - odraslo doba: razlike (kvantitativne, kvalitativne), uloga nezrelih formi i perioda sazrevanja, detinjstvo kod različitih bioloških vrsta (sličnosti i razlike), osobenosti čovekovog detinjstva. Sećanja iz detinjstva i infantilna amnezija.

Demonstracija: slike mladunčadi i odraslih pripadnika različitih vrsta.

Vežba: Evociranje najranijih sećanja iz detinjstva kod učenika ili analiza najranijih sećanja u memoarskim književnim delima.

3. Varijacije u razvoju: individualne i prosečne krivulje razvoja: razlike u pogledu brzine, sklopa i dometa razvoja - pojam norme razvoja i njegova relativnost.

Ontogenetske varijacije, razlike između pojedinih uzrasta i razvojnih perioda. Istorijske razlike u pogledu psihičkih funkcija i ponašanja. Socijalne razlike (psihološke razlike među pripadnicima različitih socijalnih grupa). Međukulturne razlike (razlike među pripadnicima različitih kultura). Individualne razlike.

Demonstracija: fotografije fizičkog izgleda pripadnika različitih ljudskih grupa.

Vežba: analiza socijalnih, kulturnih ili istorijskih razlika u pogledu ponašanja (na osnovu filmova, opisa u književnim delima, opisa iz dokumentarističke literature, opisa iz naučnih istraživanja) - po izboru nastavnika i učenika.

Grupna diskusija: Normalne (individualne i grupne razlike i patologija (razlikovanje drugačijeg od nenormalnog i inferiornog).

4. Osnovne metode izučavanja psihičkog razvoja.

Longitudinalna i transverzalna metoda. Istorija slučaja. Biografska metoda i metoda priče o svom životu. Komparativno proučavanje pripadnika različitih bioloških vrsta i različitih kultura. Ekologija ljudskog razvoja.

Vežbe: uporedni ekološki opis dveju sredina (selo, grad, stari grad - novi grad, različita sredina u kojima žive deca, jasle, vrtići, škole, domovi za decu, bolnice, dečja igrališta itd.) - po izboru nastavnika i učenika.

5. Činioci psihičkog razvoja.

Biološki činioci: genetički, organski, genetika razvoja.

Genetika ponašanja psihičke osobine sa različitim stepenom genetičke determinacije. Učenje o somatskim tipovima. Genetički određene razlike u brzini individualnog razvoja.

Ilustracija: Daunov sindrom (genetičko određenje, fizički izgled, mentalni razvoj).

Socijalni činioci: makro i mikro socijalni činioci. Društveni sistem, klasno-slojna pripadnost, društvene institucije, značaj različitih socijalnih grupa. Socijalna interakcija i komunikacija u malim grupama (porodica, grupe vršnjaka). Društvene institucije za decu kao okvir psihičkog razvoja.

Ilustracija: opis razlika u društvenim uslovima gradske i seoske sredine kod nas i njihov uticaj na psihički razvoj. (Alternativno: prikaz nekog psihološkog istraživanja u kome se pokazuju razlike u razvoju pripadnika različitih socijalno-ekonomskih grupa).

Kulturni činioci: kulturni sistem, sistemi znanja, uverenja i vrednosti: tradicije i običaji, kulturne norme, različiti stilovi života: kulturne tvorevine (jezik, umetnost, nauka, religija).

Diskusija: odnos kulture i psihičkog razvoja (na osnovu referata koje pripremaju učenici o pojedinim delovima po ličnom izboru: na primer: M. Mid: "Odrastanje na Samon", Levi Štros "Divlja misao", dela Froma itd.).

Interakcija činilaca: neodvojivost socijalnih i kulturnih činilaca interakcije socijalno-kulturnih i bioloških činilaca.

Aktivnost jedinke kao činilac razvoja. Protivrečnosti između jedinke i okoline, kognitivni konflikt, socijalno-kognitivni konflikt. Razni oblici konflikta unutar jedinke kao pokretač razvoja. Neravnoteža, uravnotežavanje i autoregulacija.

Ilustracija: Pijažeovo shvatanje neravnoteže, opis nekoliko oblika neravnoteže i njihov značaj za mentalni razvoj.

6. Teorija psihičkog razvoja.

Nativizam - empirizam, biheoviorizam organizmičke teorije. Psihoanalitička teorija, neopsihoanalitičke teorije. Kulturalističke teorije.

7. Periodizacija psihičkog razvoja.

Problem izdvajanja perioda razvoja kontinuirani i skokovit razvoj, kvalitativne i kvantitativne promene, univerzalnost periodizacije: da ili ne.

Merila periodizacije: biološka, socijalno-kulturna, psihološka, pedagoška i njihove kombinacije.

Periodizacija celokupnog razvoja ili periodizacija razvoja pojedinih funkcija.

Kritički (prelazni) i stabilni periodi razvoja, pojam razvojne krize, značaj kritičkih i stabilnih perioda. Pregled pojedinih periodizacija.

Ilustracija: analiza Eriksonovih osam faza životnog ciklusa.

B. OSNOVNE PSIHOLOŠKE KARAKTERISTIKE POJEDINIH RAZVOJNIH PERIODA

1. Rano detinjstvo (9)

Uzrasne i psihološke granice ranog detinjstva.

Biološke karakteristike: Novorođenče i njegova relativna kompentencija (motoričke, perceptivne, socijalne). Odojče i njegove osnovne karakteristike. Organsko sazrevanje i promene ponašanja.

Socijalni status odojčeta, deteta ranog uzrasta: nezrelost i socijalno-kulturni obrasci odnosa prema njoj: porodično i institucionalno i podizanje male dece.

Psihološka karakteristika. Ubrzan razvoj. Socijalizacija deteta. Razvoj motoričkih, saznajnih, afektivnih i socijalnih sposobnosti. Uspostavljanje efektivne vezanosti, njen razvoj razvoj samostalnosti i početak formiranja ličnog identiteta.

Poremećaji i razvojni rizici: zaostajanje u razvoju. Mentalna zaostalost, infantilni autizam, posledica afektivnog lišavanja i socijalne izolacije.

Vežba: analiza umetničkih tekstova o afektivnoj vezanosti i afektivnom lišavanju (bajke, legende i sl.) ili posmatranje socijalne interakcije i komunikacije male dece ili prikazivanja slučaja infantilnog autizma - po izboru.

2. Predškolsko detinjstvo (9)

Uzrasne i psihološke granice ovog perioda.

Biološke karakteristike; organsko sazrevanje, sazrevanje nervnog sistema, različita brzina sazrevanja pojedinih sistema, osobenosti više nervne delatnosti.

Socijalni status, širenje socijalnog okruženja deteta, ulazak u grupe vršnjaka, izlazak iz porodice, uključivanje u predškolske ustanove.

Psihološke karakteristike. Proces socijalizacije. Usvajanje socijalnih uloga, uloga pola, razvoj moralnosti, vrednosti i kulturnih normi. Intenzivan razvoj saznajnih funkcija (mišljenja, govora) i sticanje značajnih socijalnih kompetencija. Predoperacionalno mišljenje. Dalji razvoj samosvesti, ličnog identiteta. Igra kao vodeći oblik aktivnosti deteta.

Poremećaji i razvojni rizici: minimalna oštećenja mozga, dečja šizofrenija, fobije i strahovi, efekti socijalno-kulturne deprivacije.

Grupna diskusija: Predškolska deca i odrasli - kvalitativne ili kvantitativne razlike? (tj. diskusija o razlikama u mišljenju i doživljavanju između dece i odraslih).

3. Školsko detinjstvo (9)

Uzrasne i psihološke granice školskog detinjstva.

Biološke promene: telesni razvoj, promene pri prelasku sa predškolskog uzrasta, dozrevanje viših moždanih struktura.

Socijalni status: krupne promene u socijalnom položaju deteta sa polaskom u školu, uključivanje u socijalne institucije, i prihvatanje socijalnih obaveza i školskog učenja kao oblika rada.

Psihološke karakteristike. Razvoj operacionalnog i logičkog mišljenja, usvajanje sistema znanja i kulture, izgradnja pojmovnih sistema. Socijalizacija deteta u porodici, u vršnjačkoj grupi i posebno u školi kao socijalnoj instituciji. Razvoj moralnosti i drugih socijalnih normi, razvoj samosaznanja, identiteta.

Poremećaji i razvojni rizici: nesposobnost za učenje, strah od škole (škola fobija), poremećaji ponašanja.

Vežbe: Detetova percepcija škole i nastavnika ispitivanja i diskusija.

Analiza uzoraka spomenara: leksikona i diskusija o psihološkim potrebama dece.

4. Period adolescencije (11)

Uzrasne i psihološke granice adolescencije.

Biološke promene: proces osamostaljivanja, uključivanja u šire socijalne grupe adolescent i profesija.

Psihološke karakteristike. Novine u saznajnom razvoju: promene u afektivnoj sferi. Promene socijalnih odnosa sa odraslima. Vršnjačke grupe i njihova uloga. Odnos među polovima. Potraga za identitetom i integritetom ličnosti.

Poremećaji u razvoju i rizici: adolescentna kriza i poremećaji ponašanja, adolescentna šizofrenija, depresija, delikvencija.

Vežbe: Sukob generacija: diskusija učenika sa nastavnicima sa igranjem uloga i obrtanjem uloga (teme za diskusiju: odevanje učenika, odnos prema školi, muzički ukusi mladih, disciplinski prekršaji, odnos među polovima i sl. - po izboru učenika i nastavnika).

5. Odraslo doba (9)

Uzrasne i psihološke granice, period rane odraslosti, period pozne odraslosti.

Biološki status: odsustvo krupnijih organskih promena, stanje zdravlja: problemi menopauze i klimakterijuma u periodu pozne zrelosti.

Socijalni status: društvene i profesionalne uloge. Odnos prema društvu (prihvatanje odgovornosti, konformizam, povlačenje).

Psihološke karakteristike. Razvojne promene u psihičkim funkcijama u odraslom dobu. Razlike u krivuljama razvoja različitih funkcija (funkcije koje se razvijaju, koje stagniraju i koje počinju da opadaju). Formiranje porodice i roditeljstva, socijalizacija socijalizatora (zbog povratnog dejstva dece). Profesionalno ponašanje i kreativnost. Pravljenje životnog bilansa, identitet i samosvest odraslog.

Poremećaji i rizici: životne krize (konflikti u profesiji i u socijalnoj grupi, krize porodičnih odnosa, razvodi, krize odnosa sa decom), konformizam ili izolacija: problemi prevremenog starenja.

Vežbe:

1) Kako adolescenti opažaju odrasle - ispitivanje i diskusija.

2) Sukobi roditelja i dece: ko je u pravu? (Grupna diskusija povodom nekog aktuelnog sukoba između roditelja i dece).

6. Period starenja (9)

Uzrasne i psihološke granice, individualne i socijalno-kulturne razlike u definisanju starosti.

Biološki status: početak i tok degenerativnih promena, genetičke i sredinske determinante stvaranja, velike individualne razlike u brzini starenja.

Socijalni status: povlačenje iz aktivnog profesionalnog života i posledice, promene, u porodici i socijalna izolacija starih, različiti socijalno-kulturni obrasci odnosa prema starim osobama.

Psihološke karakteristike: Opadanje nekih funkcija usled degenerativnih organskih promena i predohrana tog opadanja. Razlika u brzini promena pojedinih psihičkih funkcija. Socijalni odnosi i psihološke potrebe starih. Lični integritet naspram životnog razočarenja. Smisao života i odnos prema smrti.

Poremećaji i rizici: degenerativne promene psihičkih funkcija, senilnost i senilna demencija, staračke psihoze.

Vežba: Poseta domu penzionera i diskusija o psihičkim potrebama starih. Alternativno: akcija pomoći starim osobama sa potonjim analizama.

Završne vežbe: Diskusija o prikazu životnog ciklusa u književnosti (na osnovu referata koje pripremaju učenici o pojedinim književnim delima u kojima je prikazan neki period života). Razlike i sličnosti u prikazu karakteristika svakog životnog perioda u književnosti i psihologiji.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA
(UPUTSTVO)

Pri koncipiranju nastave ovog predmeta nastojalo se da se osnovne didaktičko-metodičke zamisli ugrade u sam program jer je to najbolja garancija da će se one i ostvariti, jer se tako povećava stepen njihove obaveznosti, a s druge strane, sadržaji i načini realizacije nastave su organski povezani. Stoga će se ovde samo eksplicirati psihološka i didaktičko-metodička načela na kojima je program zasnovan.

Prva karakteristika didaktičko-metodičke zamisli jeste nastojanje da se usvajanje ovog gradiva što čvršće poveže sa znanjima koje učenici stiču u drugim predmetima. Najpre, ovaj program je pravljen tako da se oslanja na sadržaje programa psihologije koji mu prethodi i koji sadrži elemente opšte psihologije i psihologije ličnosti. Pored toga, povezivanje i sa programom sociologije. Druga i izuzetno važna spona ostvarena je sa programom iz književnosti. Pošto se dobar deo književnosti odnosi upravo na probleme različitih životnih doba (npr. dela koja se i po naslovu odnose na detinjstvo, mladost itd.) čini se vrlo plodnim da se naučna saznanja o promenama tokom životnog ciklusa, koja sadrži razvojna psihologija, što čvršće povežu sa umetnički oblikovanim prikazom tih istih pojava. I najzad, ali možda najznačajnije, u okviru ponuđenih vežbi pokušano je da se učenje razvoja psihologije poveže sa životnim iskustvom samih učenika: sa njihovim svežim sećanjem na sopstveno odrastanje, a ličnim iskustvima stečenim u životnoj interakciji sa pripadnicima drugih uzrasnih grupa (sa starijim od sebe kao što su roditelji, nastavnici ali i sa mlađim od sebe).

Druga oslona tačka didaktičko-metodičke zamisli ovog predmeta čine nastojanja da se primene oblici aktivnog učenja ali primereni uzrastu. Zbog toga je na odgovarajućim mestima u programu predviđeno oslanjanje na očigledna sredstva (ilustracije u vidu fotografija ili shematskih prikaza, demonstracije pojava), zajednička razvojno-psihološka analiza književnih dela, vežbe samoanalize, poseta društvenim ustanovama za pripadnike različitih uzrasta (od jasala do domova penzionera), analiza sopstvenih razvojno-psiholoških problema (npr. diskusija o sukobu generacija), mala pilotska istraživanja, grupne diskusije itd.

Stepen aktivnosti učenika može se povećati i time što je u programu predviđena i mogućnost odabiranja sadržaja za obradu. Odluku o tome donosi nastavnik (vodeći računa o specifičnosti škole i generacije učenika i o mogućnostima) ili učenici na osnovu sopstvene zainteresovanosti i aktuelnosti sadržaja ili u dogovoru učenici i nastavnik. Program je tako koncipiran da omogućava i priličnu diferencijaciju rada: podela uloga učenika pri izvođenju vežbi, grupnih diskusija, i terenskih istraživanja. On daje mogućnost da se učenicima koji se posebno ističu povere veće, složenije i samostalnije uloge.

ETIKA

Cilj i zadaci

Cilj fakultativne nastave etike je da učenici upoznaju osnovne sadržaje etike i probleme morala.

Zadaci fakultativne nastave ovog predmeta su da učenici:

- upoznaju mesto moralnog fenomena u svetu i osnove moralnosti;

- upoznaju osnovne moralne norme i etičke kategorije dobra i vrline sadržanim u hrišćanskom moralu i učenjima najpoznatijih filozofa.

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)**

SADRŽAJI PROGRAMA

A. OSNOVNI ETIČKI POJMOVI I PROBLEMI

I Definicija etike (3)

1. Odnos etike i morala

2. Dobro i vrlina kao osnovne etičke kategorije

3. Dobro uopšte i moralno dobro

4. Moral i pojedinac; moralnost i praktična životna mudrost

5. Uže i šire određenje dobra i zla

II Zadaci etike (2)

1. Problemi definisanja dobra i vrline

2. Teorijski normativni pristup i pravci u etici

3. Empirijska i normativna etika

4. Naučni status etike

III Osnove moralnosti (2)

1. Svest i znanje

2. Osećanje

3. Volja

4. Individua, individualnosti i ličnost

IV O pojmu slobode (2)

1. Sloboda kao uslov i osnov morala

2. Sloboda volje i odgovornosti

3. Sadržinsko određenje slobode

4. Oblici sloboda

V Norme (2)

1. Pojam norme i njene antropološke pretpostavke

2. Odnos normi i zakona

3. Norme i prirodni zakon

4. Vrste normi

VI Moralne norme i običaji (2)

1. Običaj i moral

2. Karakteristike običaja

3. Vrste običaja

VII Moralne i pravne norme (2)

1. Pojam i uloga prava

2. Odnos pravne i moralne norme, prava i morala

3. Odnos prava, slobode i dužnosti

4. Pravo i jednakost

VIII Vrste morala (3)

1. Problemi zasnivanja morala

2. Validnost moralnih normi i mogućnosti slobode i odgovornosti

3. Moralni stavovi i njihova validnost: empirijsko i normativno

4. Oblici morala

B. FILOZOFSKO NORMATIVNA ETIKA

I Uvod (2)

1. Opšta podela pravaca filozofsko normativne etike

2. Glavno izvorište evropske filozofske etike (Sokrat)

II Etička shvatanja u Grčkoj filozofiji (12)

1. Učenje o znanju kao vrhovnom dobru i vrlini

2. Klinički princip prirodnog života

3. Platonova etika harmonije

- učenje o pravednosti,

- učenje o vrlini kao harmoniji lepote, istine i dobra

4. Aristotelovo učenje o vrlini kao srednjoj meri

- učenje o najvišem dobru

- vrlina, sreća i zadovoljstvo

- odredba vrline

5. Stoički princip "života u skladu s prirodom"

6. Epikurov princip nepomućenosti duše

- učenje o ataraksiji (borba protiv straha od bogova i od smrti)

III Hrišćanska etika (12)

1. Odnos morala i religije

2. Određenje religije hrišćanstva

3. Istorijski odnos morala i religije

4. Logičko-ontološka teza teologa o moralu

5. Avgustinovo shvatanje dobra - ljubav kao vrlina

IV Etički pravci u novom dobu (4)

1. Racionalni egoizam

2. Etika francuskih materijalista XVIII veka

3. Spinozin etički racionalizam

4. Engleski utilitarizam

V Etika nemačkih klasičnih idealista (6)

1. Kantova kritika praktičnog uma

- etika dužnosti

- kategorički imperativ

- učenje o autonomiji i slobodi volje

- odnos moralnog zakona i slobode

2. Fihteovo shvatanje slobode

3. Šelingovo shvatanje jedinstva lepote, istine i dobra

4. Hegelova filozofija prava, istorije i morala

VI Savremena etička shvatanja (16)

1. Šopenhauerova pesimistička etika

2. Naturalističko-evolucionistička etika

3. Ničeov imoralizam

4. Novija aprioristička i intunicionistička etika

- Brentanov kriterijum evidentnosti

- hijerarhija vrednosti po fenomenološkoj etici

- kriterijum dobrog po Šeleru i Hatmanu

5. Marksistička etika

- odnos marksizma i etike

- opšti pojam otuđenja (alijenacije)

- oblici i vrste otuđenja

- putevi za prevazilaženje otuđenja

- shvatanje totalnog čoveka

6. Egzistencijalizam

- Kerkegorovo shvatanje etapa na životnom putu

- Hajdegorove odredbe ljudske egzistencije

- Sartrovo shvatanje slobode

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA
(UPUTSTVO)

Etika je u okviru fakultativnih predmeta data kao posebna filozofska disciplina koja treba da omogući učenicima da upoznaju osnovne sadržaje etike i probleme morala. Sadržaji programa su podeljeni u dva dela u okviru koje su date tematske celine. Prvi deo programa ima teorijski pristup i obuhvata osnovne etičke pojmove i probleme, dok su u drugom delu hronološki i istorijski izložena pojedina učenja.

U teorijskom delu potrebno je uspostaviti odnos etike prema običaju, pravu i moralu. Na poznatim primerima treba pokazati učenicima da se moral (kao skup pravila kojima se reguliše ponašanje ljudi u zajednici) određuje vrednostima prostorno i vremenski ograničenim. Na primerima sukoba moralnih vrednosti - seoskih i gradskih sredina, različitih verskih zajednica klasnih, rasnih, nacionalnih, starosnih i drugih razlika - pokazati različite vrednosti dobra, vrline, kao i to da se isto ponašanje može odrediti kao moralno, nemoralno, amoralno ili imoralno.

U uvodnom delu posebno obraditi shvatanje slobode kao uslov i osnov morala. Kod sadržinskog određenja slobode i oblika slobode treba naglasiti kvalitet ljudskih sloboda i ukazati na odgovornost.

Polazeći od stava da se "sloboda ne daje već zadaje" ukazati na određenje čoveka i osnova moralnosti.

Pri definisanju normi treba voditi računa o svim vrstama normi u domenu prava, morala i običaja i analizirati odnose normi i zakona, prava i morala, slobode, dužnosti i odgovornosti.

Tematsku celinu filozofsko normativna etika treba obrađivati istorijski, počev od Sokrata, kao glavnog izvorišta evropske filozofske etike, pa preko različitih učenja o dobru i vrlini, označiti pravce u etici.

Istorijsko važenje etičkih učenja treba objasniti počev od Platonove etike harmonije i učenja o pravednosti, Aristotelovog učenja o vrlinama, kao srednjoj meri, i stoičkog principa života u skladu sa prirodom do istorijskog odnosa morala i religije, čemu treba posvetiti posebnu pažnju.

Hrišćansku etiku uzeti kao osnovu za razumevanje kasnijih etičkih pravaca u filozofiji i ljudskoj kulturi i civilizaciji uopšte. U okviru tematske celine etika nemačkih idealista treba naglasiti Kantovu etiku dužnosti i Fihreovo shvatanje slobode.

Savremena etička shvatanja treba prikazati u kontekstu filozofskih pravaca i njihovog međusobnog dijaloga (odnos marksizma i etike ili egzistencijalizam i marksizma i hrišćanstva).

Sledeći

Prethodni

SCENSKA UMETNOST

Cilj i zadaci

Cilj nastave scenske umetnosti je da učenike osposobi za primenu stečenih znanja u organizovanju scenskih igara i radnji.

Zadaci fakultativne nastave scenske umetnosti su da učenici:

- stiču znanja o najvažnijim epohama u istoriji pozorišta i drame;

- stiču znanja o osnovnim elementima glume, metode istraživanja i korišćenja igre i radnje.

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)**

SADRŽAJI PROGRAMA

I Istorija drame i pozorišta (20)

Pojam pozorišta i drame.

Predstava i tekst.

Pozorište stare Grčke.

Pozorište starog Rima.

Pozorište srednjeg veka.

Renesansno pozorište.

Francuski teatar i pozorište XVIII veka.

Pozorište romantizma.

Građansko pozorište XIX veka.

Avangardno pozorište.

Savremeno pozorište u svetu.

Pozorište u Jugoslaviji.

II Organizacija pozorišne delatnosti (16)

Pozorište, organizacija rada i poslova.

Scenska tehnika.

Profesionalno pozorište.

Amatersko pozorište.

Institucionalno i neinstitucionalno pozorište.

Repertoarsko i producentsko pozorište.

Putujuće i stalno pozorište.

Pozorište za decu i pozorište za odrasle.

III Osnovi režije i glume (34)

Igra i zbilja.

Igra i pozorišna igra.

Participacija, simbolizacija, promena identiteta, maska.

Igra i scena.

Igre za decu.

Stvaranje lika (scenske probe).

Kompozicija uloge.

Predstava.

Igranje lika.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA
(UPUTSTVO)

Program ovog predmeta omogućava učenicima da steknu znanja iz istorije drame i pozorišta koje će doprineti obogaćivanju njihove kulture i shvatanju osnovnih estetskih vrednosti pozorišnih umetnosti. Uvodne tematske oblasti treba da omoguće učenicima pojmovno određenje pozorišta, drame, predstave i igre. Kroz istorijsko sagledavanje razvoja tih pojmova učenici treba da shvate da su određene estetske vrednosti bile prisutne u svim epohama i da se zavisno od trenda vremena, razvoj drame, igre i pozorišta odvijao u afirmaciji nekog od estetskih načela (lepo-ružno, komično-tragično, uzvišeno-trivijalno). Epohe umetnosti treba prikazati u korelaciji sa znanjima učenika koja su se stekla u drugim predmetima. Da bi se izbegao istoricizam, u toku obrade pozorišta stare Grčke, Rima, srednjeg veka i ostalih pozorišta koja su prethodila avangardnom i savremenom pozorištu, treba ukazati samo na one karakteristike i estetske vrednosti ranijih epoha koje čine suštinsku vrednost scenske umetnosti.

Upoznavanje učenika sa organizacijom pozorišne delatnosti treba da se postigne osnovni cilj nastave ovog predmeta, da se učenici osposobe za primenu stečenih znanja u organizovanju scenskih igara i radnji. Uočavanjem osnovnih karakteristika i vrednosti scenskih tehnika i određenih vrsta pozorišta i načina njihovog organizovanja učenici će se osposobiti za organizovanje jednostavnijih pozorišnih delatnosti.

Ovi sadržaji, takođe, omogućuju sticanje znanja i veštine iz osnova režije i glume. Sa više naglasaka na praktičnu primenu znanja, koristeći se znanjima stečenim u programima psihologije i drugih predmeta, planirana 34 časa za ostvarivanje navedenih zadataka treba rasporediti tako da se omogući sticanje veština u stvaranju i igranju lika i organizovanju pozorišnih igara.

Znanje iz ovog predmeta treba da posluži za uspešno ostvarivanje ostalih oblika obrazovno-vaspitnog rada, kulturno-umetničkih i drugih aktivnosti učenika. U korelaciji sa muzičkom i likovnom kulturom, psihologijom, pedagogijom, istorijom, maternjim jezikom i književnošću i ostalim programima scenska umetnost će predstavljati predmet za koji će se učenici najčešće opredeljivati. Kroz dramsku, literarnu i druge sekcije učenici će već u toku školovanja primenjivati znanje stečeno u nastavi scenske umetnosti. Stoga, pri ocenjivanju vrednosti znanja učenika, treba uzimati u obzir i njihovu stvaralačku inicijativu ostvarenu u drugim oblicima kulturno-umetničkih aktivnosti.

DEMOGRAFIJA

Zadaci nastave demografije su da učenici:

- upoznaju teorijsku osnovu nauke o stanovništvu;

- uoče i shvate korelativne odnose između demografije i drugih nauka koje se bave proučavanjem stanovništva (geografija stanovništva, sociologija, ekonomske nauke, biologija, medicina, ekologija, psihologija, matematika i druge);

- shvate kompleksnost demografskog razvitka i pojedinih njegovih komponenti;

- upoznaju aktuelnu demografsku situaciju u svetu, Jugoslaviji i Srbiji.

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)**

SADRŽAJI PROGRAMA

A. OPŠTA DEMOGRAFIJA

Uvod (1)

I. Uvod u demografiju (8)

1. Definicija i predmet demografije: naziv nauke, savremeno shvatanje demografske nauke, ljudska populacija (prirodna i društvena svojstva) kao predmet demografije i pojam demografskog razvitka.

2. Razvoj demografije: demografija od postanka do danas; kratak osvrt na razvoj jugoslovenske demografije i demografija i druge nauke.

3. Podela demografije: teorijska demografija, demografska analiza, metodi i modeli, primenjena i posebna demografija.

4. Teorije o stanovništvu: shvatanje o međuzavisnosti razvoja stanovništva, stepena društveno-ekonomskog razvitka i prirodnih uslova i izvora; ideja o populacionom optimumu, merkantilisti i fiziokrati o stanovništvu, Maltusova teorija i teorija demografske tranzicije.

5. Izvori podataka o stanovništvu: popisi stanovništva, demografska statistika, registri stanovništva, evidencija državnih organa i drugi.

II. Prirodno kretanje stanovništva (11)

1. Plodnost stanovništva: pojam plodnosti stanovništva i faktori plodnosti - biološki, društveni i socio-psihološki.

2. Mere plodnosti stanovništva: stope nataliteta; Stope fertiliteta i stope reprodukcije.

3. Smrtnost stanovništva: uticaj društvenih činilaca na smrtnost stanovništva, mere smrtnosti stanovništva - opšta i specifične stope mortaliteta.

4. Prirodni priraštaj stanovništva: osnovne faze u razvoju prirodnog priraštaja, stopa prirodnog priraštaja.

5. Sklapanje i razvod braka: značaj ispitivanja sklapanja i razvoda brakova i bračnog stanja stanovništva u demografiji, opšte stope nupcijaliteta i divorcijaliteta.

- Vežbe: Izračunavanje stope nataliteta, fertaliteta, mortaliteta i prirodnog priraštaja stanovništva Jugoslavije i pojedinih njenih delova.

III. Preseljavanje stanovništva (6)

1. Osnovni pojmovi o migracijama: migrant, emigrant i imigrant, kratak istorijski pregled velikih migracionih kretanja, uzroci i demografske posledice preseljavanja stanovništva.

2. Podela migracija: unutrašnje i spoljne migracije, podela migracija prema kriterijumu distance i vremena i druge; mere migracija - stope imigracije i emigracije, bruto i neto stopa migracije, migracioni saldo.

- Vežbe: Izračunavanje veličine migracija: apsolutni saldo preseljavanja (pozitivan, negativan i uravnotežen), stopa doseljavanja i iseljavanja na primerima iz naše zemlje.

IV. Porast i teritorijalni razmeštaj stanovništva (3)

1. Karakteristike porasta stanovništva: apsolutni porast i stopa porasta stanovništva i regionalne razlike (razvijene i nerazvijene zemlje) u svetu i Jugoslaviji.

2. Teritorijalni razmeštaj stanovništva: uticaj geografskih uslova, istorijskih, ekonomskih i političkih promena na gustinu naseljenosti.

V. Strukture stanovništva (3)

1. Biološke strukture stanovništva: polna i starosna struktura stanovništva, tipovi starosne strukture - progresivni, stacionirani i regresivni tip.

2. Društvene strukture stanovništva: ekonomska, obrazovna i etnička struktura stanovništva.

VI. Porodica i domaćinstva (3)

1. Porodice: osnovne biološko-sociološke zajednice, veličina porodice; funkcije porodice, podela porodice - dvogeneracijske i višegeneracijske, potpune i nepotpune porodice.

2. Domaćinstva: pojam i glavna demografska obeležja (veličina domaćinstva, porodični sastav i ekonomsko-socijalna obeležja).

VII. Projekcije stanovništva (3)

1. Matematičke i analitičke metode: primena u izračunavanju ukupnog stanovništva i domaćinstva u budućem periodu.

- Vežbe: Projekcija stanovništva i domaćinstva matematičkim metodama na primerima iz pojedinih delova Jugoslavije.

VIII. Populaciona politika (5)

1. Pojam i ciljevi populacione politike: definicija i smisao sprovođenja populacione politike.

2. Tipovi populacionih politika: ekspanzivna, restriktivna, redistributivna i eugenična populaciona politika.

3. Međunarodni aspekti populacione politike: nastojanja da se populaciona politika uvede u svetskim i jugoslovenskim okvirima.

B. STANOVNIŠTVO SRBIJE

IX. Demografska situacija u Srbiji (25)

1. Kretanje broja stanovnika i gustine naseljenosti: pokazatelji promena u ukupnom broju stanovnika i gustini naseljenosti, zone depopulacije i koncentracije stanovništva.

- Vežbe: Izrada pregledne karte promena u gustini naseljenosti za pojedine regionalne celine Srbije.

2. Polna i starosna struktura: opšte karakteristike i demografski proces starenja.

- Vežbe: Izrada starosnih piramida stanovništva Srbije - Vojvodine, centralnog dela i Kosova.

3. Prirodno kretanje stanovništva: opšte karakteristike nataliteta, mortaliteta i prirodnog priraštaja stanovništva sa posebnim osvrtom na tipove obnavljanja stanovništva.

4. Niskonatalitetna i visokonatalitetna područja; geografski razmeštaj s osvrtom na različite etničke, religijske, socijalne i ekonomske uslove.

5. Tipovi migracija stanovništva: glavni tipovi migracija, uzroci i posledice, obim i glavni pravci.

6. Unutrašnje migracije: osvrt na migracione struje značajne za formiranje sadašnje etničke strukture Srbije i međurepubličke migracije u Jugoslaviji.

- Vežbe: Izrada pregledne karte migracionih pravaca u Srbiji.

7. Ekonomska struktura stanovništva: opšta obeležja i demografske rezerve radne snage.

8. Obrazovna struktura stanovništva: opšte karakteristike i njen značaj u oblasti planiranja porodice.

9. Etnička struktura stanovništva: promene u narodnosnom sastavu stanovništva i ispoljene tendencije u teritorijalnoj etničkoj koncentraciji.

10. Demografski aspekti planiranja porodice: stavovi stanovništva o planiranju porodice u područjima ispod nivoa potrebnog za obnavljanje stanovništva, nivoa proste zamene stanovništva i visokonatalitetnim područjima.

11. Država i stanovništvo: intervencije države u oblasti planiranja demografskog razvitka, mere u prilog rešavanju populacionih problema Srbije.

Godišnja sistematizacija (2)

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA
(UPUTSTVO)

Program demografije obuhvata dva posebna dela: opštu demografiju (A) i demografske odlike Srbije (B) i ima ukupno devet tematskih celina.

Da bi se olakšao rad nastavnika, ali i da bi se ostvarila ravnomerna realizacija nastavnog programa i da bi se izbegle razlike u fondu časova za realizaciju pojedinih nastavnih tema i nastavnih jedinica, izvršena je artikulacija nastavnih tema i nastavnih jedinica. Sadržaji programa podeljeni su na tematske celine i za svaku je dat ukupan broj časova.

Uz to, svaka nastavna tema artikulisana je u precizno formulisane nastavne jedinice koje su označene rednim brojevima. Uz svaku nastavnu jedinicu navedeni su glavni naučni i vaspitni zahtevi, odnosno ključni sadržaji koje treba obraditi.

Program sadržaja i posebne časove vežbi (ukupno pet časova). Ovi časovi vezani su za obradu određenih nastavnih jedinica, tako da dolaze posle njihove obrade.

Časove vežbe (izračunavanje različitih stopa i izrada preglednih karata) treba da omogući učenicima primenu stečenih teorijskih demografskih znanja i slikovito ukažu na neke tendencije u demografskom razvitku Jugoslavije i posebno Srbije.

Ostvarivanje obrazovno-vaspitnih zadataka nastave demografije ne može se posmatrati izolovano od ostalih nastavnih predmeta. Da bi što potpunije ostvarila svoj cilj i zadatke, nastava demografije treba da obezbedi maksimalno moguću korelaciju sa srodnim nastavnim predmetima. O korelaciji posebno treba voditi računa sa nastavnim predmetima koji su označeni kao nosioci sadržaja o planiranju porodice i populacionoj politici (geografija, biologija, sociologija, filozofija).

GEOLOGIJA

Cilj i zadaci

Cilj predmeta je da učenici steknu osnovna znanja o geološkim zbivanjima u Zemljinoj kori i Zemlji kao celini.

Zadaci fakultativne nastave geologije su da učenici:

- upoznaju unutrašnje i spoljašnje sile koje stvaraju i menjaju reljef Zemljine kore;

- upoznaju prirodne pojave koje se i danas zbivaju, kao i pojave koje neprekidno traju a koje ljudi ne osećaju;

- upoznaju razvoj Zemljine kore i sve promene kroz koje je ona prošla od svog postanka do danas;

- upoznaju sve uzroke i posledice delovanja tih promena na Zemljinu koru.

I razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)**

SADRŽAJI PROGRAMA

Uvod (2)

Predmet i sadržaj osnova geologije. Predmet proučavanja i mesto geologije u privredi, posebno u rudarstvu.

Planetarna geologija (2)

Sunčev sistem (jedinstvo evolucije, sastava i građe).

Hipoteza o postanku Sunčevog sistema i Zemlje.

Sastav i građa Zemlje (8)

Fizička svojstva Zemlje (geoid, gustina i pritisak, gravitacija, magnetizam, geotermski stupanj, agregatno stanje i diskontinuiteti u litosferi).

Hemijski sastav Zemlje.

Modeli građe Zemlje (geosfera, kontinentalna i okeanska kora).

Magmatizam Zemlje (10)

Intruzivni magmatizam - plutonizam (plutoniti krupnih razmera, pukotinsko-rasedne intruzije, međuslojne intruzije).

Efuzivni magnetizam - vulkanizam (postanak, izgled i klasifikacija vulkana, produkti vulkanskih aktivnosti, postvulkanske pojave, vulkanske oblasti sveta i Jugoslavije).

Magmatski procesi i orudnjenja.

Tektonika (14)

Vrste tektonskih pokreta i struktura u litosferi (geosinklinalne i platforme).

Epirogeni pokreti (transgresije i regresije).

Orogeni pokreti (položaj slojeva u litosferi, konkordancije i diskordancije, geološki kompas u proučavanju tektonskih struktura).

Tangencijalni pokret i nabori u litosferi (vrste i elementi nabora, sinklinalne i antiklinalne, pokrovi-navlake).

Radijalni pokreti i rasedi u litosferi (vrste i elementi raseda, rasedne strukture i značaj raseda u rudarstvu).

Glavne orogeneze u razvoju litosfere i tektonske strukture Jugoslavije.

Seizmologija (6)

Trusovi (uzroci pojavljivanja i vrste potresa).

Elementi trusa (hipocentar, epicentar, trusni talasi).

Jačina trusova i skale (merenja jačine intenziteta i magnitude trusova).

Trusne oblasti sveta i Jugoslavije.

Seizmologija u istraživanjima litosfere i mineralnih sirovina.

Metamorfizam (2)

Faktori preobražaja minerala i stena u litosferi.

Tipovi metamorfizma i sredine pojavljivanja.

Egzodinamika i litosfera (18)

Osnovni pojmovi egzodinamike (uslovi i uzroci delovanja).

Procesi razaranja (mehaničko i hemijsko razaranje stena).

Geološki rad vetra.

Geološki rad površinskih tekućih voda (procesi erozije, transporta i akumulacije u rekama, fluvio-glacijalni procesi, geološko-ekonomska vrednost aluvijona).

Podzemne vode (vodopropustljivost stena i formiranje izdani, vrste izdani, podzemne vode u rudarstvu).

Akumulacioni baseni (geološki rad močvara, jezera i mora).

Sedimentacioni procesi (sredine i uslovi sedimentacije, sloj i dijageneza).

Istorijski razvoj litosfere - stratiografija (8)

Pojam i značaj izučavanja istorijske geologije.

Fosili i facije u stratigrafiji.

Metode određivanja starosti stena (relativna i apsolutna starost).

Razvoj litosfere kroz geološke ere i periode (osnovne karakteristike razvoja u arhaiku, proterozoiku, paleozoiku, mezozoiku i kenozoiku).

Geohronologija stvaranja litosfere Jugoslavije.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA
(UPUTSTVO)

Sadržaji programa ovog predmeta obuhvataju sledeće tematske celine: sastav i građa Zemlje, magmatizam Zemlje, tektoniku, seizmologiju, metamorfizam, egzodinamiku i litosferu i istorijski razvoj litosfere - stratigrafiju.

Sadržaji programa su dati po logičnom redosledu, prateći sve promene i zakonitosti od postanka Zemlje: upoznavanje sa fizičkim i hemijskim karakteristikama i građom Zemlje, zatim unutrašnjim procesima dinamike Zemlje i promenama i pojavama koje ti procesi izazivaju. Nakon toga slede tektonski pokreti i posledice delovanja tih pokreta, i na kraju procesi delovanja spoljašnjih sila, odnosno sve vrste erozija i geomorfološki oblici nastali kao posledice delovanja erozija.

Pri ostvarivanju pojedinih tematskih celina nastavnik mora da vodi računa o prethodnim znanjima učenika iz odgovarajuće oblasti i uspostaviti korelaciju sa programima fizike, hemije, geografije i drugih predmeta.

Od predviđenog broja časova, 30 odsto iskoristiti za obnavljanje i utvrđivanje gradiva, a 70 odsto za obradu novih sadržaja. Da bi učenici uočili pojave kao što su: sloj, podina, povlata, razne morfološke oblike nastale radom različitih erozija, treba koristiti kao nastavna sredstva slajdove i video kasete. U ostvarivanju programa nastavnik treba da koristi: skice, crteže, karte, profile, slajdove, geološki kompas i grafoskop.

GRČKI JEZIK

#31) Može se učiti u I i II, u II i III ili u III i IV razredu.

Prva godina učenja

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)**

Druga godina učenja

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)**

Napomena

OPŠTA LINGVISTIKA

Cilj i zadaci

Cilj fakultativne nastave opšte lingvistike je da učenici shvate stvarnu suštinu jezika, njegove potencijalne moći i njegovu važnost u spoznaji sveta.

Zadaci opšte lingvistike su da učenici:

- upoznaju osnovne jezičke univerzalije koje povezuju sve jezike sveta bez obzira na tipološke razlike koje postoje;

- shvate da je svaki jezik poseban sistem koji se može strukturalno opisati i da se razlikuju po površini a da u dubinskoj strukturi imaju zajedničke osnovne odlike;

- upoznaju metode koji omogućavaju uspostavljanje korespondencije između pojedinih jezika bez obzira na njihove razlike.

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)**

SADRŽAJI PROGRAMA

Lingvistika i njen predmet

Jezik i njegova funkcija

Jezik kao sredstvo komunikacije.

Društvena funkcija.

Kognitivna funkcija.

Estetska funkcija.

Jezički stilovi.

Tipovi jezika

Prirodni jezici - živi, izumrli, veštački (esperanto i dr.).

Ostali semiotski jezici.

Povezanost prirodnih i ostalih semiotskih jezika.

Osnovne tipološke razlike u skupu prirodnih jezika.

Osnovne jezičke univerzalije.

Kontrastivni pristup.

Jezički znak.

Tipovi jezičkih znakova.

Proizvoljnost i linearnost jezičkog znaka.

Fonetika. Predmet. Zadaci.

Govorni organi.

Glas - osnovna jedinica fonetike.

Akustički elementi glasa.

Podela i klasifikacija glasova.

Glasovni zakoni i njihova funkcija.

Pismo.

Odnos grafeme i foneme.

Osnovni tipovi pisma u svetskim jezicima: slikovno, hijeroglifsko (pojmovno), slogovno, fonološko, etimološko.

Fonologija. Predmet. Zadaci

Fonema - osnovna jedinica fonologije.

Fonema i alofon.

Fonološki distinktivni činioci i njihova funkcija.

Prozodija

Osnovni tipovi prozodijskih sistema.

Funkcija prozodijskih jedinica.

Gramatika. Predmet. Zadaci

Osnovne jedinice tradicionalne gramatike (vrste reči).

Osnovne jedinice strukturalne gramatike.

Morfema - semantička funkcija, gramatička funkcija.

Derivacione morfeme: afiksi i njihova podela.

Morfema i alomorf.

Tipovi morfema u svetskim jezicima.

Morfologija. Predmet. Zadaci

Imenske reči i njihove gramatičke odlike.

Glagolske reči.

Glagolski rod.

Glagolski vid.

Priloške reči.

Funkcionalne reči: zamenice, predlozi, veznici, rečce, partikule.

Sintaksa. Predmet. Zadaci

Povezanost sintakse i morfologije.

Osnovne jedinice sintakse.

Rečenica: podela.

Suština rečenične zavisnosti.

Analiza rečenice.

Tipovi rečenica u svetskim jezicima: indoevropska, ergativna posesivna, inkorporativna.

Sintagma: suština, podela.

Rečenica i tekst.

Tekst gramatika.

Osnovne osobine generativno-transformacione gramatike i njena primena.

Dubinska i površinska jezička struktura.

Jezička kompetencija i jezička aktivnost.

Semantika. Predmet. Zadaci

Semantika reči.

Semantika rečenica.

Leksika. Predmet. Zadaci

Reč.

Aktivna i pasivna leksika.

Polisemija.

Sinonimija.

Homonimija.

Mogućnosti ideološke interpretacije značenja reči.

Standardni jezik. Jezik književnog dela

Dijalekat.

Sociolekat.

Argo.

UPUTSTVO ZA OSTVARIVANJE PROGRAMA [32)]

[32)] Ostvarivanje programa neće biti ni približno podjednako ako se unapred nastavnici ne dogovore i upute na određenu metodologiju. Valja imati u vidu da su nastavnici obrazovani na raznim univerzitetima, ne svi u isto vreme. Zatim, da su u svojim studijama bili upućivani na različite metodološke orijentacije. Npr. mogu se dosta razlikovati stavovima u predavanjima iz opšte gramatike, fonologije, semantike.

Program iz opšte lingvistike je obiman, pa je zbog toga veoma važno već na početku predavanja imati jasnu koncepciju kako da se ostvari*. Pre svega, mora se tačno isplanirati vreme neophodno za svaku pojedinačnu jedinicu. Zatim, neophodno je sa stručne strane, naučne i metodske strane pripremiti unapred svaki deo programa, kao i za svaku jedinicu.

U programu su sve osnovne jedinice tačno naznačene. One same po sebi impliciraju i određenu metodološku orijentaciju. Međutim, jedinica samim svojim nazivom ne može automatski dati i odgovarajuća znanja nastavniku i odrediti metod nego se mora unapred pripremiti.

Jedan od zahteva programa opšte lingvistike u najvećem delu je empirijska zasnovanost. Ukoliko se bude polazilo od čiste teorije, a teorija ne bude ilustrovana primerima, biće isključen najbitniji parametar koji obezbeđuje razumevanje teorije.

Nastavnici opšte lingvistike su najčešće, a možda i svi, završili studije na odsecima za južnoslovenske jezike. Prema tome, upućeni su na empirijski materijal iz maternjeg jezika. Međutim, za predavanje opšte lingvistike, osobito nekih jedinica, empirijski materijal samo iz jednog jezika je posve nedovoljan. Nije dovoljan materijal ni iz više jezika iste genetske grupe, kao, na primer, kada se govori o površinskoj rečeničnoj strukturi, o morfemi, o fonemi, o sociolektima, o univerzalijama.

1. Valjalo bi ostvariti, ukoliko je to moguće, tesnu saradnju nastavnika opšte lingvistike sa nastavnicima stranih jezika i jezicima drugih nacija i nacionalnosti koje žive u našoj zemlji. Nastavnici tih jezika mogu pomoći tako što će obezbediti pomoć u jezičkom materijalu i teorijski. Mogu, zatim, pomoći i literaturom na datim jezicima, ali i da se pojedini segmenti te literature prevedu.

2. Ostvarivanje programa iz opšte lingvistike je uglavnom zasnovano na jezičkom materijalu, na strukturnim i sistemskim osobinama pojedinih jezika. Krajnji cilj je uključivanje pojedinačnog u univerzalno, odnosno shvatanje jezika kao univerzalnog fenomena. Međutim, isključivanje jezika iz vanlingvističke stvarnosti sa gledišta opštelingvističke teorije jednostavno nije mogućno. Nemali broj jedinica programa zahteva povezivanje lingvističke i vanlingvističke stvarnosti, npr. jezički znak, društvena funkcija jezika, kognitivna funkcija, estetska funkcija, različiti semiotski jezici, akustički elementi glasa, semantika itd.

Većina informacija o povezanosti lingvističke i vanlingvističke stvarnosti se nalazi u delima iz lingvistike. Ponekad je, međutim, potrebno konsultovati i stručnjake drugih nauka, npr. filozofije, istorije, etnologije, sociologije. Razume se, konsultacije su potrebne ukoliko nastavnik nalazi da je samo lingvističko objašnjenje pojedinih fenomena nedovoljno.

Opšta lingvistika, po svojoj prirodi, zahteva neprekidnu misaonu aktivnost. Prema tome, samo i čisto interpretativni metod u ostvarivanju programa neće doneti prave rezultate. Veoma je važno uvek uključivati i kreativne činioce. Najveći deo jedinica programa zahteva određeni misaoni napor da se razume, da se funkcionalizuje. Lingvistika pomaže da se shvati stvarna suština jezika, njegove potencijalne moći i njegova važnost u spoznaji sveta. Otuda jezički znak nikako ne možemo odvojiti od onoga što se tim znakom označava. U stvari, određivanje potencijalne moći jezičkog znaka pokazuje ujedno i stupanj naših saznanja o onome što se znakom obeležava. Na ovom planu se najvećim delom i ostvaruje misaona aktivnost tokom izučavanja opšte lingvistike.

TREĆI STRANI JEZIK

Cilj

Cilj nastave stranog jezika zasniva se na potrebama učenika koje se ostvaruju ovladavanjem komunikativnih veština i razvijanjem sposobnosti i metoda učenja stranog jezika.

Cilj nastave stranog jezika jeste: razvijanje saznajnih i intelektualnih sposobnosti učenika, njegovih humanističkih, moralnih i estetskih stavova, sticanje pozitivnog odnosa prema drugim jezicima i kulturama, kao i prema sopstvenom jeziku i kulturnom nasleđu, uz uvažavanje različitosti i navikavanje na otvorenost u komunikaciji, sticanje svesti i saznanja o funkcionisanju stranog i maternjeg jezika. Tokom srednjeg obrazovanja, učenik treba da usvoji osnovna znanja iz stranog jezika koja će mu omogućiti da se u jednostavnoj usmenoj i pisanoj komunikaciji sporazumeva sa ljudima iz drugih zemalja, usvoji norme verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji uči, kao i da nastavi, na višem nivou obrazovanja i samostalno, učenje istog ili drugih stranih jezika na različite načine i u svim okolnostima koje život stvori.

Učenje drugog stranog jezika, oslanjajući se na iskustva i znanja stečena učenjem prvog stranog jezika, pospešuje sticanje višejezičke i višekulturne kompetencije i razvijanje svesti o jezičkom bogatstvu užeg i šireg okruženja.

Nivoi opštih i pojedinačnih postignuća definisani su prema *Zajedničkom evropskom referentnom okviru za žive jezike.*

Do kraja četvrtog razreda gimnazije učenik/učenica treba da savlada *strani* jezik na početnom nivou do do nivoa A1 kod produktivnih veština (govor i pisanje), odnosno A2 ukoliko se radi o receptivnim veštinama (slušanje i čitanje).

I razred

Prva godina učenja
(2 časa nedeljno / 74 časa godišnje)

Operativni zadaci na nivou jezičkih veština

Razumevanje govora

Na kraju prvog razreda, učenik treba da:

- prepoznaje strani jezik koji uči među drugim stranim jezicima;

- prepoznaje glasove u govornom lancu, naročito one kojih u maternjem jeziku nema;

- razume one izraze koje nastavnik upotrebljava tokom časa da bi dao uputstva za rad i drugo;

- razume kratke dijaloge i monološka izlaganja do pet rečenica, koje iskazuje prirodnim tempom nastavnik, drugi učenici ili ih čuje preko zvučnog materijala, a koji sadrže isključivo poznatu jezičku građu;

- razume jednostavne pesme u vezi sa obrađenom tematikom.

Razumevanje pisanog teksta

Učenik treba da:

- upozna i, kada je u pitanju poznata jezička građa, savlada tehnike čitanja u sebi i glasnog čitanja;

- upozna osnovna pravila grafije i ortografije;

- razume uputstva za izradu vežbanja u udžbeniku i radnim listovima;

- razume smisao kratkih pisanih poruka i ilustrovanih tekstova o poznatim temama (oko 50 reči).

Usmeno izražavanje

Učenik treba da:

- razgovetno izgovara glasove, posebno one koje naš jezik ne poznaje, akcentuje reči, poštuje ritam i intonaciju pri spontanom govoru i čitanju;

- stupi u dijalog i u okviru četiri-pet replika, postavljanjem i odgovaranjem na pitanja, vodi razgovor u okvirima komunikativnih funkcija i leksike obrađenih tokom prvog razreda;

- monološki, bez prethodne pripreme ali uz nastavnikov podsticaj, u tri do pet rečenica predstavi sebe ili drugoga, uz pomoć pitanja saopšti sadržaj dijaloga ili narativnog teksta, ili opiše situaciju, sliku, lice, predmet ili životinju;

- interpretira kratke, tematski prilagođene pesme i recitacije.

Interakcija

Učenik treba da:

- reaguje verbalno ili neverbalno na uputstva i postavljena pitanja;

- postavlja jednostavna pitanja;

- izražava dopadanje ili nedopadanje;

- učestvuje u zajedničkim aktivnostima na času (u paru, u grupi, itd.);

- traži razjašnjenja kada nešto ne razume.

Pismeno izražavanje

Učenik treba da:

- upozna osnovna pravila grafije, ortografije i interpunkcije u okviru usmeno stečenih jezičkih znanja;

- dopunjava i piše reči i kratke rečenice na osnovu datog modela, slike ili drugog vizuelnog podsticaja;

- dopunjava ili piše čestitku prema modelu;

- unosi lične podatke u jednostavan formular (ime, prezime i adresu);

- u pisanoj komunikaciji kratko odgovori na jednostavna pitanja (ko, šta, gde) koja se odnose na obrađene teme, situacije u razredu ili njega lično.

Znanja o jeziku

- prepoznaje šta je novo naučio;

- shvata značaj poznavanja jezika;

- uviđa mogućnosti pozitivnog transfera znanja i strategija stečenih učenjem prvog stranog jezika;

- koristi jezik u skladu sa nivoom formalnosti komunikativne situacije (npr. forme učtivosti);

- razume vezu između sopstvenog zalaganja i postignuća u jezičkim aktivnostima.

TEMATSKE OBLASTI

Napomena: Tematski oblasti se prožimaju i iste su u sva četiri razreda gimnazije. Autori udžbenika i nastavnici obrađuju ih u skladu sa nivoom znanja, interesovanjima učenika i aktuelnim zbivanjima u svetu.

Teme i situacije po domenima upotrebe jezika

Privatno	*Javno*	*Obrazovno*
- uža i šira porodica *- dnevne obaveze* *- obaveze u kući, uređenje prostora u kojem živi (kupovina životnih namirnica, podela posla...)* *- zdravstvena zaštita* *- zajedničke aktivnosti i interesovanja u školi i van nje* *- organizacija slobodnog vremena* *- putovanja*	*- razvijanje pozitivnog odnosa prema životnoj sredini i drugim živim bićima (kućni ljubimci, nezbrinute životinje)* *- znamenitosti u kulturama zemalja čiji se jezik uči* *- obroci (zdrava ishrana)* *- stanovanje (blok, naselje, kuća, grad, selo)* *- kupovina (obraćanje i učtive forme obraćanja)* *- vremenske prilike* *- izlasci i organizacija slobodnog vremena* *- znamenite ličnosti* *- humanitarni rad i organizacije*	*- predmeti, raspored časova, nedeljna opterećenost* *- slobodne aktivnosti (posete, sportski dani, humanitarne akcije)* *- školski sistemi u zemljama čiji se jezik uči*

KOMUNIKATIVNE FUNKCIJE

1. Predstavljanje sebe i drugih

2. Pozdravljanje

3. Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, delova tela, životinja, boja, brojeva, itd. (u vezi sa temama)

4. Razumevanje i davanje jednostavnih uputstava i komandi

5. Postavljanje i odgovaranje na pitanja

6. Molbe i izrazi zahvalnosti

7. Primanje i davanje poziva za učešće u igri/grupnoj aktivnosti

8. Izražavanje dopadanja/nedopadanja

9. Izražavanje fizičkih senzacija i potreba

10. Imenovanje aktivnosti (u vezi sa temama)

11. Iskazivanje prostornih odnosa i veličina *(Idem, dolazim iz..., Levo, desno, gore, dole...)*

12. Davanje i traženje informacija o sebi i drugima

13. Traženje i davanje obaveštenja

14. Opisivanje lica i predmeta

15. Izricanje zabrane i reagovanje na zabranu

16. Izražavanje pripadanja i posedovanja

17. Traženje i davanje obaveštenja o vremenu na časovniku

18. Skretanje pažnje

19. Traženje mišljenja i izražavanje slaganja/neslaganja

20. Iskazivanje izvinjenja i opravdanja

SADRŽAJI PROGRAMA

Svi gramatički sadržaji uvode se sa što manje gramatičkih objašnjenja osim ukoliko učenici na njima ne insistiraju, a njihovo poznavanje se evaluira i ocenjuje na osnovu upotrebe u odgovarajućem komunikativnom kontekstu, bez insistiranja na eksplicitnom poznavanju gramatičkih pravila.

ENGLESKI JEZIK

Morfosintaksički i fonetski sadržaji sa primerima

1. Imenice

a) Brojive imenice (članovi porodice, domaće životinje, delovi tela, odeća, školski pribor, dom itd.).

b) Nebrojive imenice: *milk, butter, bread*.

v) Pravilna množina imenica (množina na - *s, - es*); najčešći primeri nepravilne množine *(man, woman, child).*

g) Izražavanje pripadanja i svojine (sa imenicom u jednini):

- Sintetički genitiv: *Mary's book, the dog's tail*

- Analitički genitiv (receptivno): *the colour of the book*.

d) Građenje imenica nastavkom - *er: singer, worker*.

2. Član

a) *neodređeni član*

- u prvom pominjanju nekoga ili nečega: *There's a book on the table*;

- u značenju broja jedan: *Can I get an orange, please?*

- uz nazive zanimanja: *He's a teacher;*

- generička upotreba: *A cat is an animal*.

b) *određeni član*

- uz zajedničke imenice u jednini i množini:

The apple is for you./The apples are for you;

- ispred superlativa i rednih brojeva:

It is the tallest building in London. January is the first month of the year;

- u izrazima sa delovima dana: *in the morning, in the evening*.

v) *nulti član*

- uz nebrojive imenice i brojive imenice u množini

I like to drink milk. He likes apples;

- uz nazive dana u nedelji, meseca, godišnjih doba: *Friday, March, summer*

- uz nazive obeda: *Breakfast, lunch, dinner*

- uz praznike: *New Year, Christmas*

- uz nazive sportova i dečijih igara: *football, hopscotch*

- u izrazima: *beat home/go home; be at school/go to school; go to bed; have breakfast/dinner*

3. Zamenice

a) Lične zamenice u jednini i množini, u funkciji subjekta i objekta:

We like to play football. I like him. Give me the book.

b) Pokazne zamenice u jednini i množini *this/these; that/those*.

v) Upitne zamenice *who, what* u funkciji subjekta

4. Determinatori

a) Pokazni determinatori *this/these; that/those*.

b) Prisvojni determinatori.

v) Neodređeni determinatori *some, any*, uz brojive i nebrojive imenice.

5. Pridevi

a) Najfrekventniji opisni pridevi (veličina, oblik, boja),

b) Pridevi za izražavanje pripadanja nekoj naciji: *English, Serbian*.

v) Sintetički komparativ i superlativ osnovnih jednosložnih prideva

She is taller than her sister. Is this the biggest building in your town?

6. Brojevi

Prosti brojevi do 30. Redni brojevi do 20.

7. Kvantifikatori brojivih i nebrojivih imenica: *much/many: a lot of*

8. Glagoli

a) *The Simple Present Tense* za izražavanje uobičajene radnje ili pojave: *He goes to bed at nine. It rains a lot in winter.*

b) *The Present Continuous Tense* za izražavanje radnje koja se događa u trenutku govora: *He's sleeping now*.

v) Zapovedni način: *Give me the book, please. Let's play ball. Go home, children.*

g) Modalni glagoli

- *can*: - izražavanje sposobnosti, mogućnosti: *I can swim. He can't come today.*

- traženje dozvole: *Can I take your book, please?*

- *must*: iskazivanje obaveze: *You must finish your homework. I must go now.*

d) *Have* kao punoznačni (leksički) glagol

- za izražavanje pripadanja i posedovanja (*have/have got*)

They have/have got a nice house in the country.

What do you have in your bag?/What have you got in your bag?

- u izrazima: *have breakfast/lunch/dinner; have fun*

9. Prilozi i priloške odredbe.

a) za mesto: *here/there; near*

b) za vreme: *today, now*

10. Predlozi: *at, in, on, under, behind, from*.

11. Veznici: *and, or.*

12. Rečenica

a) Red reči u prostoj rečenici.

b) YES/NO pitanja i kratki potvrdni i odrični odgovori (produktivno i receptivno).

v) WH pitanja (receptivno), osim pitanja sa *who, what*

g) Egzistencijalno *There is/are ...: There‘s book on the table*.

d) Bezlične rečenice sa *IT* kao formalnim subjektom.

It’s hot/cold. It’s raining. It’s ten o’clock.

NEMAČKI JEZIK

Rečenica

Osnovne rečenične strukture u potvrdnom, odričnom i upitnom obliku. Proširivanje osnovnih rečeničnih struktura slobodnim podacima. Bezlične rečenice tipa *Es ist*... Svesno usvajanje negacija *nicht* i *kein*. Upitne rečenice.

Peter liest. Peter liest ein Buch. Peter liest keine Zeitung. Liest Peter ein Buch?

Was liest er?

Imenice (zajedničke, vlastite)

Receptivno usvajanje roda, broja i padeža pomoću člana, nastavaka i determinativa. Produktivno korišćenje nominativa, dativa i akuzativa jednine i nominativa i akuzativa množine, sa odgovarajućim predlozima i bez predloga u govornim situacijama koje su predviđene tematikom. Saksonski genitiv.

Ich lese den Roman "Emil und Detektive". Hilfst du deiner Mutter? Hilfst du Michaelas Mutter?

Član

Receptivno i produktivno usvajanje određenog i neodređenog člana uz imenice u navedenim padežima. Sažimanje člana *im, am, ins* (receptivno). Nulti član uz gradivne imenice (receptivno). Prisvojni determinativi u nominativu, dativu i akuzativu jednine i množine (receptivno).

Ich liege im Bett. Dort steht ein Computer. Der Computer ist neu. Ich trinke gern Milch. Zeig mir dein Foto!

Negacija

Kein u nominativu i akuzativu. *Nein, nicht*.

Nein, das weiß ich nicht. Ich habe keine Ahnung.

Zamenice

Lične zamenice u nominativu (produktivno), dativu i akuzativu jednine i množine (receptivno).

Er heißt Peter. Wann besuchst du uns?

Pridevi

Opisni pridevi u sastavu imenskog predikata, a samo izuzetno u atributivnoj funkciji (receptivno).

Sie ist Lehrerin. Du bist nicht da. Er ist groß.

Predlozi

Dativ - *bei, mit, aus, vor*, akuzativ - *für;* dativ/akuzativ - *in, an, auf*. Uvežbavaju se receptivno uz imenice u odgovarajućim padežima (receptivno).

Susi ist bei Christian. Ist das ein Geschenk für mich? Ich bin im Park/auf dem Spielplatz.

Prilozi

Prilozi i priloške fraze: *links,rechts, hier, dort, da, heute, morgen, jetzt, morgen nach dem Frühstück.*

Glagoli

Prezent najfrekventnijih slabih i jakih glagola, prostih, izvedenih i složenih, pomoćnih glagola *sein* i *haben*, modalnih glagola *wollen, sollen, müssen* i *dürfen* (receptivno), kao i *können* i *möchten* (receptivno i produktivno) u potvrdnom, odričnom i upitnom obliku jednine i množine. Prezent sa značenjem buduće radnje; preterit glagola sein i haben (receptivno i produktivno). Najfrekventniji refleksivni glagoli i imperativ jakih i slabih glagola (receptivno).

Ich heßie Peter. Gibst du mir deine Telefonnummer? Sie fährt gern Rad. Wo warst du gestern? Ich stehe immer um 7 Uhr auf. Möchtets du Basketball spielen? Maria war krank, sie hatte Grippe.

Brojevi

Osnovni do 100.

Kazivanje vremena po časovniku (puni časovi i polovine).

RUSKI JEZIK

Uočavanje relacije slovo - glas i razlikovanje glasova i slova u ruskom jeziku. (receptivno) Osnovna obeležja suglasničkog i samoglasničkog sistema ruskog jezika: izgovor glasova koji se beleže slovima *ж, ш, ч, щ, л*; izgovor i beleženje parnih tvrdih i mekih, zvučnih i bezvučnih suglasnika; izgovor i beleženje akcentovanih i redukovanih samoglasnika (receptivno). Osnovni tipovi izjavne i upitne intonacione konstrukcije (receptivno).

Slaganje subjekta (imenica) i prostog glagolskog predikata (lični glagolski oblik): *Вова читает. Миша читал*. (i receptivno i produktivno).

Glagol u funkciji prostog glagolskog predikata - prezent glagola prve i druge konjugacije, perfekat: *я читаю, ты читаешь, я люблю, ты любишь, он говорил, она писала, они раззказывали...* (i receptivno i produktivno).

Imenice u funkciji imenskog dela predikata: *Я ученица. Мама - врач*. (i receptivno i produktivno).

Slaganje imenica i pridevskih reči: *красный свет, Новый год, зеленая доска, большая елка, вкусное яблоко, синее пальто.* (i receptivno i produktivno).

Oblici ličnih zamenica u funkciji subjekta: *Я читаю книгу. Ты пишешь писмоь. Меня зовут Аня. Как тебя зовут? Мне одиннадсать лет. Ему десять лет.* (i receptivno i produktivno).

Identifikacija: *Это Миша. Это дом. Вот книга. Тут Вова и Анна*. (i receptivno i produktivno).

Iskazivanje pitanja: *Кто это? Что это? Кто он? Что тут? А дом? И двор ваш?* (i receptivno i produktivno).

Iskazivanje posesivnosti: *У меня есть...У меня нет...* (i receptivno i produktivno).

Iskazivanje prostornih (pravac i mesto) i vremenskih odnosa: *куда, где, когда; к врачу, на улицу, в автобус; у парты, на кухне; в городе; налево, направо, прямо; вчера, летом, утром.* (i receptivno i produktivno)

Iskazivanje imperativnosti (2. lice jednine i množine): *читай, читайте; скажи, скажите; познакомьтесь !..* (receptivno)

Konstrukcije s osnovnim glagolima kretanja: *Я иду в школу. Куда идет этот аавтобус? Ты едешь на автобусе. Куда едут Миша и Саша?* (receptivno).

FRANCUSKI JEZIK

1. Imenice

a) Brojive imenice (članovi porodice, domaće životinje, delovi tela, odeća, školski pribor, dom itd.).

b) Nebrojive imenice: *pain, lait, beurre, jus.*

v) Jednina i množina imenica *(la chaise, les chaises, un ami, des amis).*

g) Muški i ženski rod imenica *(un élève, une élève, le frère, la soeur, un étudiant, une étudiante)*

d) Izražavanje pripadanja:

- *C'est le livre de Sophie;*

- *C'est à moi.*

2. Član

a) Neodređeni član

- u prvom pominjanju: *C'est une boulangerie. Elle est à côté.*

- u značenju broja jedan: *Je peux prendre une orange, s'il vous plaît?*

b) Određeni član: *La fille de ma voisine s'appelle Xénia. J'aime le chocolat, la musique et les voyages.*

v) Partitivni član: *Je voudrais du jus d'orange, s 'il vous plaît. Tu fais du sport?*

3. Zamenice

- Lične zamenice u jednini i množini, u funkciji subjekta i objekta (receptivno): *Je sors avec mes amis, nous allons au cinéma. Mina? Je la connais bien.*

- Zamenica on: *On va au cinéma? En Suisse, on parle allemand, français et Italie.*

4. Ostali determinanti ispred imenice

a) Pokazni.

b) Prisvojni.

v) Brojevi: osnovni (do 100) i redni (do 20).

v) Neodređene reči: *tout, chaque, quelques.*

5. Pridevi

a) Najfrekventniji opisni pridevi (veličina, oblik, boja),

b) Pridevi za izražavanje pripadanja nekoj naciji, muški i ženski rod: *Serbe, Français/e, Belge, Suisse, Italien/ne, Anglais/e.*

6. Glagoli

a) Prezent indikativa glagola prve grupe i najfrekventnijih nepravilnih glagola.

b) Zapovedni način glagola prve grupe i najfrekventnijih nepravilnih glagola.

v) Složeni perfekt - samo određeni broj najfrekventnijih glagola, i receptivno i produktivno, kao kompletne fraze (bez gramatičkih objašnjenja ukoliko učenici na njima ne insistiraju): *J'ai fini! J'ai oublié mon cahier. Je suis allé(e) chez ma grand-mère, j'ai nagé, il a fait beau.*

g) Bliski futur: perifraza *aller + infinitiv: Demain nous avons un contrôle en maths; ce soir, je vais regarder un film à la télé.* Izražavanje bliske budućnosti pomoću prezenta: *Je suis chez toi dans un quart d'heure.*

d) Osnovni glagolski izrazi: *avoir faim/soif/sommeil/chaud/froid/peur/envie de ...*

đ) Konstrukcije sa infinitivom (najčešći modalni glagoli): *pouvoir, devoir, savoir, aimer. Est-ce que je peux sortir? Nous devons rentrer: Il ne sait pas nager. J'aime dessiner.*

e) Kondicional prezenta glagola *pouvoir* i *vouloir*: *Je voudrais un kilo de pommes, s 'il vous plait. Est-ce que tu pourrais me prêter ton portable?*

7. Prilozi za vreme, mesto, način, količinu: *avant, aprês, aujourd'hui, hier, demain, toujours, ici, là, devant, derriève, bien, mal, vite, doucement, gentiment, beaucoup, moins, plus.*

8. Predlozi i sažeti članovi: *J'habite à Kragujevac, en Serbie. Nous allons passer nos vacances en Belgique. Nous sommes allés au zoo. Il rentre du stade/de l'école à quelle heure? Il y a un petit chat dans la rue, il est sous la voiture, je vais le mettre sur la fenêtre. c'est pour toi.*

9. Veznici: *et, ou, mais.*

10. Rečenica

a) Red reči u prostoj rečenici.

b) Totalno pitanje intonacijom i pomoću formule *est-ce que* i kratki potvrdni i odrični odgovori.

v) Parcijalno pitanje sa upitnim rečima *qui, où, quand, pourquoi.*

g) Unipersonalni glagoli i konstrukcije: *Il faut faire vite! Il y a 25 élèves dans ma classe. il pleut. il fait beau.*

ITALIJANSKI JEZIK

Fonetika i fonologija

Abeceda i ortografska pravila. Postepeno uvođenje u pravilan izgovor i intonaciju, sa posebnim osvrtom na glasove koji se razlikuju od našeg glasovnog sistema. Izgovor i pisanje glasova sa odgovarajućim grafemom, digramom i trigramom (c, g, ci, gi, ch, gh, gli, sc, qu, z, gn, s). Pojačani izgovor samoglasnika. Položaj akcenta. Beleženje akcenta. Elizija. Krnjenje reči. Intonacija upitnih i izjavnih iskaza.

Morfosintaksa

Imenica

Vlastita imena lica i gradova: *Maria, Giovanni, Belgrado, Roma* itd.

Zajednička imenica, rod imenica, pravilna jednina i množina imenica.

Član

Oblici određenog i neodređenog člana. Osnovna upotreba.

Slaganje određenog i neodređenog člana sa imenicom ili pridevom.

Član spojen s predlozima *di, a, da, in, su* i *con.*

Partitivni član kao supletivni oblik množine neodređenog člana *(C'è un libro: Ci sono dei libri).*

Upotreba člana uz prisvojni pridev i imenice koje iskazuju blisko srodstvo *(Mia sorella si chiama Ada. Domani andiamo a Roma con i nostri nonni).*

Položaj člana i predloga uz neodređeni pridev *tutto*.

Partitivni član.

Zamenice

Lične zamenice u službi subjekta: *io, tu, lui, lei, Lei, noi, voi, loro*.

Naglađene lične zamenice u službi objekta: *me, te, lui, lei, Lei, noi, voi, loro.*

Nenaglašene lične zamenice u funkciji indirektnog *(mi, ti, Le gli, le, ci, vi, gli)* i direktnog objekta *(mi, ti, La, lo, la, ci, vi, li, le)*.

Prisvojne zamenice *(mio, tuo, suo, nostro, vostro, loro)*. Pokazne zamenice *(questo, quello)*.

Upitne zamenice *chi?* i *che?/che cosa?*

Neodređene zamenice *ognuno* i *qualcuno*.

Pridevi

Opisni pridevi, slaganje prideva i imenice u rodu i broju. Opisni pridevi *buono* i *bello*; neodređeni pridev *tutto*.

Prisvojni pridevi: *mio, tuo, suo, nostro, vostro, loro*. Upotreba člana uz prisvojne prideve.

Morfološke odlike prideva *questo, quello, bello* i *buono*.

Prisvojni pridevi i pokazni pridevi.

Neodređeni pridevi *ogni* i *qualche*.

Naziv boja, morfološke osobenosti prideva *viola, rosa, blu, arancione*.

Predlozi

Prosti predlozi *di, a , da, in, con, su, per, tra, fra* i njihova osnovna upotreba.

Predlozi *dentro, fuori, sotto, sopra, davanti dietro*.

Upotreba predloga **di** *(Marco finisce di fare i compiti. La mamma dice di non fare tardi)*, **a** *(Vado a giocare. Sei bravo a pattinare. Usciamo a giocare con gli amici.)*.

Glagoli

Sadašnje vreme *(Presente)* triju konjugacija. Sadašnje vreme nepravilnih glagola: *essere, avere, andare, fare, bere, venire, stare, uscire, ire.*

Sadašnje vreme modalnih glagola *volere, dovere, potere, sapere*.

Imperativ, zapovedni način (bez oblika za tre}e lice množine).

Povratni glagoli.

Upotreba glagola *piacere*.

Izrazi sa glagolima: *avere un voto in, avere fame (freddo, sete, paura, caldo), giocare* sa predlozima, *andare* sa predlozima, *piacere* u bezličnoj upotrebi, *volere, essere bravo, a, in, che cosa fa, dove lavora, avere mal di testa, gola, denti, izraz c'è/ci sono, ci vuole/ci vogliono.* Pravopisne osobenosti glagola i konjugacije sa završetkom *care, - ciare, - gare, - giare*. Negacija.

Prilozi

Potvrdni, određeni *(sì, no).* Osnovni prilozi i priloški izrazi za određivanje vremena *(prima, durante, dopo)* i prostora.

Upitni prilozi: *quando?, come?, perché? dove?*

Priloški izrazi: *a destra, a sinistra, dritto.*

Brojevi

Glavni brojevi od 1 do 100

Redni broj *primo* isključivo za iskazivanje datuma.

Brojevi u službi iskazivanja datuma i časa.

Rečce

Rečca *ci* (s priloškom vrednošću), *ne* (s partitivnom vrednošću).

Sintaksa

Prosta i proširena rečenica:

Subjekat i predikat i jedan od dodataka. Primeri: *Marco legge, Marco legge un libro. Il libro è sul tavolo*.

Prosta i proširena rečenica u potvrdnom i u odričnom obliku.

Upitna rečenica:

- s konstrukcijom izjavne rečenice potvrdnog oblika i upitnom intonacijom *(Leggete? Scrivete bene?);*

- s konstrukcijom izjavne rečenice u odričnom obliku i upitnom intonacijom *(Non leggete? Non scrivete?);*

Složena rečenica.

Izjavna objekatska *(La mamma dice a Marco che domani arriva il nonno).*

Indirektna naredba *dire + di. (La mamma dice a Marco di comprare del latte)*. Namerna rečenica *(Andiamo a giocare)*.

Vremenska rečenica *(Prima di uscrire telefona a Marco)*.

Red reči u rečenici.

Strukture vezane za svakodnevne situacije u razredu (pretežno receptivno)

Chi è assente. Presenti tutti? Cancella la lavagna, per favore! Vieni qua/qui! Vieni alla lavagna! Va' al tuo posto! Ascoltate la cassetta! Ascoltate bene! Attenzione! (Fate) silenzio! Lavorate in gruppo/ in coppia! Scrivete la daAscoltate e ripetete! Siete pronti? Fa' la domanda a Pietro! Domanda a Pietro! Rispondi! Apri/Chiudi la finestra/ porta Ascoltate bene! Attenti alla consegna! Dagli/dalle il tuo libro! Dagli/dalle la penna! Prendi il tuo libro! Apri a pagina... Vogliamo giocare? Giochiamo? Che gioco volete fare? Con che cosa volete giocare? Chi ha vinto? Vince/ Ha vinto... Cantiamo? Cantiamo tutti insieme!

ŠPANSKI JEZIK

Rečenica

Prosta i proširena rečenica - subjekat i predikat; subjekat i predikat i jedan od dodataka. Primeri:

Pedro lee. Pedro lee un libro. El libro está en la mesa.

a) U potvrdnom obliku

b) U odričnom obliku

Upitna rečenica:

a) s konstrukcijom izjavne rečenice potvrdnog oblika i upitnom intonacijom (¿Entienden? ¿Escriben?);

b) s konstrukcijom izjavne rečenice u odričnom obliku i upitnom intonacijom (¿No entienden? ¿No escriben?);

Red reči u rečenici.

IMENSKA GRUPA

Imenice

Vlastita imena lica i gradova: María, Juan, Belgrado, Madrid itd.

Zajednička imenica s promenom u članu i drugim determinativima - (los libros, estos libros, mis libros).

Determinativi

a) određeni i neodređeni član: el, la, los, las, un, una, unos, unas. Osnovna upotreba: Lee un libro. Tiene la pelota.

b) sažeti oblici: del, al

v) pokazni: este, ese, aquel;

g) prisvojni: mi/mío, tu/tuyo, su/suyo, nuestro, vuestro, su (mi libro, mi casa, mi escuela).

Pridevi

Opisni pridevi: isti oblici muškog i ženskog roda (feliz, verde, itd.).

Pridevi sa oznakama -o/a za muški i ženski rod (bonito/bonita, alto/alta, rojo/roja). Slaganje prideva s imenicom.

Množina prideva (bonitos, felices, verdes).

Lične zamenice

u funkciji subjekta: yo, tú, él, ella, nosotros, vosotros, ellos, ellas, Usted, Ustedes

u funkciji objekta, nenaglašene: me, te, le, la, lo, nos, os, les, las, los

u funkciji objekta, naglašene: a mí, a ti, a él, a ella, a nosotros, a vosotros, a Usted, a Ustedes

d) povratna zamenice: se;

Brojevi

Osnovni brojevi do 30.

Predlozi

a) a acusativa: Quiero a María. Veo a Pedro.

b) de i a y u glagolskim sintagmama (Habla de su padre, Escribe a su hermana);

v) de, a, en u vezivanju glagola sa ostalim dodacima u rečenici: za mesto, vreme, način (Va a la escuela. Vuelve a casa. Va al cine. Llega a las siete. Viene al mediodía. Va a España. Viene en coche....); de, kao veza reči u imenskoj grupi (El libro de mi padre. la fiesta de la República. Una taza de café. Un libro de poesía española.)

GLAGOLSKA GRUPA

Glagoli

Prezent i imperativ glagola koji se u infinitivu završavaju na - ar, - er, - ir i kod kojih osnova ostaje ista u svim licima.

a) Potvrdni oblici u govoru

b) Odrični oblici u govoru

v) Prezent glagola: ser i estar

g) Prezent i imperativ glagola: dar, hacer, ir, venir, poner, tener, salir, querer, poder, sentirse, haber (hay)

d) perifrastični futur: ir a + infinitivo

đ) Pretérito perfecto simple, pretérito imperfecto u pretérito perfecto compuesto, samo upotreba nekoliko osnovnih tipova rečenica (bez objašnjenja o građenju): estuve enfermo/a, he terminado, se me ha olvidado, no he entendido, ...

Partikule i prilozi

Potvrdna partikula: sí

Odrična partikula: no

Osnovni prilozi za mesto, vreme i način: aquí, alií, en ..., ahora, ayer, mañana, por la manana, por la tarde, por la noche, bien, mal, despacio, rápido

PRAVOPIS

Dijakritički znaci: grafički akcenat (´) , dijereza (¨).

Pisanje slova "h muda"

Pisanje grupa "gue, gui, qui, que"

Osnovna pravila pravopisa

II razred****

(Prestalo da važi)

III razred*****

(Prestalo da važi)

ENGLESKI JEZIK

1. Imenice

a) Brojive i nebrojive imenice

b) Pravilna množina imenica (množina na - *s, - es*); najčešći primeri nepravilne množine *(man, woman, child).*

v) Izražavanje pripadanja i svojine (sa imenicom u jednini):

- Sintetički genitiv: *Mary's book, the dog's tail*

- Analitički genitiv: *the colour of the book.*

2. Član

a) *neodređeni član*

- u prvom pominjanju nekoga ili nečega: *There's a book on the table.*

- u značenju broja jedan: *Can I get an orange, please?*

- uz nazive zanimanja: *He's a teacher.*

- generička upotreba: *A cat is an animal.*

- uzvičnim rečenicama, ispred brojivih imenica, posle *such, what: What an interesting film!*

b) *određeni član*

- uz zajedničke imenice u jednini i množini:

The apple is for you. / The apples are for you;

- ispred superlativa i rednih brojeva:

It is the tallest building in London. January is the first month of the year.

- u izrazima sa delovima dana: *in the morning, in the evening.*

- ispred imena muzeja, pozorišta, hotela: *The National Theatre is very old;*

- ispred imena planinskih venaca, reka, mora, okeana: *The Alps, the Danube, The Adriatic Sea*

v) *nulti član*

- uz nebrojive imenice i brojive imenice u množini

I like to drink milk. He likes apples.

- uz nazive dana u nedelji, meseca, godišnjih doba: *on Friday, in March, summer*

- uz nazive obeda: *breakfast, lunch, dinner*

- uz praznike: *New Year, Christmas*

- uz nazive sportova i dečijih igara: *football, hopscotch*

- u izrazima: *be at home/go home; be at school/ go to school; go to bed; have breakfast/ dinner*

3. Zamenice

a) Lične zamenice u jednini i množini, u funkciji subjekta i objekta:

We like to play football. I like him. Give me the book.

b) Pokazne zamenice u jednini i množini *this/these; that/those*.

v) Upitne zamenice *who, what* u funkciji subjekta

g) Prisvojne zamenice *mine, yours, his, hers, ours, theirs*

4. Determinatori

a) Pokazni determinatori *this/these; that/those.*

b) Prisvojni determinatori.

v) Determinatori *some, any, much, many, a lot of,* uz brojive i nebrojive imenice

5. Pridevi

a) Sintetički komparativ i superlativ osnovnih jednosložnih prideva

She is taller than her sister. Is this the biggest building in your town?

b) analitički komparativ i superlativ: *more expensive, the most dangerous*;

v) nepravilno poređenje prideva *(good/bad; much/many)*.

6. Brojevi

Prosti brojevi do 1000. Redni brojevi do 50.

7. Kvantifikatori brojivih i nebrojivih imenica: *much/many; a lot of*

8. Glagoli

a) *The Simple Present Tense* za izražavanje uobičajene radnje ili pojave: *He goes to bed at nine. It rains a lot in winter.*

b) *The Present Continuous Tense*

- za izražavanje radnje koja se događa u trenutku govora: *He's sleeping now*.

- za izražavanje buduće radnje: *She is leaving for England next week;*

v) razlika između *The Present Simple Tense* i *The Present Continuous Tense*.

g) *The Simple Past Tense* pravilnih glagola i nepravilnih glagola, potvrdni, upitni i odrični oblici, receptivno i produktivno.

d) *The Present Perfect* pravilnih glagola i najčešćim/najfrekventnijim nepravilnih glagola, potvrdni, upitni i odrični oblici, receptivno i produktivno

Ograničiti upotrebu uz priloge: *ever, never, yet, just*,

đ) *Going to,* potvrdni, upitni i odrični oblici, receptivno i produktivno.

e) Modalni glagoli

- *can*: izražavanje sposobnosti, mogućnosti: *I can swim. He can't come today;*

traženje dozvole: *Can I take your book, please?*

- could: He could read and write when he was five.

- must: iskazivanje obaveze: You must finish your homework. I must go now.

iskazivanje zabrane: *You mustn't smoke.*

- *have to*: iskazivanje obaveze: *I have to study.*

- had to: I had to see him yesterday.

- *would:* nuđenje, pozivanje: *would you like to ...?*

ž) Imperativ - pozivanje *let's go out, let's go to the movies*

đ) Davanje predloga: *what shall we do now? Why don't we ... ? What about ...?*

z) Glagoli za izražavanje dopadanja i nedopadanja: *like, dislike doing something.*

9. Prilozi i priloške odredbe.

a) građenje priloga od prideva: *slow - slowly*

b) pravilni i nepravilni prilozi: *good - well, fast - fast, late - late*

10. Predlozi: *at, in, on, under, behind, from, by.*

11. Veznici: *and, or, but, because, so, when.*

12. Rečenica

a) Red reči u prostoj rečenici.

b) YES/NO pitanja i kratki potvrdni i odrični odgovori.

v) WH pitanja *(What, Who, Whose, Why, Where)*

g) Pitanja: *How long, how far, how high?*

What is she like?

d) Izražavanje namere uz infinitiv.

Upotreba infinitiva posle glagola: *want, decide*

ITALIJANSKI JEZIK

1. Imenice

Vlastite imenice i zajedničke, odgovarajući rod i broj sa determinativom: *Maria, Giovanni, Belgrado, Roma, Signor Rossi, Signora Rossi, i miei genitori, il nostro paese, questa casa, l'Italia, la Serbia, il Tirreno, l'Adriatico, le Alpi, gli Appennini; i miei genitori, mia madre, Il loro padre, il nostro paese, i vostri figli, questo studente, questa ragazza, quell'amico, quella casa,* itd.

2. Član

Oblici određenog i neodređenog člana. Osnovna upotreba.

Slaganje određenog i neodređenog člana sa imenicom ili pridevom.

Član spojen s predlozima *di, a, da, in, su* i *con*.

Određeni član ispred datuma: *Oggi è il 25 novembre.* Ispred imena dana u nedelji *Abbiamo lezioni di lingua italiana il linedì e il giovedì.*

Upotreba člana uz vlastita imena, geografske pojmove, imena gradova i država, prezimena.

Partitivni član kao supletivni oblik množine neodređenog člana *(C'è un libro: Ci sono dei libri)*.

Upotreba člana uz prisvojni pridev i imenice koje iskazuju blisko srodstvo *(Mia sorella si chiama Ada. Domani andiamo a Roma con i nostri nonni).*

Položaj člana i predloga uz neodređeni pridev *tutto*.

Partitivni član. *Mangio delle mele*. Izostavljanje u negaciji. *Non mangio pane*. Upotreba predloga *di* uz izraze koji izražavaju određenu količinu. *Prendo un bicchiere d'acqua minerale*.

3. Zamenice

Lične zamenice u službi subjekta: *io, tu, lui, lei, Lei, noi, voi, loro*.

Naglašene lične zamenice u službi objekta: *me, te, lui, lei, Lei, noi, voi, loro*.

Naglašene lične zamenice u službi direktnog objekta *complemento oggetto: mi, ti, lo, la, La, ci, vi, li, le*

Nenaglašene lične zamenice u paru: *Compro il libro a Luigi. Glielo compro.*

Prisvojne zamenice *(mio, tuo, suo, nostro, vostro, loro)*. Pokazne zamenice *(questo, quello)*.

Upitne zamenice *chi?* i *che?/ che cosa?*

4. Pridevi

Opisni pridevi, slaganje prideva i imenice u rodu i borju. Opisni pridevi *buono* i *bello*; neodređeni pridev *tutto*.

Komparacija prideva, komparativ: *Maria è più alta di Marta. Noi siamo più veloci di voi.*

Prisvojni pridevi: *mio, tuo, suo, nostro, vostro, loro*. Upotreba člana uz prisvojne prideve.

Pokazni pridevi: *questo, quello*.

Naziv boja, morfološke osobenosti prideva *viola, rosa, blu, arancione*.

Glavni brojevi (preko 1000) i redni (do 20). Redni brojevi.

5. Predlozi

Prosti predlozi *di, a, da, in, con, su, per, tra, fra* i njihova osnovna upotreba.

Predlozi *dentro, fuori, sotto, sopra, davanti dietro.*

Upotreba predloga **di** *(Marco finisce di fare i compiti. La mamma dice di non fare tardi)*, **a** *(Vado a giocare. Sei bravo a pattinare. Usciamo a giocare con gli amici.)*, **da** *Vengo da Belgrado. Andiamo dai nonni.*

6. Glagoli

Sadašnje vreme *(Presente Indicativo)* triju konjugacija. Sadašnje vreme nepravilnih glagola: *essere, avere, andare, fare, bere, venire, stare, uscire, dire.*

Sadašnje vreme modalnih glagola *volere, dovere, potere, sapere*.

Imperativ *(Imperativo)*, zapovedni način, bez oblika za treće lice množine). Zapovedni način, za sva lica: *Fa' presto! Non tornare tardi! Non andate via senza di me.* Prego Signora, entri! Mi dia un etto di prosciutto e tre tosette, per favore

Povratni glagoli.

Upotreba glagola *piacere*.

Perfekt *(Passato Prossimo)* - samo određeni broj najfrekventnijih glagola: *Ho finito. Ho dimenticato il mio quaderno. Sono andato da mia nonna.* Perfekt modalnih glagola *volere, dovere, potere, sapere. Sono dovuto andare dal dentista. Ho potuto leggere i titoli in italiano.*

Kondicional prezenta *(Condizionale Presente)* glagola *potere* i *volere*: *Vorrei un chilo di mele, per favore! Potresti prestarmi il tuo libro di italiano?*

Futur pravilnih glagola. *Noi tormeremo a casa alle cinque*.

Hipotetički period: Realna pogodbena rečenica *Se fa bel tempo vado in gita. Se farà bel tempo andrò in gita.*

7. Prilozi

Potvrdni, određni *(sì, no)*. Osnovni prilozi *bene, male, molto, poco, troppo, meno, più* i priloški izrazi za određivanje vremena *(prima, durante, dopo)* i prostora. *a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù*

Upitni prilozi: *quando?, come?, perché? dove?*

Rečce

8. Rečca *ci* (s priloškom vrednošću), *ne*.

9. Veznici: *e, o, ma, se.*

10. Rečenica:

Prosta i proširena rečenica u potvrdnom i u odričnom obliku.

Upitna rečenica:

s konstrukcijom izjavne rečenice potvrdnog oblika i upitnom intonacijom *(Leggete? Scrivete bene?)*;

s konstrukcijom izjavne rečenice u odričnom obliku i upitnom intonacijom *(Non leggete? Non scrivete?)*.

Red reči u rečenici.

Strukture vezane za svakodnevne situacije u razredu

Chi è assente. Presenti tutti? Cancella la lavagna, per favore! Vieni qua/qui! Vieni alla lavagna! Va' al tuo posto! Ascoltate la cassetta! Ascoltate bene! Attenzione! (Fate) silenzio! Lavorate in gruppo/ in coppia! Scrivete la data!

Ascoltate e ripetete! Siete pronti? Fa' la domanda a Pietro! Domanda a Pietro! Rispondi! Apri/Chiudi la finestra/ porta Ascoltate bene! Attenti alla consegna! Dagli/dalle il tuo libro! Dagli/dalle la penna! Prendi il tuo libro! Apri a pagina... Vogliamo giocare? Giochiamo? Che gioco volete fare? Con che cosa volete giocare? Chi ha vinto? Vince/ Ha vinto... Cantiamo? Cantiamo tutti insieme!

NEMAČKI JEZIK

Imenice (zajedničke, vlastite)

Receptivno i produktivno usvajanje roda, broja i padeža pomoću člana, nastavaka i determinativa. Produktivno korišćenje nominativa, genitiva, dativa i akuzativa jednine i množine, sa odgovarajućim predlozima i bez predloga u govornim situacijama koje su predviđene tematikom. Saksonski genitiv.

Ich lese den Roman "Emil und Detektive". Hilfst du deiner Mutter? Hilfst du Michaelas Mutter?Ich fahre mit den Freunden zum See. Wie gefällt dir das Auto meines Bruders?

Član

Receptivno i produktivno usvajanje određenog i neodređenog člana uz imenice u navedenim padežima. Sažimanje člana im, am, ins (receptivno i produktivno). Nulti član uz gradivne imenice (receptivno i produktivno). Prisvojni determinativi u nominativu, genitivu, dativu i akuzativu jednine i množine (receptivno i produktivno).

Ich liege im Bett. Dort steht ein Computer. Der Computer ist neu. Ich trinke gern Milch. Zeig mir dein Foto!

Razlika između neodređenog i određenog člana u širem kontekstu (neodređeno i nepoznato: određeno i poznato): *Klaus hat eine neue Jacke. Die Jacke ist gelb.*

Upotreba određenog člana:

- uz glagole kretanja: *ins Bett gehen, zur Schule gehen, ans Meer fahren, ins Gebirge fahren*

- uz godišnja doba: *im Sommer*

- uz doba dana: *am Vormittag*

- uz datume: *am 6. März*

Upotreba nultog člana:

- uz nazive sportova: *Fußball spielen, Gymnastik treiben*

- uz nazive muzičkih instrumenata: *Klavier spielen*

- u izrazima: *zu Fuß gehen, zu Hause sein, nach Hause gehen*

- uz geografske pojmove *nach Italien fahren, in Berlin leben*

Negacija

Kein u nominativu, genitivu, dativu i akuzativu. *Nein, nicht.*

Nein, das weiß ich nicht. Ich habe keine Ahnung.

Zamenice

Lične zamenice u nominativu, dativu i akuzativu jednine i množine (receptivno i produktivno).

Er heißt Peter. Wann besuchst du uns?Wie geht es Ihnen?

slabih i najfrekventnijih jakih glagola

Pridevi

Opisni pridevi u sastavu imenskog predikata, a samo izuzetno u atributivnoj funkciji (receptivno).

Sie ist Lehrerin. Du bist nicht da. Er ist groß.

Pridevi u komparativu i superlativu:

- pravilne poredbene oblike: *billig, billiger, der (die, das) billigste*

- nepravilne poredbene oblike *(gut/besser/der (die, das) beste; lang/länger/der (die, das) längste).*

Pridevi izvedeni od imena grada *(Belgrader, Hamburger).*

Predlozi

Predlozi sa dativom, akuzativom i dativom i akuzativom koji se koriste:

a) za označavanje položaja u prostoru: *auf dem Tisch, unter dem Stuhl, zwischen den Bänken, hinter der Schule, vor dem Theater, dem Kino gegenüber*.

b) za pravac kretanja: *zum Arzt, nach Deutschland, in die Stadt*

v) za vreme: *vor dem Essen, nach der Schule, während der Stunde*

d) za poreklo: *aus der Schweiz*

đ) za sredstvo: *mit dem Taxi*

e) za namenu: *fur Kinder*

Prilozi i priloške odredbe (receptivno i produktivno):

a) za vreme: *gestern, vor einer Woche, letztes Jahr, morgen*.

b) za mesto i pravac kretanja: *da hinten, geradeaus, nach links*.

v) za način: *zufällig*.

g) za učestalost: *oft, einmal, jeden Tag, zweimal im Monat, üblich*.

Glagoli (potvrdne, upitne i odrične oblike) u sledećim vremenima:

a) prezent slabih i jakih glagola; prezent najfrekventnijih glagola sa naglašenim i nenaglašenim prefiksima, prezent modalnih glagola (receptivno i produktivno)

b) preterit pomoćnih i modalnih glagola

v) perfekt slabih i najfrekventnijih jakih glagola; perfekt najfrekventnijih glagola sa naglašenim i nenaglašenim prefiksima

g) futur

d) konjunktiv preterita za postavljanje učtivih pitanja i izražavanje želje (bez gramatičkih objašnjenja):

Möchtest du einen Apfel? Möchtest du heute mit mir ins Kino gehen?

đ) glagoli sa predložnom dopunom: *warten auf, hoffen auf, sich freuen über/auf.*

e) povratni glagoli: *sich waschen, sich die Hände waschen*

Brojevi

Osnovni do 1000.

Redni brojevi do 31.

Kazivanje vremena po časovniku.

Rečenica

a) Osnovne rečenične strukture u potvrdnom, odričnom i upitnom obliku.

b) Veznici za naporedne rečenice (receptivno i produktivno): *und, aber, oder, denn*.

Er lernt Deutsch, denn er möchte in Berlin studieren. Er hat einen Führerschein aber er fährt nicht.

g) Veznici za zavisno-složene rečenice *ob, dass, w?* (receptivno i produktivno)

Ich weiss nicht, wann der Film beginnt. Er sagt, dass er Deutsch kann.

RUSKI JEZIK

Učenici treba da razumeju i koriste:

1. Izgovor i beleženje akcentovanih i redukovanih samoglasnika *o* i *a* (receptivno). Izgovor i beleženje suglasničkih grupa - asimilacija suglasnika po zvučnosti (receptivno). Pojam fonetske reči (receptivno).

Osnovni tipovi intonacionih konstrukcija u okviru složene rečenice (receptivno).

2. Slaganje subjekta (imenica, zamenica) i imenskog predikata: *Я уверена (уверен) в том, что… Я согласна (согласен). Это новое пальто.*

3. Osnovni pojmovi o značenju i upotrebi glagolskog vida i sistema glagolskih vremena: *Анна(Вова) читает… вчера читала Вера (вчера читал Дима)... завтра будет читать Мила (Толя)...я прочитала (я прочитал)... я прочитаю...ты прочитаешь* (receptivno).

4. Upotreba sadašnjeg i prošlog vremena glagola *бежать, бегать, плыть, плавать, лететь, летать*.

5. Iskazivanje zapovesti: *Читай (читайте) вслух! Давайте повторим! Сядьте! Смотри не опоздай! По газонам не ходить!*

6. Iskazivanje negacije: *Ученик пишет не карандашом, а ручкой. Нет, она не придет. Никого(ничего) не вижу. Ни о ком(чем) не думаю* (receptivno).

7. Iskazivanje načina vršenja radnje: *хорошо учиться, писать по-русски..; рассказать своими словами, написать без ошибок.*

8. Iskazivanje vremenskih odnosa: *сейчас, теперь, всегда, никогда; в среду, в сентябре, в 2008 году* (receptivno).

9. Iskazivanje mesta i pravca: *сидеть дома, идти домой; в чем, во что; за чем, за что; быть у врача, прийти от врача; идти по городу (улице).*

10. Upotreba glagola kretanja *идти, ходить* у пренесеним значењима: *снег идет; часы идут; костюм тебе идет; идет!* (receptivno)

FRANCUSKI JEZIK

Učenici treba da razumeju i koriste:[1]

---

[1]***Napomena:*** *Date kategorije, uglavnom preuzete iz semantičkih gramatika koncipiranih za učenike francuskog kao stranog jezika, namenjene su autorima udžbenika i nastavnicima i nije potrebno da ih učenici znaju; savetuje se, stoga, što manja upotreba lingvističkih termina u nastavnim materijalima i u procesu nastave. Objašnjenja treba davati u što jednostavnijoj, po mogućnosti shematizovanoj formi.*

1. Prezentative i njihove dopune: *c'est/ce sont/ce n'est pas/ce ne sont pas; voici/voilà; il y a/il n'y a pas (de/d')*

C'est mon professeur. Ce sont nos amis. C'est la ferme de mes grands-parents. Ce sont leurs poules. Ce ne sont pas leurs vaches. Voici Paul, notre cousin de Paris. Voilà nos animaux de compagnie. Il y a cinq chats, mais il n'y a pas de souris!

2. Sredstva za naglašavanje rečeničnih delova *c'est ... qui i c'est... que: C'est Pierre qui va le faire; c'est toi que j'aime.*

3. Sredstva koja ukazuju na lice:

a) naglašene lične zamenice posle predloga: *On peut aller chez moi; Je peux m'asseoir à côté de vous? Je n'ai jamais été chez eux;*

b) naglašene lične zamenice posle pozitivnog imperativa: *Regarde-moi! Ouvre-lui! Téléphonez-leur!*

4. Aktualizatore imenice:

a) vrednosti određenog član - generalizacija: *Les enfants aiment les jeux de société; specifikacija: Le frère de Mia aime jouer au Scrabble;*

b) izostavljanje člana: natpisi *(Pâtisserie)*, vrste proizvoda *(Chocolat, Savon de Marseille)*, spiskovi *(lait, beurre, baguette, jambon, fromage blanc)*; ispred imenici u poziciji atributa: *Elle est médecin; Il est boulanger;*

v) demonstrative (zamenice): *celui-ci/là; celle-ci/là* (kao odgovor na pitanje *Lequel? / Laquelle?); Cette moto? C'est celle de mon grand frère;*

g) posesive (zamenice): *le mien/la mienne; le tien/la tienne; le sien/la sien*ne;

d) kvantifikatore *un peu de / beaucoup de; pas assez de / assez de / trop de*.

5. Modalitete rečenice:

a) negaciju (infinitiva): *Ne pas ouvrir les fenêtres; Ne pas se pencher*;

b) interogaciju: upitnu morfemu *n'est-ce pas?* inverziju (receptivno): *Avez-vous compris? Voulez-vous essayer?*

6. Parcijalno direktno i indirektno pitanje: *Quand est-ce qu'on part? Il demande quand on part; Où sont mes affaires? Elle demande où sont ses affaires.* (Simultanost radnji).

7. Sredstva za iskazivanje prostornih odnosa:

a) priloški i drugi izrazi: *par terre, au milieu, au centre, dehors, dedans*;

b) priloške zamenice *en* i *y*: *Tu vas à Nice? Non, j'en viens. Tu vas souvent à la campagne? J'y vais chaque été.*

8. Kvalifikaciju:

a) mesto prideva *petit, grand, jeune, vieux, gros, gentil, beau, joli, long, bon, mauvais*;

b) promena značenja nekih prideva u zavisnosti od mesta: *Un grand homme / un homme grand; un brave homme / un homme brave.*

9. Sredstva za iskazivanje vremenskih odnosa:

a) predlozi *dans, depuis* i izraz *il y a: Je pars dans deux jours; On est ici depuis lundi; Nous sommes arrivés il y a trois jours;*

b) iskazivanje simultanosti i budućnosti u prošlosti: *Ce jour-là il est venu me dire qu'il partait; il m'a dit qu'il allait déménager; il a promis qu'il nous écrirait.*

10. Indikativ (utvrđivanje gradiva iz šestog razreda): prezent, složeni perfekt, imperfekt, futur prvi indikativa, kao i perifrastične konstrukcije: bliski futur, progresivni prezent, bliska prošlost;

- *il faut que, je veux que, j'aimerais que praćeni prezentom subjunktiva glagola prve grupe (Il faut que tu racontes ça à ton frère), kao i receptivno: Il faut que tu fasses/ que tu ailles/ que tu sois/ que tu lises/ que tu saches/ que tu écrives;*

- prezent kondicionala: *Simes parents me laissaient partir, je viendrais avec toi!*

- imperativ (receptivno): *aie un peu de patience, n'ayez pas peur;*

- receptivno (radi razumevanja priča i bajki): oblici prostog perfekta (treće lice jednine i treće lice množine).

11. Sredstva za iskazivanje pogodbe: *Si tu as le temps, viens à la maison; On ira voir le match si tu finis tes devoirs.*

ŠPANSKI JEZIK

Rečenica

Složena rečenica

a) subordinacija sa veznikom que tipa: Me ha escrito que su madre está enferma;

b) relativne rečenice sa que;

v) složene rečenice: jukstaponirane (Estaba durmiendo, no escuché nada) i koordinirane (Pedro lee y Jorge escucha la música).

Direktan i indirektan govor bez slaganja vremena Me dice: "Cierra la ventana". Me ha dicho que cierre la ventana.

IMENSKA GRUPA

Rod i broj imenica - sistemski prikaz morfoloških karakteristika.

Neodređeni determinativi: todo, algo....

Zamenice

Relativne zamenice: que i quien;

Neodređene zamenice: esto, eso, aquello, lo.

Brojevi

Brojevi preko 1.000. Upotreba osnovnih brojeva umesto rednih. (Abre el libro en la página 8. 24. de abril).

Predlozi

Predlozi: de, a, por, para, en con, u imenskoj grupi prema građi predviđenoj programom za III razred.

GLAGOLSKA GRUPA

Glagoli

Glagolska grupa (futur, prezent, perfekat, pluskvamperfekat) do tada usvojenih nepravilnih glagola.

Prezent subjunktiva pravilnih glagola i do tada usvojenih nepravilnih glagola.

Prezent 3. lica subjunktiva u funkciji imperativa.

Osnovne glagolske perifraze: ir a + infintivo, tener que + infinitivo, deber + infinitivo, deber de + infinitivo, dejar de + infinitivo, estar + gerundio.

Prilozi

Formiranje priloga pomoću sufiksa - mente (iz osnovnog rečnika).

Prilozi za vreme: ahora, siempre, a menudo, con frecuencia, nunca, a veces, de vez en cuando, etc...

Prilozi za količinu: mucho, poco, bastante, suficiente(mente).

Prilozi za način: bien, mal, así, de tal manera, rápido, despacio, voluntariamente.

Prilozi za mesto i pravac kretanja: aquí, allí, en la calle, en casa, en iglesia, a casa, a clase, etc.

Predlozi

Predlozi: de, a, en, por, para u vezivanju glagola i dodataka. (Hablar por teléfono. Este regalo es para ti. Viajar en avión. Lo hago por ti. Lo hago para ti. Pienso en ti todos los días).

INTONACIJA I IZGOVOR

Intonacija najjednostavnijih složenih rečenica predviđenih programom za III razred.

Ritmičke grupe koje se javljaju u predviđenim rečenicama (Me dijo que su padre iba a regresar esta noche.).

PRAVOPIS

Pravopis svih oblika predviđenih programom za III razred.

Elementi civilizacije

IV razred

Četvrta godina učenja
(2 časa nedeljno / 64 časa godišnje)

Operativni zadaci na nivou jezičkih veština

Razumevanje govora

Na kraju četvrtog razreda, učenik treba da:

- razume nastavnikov govor i njegova uputstva,

- razume kraće usmene tekstove (do 15 rečenica i ne duže od 3 minuta) koje iskazuju govornici različitih standardnih varijeteta, na već obrađene i novouvedene teme u vezi sa svakodnevnim životom, bližim i daljim učenikovim okruženjem i uzrasno specifičnim interesovanjima,

- razume sadržaj tekstova savremenih muzičkih kompozicija iskazanih jednostavnim jezičkim sredstvima,

- u zavisnosti od komunikativnog cilja učenik u tekstu prepoznaje i identifikuje:

a) njegov opšti sadržaj,

b) važne informacije (specifikovane i/ili nalogom zahtevane),

c) suštinu poruke i govornikovu nameru, kao i emocionalni kontekst.

Razumevanje pisanog teksta

Učenik treba da:

- razume opšti smisao autentičnih i adaptiranih tekstova dužine do 150 reči (oglasi, kraći izveštaji i vesti, brošure, prospekti, servisne informacije, kraće reportaže, intervjui, stripovi) iz domena već obrađenih i novouvedenih tema u skladu sa uzrastom i interesovanjima (iz domena svakodnevnog života, bližeg i daljeg učenikovog okruženja, društvenih pojava značajnih za mlade),

- u zavisnosti od komunikativnog cilja učenik u tekstu prepoznaje i identifikuje:

a) njegov opšti sadržaj,

b) važne informacije (specifikovane i/ili nalogom zahtevane),

c) suštinu poruke i govornikovu nameru, kao i emocionalni kontekst.

Usmeno izražavanje

Učenik treba da:

- jednostavnim jezičkim sredstvima (usvojenim rečima, izrazima, rečenicama) dâ osnovne informacije o sebi, svojoj porodici, svom okruženju, školi i drugovima i ostalim uzrasno adekvatnim temama, kao i da kod sagovornika raspita o sličnim informacijama,

- uz nastavnikovu pomoć i uz upotrebu usvojenih jezičkih sredstava vodi kratak razgovor o poznatim, već obrađivanim temama.

Pismeno izražavanje

Učenik treba da:

- zapisuje beleške na osnovu nečijeg izlaganja;

- koristi kratke kontaktne forme: razglednice, elektronska pisma, kratka pisma sa sadržajem lične prirode;

- koristi kratke pisane forme da ostvari komunikativnu situaciju molbe, zahvaljivanja, upita, prihvatanja i odbijanja predloga (upotrebljavajući jednostavna i usvojena jezička sredstva);

- samostalno piše kratke sastave na poznate, uzrasno adekvatne i bliske teme, dužine do 80 reči.

Medijacija

U situaciji kada posreduje između osoba (vršnjaka i odraslih) koji ne mogu da se sporazumevaju, učenik treba da:

- usmeno prenosi suštinu poruke sa maternjeg na ciljni jezik i obrnuto

- pismeno prenosi jednostavne poruke i objašnjenja

- prepričava sadržaj kraćeg teksta, audio ili vizuelnog zapisa i kraće interakcije

- započinje kraći razgovor o poznatim temama, održava kontinuitet i završava ga.

Interakcija

Učenik treba da:

- reaguje verbalno ili neverbalno na uputstva i postavljena pitanja u vezi sa konkretnom situacijom;

- postavlja pitanja i odgovara na njih;

- izražava dopadanje ili nedopadanje; nudi i prihvata ponudu, poziv ili izvinjenje;

- učestvuje u komunikaciji na času i van njega (u paru, u grupi, itd.);

- traži razjašnjenja kada nešto ne razume;

- ostvaruje jednostavnu interakciju uz ponovno formulisanje iskaza i vrši korekcije.

Znanja o jeziku

Učenik treba da:

- prepoznaje i koristi gramatičke sadržaje predviđene nastavnim programom;

- poštuje osnovna pravila smislenog povezivanja rečenica u šire celine;

- uviđa mogućnosti pozitivnog transfera znanja i strategija stečenih učenjem prvog stranog jezika;

- koristi jezik u skladu sa nivoom formalnosti komunikativne situacije (npr. forme učtivosti);

- razume vezu između sopstvenog zalaganja i postignuća u jezičkim aktivnostima;

- uočava sličnosti i razlike između maternjeg i stranih jezika koje uči;

- razume značaj upotreba internacionalizama;

- primenjuje kompenzacione strategije.

Teme i situacije po domenima upotrebe jezika

Privatno	*Javno*	*Obrazovno*
- uža i šira porodica *- dnevne obaveze* *- obaveze u kući, uređenje prostora u kojem živi (kupovina životnih namirnica, podela posla...)* *- zdravstvena zaštita* *- zajedničke aktivnosti i interesovanja u školi i van nje* *- organizacija slobodnog vremena* *- putovanja*	*- razvijanje pozitivnog odnosa prema životnoj sredini i drugim živim bićima (kućni ljubimci, nezbrinute životinje)* *- znamenitosti u kulturama zemalja čiji se jezik uči* *- obroci (zdrava ishrana)* *- stanovanje (blok, naselje, kuća, grad, selo)* *- kupovina (obraćanje i učtive forme obraćanja)* *- vremenske prilike* *- izlasci i organizacija slobodnog vremena* *- znamenite ličnosti* *- humanitarni rad i organizacije*	*- predmeti, raspored časova, nedeljna opterećenost* *- slobodne aktivnosti (posete, sportski dani, humanitarne akcije)* *- školski sistemi u zemljama čiji se jezik uči*

KOMUNIKATIVNE FUNKCIJE

1. Predstavljanje sebe i drugih

2. Pozdravljanje

3. Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, delova tela, životinja, boja, brojeva, itd. (u vezi sa temama)

4. Razumevanje i davanje jednostavnih uputstava i komandi

5. Postavljanje i odgovaranje na pitanja

6. Molbe i izrazi zahvalnosti

7. Primanje i davanje poziva za učešće u igri/grupnoj aktivnosti

8. Izražavanje dopadanja/nedopadanja

9. Izražavanje fizičkih senzacija i potreba

10. Imenovanje aktivnosti (u vezi sa temama)

11. Iskazivanje prostornih odnosa i veličina *(Idem, dolazim iz..., Levo, desno, gore, dole...)*

12. Davanje i traženje informacija o sebi i drugima

13. Traženje i davanje obaveštenja

14. Opisivanje lica i predmeta

15. Izricanje zabrane i reagovanje na zabranu

16. Izražavanje pripadanja i posedovanja

17. Traženje i davanje obaveštenja o vremenu na časovniku

18. Skretanje pažnje

19. Traženje mišljenja i izražavanje slaganja/neslaganja

20. Iskazivanje izvinjenja i opravdanja

SADRŽAJI PROGRAMA

Svi gramatički sadržaji uvode se sa što manje gramatičkih objašnjenja osim ukoliko učenici na njima ne insistiraju, a njihovo poznavanje se evaluira i ocenjuje na osnovu upotrebe u odgovarajućem komunikativnom kontekstu, bez insistiranja na eksplicitnom poznavanju gramatičkih pravila.

Napomena: U četvrtom razredu nastavniku se preporučuje da vrši česte sistematizacije gramatičkih sadržaja, čije je usvajanje i učenje bilo predviđeno u prethodnim razredima. Obim novih sadržaja koji se uvode u četvrtom razredu, kao i stepen njihovog produbljivanja, zavisi, prvenstveno, od nivoa savladanosti prethodno obrađivanih gramatičkih sadržaja, ali i od kognitivnog stila učenika.

ENGLESKI JEZIK

Učenici treba da razumeju i koriste:

1. Imenice - receptivno i produktivno

a) Brojive i nebrojive imenice: *rain, water, season, year*

b) Složenice: *make-up, tracksuit, sweatshirt*

v) Množina imenica na - *y, - f, - fe: body, bookshelf, wife*

g) Nepravilna množina: *feet, people, mice*

d) Saksonski genitiv sa imenicom u množini (pravilna i nepravilna množina)

2. Član

a) *neodređeni član*

- ispred reči: *hundred, thousand*, da označi jedan

- ispred imena pripadnika naroda: *a German*

- posle izraza, posle kojih sledi zajednička imenica: *There is a book on the table.*

b) *određeni član*

- ispred prezimena da označi celu porodicu: *the Browns*

- ispred muzičkih instrumenata: *the guitar*

- ispred imenica koje označavaju nešto jedinstveno: *the earth, the moon*

v) *nulti član*

- uz prisvojne zamenice: *my book, his house*

- ispred imena mostova, trgova, železničkih stanica, parkova, aerodroma:

3. Zamenice

a) Povratne zamenice, grade se dodavanjem nastavka - *self*

b) Prisvojne zamenice:

4. Determinatori

few/a few koristimo ispred brojih imenica

little/a little koristimo ispred nebrojivih imenica

Razlika ovih reči sa članom i bez člana je u sledećem sa *a* imaju pozitivno značenje (malo, ali ipak dovoljno), bez *a* imaju negativno značenje (vrlo malo, nedovoljno)

5. Pridevi

- izražavanje nacionalne pripadnosti: British

- poređenje sa: as+positive+as: He is as tall as his brother.

6. Brojevi

Prosti brojevi do 10000. Redni brojevi do 100. Godine

7. Glagoli

a) The Past Continuous Tense, potvrdni, upitni i odrični oblici, receptivni i produktivno, za izražavanje radnje koja je trajala duži vremenski period u prošlosti

b) Used to

v) The Future Tense

g) Prvi kondicional

d) Modali *must /mustn't, have to, should /shouldn't, will/would, may /might*

đ) Prepričavanje iskaznih rečenica i pitanja u sadašnjosti

8. Prilozi i priloške odredbe

a) za vreme: *last year/week/month, ago, tomorrow, yesterday*

b) za mesto i pravac kretanja: *beside, by, upstains/downstairs, to*

v) za način: *well*

g) za učestalost: *every day, often, once, twice, three times, sometimes, usually*

Red priloga u rečenici 1. način, 2. mesto, 3. vreme (ako su zastupljeni):

They were working hard in the garden all day.

9. Predlozi - receptivno i produktivno (bez gramatičkih objašnjenja)

a) pozicija u prostoru: *between, in front of*

b) pravac kretanja: *away, from, into*

v) vreme: *at 10, on the fourth of July, in March*

g) doba dana, godišnje doba: *in spring, at noon*

d) poreklo: *from England*

đ) sredstvo: *with a pen, by bus*

e) namena: *for painting*

10. Veznici i vezničkі izrazi:

then, before, after, during, later, in the end

11. Rečenica

Red priloga u rečenici 1. način, 2. mesto, 3. vreme (ako su zastupljeni):

They were working hard in the garden all day.

Relativne klauze uz *who, which, where*

ITALIJANSKI JEZIK

1. Imenice

Vlastite imenice i zajedničke, odgovarajući rod i broj sa determinativom: *Maria, Giovanni, Belgrado, Roma, Signor Rossi, Signora Rossi, i miei genitori, il nostro paese, questa casa, l'Italia, la Serbia, il Tirreno, l'Adriatico, le Alpi, gli Appennini; i miei genitori, mia madre, Il loro padre, il nostro paese, i vostri figli, questo studente, questa ragazza, quell'amico, quella casa,* itd.

Sistemski prikaz morfoloških karakteristika.

2. Član

Oblici određenog i neodređenog člana. Osnovna upotreba.

Slaganje određenog i neodređenog člana sa imenicom ili pridevom.

Član spojen s predlozima *di, a, da, in, su* i *con*.

Određeni član ispred datuma: *Oggi è il 25 novembre.* Ispred imena dana u nedelji *abbiamo lezioni di lingua italiana il linedì e il gioveddì.*

Upotreba člana uz vlastita imena, geografske pojmove, imena gradova i država, prezimena.

Partitivni član kao supletivni oblik množine neodređenog člana *(C'è un libro: Ci sono dei libri).*

Upotreba člana uz prisvojni pridev i imenice koje iskazuju blisko srodstvo *(Mia sorella si chiama Ada. Domani andiamo a Roma con i nostri nonni).*

Položaj člana i predloga uz neodređeni pridev *tutto*.

Partitivni član. *Mangio delle mele*. Izostavljanje u negaciji. *Non mangio pane.* Upotreba predloga *di* uz izraze koji izražavaju određenu količinu. *Prendo un bicchiere d'acqua minerale*.

3. Zamenice

Lične zamenice u službi subjekta: *io, tu, lui, lei, Lei, noi, voi, loro*.

Naglašene lične zamenice u službi objekta: *me, te, lui, lei, Lei, noi, voi, loro*.

Naglašene lične zamenice u službi direktnog objekta *complemento oggetto: mi, ti, lo, la, La, ci, vi, li, le*

Nenaglašene lične zamenice u paru: *Compro il libro a Luigi. Glielo compro*.

Prisvojne zamenice *(mio, tuo, suo, nostro, vostro, loro).* Pokazne zamenice (*questo, quello*).

Upitne zamenice *chi?* i *che?/ che cosa?*

Neodređene zamenice pridevi *(niente/nulla, nessuno, qualcosa, qualcuno, qualche, alcuni)*

Relativne zamenice *(che, cui, il quale/la quale)*

4. Pridevi

Opisni pridevi, slaganje prideva i imenice u rodu i broju. Opisni pridevi *buono* i *bello*; neodređeni pridev *tutto*. Posebne karakteristike prideva *santo* i *grande*

Komparacija prideva: *Maria è più alta di Marta. Noi siamo più veloci di voi. Maria e' la piu' alta della classe.*

Apsolutni superlativ *Maria è bellisima.*

Prisvojni pridevi: *mio, tuo, suo, nostro, vostro, loro.* Upotreba člana uz prisvojne prideve.

Pokazni pridevi: *questo, quello*.

Naziv boja, morfološke osobenosti prideva *viola, rosa, blu, arancione*.

Glavni brojevi (preko 1000) i redni (do 20). Redni brojevi.

5. Predlozi

Prosti predlozi *di, a, da, in, con, su, per, tra, fra* i njihova osnovna upotreba.

Predlozi *dentro, fuori, sotto, sopra, davanti dietro*.

Upotreba predloga **di** *(Marco finisce di fare i compiti. La mamma dice di non fare tardi)*, **a** *(Vado a giocare. Sei bravo a pattinare. Usciamo a giocare con gli amici.)*, **da** *Vengo da Belgrado. Andiamo dai nonni,* **in** *(vado in Italia, vivo nel lazio, ho un cappello in testa)*

6. Glagoli

Sadašnje vreme *(Presente Indicativo)*

Imperativ *(Imperativo)*, zapovedni način. Zapovedni način, za sva lica: *Fa' presto! Non tornare tardi ! Non andate via senza di me. Prego Signora, entri! Mi dia un etto di prosciutto e tre tosette, per favore.*

Povratni glagoli.

Upotreba glagola *piacere*.

Perfekt *(Passato Prossimo)* Pravilnih i nepravilnih glagola: *Ho comprato un chilo di pesche. Sono andata alla stazione.* Perfekt modalnih glagola *volere, dovere, potere, sapere. Sono dovuto andare dal dentista. Ho potuto leggere i titoli in italiano.*

Kondicional prezenta *(Condizionale Presente): Vorrei un chilo di mele, per favore! Potresti prestarmi il tuo libro di italiano?*

Futur pravilnih i nepravilnih glagola. *Noi tormeremo a casa alle cinque.*

Imperfekat (Imperfetto): *C'era una volta un re e viveva in un castello.*

Pluskvamperfekat (Trapassato prossimo): *Sono arrivato alla stayione quando il treno era già partito*.

Prezent konjunktiva (Congiuntivo presente): *Penso che Maria debba studiare di più.*

Prosti perfekat (Passato Remoto) tvorba i osnovna upotreba, samo receptivno: *Marco entrò e vide il computer acceso. Ma nella stanza non c'era nessuno.*

7. Prilozi

Potvrdni, određni *(sì, no)*. Osnovni prilozi *bene, male, molto, poco, troppo, meno, più* i priloški izrazi za određivanje vremena *(prima, durante, dopo)* i prostora. *a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù*

Upitni prilozi: *quando?, come?, perché? dove?*

Građenje priloga od prideva pomoću sufiksa *mente*

8. Rečca *ci* (s priloškom vrednošću), *ne*.

9. Veznici: *e, o, ma, ce*.

10. Rečenica:

Prosta i proširena rečenica u potvrdnom i u odričnom obliku.

Upitna rečenica:

- s konstrukcijom izjavne rečenice potvrdnog oblika i upitnom intonacijom *(Leggete? Scrivete bene?)*;

- s konstrukcijom izjavne rečenice u odričnom obliku i upitnom intonacijom *(Non leggete ? Non Scrivete?)*.

Red reči u rečenici.

Složena rečenica: upotreba veznika koji uvode zavisnu rečenicu (vremensku, uzročnu, relativnu, hipotetički period)

Hipotetički period: Realna pogodbena rečenica *Ce fa bel tempo vano un gita. Ce farà bel tempo andrò un gita.*

Irealna pogodbena rečenica, sa imperfektom u protazi i apodozi: *Ce faceva bel tempo, andavo un gita.*

NEMAČKI JEZIK

1. Imenica, zamenica, član

Upotreba imenica u kategorijama jednine i množine i svim padežima (nominativu, genitivu, dativu i akuzativu).

Upotreba najfrekventnijih obrazaca za izvođenje imenica, upotreba najfrekventnijih imeničkih složenica *(Sommerferien, Briefkasten)*.

Upotreba neodređenog, određenog, nultog, negacionog, upitnog, prisvojnog i pokaznog člana*: Ich habe ein Buch. Schau mal, das Buch da! Er trinkt gern Tee. Er trinkt keinen Tee. Welches Buch liest du? Gib mir dein Buch. Gibt mir dieses Buch.*

Receptivna upotreba najfrekventnijih neodređenih determinativa *(manch -, viel - , einig - , all -)*.

Upotreba kontrahovanog člana: *im Buch, am Strand, ans Meer*.

Upotreba ličnih zamenica u nominativu, akuzativu i dativu.

Upotreba neodređenih zamenica *man, jemand, etwas*.

2. Pridevi, predlozi i partikule

Upotreba prideva u atributskoj funkciji (receptivno).

Upotreba komparativa i superlativa (uključujući i komparativske fraze: *Dein Haus ist billiger als meine Wohnung.*)

Upotreba predloga za različite vrste prostornih i vremenskih odnosa, upotreba predloga koji negiraju i dativ i akuzativ *(Wechselpräpositionen): an, auf, in, hinter, über, unter, vor, zwischen)* za izražavanje mesta i pravca vršenja radnje.

Upotreba osnovnih partikula (receptivno): *Was machst du denn da? Das kann ich aber nicht.*

3. Glagol

Upotreba prezenta, upotreba osnovnih glagola u preteritu - pomoćnih, modalnih i najfrekventnijih jakih glagola, upotreba perfekta slabih glagola, kao i frekventnih glagola sa naglašenim i nenaglašenim prefiksom. Građenje i upotreba futura.

Građenje konjunktiva za izražavanje želje i ljubaznog pitanja*: Ich möchte nach Deutschland fahren. Ich hätte gern ein Kilo Äpfel.*

Upotreba imperativa.

Upotreba povratnih glagola sa povratnom zamenicom u akuzativu i dativu: *Ich wasche mich. Ich wasche mir die Hände.*

Upotreba modalnih i osnovnih modalitetnih glagola: *Ich habe zu packen. Ich hoffe, dich wiederzusehen.*

Fraza i rečenica

Upotreba genitivske posesivne fraze: *das Haus meiner Eltern.*

Upotreba osnovnih glagola, imenica, prideva sa predložnom dopunom: *Interesse für Sport, interessiert daran, sich interessieren für.*

Rečenični okvir. Razokvirenje u komunikativne svrhe (receptivno). Nezavisno složene i zavisno složene rečenice *(dass, ob, w - ..., weil, obwohl)*.

RUSKI JEZIK

1) Izgovor grupa *ши, жи, ци.* Funkcija mekog znaka. Sistematizacija znanja o ruskom glasovnom sistemu, pravilima čitanja i pisanja

2) Tipovi predikata bezličnih rečenica: *Мне хочется спать. Ей нужно хорошо отдохнуть*.(receptivno)

3) Iskazivanje uzroka: *Ученик ответил хорошо, потому что подготовился к уроку.* (receptivno)

4) Iskazivanje namere: *Я приехала сюда для того, чтобы отдыхать.* (receptivno)

5) Osnovni pojmovi o značenju i upotrebi glagolskog vida i sistema vremena glagola *брать - взять, говорить - сказать, класть - положить*

6) Iskazivanje neodređenosti: *Кто - то пришел. Саша что - то сказал. Позовите кого - нибудь! Расскажи нам что - нибудь!* (receptivno i produktivno)

7) Iskazivanje osobine: *Сестра красивее брата. Сестра более красива, чем брат. Брат старше сестры. Брат рисует лучше сестры. Аня самая красивая девушка в классе*. (receptivno i produktivno)

8) Iskazivanje vremenskih odnosa: *Я родилась десятого августа девяносто шестого года...* (receptivno i produktivno)

9) Konstrukcije sa glagolima kretanja *нести - носить, везти - возить: Вон идет бабушка и несет нам подарки. К нам едет бабушка и везет нам подарки.*

FRANCUSKI JEZIK

Učenici treba da razumeju i koriste[2]:

---

[2] ***Napomena****: Date kategorije, uglavnom preuzete iz semantičkih gramatika koncipiranih za učenike francuskog kao stranog jezika, namenjene su autorima udžbenika i nastavnicima i nije potrebno da ih učenici znaju; savetuje se, stoga, što manja upotreba lingvističkih termina u nastavnim materijalima i u procesu nastave. Objašnjenja treba davati u što jednostavnijoj, po mogućnosti shematizovanoj formi.*

1. Sredstva za naglašavanje rečeničnih delova - poziciono naglašavanje: *Alors, cette chanson, elle vous plaît? Elles, on ne veut plus les voir!*

2. Sredstva koja ukazuju na lice - lične zamenice uz negativni imperativ: *Ne me regarde pas! Ne lui ouvre pas! Ne te fâche pas!*

3. Aktualizatore imenice:

a) Oblici *mon, ton, son* ispred imenica ženskog roda koje počinju samoglasnikom ili nemim *h: Mon école, ton amie, son héroïne*;

b) oblik *cet* ispred imenica muškog roda koje počinju samoglasnikom ili nemim *h: cet ami, cet homme*;

v) brojeve preko 1000.

4. Sredstva za iskazivanje vremenskih i prostornih odnosa:

- pendant, de ... à, depuis, il y a.. ;

- près de ..., loin de..., au milieu de... au sommet de..., au bord de... .

5. Glagolske oblike, načine i vremena:

- gerundiv: *Je lis mon journal en mangeant; il a réussi en travaillant jour et nuit*;

- futur drugi indikativa: *Tu sortiras quand tu auras fini tes devoirs*;

- receptivno: oblike trećeg lica jednine i množine prostog perfekta indikativa;

- slaganje vremena u indikativa, uključujući i oblike kondicionala.

6. Sredstva za iskazivanje argumenata i logičkih odnosa:

- comme: Comme j'étais en retard, j'ai pris un taxi;

- parce que i *puisque: Je voulais venir avec toi parce que tu me semblais triste; mais puisque tu ne veux pas, je n'insiste pas;*

- c'est pourquoi: Sa mère est tombée malade, c'est pourquoi elle n'a pas pu venir;

- pourtant: Ils étaient très fatigués : ils sont pourtant venus et ils ont dansé toute la nuit!

- à cause de / grâce à: Il s' est trompé à cause de moi, je suis désol; Elle a réussi grâce à ses amis;

- pour: Je vous appelle pour réserver;

- pour qu: Elle te le dit pour que tu fasses attention la prochaine fois;

- d'abord, ensuite, enfin: D'abord, je vous parlerai de ma famille; ensuite, je vous montrerai quelques photos; enfin, je vous présenterai mon frère qui est pompier.

ŠPANSKI JEZIK

Imenska grupa

Rod i broj imenica - sistemski prikaz morfoloških karakteristika.

Determinativi - sistemski prikaz.

Opisni pridevi - sistemski prikaz morfoloških karakteristika i osnovni principi sintaksičke upotrebe.

Zamenice

Lične zamenice - sistemski prikaz.

Relativne zamenice: *que* i *quien*.

Neodređene zamenice: *esto, eso, aquello, lo*.

Brojevi.

Brojevi preko 1.000. Upotreba osnovnih brojeva umesto rednih. *(Abre el libro en la página 8. 24. de abril).*

Predlozi:

- *de, a, por, para, en con*, u imenskoj grupi prema građi predviđenoj programom za IV razred.

2. Glagolska grupa

Glagoli

Glagolska vremena (futur, prezent, perfekat *(pretérito perfecto simple, imperfecto, pretérito perfecto compuesto)*, pluskvamperfekat) do tada usvojenih nepravilnih glagola.

Prezent subjunktiva pravilnih glagola i do tada usvojenih nepravilnih glagola.

Prezent 3. lica subjunktiva u funkciji imperativa.

Osnovne glagolske perifraze: *ir a* + *infintivo, tener que* + *infinitivo, deber* + *infinitivo, deber de* + *infinitivo, dejar de* + *infinitivo, estar* + *gerundio* u do tada obrađenim glagolskim vremenima.

Prilozi

Formiranje priloga pomoću sufiksa - *mente* (iz osnovnog rečnika).

Prilozi za vreme: *ahora, siempre, a menudo, con frecuencia, nunca, a veces, de vez en cuando, etc...*

Prilozi za količinu: *mucho, poco, bastante, suficiente (mente)*.

Prilozi za način: *bien, mal, así, de tal manera, rápido, despacio, voluntariamente*.

Prilozi za mesto i pravac kretanja: *aquí, allí, en la calle, en casa, en iglesia, a casa, a clase, etc.*

Predlozi

Predlozi: *de, a, en, por, para* vezivanje glagola i dodataka. *(Hablar por teléfono. Este regalo es para ti. Viajar en avión. Lo hago por ti. Lo hago para ti. Pienso en ti todos los días).*

3. Složene rečenice

Složene rečenice: jukstaponirane *(Estaba durmiendo, no escuché nada)* i koordinirane *(Pedro lee y Jorge escucha la música).*

Direktan i indirektan govor sa indikativom.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Tokom ostvarivanja programa potrebno je uvažiti visoku obrazovnu i motivacionu vrednost aktivnih i interaktivnih (kooperativnih) metoda nastave/učenja te kroz sve programske celine dosledno osigurati da najmanje jedna trećina nastave bude organizovana upotrebom ovih metoda.

U nastavi koristiti, najmanje u trećini slučajeva, zadatke koji zahtevaju primenu naučenog u razumevanju i rešavanju svakodnevnih problemskih situacija preporučenih od strane Ministarstva i Zavoda, a prilikom ocenjivanja obezbediti da su učenici informisani o kriterijumima na osnovu kojih su ocenjivani.

Komunikativna nastava jezik smatra sredstvom komunikacije. Primena ovog pristupa u nastavi stranih jezika zasniva se na nastojanjima da se dosledno sprovode i primenjuju sledeći stavovi:

- ciljni jezik upotrebljava se u učionici u dobro osmišljenim kontekstima od interesa za učenike, u prijatnoj i opuštenoj atmosferi;

- govor nastavnika prilagođen je uzrastu i znanjima učenika;

- nastavnik mora biti siguran da je shvaćeno značenje poruke uključujući njene kulturološke, vaspitne i socijalizirajuće elemente;

- bitno je značenje jezičke poruke;

- nastavnik i dalje učenicima skreće pažnju i upućuje ih na značaj gramatičke preciznosti iskaza;

- znanja učenika mere se jasno određenim relativnim kriterijumima tačnosti i zato uzor nije izvorni govornik;

- sa ciljem da unapredi kvalitet i količinu jezičkog materijala, nastava se zasniva i na socijalnoj interakciji; rad u učionici i van nje sprovodi se putem grupnog ili individualnog rešavanja problema, potragom za informacijama iz različitih izvora (internet, omladinski časopisi, prospekti, brošure i audio materijal) kao i rešavanjem manje ili više složenih zadataka u realnim i virtuelnim uslovima sa jasno određenim kontekstom, postupkom i ciljem;

- nastavnik upućuje učenike u zakonitosti usmenog i pisanog koda i njihovog međusobnog odnosa;

- komunikativno-interaktivni pristup u nastavi stranih jezika uključuje i sledeće:

- usvajanje jezičkog sadržaja kroz ciljano i osmišljeno učestvovanje u društvenom činu;

- poimanje nastavnog programa kao dinamične, zajednički pripremljene i prilagođene liste zadataka i aktivnosti;

- nastavnik je tu da omogući pristup i prihvatanje novih ideja;

- učenici se tretiraju kao odgovorni, kreativni, aktivni učesnici u društvenom činu;

- udžbenici postaju izvori aktivnosti i moraju biti praćeni upotrebom autentičnih materijala;

- učionica postaje prostor koji je moguće prilagođavati potrebama nastave iz dana u dan;

- rad na projektu kao zadatku koji ostvaruje korelaciju sa drugim predmetima i podstiče učenike na studiozni i istraživački rad;

- za uvođenje novog leksičkog materijala koriste se poznate gramatičke strukture i obrnuto;

Tehnike (aktivnosti)

Tokom časa se preporučuje dinamično smenjivanje tehnika / aktivnosti koje ne bi trebalo da traju duže od 15 minuta.

1. Slušanje i reagovanje na komande nastavnika ili sa trake (slušaj, piši, poveži, odredi ali i aktivnosti u vezi sa radom u učionici: crtaj, seci, boji, otvori/zatvori svesku, itd.).

2. Rad u parovima, malim i velikim grupama (mini-dijalozi, igra po ulogama, simulacije itd.)

3. Manualne aktivnosti (izrada panoa, prezentacija, zidnih novina, postera za učionicu ili roditelje i sl.)

4. Vežbe slušanja (prema uputstvima nastavnika ili sa trake povezati pojmove u vežbanki, dodati delove slike, dopuniti informacije, selektovati tačne i netačne iskaze, utvrditi hronologiju i sl.)

5. Igre primerene uzrastu

6. Pevanje u grupi

7. Klasiranje i upoređivanje (po količini, obliku, boji, godišnjim dobima, volim/ne volim, komparacije...)

8. Rešavanje "tekućih problema" u razredu, tj. dogovori i mini-projekti

9. Crtanje po diktatu, izrada slikovnog rečnika

10. "Prevođenje" iskaza u gest i gesta u iskaz

11. Povezivanje zvučnog materijala sa ilustracijom i tekstom, povezivanje naslova sa tekstom ili pak imenovanje naslova

12. Zajedničko pravljenje ilustrovanih i pisanih materijala (izveštaj/dnevnik sa putovanja, reklamni plakat, program priredbe ili neke druge manifestacije)

13. Razumevanje pisanog jezika:

- uočavanje distinktivnih obeležja koja ukazuju na gramatičke specifičnosti (rod, broj, glagolsko vreme, lice...)

a. prepoznavanje veze između grupa slova i glasova

b. odgovaranje na jednostavna pitanja u vezi sa tekstom, tačno/netačno, višestruki izbor

c. izvršavanje pročitanih uputstava i naredbi

14. Uvođenje dečije književnosti i transponovanje u druge medije: igru, pesmu, dramski izraz, likovni izraz.

15. Pismeno izražavanje:

- povezivanje glasova i grupe slova

- zamenjivanje reči crtežom ili slikom

- pronalaženje nedostajuće reči (upotpunjavanje niza, pronalaženje "uljeza", osmosmerke, ukrštene reči, i slično)

- povezivanje kraćeg teksta i rečenica sa slikama/ilustracijama

- popunjavanje formulara (prijava za kurs, pretplatu na dečiji časopis ili sl., nalepnice za kofer)

- pisanje čestitki i razglednica

- pisanje kraćih tekstova

Elementi koji se ocenjuju ne treba da se razlikuju od uobičajenih aktivnosti na času. Isto tako ocenjivanje treba shvatiti kao sastavni deo procesa nastave i učenja, a ne kao izolovanu aktivnost koja podiže nivo stresa kod učenika. Ocenjivanjem i evaluacijom treba da se obezbedi napredovanje učenika u skladu sa operativnim zadacima i kvalitet i efikasnost nastave. Ocenjivanje se sprovodi sa akcentom na proveri postignuća i savladanosti radi jačanja motivacije, a ne na učinjenim greškama. Elementi za proveru i ocenjivanje:

- razumevanje govora

- razumevanje kraćeg pisanog teksta

- usmeno izražavanje

- pismeno izražavanje

- usvojenost leksičkih sadržaja

- usvojenost gramatičkih struktura

- pravopis

- zalaganje na času

- izrada domaćih zadataka i projekata (pojedinačnih, u paru i grupi).

Načini provere moraju biti poznati učenicima, odnosno u skladu sa tehnikama, tipologijom vežbi i vrstama aktivnosti koje se primenjuju na redovnim časovima.

Predviđena su dva pismena zadatka, po jedan u svakom polugodištu.

Budući da se na ovom uzrastu gramatička znanja proširuju (sposobnost učenika da razumeju strani jezik i da se izraze njime umnogome prevazilazi njihova eksplicitna gramatička znanja), njihovo vrednovanje trebalo bi predvideti pre svega u okviru formativne evaluacije, to jest kroz kratke usmene/pismene vežbe kojima se proverava sposobnost učenika da primene određeno otkriveno gramatičko pravilo; ispravak je za učenike prilika da ga bolje razumeju i zapamte. U sumativnoj evaluaciji (na kraju polugođa i školske godine), to jest u pismenim zadacima i prilikom provere sposobnosti usmenog izražavanja, ne bi trebalo davati gramatička vežbanja, već bi gramatičku tačnost nastavnik trebalo da vrednuje kao jedan od više elemenata kojim se ocenjuju različite receptivne i produktivne jezičke veštine. Elementi i skala vrednovanja, usaglašeni na nivou škole, trebalo bi da budu poznati i jasni učenicima.

JAPANSKI JEZIK
(početni nivo)

Cilj

Cilj nastave stranog jezika zasniva se na potrebama učenika koje se ostvaruju ovladavanjem komunikativnih veština i razvijanjem sposobnosti i metoda učenja stranog jezika.

Cilj nastave stranog jezika jeste: razvijanje saznajnih i intelektualnih sposobnosti učenika, njegovih humanističkih, moralnih i estetskih stavova, sticanje pozitivnog odnosa prema drugim jezicima i kulturama, kao i prema sopstvenom jeziku i kulturnom nasleđu, uz uvažavanje različitosti i navikavanje na otvorenost u komunikaciji, sticanje svesti i saznanja o funkcionisanju stranog i maternjeg jezika. Tokom srednjeg obrazovanja, učenik treba da usvoji osnovna znanja iz stranog jezika koja će mu omogućiti da se u jednostavnoj usmenoj i pisanoj komunikaciji sporazumeva sa ljudima iz drugih zemalja, usvoji norme verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji uči, kao i da nastavi, na višem nivou obrazovanja i samostalno, učenje istog ili drugih stranih jezika na različite načine i u svim okolnostima koje život stvori.

Učenje drugog stranog jezika, oslanjajući se na iskustva i znanja stečena učenjem prvog stranog jezika, pospešuje sticanje višejezičke i višekulturne kompetencije i razvijanje svesti o jezičkom bogatstvu užeg i šireg okruženja.

Prvi razred

Operativni zadaci na nivou jezičkih veština

Razumevanje govora

Na kraju prvog razreda, učenik treba da:

- prepoznaje strani jezik koji uči među drugim stranim jezicima;

- prepoznaje glasove u govornom lancu, naročito one kojih u maternjem jeziku nema;

- razume one izraze koje nastavnik upotrebljava tokom časa da bi dao uputstva za rad i drugo;

- razume kratke dijaloge i monološka izlaganja do pet rečenica, koje iskazuje prirodnim tempom nastavnik, drugi učenici ili ih čuje preko zvučnog materijala, a koji sadrže isključivo poznatu jezičku građu;

- razume jednostavne pesme u vezi sa obrađenom tematikom.

Razumevanje pisanog teksta

Učenik treba da:

- upozna i, kada je u pitanju poznata jezička građa, savlada tehnike čitanja u sebi i glasnog čitanja;

- upozna osnovna pravila grafije i ortografije;

- razume uputstva za izradu vežbanja u udžbeniku i radnim listovima;

- razume smisao kratkih pisanih poruka i ilustrovanih tekstova o poznatim temama (oko 50 reči).

Usmeno izražavanje

Učenik treba da:

- razgovetno izgovara glasove, posebno one koje naš jezik ne poznaje, akcentuje reči, poštuje ritam i intonaciju pri spontanom govoru i čitanju;

- stupi u dijalog i u okviru četiri-pet replika, postavljanjem i odgovaranjem na pitanja, vodi razgovor u okvirima komunikativnih funkcija i leksike obrađenih tokom prvog razreda;

- monološki, bez prethodne pripreme ali uz nastavnikov podsticaj, u tri do pet rečenica predstavi sebe ili drugoga, uz pomoć pitanja saopšti sadržaj dijaloga ili narativnog teksta, ili opiše situaciju, sliku, lice, predmet ili životinju;

- interpretira kratke, tematski prilagođene pesme i recitacije.

Interakcija

Učenik treba da:

- reaguje verbalno ili neverbalno na uputstva i postavljena pitanja;

- postavlja jednostavna pitanja;

- izražava dopadanje ili nedopadanje;

- učestvuje u zajedničkim aktivnostima na času (u paru, u grupi, itd.);

- traži razjašnjenja kada nešto ne razume.

Pismeno izražavanje

Učenik treba da:

- upozna osnovna pravila grafije, ortografije i interpunkcije u okviru usmeno stečenih jezičkih znanja;

- dopunjava i piše reči i kratke rečenice na osnovu datog modela, slike ili drugog vizuelnog podsticaja;

- dopunjava ili piše čestitku prema modelu;

- unosi lične podatke u jednostavan formular (ime, prezime i adresu);

- u pisanoj komunikaciji kratko odgovori na jednostavna pitanja (ko, šta, gde) koja se odnose na obrađene teme, situacije u razredu ili njega lično.

Znanja o jeziku

- prepoznaje šta je novo naučio;

- shvata značaj poznavanja jezika;

- uviđa mogućnosti pozitivnog transfera znanja i strategija stečenih učenjem prvog stranog jezika;

- koristi jezik u skladu sa nivoom formalnosti komunikativne situacije (npr. forme učtivosti);

- razume vezu između sopstvenog zalaganja i postignuća u jezičkim aktivnostima.

TEMATSKE OBLASTI

Napomena: Tematski oblasti se prožimaju i iste su u sva četiri razreda gimnazije. Autori udžbenika i nastavnici obrađuju ih u skladu sa nivoom znanja, interesovanjima učenika i aktuelnim zbivanjima u svetu.

Teme i situacije po domenima upotrebe jezika

Privatno	Javno	Obrazovno

- uža i šira porodica *- dnevne obaveze* *- obaveze u kući, uređenje prostora u kojem živi (kupovina životnih namirnica, podela posla...)* *- zdravstvena zaštita* *- zajedničke aktivnosti i interesovanja u školi i van nje* *- organizacija slobodnog vremena* *- putovanja*	*- razvijanje pozitivnog odnosa prema životnoj sredini i drugim živim bićima (kućni ljubimci, nezbrinute životinje)* *- znamenitosti u kulturama zemalja čiji se jezik uči* *- obroci (zdrava ishrana)* *- stanovanje (blok, naselje, kuća, grad, selo)* *- kupovina (obraćanje i učtive forme obraćanja)* *- vremenske prilike* *- izlasci i organizacija slobodnog vremena* *- znamenite ličnosti* *- humanitarni rad i organizacije*	*- predmeti, raspored časova, nedeljna opterećenost* *- slobodne aktivnosti (posete, sportski dani, humanitarne akcije)* *- školski sistemi u zemljama čiji se jezik uči*

KOMUNIKATIVNE FUNKCIJE

Napomena: Komunikativne funkcije se prožimaju i iste su u sva četiri razreda gimnazije. Autori udžbenika i nastavnici obrađuju ih u skladu sa nivoom znanja, interesovanjima učenika i zahtevima koji proizilaze iz operativnih zadataka.

1. Predstavljanje sebe i drugih

2. Pozdravljanje

3. Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, delova tela, životinja, boja, brojeva, itd. (u vezi sa temama)

4. Razumevanje i davanje jednostavnih uputstava i komandi

5. Postavljanje i odgovaranje na pitanja

6. Molbe i izrazi zahvalnosti

7. Primanje i davanje poziva za učešće u igri/grupnoj aktivnosti

8. Izražavanje dopadanja/nedopadanja

9. Izražavanje fizičkih senzacija i potreba

10. Imenovanje aktivnosti (u vezi sa temama)

11. Iskazivanje prostornih odnosa i veličina (*Idem, dolazim iz..., Levo, desno, gore, dole*...)

12. Davanje i traženje informacija o sebi i drugima

13. Traženje i davanje obaveštenja

14. Opisivanje lica i predmeta

15. Izricanje zabrane i reagovanje na zabranu

16. Izražavanje pripadanja i posedovanja

17. Traženje i davanje obaveštenja o vremenu na časovniku

18. Skretanje pažnje

19. Traženje mišljenja i izražavanje slaganja/neslaganja

20. Iskazivanje izvinjenja i opravdanja

SADRŽAJI PROGRAMA

Svi gramatički sadržaji uvode se sa što manje gramatičkih objašnjenja osim ukoliko učenici na njima ne insistiraju, a njihovo poznavanje se evaluira i ocenjuje na osnovu upotrebe u odgovarajućem komunikativnom kontekstu, bez insistiranja na eksplicitnom poznavanju gramatičkih pravila.

JAPANSKI JEZIK

Pravila grafije i ortografije

1. Latinična transkripcija japanskog jezika

2. Silabička (kana) pisma *hiragana* (ひらがな) **i *katakana*** (カタカナ)

3. Kanđiji (漢字) (do 30)

Morfosintaksički i fonetski sadržaji sa primerima

1. Vrste reči - uopšteno i u poređenju sa srpskim

- Poseban osvrt na strukturne rečce (položaj u rečenici i funkcija)

2. Imenice

a) Opšte

b) Imenice sa predloškim značenjem, uglavnom za mesto: *ue* (上), *šta* (下), *mae* (前) i sl.

v) Imenice sa priloškim značenjem, uglavnom za vreme: *kjo* (今日), *ašta* (あした), *asatte* (あさって）, *ima* (今) i sl.

g) Pravila transkripcije stranih reči u japanski jezik (posebno važno za lična imena, toponime i sl.)

d) Izražavanje pripadanja uz pomoć strukturne rečce no

đ) Građenje imenica sa značenjem nacionalnosti ili jezika neke zemlje uz pomoć nastavka - *đin* (人) i *go* (語): *nihonđin* (日本人), *nihongo* (日本語), *serubiađin* (セルビア人), *serubiago* (セルビア語).

3. Zamenice

a) Lične zamenice u jednini i množini, s ukazivanjem na različite sfere upotrebe:

vataši (私), *ataši* (あたし), *vatašitaći* (私たち), *anata* (あなた), *anatataći* (あなたたち), *anta* (あんた), *kimi* (きみ), *kanođo* (彼女), *kare* (彼), *kanođora* (彼女ら), *karera* (彼ら) i sl.

b) Imeničke pokazne zamenice: *kore* (これ), *sore* (それ), *are* (あれ), *dore* (どれ).

v) Pridevske pokazne zamenice (ili pokazni deteminatori): *kono* (この), *sono* (その), *ano* (あの) i *dono* (どの).

g) Priloške pokazne zamenice: koćira (こちら), *soćira* (そちら), *aćira* (あちら) i *doćira* (どちら); *koko* (ここ), *soko* (そこ), *asoko* (あそこ) i *doko* (どこ).

v) Upitne zamenice dare (だれ), *doko* (どこ), *nani* (なに), *nanide* (なにで), *dore* (どれ).

g) Neodređene zamenice - uopšteno

4. Fraze i izrazi bitni za interakciju na japanskom jeziku

a) Pozdravi

b) Fraze pri predstavljanju

v) Fraze i izrazi u vezi sa hranom

g) Fraze i izrazi vezni za posetu

d) Fraze za slaganje/neslaganje i prihvatanje predloga i neprihvatanje

đ) Fraze za izvinjavanje

e) Fraze za čestitanje (npr. rođendana)

5. Strukturne rečce

a) Kontekstualne strukturne rečce: *va* (は), *mo* (も)

b) (Predloško) padežne strukturne rečce: *no* (の), *ga* (が), *vo* (を), *de* (で) (sredstvo), *de* (で) (mesto), *ni* (に) (mesto), *ni* (に) (vreme), *ni* (に) (za indirektni objekat), *kara* (から), *made* (まで), *he* (へ) (kretanje)

v) Vezničke str. rečce: *to* (と)

g) Završne ili modalne strukturne rečce: *ka* (か), *ne* (ね), *jo* (よ)

6. Pridevi

a) Razlikovanje vrsta prideva i njihove funkcije (atributivne i predikativne) prema položaju u rečenici

b) Najfrekventniji opisni pridevi (veličina, boja, stanje, ukus)

7. Brojevi

a) Prosti brojevi do hiljadu

b) Klasifikatori - opšte napomene

v) Brojevi sa klasifikatorima za ljude, sate i minute, dane, mesece, godine starosti

8. Glagoli

a) Morfološka i aspekatska podela glagola

b) *Masu oblik* za izražavanje uobičajene radnje ili pojave: potvrdan i odričan oblik, sadašnje, buduće i prošlo vreme

v) Informisanost o postojanju rečničkog oblika

g) Različiti tipovi glagola:

- za izražavanje postojanja: *aru* (ある), *iru* (いる)

- glagoli kretanja: *iku* (いく), *kuru* (くる), *kaeru* (かえる)

- prelazni glagoli

- neprelazni glagoli

- glagoli davanja i primanja u osnovnom značenju

- durativni i momentalni glagoli - opšte napomene

9. Prilozi: *takusan* (たくさん), *amari* (あまり), *zenzen* (ぜんぜん), *totemo* (とても), *joku* (よく), *sukoši* (すこし), *daitai* (だいたい)

- Različiti nivoi vremenskih odredbi koje mogu ići sa strukturnom rečcom *ni* () ili bez nje

10. Veznici između rečenica: *ka* (か), *sošte* (そして), *sorekara* (それから).

11. Rečenica

a) Red reči u prostoj rečenici sa imenskim predikatom i prelaznim/neprelaznim glagolom

b) Da/ne pitanja i kratki potvrdni i odrični odgovori (produktivno i receptivno)

v) WH pitanja (receptivno), osim pitanja sa *zašto*

g) Egzistencijalno *Tamo je ~ Asoko va ...* (あそこは〜)*: Ovo je ~ . Koreva ~* (これは〜)

đ) Poziv na zajedničku radnju. Prihvatanje i odbijanje poziva

12. Civilizacija

- Odlike savremenog Japana

- Nužna kulturološka znanja neophodna za učtivu konverzaciju.

Drugi razred

Operativni zadaci na nivou jezičkih veština

Razumevanje govora

Na kraju drugog razreda, učenik treba da:

- razume izraze koje nastavnik upotrebljava tokom časa da bi dao uputstva za rad i drugo;

- razume kratke dijaloge i monološka izlaganja do osam rečenica, koje nastavnik ili drugi učenici iskazuju prirodnim tempom, ili ih čuje preko zvučnog materijala, a koji sadrže isključivo jezičku građu obrađenu tokom prvog i drugog razreda;

- razume i reaguje na odgovarajući način na kratke usmene poruke u vezi sa ličnim iskustvom i sa aktivnostima na času.

Razumevanje pisanog teksta

Učenik treba da:

- dalje upoznaje pravila grafije i ortografije;

- razume uputstva za izradu vežbanja u udžbeniku i radnim listovima;

- razume smisao kraćih pisanih poruka i ilustrovanih tekstova o poznatim temama (oko 70 reči);

- izdvaja osnovne informacije iz kraćeg prilagođenog teksta u vezi sa nekom osobom ili događajem (ko, šta, gde, kada...).

Usmeno izražavanje

Učenik treba da:

- razgovetno izgovara glasove, posebno one koje naš jezik ne poznaje, akcentuje reči, poštuje ritam i intonaciju pri spontanom govoru i čitanju;

- stupi u dijalog i u okviru šest - sedam replika, postavljanjem i odgovaranjem na pitanja, vodi razgovor u okvirima komunikativnih funkcija i leksike obrađenih tokom prvog i drugog razreda;

- monološki, bez prethodne pripreme, ali uz nastavnikov podsticaj, u desetak rečenica predstavi sebe ili drugoga, uz pomoć pitanja saopšti sadržaj dijaloga ili narativnog teksta, ili opiše sliku, lice, predmet, životinju i situaciju;

- interpretira kratke, tematski prilagođene pesme i recitacije.

Interakcija

Učenik treba da:

- reaguje verbalno ili neverbalno na uputstva i postavljena pitanja u vezi sa konkretnom situacijom;

- postavlja jednostavna pitanja i odgovara na njih;

- izražava dopadanje ili nedopadanje;

- učestvuje u komunikaciji na času (u paru, u grupi, itd.);

- traži razjašnjenja kada nešto ne razume.

TEMATSKE OBLASTI

Napomena: Tematske oblasti se prožimaju i iste su u sva četiri razreda gimnazije. Autori udžbenika i nastavnici obrađuju ih u skladu sa nivoom znanja, interesovanjima učenika i aktuelnim zbivanjima u svetu.

Teme i situacije po domenima upotrebe jezika

Privatno	Javno	Obrazovno
- uža i šira porodica *- dnevne obaveze* *- obaveze u kući, uređenje prostora u kojem živi (kupovina životnih namirnica, podela posla...)* *- zdravstvena zaštita* *- zajedničke aktivnosti i interesovanja u školi i van nje* *- organizacija slobodnog vremena* *- putovanja*	*- razvijanje pozitivnog odnosa prema životnoj sredini i drugim živim bićima (kućni ljubimci, nezbrinute životinje)* *- znamenitosti u kulturama zemalja čiji se jezik uči* *- obroci (zdrava ishrana)* *- stanovanje (blok, naselje, kuća, grad, selo)* *- kupovina (obraćanje i učtive forme obraćanja)* *- vremenske prilike* *- izlasci i organizacija slobodnog vremena* *- znamenite ličnosti* *- humanitarni rad i organizacije*	*- predmeti, raspored časova, nedeljna opterećenost* *- slobodne aktivnosti (posete, sportski dani, humanitarne akcije)* *- školski sistemi u zemljama čiji se jezik uči*

KOMUNIKATIVNE FUNKCIJE

1. Predstavljanje sebe i drugih

2. Pozdravljanje

3. Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, delova tela, životinja, boja, brojeva, itd. (u vezi sa temama)

4. Razumevanje i davanje jednostavnih uputstava i komandi

5. Postavljanje i odgovaranje na pitanja

6. Molbe i izrazi zahvalnosti

7. Primanje i davanje poziva za učešće u igri/grupnoj aktivnosti

8. Izražavanje dopadanja/nedopadanja

9. Izražavanje fizičkih senzacija i potreba

10. Imenovanje aktivnosti (u vezi sa temama)

11. Iskazivanje prostornih odnosa i veličina (*Idem, dolazim iz..., Levo, desno, gore, dole*...)

12. Davanje i traženje informacija o sebi i drugima

13. Traženje i davanje obaveštenja

14. Opisivanje lica i predmeta

15. Izricanje zabrane i reagovanje na zabranu

16. Izražavanje pripadanja i posedovanja

17. Traženje i davanje obaveštenja o vremenu na časovniku

18. Skretanje pažnje

19. Traženje mišljenja i izražavanje slaganja/neslaganja

20. Iskazivanje izvinjenja i opravdanja

SADRŽAJI PROGRAMA

Svi gramatički sadržaji uvode se sa što manje gramatičkih objašnjenja osim ukoliko učenici na njima ne insistiraju, a njihovo poznavanje se evaluira i ocenjuje na osnovu upotrebe u odgovarajućem komunikativnom kontekstu, bez insistiranja na eksplicitnom poznavanju gramatičkih pravila.

JAPANSKI JEZIK

Pravila grafije i ortografije

Upoznavanje sa 100 novih kanđija (漢字).

Morfosintaksički i fonetski sadržaji sa primerima

1. Vrste reči

- Promena promenljivih reči i podela na podvrste

2. Imenice

a) Opšte, proširivanje leksičkog fonda u skladu sa prikladnim temama

b) Funkcionalne imenice (*koto* (こと), *toki* (とき) i sl.)

3. Zamenice

a) Neodređene zamenice: *dokoka* (どこか), *ninika* (何か), *dareka* (だれか) i sl.

b) Odrične zamenice: *daremo* (だれも), *nanimo* (何も), *dokonimo* (どこにも) i sl.

4. Fraze i izrazi bitni za interakciju na japanskom jeziku

a) Pozdravi (prošireno) - poslovna komunikacija

b) Fraze i izrazi u vezi sa hranom

v) Fraze i izrazi vezni za posetu

g) Fraze za slaganje/neslaganje i prihvatanje predloga i neprihvatanje

d) Fraze za izvinjavanje

đ) Fraze za čestitanje

e) Neophodne fraze za pisanje pisama i čestitki

5. Strukturne rečce

a) Novi vidovi upotrebe ranije naučenih strukturnih rečca i njihova veza sa glagolima

b) Vezničke str. rečce: *ja* (や) (neodređeno nabrajanje), *ka* (か) (ili)

v) Završne ili modalne strukturne rečce

6. Pridevi

a) Razlikovanje vrsta prideva i njihova promena

b) Opisni pridevi (veličina, boja, stanje, ukus)

v) Poređenje prideva, analitički komparativ i superlativ

g) Priloški oblik prideva

d) Oblik na *te* (て) za spajanje prideva ili nadovezivanje rečenica

7. Brojevi

a) Prosti brojevi do dvadeset hiljada

b) Klasifikatori - opšte napomene vezane za fonološke promene

v) Brojevi sa klasifikatorima za duguljaste stvari, pljosnate i sl. (*hon* (ほん)*, sacu* (さつ)*, mai* (まい)*, cu* (つ)*, hiki* (ひき)

g) Redni brojevi do sto

8. Glagoli

a) Rečnički oblik glagola

b) Te-oblik glagola

v) Teiru-oblik glagola i razlika u značenju u zavisnosti od vrste glagola (momentalni ili durativni)

g) Te-oblik glagola u složenim konstrukcijama kao što je *~te kudasai* (～てください)

d) Nai-oblik glagola

đ) Nai-oblik glagola u složenim konstrukcijama kao što je *~nakereba narimasen* (～なければ なりません)

e) Ta-oblik glagola za prošlo vreme, neformalno

ž) Oblik posibilitiva

z) Oblik kondiconala *~ba* (ば) i *~tara* (たら)

i) Glagoli koji označavaju osećanja i mišljenje

j) Glagoli primanja i davanja u složenim konstrukcijama

k) Neformalni glagolski oblici

9. Prilozi

- Prilozi i sufiksi kojima se izražava razlika između učestalosti i trajanja radnje

- Prilog *mou* (もう) (već)

10. Veznici između rečenica

Veznici kojima se postiže kontinuiranost u prepričavanju događaja, kao što su, na primer: *sonoatoni* (その後に)*, keredomo* (けれども) i sl.

11. Rečenica

a) Red reči u složenoj rečenici, kao i povezanost rečenica u kraćem tekstu (zadržavanje iste teme i sl.)

b) Izrazi i rečenične konstrukcije kojima se izražava:

- Pitanje i odgovor sa ***zašto*** (どうして) - *zato* (から). Uzročno-posledične rečenice

- Pitanje tipa *koliko je potrebno za (nešto)*? (どのぐらい かかりますか。)

- Deziderativ: *~tai* (～たい)

- Imperativ: *~te kudasai* (～て ください)

- Namera: (masu-oblik glagola) *ni ikimasu* (～に いきます)

- Obaveza (normativ): *~nakereba narimasen/nakereba ikemasen* (～なければ なりません／なければ いけません)

- Traženje i dobijanje dozvole: *~temo iidesuka? - ~temo iidesu* (～ても いいですか。－～ても いいです。)

- Odnosne rečenice

- Neupravnu govor, direktni: *~to iimasu* (～と いいます)

- Neupravni govor, indirektni (prenošenje informacije iz druge ruke): *~soudesu* (～そうです)

- Frekventativ: ~*tari* (～たり)

- Prohibitiv: ~*teva ikemasen* (～ては いけません)

- Mišljenje i osećanja: ~ *to omoimasu* (～と おもいます)

- Poređenje, izražavanje sličnosti: ~*no joudesu* (～の ようです)

- Saopštavanje pretpostavke: ~*kamoširemasen, dešou* (～かもしれません)

- Traženje i davanje saveta ili uputstva

12. Civilizacija

- Odlike savremenog Japana

- Nužna kulturološka znanja neophodna za učtivu konverzaciju

- Napomene o istoriji Japana

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

S obzirom na to da je japanski jezik verovatno vrlo različit od svih evropskih jezika sa kojima su se učenici do tada susreli, pored opštih napomena koje važe za sve jezike neophodno je potcrtati još neke, uslovljene specifičnošću japanskog jezika i njegovom udaljenošću od srpskog.

Iz tog razloga je potrebno uvoditi sve jezičke jedinice vrlo postepeno i s obzirom na godište i interesovanje učenika. Poseban akcenat treba staviti na oslobađanje učenika od straha da govore, kao i od utiska da je japanski jezik nemoguće savladati. Zbog složenosti japanskog pisma, treba ne samo obrađivati slova na času, već i insistirati na tome da učenici učestvuju u procesu traženja metodoloških rešenja koja će im omogućiti lakše pamćenje, odnosno treba im omogućiti da nauče *kako da samostalno uče* kanđije. Takođe je u toku nastave potrebno nenametljivo upoznavati učenike sa osobenostima japanske kulture i civilizacije.

Smatramo da na obe godine učenja akcenat rada na času treba da bude na razvijanju konverzacijskih sposobnosti i opismenjavanju. U tu svrhu mogu se koristiti različiti izvori, audio, video ili pisani materijali.

Prilikom obrade nove nastavne jedinice preporučujemo sledeći postupak:

- Stvaranje atmosfere zainteresovanosti kod učenika uz pomoć nagoveštaja teme (video ili audio-snimak) ili pitanja na početku časa.

- Pravila pisanja slova jasno pokazati, ali stimulisati učenike da razvijaju sopstvene metode asocijacija i pamćenja. Po potrebi tome posvetiti deo časa.

- Kod učenja kanđija, ukazivati na vezu sastavnih delova što samog znaka, što znakova međusobno pri dobijanju reči.

- Stimulisati razumevanje ali ne i objašnjavati novo gradivo, naročito ono vezano za gramatičke jedinice. Pustiti da učenici sami dođu do zaključka, pa tek na kraju u vidu rezimea dati, ako je potrebno, i definiciju ili uputiti na udžbenik *Korak po korak*.

- Stimulisati učenike da na času izgovaraju što više rečenica sličnog tipa, i u grupama između sebe i u razgovoru sa nastavnikom.

- Koristiti se objašnjenjima vezanim za kulturne specifičnosti kao predahom između različitih tipova vežbanja.

- Na kraju časa i/ili na kraju obrađene jedinice skrenuti pažnju učenicima na njihovo postignuće (npr. *Sad mogu da* ~), jer je to bitno zarad sticanja sposobnosti jasnog formiranja sopstvenih ciljeva u daljem procesu učenja stranog jezika.

Ukoliko je to moguće, nastavu japanskog jezika povremeno treba organizovati van učionice (gledanje filmova, poseta festivalu posvećenom Japanu i sl.).

Poželjno bi bilo i organizovati različite oblike vannastavnih aktivnosti kako bi učenici bili snažnije motivisani da uče japanski jezik (npr. dramsku sekciju, hor, prevodilačku sekciju, razne oblike takmičenja) ili, ako u školi postoji mogućnost za to, Dan *Japana* kada bi učenici mogli da predstave stečena znanja i veštine.

Preporučeni udžbenici:

Udžbenički komplet za japanski jezik ***Korak po korak*** (za prvu godinu)

Kanđi (za prvu i drugu godinu)

Udžbenički komplet za japanski jezik ***Min‘na-no-nihongo*** (『みんなの日本語』) prvi deo (za drugu godinu) - do izlaska prikladnog udžbenika na srpskom jeziku

Udžbenički komplet za japanski jezik ***Marugoto*** (『まるごと』)

RAČUNARSTVO I INFORMATIKA

II razred****
oba tipa gimnazije

(Prestalo da važi)

III razred*****
oba tipa gimnazije

(Prestalo da važi)

IV razred
oba tipa gimnazije

(1 čas nedeljno + 30 časova vežbi, 32 + 30 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

I. Baze podataka

1. Osnovi baza podataka

Pojam baze podataka (BP). Sistemi za upravljanje bazama podataka podataka (DBMS - *database management system*, primeri primene DMBS-a). Razlika između podatka i informacije Informacioni sistemi. Veza BP i informacionih sistema. Modeli BP. Relacione BP. Osnovni pojmovi relacionih BP (kolona, tabela, vrsta). Razlika matematičkog pojma relacije i relacije relacione baze podataka. Pojam ključa BP. Šema relacione BP.

2. Kreiranje baza podataka u konkretnom okruženju

Upoznavanje konkretnog sistema za upravljanje BP. Korišćenje unapred kreiranih BP. Planiranje jednostavnih BP. Korišćenje šablona za kreiranje jednostavnih BP.

3. Rad s tabelama

Kreiranje tabela (sa i bez čarobnjaka). Izbor tipa podataka. Postavljanje primarnog ključa. Unošenje podataka u tabelu. Izmena (uređenje) polja i slogova u relaciji. Formatiranje podataka u tabeli.

4. Veza između tabela

Pojam veze. Kreiranje veze između tabela. Opis referencijalnog integriteta. Izmene veze između tabela.

5. Forme (obrasci)

Kreiranje formi (obrazaca) sa i bez čarobnjaka. Unos podataka pomoću formi (obrazaca). Dodavanje specijalnih kontrola formi (list-boksovi, kombo-boksovi, komandna dugmad i dr.). Kreiranje multitabelarnih formi.

6. Pretraživanje i sortiranje

Traženje informacija u tabeli. Sortiranje, filtriranje i indeksiranje.

7. Upiti

Osnove SQL komandi (definicione SQL komande, kontrolne SQL komande, manipulacione SQL komande). Kreiranje upita (sa i bez čarobnjaka). Pregled rezultata upita. Kreiranje multitabelarnih upita.

8. Izveštaji

Kreiranje izveštaja (sa i bez čarobnjaka). Pregled izveštaja. Postavljanje kontrola i izračunavanja u izveštajima. Kreiranje multitabelarnih izveštaja.

9. Vizuelizacija podataka iz baze

Komponente za povezivanje *Windows*-aplikacije sa bazom podataka.

Vizuelne komponente za prikazivanje i modifikaciju podataka baze.

Komponenta za navigaciju.

II. Lokalne računarske mreže

- Pojam i prednost umrežavanja

- Lokalne mreže, formiranje i struktura

- Povezivanje čvorova mreže

- IP šema adresiranja

- Ruteri i rutiranje

- Organizacija domena i domenskih imena

- Sistem domenskih imena DNS *(Domain Name System)*

- Deljenje resursa lokalne mreže

- Navigacija kroz lokalnu mrežu

- Administriranje kućne lokalne mreže

- Funkcionisanje Interneta i osnovni Internet protokoli

- Karakteristike osnovnih tehnologija pristupa Internetu

- Internet-provajderi i njihove mreže

- Povezivanje lokalne mreže sa globalnom mrežom (Internetom)

III. Veb tehnologije

- Uvod (Funkcije Internet-a, veb portali, Elektronsko poslovanje).

- Pojam Veb

- Podela veb sadržaja na statički i dinamički veb

- Klijentske i serverske tehnologije

- Teorija veb dizajna

IV. Dizajn statičkih veb strana (Uvod u HTML i CSS)

- Osnove HTML-a

- Osnovni tagovi HTML-a

- HTML kontrole

- Stilovi u HTML-u (kaskadni stilovi - CSS)

- Metode izrade HTML dokumenata i kaskadnih stilova

- Prezentacija maturskog rada kao statičke internet prezentacije.

V. Rad sa gotovim veb dizajn rešenjima (CMS - *Content Management System*)

- Šta je CMS

- Osobine CMS-a

- Najčešće korišćeni CMS portali *(Joomla, WordPress)*

- Prezentacija maturskog rada korišćenjem nekog CMS portala.

NAČINI OSTVARIVANJA PROGRAMA

IV razred

Sadržaj programa predmeta Računarstvo i informatika za četvrti razred svih tipova gimnazije je koncipiran tako da akcenat bude na praktičnoj primeni računara. I pored toga što je u programu izdvojeno pet celina, mogu se uočiti dve glavne oblasti zastupljene u programu - to su baze podataka i izrada veb prezentacija. Reč je o vrlo aktuelnim oblastima računarstva, čije poznavanje je potrebno za uspešno snalaženje i komunikaciju u savremenom svetu.

Pri sastavljanju programa i redosledu tematskih celina vodilo se računa o obezbeđivanju postupnosti u ostvarivanju sadržaja, kao i o psihofizičkim mogućnostima učenika ovog uzrasta.

Ostvarivanje programa računarstva i informatike postiže se dobrom organizacijom nastavnog procesa, što praktično znači:

- racionalno korišćenje raspoloživog fonda časova;

- dobru organizaciju praktičnih vežbi na računaru;

Racionalno korišćenje časova podrazumeva dobar raspored rada. Prilikom njegove izrade voditi računa da svako polugodište ima zaokružene tematske celine.

U pogledu organizacije rada, značajno je obratiti pažnju na sledeće elemente:

- teorijska nastava se izvodi sa celim odeljenjem i, po potrebi, nastavnik praktično demonstrira upotrebu računara. Na časovima teorijske nastave učenicima treba objasniti osnovne naredbe i komande i uputiti ih kako da povezuju i primenjuju prethodno usvojena znanja i stalno podsticati učenike da povezuju poznato sa nepoznatim. Prema potrebi, u toku izvođenja ove nastave, nastavnik može koristiti računar (video-projektor) za demonstraciju mogućnosti korišćenog softvera;

- uvežbavanje i praktičan rad izvode se u računarskoj laboratoriji, pod kontrolom nastavnika. Učenici izvode vežbe samostalno, pošto od nastavnika dobiju potrebna uputstva o načinu rada, postupcima i fazama izrade. Tokom realizacije vežbe nastavnik je dužan da pruži sva neophodna dodatna objašnjenja kao i potrebnu pomoć svakom učeniku posebno. Svaka vežba mora imati tačno utvrđen cilj i zadatak koji se saopštava učenicima; Prilikom izvođenja ove nastave učenike jednog odeljenja treba podeliti u dve približno jednake grupe tako da svaki učenik ima mogućnost da radi na računaru. Za vreme izvođenja praktične nastave, učenici bi uvežbavali korišćenje raspoloživih softverskih alata za rad sa bazama podataka, odnosno za pravljenje veb prezentacija. U isto vreme, vežbali bi zadatke koje su dobili na teorijskim časovima ili, neposredno, za vreme praktične nastave. Pored toga poželjno je da svaki učenik uradi po jedan projekat iz dve glavne oblasti zastupljene u programu. U okviru prvog projekta učenici bi trebalo da kreiraju baze podataka koje se odnose na problematiku iz svakodnevnog života (telefonski imenik, katalog knjiga, računarski herbarijum i dr.). Drugi projekat bi se odnosio na neku prezentaciju. Učenik može da napravi ličnu prezentaciju na internetu ili prezentaciju svog maturskog rada. Naravno, mogu se praviti i razne druge prezentacije, ali izradu prezentacije iz drugih oblasti treba da odobri predmetni nastavnik. Projekti se, po pravilu, rade u školskoj laboratoriji za vreme praktičnih vežbi ili van redovnih časova. Za uvežbavanje gradiva učenici dobijaju domaće zadatke, koje rade kod kuće (ako imaju mogućnosti). Učenicima, koji nemaju računare kod kuće, treba omogućiti izradu domaćih zadataka u školi.

U toku ostvarivanja programa, neophodno je da nastavnik koristi Opšte didaktičko-metodičko uputstvo za ostvarivanje programa u srednjim školama, koje je sastavni deo planova i programa.

Pri realizaciji programa dati prednost projektnoj, problemskoj i aktivnoj nastavi, kooperativnom učenju, izgradnji znanja i razvoju kritičkog mišljenja. Podsticati timski rad i saradnju naročito u oblastima gde nastavnik proceni da su prisutne velike razlike u predznanju kod pojedinih učenika.

Pored svake od pet tematskih celina naveden je okvirni fond časova (kod prve celine, koja je najobimnija, naveden je okvirni fond časova i kod svake potceline).

U programu nije napravljena striktna podela između časova teorijske nastave i vežbi. Međutim, približno isti fond časova (u toku školske godine) je posvećen kako teorijskoj nastavi tako i vežbama. U zavisnosti od raspoloživih resursa škole, prepušta se nastavnicima predmeta da organizuju izvođenje nastave u učionici, odnosno, laboratoriji. To praktično znači da pojedine nastavne jedinice (koje zahtevaju intenzivan praktični rad) mogu da se u potpunosti ostvaruju u laboratoriji, dok neke druge (teorijski orijentisane) mogu u celosti da se ostvaruju u učionici.

Baze podataka

Pri realizaciji tematske celine **Baze podataka** izdvojeno je devet potcelina. Prva je nazvana **Osnovi baza podataka** i ona je, pretežno, teorijskog karaktera. Ovde učenici treba da se upoznaju sa pojmom informacionog sistema i bitnim pojmovima vezanim za baze podataka (BP). Uspešno savladavanje ove potceline je veoma važno za razumevanje koncepta BP. Ovde posebnu pažnju treba pokloniti modelima podataka, a detaljno se zadržati na relacionim BP. Objasniti pojmove kao što su: osnovni pojmovi relacionih BP (kolona, tabela, vrsta) kao i pojmove šema, podšema, primarni ključ, strani ključ itd. U ovoj podcelini objasniti da profesionalne baze podataka kreiraju dizajneri baza podataka, da unos, održavanje i dobijanje podataka obavljaju korisnici. Objasniti ulogu administratora baze.

Druga potcelina je nazvana **Kreiranje baza podataka u konkretnom okruženju**. Ovo je praktično orijentisana potcelina. Ovde učenici treba da se upoznaju sa nekim konkretnim sistemom za upravljanje bazama podataka (SUBP) kao što su: ACCESS, MySQL, SQL i dr. U okviru toga pogodno je da se upoznaju sa korišćenjem nekih BP koje su unapred formirane. U okviru ove nastavne teme treba uraditi osnovne zadatke: kako pokrenuti, ugasiti aplikaciju za rad sa bazama podataka; otvoriti, zatvoriti bazu; napraviti novu bazu i snimiti je na zadatu lokaciju; prikazati, ukloniti ugrađene palete sa alatkama; minimizovati, prikazati traku sa alatkama (ribbon); upotrebiti ugrađenu pomoć.

Treća podcelina nazvana je **Rad s tabelama**. U okviru ove podceline treba objasniti pojam tabele i njenog značaja za relacione BP. Posebno se treba zadržati na razlici između strukture tabele (šeme) i podataka u tabeli. Koristeći konkretan SUBP učenici treba da kreiraju nekoliko tabela i, po mogućnosti, da formatiraju podatke u njima. U radu sa zapisima dodati, izbrisati zapis. Dodati, izmeniti, obrisati podatke u zapisu. Napraviti tabelu i precizirati polja sa odgovarajućim tipovima podataka: tekst, broj, datum/vreme, da/ne. Podesiti svojstva polja: veličina, format broja, format datuma/vremena, podrazumevana vrednost. Napraviti pravilo za proveru unetog broja, datuma/vremena, valute. Razumeti posledice promene tipa podataka, svojstava polja u tabeli. Postaviti polje za primarni ključ. Indeksirati polje (sa ili bez omogućenih duplikata). Dodati polje u postojeću relaciju. Promeniti širinu kolone.

Za povezivanje dve ili više tabela bitan je pojam veza. Četvrta potcelina, nazvana **Veza između tabela** odnosi se na ovu problematiku. Ovde treba objasniti veze tipa: jedan prema jedan, jedan prema više i dr. Takođe, treba objasniti da se ne mogu ažurirati podaci u jednoj tabeli ako se time narušava odnos između te i drugih tabela (referencijani integritet).

Potcelina nazvana **Forme (obrasci)** odnosi se na pregledan unos i prikaz podataka po slogovima. Forme se mogu formirati na razne načine, a relativno jednostavan način je da se za te svrhe koristi čarobnjak (ako SUBP to omogućava). Međutim, ako se forme kreiraju bez pomoći čarobnjaka, za to je potrebna i određena programerska (dizajnerska) veština, kao i poznavanje nekih komponenti karakterističnih za vizuelne aplikacije. Ovde je poželjno upoznati učenike sa načinom korišćenja nekih komponenti, ali bez zalaženja u detaljna razmatranja. U

okviru ove teme treba: objasniti da se obrazac koristi za prikazivanje i održavanje zapisa; napraviti i imenovati obrazac; ubaciti nov zapis koristeći obrazac; izbrisati zapis koristeći obrazac; dodati, izmeniti, obrisati podatak koristeći obrazac; dodati, izmeniti tekst u zaglavlju ili podnožju obrasca.

Šesta potcelina je nazvana **Pretraživanje i sortiranje** i ona se, uglavnom, odnosi na rad sa jednom tabelama. Većina SUBP pruža razne mogućnosti za sortiranje i uređenje podataka. Na konkretnim primerima treba pokazati kako se vrši indeksiranje kolona za brže nalaženje podataka. U okviru ove nastavne teme treba uraditi osnovne zadatke: otvoriti, zatvoriti tabelu, upit, obrazac, izveštaj. Promeniti načine prikaza tabele, upita, obrasca, izveštaja. Izbrisati tabelu, upit, obrazac, izveštaj. Kretati se kroz zapise u tabeli, upitu, obrascu. Sortirati zapise u tabeli, upitu, obrascu u rastućem ili opadajućem, brojčanom ili abecednom redosledu.

Za svaku BP veoma je bitna mogućnost uspešnog nalaženja željenih podataka. Podaci se pronalaze postavljanjem upita.

U sedmoj potcelini nazvanoj **Upiti** treba objasniti pojam upita i način kreiranja upita. Kod pojedinih SUBP upiti se jednostavno mogu kreirati korišćenjem čarobnjaka. I ako postoji ova mogućnost, treba se zadržati na kreiranju upita bez korišćenja čarobnjaka. Ovde treba objasniti šta su osnovne SQL komande (SELECT, INSERT, UPDATE, DELETE, WHERE, ORDER BY, GROUP BY..HAVING, UNION, JOIN i TRANSFORM..PIVOT). i kako se formiraju upiti pomoću SQL -a. Uraditi kroz vežbanja osnovne operacije : pronaći zadatu reč, broj, datum u polju koristeći komandu za pretragu, primeniti filter na tabelu, obrazac. Ukloniti primenjen filter iz tabele, obrasca. Objasniti da se upit koristi za dobijanje i analizu podataka. Napraviti upit nad jednom tabelom koristeći određene kriterijume. Napraviti upit nad dve tabele koristeći određene kriterijume. Dodati kriterijume u upit koristeći jedan ili više sledećih operatora: =, <>, <, <=, >, >=. Dodati kriterijume u upit koristeći jedan ili više logičkih operatora: AND, OR, NOT. Upotrebiti džoker znake u upitu: * ili %,? ili _. Objasniti kako se upit pokreće i menja: dodati, ukloniti, premestiti, sakriti, prikazati polja.

U tematskoj celini **Izveštaji**, treba objasniti šta je izveštaj i na konkretnim primerima pokazati kako se formiraju izveštaji. Jednostavnije je kreiranje izveštaja pomoću čarobnjaka (ako SUBP to omogućava), ali ovde treba pokazati kako se mogu formirati izveštaji iz više relacija korišćenjem upita. Izgled izveštaja je dosta važan pa određenu pažnju treba pokloniti i formatiranju podataka u izveštaju. U okviru ove teme treba: objasniti upotrebu izveštaja za štampanje odabranih informacija iz relacije ili upita; napraviti izveštaj baziran na tabeli ili upitu; promeniti raspored polja za podatke i zaglavlja u izgledu izveštaja; predstaviti određena polja u grupnom izveštaju koristeći zbir, minimum, maksimum, prosek, broj, na odgovarajućim tačkama; dodati, izmeniti tekst u zaglavlju, podnožju izveštaja; izvesti (export) tabelu, rezultat upita u tabelarni dokument (.xls), tekst (.txt,.csv), XML format na zadatu lokaciju; kod štampanja promeniti orijentaciju tabele, obrasca, rezultata upita, izveštaja; Promeniti veličinu papira; Odštampati stranu, izabran(e) zapis(e), celu tabelu; Odštampati sve zapise u obliku obrasca; Odštampati rezultat upita; Odštampati stranu (strane) izveštaja, ceo izveštaj.

Poslednja potcelina (u okviru BP) je **Vizuelizacija podataka iz baze**, u okviru koje treba pokazati kako se uspostavlja veza sa bazom u integrisanom okruženju programskog jezika koji su učenici upoznali u trećem razredu. Za prikazivanje i modifikaciju podataka baze koristiti relaciju. Za ilustraciju može se koristiti demonstraciona baza iz sastava sistema za upravljanje bazom podataka.

Lokalne računarske mreže

Tematska celina **Lokalne računarske mreže** je uvedena u program za četvrtu godinu, kao logičan sled teme **Uvod u mrežne informacione tehnologije**, koja se obrađuje na prvoj godini a kao uvod u Veb tehnologije. Pri realizaciji ove tematske celine potrebno je da se učenici podsete principa umrežavanja i korišćenja Interneta kao globalne mreže. Potrebno je da učenici budu dalje upoznati sa: pojmom lokalne mreže i njenom strukturom; uređajima koji se koriste za umrežavanje korišćenjem resursa lokalne mreže; razlikom između računara - servera i računara - klijenata; ulogom rutera i pojmom rutiranja; održavanjem i administriranjem kućne lokalne mreže; principima funkcionisanja Interneta i osnovnim tehnologijama pristupanja Internetu; ulogom Internet - provajdera; Internet protokolima; razlikom između lokalne i globalne mreže; sistemom domenskih imena (DNS - Domain Name System); povezivanjem lokalne mreže sa Internetom.

Preporuke za realizaciju:

- u skladu sa resursima, učenicima treba u najvećoj meri praktično približiti sve mogućnosti umrežavanja, od umrežavanja dva računara do postavljanja male lokalne mreže(ili koristiti već postojeću školsku mrežu) i njenog povezivanja, odgovarajućom internet konekcijom, sa globalnom mrežom.

- podstaći učenike da, kroz diskusiju, povežu stečena znanja o Internetu kao globalnoj mreži iz obrađenih modula na ranijim godinama sa novim saznanjima o umrežavanju i lokalnim računarskim mrežama.

Veb tehnologije

Pri realizaciji tematske celine **Veb tehnologije** potrebno je da učenici: razumeju sve funkcije Interneta, od početne ideje globalnog umrežavanja, pronalaženja i davanja informacija, preko veb portala kao objedinjenih servisa i aplikacija, do korišćenja Interneta za Elektronsko poslovanje; da razumeju pojam Veb-a(WWW); razumeju podelu na statički i dinamički veb; razumeju podelu na klijentske i serverske tehnologije; se upoznaju sa teorijom veb dizajna (šta je veb dizajn, aspekti veb dizajna, tehnologije veb dizajna, razvoj veb sajta). Pri svemu ovome neophodno je permanentno raditi na razvijanju svesti o važnosti poštovanja pravnih i etičkih normi pri korišćenju Interneta, kritičkom prihvatanju informacija sa veba, poštovanju autorskih prava pri korišćenju informacija sa veba, poštovanju prava privatnosti.

Preporuke za realizaciju:

- učenicima treba objasniti razliku između statičke veb strane, dinamičke veb strane koja ima forme za spregu sa nekom bazom podataka i veb portala(dati primer za portal za elektronsko poslovanje i primer veb portala koji se koristi u zabavne svrhe); podeliti učenike u timove radi lakšeg i bržeg pronalaženja ovih primera u skladu sa interesovanjima učenika;

- kod podele na statički i dinamički veb podstaći učenike da sami pronađu primere pretraživanjem na Internet-u i da uoče prednosti i mane oba pristupa;

- pomenuti, bez ulaženja u detaljniji opis programskih jezika, najčešće klijentske tehnologije (Java Script, VBScript, Dynamic HTML);

- pomenuti, bez ulaženja u detaljniji opis programskih jezika, najčešće serverske tehnologije (Active Server Pages, ColdFusion, PHP);

Dizajn statičkih veb strana

Pri realizaciji tematske celine **Dizajn statičkih veb strana** učenik treba da stekne znanja i veštine bitne za uspešno korišćenje osnovnih mogućnosti najjednostavnijeg alata za veb dizajn HTML, koji predstavlja standard za veb dokumente. Učenik bi trebalo da nauči: osnove HTML-a; strukturu - osnovne tagove(<HTML>, </HTML> - zagrade HTML - teksta; <HEAD>, </HEAD> - zagrade zagljavlja, sadrži meta - definicije HTML - dokumenta; <TITLE>, </TITLE> - zagrade za naziv HTML - dokumenta i <BODY>, </BODY> - zagrade teksta obeleženog dokumenta); pisanje programa u najjednostavnijem tekst editoru; liste(numerisane i nenumerisane liste); formatiranje teksta u okviru HTML-a; tag za boje pozadine, objekta i slika; pravljenje linkova; rad sa slikom u okviru HTML-a; rad sa tabelama; rad sa frejmovima; forme i elemente forme(upiti nad bazama podataka); rad sa CSS-om(stilovi); umetanje stilova direktno u HTML fajl; korišćenje stilova u zasebnom css fajlu, koji se poziva iz HEAD tag-a.

Preporuke za realizaciju:

- pri realizaciji ove tematske celine raditi sa najjednostavnijim editorom (*Dreamweaver, Frontpage*), podstaći učenike da primene stečena znanja iz rada sa programima za obradu teksta i programima za obradu slika i tako pripreme sadržaj za kreiranje sopstvene veb strane;

- podstaći učenike da svoje teme za maturski rad obrade korišćenjem HTML-a i prezentiraju ga u obliku veb strane, pri biranju sadržaja insistirati na kritičkom pristupu informacijama i i negovanju estetike.

Rad sa gotovim veb dizajn rešenjima (CMS - *Content Management System*)

Pri realizaciji tematske celine **Rad sa gotovim veb dizajn rešenjima** potrebno je učenike upoznati sa: gotovim veb rešenjima koji se besplatno mogu naći na internetu, preuzeti i koristiti u lične i komercijalne svrhe, a objedinjeni su pod nazivom CMS; osnovnim odlikama i prednostima CMS portala (Podaci se mogu unositi ili pregledati sa bilo kojeg mesta na svetu, u geografskom smislu, samo uz pristup Internet-u; sadržaj stranice može da menja bilo koja osoba kojoj su od strane vlasnika data administratorska prava pristupa na portal; podaci su odvojeni od izgleda veb stranice, tako da je vlasnicima portala administratorski panel za unos podataka uvek isti, a prikaz tih podataka posetiocima zavisi od šablona *(template)*; odvajanje podataka od dizajna omogućava da se lako promeni izgled veb strane bez potreba ponovnog kopiranja ili unošenja podataka u stranicu, administracija se obavlja preko veoma jednostavnog grafičkog interfejsa; možete dati pravo nekim osobama da unose tekstove, ali oni neće biti objavljeni dok ih nadležna osoba ne odobri; za unos informacija koristi se tekstualni editor sličan WordPad / MS Word programu; moguć *upload* media fajlova (slike, dokumenti) na server, te njihovo jednostavno publikovanje i uređivanje); najčešće korišćenim CMS portalima (navesti Joomla, WordPress portale i primere njihovog korišćenja); postupkom *download*-a potrebnih šablona i njihovom instalacijom na računaru.

Preporuke za realizaciju:

- podstaći učenike da, radeći u timovima, već obrađene maturske radove u vidu najjednostavnijih HTML strana sada obrade u nekom šablonu izabranog CMS-a.

KOŠARKA

SADRŽAJI PROGRAMA

Druga godina učenja

(3 časa nedeljno, 105 časova godišnje)**

Odbrana (30 časova)

Stavovi i kretanja. Odbrana igrača sa loptom. Odbrana igrača bez lopte. Odbrambene aktivnosti.

Napad (75 časova)

Kontrola i dodavanja. Dribling. Fintiranje. Prodori. Šutiranje. Demarkiranje. Individualna taktika. Saradnja dva igrača u napadu. Napadačke aktivnosti. Kontranapadi. Pozicioni napadi.

Treća godina učenja

(3 časa nedeljno, 108 časova godišnje)**

Odbrana (56 časova)

Odbrambena kretanja. Odbrana na igraču sa loptom. Odbrana na igraču bez lopte. Grupna odbrana. Kolektivna odbrana. Odbrana od kontranapada.

Napad (52 časa)

Dodavanje. Dribling. Prodor. Demarkiranje. Šutiranje. Saradnja dva igrača u napadu. Kontranapad.

Četvrta godina učenja

(3 časa nedeljno, 96 časova godišnje)**

Odbrana (41 čas)

Odbrambena kretanja. Odbrana na igraču sa loptom i bez lopte. Grupna odbrana. Kolektivna odbrana. Odbrana od kontranapada.

Napad (55 časova)

Pivotiranje. Fintiranje. Šutiranje. Demarkiranje. Individualna taktika. Saradnja dva igrača u napadu. Kontranapad. Košarkaška igra.

NAČIN ZA OSTVARIVANJE PROGRAMA
(UPUTSTVO)

Na svim časovima nastave učenici treba da stiču opšte košarkaško vaspitanje i obrazovanje, a kroz svakodnevnu intenzivnu trenažnu aktivnost - specifično košarkaško takmičarsko znanje i umeće.

Kroz svakodnevni sportsko-trenažni rad u školi (ili klubovima) specifičnim programskim sadržajima treba stimulisati:

- razvijanje osnovnih elemenata energetsko-motoričke pripreme karakteristične za ovaj uzrast kao i drugih elemenata motorne umešnosti;

- preventivno-kompenzacijski rad u smislu sprečavanja i otklanjanja potencijalnih telesnih deformaliteta;

- osposobljavanje učenika za samostalni i individualni rad;

- kroz sportsko-tehničko obrazovanje staviti poseban akcenat na učenje i usavršavanje osnova tehnike, individualne, grupne i ekipne taktike u napadu i odbrani.

Za praćenje sportsko-tehničkih dostignuća treba da posluže minimalni obrazovni zahtevi na osnovu kojih, nakon provere motornog znanja, treba vrednovati postignuti rezultat.

Rezultati provera treba da posluže trenerima i sportskim pedagozima kao osnova za programiranje rada u narednom periodu, posebno za individualni pristup i određivanje zadataka za svakog ili grupu učenika.

Vrednovanje rezultata rada učenika treba da se vrši na osnovu:

- fizičke sposobnosti učenika;

- sportsko-tehničkih dostignuća.

Pri ocenjivanju fizičkih sposobnosti učenika treba uzeti u obzir pojedinačni nivo fizičkih sposobnosti ostvaren u toku školske godine, a prema individualnim mogućnostima.

U ostvarivanju celokupne programske aktivnosti i sadržaja preporučuje se angažovanje najistaknutijih košarkaških stručnjaka (različitih profila) i trenera - specijalista za rad sa mlađim košarkašima.

OSNOVE SPORTSKOG NOVINARSTVA

Cilj i zadaci:

Cilj nastave predmeta Osnove sportskog novinarstva je da učenici savladaju osnovne elemente komunikacije sporta sa okruženjem, kako u sociološkom, tako i u društvenom i ekonomskom smislu.

Zadaci nastave predmeta Osnove sportskog novinarstva su da se:

- učenici upoznaju sa najvažnijim odnosima između sportskih organizacija, sportskih asocijacija i federacija sa jedne, kao i medija sa druge strane;

- učenicima približi način korelacije sporta i medija;

- učenici upoznaju sa specifičnostima odnosa sporta i različitih medija (štampa, radio, televizija, internet i sredstva komunikacije poslednje generacije);

- učenici upoznaju sa osnovnim procesima koji utiču na porast značaja medija u procesu razvoja i komercijalizacije svetskog sporta;

- učenicima približe oblici novinarskog izražavanja koji su karakteristični u medijskom pokrivanju sporta;

- učenicima predstavi profil sportskog novinara, kao i organizacija redakcije u kojoj on izvršava postavljene zadatke.

SADRŽAJI PROGRAMA

(1 čas nedeljno, 36 godišnje)**

Sport i sredstva masovne komunikacije (3)

Definisanje termina. Karakteristike sredstava masovne komunikacije. Vrste sredstava masovne komunikacije. Načini uticaja sredstava masovne komunikacije na sport. Vertikalne integracije u sportu. Vrste vertikalnih integracija u sportu. Budućnost odnosa sporta i sredstava masovne komunikacije.

Razvoj sportskog novinarstva (4)

Istorija novinarstva i sredstava masovne komunikacije. Etape u razvoju novinarstva. Definicija sportskog novinarstva. Faktori razvoja sportskog novinarstva. Sportsko novinarstvo u našoj zemlji. Edukacija novinara. Profesionalne organizacije sportskih novinara.

Tipologija medija u sportu (4)

Proces komunikacije u industriji sporta. Elementi procesa komunikacije. Vrste komunikacionih kanala u sportu.

Sport i štampa (5)

Definicija štampe. Kriterijumi podele štampe. Sport u štampanim medijima. Sport u dnevnim novinama. Sport u periodičnoj štampi. Specijalizovana sportska štampa. Listovi sportskih društava. Sportska fotografija.

Sport i radio (3)

Radio kao sredstvo masovne komunikacije. Prednosti radija kao sredstva masovne komunikacije. Nedostaci radija kao sredstva masovne komunikacije. Ograničenja radija kao sredstva masovne komunikacije. Prednosti kablovskog radija. Sport na radiju. Direktni radio prenosi. Ekskluzivna prava prenosa sportskih događaja. Sport na radiju kod nas.

Sport i televizija (5)

Uticaj televizije na razvoj svetskog sporta. Uticaj televizije na komercijalizaciju sporta. Specifičnosti sporta kao dela televizijskog programa. Ekskluzivna prava prenosa sportskih događaja. Sportski program na televiziji. Vrste sportskog programa na televiziji. Sport - televizija - globalizacija. Satelitska televizija. Oblici saradnje sporta i televizije. Sportska kablovska televizijska mreža - ESPN. Razlike sportskog televizijskog programa između Evrope i SAD.

Sport i internet (4)

Internet - sredstvo masovne komunikacije poslednje generacije. Istorija interneta kao medija. Prednosti interneta kao sredstva masovne komunikacije. Način korišćenja interneta od strane novinara. Odnos interneta sa drugim medijima. Sport kao jedan od internet sadržaja. Sportski sadržaj na internetu. Internet i ostala komunikaciona sredstva poslednje generacije. Fenomen sportskog klađenja na internetu.

Oblici novinarskog izražavanja (5)

Definicija novinarskih žanrova. Faktografski žanrovi. Beletrizovani žanrovi. Analitički žanrovi. Opšta pravila novinarskog izveštavanja.

Sportski novinar i sportska redakcija (3)

Profil sportskog novinara. Čelična pravila informisanja. Uloga novinara u odnosu sporta i medija. Definicija sportske redakcije. Vrste sportskih redakcija. Organizacija sportskih redakcija.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA
(UPUTSTVO)

Da bi se ostvario cilj nastave ovog predmeta, neophodno je u toku nastave sprovesti određene (unapred postavljene) obrazovne, vaspitne i praktične zadatke.

Imajući u vidu raspoloživi fond časova, neophodno je primeniti adekvatne metode i oblike rada koji će doprineti formiranju i učvršćivanju pojmova i razumevanju uzročno-posledičnih veza izraženih u odnosu sporta i medija, na osnovu kojih će se pojačati saznanje o njegovom društvenom položaju kao i značaju medija za njegovo normalno funkcionisanje. Takođe, u jednom delu učenici treba da budu upoznati i sa osnovnim novinarskim oblicima izražavanja, čime se oni direktno upoznaju sa načinima medijske prezentacije sporta. Sadržaje ovog predmeta treba povezivati sa sadržajima srpskog jezika uz primenu pogodnih nastavnih sredstava i što veću očiglednost i insistiranje na razumevanju osnove odnosa sporta i medija.

Način na koji je sport predstavljen u medijima je nemoguće razumeti bez upoznavanja sa oblicima novinarskog izražavanja. Oni učenicima treba da se predstave po opšte prihvaćenim kriterijumima i to kao: faktorgrafski, beletrizovani i analitički žanrovi. Takođe, učenici treba da

ovladaju opštim pravilima novinarskog izražavanja. Na kraju, učenicima treba da bude predstavljen profil sportskog novinara, kao i organizacija redakcije u kojoj on obavlja svoje dnevne aktivnosti.

U toku izvođenja nastave poželjno je da se obezbede kao gosti, predavači koji su poznata imena našeg sportskog novinarstva koji će učenicima na konkretnim primerima približiti lepotu ove profesije. Preporučuje se sprovođenje ovakve aktivnosti u okviru planiranog broja časova po tematskim jedinicama.

Osnovna literatura:

1. Dr Radomir Živković, *Novinarski žanrovi - štampa, radio, televizija*, Institut za novinarstvo, 1993.

2. *Savremeno novinarstvo - vest, izveštaj, intervju, reportaža, TV scenario, članak, komentar, kritika*, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu, 1998.

3. Prof. dr Sergije Lukač, *Trener - sportsko novinarstvo i PR*, Sportska akademija - Beograd, 1998.

4. Neda Todorović, *Interpretativno & istraživačko novinarstvo*, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu, 2002.

5. Cvjetin Milivojević, *Novinar vaš prijatelj*, izdanje autora, Beograd, 1999.

6. Dušan Đurić, *Novinarski leksikon*, Kompanija Novosti, Beograd, 2003.

7. Đovani Gocini, *Istorija novinarstva*, Clio, Beograd, 2001. godine

8. Martin Šingler, Sindi Viringa, *Radio*, Clio, Beograd, 2000.

9. Dejvid Mek Kvin, *Televizija*, medijski priručnik, Clio, Beograd, 2000.

10. Rolend Lorimer, *Masovne komunikacije*, Clio, Beograd, 1998.

11. Endrju Bojd, *Novinarstvo u elektronskim medijima*, Clio, Beograd, 2002.

Dopunska literatura:

1. Ellis Cashmore, *... and there was television*, Routledge, New York, 1994.

2. Garry Whannel, *Fields in vision, Television sport and cultural transformation*, Routledge, London, 1992.

3. Al Lieberman, T*he Entertainment Marketing Revolution*, Financial Times, Prentice Hall, New Jersey, 2002.

4. Miquel de Moragas Spa, Nancy K. Rivenburgh, James F. Larson, *Television in the Olympics*, John Libbey, London, 1995.

5. Bruce D. Itule/Douglas A. Anderson, *News Writing and Reporting for today's media, 5th edition*, McGraw-Hill College, Boston, 2000.

OSNOVE MARKETINGA U SPORTU

Cilj i zadaci:

Cilj nastave predmeta Osnove marketinga u sportu je da učenici savladaju osnovne elemente komunikacije sporta sa svetskom privredom, kako u sociološkom, tako i u društveno-ekonomskom smislu.

Zadaci nastave osnova marketinga u sportu su da:

- učenike uvede u osnove marketinga;

- učenike upozna sa specifičnostima marketing miksa u sportu;

- učenike upozna sa najvažnijim odnosima na sportskom tržištu;

- učenicima približi proces komercijalizacije sporta;

- učenike upozna sa fenomenom globalizacije svetskog sporta;

- učenicima približi marketing Međunarodnog olimpijskog komiteta.

SADRŽAJI PROGRAMA

(1 čas nedeljno, 32 godišnje)**

Osnovni pojmovi marketinga (5)

Pojam, funkcije i značaj marketinga. Strategija marketinga. Marketing miks. Segmentacija tržišta.

Marketing u sportu (6)

Značaj marketinga u sportu. Sistem marketiranja sporta. Efekti sportskog marketinga. Merenje efekata sportskog marketinga. Sportsko tržište i sportski marketing - ekonomski aspekt.

Značaj medija za razvoj marketinga u sportu (2)

Razvoj medija u sportu. Veza između marketinga u sportu i medija. Uticaj medija na sport. Izbor adekvatnog medijskog miksa.

Marketing miks u sportu (7)

Proizvod u sportu. Imidž kluba. Sportska marka. Elementi cene sportskog proizvoda. Pojam distribucije. Promotivne strategije u sportu. Odnos sa javnošću (Public Relation) - PR u sportu.

Sponzorstvo u sportu (5)

Definisanje sponzorstva u sportu. Vrste sponzorstva u sportu. Razlika između sponzorstva i donatorstva. Interesi sponzora svetskog sporta. Efekti sponzorstva.

Globalizacija svetskog sporta (4)

Trendovi globalizacije svetskog sporta. Marketing u sportu i proces globalizacija svetske privrede. Interesi multinacionalnih korporacija i klubova, sportskih asocijacija.

Marketing Međunarodnog olimpijskog komiteta (3)

Razvoj Međunarodnog olimpijskog komiteta. Uticaj marketinga na razvoj i stabilnost Međunarodnog olimpijskog komiteta. Struktura marketinga Međunarodnog olimpijskog komiteta.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA
(UPUTSTVO)

Da bi se ostvario cilj nastave ovog predmeta neophodno je u toku nastave sprovesti određene (unapred postavljene) obrazovne, vaspitne i praktične zadatke.

Imajući u vidu raspoloživi fond časova, neophodno je primeniti adekvatne metode i oblike rada, uz primenu pogodnih nastavnih sredstava i što veću očiglednost i insistiranje na razumevanju osnove odnosa sporta i svetske privrede.

Osnove marketinga u sportu treba da pomognu učeniku u formiranju i učvršćivanju pojmova i razumevanju uzročno-posledičnih veza izraženih u odnosu sporta i privrede, na osnovu kojih će se pojačati saznanje o njegovom društvenom položaju kao i značaju sponzorskog učešća za njegovu finansijsku stabilnost, samim tim i normalno funkcionisanje. Kroz program ovog predmeta učenici treba da se upoznaju i sa marketingom Međunarodnog olimpijskog komiteta, kao najznačajnije organizacije u hijerarhiji svetskog sporta, koji predstavlja najbolji primer aktuelnog odnosa sporta i svetske privrede.

U uvodu treba predstaviti suštinu marketinga kako bi se na lakši način objasnila njegova primena u sportu. Zato izlaganje gradiva osnova marketinga u sportu počinje osnovnim pojmovima marketinga. U ovom delu posebno su istaknute marketing strategija, segmentacija tržišta i marketing miks.

Danas, sve sportske organizacije imaju dualnost u radu koja se ogleda u:

- takmičarskom delu, čime se definiše njihova misija u društvu;

- organizacionom delu, koji obezbeđuje elemente za ispunjavanje njihove misije sa aspekta poštovanja važećih društvenih normi.

Kao veoma značajan element komunikacije, sportska organizacija definiše kanale prema široj sportskoj javnosti, kao i prema privredi koja joj, kroz sponzorska ulaganja, pomaže da zadrži dovoljno visok takmičarski i organizacioni nivo. Iz ovih razloga marketing, kao poslovna funkcija u sportskim organizacijama, dobija na značaju. Zato je u definisanju marketinga u sportu, osim

njegovog značaja u finansijskom pogledu, neophodno istaći sistem marketiranja, efekte koje on ostvaruje, načine merenja ostvarenih efekata, kao i određivanje ekonomskog aspekta funkcionisanja sportskog tržišta.

Kao značajan segment komunikacije treba objasniti značaj medija za razvoj odnosa sporta i svetske privrede. Poseban akcenat treba staviti na interese sponzora u medijskoj eksponiranosti sporta.

Objašnjenje marketing miksa predstavlja najbolji način da se adekvatno razumeju odnosi na sportskom tržištu. Pri analizi specifičnosti njegovih elemenata posebno treba obraditi odnos sa javnošću (Public Relation - PR) kao jednom od najbitnijih segmenata.

Sponzorstvo je najdominantniji vid uključivanja svetske privrede u sport i ono treba da bude obrađeno sa više aspekata. Posebno je važno obratiti pažnju na razliku između sponzorstva i donatorstva zbog koje i danas postoje određene nedoslednosti u praksi i stručnoj literaturi. Učenicima treba da bude prezentovano sponzorsko tržište u sportu, kao i interesi pojedinih njegovih članova. Efekte sponzorstva, trenutno najaktuelniji segment sportskog marketinga, je potrebno obraditi iz ugla sporta i sponzora.

Dosadašnji razvoj sporta i njegov odnos sa svetskom privredom je, najviše zahvaljujući medijima, dobio globalni karakter. Trendovi globalizacije sporta, uticaj marketinga, kao i interesi multinacionalnih kompanija sa jedne i klubova i sportskih asocijacija sa druge strane, predstavljaju osnovne poluge funkcionisanja današnjeg sportskog tržišta te ih iz tih razloga treba posebno analizirati.

Osnovna literatura:

1. Milan Tomić, *Marketing u sportu - Tržište i sportski proizvodi*, IP Astimbo, Beograd, 2001.

2. Artur Takač, *Šezdeset olimpijskih godina*, Prometej, Novi Sad, 1999.

3. Stjuart Tarner, *Sve o sponzorstvu*, Clio, Beograd, 1994.

Dodatna literatura:

1. Philip Kotler, 2000. *Marketing Management Millenium Edition*, Prentice Hall International, Inc., Upper Saddle River, USA

2. Gary Armstrong, Philip Kotler, 2000. *Marketing An Introduction, 5th Edition,* Prentice Hall International, Inc., Upper Saddle River, USA

3. Philip Kotler, Gary Armstrong, John Saunders, Veronica Wong, 1996. *Principles of Marketing*, The European Edition, Prentice Hall Europe, Glasgow, Great Britain

4. Bernard J. Mullin, Stephen Hardy, William A. Sutton, 2000. *Sport Marketing, Second Edition*, Human Kinetics Publishers, Champaign, USA

5. Brenda G. Pitts, David K. Stotlar, 1996. *Fundamentals of Sport Marketing*, Fitness Information Technology, Inc, Morgantown, USA

6. Robert K. Barney, Stephen R. Wenn, Scott G. Martyn, 2002, *Selling the Five Rings*, University of Utah Press, USA

7. Al Lieberman, 2002. *The Entertainment Marketing Revolution*, Financial Times Prentice Hall, Upper Saddle River, USA

8. Christine M. Brooks, 1994, *Sports Marketing, Competitive Business Strategies for Sports*, Prentice-Hall Inc. Englewood Cliffs, USA

9. Mark A McDonald, George R. Milne, *Cases in Sport Marketing*, 1999. Jones and Barlett Publishers Canada, Toronto, Canada

10. Matthew D. Shank, 1999. *Sports marketing - A strategic perspective*, Prentice Hall, Upper Saddle River, USA

11. Howard Schlossberg, 1997, *Sports Marketing*, Blackwell Publishers Inc, Malden, USA

12. Pico Iyer, 2000. *The Global Soul - Jet Lag*, Shopping Malls and the Search for Home, Alfred A Knopf, New York, USA

13. Phil Schaaf, 1995. *Sports Marketing - Its Not Just a Game Anymore*, Prometheus Books, Amherst, USA

14. Jerry Gorman & Kirk Calhoun, 1994. T*he Name of the Game - The Business of Sports*, John Wiley & Sons. Inc. New York, USA

15. David K. Stotlar, 1993. *Successful Sport Marketing*, Wm. C. Brown Communications, Inc. Dubuque, USA

16. David M. Carter, 1996. *Keeping Score - An inside look at sports marketing*, The Oasis Press/PSI Research, Grant Pass, USA

OPŠTE PEDAGOŠKO-DIDAKTIČKO UPUTSTVO ZA OSTVARIVANJE SADRŽAJA PROGRAMA U GIMNAZIJI

UVODNE NAPOMENE

Inovacije u programskim sadržajima nastavnih predmeta u srednjoj školi neće dovesti do suštinskih promena ukoliko se uz novu sadržinu ne obezbedi nova strategija nastave obogaćena raznovrsnim oblicima, savremenim modelima učenja, dinamičkim metodama rada, kao i primenom savremene obrazovne tehnologije (raspoloživa AB sredstva, film, televizija, kompjuteri i dr.).

Cilj opšteg pedagoško-didaktičkog uputstva jeste da nastavniku pruži informacije (značajne za programe svih predmeta) koji će mu koristiti u rešavanju didaktičko-metodičkih problema u pripremi, realizaciji i vrednovanju realizacije sadržaja nastave. No, ono nije zamena već prvi korak u detaljnijem proučavanju pedagoške literature.

U postavljanju strukture Uputstva stavljen je naglasak na dva zadatka: prvi, da se da sažet i potpun prikaz uzrasnih karakteristika učenika srednje škole do kojih bi nastavnici došli tek preko obimnijeg traganja u literaturi i drugi, da se da pregled oblika, metoda i sredstava rada koji su u primeni u različitim situacijama i fazama nastavnog procesa. Ukratko su prikazani oblici organizacije koji se često označavaju kao inovativna nastava (individualizovana, programirana, problemska nastava, učenje otkrićem). To su već od ranije poznati oblici rada koji treba u praksi škola i nastavnika, da nađu više mesta. O njima ima dosta literature koju nastavnici mogu da konsultuju u okviru pripreme za ovakav rad.

Pored toga u Uputstvu se obraćaju i nastavniku daju osnovne informacije o: učenju motornih veština što je značajno za nastavu u celini a posebno praktičnu nastavu; pripremajući za neposredni rad sa učenicima (planiranje rada, pisana priprema, timski rad) vrednovanju rada i napredovanju učenika. Takođe se ukazuje na najnužniju literaturu iz ove oblasti.

Uspešnost vaspitno-obrazovnog rada zavisi umnogome kako je već istaknuto, od strategije nastave, odnosno raznovrsnosti korišćenja nastavnih oblika, metoda, sredstava i sistema.

Zato Uputstvo treba da podstakne nastavnike na korišćenje bogatstva nastavne tehnologije za veće aktiviranje učenika u nastavnom procesu a samim tim i ostvarivanje društvenih ciljeva i zadataka vaspitanja i obrazovanja u školi usmerenog obrazovanja. Kao sastavni deo ovog uputstva treba prihvatiti i objašnjenja koja se daju uz program svakog predmeta, a u kojima se bliže određuje primena pojedinih didaktičkih zahteva datih u ovom Uputstvu.

Pri opredeljivanju za sadržaje iznete u Uputstvu pošlo se od činjenica da uloga organizatora vaspitno-obrazovnog rada suočava nastavnika sa nužnošću da svakodnevno donosi brojne i raznovrsne odluke. Iz tih odluka proizilazi ono što se obično naziva praktični ili neposredni rad sa učenicima. Uspostavljanje ravnoteže između odluke i njihovih praktičnih konsekvenci je jedno od najpouzdanijih merila nastavnikove pedagoške stručnosti. Pri donošenju svojih pedagoških odluka nastavnik nema uvek isti stepen slobode i samostalnosti u odnosu na prilično veliki broj faktora koji određuju organizaciju i strukturu njegovog rada sa učenicima. Relativno najveći stepen samostalnosti nastavnik ima u donošenju odluka na kojim zasniva **didaktičko-metodičku organizaciju neposrednog rada sa učenicima**. Iako se i u toj oblasti nastavnik suočava sa mnoštvom objektivnih ograničenja i prepreka na koje ne može da utiče svojim odlukama, tu ipak postoji izvestan prostor koji mu omogućava da izrazi svoje stručne sposobnosti, iskustvo i lične osobine.

Stručni kvalitet i opšta valjanost odluka kojim nastavnik oblikuje organizaciju neposrednog rada sa učenicima zavisi od toga u kojoj meri poznaje: (1) **programske ciljeve, zadatke i sadržaje** koje treba da realizuje, (2) **savremene didaktičko-metodičke modele** koji su primenjivi u datoj situaciji, i (3) **uzrasno-razvojna svojstva učenika** sa kojim radi. Najviši domet pedagoške stručnosti nastavnika ogleda se u sposobnosti da uspostavi funkcionalnu vezu između programskih zahteva, odabrane organizacije rada i uzrasno-razvojnih kapaciteta učenika.

Uobičajeno je da se na stručnost nastavnika gleda u prvom redu kroz prizmu poznavanja "gradiva" koje predaje. U normativnom pogledu je taj zahtev najpreciznije definisan: za svaku oblast vaspitno-obrazovnog rada propisana je vrsta i stepen stručne spreme koju nastavnik mora da poseduje. Didaktičko-metodička stručnost se uglavnom podrazumeva, tokom prakse se retko i uzgred proverava i procenjuje. Poznavanje uzrasno-razvojnih svojstava učenika je u celosti privatna stvar nastavnika, pogotovo ukoliko u toku stručnog školovanja nije došao u dodir sa pedagoškim i psihološkim disciplinama. U praksi je potrebno da se dogodi eksces velikih

razmera, u nekim sredinama i da se više puta ponovi, da bi se o tom aspektu stručnosti uopšte govorilo. Upravo to vrednosno potiskivanje didaktičkog i psihološkog aspekta u sklopu ukupne pedagoške stručnosti nastavnika, dovodi do toga da se vaspitno-obrazovni rad uveliko svodi na obradu "programskih sadržaja". Treba imati u vidu da su nastavnici, odlukama koje su donesene u društvenom i stručnom okruženju škole (npr. odluke o strukturi i obimu programa, fonda časova, broju učenika u odeljenju, udžbenicima, opremljenosti i ukupnom materijalnom položaju škole, sistemu praćenja, izveštavanja i vrednovanja rada i sl.), objektivno stavljeni u situaciji da se prvenstveno usredsređuju na to da obrade programske sadržaje i da obavežu učenike da te sadržaje "usvoje", a didaktički i psihološki kvaliteti tako organizovanog rada su u drugom planu.

Sadržaji koji u ovom uputstvu dalje slede, kako je već istaknuto, na jednom mestu daju prikaz didaktičkog i psihološkog aspekta nastave i ukazuju na neophodnost povezivanja programskih sadržaja, didaktičko-metodičke organizacije i svojstava učenika u nastavnom radu.

OSNOVNA PSIHOLOŠKO-PEDAGOŠKA PITANJA

UZRASNO-RAZVOJNE KARAKTERISTIKE UČENIKA SREDNJE ŠKOLE

U ovom poglavlju su prikazana najznačajnija uzrasno-razvojna svojstva učenika srednje škole. S obzirom da su osobine učenika objektivna okolnost od koje zavisi ostvarivanje zahteva i očekivanja koja čine ulogu nastavnika, očigledno je da su to momenti koje nastavnik mora imati u vidu pri donošenju odluka o organizaciji neposrednog rada sa učenicima. Nepoznavanje ili zanemarivanje uzrasno-razvojnih specifičnosti i potreba učenika neizbežno stvara raskorak između pedagoških namera i ishoda pedagoške prakse, između očekivanog i stvarnog angažovanja i ponašanja učenika u nastavi i ostalim oblicima rada u školi i u vezi sa školom. Ukoliko se dobro poznaju i jasno uviđaju njihove pedagoške implikacije, uzrasne i razvojne karakteristike učenika prestaju da budu "otežavajuća" okolnost praktičnog pedagoškog rada i postaju veoma moćan i značajan oslonac dinamičkog i produktivnog vaspitno-obrazovnog delovanja.

U daljem izlaganju biće reči o sledećim pitanjima:

1) u čemu se ogleda **principijelna promena u dinamici razvoja u adolescentskom periodu,**

2) kako se manifestuju problemi u nekim **osnovnim odnosima adolescenata i njihove socijalne sredine,**

3) koje je glavno obeležje **fizičkog razvoja** u periodu adolescencije,

4) šta novo donosi **intelektualni razvoj** u periodu srednje škole, i

5) koja su glavna **psihološko-socijalna obeležja** adolescentskog uzrasta.

Razmatranje svakog od navedenih pitanja ima zadatak da ukaže na značaj uzrasno-razvojnih svojstava učenika srednje škole za njihovo motivisano i uspešno angažovanje u nastavi i drugim oblicima vaspitno-obrazovnog rada.

U srednju školu učenici dolaze sa 14/15 godina, a srednjoškolsko obrazovanje završavaju sa 18/19 godina. To je uzrasni period koji se podudara sa trajanjem **srednje adolescencije**. (**Rana adolescencija** traje od 11/12 do 14/15 godine i uključuje fazu puberteta; **pozna adolescencija**, koja se često identifikuje kao rana zrelost, traje od 19/20 do 24/25 godine.)

S obzirom na znatne individualne, polne i socio-kulturne razlike u brzini razvoja i značaju koji se pridaje razvojnim promenama, u I razredu srednje škole mogu se naći učenici koji su u fazi rane adolescencije, tj. u prvim mesecima postpubertetskog perioda, dok u završnim razredima jedan broj učenika već pokazuje osobine tipične za poznu adolescenciju ili ranu zrelost. Dakle, na srednjoškolskom uzrastu ispoljavaju se sve osobine karakteristične za adolescentski razvojni period ili za doba mladosti. Individualne razlike u razvojnim potencijalima, brzini njihovog ostvarivanja i stepenu dostignute zrelosti su takođe deo objektivnih okolnosti pedagoškog rada i otuda relevantan faktor u procesu pedagoškog odlučivanja.

U osnovi razvojnih promena su procesi sazrevanja i učenja. Onaj aspekt individualnog razvoja koji je prvenstveno pod uticajem bioloških činilaca nazivamo **sazrevanjem**, a onaj na koji presudno utiču sredinski činioci nazivamo **učenjem**. Poseban, u odnosu na biološke i sredinske činioce relativno autonoman skup činilaca koji deluju i na proces sazrevanja i na proces učenja je lična **aktivnost jedinke**. Aktivnost pojedinca, naročito ona koja je izraz njegovog svesnog angažovanja, je neposredni uslov ostvarivanja razvojnih mogućnosti i osnova javljanja složenih, integrativnih razvojnih promena.

Sazrevanje i učenje su međusobno tesno povezani, te se ni jedna razvojna promena ne može isključivo ili bez ostatka pripisati samo jednom od ta dva procesa. Pod dejstvom bioloških razvojnih činilaca jedinka postepeno "dozreva" za pojedine aktivnosti (npr. za hodanje, baratanje predmetima, govor i saobraćanje, jednostavne i složene misaone operacije, sistematsko usvajanje određenih znanja i umenja, polno-reproduktivnu funkciju, profesionalno i društveno angažovanje itd.) ali svaka od tih aktivnosti kao specifično ljudski oblik ponašanja i doživljavanja, jedinka uči, usvaja i razvija pod uticajem više ili manje razrađenog sistema sredinskih podsticaja, zahteva, ograničenja i prinuda i, konačno, putem sopstvenog spontanog ili namernog angažovanja. Sredinski činioci (svojom gustinom, podsticajnim kvalitetima i snagom) i lična aktivnost (svojom širinom, raznovrsnošću i kontinuitetom) značajno deluju i u najranijim fazama individualnog razvoja, međutim, sa odmicanjem razvoja njihov relativni značaj raste, da i posle dostizanja organske zrelosti ostali glavni pokretači daljeg razvoja, svakog značajnijeg napredovanja i socijalno-psihološkog sazrevanja jedinke. Taj prelazni i za krajnje razvojne domete presudni momenat u razvojnoj dinamici dešava se upravo u periodu srednje adolescencije.

Za adolescenta se može reći da se prvenstveno razvija kao socijalni akter. To znači da u odnosima sa drugim osobama nastoji da stekne samostalnost, da od ostalih bude prihvaćen kao ravnopravni sagovornik. Iako su porodica i škola i dalje glavni okvir socijalnog života adolescenata, radijus socijalnog prostora u kojem se oni fizički a naročito simbolički kreću naglo se povećava; krug pitanja koja privlače njihovu pažnju postaje sve širi, javljaju se novi oblici neposrednog i posrednog sticanja socijalnih iskustava. Usled toga **situacije socijalnog učenja** postaju ne samo raznovrsnije i brojnije nego i znatno složenije u pogledu sadržaja koje uključuju, aktivnosti koje zahtevaju i/ili izazivaju i ishoda do koji dovode. Porodici i školi je sve teže da održe onaj stepen uvida u ponašanje, interesovanje i iskustva adolescenata koji su uglavnom imali na prethodnim uzrastima. Nužno dolazi do širenja socijalnih iskustava, do promena u odnosu adolescenta prema sredini u kojoj živi i svom položaju u toj sredini, i prema sebi kao osobi. Glavni izraz tih promena su sve češći i uporniji pokušaji da osvoje položaj

samostalnog i ravnopravnog učesnika u međuličnim, grupnim, organizacijskim i drugim vrstama socijalnih odnosa. Tako se iz opšteg saznanja o postojanju različitih socijalnih odnosa izdvaja najtipičnije adolescentsko pitanje - pitanje lične kontrole nad uspostavljanjem odvijanjem i ishodima socijalnih odnosa u koje je uključen. Adolescent postepeno uviđa - i na praktičnoj i na pojmovnoj ravni - da samostalnost u socijalnim odnosima, pored fizičke zrelosti, podrazumeva i samostalnost u mišljenju i suđenju, emocionalnu stabilnost, poznavanje tehnika socijalnog opštenja u različitim situacijama i odgovornost za sopstvene postupke i njihove posledice.

Društveni uslovi mogu podsticati i nagrađivati težnju adolescenta za ličnim angažovanjem u sopstvenom razvoju, međutim, oni je mogu sistematski osujećivati, otvoreno ili prikriveno suzbijati. U prvom slučaju, iako kritički i reformistički orjentisani, mladi se po pravilu zalažu za osnovne društvene vrednosti, u drugom, postaju veoma prijemčivi na "signale" koji nagoveštavaju bilo kakav put za prevazilaženje stanja osujećenosti, za osvajanje samostalnosti u sferi socijalnog ponašanja. Takvi signali mogu dolaziti iz pojedinih segmenata društva koji su i sami potisnuti ili spolja, često iz prostorno i kulturno udaljenih sredina, iz centara koji smišljeno deluju na ponašanje i svest mladih kako bi ostvarili svoje npr. ekonomske ili političke ciljeve.

II

Učestalost različitih tema vezanih za decu i omladinu, porodicu i školu, omladinske organizacije i društveni položaj mladih, a koji svakodnevno srećemo u produkciji različitih medija masovnog saobraćanja, stvara utisak da su opštepoznati mnogi pojmovi bitni za razumevanje uzrasnih specifičnosti i razvojnih potreba učenika srednje škole. Danas su široko poznati takvi termini kao što su: pubertet, adolescencija, razvojne smetnje, mladalačke krize, seksualni razvoj i odnosi polova, socijalizovano i nesocijalizovano, devijantno i kriminogeno ponašanje, sukob generacija, omladinska subkultura, dečje i omladinsko tržište i dr. Uprkos takvoj popularizaciji "omladinske tematike", čitav niz suštinskih pitanja, prelomnih razvojnih zbivanja i najznačajnijih uzrasnih svojstava sistematski se zaobilazi ili, moguće je, još uvek nije poznat ni onima koji se profesionalno bave omladinom.

U porodici je odnos prema adolescentu najčešće ambivalentan. U nekim situacijama dopušta mu se da ispolji svoju zrelost koliko može a u nekim mu se ne dopušta da izađe iz položaja deteta. Ta vrsta nedoslednosti je prirodna pojava, ali samo ako se ne protegne u nedogled, tj. ako je prolazna faza. Adolescentu je potrebno izvesno vreme da ovlada svojim novim ulogama; i njemu i roditeljima je potrebno izvesno vreme da usklade svoje uzajamne odnose.

Više iz emocionalnih nego iz intelektualnih razloga, adolescentu je teško da sebe i svoje ponašanje vidi iz perspektive svojih roditelja, da pravilno proceni njihove motive i namere. Emocionalna otvorenost i spontanost, obostrano pravo na iznošenje argumenata i tumačenja stvaraju klimu poverenja i iskrenosti, a adolescenta suočavaju sa nužnošću da pokaže svoju sposobnost uočavanja, mišljenja i zaključivanja. Ako se uspostavi takav odnos sa roditeljima, onda zaokupljenost adolescenta svojim intimnim (u stvari, uzrasno-razvojnim) problemima, teškoćama u iznalaženju odgovora na pitanja o sebi, svojoj sadašnjosti i budućnosti, stvaranjem dubokih emocionalnih veza izvan porodičnog kruga, neće biti povod da se zatvara u odnosu na roditelje, da se emocionalno udaljava od svoje porodice i svega onog što je doskora bilo njegov jedini svet.

Nepoznavanje ili ignorisanje adolescentskih preokupacija osiromašuje odnose između roditelja i dece, onemogućuje roditelje da bez pozivanja na svoj roditeljski autoritet i bez prinude iole značajnije utiču na ponašanje adolescenata. U sredinama u kojima je praktično otežano da se

postigne valjan uvid u celokupno ponašanje adolescenta (npr. u većim gradovima, kad učenik putuje u školu, živi u drugom mestu i sl.) to osiromašenje ili potpuno prekidanje odnosa uzajamne iskrenosti i poverenja je redovno jedan od simptoma u sindromu kao što su problemi prilagođavanja, sklonost devijantnom ponašanju i sl.

U školi, gde postoji koncentracija stručnjaka za vaspitno-obrazovni rad, moglo bi se očekivati da će uzrasno-razvojne potrebe i svojstva učenika predstavljati okolnost o kojoj se jasno i precizno misli i s kojom se računa u svakoj organizovanoj aktivnosti. Umesto toga, u školi češće nailazimo na razne vidove otvorenog i prikrivenog zanemarivanja razvojnih potreba i mogućnosti učenika. Od učenika se traži da se ponašaju kao da ne postoje pitanja i problemi s kojim ih suočava njihov uzrast i da svaki, pa i najnetaktičniji, gest nastavnika prihvataju kao jedinu pravu pedagogiju. Usled kontinuiranog osujećivanja razvojnih potreba u tradicionalistički organizovanoj školi, učenici su objektivno prisiljeni da njihovo zadovoljenje traže u situacijama koje su izvan pedagoške kontrole. Često je jedini kvalitet tih situacija što ne liče na školu, čime stvaraju makar i prividno osećanje slobodnog izbora i samostalnosti. U stvari, radi se o svojevrsnom pedagoškom paradoksu, jer bi samo sa promenom u odnosu nastavnika i učenika, a koja bi bila izraz novih oblika rada, mnoge intelektualne i socijalne potrebe adolescenata dobile adekvatne podsticaje i zadovoljenja u samoj školi.

U društvu je odnos prema omladini srednjoškolskog uzrasta krajnje pojednostavljen. To je uzrasna skupina koju su planeri društvenog standarda uglavnom zanemarili, prepustili sve njene potrebe porodici i školi. Retki omladinski domovi i sportski objekti još uvek se nisu u svim sredinama afirmisali kao kanal društvenog ulaganja u zdrav i produktivan način života omladine. Po svojoj infantilnosti omladinsko tržište je produžetak dečjeg tržišta, a po snazi uticaja glavni oslonac stvaranja potrošačkog i statusno-simboličkog mentaliteta. Šta se može reći o uticaju društvene stvarnosti na omladinu, ako srednjoškolac živi u uverenju da njegov socijalni status određuju marke modnih artikala, pri čemu, već i oni skromniji koštaju kao sve knjige za sve četiri godine srednje škole? Upiranje prstom u mlade zanete tuđim ideologijama i problematičnim vrednostima je pokazivanje u pogrešnom pravcu. Deca se rađaju da bi odrasla, a u šta će odrasti zavisi čemu ih uči sredina. Tu sredinu ne čine samo porodica i škola, pogotovo kada je njihova primarnost objektivno dovedena u pitanje.

Valja, međutim, imati u vidu da jedan broj stručnjaka raznih profila prirodnu i normalnu dinamiku razvoja u periodu adolescencije neopravdano i sasvim nepotrebno dramatizuje i prikazuje u tamnim i pretećim tonovima. Često se ponašanja koja su reakcija na spoljašnju situaciju ili neku razvojnu promenu definišu kao "poremećaji" i "problemi", te se bez nužne, etički, psihološki i pedagoški neophodne "zadrške" dovode u vezu sa patološki i devijantnim fenomenima. Stručni i savetodavni rad sa učenicima, roditeljima i nastavnicima su potrebni, ali samo u kontekstu ukupnog vaspitno-obrazovnog rada u školi, a ne kao njegova supervizija, klinička ekspertiza ili čak alternativa. Ni pod kojim se uslovima rešavanje normalnih razvojnih problema i normalni vaspitno-obrazovni rad ne smeju zameniti raznim "terapijskim tretmanima". Kliničko-psihijatrijske, kriminalističke, politizovane i slične kategorizacije, etikete i metode treba ostaviti u domenima odgovarajućih službi ili ustanova. Čim se one pojave kao sredstvo mišljenja i delovanja u samoj školi, više nije reč o primarnoj preventivi, tj. o organizaciji kvalitetnog vaspitno-obrazovnog rada, već o specijalizovanim akcijama koje nije opravdano primenjivati na celokupnu školsku populaciju.

U ranoj adolescenciji, koja počinje sa pubertetom, dominiraju **organske, anatomsko-fiziološke razvojne promene**. Promene u telesnom izgledu i ukupnom ponašanju nagoveštavaju da je doba detinjstva na izmaku i da, ulaskom u doba mladosti, počinje faza telesnog, psihičkog i socijalnog sazrevanja. Pojačana hormonalna aktivnost uslovljava nagli telesni rast, pojavu znakova polnog sazrevanja i sekundarnih polnih obeležja, promenu u senzibilitetu i interesovanjima devojčica i dečaka. Usled neravnomernog razvoja pojedinih delova tela, istaknutosti novih organskih funkcija, teškoća u koncentraciji pažnje i intenzivnog doživljavanja emocija, adolescent lako gubi kontrolu nad svojim ponašanjem, te saobraćanje sa fizičkom i socijalnom okolinom postaje izvor iznenađenja, unutar ličnih i međuličnih sukoba, nesporazuma. Još uvek se povremeno javljaju intervali "pravog" dečijeg ponašanja i doživljavanja, ali vremenom oni postaju sve ređi i kraći, ponekad nisu ništa drugo do pogodna "maska" za impulse koji iznenađuju i zbunjuju.

Do polaska u srednju školu kod većine učenika je završen tzv. "pubertetski period". U srednjoj adolescenciji dolazi do konsolidacije telesnog razvoja: konstitucionalni telesni sklop se stabilizuje, senzomotorna koordinacija dobija maksimalne vrednosti, unutrašnji organi postižu punu funkcionalnost i međusobnu usklađenost. Fizički i intelektualni kapaciteti se postepeno i ravnomerno povećavaju. Psihičke i psihosocijalne razvojne promene koje su u pubertetu uglavnom samo nagoveštene, do punog izražaja dolaze upravo u periodu srednje adolescencije, tj. na srednjoškolskom uzrastu.

Psihofizički razvoj u periodu srednje adolescencije pruža najveće mogućnosti za angažovanje već razvijenih senzomotornih sposobnosti u sticanju i usavršavanju različitih motornih aktivnosti, veština i navika. Pošto su te aktivnosti suštinske komponente tehničke kulture, neophodno je da se njihovom razvijanju i negovanju posveti velika pažnja.

IV

U toku srednje škole **intelektualni razvoj učenika** dostiže visok nivo. Mogućnosti saznajnog funkcionisanja adolescenata obuhvataju veoma širok raspon: od opažajno konkretnih do apstraktnoformalizovanih oblika mišljenja. Suštinu kvalitativne promene u saznajnoj aktivnosti adolescenta čini sposobnost da misli o mišljenju. Adolescent je u stanju da iz stečenih znanja, iz pojmova i simbola kojim je ovladao kao sredstvima i sadržajima mišljenja, formira nove pojmove i simbole bez neophodnog osvrtanja na faktografsku realnost, bez pozivanja na praktično iskustvo. U stvari, spontano otkriva različite oblike apstraktnog ili teorijskog mišljenja i uočava njegovu saznajnu i praktičnu nadmoćnost u odnosu na konkretno mišljenje i ograničenost svakodnevnog iskustva. Takva saznajna usmerenost, ukoliko ima makar umerenu podršku u aktivnostima koje dominiraju socijalnim učenjem i socijalnim ponašanjem, značajno utiče na sve sfere psihosocijalnog razvoja adolescenata. Ako takva podrška nedostaje, onda se samo povećava broj mladića i devojaka čija je obdarenost u jednom momentu blesnula, a zatim se izgubila u prosečnosti.

U operisanju iskustvenim sadržajima kod adolescenata se javljaju **nove vrste intelektualnih operacija.**

Eksperimentalno mišljenje dolazi do izražaja u jednostavnim ili složenim modelima uzročno-posledičnog zaključivanja. Ono se ogleda u sposobnosti da se u razmišljanju o jednoj pojavi izdvoje svi bitni činioci i da se sistematski varira njihovo delovanje kako bi se došlo do zaključka koji činilac ili skup činilaca izaziva posmatrani ili pretpostavljeni efekat.

Kombinatorno mišljenje ispoljava se već krajem osnovnoškolskog uzrasta a ogleda se u sposobnosti sagledavanja svih mogućih kombinacija ili permutacija elemenata nekog skupa. U srednjoj školi ovaj oblik mišljenja postaje veoma izražen i predstavlja važnu komponentu opšte tendencije ka formalizaciji intelektualnih operacija.

Probabilističko mišljenje je sposobnost da se uz pomoć principa verovatnoće i primene postupaka skraćenog induktivnog zaključivanja izvode opšti ili relativno opšti zaključci o različitim prirodnim i društvenim pojavama. Ovaj oblik mišljenja se ispoljava u spontanoj težnji adolescenata da svojim iskustvima, procenama i pretpostavkama daju egzaktne oblike i precizan sadržaj. U situacijama koje traže hitan odgovor na neko važno pitanje, ili kada se ne raspolaže svim neophodnim podacima, ili kada se posmatra projekcija nekih pojava u bližoj ili daljoj budućnosti, ovaj oblik mišljenja služi kao pouzdan i ekonomičan postupak. Kod mnogih problema koji privlače pažnju adolescenata, kao i onih s kojim se sreću u nastavi, to je jedini raspoloživ način traganja za rešenjem.

Hipotetičko-deduktivno mišljenje se najpre ispoljava u vidu spontanih interpretacija uzroka i posledica različitih zbivanja koja adolescent posmatra ili u kojim učestvuje. Iskustvene činjenice su uglavnom motiv ili podsticaj za postavljanje propozicija iz kojih se zatim putem logičkih postupaka izvode hipoteze kao teorijske mogućnosti i objašnjenja date pojave ili određenog problema.

Formalno pojmovno mišljenje je sposobnost izgrađivanja složenih, hijerahijski uređenih pojmova sistema. Težnja ka integraciji stečenih saznanja je jedna od lako uočljivih karakteristika adolescenskog mišljenja o prirodnim i društvenim pojavama. Ako se pravilno usmeri, ona može postati unutrašnji motiv za formiranje pogleda na svet.

Stvaralačko mišljenje se kod većine adolescenata javlja kao prolazna ili relativno trajna kombinacija intelektualne imaginacije i navedenih svojstava adolescenskog mišljenja. Ispoljava se u umetničkim, naučnim, tehničkim i drugim saznajno orjentisanim ambicijama. Svojstvo stvaralačkog mišljenja je da ni jedan saznajni sadržaj ne posmatra kao nešto konačno i da ne uzmiče pred prazninama u znanju, pred oskudnošću informacija o pitanjima kojim se bavi. Uočene praznine se popunjavaju novim konceptima, propozicijama, uviđanjem odnosa među empirijskim podacima i hipotetskim konstruktima. Sa razvojnog stanovišta uopšte nije važno što te "novine" do kojih dolazi adolescent po svom sadržaju nisu originalne u društveno-istorijskom smislu; bitno je da adolescent svoje intelektualne kapacitete počinje da koristi na stvaralački i produktivan način. Ukoliko se sistematski obraća pažnja na pokazatelje kreativnosti, u srednjoj školi je moguće identifikovati učenike visoke obdarenosti za pojedine oblasti rada i njihovo dodatno obrazovanje usmeriti u tom pravcu.

Navedeni oblici mišljenja, po prirodi razvojne dinamike, trebalo bi da dominiraju u savladavanju programskih zadataka i sadržaja u srednjoj školi. Da bismo to zaista i postigli, nužno je uzeti u obzir sledeće momente. **Prvo**, nove intelektualne operacije javljaju se najpre u nerazvijenoj formi kao spontan odgovor na problemske situacije bilo kojeg porekla. Tako npr. sasvim uzgredno zapažanje kontura objekata u sumrak ili snažan doživljaj rastanka sa voljenom osobom, ili na izgled mirno i rutinsko čitanje nekog teksta sa filozofskim, religijskim, političkim ili naučnim sadržajem mogu podstaći adolescenta da formira niz novih pojmova, razvije principe njihovog međusobnog povezivanja i na nov način organizuje i strukturiše iskustvene sadržaje. Da li će se i u kojoj meri će se iz tih nerazvijenih i spontanih operacija izgraditi novi oblici mišljenja i strukturisati nova intelektualna sposobnost, ne zavisi samo od adolescenta nego i od učestalosti i kvaliteta problemskih situacija s kojim ga njegova okolina suočava, odnosno od

stvarne praktične vrednosti korišćenja tih operacija i značaja ishoda njihove upotrebe. Ako školske i socijalne situacije ne deluju podsticajno, ne traže angažovanje tih operacija i ne pridaju značaj njihovim rezultatima, one će se uglavnom svesti na povremeno spontano javljanje, na epizodne intelektualne igre, da bi se vremenom sve više proređivale i sasvim izostale iz strukture intelektualnih kapaciteta osobe. Intelektualno dinamična kultura i dobra škola pogoduju razvijanju upravo ovih najsloženijih i najdelikatnijih intelektualnih operacija. **Drugo**, svaku novu intelektualnu operaciju, jednako kao i svaku novu razvojnu potrebu, prati težnja da se ona upotrebljava, ispoljava, praktikuje. Intelektualne operacije deluju kao unutrašnji motivi; u dodiru sa podsticajnim iskustvenim sadržajima, i bez spoljašnjih pritisaka, one dolaze do punog izražaja. Adekvatno intelektualno angažovanje učenika oslobađa nastavnika potrebe da ih motiviše spoljašnjim sredstvima. **Treće**, iako se mišljenje adolescenata postepeno emancipuje od konkretnih operacija i postaje apstraktno, formalizovano i sve više okrenuto opštim ljudskim problemima, neophodno je da svaki pedagoški uobličen zadatak bude povezan sa neposrednim iskustvom adolescenta, sa zbivanjima u njegovoj sredini i u njegovom vremenu. Prenaglašeno bavljenje prošlošću i društveno dekontekstualizovanim problemima ostavlja adolescenta, koji je po prirodi svojih razvojnih potreba prvenstveno u sadašnjosti, ravnodušnim ili ga čak pokreće na "aktivnu" nezainteresovanost. **Četvrto**, adolescent nastoji da formira neku vrstu ličnog odnosa prema osnovnim saznajnim (naučnim) strategijama, kao što su npr. eksploracija, deskripcija, genetsko-kauzalna analiza, eksplikacija i sl. Iz te njegove težnje može proizaći podela nastavnih predmeta na "više" i "niže", pri čemu su viši i privlačniji oni predmeti koji pružaju priliku da se ispolje intelektualne sposobnosti, zadovolji potreba za ispoljavanjem intelektualnih funkcija kojim je ovladao i čije efikasnosti je svestan, dok će niži i neprivlačni biti predmeti u kojim dominiraju faktografija, deskripcija, klasifikacija bez eksplicitnih kriterijuma, statična i kategorična tumačenja i sl. Kada se u nastavi prvenstveno ili čak isključivo insistira na recepciji, memoriji i reprodukciji, ključne intelektualne operacije ostaju po strani. **Peto**, iako sami adolescenti, zbog naglog i emotivnog uključivanja u probleme, još uvek ne prave dosledno razliku između činjenica i vrednosti, veoma su kritični kada takvu "zbrku" otkriju u udžbeniku, u argumentaciji nastavnika ili u ponašanju bilo koga ko ima ambiciju da utiče na njih.

V

Razvoj ličnosti u periodu adolescencije karakteriše usložnjavanje ili diferencijacija strukturalnih komponenti i funkcionalnih svojstava i njihovo objedinjavanje u manje ili više uravnotežen dinamički sistem. **Procesi usložnjavanja ogledaju se u tome što se uglavnom sve intelektualne, emocionalne i motivacione funkcije svojstvene odraslim osobama operativno pojavljuju u periodu adolescencije.** Praktično ispoljavanje tih funkcija predstavlja osnovu formiranja novih strukturalnih komponenti ličnosti koje spadaju u kategorije kao što su sposobnosti, znanja, potrebe, motivi, interesovanja, stavovi i vrednosti, i usmerava međusobno povezivanje tih komponenti u složenije strukturno-dinamičke sklopove kao što su npr. crte ličnosti, vrednosne orijentacije, tipološki sindromi i sl. Otuda **ponašanje adolescenata ne odražava samo trenutne situacione zahteve ili trenutno aktualizovane potrebe nego sve češće i sve doslednije izražava specifičnu strukturu karakternih crta, socijalnih stavova i vrednosnih orijentacija.** To ni u kom slučaju ne znači da sve razvojne promene odmah dostižu svoje maksimalne vrednosti, niti da se javljaju u obliku koji bi po društvenim merilima bio "zreo" ili "prilagođen". Činjenica je da se u ponašanju adolescenata počinje ispoljavati čitav niz novih psihičkih funkcija i novih socijalno-psiholoških osobina. Međutim, razvoj tih funkcija i formiranje tih osobina, kao i njihovo organizovanje u složenije strukturalno-dinamičke sklopove, zavisi od njihove socijalne relevantnosti i poželjnosti, od gustine situacija socijalnog učenja koje ih praktično angažuju ili sputavaju, prihvataju kao postignuće ili kao promašaj, kao nešto na šta se pažnja obraća redovno ili nikada.

Razvoj novih intelektualnih operacija je osnova ne samo naglom povećanju saznajnih mogućnosti adolescenata, nego i kvalitativnih promena u sferi karakternih osobina i temperamenta. Nove, složenije emocije i sve izraženije povezivanje potreba, interesovanja i motiva sa opštijim životnim ciljevima dovodi do značajnih promena u socijalnom ponašanju i angažovanju učenika srednjoškolskog uzrasta.

Osnovno obeležje **emocionalnog razvoja** u periodu adolescencije je da emocije kao odgovor na iskustvene sadržaje ili njihovu anticipaciju prolaze kroz manje ili više temeljnu "kognitivnu obradu". Usled toga one postaju staloženije, često tanano iznijansirane i sve manje dostupne jednostavnom spoljašnjem posmatranju. **Selektivno i kontrolisano ispoljavanje emocija** je osobina koja se razvija postepeno, i to kroz njihovo slobodno ispoljavanje, njihovim posmatranjem kroz prizmu reakcije drugih osoba i analizovanjem njihovih posledica. Suzbijanje emocija, falsifikovanje njihove ekspresije i cinično izvitoperavanje njihovih stvarnih značenja mogu se sporadično pojavljivati kao vidovi odbrane od stvarnog ili umišljenog nerazumevanja i neprijateljstva okoline. Od stava okoline, od kvaliteta emocionalnog života značajnih osoba zavisi kako će adolescent saznajno "obraditi" svoje emocije. One sve više postaju način ocenjivanja objekta, aktivnosti i situacija koje su ih izazvale. Upravo ta sprega emocionalnog i intelektualnog funkcionisanja predstavlja osnovu iz koje se tokom adolescencije formira tzv. emocionalna zrelost tj. sposobnost osobe da kontroliše sopstvene emocionalne procese, stanja i reakcije. Samokontrola ni u kom slučaju ne znači sužavanje emocionalnog doživljavanja nego njegovo usklađivanje sa karakteristikama situacija. Raskorak između objektivnih svojstava situacije i npr. intenziteta emocionalnog reagovanja je jedan od pouzdanih indikatora neurotskih tendencija. To važi pre svega za odrasle osobe, a samo pod određenim okolnostima za starije adolescente. Adolescent postepeno razvija sposobnost samokontrole nad sopstvenim emocionalnim doživljavanjem i ponašanjem. Izostanak ili trajna nedovoljna razvijenost samokontrole kod nekih osoba se ispoljava kao emocionalna inhibiranost (nemogućnost da se doživi **kvalitet emocije**), a kod drugih kao impulsivna afektivnost (nemogućnost **logičkog rezonovanja** o situaciji i ponašanju).

Kvalitativno menjanje intelektualnog funkcionisanja, postizanje relativne emocionalne zrelosti i širenja dijapazona socijalnih iskustava dovodi do promene u odnosu adolescenta prema svemu što opaža kao determinantu svog ponašanja, i svoje efikasnosti u odnosu sa sredinom.

Težnja ka autonomnosti i ravnopravnosti u socijalnim odnosima povećava osetljivost adolescenta na zahtev, ograničenja i podsticaje koji dolaze iz bliže ili dalje socijalne okoline. Spoljašnje determinante ponašanja se najčešće opažaju kao prinuda i potcenjivanje, pogotovo ako su praćene autoritarnim držanjem roditelja, nastavnika i drugih osoba. Pored ličnih potreba, interesovanja, želja, motiva, namera i sl., kao "svoje" adolescenti će prihvatiti i socijalne standarde, norme, vrednosti i sl. ukoliko se prema njima mogu odnositi slobodno, preispitivati ih pomoću argumenata i kroz otvorene rasprave.

Težnja ka kompetentnosti u odnosu na sredinu, na zahteve i prepreke koje ona postavlja, jedna je od najizraženijih karakteristika adolescentskog uzrasta. Ogleda se u biranju ciljeva, uspostavljanju nivoa aspiracija, izboru standarda poređenja i standarda uspešnosti, ulaganju napora u započetu aktivnost i etapnom organizovanju vremenske perspektive. To je karakteristika koja nikada ne izostaje, koja uvek mora pronaći sadržaje kroz koje će se ispoljiti. Ona se, međutim, suočava sa mnogim unutrašnjim i spoljašnjim preprekama. Neke od unutrašnjih prepreka su nedovoljne sposobnosti, neadekvatan motivacioni razvoj, nedovoljna emocionalna samokontrola. Znatno dalekosežnije posledice izazivaju prepreke socijalnog porekla jer se one odnose ne toliko na retke pojedince koliko na čitave segmente adolescentske

populacije, a neke i na generacije u celini. Tu spadaju npr. nejasni profesionalni ciljevi, niska podudarnost između zalaganja na radu i materijalnog položaja, snažno delovanje neformalnih odnosa na socijalnu promociju, podređen i zavisan položaj mladih tokom celog razvojnog doba i sl. Snažna ali pogrešno usmerena težnja ka kompetentnosti negativno deluje na ukupan razvoj ličnosti adolescenta, umanjuje kvalitet njegovog ličnog i društvenog života. Što su takve pojave u redovima mladih učestalije, to jasnije ukazuju na izvesne nepovoljne procese u društvu, i organizaciji koja određuje njegovo funkcionisanje.

Razrešavanje vrednosnih antinomija nalazi se u osnovi izbora životnih ciljeva, nivoa aspiracija i načina njihovog ostvarivanja. Adolescent lako uviđa da je dečja podela sveta na poznato i nepoznato, lepo i ružno, dobro i rđavo veoma uprošćena i da zahvata samo deo egzistencijalnih dilema koje moraju da se razreše kako na saznajnom i vrednosnom tako i na normativnom i praktičnom planu. Teško je, međutim, naći put u mnoštvu vrednosnih dilema koje prožimaju sve oblasti savremenog života. Prvo, koje će vrednosne antinomije privući pažnju najvećeg broja pripadnika jedne generacije mladih zavisi od konkretne društvene situacije, od ekonomske, političke i kulturne klime, ali i od njihovog stvarnog položaja u društvenoj strukturi i nivoa obrazovanja koje su stekli ili koji imaju u vidu. Po pravilu pažnju mladih privlače one vrednosne antinomije koje su neposredni izraz glavnih dimenzija socijalne diferencijacije (npr. ekonomske, političke, regionalne, nacionalne, kulturne, jezičke). Drugo, kako će mladi razrešavati vrednosne antinomije koje su postale njihova intimna i/ili javna preokupacija, zavisi od toga da li se uopšte u društvenom životu vode otvorene kritičke i konstruktivno intonirane rasprave o tim pitanjima, i da li se objektivno sagledavaju stvarne posledice pojedinih opštih vrednosnih opredeljenja.

Moralno mišljenje i moralno suđenje adolescenata karakteriše napor da se shvati logika moralnih pravila ili normi, razlozi njihovog postojanja i krajnji smisao njihove primene, da se uoči racionalna osnova pravnih sistema i principa socijalne organizacije. Bezrezervno poštovanje pravila i pokoravanje autoritetu nisu više valjani oblici moralnog ponašanja. Adolescent nastoji da pronađe ili prepozna principe koji na univerzalan način određuju šta je dobro a šta rđavo i koji, otuda, u istoj meri obavezuju i štite sve ljude, svakog pojedinca. Etičkim principima svoje moralne savesti adolescent nastoji da prevaziđe relativizam, krutost i druge manjkavosti moralnih pravila i pronađe put za prevazilaženje moralnih sukoba na unutarličnom, međuličnom i opštedruštvenom planu.

Suočavanje sa pitanjem sopstvenog **identiteta** je svojevrsna kristalizacija svih psihološko-socijalnih težnji karakterističnih za adolescentski uzrast. Adolescent postaje istraživač i eksperimentator, razmatra ideje o ljudskoj prirodi, o jednakosti i razlikama, samostalnosti i pripadanju, o uzorima i ulogama koje postoje oko njega. Većim delom se sav taj istraživački rad odvija u mišljenju, ali se neki od misaonih eksperimenata delimično probiju u ponašanje i u odnose sa drugim osobama. U svom doživljavanju pojedinih uzora i u reagovanju okoline na njegove nove stavove i nova ponašanja adolescent traži informacije o tome šta jeste i šta bi mogao da bude. Postepeno uviđa da je svaka osoba jedinstvena i neponovljiva ali i da pripada nekom i negde. Na svoj identitet počinje da gleda kao na nešto što može biti veoma jednostavno ali vrlo složeno, razgranato. Da li će i kakvu će ravnotežu uspostaviti između **ličnog identiteta** (slike o sebi kakav jeste i kakav želi da bude) i socijalnog identiteta (svesti o pripadanju određenim društvenim grupama) zavisi od toga koje je društvene grupe prihvatio kao referentne grupe. Kako se takva pitanja razrešavaju zavisi u prvom redu od toga u kojoj meri ove grupe kojim mladi objektivno pripadaju uvažavaju njihove uzrasne i razvojne potrebe.

Razvojne tendencije koje su sažeto opisane uglavnom se javljaju spontano. Da li će se iz njih razviti trajne osobine zavisi od toga koliko i na koji način socijalna sredina podstiče njihovo ispoljavanje u svakodnevnim radnim i životnim aktivnostima učenika, kakvi su modeli ponašanja koje ona nudi i koja postignuća ceni i nagrađuje.

Ukoliko vaspitno-obrazovni rad zanemaruje uzrasne specifičnosti i razvojne potrebe učenika, oni se suočavaju sa nužnošću da svoje intelektualne, emocionalne i motivacione potencijale investiraju u neke druge situacije, u aktivnosti u kojim često samo prividno imaju status autonomnog i ravnopravnog karaktera.

DIDAKTIČKO-METODIČKA ORGANIZACIJA NASTAVE I UČENJA

OSNOVNE KARAKTERISTIKE PEDAGOŠKI ORGANIZOVANOG PROCESA UČENJA

Učenje je razvojni proces, središnja komponenta vaspitno-obrazovnog rada. Sa stanovišta pripreme, organizovanja i realizovanja neposrednog rada sa učenicima, postavlja se pitanje: koje su to karakteristike učenja koje ga čine razvojnim procesom, sredstvom delovanja na razvoj učenikove ličnosti, na razvoj onih osobina koje će biti konstruktivna i stabilna osnova individualnog i društvenog ponašanja učenika.

U odgovoru na ovo pitanje možemo poći od uobičajene definicije koja kaže da je učenje trajna ili relativno trajna promena u osobi i njenom ponašanju koja je rezultat prethodne aktivnosti ili iskustva te osobe. U normativnoj varijanti ova definicija se dopunjava odrednicom da se radi o "progresivnim promenama". Sa stanovišta rešavanja problema koji se javljaju u pedagoškoj praksi, suštinski deo navedene definicije je isticanje da su efekti učenja "rezultat prethodne aktivnosti ili iskustva". Ta, u definiciji prethodna, u pedagoškoj praksi je uvek sadašnja aktivnost. Definicija polazi od efekata, jer oni su objektivan dokaz da je proces učenja postojao, ali praksa mora doći do efekata, a verovatnoća njihovog postizanja zavisi od kvaliteta pedagoške organizacije procesa učenja.

Kada organizovanju procesa učenja prilazimo sa unapred utvrđenim programskim ciljevima, zadacima i sadržajima, kao što je to redovno slučaj u školskoj praksi, onda moramo unapred imati sliku osnovnih i glavnih karakteristika procesa učenja kojim nameravamo ostvariti zadane ili očekivane efekte. Logično je da se unapred zadani efekti ne mogu ostvarivati bilo kojom aktivnošću, niti ma koja aktivnost pojedinačno, pa ni ona najbolja, može proizvesti sve značajne i očekivane efekte. Osnovano je pretpostaviti da među ciljevima i zadacima vaspitno-obrazovnog rada ima i takvih koji se u datim okolnostima ne mogu ostvariti ili ne mogu biti u potpunosti ostvareni. U organizovanom pedagoškom radu, učenja kao svesno i stručno oblikovanog razvojnog procesa ima onoliko koliko se mogu unapred specifikovati i koliko se stvarno unapred, uz visok stepen verovatnoće, specifikuju osnovne, ključne aktivnosti koje pouzdano u datim uslovima najracionalnije vode ostvarivanju zadatih ciljeva.

To praktično znači da ukoliko u okviru jedne celovite sekvence rada sa učenicima planiramo da se usredsredimo na ostvarivanje određenog cilja i pratećih zadataka (npr. usvajanje određenih znanja, razvijanje i ustaljivanje određenih oblika ponašanja, formiranje određenih osobina ličnosti), onda treba da unapred znamo koje su to aktivnosti koje na pouzdan i racionalan način vode ostvarivanju postavljenog cilja. Jedan opšti ili udaljen cilj može se ostvarivati samo ako su pouzdano i precizno izvedeni etapni ciljevi, a sam proces njegovog ostvarivanja otpočinje aktivnostima usmerenim na neposredne, etapno najbliže ciljeve. I onda kada nismo svesni značaja postavljanja takvih pitanja ili ih ne postavljamo iz bilo kojeg drugog razloga, mi ćemo

ipak tokom planiranog ili raspoloživog vremena zaposliti učenike određenim programskim sadržajima, učenici će neizbežno upražnjavati neke aktivnosti. Ponovo se suočavamo sa istim pitanjem: zašto smo učenike doveli u situaciju da čine upravo to što čine? Vrlo je verovatno da su nam naše krajnje namere jasne, ali pitanje je da li struktura stvarnih aktivnosti učenika, mimo koje ne postoji drugi put za ostvarivanje naših pedagoških namera, zaista vodi onim efektima koji su zadani ili koje očekujemo. Možemo li stručno i precizno, iskreno i otvoreno, bar samima sebi, odgovoriti na to pitanje?

Pedagoško značenje takvog gledanja na proces učenja je višestruko. U daljem tekstu najpre se navode ona značenja koja ilustruju složenost školskog učenja, a zatim se ukazuje na dva međusobno povezana pravca razmišljanja o unapređivanju pedagoške organizacije procesa učenja i povećanju njegove efikasnosti sa stanovišta postavljenih ciljeva i zadataka. Posebno se ukazuje na proces učenja motornih veština.

Prvo: u školi se učenici svakodnevno sreću sa novim **programskim sadržajima** i zahtevima da ih usvoje. Otuda sledi da je svaka školska aktivnost prožeta učenjem, sticanjem novih iskustava.

Drugo: iako se u školi svakodnevno javljaju novi sadržaji učenja, **struktura stvarne učeničke aktivnosti** se veoma malo menja. Učenici iz dana u dan ponavljaju isti, izrazito ograničen repertoar aktivnosti, te iako su promene u sadržajima stalne i progresivne, ukupna struktura procesa učenja se malo menja ili, posle nekog vremena, više se uopšte i ne menja. Time se ograničavaju mogućnosti učenja, očekivani rezultati se ostvaruju samo delimično.

Treće: učeći ono što mu je zadano, učenik **uči kako da uči**. Ako se načinu učenja ne posvećuje pažnja, efekti te vrste biće neizvesni i verovatno kod većine učenika skromni. Često sadržaji koji se uče i neposredni razlozi učenja imaju ograničenu, a ponekad samo školsku vrednost, međutim, učenje učenja uvek ima opštu i trajnu vrednost, njegov transfer je praktično bez ograničenja.

Četvrto: posmatrajući ponašanje nastavnika i drugih učenika, prateći ono što se zbiva na času, **učenik uči i ono što nije namenjeno učenju**. Iskustveni sadržaj situacija učenja je uvek širi od tematskog sadržaja lekcija zbog kojih su te situacije organizovane. Organizacija rada na času, korišćene metode i pedagoški postupci nisu samo "tehničke okolnosti" već su činioci koji značajno određuju karakter učeničkog angažovanja i kvalitet njegovog iskustva. Npr. frontalni, grupni i pojedinačni rad, rad u kooperativnoj ili kompetitivnoj atmosferi, rad koji traži samostalnost i inicijativu, način praćenja i ocenjivanja učenika sve su to komponente koje na različite načine utiču na strukturisanje situacija učenja i aktivnosti koje se u njima stvarno odvijaju.

Peto: kroz dugi niz godina svojeg školovanja učenik je izložen uticajima **organizacije života i rada u školi kao instituciji** koja ima svoje posebne norme, vrednosti, shvatanja, tradiciju. Takve stvari kao što su stil rukovođenja školom, odnosi među nastavnicima, susretanja učenika različitih odeljenja i razreda, izgled ambijenta u kojem se radi, ugled škole u neposrednom društvenom okruženju i mnoge druge, obično se ne posmatraju kao sadržaji učenja, ali poznato je da utiču na ponašanje, intelektualno i emocionalno doživljavanje ili iskustvo učenika.

Šesto: društvena sredina u kojoj se učenici kreću ili koja dopire do njih putem sredstava masovnog komuniciranja utiče na proces učenja tako što aktivnostima učenja daje ili oduzima širi i trajniji smisao.

Sedmo: uloga školskog učenja **u razvoju ličnosti učenika** zavisi od toga u kojoj meri su u njemu zastupljene aktivnosti koje angažuju one psihičke funkcije koje u datom periodu tek ulaze u fazu sazrevanja i koje omogućavaju zadovoljenje istaknutih uzrasno-razvojnih potreba.

Nastava se može posmatrati sa stanovišta aktivnosti nastavnika. U svojoj pripremi za nastavu nastavnik će nastojati da odgovori ne samo na pitanje šta će on da čini u toku obrade određenog programskog sadržaja nego i na pitanje šta moraju da čine učenici da bi se ostvario postavljeni vaspitno-obrazovni cilj. Nastavnik će uspešno voditi proces učenja ukoliko u učeniku ne vidi samo objekat poučavanja, već i osobu koja može da svrsishodno utiče na sopstvenu aktivnost.

Subjekatska pozicija učenika je jedna od osnovnih ambicija pedagoške organizacije rada sa učenicima. Osnovni uslov da bi se ostvario subjekatski položaj učenika jeste njegovo postupno, sve izraženije i sve doslednije suočavanje sa **nužnošću da odlučuje o svom radu i o situacijama u kojim se taj rad odvija**. Tek kada učenici počnu **da odlučuju može se govoriti o razvijanju osećanja odgovornosti za rad i pokazane rezultate.** To nas opet suočava sa jednim pitanjem koje traži da se osvrnemo na svoj rad i stvari koje se zbivaju oko nas: **da li i u kojoj meri učenici učestvuju u donošenju odluka koje se tiču njihovog rada**, koje određuju njihovo stvarno mesto i ulogu u nastavnom procesu.

Učenik koji iz dana u dan dolazi u školu, ulazi u svoju učionicu, seda na svoje mesto i od nastavnika dobija definitivne, u svim aspektima i do kraja uobličene zadatke, makar ti zadaci bili veoma sadržajni i zanimljivi, ne može biti ništa drugo do njihov manje ili više disciplinovan ili oduševljen **izvršilac**. Učenik koji može ne samo danima nego i godinama započinjati, obavljati i završavati svoj rad a da pri tome ne donese ni jednu odluku bitnu po smisao, sadržaj, način i ishod tog rada, nije ništa drugo do **predmet** više ili manje dobronamerne i inteligentne "pedagoške obrade". Pedagoške odluke na kojim počiva takav rad u stvari direktno ograničavaju da se razvojne mogućnosti učenika ispolje u procesu učenja kao njegov suštinski deo. Ako su težnja ka kompetentnosti, autonomnosti, razrešavanju vrednosnih antinomija i druge uzrasne karakteristike učenika srednje škole dinamički povezane sa njihovim ponašanjem, onda isključivanje mogućnosti da učenici odlučuju o pojedinim aspektima svog rada u nastavi, usmerava ih da svoje normalne i zdrave razvojne potrebe zadovoljavaju izvan pedagoški organizovanih situacija. Sa mnogo većim interesovanjem i upornošću okreću se aktivnostima izvan škole, čak i onda kada su one veoma siromašna zamena za ono što bi škola, uz nešto malo izmenjen odnos prema učenicima, mogla da im ponudi.

Da bi učenik postupno osvojio poziciju subjekta u sopstvenom vaspitanju i obrazovanju, potrebno je da organizacija vaspitno-obrazovnog rada uvažava njegove uzrasne i razvojne potrebe. Presudan korak u ostvarivanju tog cilja jeste postupno uvođenje učenika u odlučivanje o svom radu i situacijama u kojima se taj rad odvija. U početku učenici mogu donositi jednostavne odluke o izboru između nekoliko ponuđenih alternativnih aktivnosti, da bi vremenom došli u situaciju da donose složenije i dalekosežnije odluke kojima uobličavaju plan, sadržaj i organizaciju rada u okviru veće programske i vremenske celine.

Produktivno angažovanje učenika treba da bude jedna od glavnih karakteristika pedagoško organizovanih situacija učenja. Osnovni uslov produktivnog angažovanja učenika u vaspitno-obrazovnom procesu jeste njihovo postupno uvođenje **u individualno i zajedničko rešavanje saznajnih i praktičnih problema i sistematsko korišćenje racionalnih oblika rada.**

Kada se u nastavi koriste problemske situacije ili problemski zadaci onda su najčešće takvi da u prvom redu traže **primenu ranije stečenih znanja ili iskustava**. Bez obzira na mnoge razlike koje postoje u sadržaju i formi problemskih zadataka u različitim nastavnim predmetima, ta vrsta problemskih situacija ima nekoliko tipičnih obeležja koja ih čine "**zatvorenim**" problemima. Od učenika se traži: (1) da do rešenja problema dođu bez pomoći **sa strane**, (2) da u toku rada **ne koriste izvore** koji sadrže relevantne informacije, (3) da do rešenja **dođu direktnom primenom** ranije usvojenih znanja, (4) da **niz međusobno nepovezanih** problemskih zadataka reše **u ograničenom vremenskom periodu**. Navedene karakteristike "zatvorenih" problema ma koliko bile tipične za korišćenje problema u nastavi, nisu ni tipične ni bitne karakteristike realnih problemskih situacija u profesiji i društvenom angažovanju, ili u ličnom životu.

Osnovna odlika problemski orijentisane nastave je da se pojedine tematske celine sadržinski i metodički postavljaju kao **nizovi međusobno povezanih problemskih situacija**. Rad na jednoj programskoj sekvenci sastoji se iz različitih aktivnosti sticanja i organizovanja znanja koja su neophodna za rešenje problemske situacije. Problemski orijentisana nastava ne računa samo sa iskustvenom i intelektualnom gotovošću učenika nego u prvom redu **pokreće niz intelektualnih i praktičnih aktivnosti kojim se razvija, proširuje i oblikuje gotovost za samostalno, kritičko i konstruktivno ponašanje u svim problemskim situacijama koje su u funkciji ostvarivanja problemskih ciljeva, zadataka i sadržaja.**

Tako usmerena nastava je usklađena sa savremenim shvatanjima o razvoju intelektualnih operacija i prirodi procesa učenja. Ona je usklađena sa saznanjem da praktične radnje organizuju i strukturiraju intelektualne procese i stvaraju neposrednu iskustvenu osnovu za interiorizaciju intelektualnih i logičkih operacija koje su u tim radnjama učvršćene tokom istorijskog razvoja društvene zajednice i formiranje njenog kulturnog iskustva. Intelektualni dometi koji se manifestuju kao društveno-kulturne činjenice tako postaju najpre sadržaj a zatim i efekat individualnog učenja i individualnog razvoja u celini. Postupno učenici dolaze do onog nivoa intelektualnog funkcionisanja na kojem misaoni procesi vode praktične radnje ili ih u većoj ili manjoj meri zamenjuju. Upravo to je jedan od suštinskih ciljeva vaspitno-obrazovnog rada, a njegovo ostvarivanje je uslovljeno uvođenjem problemske orijentacije **u nastavi iz koje rezultira razvojno podsticanje struktura stvarnih saznajno-praktičnih aktivnosti učenika.**

Kada učenike suočavamo sa građom u kojoj oni nailaze na "otvorene" probleme, struktura njihove stvarne aktivnosti postaje raznovrsnija, razvojno kvalitetnija. **Prvo**, suočavaju se sa potrebom da samostalno formulišu opšti cilj rada na rešavanju uočenog problema i da postave etapne ciljeve. **Drugo**, etapne ciljeve moraju da izraze u vidu konkretnih aktivnosti koje treba obaviti da bi se ostvario opšti cilj. Te aktivnosti mogu da se odnose npr. na iznalaženje izvora informacija, utvrđivanje načina njihovog korišćenja, analizu uočenog problema u svetlosti novih informacija i saznanja, utvrđivanje operacija koje predstavljaju moguće puteve u rešavanju problema, podelu rada u okviru svake etape, itd. **Treće**, navedene i slične aktivnosti omogućuju da se u nastavu uvedu metode koje traže, podstiču i kanališu komunikaciju među učenicima i između učenika i nastavnika. Bitno je da problemska situacija, kao što je to najčešće u životu i profesionalnom radu, prestaje da bude samoindividualna činjenica, ona postaje predmet zajedničkog, grupnog ili kolektivnog angažovanja učenika. **Četvrto**, problemski orijentisana nastava zahteva ali i omogućava da se ranija i nova znanja organizuju u jedinstvenu celinu koja odmah dobija primenu u procesu rešavanja problema i procenjivanja vrednosti rešenja do kojeg se došlo.

Logika problemski orijentisane nastave praktično se ispoljava u sledećem: (1) **u instrukcijama** koje daje nastavnik, udžbenik ili posebno pripremljeni materijal, (2) **u strukturi stvarnih**

aktivnosti učenika, u praktičnim radnjama koje učenici zaista izvode u situacijama bilo individualnog bilo grupnog rada, (3) **u strukturi intelektualnih, emocionalnih i motivaciono-voljnih aktivnosti** (funkcija) koje učestvuju u procesu rešavanja problema i koje formiraju neposredni, iskustveni doživljaj pedagoški organizovane situacije učenja, i konačno, (4) **u svojstvima konkretnog proizvoda koji predstavlja rešenje programske situacije**, a koja učenici utvrđuju, analiziraju i ocenjuju sa ciljem da rekapituliraju ceo radni proces, prepoznaju činioce koji su uticali na postignuti rezultat i povećaju stepen svoje kontrole nad delovanjem tih činilaca u daljem radu.

Obično se ističe da obimnost nastavnih programa, statična i neproblemska obrada sadržaja u udžbenicima i česta oskudna opremljenost škole ne dopuštaju da se celo nastavno gradivo ili njegov veći deo obradi putem različitih modaliteta problemske nastave i problemskog učenja. To, međutim, nije ni neophodno niti bi za sve programske sekvence bilo prikladno. **Pedagoška suština** ovakvog strukturisanja aktivnosti učenika ostvarena je onda (1) kada učenici počnu da svoja rešenja **problemskih situacija prepoznaju** kao nova znanja, (2) kada uvide da ta nova znanja mogu primeniti u novim problemskim situacijama, i (3) kada shvate da **iza znanja** koja su sistematizovana u udžbeniku stoje saznajno-praktične aktivnosti i individualno-socijalne aktivnosti slične ili istovetne onim kroz koje su i sami prošli.

Bitno je uočiti da su aktivnosti na rešavanju problema i rekonstruisanje aktivnosti koje stoje iza rešenja koja učenici upoznaju u završnoj formi **komplementarni didaktičko-metodički postupci**. Njihovo kombinovanje je pouzdan i racionalan put da se učenicima omogući da nauku shvate kao stalan proces organizovanog traganja za činjenicama, preispitivanja poznatih činjenica i utvrđenih odnosa, provere ranije izvedenih zaključaka i ocena. Pravolinijsko izlaganje gradiva kao zatvorenog sistema informacija i znanja, shvatanja i tumačenja, čak i onda kada je sadržinski veoma vredno i učenicima zanimljivo, **nedovoljno koristi intelektualne, motivaciono-delatne i socijalno interakcijske potencijale učenika, zapostavlja negovanje novih oblika mišljenja i novih osobina ličnosti koje se javljaju i ispoljavaju u ponašanju učenika srednjoškolskog uzrasta**. Takođe valja imati u vidu da dobra "zaposlenost" i "zainteresovanost" učenika nisu uvek i pokazatelji širine i raznovrsnosti njihovog angažovanja u nastavnom procesu. Bitno je da se pedagoškom organizacijom situacija učenja i rada uopšte postigne da učenici angažuju ceo dijapazon razvojnih mogućnosti i da to angažovanje, da bi bilo blagovremeno i maksimalno efikasno, treba da ide ispred razvoja a ne da zaostaje za njim.

U organizaciji procesa učenja u školi usmerenog obrazovanja od značaja je **poznavanje procesa sticanja motornih veština** i to kako za organizaciju ostvarivanja programa praktične nastave, vežbi i ferijalne prakse tako i za nastavu u celini.

Veštine su namerno i dobro naučene, stabilno organizovane koordinisane motorne aktivnosti koje omogućavaju da se u odnosu na neki objekat ili određenu situaciju postigne cilj uz maksimalnu produktivnost i sa minimumom utroška energije i/ili vremena. Uspešno ovladavanje motornim veštinama uključuje čitav niz senzornih, centralnih i motornih mehanizama.

Motorne veštine mogu biti povezane u više ili manje složen sklop motornih pokreta i naučene do visokog stepena uvežbanosti (govori se o "automatizmu"). One se, međutim, odlikuju i mogućnošću menjanja i prilagođavanja u novoj situaciji, što govori o njihovoj fleksibilnosti i ulozi svesne kontrole u toku njihovog izvođenja. Ova svojstva odvajaju veštine od sličnih oblika naučenih motornih radnji koje se nazivaju navike, a koje karakteriše krutost, stalnost, nepromenljivost izvođenja i vezanost za relativno slične situacije.

Stepen postignute **senzomotorne i motorne koordinacije** je značajno obeležje dobro naučene veštine. Stvaranje predstave ili slike o organizaciji motorne veštine je jedan od najvažnijih zadataka u procesu učenja veštine. Ta slika se menja, upotpunjuje i logički strukturiše, za vreme učenja motornih pokreta. Upravo zahvaljujući tim promenama dolazi do izgradnje same veštine. Dobro naučena veština se izvodi lako, skladno, bez nepotrebnih pokreta, bez napetosti, kod svakog pojedinca ima specifičan opšti izgled, usklađen sa nekim drugim njegovim karakteristikama.

Osnovu učenja, razvoja i izvođenja motornih veština čine perceptivne i motorne sposobnosti, pri čemu dolazi najpre do spajanja ili sadejstva perceptivnih i motornih faktora, a zatim i do interakcije i sa drugim dispozicijama ličnosti (inteligencijom, motivacijom i dr.).

Da bi se stvorila slika o organizaciji veštine, postiglo optimalno trajanje, koordinisanje i povezivanje pokreta, treba obezbediti određene uslove:

1) **Obezbeđivanje potrebnih informacija** je nužan uslov sticanja motornih veština. Informacije se koriste za stvaranje plana, šeme, predstave motorne veštine, za utvrđivanje spremnosti i donošenje odluke da se ona izvede, da se proveri ispravnost njenog izvođenja itd. Važna stvar koju treba uzeti u obzir jeste fiziološka i psihološka ograničenost čoveka da registruje, primi i vrši kontrolu informacija, tj. ograničenost "kapaciteta" i "kontrole" informacija. Treba se čuvati prekomernog broja informacija pri učenju i izvođenju veština, jer one mogu da dovedu do povećanja grešaka, odlaganja izvođenja ili potpunog odustajanja od učenja. Stoga nastavnik treba da poseduje sposobnost za selekciju pravih i dovoljnih informacija, a onaj koji ih prima treba da ima visok stepen pažljivosti u određenoj situaciji.

2) **Formiranje odgovarajuće predstave** o strukturi pokreta koji treba učiti je sledeći važan zahtev u postupku obučavanja. To praktično znači da onaj koji uči neku radnju izvešće je onako kako ju je u glavi, u obliku predstave, uobličio. Razvoj i formiranje predstave ide od stvaranja vizuelne, preko vizuelno-motorne do motorne predstave učene veštine.

Osnovni način za stvaranje vizuelne predstave o nekoj motornoj veštini je demonstracija izvođenja te radnje. Demonstriranje radnje može da se izvodi na razne načine, koji moraju da zadovolje određene pedagoško-psihološke zahteve:

- demonstracija treba da bude izvedena na isti način i u istom položaju u kakvom se nalaze učenici;

- izvođenje treba da omogući da svi učenici dobro vide sve elemente i pokrete radnje;

- veštinu treba izvesti u savršenom obliku i u celini;

- cela veština ne sme da bude izvedena suviše brzo tako da učenici ne uspeju da "uhvate" sve pokrete, redosled, položaj tela itd.;

- voditi računa da emocionalni faktor ne deluje negativno. Ako je vežba složena i teška, a izvede se brzo i u celini, može da ima negativne emocionalne efekte, nesigurnost, zbunjenost, nepoverenje u sebe itd. Da ne bi došlo do eventualnih negativnih emocionalnih efekata nastavnik treba da izvede veštinu lagano po potrebi više puta, a zatim da je izvede i po delovima;

- treba koristiti motivacione podsticaje: hrabrenje, bodrenje, ulivanje sigurnosti itd.;

- demonstriranje veštine može da se izvede i pomoću filma, televizije ili drugih savremenih vizuelnih sredstava;

- postupak demonstriranja treba da prati verbalni opis koji dopunjuje i olakšava proces formiranja veštine. Verbalni opis, u obliku različitih misaonih procesa, izvodi analizu neke veštine, daje objašnjenje zašto se taj pokret izvodi na taj način, kakav položaj telo treba da zauzme, kojim mišićima se započinje pokret, koji su mišići opušteni kada se iz jednog pokreta prelazi u drugi itd. Na verbalan način treba saopštiti ono što je vaspitno i obrazovno najefektnije i najprimenljivije za učenike. Verbalni opis je put angažovanja mišljenja i govora najpre u razvoju vizuelne predstave motorne veštine, a zatim i u procesu prelaza sa vizuelne na vizuelno-motorne predstave i kasnije samo na motorne predstave.

U stvaranju motorne predstave, a zatim i u izvođenju veština, odlučujuću ulogu imaju kinestezički ili motorni osećaji. Kinestezička osetljivost (mišići, zglobovi, tetive) ispoljena u formi motornih opažaja, a zatim motornih predstava, omogućuje izvođenje motornih pokreta, ali se istovremeno u toku procesa vežbanja ova osetljivost poboljšava i razvija. Stvaranje vizuelno-motorne i motorne predstave je uslov izvođenja veštine.

3) **Ponavljanje je nužan uslov** uspešnog učenja motorne veštine. Međutim, "jednostavno", "samo" ponavljanje, ponavljanje radi ponavljanja "drilovanje", nije vrsta ponavljanja značajna za učenje motorne veštine. Ovakvo ponavljanje može da ima i suprotne efekte. Efekti ponavljanja zavise od toga koje psihološke aktivnosti prate ponavljanje motorne veštine i u kakvim se uslovima odvija. Ponavljanje kao nužni deo učenja motorne veštine ima povoljne efekte ako je plansko, sistematsko, ako ima jasno postavljen cilj kome se svesno teži. Takođe u procesu ponavljanja uspešno je samo ono vežbanje (učenje) koje je praćeno i drugim važnim činiocima učenja: podsticanje, raznovrsnost vežbanja, značenje onog što se uči, sposobnost razlikovanja elemenata u veštini itd.

4) **Znanje rezultata** tj. informacija o rezultatu i izvođenju (uspehu ili neuspehu) neke motorne veštine je ne samo značajno, već je nužan uslov za uspešnost u učenju. Da bi imale pozitivan efekat na dalje učenje, informacije o rezultatu treba da budu:

- što preciznije, tačnije i na specifičan način date;

- neposredno po izvršenoj radnji saopštene;

- da deluju podsticajno, da motivišu učenike;

- u početku učenja, kritike treba da budu retke a podsticaji i pohvale češće.

5) Veći uspeh u učenju motornih veština postiže se ako se uči **vremenski raspoređeno**, sa pauzama, nego ako se uči koncentrisano u neprekidnom vremenu. Učenje koje je vremenski raspoređeno usporava javljanje umora, sprečava monotoniju koja je često prisutna pri izvođenju repetitivnih motornih pokreta, a pauze između učenja deluju blagotvorno na ono što je prethodno učeno. Za vreme pauze onaj koji je učio sklon je da o tome razmišlja, da analizira, da dovodi u vezu sa drugim, da u "mislima vežba", što sve ima pozitivan uticaj na uspešnost učenja.

Kod motornih veština kraći vremenski periodi učenja daju uspešnije rezultate. Značenje pojma "kratki period" u učenju motornih veština određen je prirodom i zahtevima veštine, sposobnošću, motivacijom i drugim osobinama ličnosti značajnim za učenje. Kratke veštine zahtevaju kraće vreme vežbanja, ali češće. Vreme koje se koristi za vežbanje u kontinuitetu je ograničeno, jer ima situacija kada je dalje praktično vežbanje nekorisno, npr. kada se smanji interes za dalje vežbanje, kada se javi umor itd. Što se tiče dužine pauze, naročito ako se radi o složenim motornim veštinama i na ranijem stupnju učenja, korisnije je zgusnuto učenje sa kraćim pauzama, a kada se ovlada "osnovnim" ("pravim") pokretima onda periodi vežbanja mogu da budu raspoređeni u dužem vremenskom periodu, a to znači sa većim pauzama. Treba se držati pravila da pauza nikada ne bude toliko dugačka da se zaboravi ono što se prethodno učilo.

Znači, većina motornih aktivnosti najbolje se uči u kratkim periodima koji su raspoređeni kroz duži period vremena, što dokazuje da je raspoređeno učenje u svakom slučaju u prednosti nad skoncentrisanim. Dužina intervala između dva učenja u zavisnosti je od stupnja učenja, težine i složenosti veštine i osobine onog koji uči. Zato učenju svake veštine treba prići uvažavajući individualne razlike.

U vezi pitanja da li učiti metodom celine ili po delovima, valja reći da i jedan i drugi način imaju prednosti i nedostataka i da zavise od većeg broja faktora: složenost i dužina vremena potrebnog za izvođenje motorne veštine, sposobnosti, prethodno iskustvo, stepen povezanosti i koordinacije delova u veštini itd. Pretpostavlja se da je najpoželjnije da se učenje veštine počne metodom celine, posebno ako ta veština zahteva visok stepen koordinacije i povećan napor za njeno organizovanje u celinu. Potom je potrebno izvesno vreme posvetiti savlađivanju osnovnih ili "nižih" jedinica, tj. pojedinih delova, međutim, što je moguće pre treba preći na učenje veštine u celini. Kombinovana metoda celina-delovi-celina najpogodnija je za učenje.

6) **Napredovanje u učenju motornih veština** najbolje je pratiti: 1. merenjem vremena (brzine) koje je potrebno da bi se izvela neka radnja; 2. ispitivanjem tačnosti izvođenja veštine, 3. učinkom koji se postiže njenim izvođenjem.

Za učenje motornih veština, posebno onih složenijih, tipično je da se posle početnog napredovanja javlja izvestan zastoj ili plato. Uzroci javljanja platoa su različiti: smanjenje motivacije, potreba da se naučeni elementi veštine povežu u celinu (uspostavi koordinacija pokreta), umor, duže pauze u vežbanju (ponavljanju). Plato može ukazivati i na relativno krajnje dostignuće u izvođenju radnje posebno kada se radi o jednostavnijim. Međutim, kod složenih veština plato je obično jedan stupanj u napredovanju u učenju, odnosno zastoj posle koga dolazi do daljeg napredovanja. Kada kod učenika uoči pojavu platoa u učenju nastavnik mora da razmotri uzroke i proceni šta treba dalje preduzeti: motivisati učenika, zahtevati dodatno vežbanje, skratiti pauzu u vežbanju, produžiti pauzu (odmor), promeni metodologiju sopstvenog rada sa učenikom i sl.

Planiranje, organizacija i oblici nastave

Pristup planiranju nastave

Planiranje vaspitno-obrazovnog rada kako na nivou škole tako i na nivou jednog predmeta ili časa mora podjednako biti sistematično i odražavati jedan logički sled operacija.

Prvi korak jeste određivanje cilja i njegovo preciziranje - odnosno **operacionalizacija cilja** globalne ili pojedinačne pedagoške aktivnosti.

Za svaku aktivnost koja se namerava izvesti (nastavnu, vannastavnu, praktični rad, ferijalna praksa i slično) treba jasno definisati ono što se želi dobiti kao krajnji rezultat. To može biti suma znanja, razumevanja pojave ili zakona, upoznavanje operacije ili ovladavanje nekom radnom operacijom, ostvarivanje vaspitnih zadataka itd. U svakom slučaju postavljeni cilj odnosno zadaci moraju biti jednostavno i krajnje precizno definisani, suženi, koliko je to god moguće, na željeni rezultat. **Operacionalizacija cilja je posebno značajna na nivou planiranja časa ili drugih aktivnosti, jer je tu moguća potpuna konkretizacija.**

Jednom postavljen, konkretizovan cilj je krajnja tačka do koje treba doći polazeći **od početnog stanja. Precizno utvrđivanje početnog stanja** u lancu planiranja, pretpostavlja konstatovanje razvojnih i uzrasnih karakteristika učenika date grupe, poznavanje sastava grupe sa stanovišta nivoa znanja ili ovladanosti veštinama, razvijenosti sposobnosti i sociokulturnih uticaja pod kojima su učenici, navika i motivacije za određena pitanja. Pouzdano utvrđivanje početnog stanja može se postići timskim radom nastavnika i stručnih saradnika, pre svega (pedagoga, psihologa i socijalnog radnika). Precizno utvrđen cilj i precizno utvrđeno početno stanje su dve tačke (početna i završna) između kojih se odvija proces pedagoškog stvaralaštva nastavnika koji obuhvata sledeće korake:

1. **Selekcija informacija i operacija koje će biti prezentirane i prenete učenicima bilo radi informisanja bilo radi usvajanja.** Treba imati na umu da su programi okvir a ne recept za precizno utvrđenu sumu znanja, posebno kad se radi o teorijskim predmetima. Kod savladavanja praktičnih operacija programi daju precizne informacije, pa je ovde nastavniku mnogo jednostavnije. Međutim, i u takvim slučajevima, poznavanje prethodnog stanja, odnosno stepena ovladanosti pojedinim operacijama jeste korektiv za doziranje aktivnosti i izbegavanje ponavljanja vežbi i operacija koje su u okviru prethodnih aktivnosti savladane.

Izbor informacija relevantnih za problem koji se proučava znači, pre svega, čišćenje od nebitnih detalja opširnosti čime se može povećati opterećenost učenika i nastavnika ali ne i povećati efekat rada.

Selekcija informacija pretpostavlja brižljivo proučavanje programa svog i srodnih nastavnih predmeta, nastavnih sadržaja, bilo koje vrste, proučavanje udžbenika i referentne literature, paralelno sa ovim sadržajima, da bi se ostvarila korelacija među srodnim predmetima, ustanovilo koje je informacije neophodno saopštiti na času a koje učenici mogu i dobijaju čitanjem udžbenika ili priručnika.

2. **Identifikovanje pogodnosti i smetnji** koje se javljaju u praktičnim uslovima rada svakog učenika i nastavnika je jedan od važnih koraka na putu ka ostvarenju cilja.

Isti elementi mogu biti i pogodnosti i smetnje u radu i to su:

- znanje i sposobnosti sa kojima nastavnik (teorijske i praktične nastave) stručni saradnik ili saradnik u nastavi raspolažu,

- prostor i oprema objekta u kome se aktivnost izvodi ili treba da izvede (veličina prostorije s obzirom na grupu, njena adekvatnost planiranoj aktivnosti, opremljenost prostora odgovarajućim

nameštajem, nastavnim sredstvima ili mašinama i aparatima za obavljanje određenih praktičnih radnji),

- izvori informacija i znanja (literatura, nastavna sredstva, saradnici - u školi i van nje),

- vreme koje se može upotrebiti, koje stoji na raspolaganju, za određenu aktivnost.

Utvrđivanje svakog od ovih elemenata po kategorijama pogodnosti i smetnji omogućuje pravilan i adekvatan izbor informacija i operacija koje će biti prenete učenicima, izboru, metoda, oblika, sredstava i sistema rada (pedagoške strategije).

Planirati aktivnost ako za nju nema odgovarajućeg prostora ili opreme znači već unapred računati na neuspeh. Zbog toga se u planiranju mora voditi računa o izboru postupaka koji se mogu sprovesti u postojećim uslovima, imajući u vidu sve što je pobrojano kao moguće smetnje ili pogodnosti.

3. **Izgrađivanje pedagoške strategije** je ustvari didaktičko-metodička operacija koja podrazumeva:

- izbor metoda u zavisnosti od napred pomenutih elemenata,

- izbor oblika, na isti način i

- izbor nastavnih sredstava, shvaćenih u najširem smislu kao sve vrste izbora za učenje i nastavu (knjižna, neknjižna građa, aparati, instrumenti itd.).

Izbor nastavnih sredstava takođe može da bude vršen u zavisnosti od pobrojanih mogućih pogodnosti ili smetnji, ali se taj izbor po pravilu ne vrši na nivou planiranja časa ili pojedine aktivnosti, već na nivou planiranja godišnjeg ili polugodišnjeg rada.

4. **Evaluacija, primenjene strategije**, odnosno odabranih metoda, oblika, sredstava ili sistema rada je veoma važan korak u radu na planiranju i pripremanju. Ona se sprovodi u zavisnosti od postavljenog cilja, početnog stanja, izabranog sadržaja (informacija i operacija), izvora i smetnji. Tako proveravana strategija omogućuje stalno prilagođavanje postupaka datoj situaciji i datim ciljevima, te se ne može govoriti o univerzalno dobrim i odgovarajućim metodama, organizacije i oblicima rada, već samo o adekvatnim, s obzirom na cilj, pogodnosti i smetnji.

Ista sredstva, metode i oblici mogu u zavisnosti od početnog stanja, postavljenog cilja i spretnosti i znanja nastavnika dati veoma dobre ili veoma loše rezultate. Upotreba jednog nastavnog sredstva, na primer filma, može imati potpuno negativne efekte, čak i kad se radi o veoma dobrom i po sadržaju adekvatnom filmu, ako nastavnik nije spreman za njegovu upotrebu, bilo da se javljaju problemi rukovanja sa aparatima ili da nastavnik ne pominje sadržaj filma i slično.

5. **Rezultat, ostvarenost cilja, se procenjuje** u odnosu na ceo proces uključujući u to i operacionalizaciju cilja.

Stalna evaluacija postupka planiranja i pripremanja i evaluacija svake od faza, svakog od preduzetih koraka omogućuje stalne korekcije i prilagođavanje postupka radi postizanja boljih

rezultata. Vođenje evidencije o primenjenom postupku, uspešnosti tog postupka, o primenjenim sredstvima, analiza konkretizacije cilja itd., služi nastavniku kao osnova za stvaranje "lične metodike" koja kao rezultat sistematskog planiranja i analize postaje veoma vredan instrument rada nastavnika.

6. **Mesto i uloga učenika u planiranju.** Budući da se izvori znanja nalaze ne samo u školi, nego i van nje, da mladi uče posredstvom sredstava masovnih komunikacija, da nastavnici u školi gde u većoj ili manjoj meri postoje mnogobrojni izvori (biblioteke, kolekcije nastavnih sredstava, mašine itd.) nisu jedini i prevashodni izvori znanja, za planiranje rada, pripremu realizacije i izgradnju odgovarajućih odnosa među nastavnicima i učenicima, nastavnik mora imati u vidu da su njegovi položaj i uloga, kao i položaj i uloga učenika promenjeni. Najznačajnija promena je upravo u postojanju objektivnih uslova da učenik postupno preuzima i deo uloge planera i organizacije procesa sopstvenog učenja i obrazovanja.

Nastavnik u uslovima savremene tehnologije obrazovanja ima pre svega zadatak da: planira, priprema, usmerava, kontroliše, vrednuje, motiviše, objašnjava, pomaže učeniku u ličnom planiranju. Nastavno sredstvo može da: motiviše, saopštava, pokazuje, objašnjava, ilustruje, zamenjuje stvarnost, služi kao instrument.

Učenik, ako su ove "dužnosti" nastavnika i sredstava zaista podeljene onako kakve su im mogućnosti, će se obraćati nastavniku više za pomoć u planiranju i organizovanju aktivnosti dok će se sredstvom više koristiti neposredno, crpeći od njega samo informacije. Dakle, može se povećati vaspitni uticaj nastavnika, prepuštajući sredstvu ulogu informatora a učeniku planera i organizatora procesa sopstvenog učenja.

7. **Planiranje i neposredna priprema nastavnika za vaspitno-obrazovni rad.** Ove aktivnosti su uslov racionalnog raspolaganja vremenom jer obezbeđuju: ravnomernost nastavnog sadržaja, sistematičnost, postupnost u radu, selektivniji izbor i primenu nastavnih metoda i sredstava, oblika i tehnika rada. Ono nije prosto raspoređivanje nastavnih sadržaja po časovima, već je to celokupni postupak prethodno navedenih faza u radu.

Planiranje nastavnog rada karakteriše opšti pristup za razliku od programiranja nastavne teme kao konkretizovane razrade pojedinih programskih sadržaja. Planiranje možemo podeliti na više vrsta. S obzirom na vreme, ono može biti: godišnje, polugodišnje, tromesečno, mesečno i sedmično. S obzirom na stepen razrade planiranje može biti globalno i operativno; a prema postupku vremensko i tematsko.

U praksi naših škola uobičajeno je da nastavnik vrši: 1) globalno 2) operativno planiranje kao i 3) neposredno pripremanje za izvođenje nastavnog rada - priprema za čas kao i druge oblike vaspitno-obrazovnog rada koji su tesno povezani sa nastavom npr. - dodatni rad, slobodne aktivnosti i sl.

Globalno planiranje (godišnje) vrši se pre početka školske godine i obuhvata raspoređivanje nastavnih tema, broj predviđenih časova po temi, raspoređivanje časova za obradu, utvrđivanje i sistematizaciju.

Operativno planiranje obuhvata didaktičko-metodsku razradu nastavnih tema na nastavne jedinice a vremenski obuhvata najmanje jedan mesec.

Nastavnik radi na izradi operativnog plana uz uvažavanje napred navedenih elemenata i postupka (npr. korelacija sa istim predmetom po razredima, srodnim predmetima, upoznavanje uslova, predznanja učenika i sl.). Operativni plan sadrži: vreme (npr. nastavne nedelje), redosled nastavnih jedinica u okviru teme i za svaku od njih naznačen tip časa, oblik rada, metod rada, nastavna sredstva mesto rada (lokacija) primena inovativnih postupaka, saradnike u realizaciji i napomenu u koju se unosi sve ono što je važno za saopštenje o nastavnoj jedinici, odstupanje od plana itd.

Operativno planiranje zahteva veću kreativnost i elastičnost nastavnika u odnosu na usvojeni Nastavni plan i program. To podrazumeva izvesnu slobodu nastavnika u korišćenju broja časova datih u okviru nastavne teme; nastavnik će broj časova odrediti i prema uslovima škole, zahtevima koji se pred učenika postavljaju i tempu kojim učenici usvajaju te zahteve. Otuda nastavnik ima potrebu da poveća ili smanji broj časova po nastavnoj temi, odnosno nastavnoj jedinici. Ovakve razlike će postojati između nastavnika u okviru jedne i različitih škola. Poželjno je da nastavnik pri izradi operativnog plana sarađuje sa učenicima čime bi se obezbedila potpunija subjektivizacija učenika u nastavnom procesu.

Neposredna priprema nastavnika za rad podrazumeva izradu pisane pripreme koja predstavlja didaktičko-metodičko strukturiranje časa, a sastoji se u specifikovanju odgovarajuće nastavne tehnologije koja najviše odgovara unutrašnjoj logičkoj strukturi gradiva određene nastavne jedinice.

Koji će elementi biti sadržani u neposrednoj pripremi zavisi od više faktora među kojima kao značajne ističemo: složenost i težinu gradiva; iskustva nastavnika u korišćenju oblika, metoda, sredstava i sistema; ciljeve konkretnog časa i karakteristike učenika relevantne za ostvarivanje tih ciljeva; didaktičko-tehničku opremljenost škole i dr.

Osnovni zadatak pripreme i razlog za izradu je da se planira organizacija časa i što konkretnije predvide aktivnosti i odnosi nastavnika i učenika. Da bi se to postiglo pisana priprema treba da sadrži sledeće elemente:

1. predmet,

2. nastavnu jedinicu,

3. ciljeve i zadatke časa - bloka (obrazovne i vaspitne),

4. artikulaciju časa

- glavne sadržinske celine i potrebno vreme za njihovu realizaciju, a sve to povezano sa

- oblicima, metodama, sredstvima i sistemima rada,

6. saradnike u radu (ukoliko postoje).

U izradi pisane pripreme nailazimo na specifičnosti kod pripremanja časova vežbi i praktične nastave (vidi deo o motornom učenju).

Planiranje, a posebno neposredno planiranje za čas, često zahteva timski rad.

Na nivou škole timski bi se radilo na izradi strukture programa škole, postavljanju zadataka i izradi smernica za pojedine delove te strukture, postavljanju rokova objedinjavanja rada, izdvajanja zadataka za praćenje i istraživanje i sl. Planiranje, programiranje i evaluiranje pojedinih vidova vaspitno-obrazovnog rada godišnje i operativno rešavali bi timovi sastavljeni u okviru pojedinih Aktiva nastavnika. Bez timskog rada teško je uspešno ostvariti ovaj zadatak kod pojedinih oblika nastave (npr. praktične nastave).

Aktivi nastavnika rešavaju značajna pitanja nastave. Kada su organizovani za grupu srodnih naučnih disciplina oni se, po strukturi članova veoma približavaju timu. Međutim, značajno je da se niz pitanja iz delatnosti Aktiva timski rešavaju i kada je sastavljen samo iz jednog profila stručnjaka. Tim bi se formirao u zavisnosti od zadataka tako da bi ga nekada činili predstavnici svih aktiva u školi, nekada predstavnici aktiva srodnih disciplina, nekada članovi jednog aktiva a uvek prošireni uključivanjem direktora, nekog od stručnih saradnika, roditelja i sl. U vezi sa nastavom u okviru Aktiva timski bi trebalo raditi na: izboru i određivanju nivoa obrade tema u odnosu na mogućnost učenika; izboru nastavnih oblika, metoda i sredstava; razradi principa odabranih modela i razmatranju mogućnosti njihove primene na određenim nastavnim jedinicama; organizaciji oglednih časova za demonstriranje izabranih modela (oblika, metoda ili nastavnih sredstava); izradi programa osposobljavanja učenika za samoobrazovanje; organizovanje diskusija i stručnih rasprava; organizovanju takmičenja; donošenju plana pismenih i kontrolnih vežbi i pismenih zadataka; izboru sadržaja i oblika rada slobodnih aktivnosti; postavljanju didaktičko-metodičkog pristupa u organizaciji i realizaciji dodatnog rada; izradu metodologije praćenja i ujednačavanja nivoa i stepena ostvarenosti pojedinih aspekata vaspitanja i obrazovanja; timskoj obradi nekih sadržaja pri čemu različite aspekte teme obrađuju stručnjaci.

Organizacija i oblici nastave

Organizacija nastave u okviru jednog nastavnog predmeta određena je ciljevima, operativnim zadacima, specifičnom sadržinom programa, raspoloživom nastavnom tehnologijom i opredeljenjem za određenu pedagošku strategiju kao i samim subjektivnim uslovima i mogućnostima nastavnika i učenika. Po novom programu nastava se izvodi u uslovima osavremenjenog predmetno-razredno-časovnog sistema sa nizom diferenciranih oblika nastave (obavezno, fakultativne) i ostalih vaspitno-obrazovnih aktivnosti (dopunski rad, dodatni rad, slobodne aktivnosti i dr.).

Savremene didaktičke teorije, teorije učenja, razvijena obrazovna tehnologija i nastavna praksa omogućavaju da se u postojeću organizacionu osnovu unose i fleksibilniji oblici nastave i učenja koji omogućuju raznovrsnu strukturu učeničkih aktivnosti u cilju njihovog produktivnog (intelektualnog, kreativnog i praktičkog) angažovanja u uslovima ostvarene diferencijacije i individualizacije nastave, sjedinjavanja individualizovanog i zajedničkog rada i napredovanja učenika.

U cilju ostvarenja ukupnih zadataka i unapređivanja kvaliteta pa samim tim i efekata nastave, nastavnik(ci) je u mogućnosti da izgrađuje strategiju nastave kombinujući i primenjujući, kako u literaturi i praksi već ustaljene poznate oblike organizacije nastave na času - **frontalni, grupni i individualni rad**, tako i osavremenjene oblike organizacije nastave i učenja kao što su: **diferencirana nastava, individualizovana nastava, timska nastava, rad u parovima** i drugi uz adekvatan izbor načina **(sistema) učenja: predavačkog, programiran, problemskog, učenja putem otkrića i drugih.**

Svaki nastavnik u okviru postojećih uslova za nastavu predmeta koji predaje i u saradnji sa članovima radnih timova mora da traga za takvom strategijom nastave i učenja koje će biti optimalna za različite kategorije učenika (prema njihovim individualnim razlikama). Pri tom je godišnja priprema nastavnika odlučujuća. Već u toj početnoj etapi rada on se opredeljuje šta će npr. obraditi putem predavanja i frontalnim radom sa učenicima što individualizovanom nastavom, što diferenciranom nastavom po nivoima, šta problemskom nastavom (individualno i u grupi) i sl.

Takvim pristupom organizacije nastave sa diferenciranim individualnim i zajedničkim aktivnostima nastavnik će prevazići slabosti predavačko-ispitivačke nastave, kampanjskog učenja, nezdravog takmičenja i individualizma i omogućiti racionalno osamostaljivanje učenika u mišljenju i radu.

Frontalni oblik rada u nastavi je istovremeni, naporedni rad nastavnika sa svim učenicima u razredu pod istim radnim uslovima. To podrazumeva da se svi učenici stavljaju pred iste zadatke, na istom nastavnom gradivu sa istom pedagoškom strategijom. **Ovo je najčešći oblik rada nastavnika i primenjuje se uglavnom prilikom prenošenja novih informacija i novih znanja učenicima.** U ovom obliku rada dominira nastavnik koristeći sa verbalnim metodama rada. Frontalni oblik nastavnog rada ne sme postati dominirajući oblik.

Prednost ovog oblika je u tome što je ekonomičan jer se može primeniti u odeljenjima sa relativno velikim brojem učenika i što omogućava nastavniku da u okviru raspoloživog vremena obradi veće programske celine i u uslovima manje tehnički opremljenih škola metodama demonstriranja. Ovaj rad pruža mogućnosti za stvaranje određenih emocionalnih i intelektualnih raspoloženja kod svih učenika čime se produbljuje doživljaj sadržaja gradiva (npr. obrade sadržaja koji se mogu koristiti za ostvarivanje zadataka razvijanja patriotizma i sl.).

Međutim, rad sa svim učenicima zahteva da se odmeri prema "prosečnom" učeniku i u obradi gradiva i u angažovanju, a samim tim ne zadovoljavaju se potrebe drugih kategorija učenika - obdarenih i onih sa teškoćama u razvoju. To dovodi do smetnji u procesu individualizacije rada i ometa optimalnu aktivizaciju učenika.

Individualni oblik rada sa učenicima, predstavlja pojedinačni rad učenika, uz odgovarajuću pomoć nastavnika, bilo da radi na posebnom zadatku ili na zadatku koji je deo opšteg zadatka za razred. Atmosfera individualnog rada obezbeđuje maksimalne uslove za razvoj radnih i organizacionih sposobnosti učenika, razvija samostalnost u radu i učenju i ima veliku motivaciono-aktivizacionu moć. Primena ovog oblika nastavnog rada zahteva izvesnu sistematičnost, postupnost i odgovarajuću pripremu učenika i nastavnika. Individualni rad može biti usmeren ili vođen i slobodan, skoro potpuno samostalan rad učenika na času. U ovom obliku nastavnog rada najčešće se primenjuju laboratorijske i eksperimentalne metode, metode rada na tekstu i na grafičkim radovima kao i kombinacija metoda pokazivanja i objašnjavanja, kada učenici jedni drugima ili nastavniku pokazuju i objašnjavaju odgovarajuće radne operacije ili poslove. Što se više uzimaju u obzir karakteristike učenika kao pojedinca (prethodna znanja, sklonosti i sposobnosti, nivoi motivacije i druge osobine ličnosti) u oblikovanju zadataka na čijem izvršenju treba da se angažuje to ovaj oblik rada u većoj meri, dobija karakteristike individualizovanog pedagoškog postupka.

Grupni oblik nastavnog rada je rad sa manjim brojem učenika gde se nastavno gradivo obrađuje sa precizno podeljenim radnim zadacima i obavezama a rezultati rada diskutuju u

odeljenju. Primena ovog oblika rada ima sociološko, psihološko, pedagoško i didaktičko opravdanje.

Grupni rad povećava broj neposredno angažovanih i aktivnih učenika u istom momentu, omogućuje da učenici zajedničkim radom stiču znanja, veštine i navike. Ovakav rad podstiče, usmerava radne oblike komunikacije, razmene i saradnje među učenicima i između učenika i nastavnika. Grupni rad nužno zahteva zajedničko planiranje, podelu rada, povezivanje rezultata pojedinaca u rezultate grupe i često rezultate grupe u rezultate odeljenskog kolektiva. Ishodi takvog rada su mera zajedničke uspešnosti svih članova. Sve te karakteristike doprinose da nastavni proces postaje značajan faktor socijalizacije učenika.

Dobro organizovanu i pripremljenu grupu treba da karakterišu sledeća obeležja: adekvatan sastav članova u odnosu na cilj; dogovorena komunikacija između članova, sa nastavnikom i drugim radnim grupama.

Zadaci za grupni rad mogu biti: 1. istovrsni za svaku grupu, 2. diferencirani prema sadržaju kada svaka grupa rešava druge zadatke, 3. diferencirana prema interesovanju učenika i 4. diferencirani prema nivou znanja i sposobnosti učenika.

Rad u grupi se obavlja po sledećem redosledu: pripremna faza (postavljanje cilja i zadataka, podela rada, podela učenika u grupe) operativna faza (realizacija zadataka, traganje za informacijama, razmena iskustva i aktivnosti među članovima) i verifikativna faza (izveštavanje, diskusija, usvajanje zaključaka, vrednovanje). Grupni rad treba primenjivati u korelaciji sa ostalim oblicima rada i primenjivati ga tada kada je on opravdan, odnosno racionalan u odnosu na cilj, zadatke i određene nastavne sadržaje.

Diferencirana nastava. Sa stanovišta društvene obaveze škole da omogući optimalni svestrani razvoj i osposobljavanje za rad svakom pojedincu u nastavi se moraju uvažavati individualne, odlike po sposobnostima, motivaciji, interesovanjima, tempu učenja, ranije stečenom iskustvu i znanju, kao i društveno-kulturnim vrednostima sredine u kojoj se učenik razvijao. Sa didaktičkog aspekta ovo se može postići različitim merama diferencijacije nastave kao i individualizacijom procesa učenja.

Pored toga što je novim planovima i programima izvršena spoljašnja diferencijacija nastave i ostalih oblika vaspitno-obrazovnih aktivnosti, nastavnika mora da interesuje i unutrašnja diferencijacija nastave u jednom odeljenju (ili 2-3 paralelnih) koja podrazumeva strukturiranje procesa učenja za različite kategorije učenika.

Za shvatanje oblika spoljašnje i unutrašnje diferencijacije nastave neophodno je reći da diferenciranje ne znači samo organizacione mere grupisanja učenika jer se pod tim podrazumevaju i diferencirani ciljevi, sadržaji, metode i sredstva nastave. Diferenciranje ima značaj kako za individualizaciju u kognitivnom razvoju ličnosti, tako i za socijalni razvoj učenika. U praksi se razlikuje:

1. Spoljašnje diferenciranje nastave koje podrazumeva organizaciju u kojoj se učenici iz razredne zajednice raspoređuju u nove homogene grupe bar po jednom kriterijumu, najčešće prema sposobnostima i uspehu ili, prema interesovanjima (tečajevi, ili fleksibilniji povremeni oblici diferenciranja za obradu neke nastavne celine pri čemu nastavnici rade timski).

2. Unutrašnje diferenciranje je samostalan oblik nastavne organizacije unutar odeljenske zajednice jednog razreda. Unutrašnjim diferenciranjem, koje može biti primenjeno u raznim nastavnim situacijama u odeljenju, ciljevi, sadržaji, metode itd. prilagođavaju se sposobnostima učenika. Postupci unutrašnjeg diferenciranja nastave mogu biti: socijalno diferenciranje (grupe različite po vrsti i obimu), metodsko i medijalno diferenciranje (izbor postupaka, sredstava i izvora znanja, zavisno od tempa i stila učenja); i tematsko diferenciranje (prilagođavanje sadržaja mogućnostima učenika).

Prilikom opredeljivanja za unutrašnju diferencijaciju nastave na nastavnom času ili u okviru više časova koji obuhvataju tematsku celinu nastavnik mora imati u vidu obavezu da obezbedi vreme potrebno da svi učenici usvoje zajednička fundamentalna znanja i veštine neophodne za dalje napredovanje, odnosno primenu u zanimanju; da pored toga učenici koji brže napreduju i obdareni učenici šire i produbljenije proučavaju pojedine predmete ili oblasti koje ih interesuju; da istovremeno, učenicima koji teže napreduju (izborom metoda, izvora znanja, posebnom pripremom zadataka) omogući da usvoje minimum znanja i veština potrebnih za rad.

Individualizovana nastava. Učenici se u jednom odeljenju razlikuju po svojim opštim i specijalnim sposobnostima, po nadarenosti, interesovanjima, motivima, osobinama ličnosti, pa u vezi s tim i u načinima, stilu i brzini učenja. Zbog toga se kritikuje tradicionalna nastava koja se obraća proseku u odeljenju a zahteva se prilagođavanje savremene nastave mogućnostima i potrebama svakog učenika. Individualizovati nastavu znači: 1. uzimati u obzir ukupne osobine učenika i razlike među njima; 2. varirati metode, sredstva i postupke prema tim razlikama; 3. omogućiti im da napreduju prema vlastitom tempu učenja. Individualizacijom se podstiču vlastite aktivnosti učenika u procesu učenja pa se tako ostvaruje zadatak da se učenik nauči učenju, da se razvija njegova unutrašnja motivacija, da se postepeno otkrivaju - oslobađaju njegove ukupne potencijalne sposobnosti, da naime on sam otkriva, uviđa svoje sposobnosti u raznim područjima rada.

Nastavnik treba da opaža i da shvati razliku između individualnog rada i individualizovane nastave. Pod individualnom nastavom se podrazumeva samostalno rešavanje zadatka pod rukovodstvom nastavnika ali bez razmene informacije među učenicima. Nastavnik prati tok, tempo i rezultate rada i može da menja, preusmerava svoju pomoć u cilju osposobljavanja učenika za samostalan rad. U individualnom radu svi učenici rešavaju iste zadatke, a njihov rad i rešenja su deo zajedničkog zadatka celog odeljenskog kolektiva.

U individualizovanoj nastavi rad je prilagođen pojedincu prema njegovim sposobnostima i osobinama ali tako da odgovara potrebama, željama i načinu mišljenja pojedinaca koji u individualnom radu učestvuju. To podrazumeva oblikovanje sadržaja diferenciranih zadataka, primenu specifičnih metoda i sredstava, izvora znanja da bi se učenicima omogućilo razvijanje sopstvenih snaga i originalnosti uz uvažavanje njihovog ritma rada, stila rada, afektivnih reakcija i drugih činilaca kao što su premorenost i sl.

Pozitivne strane individualizovane nastave su u njenoj prilagodljivosti na sve predmete, na razne uzraste; što može da se primeni na raznim stepenima savladanosti nastave; što (više od ostalih oblika) doprinosi razvijanju pozitivnih stavova prema učenju; razvija inicijativu, unutrašnju motivaciju i dr. Osim toga pozitivne strane su i u tome što nastavnik pomaže učeniku da upozna svoje mogućnosti i učestvuje u samorazvoju.

U individualizovanoj nastavi nastavnik potpunije kontroliše uslove rada pa prema tome dolazi i do boljih opštih efekata; ima više vremena da sagleda šta se i kako uči, više upravlja

napredovanjem učenika, pruža pomoć u prevazilaženju teškoća; ima veće mogućnosti da varira sadržinu, metode i izvore učenja prema njihovoj efikasnosti, ima mogućnosti da predvidi ishode individualizovane nastave.

Pojedini efekti individualizacije ostvaruju se raznim načinima organizovanja nastave, npr. individualizovanim radom učenika na diferenciranim zadacima (sa ili bez nastavnih listića); grupnim radom sa unutrašnjom diferencijacijom zadataka; samostalnim radom na programiranom i poluprogramiranom materijalu; učenjem putem otkrića i rešavanjem problema.

Individualizacija nastave je samo jedan od oblika organizovanja nastave i učenja i ne treba da vodi intelektualnoj, emocionalnoj i moralnoj izolovanosti jedinke. Stoga se individualizacija nastave povezuje sa raznim oblicima nastave koji obezbeđuju učenje u uslovima socijalne komunikacije i kooperacije.

Timska nastava [33] je oblik organizacije nastave u kojoj dva ili više nastavnika i njihovi saradnici koordiniraju rad na realizaciji programa jedne veće po uzrastu (obrazovnom nivou) ujednačene grupe (npr. više odeljenja istog razreda), radeći na onim delovima programa ili aktivnost za koje su stručno najviše zainteresovani i osposobljeni. Tim zajednički realizuje pojedine programe ili teme: planira, izvodi i vrednuje aktivnosti učenika, organizuje nastavu i priprema sadržaje, zadatke i sl. koji odgovaraju njihovim potrebama i mogućnostima i na taj način nastoji da racionalizuje rad i učini ga efikasnijim.

---

[33] Naziva se i sistem malih i velikih grupa, kooperativna nastava, nastava u velikim grupama.

Pored grupnog organizovanja učenika i nastavnika timsku nastavu karakteriše fleksibilno raspoređivanje nastavnih sadržaja i korišćenje vremena kao i intenzivan stručni pristup obradi sadržaja uz upotrebu savremenih nastavnih sredstava.

Timska nastava se odvija. a) u velikim grupama, (više odeljenja jednog razreda) u kojima dominira nastavnik stručnjak iz tima ili doveden izvan škole. Velike grupe su pogodne za predavanje, izlaganje novog gradiva, uvođenje u veće celine, tumačenja, sistematizaciju, zaključna razmatranja, prikazivanje filmova, podnošenje izveštaja o istraživanjima i sl.; b) u srednjim i malim grupama koje se formiraju posle uvođenja učenika u rad u vidu heterogenih grupa (30 do 35 učenika). U tim grupama se ostvaruje rad na materijalu, vežbanje i utvrđivanje, da bi se posle proveravanja učenici delili u homogene grupe, gde broj učenika varira sve do malih grupa u kojima se rad diferencira prema učenicima koji su više napredovali, prema onima koji zaostaju, dok treći produžavaju sa učenjem na istom materijalu; c) timska nastava, se kada je to neizbežno diferencira sve do samostalnog i individualizovanog rada učenika. Na ovaj način mogu se realizovati celi razredni programi, izborni programi i slično kao i pojedini delovi programa, teme unutar jednog razreda, odnosno odeljenja.

Nastavnici članovi tima odgovorni su za kvalitet nastave jednog ili više predmeta, zajednički raspravljaju o sadržaju, metodama nastave i izboru sredstava i vežbanja u malim grupama, o raspoređivanju učenika u grupe i dr. Podela rada je precizirana, kooperacija se mora ostvariti da bi se došlo do rezultata te u planovima nema neopravdanih odstupanja.

Timska nastava zahteva dobru opremljenost škole (aparatima, materijalima za grupno i individualno učenje, programiranim materijalima, bibliotekom, laboratorijama, filmovima, zbirkama i dr.).

Za primenu timske nastave u našim uslovima organizacije nastave stručnjaci preporučuju da se stručni aktivi nastavnika početkom godine opredele za timski rad na obradi kompleksnih, složenih, interdisciplinarnih tema da bi omogućili učenicima što bolje shvatanje pojava i njihovu uzročno-posledičnu povezanost i međuzavisnost. Aktiv razmatra ko o pojedinim aspektima teme može najstručnije da izlaže svim učenicima, opredeljuje se za AV sredstva (filmove, magnetofonske snimke, projekcije i slično, što odgovara radu sa velikom grupom); dogovara se o radu u odeljenju u malim grupama; predviđa koje dodatne aktivnosti (eksperimente i slično) će ostvariti u dodatnom radu, a šta u slobodnim aktivnostima.

Timski rad je nezaobilazan u ostvarivanju programa stručnih predmeta ili oblasti u srednjoj školi. Nastavni tim čini četiri do pet, a najmanje tri stručnjaka: nastavnik tehnologije, saradnik praktične nastave i instruktor u preduzeću. Njihova međusobna saradnja i koordiniran rad uslov je celovitog profesionalnog formiranja učenika i razvijanja njegovog pozitivnog odnosa prema pozivu.

Programirana nastava nastaje iz težnje za racionalizacijom procesa učenja, odnosno iz potrebe da se proces učenja učini što aktivnijim, da se kontroliše i da se unapred mogu predvideti njegovi efekti. To je dovelo do programiranja nastavnih sadržaja putem vrlo kratkih koraka.

Programirana nastava i programirano učenje polazi od pretpostavke da proces učenja ima tri bitne faze: 1. kontakt učenika sa činjenicama odnosno informacijama koje treba usvojiti (u klasičnoj nastavi to je kada nastavnik predaje, izvodi vežbe, učenik uči iz udžbenika, priručnika, literature, sluša radio, snimljena predavanja, ploče, gleda filmove); 2. vlastita aktivnost učenika na gradivu koje treba usvojiti, naučiti (na tom gradivu učenik treba da radi, da ga upotrebljava u različitim varijantama primene); 3. povratna informacija o uspešnosti ili neuspešnosti učenikovog rada na gradivu.

U tradicionalnoj, predavačkoj nastavi bitna je prva etapa. Program se smatra realizovanim ako je nastavnik sa učenicima "prešao gradivo". Izostaje učenikova samostalna aktivnost na gradivu (ili se ovaj najbitniji deo prebacuje za domaći rad gde učenik radi bez nastavnikove pomoći i usmeravanja), a povratnu informaciju koja u psihološkom smislu predstavlja, potkrepljenje (pozitivno ili negativno zavisno od odgovora) učenik dobija tek prilikom vrlo retkih odgovora za ocenu. U međuvremenu nastavnik, koji tako radi ne zna kako teče učenikov misaoni razvoj.

Programirana nastava izvodi se uz pomoć programiranog materijala (software) koji može biti izrađen za celo gradivo jadnog predmeta u vidu programiranog udžbenika, mogu biti programirane samo pojedine teme, ili nastavne jedinice, a programirani materijali mogu biti ugrađeni u mašine za učenje (nastava putem kompjutera). Učenje iz programiranih tekstova može biti praćeno i radom na drugim izvorima znanja (magnetoskopski snimci, praktične operacije, radio i TV emisije, i dr.). Programiranje je aktivnost koja zahteva vrlo stručno struktuiranje sadržaja po kratkim koracima - člancima i sekvencama - koji obezbeđuju logički redosled i postupnost u učenju na najlakši i najbrži način. Pri tom je u svakom članku ili za više članaka istovremeno obezbeđen celovit proces učenja: 1. priprema, 2. obrada novog (informisanje), ponavljanje i vežbanje i 3. proveravanje, odnosno povratna informacija.

Svaki rad pa i programirano učenje podrazumeva pripremu učenika koju može da izvrši nastavnik (tumači kako se radi na programiranim materijalima) ili se uputstvo daje uz programirani materijal. Ukoliko škola ima mašine za učenje učenici se uvode u tehniku učenja pomoću mašina koju relativno lako savlađuju.

Posle toga učenik prelazi na rad na člancima. Članak sadrži manju česticu nastavnog sadržaja - informaciju koju učenik može samostalnim radom da usvoji. Informacija može biti i indirektna i uputiti učenika na neki drugi izvor znanja. Učenik mora informaciju dobro razumeti i ponavljati je radi zapamćivanja ili obavljati neke operacije na koje ova informacija upućuje. Usvajanje, zapamćivanje informacija je uslov za rešavanje zadataka koji mogu biti jednostavniji da se odnose na svaki bitni deo informacije i složeniji kada obuhvata više informacija iz prethodnih članaka odnosno postepeno vodi do opštih pojmova.

Za nastavnike je prihvatljivije da se sami polazeći od zahteva programiranog učenja, osposobljavaju za poluprogramiranje ili delimično programiranje i da za to osposobljavaju i učenika. Bitno je da se u nastavu unosi što više samostalnog rada, aktivnosti, dvosmerne komunikacije i da učenici dobijaju češću povratnu informaciju.

U svakodnevnoj praksi moguća su dva pristupa poluprogramiranog učenja: 1. nastavnik po kraćim deonicama izlaže gradivo, vodi razgovor sa učenicima iz kojeg slede zaključci, ili projektuje informacije putem grafofolije, magneto trake, element filma i slično, zatim za svaki deo varira pitanja za vežbanje i na kraju u celini proverava rezultate petminutnim testom (prebrojavanjem tačnih odgovora, dizanjem ruke) ili još racionalnije - proverava rezultate putem respondera kojih već ima u svakoj školi; 2. drugi oblik poluprogramiranog učenja je samostalan rad učenika sa udžbenikom. To su radni udžbenici koji pre svega imaju pregledno struktuiran osnovni tekst za grafičkim isticanjem bitnog, zatim vežbe, diskusiona pitanja, tabelarne preglede i drugo a po neki i kraći ispiti znanja nakon od obrađene teme. Pravilno rešenje zadataka daje se ili u udžbeniku ili ih saopštava nastavnik. Na osnovu rada sa takvim udžbenikom učenik se uvodi u postupke rada na svakom drugom tekstu, izdvajanja i zapamćivanja činjenica, uočavanja problema, misaonog povezivanja činjenica i generalizacije, odnosno u samoprogramiranje.

Problemska nastava kao vid aktivnog učenja podrazumeva organizaciju nastave koja se zasniva na struktuiranju gradiva, na način komunikacije učenika i nastavnika i uvažavanju prethodnih znanja i iskustva učenika.

Problemski organizovana nastava odvija se kroz sledeće faze:

- postavljanje problema gde nastavnik učenicima izlaže zadatak u problemskom obliku i upućuje ih da uoče problem. Učenici potom iz ranije stečenih znanja traže ona koja im mogu pomoći u rešavanju postavljenog problema, odnosno zadatka. Da bi izvršili selekciju znanja razgovaraju sa nastavnikom koji im daje odgovarajuće smernice u traženju rešenja;

- u drugoj fazi rada učenici odabiraju moguće načine rešavanja i uz pomoć nastavnikovog vođenja proveravaju njihovu istinitost. U slučaju neuspeha traže se i proveravaju novi načini. U toku postavljanja i proveravanja istinitosti hipoteze nastavnik, posebno u situaciji pogrešnog rada, učenicima postavlja dodatna, pre svega podsticajna, pitanja čiji je zadatak da učenike usmeri ka rešenju. Često nastavnik vodi učenike do rešenja tako da centralni problem raščlani na niz manjih čiji postupni sled rešenja dovodi do glavnog rešenja;

- provera utvrđenog rešenja u praksi je završna faza rada. Proces učenja se završava donošenjem konačnog suda.

Ovakav oblik organizacije nastave doprinosi (vidi deo o aktivizaciji učenika str. 24) motivaciji učenika, povećava njihovu aktivnost čime se postiže i veći efekat u ostvarivanju vaspitno-

obrazovnih zadataka nastave a pre svega: razvijanje unutrašnje motivacije kod učenika (motiv radoznalosti, postignuća, samoaktualizacije i dr.), aktiviranje misaonih procesa (analize, sinteze, apstrakcije, generalizacije i sl.) kao i razvoj kreativnih komponenti mišljenja (fluentnost, originalnost, fleksibilnost, osetljivost za probleme i dr.). Na ovaj način sam nastavni proces postaje privlačniji i interesantniji a učenici se osposobljavaju za samostalni rad.

Uspeh korišćenja problemske nastave zavisi od uzrasta, motivisanosti prethodnih znanja i iskustva učenika ali i od pripremljenosti i motivisanosti nastavnika. Priprema nastavnika obuhvata: izbor i planiranje nastavnih tema odnosno nastavnih jedinica za primenu problemske nastave, izbor problema i priprema vođenja učenika za njihovo rešavanje, utvrđivanje načina motivacije učenika, priprema didaktičkog materijala i nastavnih sredstava.

Učenje putem otkrića je u stvari vrsta učenja putem istraživanja sa posebnim načinom vođenja učenika da relativno samostalno otkriju nove principe, pravila i zakone, da strukturiraju činjenice koje uče i da upoznaju metode rešavanja različitih problema.

Ova vrsta rada efikasna je u slučajevima otkrivanja novih principa i pojmova, pri organizovanju činjenica u strukture odnosno kada je moguće sekvencijalno obrađivati određene sadržaje. Reč je o malim otkrićima, za razliku od konceptualnih invencija, koje nisu predmet učenja putem otkrića u nastavi.

Proces otkrivanja je rezultat induktivnog i deduktivnog mišljenja, pri čemu su nastavnikove instrukcije osnovni instrumenat usmeravanja aktivnosti učenika. Reč je o relativno samostalnom upoznavanju od strane učenika sa novim činjenicama i generalizacijama koje mu ranije ni na jedan način nisu saopštene. U procesu primene ove vrste učenja dominiraju tragalačke i heurističke aktivnosti učenika pri usvajanju opštih pravila učenja, metoda rešavanja problema i postepeno ulaženje u proces saznavanja.

Nastava u čijoj je osnovi učenje putem otkrića utiče na: razvijanje intelektualnih sposobnosti učenika, razvijanje unutrašnje motivacije i istraživačkog stila kod učenika, neprekidno budi radoznalost, uslovljava bolju retenciju i transfer stečenih znanja, aktivira učenike i neposredno razvija njihovu sposobnost za rešavanje problema, sticanje novih informacija i dr.

Prilikom pripremanja gradiva i učenika za učenje putem otkrića nastavnik ima u vidu da pravilno odabrane instrukcije treba da podstiču razvoj individualnih dispozicija učenika, da usmeravaju aktivnost na strukturiranju znanja na specifičan način, doprinose da se materijal proučava u sekvencama i obezbeđuju povratne informacije učenika u procesu tragalačkih aktivnosti. Pri kreiranju sekvenci za proučavanje prednost treba davati onim sadržajima koji čine okosnicu pojmova strukture datog predmeta, posebno doprinose razumevanju osnovnih postavki, načela i principa.

Sledeći

Prethodni

Planiranje praktične nastave

Optimalno ostvarivanje cilja a i zadataka praktične nastave pretpostavlja pravovremen pristup planiranju i pripremi njene realizacije na nivou škole i na nivou obrazovnog profila. Složeni i

različiti uslovi u kojima škole ostvaruju praktičnu nastavu nameću kao imperativ osmišljeno planiranje i solidnu pripremu.

U zavisnosti od vrste obrazovnih profila, odnosno sadržaja rada, složenosti rada, sredstava rada i ukupnih uslova pod kojima se izvodi, vrši se izbor organizacionih formi, oblika i sredstava ostvarivanja praktične nastave. U većini slučajeva nastavno-materijalna baza su pogoni, laboratorije, kabineti, radionice i sl. privrednih preduzeća i zanatskih i uslužnih radnji, čime se upotpunjuju uslovi i povećavaju mogućnosti praktične nastave.

Sadržaji praktične nastave su osavremenjeni i prilagođeni novim tehnologijama rada u uslovima organizacije, što iziskuje povećan napor u njenom planiranju i pripremanju. Time se omogućuje da njeno ostvarivanje bude racionalnije, efikasnije i svrsishodnije. To se može postići ako se na vreme predvide okolnosti pod kojima će se nastava odvijati.

Prilikom razrade plana i priprema za praktičnu nastavu polazi se od broja učenika kao kvantitativnog pokazatelja kao i specifičnosti plana i programa praktične nastave, odnosno od broja i vrste obrazovnih profila za koje treba organizovati praktičnu nastavu. Stručni organ škole vrši analizu mogućnosti za ostvarivanje praktične nastave i pri tome polazi od specifičnosti područja rada i obrazovnih profila, od odgovarajućih pedagoških, organizacionih i programskih zahteva praktične nastave za svaki obrazovni profil.

S obzirom na prostorne, materijalne, kadrovske i druge uslove sa kojima škola raspolaže, utvrđuje se u kojoj meri se mogu ispuniti cilj i zadaci praktične nastave. Većina škola može zadovoljiti uslove za početnu obuku.

Teže je sa realizacijom programa starijih razreda. U stručnoj pripremi za njih treba izvršiti selekciju tematskih celina koje će "prihvatiti" školske radionice i onih za koje je preporučljivo ili neophodno korišćenje šire nastavne baze. U njoj će se realizovati, u većini slučajeva, i programi završnih razreda u celini, uz neophodno usklađenje proizvodnih zadataka sa zadacima obrazovanja. U zavisnosti od razvijenosti sredine u kojoj je škola i njene povezanosti sa preduzećima, kao i interesa koji preduzeća pokazuju prema obrazovanju, škola je u mogućnosti da vrši izbor uslova za realizaciju praktične nastave ili je upućena na uslove koji joj se jedino pružaju. Iskustva škola iz ranijih godina u tom pogledu su dragocena za unapređivanje odnosa sa preduzećem i povećanje standarda profesionalnog obrazovanja učenika.

Na osnovu navedenih analiza, stručni aktiv škole predlaže OPŠTI PLAN ostvarivanja praktične nastave sa aspekta organizacije i drugih bitnih komponenata. Načelna saglasnost preduzeća (čiji će se pogoni koristiti za praksu učenika) na opšti plan ostvarivanja praktične nastave, pretpostavka je saradnje u pripremi ostvarivanja programa praktične nastave.

Opšti plan ostvarivanja praktične nastave sadrži, prvenstveno, sledeće elemente:

1. Broj grupa učenika i radnih mesta.

Prema planiranom broju učenika po razredima i obrazovnim profilima treba iskazati koliko će se za svaki obrazovni profil formirati grupa učenika i koliko i kojih radnih mesta je potrebno obezbediti.

2. Mesto ostvarivanja sadržaja programa.

Na osnovu razrađene i analizirane strukture sadržaja programa, materijalno-tehničke i kadrovske opremljenosti i broja učenika i njihovih grupa utvrđuje se mesto ostvarivanja praktične nastave (škola, preduzeće ili kombinovano - škola i preduzeće).

3. Vremenska artikulacija praktične nastave.

Nastavnim planovima i programima, pored nedeljnog rasporeda časova praktične nastave, koji se kontinuirano realizuje u toku godine, predviđena je i organizaciona forma koja zahteva godišnji plan raspodele časova (blok-sistem). Ova forma nastave je zastupljena u svim područjima rada i obrazovnim profilima, a razlike su u trajanju (broju nedelja) i vremenskoj raspodeli. Bez osmišljeno i precizno isplanirane dinamike njene realizacije u toku godine ona može da postane puka formalnost.

4. Materijalno-tehnički uslovi.

Detaljna analiza materijalno-tehničke opremljenosti kabineta, laboratorija i radionice, kako škole tako i preduzeća, predstavlja važnu komponentu planiranja i pripreme. To omogućava sagledavanje materijalno-tehničkih uslova i mera koje treba preduzeti, bilo u školi ili u široj nastavnoj bazi, da bi se obezbedili neophodni uslovi za rad. Pre svega potrebno je:

- odabrati mašine, uređaje i sredstva i označiti njihovu funkciju u određenoj strukturi programa;

- dovesti u ispravno stanje postojeće mašine, uređaje, pribor i dr. i pripremiti ih za rad;

- predvideti nabavku neophodnih nastavnih sredstava, mašina i uređaja koji nedostaju ili, umesto toga, korišćenje odgovarajućih sredstava koja pripadaju drugoj organizaciji;

- kompletirati alat i pribor u skladu sa potrebama didaktičkih i proizvodnih vežbi;

- klasifikovati materijal potreban za realizaciju programa;

- predvideti pripremu potrebne tehničke i druge dokumentacije.

5. Kadrovski uslovi.

Analizom zastupljenosti nastavnog kadra, s obzirom na strukturu programa, fond časova i normative nastavnog kadra, utvrđuje se nedostatak ili višak profila nastavnika i ukazuje na mere koje treba preduzeti.

Potrebe za stručnjacima iz preduzeća koje treba uključiti u obrazovno-vaspitni rad takođe treba predvideti i obezbediti uz pomoć i saglasnost kadrovsko-obrazovnih službi.

Raspodela fonda časova praktične nastave na nastavnike, saradnike u nastavi, koordinatore ili organizatore, vrši se u skladu sa Zakonom i normativom nastavnog kadra škole i odlukama fonda za srednje obrazovanje.

Za stručnjake iz preduzeća koji se uključuju u nastavu, kao i za ostale nastavnike i realizatore prakse, treba planirati stručnu i metodičku pripremu.

6. Ostali elementi.

U planu realizacije praktične nastave treba predvideti i sledeće:

- definisati načine i uslove pod kojima škola može da ostvaruje dobit od praktične nastave a da se pri tome ne naruše didaktičko-metodički principi;

- obezbediti vođenje dokumentacije o realizaciji i praćenju praktične nastave (koja se može razvrstati u kategoriju pedagoške i tehničke dokumentacije);

- sačiniti pravila rada i ponašanja za vreme realizacije praktične nastave, kojima se regulišu: organizacija rada, postupak zaduživanja i razduživanja učenika sredstvima rada, posebni i specifični zahtevi, ponašanja učenika i sl.;

- sačiniti normativni akt-pravilnik o zaštiti na radu, za izvođenje praktične nastave, koji naročito razrađuje pitanja bezbednosti učenika u uslovima određene tehnologije rada;

- sačiniti proizvodni ili uslužni plan školske radionice (kao poseban segment plana realizacije praktične nastave), ukoliko radionica ima svoj proizvod i plasman ili kooperativni odnos sa preduzećem za koji sprema kadar, odnosno sa trećim licem radi pružanja usluga.

Proizvodni plan radionice mora biti usaglašen sa planom i programom praktične nastave, tako da je moguće proizvodni proces uklopiti u radne vežbe učenika, pri čemu obrazovni efekti moraju imati prednost nad ekonomskim.

Elementi iz opšteg plana ostvarivanja praktične nastave zauzimaju značajno mesto u godišnjem programu rada škole. U saglasnosti sa godišnjim programom škola će sačiniti periodično razrađene segmente programa rada za pojedine aktivnosti, a posebno za praktičnu nastavu.

Operativni plan nastavnika

Program praktične nastave dat je kao generalizacija iskustva i naučnog saznanja. Nastavnik vrši didaktičku razradu kompleksa tema i programa, formira vežbe, kao najmanje didaktičko-logičke celine (koje se usvajaju u odgovarajućoj vremenskoj jedinici, čije je trajanje različito a može da obuhvata i čitav radni dan), raščlanjuje ih na elemente - od zahvata i operacija do složenih radova i proizvodnje.

U operativnim planovima nastavnici praktične nastave planiraju i programiraju svaku vežbu i nastavnu jedinicu, razrađuju sadržinu rada, određuju tip vežbe, planiraju nastavne metode, oblike, mesto realizacije, vremensku dinamiku, sredstva rada, potrošni materijal, za praksu u preduzeću definišu svako radno mesto, periodičnu zamenu učenika na radnim mestima i dr. Paralelno sa ovim utvrđuju i funkcionalne odnose i povezanost sa odgovarajućim stručnim nastavnim predmetima kao i koordinaciju sa drugim nastavnicima. Najefikasnije je zajedničko operativno planiranje, jer obezbeđuje jedinstven pristup u realizaciji programa nastavnika stručnih predmeta i praktične nastave.

Pri definisanju didaktičkih vežbi, kad god je moguće, treba težiti da one budu u funkciji produktivnog rada i da imaju upotrebnu vrednost. Ovim učenik stiče motivaciju za brže i bolje osposobljavanje, jer može sagledati rezultat svoga rada i njegovu vrednost.

Na osnovu operativnog plana nastavnik za svaku vežbu sačinjava operativno-tehničku pripremu, koja podrazumeva celovitu pripremu svih tehničkih elemenata radionice - mašina, alata, materijala, tehničke i druge dokumentacije i dr.

Operativne planove realizacije programa utvrđuju stručni aktiv na predlog predmetnog nastavnika. Oni su sastavni deo godišnjeg plana rada škole.

Organizacija i ostvarenje praktične nastave

Organizaciju obrazovno-vaspitnog procesa u srednjoj stručnoj školi karakteriše profesionalno-radna komponenta. U tome praktična nastava zauzima centralno mesto. Različiti uslovi u kojima škole rade i brojni faktori uslovljavaju različite organizacione forme ostvarivanja praktične nastave, kojima treba postići približno isti nivo osposobljenosti učenika.

Kao bitni činioci koji utiču na organizaciju i realizaciju praktične nastave ističu se:

Materijalno-tehnički uslovi i mesto realizacije

Obezbeđivanje i usavršavanje materijalno-tehničkih uslova za ostvarivanje praktične nastave je stalni i najteži zadatak škole. Kao što je navedeno, škola te uslove obezbeđuje u svojim, školskim, nastavno-radioničkim kapacitetima ili koristi tzv. širu nastavnu-materijalnu bazu (u privrednim i uslužnim preduzećima, zdravstvenim ustanovama, državnim i društvenim ustanovama, zanatskim preduzećima i dr). Zavisno od sadržaja programa, prirode izvršilačkog rada i od mogućnosti koje pruža društveno i privredno okruženje škola organizuje praktičnu nastavu u odgovarajućem prostoru, koje se označava kao: školska radionica, kabinet ili laboratorija, proizvodni pogon, odeljenje ili laboratorija preduzeća, uslužni servis, poljoprivredno dobro, gradilište i dr. Svako od ovih mesta nameće odgovarajuće organizacione forme praktične nastave za odgovarajuće obrazovne profile.

Za većinu područja rada i obrazovnih profila praktičnu nastavu je poželjno organizovati u školi radi punog ostvarivanja, pre svega didaktičkih zahteva (uz uslov da prostor i opremljenost škole nastavnim sredstvima obezbeđuje optimalan tok nastavnog procesa).

U savremenim školskim radionicama radi neposrednog povezivanja teorije sa praksom, pored praktične nastave treba uvoditi i razvijati i kabinetsku nastavu odgovarajućih tehnologija rada. Zbog toga ih, u zavisnosti od prostornih mogućnosti, treba dopunjavati sredstvima i opremom kabinetske nastave (đačkim klupama, tablom, grafoskopom, odgovarajućim uzorcima, modelima, slikama, šemama i sl.). To je posebno važno za programe kod kojih je predmet tehnologija obrazovnog profila ili zanimanja utkan u program praktične nastave i sa njim čini integralnu celinu. Međutim, ako se ovako koncipiran program ostvaruje van škole, u organizaciji individualno raspoređenih učenika u jednom ili više preduzeća i njihovih pogona i tako fizički odvojenih jednih od drugih, moguće je stručnu teoriju ostvariti frontalnom nastavom, sa grupom ili odeljenjem učenika. Tada se stručna teorija, koja prethodi praksi, održava u školskom kabinetu.

Početnu praktičnu nastavu trebalo bi, po pravilu, organizovati u školskim radionicama. Ona je, u okviru jednog područja rada, za većinu obrazovnih profila identična, jer uvodi učenike u struku i sagledavanje složenosti rada odgovarajućih tehnoloških procesa, omogućuje sticanje osnovnih početnih praktičnih znanja i veština koja će se kasnije praktičnom obukom kod učenika razvijati i

usavršavati. Zbog toga je u svakoj školi potrebno oformiti radionicu za početnu praktičnu nastavu. Ona bi bila predstavljena modelom tipske radionice određenog područja rada ili grupe obrazovnih profila, njen bi standard optimalno zadovoljavao didaktičko-metodičke i proizvodne zahteve sadržaja praktične nastave.

U uslovima u kojima su školske radionice tako opremljene da mogu praktičnu nastaviti razvijati, pored uobičajenih didaktičkih vežbi i u okviru proizvodnih programa, organizacija obuke učenika ima i niz dodatnih elemenata. To su: tehničko-tehnološka priprema proizvodnje, nabavka i priprema materijala, usluge za finalnu obradu proizvoda, tehnička kontrola proizvoda i dr.

Rad u ovakvim radionicama treba da se zasniva na savremenim principima proizvodnje, pri čemu uvek treba imati u vidu da je njen ponovni cilj usvajanje sadržaja predviđenog nastavnog programa i osposobljavanje učenika.

U principu, praktičnu nastavu van škole (u odgovarajućim privrednim i drugim preduzećima i ustanovama) treba organizovati samo kada to iziskuje specifičnost programa (struktura rada i tehnološki razlozi), odnosno kada u školi nije moguće takvu nastavu organizovati. (Ovakve škole, obično, i prihvataju obrazovanje onih profila za koje im preduzeća omogućuju ostvarivanje praktične nastave u svojim pogonima, bilo zbog rešavanja kadrovskih potreba preduzeća, bilo zbog opštedruštvene obaveze i tradicionalno dobrih odnosa sa školom).

Škola može da ostvari program praktične nastave i kombinovano. Deo sadržaja programa (za koje ima odgovarajuće uslove) ostvaruje u školi, a segmente programa, naročito one u završnom razredu, ostvaruje u autentičnim uslovima tehnološkog procesa preduzeća. (Često je ovo prednost i zbog toga što se u preduzeću koristi savremena tehnologija, koju učenici ne mogu da vide u školi, a u koju treba da se uključe po završetku školovanja).

Škola može koristiti preduzeće kao širu nastavnu bazu za realizaciju programa praktične nastave uz utvrđene uslove i precizan dogovor, u više organizacionih varijanti, od kojih su najčešće:

a) uključivanje učenika u neposredni proces rada preduzeća, po utvrđenoj posebnoj dinamici, uz prilagođenu složenost i ritam rada. Učenici se postepeno osposobljavaju za složenije operacije u procesu rada. Međutim, ovim načinom osposobljavanja učenika često se zanemaruje didaktički aspekt nastave i ostvarivanje programa u celini;

b) izdvajanje posebnih delova proizvodnih, uslužnih i drugih kapaciteta preduzeća, koja se stavljaju na raspolaganje školi, u kojima učenici obavljaju didaktičke vežbe u autentičnim uslovima rada. Sredstva preduzeća koriste se za nastavu odvijanjem prilagođenog proizvodnog programa ili drugog rada, obično i uz učešće u dogovorenoj raspodeli ostvarenog dohotka;

v) organizovanje rada u preduzeću u posebnoj smeni (ukoliko preduzeće radi u jednoj smeni), odnosno ustupanje prostora i sredstava rada školi, za praksu učenika, u vreme kada pogon ne obavlja redovnu delatnost.

Proces osposobljavanja učenika u ovom slučaju je isti kao i u prethodnom, s tim što se u obaveze škole uključuje i primena i uređenje pogona za narednu redovnu proizvodnu aktivnost preduzeća.

Organizacione forme korišćenja šire nastavno-materijalne baze škole su različite i uslovljene mnogim faktorima. Razlikuju se od jedne do druge sredine i ne mogu se poistovećivati i jednako primenjivati. Prednosti i nedostaci svake organizacione forme su vidljivi. U principu, sistematična i dobro pripremljena organizacija ostvarivanja praktične nastave, razrađena u dinamici do detalja (uz punu saradnju i saglasnost odgovarajućih faktora preduzeća) obezbediće da se nedostaci svedu na najmanju meru.

Raspored rada

Praktična nastava se odvija prema utvrđenom rasporedu rada i određenom broju nedeljnih i godišnjih časova. On je veoma važan regulator organizacije života i rada u školskoj radionici. Sadržaj i cilj praktične nastave uslovljavaju oblik, strukturu i raspored nastavnih časova i zato ne treba utvrđivati univerzalnu standardnu organizacionu formu rasporeda i njoj podređivati savremene sadržaje rada, odnosno nastavnog programa.

U nedeljnom nastavno-časovnom sistemu moguće je dnevno kombinovati teorijske i praktične nastave ili njihovo dnevno smenjivanje. Bitna odlika prvog načina rasporeda je u tome što postoji jedan ili više dana kada jedan deo nastave pripada teoriji a drugi praksi. Rasporedom se nastava može kombinovati u paralelnim odeljenjima tako da imaju istovremeno zastupljenu teorijsku i praktičnu nastavu. (Kad jedno odeljenje ima teorijsku, drugo ima praktičnu nastavu i obratno). U početnoj praktičnoj nastavi (u prvom i, eventualno, drugom razredu) nedeljni fond časova je obično manji od sedam, pa je ovakav (kombinovani) raspored u tim slučajevima i uslovljen.

S obzirom na to da se nedeljni fond časova praktične nastave, u središnjem i završnom delu obrazovanja većeg broja obrazovnih profila (naročito proizvodnih), kreće od sedam do 14, moguće je primeniti i drugi način rasporeda, odnosno celodnevnim smanjivanjem teorijske i praktične nastave. Tada učenici jednom ili dva puta nedeljno ostvaruju isključivo praktičnu nastavu, koja se po svom trajanju približava profesionalnom radnom vremenu. Dobrim rasporedom odmora (pauza) i raznovrsnom proizvodnom angažovanošću i motivacijom učenika, moguće je održati zadovoljavajući efekat obuke u toku njenog dnevnog trajanja. Posebna pogodnost (često i jedina mogućnost) ovakvog načina rasporeda jeste u slučajevima kada se praksa ostvaruje van škole u pogonima preduzeća, kada se učenici uključuju u tekuću proizvodnu tehnologiju. Takođe, kada ne postoji mogućnost da se u toku dana učenici vrate u školske radionice.

U svakom slučaju, karakter praktične nastave uslovljava radnu realizaciju sistemom povećanih časova, u dnevnoj nastavi, zadovoljavajući time zahteve kontinuiteta radnog ciklusa. Međutim, većina nastavnih planova sadrži i tzv. nastavu u bloku, u trajanju od dve i više nedelja u toku godine koje, za razliku od nedeljnog nastavno-časovnog sistema, omogućava niz organizacionih kombinacija u realizaciji praktične nastave.

Nastava u bloku je činilac koji, u odnosu na ustaljene organizacione forme, organizaciju rada u srednjoj školi čini znatno složenijom. Način organizacije uslovljen je, prvenstveno, prirodom sadržaja programa praktične nastave i brojem časova (odnosno nedelja) za njeno ostvarivanje. Izvodi se u periodičnim ciklusima u toku nastavne godine ili u dužem kontinuitetu u određenom periodu nastavne godine (na primer, na kraju prvog i drugog polugodišta), po posebnom rasporedu. On se utvrđuje na početku godine i usaglašava se sa razredno-časovnim sistemom. Ovakvom fleksibilnošću rasporeda moguće je zadovoljiti zahteve koji proističu iz specifičnosti kako programskih sadržaja i strukture rada, tako i drugih uslova, kao što su:

- uvežbavanje i usavršavanje stečenih početnih veština i radnih navika;

- sticanje navika za rad u autentičnim uslovima tekuće tehnologije preduzeća ili procesa rada uslužne ili druge delatnosti;

- postizanje poželjne vremenske i sadržajne korelacije određenih tematskih celina stručno-teorijske i praktične nastave;

- potreba za dužim kontinuiranim praktičnim radom van škole ili mesta;

- zahtevi za dužim kontinuiranim praktičnim radom za potrebe sezonskih radnih aktivnosti;

- ostvarivanje kontinuirane završne prakse, kao predspreme praktičnog rada za završni ili maturski ispit (ukoliko je to programom predviđeno) i dr.

Pored navedenih mogućih rasporeda rada u praktičnoj nastavi, treba imati u vidu i mogući raspored radnog ciklusa učenika. Da bi svaki učenik savladao program praktične nastave u celini često se pribegava tzv. izmeni radnih mesta. Ovo se koristi najčešće na praksi u preduzeću, gde su radna mesta tehnološki fiksirana za određene radne operacije i zahteve, čime se ne obezbeđuje obrazovanje za celinu profila. Tada se pravi poseban operativni raspored radnog ciklusa svakog učenika i plan premeštaja, koji omogućuje "prolaz" učenika kroz sve faze predviđene nastavnim programom.

Podela učenika na grupe

Nastavni plan i program definiše, za svaki obrazovni profil, broj učenika koji u grupi ostvaruju program praktične nastave. Veličina grupe uslovljena je prvenstveno didaktičkim razlozima i specifičnostima obrazovnih profila, odnosno strukturom i složenošću rada. Zahtev o veličini grupe učenika mora biti poštovan, jer on ne uzima u obzir samo didaktičke uslove za optimalan nastavni proces, već i stalni nadzor nad potencijalnim opasnostima od povreda u praktičnom radu.

U praksi se dešava da broj učenika u grupi za praktičnu nastavu bude i manji od zahtevanog (uz saglasnost finansijera), ukoliko škola nije u stanju da obezbedi za svakog učenika odgovarajuće radno mesto. Nedovoljan broj skupocenih mašina i opreme kompezira se manjom grupom učenika, što uslovljava zanemarljivo povećanje troškova u odnosu na troškove za kupovinu dodatnih mašina i opreme.

Pri formiranju odeljenja učenika na početku godine, moguće je strukturu odeljenja postaviti tako da bude "čista" (jedan obrazovni profil) ili kombinovana (dva ili tri obrazovna profila). Ukoliko je broj učenika jednog obrazovnog profila nedovoljan da se formira odeljenje (32 učenika), tada ono mora biti kombinovano, ili se formira sa manjim brojem učenika. Međutim, često je korisno, iz organizacionih razloga, formirati kombinovano odeljenje učenika (sa dva ili tri profila), tako da broj učenika svakog obrazovnog profila odgovara veličini grupe za praktičnu nastavu. Tada je moguće praktičnu nastavu realizovati istovremeno za celo odeljenje a pri tom da svaka grupa učenika ostvaruje "svoju" praktičnu nastavu. Ovim se racionalnije koriste radionički i kadrovski kapaciteti, broj mašina i nastavnika ne mora se uvećavati, a raspored teorijske nastave moguće je optimalnije i lakše sačiniti.

Ostali uslovi rada

Za sistematsko formiranje i razvoj radnih sposobnosti učenika potrebno je uzeti u obzir složene fiziološke procese koji se odvijaju u njihovom organizmu za vreme praktične nastave, odnosno praktičnog rada. Rad se odvija u školskoj radionici i zato je zadatak škole da ga organizuje u najpovoljnijim uslovima za učenike. Zahtevi za to su brojni i raznoliki, ali prvenstveno treba istaći: higijenske, tehničke, didaktičke i estetske.

a) U higijenskom pogledu školska radionica mora obezbeđivati uslove koji omogućuju zaštitu zdravlja učenika. Prvenstveno je u pitanju sanitarno-higijensko stanje neposredne sredine, enterijer, čistoća, obezbeđenost propisanog radioničkog prostora, uređenost i održavanje sanitarnih uređaja i dr.

b) U tehničkom pogledu školska radionica treba da ostvari tehnološke, radne i organizacione zahteve koji omogućuju racionalan, efikasan i bezbedan rad učenika. Reč je o primeni savremenih sredstava rada (smanjenje utroška mišićne energije, ušteda u suvišnim pokretima u radu, blagovremena priprema za rad, optimalna podela rada i dr.), sredstava zaštite na radu i prve pomoći.

v) U didaktičkom pogledu školska radionica treba da ima uslove za savremen radionički nastavni rad. Organizacija radnih mesta, raspored mašina i opreme moraju omogućiti efikasnu obuku učenika. Savremena didaktička nastavna sredstva su neophodan pratilac teorijskih objašnjenja, koja u školskoj radionici prethode neposrednom praktičnom radu.

g) Estetski zahtevi školske radionice značajno utiču na stvaranje prijatnog radnog ambijenta i razvijanja estetskog smisla učenika. Time se i samom radu i njegovim produktima daje emotivno jače, plemenitije i vrednije značenje.

Treba istaći i to da za siguran i bezbedan rad u školskoj radionici ima poseban značaj i pravilan raspored osvetljenja. Pri organizaciji radnog mesta mora se imati u vidu da dobro osvetljenje doprinosi bržem procesu rada i poboljšanju njegovog kvaliteta, dok loše dovodi do većeg naprezanja i brzog zamaranja organa vida, do pogoršanja kvaliteta rada i povećanja broja povreda.

Buka i vibracije veoma nepovoljno utiču na organizam učenika zbog čega je, u takvim uslovima rada, neophodna primena savremenih sredstava koji ih smanjuju ili neutrališu (prigušivači buke, apsorberi zvuka, zvučni filteri i dr.).

Nastavne metode

Nastavnici primenjuju određene postupke (metode) u svim etapama nastavnog procesa od uvođenja do evaluacije u cilju sticanja znanja, razvijanja sposobnosti, ovladavanja praktičnim radnjama, razvijanja motivacije za rad, sticanja određenih ličnih osobina. Izborom i kombinacijom metoda obezbeđuje se najekonomičniji put ostvarivanja postavljenih vaspitno-obrazovnih ciljeva.

Funkcija nastavnih metoda je u ostvarivanju saznajnih ali i vaspitnih ciljeva nastave. Stoga unutrašnju osnovu nastavnih metoda čine logičke operacije indukcije, dedukcije, analize, sinteze, uopštavanja, generalizacije, čime se obezbeđuje dijalektička povezanost čulnog iskustva, mišljenja i prakse. Nastavne metode se neposredno oslanjaju na psihološke zakonitosti učenja. One motivišu, obezbeđuju pozitivni doživljaj vrednosti učenja, a u korelaciji

sa određenim sadržajima i sredstvima angažuju učenikove pozitivne emocije i stvaralačke sposobnosti. Svakom nastavnom metodom postižu se neki zadaci, i u određenim nastavnim situacijama svaka metoda postiže svoj optimum onda kada najviše odgovara prirodi gradiva. Stoga nastavnik treba da poznaje sve metode i da se u skladu sa raspoloživim uslovima i mogućnostima (videti: Planiranje i pripremanje za nastavu) opredeli za one koje će učenika optimalno **angažovati u produktivnim aktivnostima.**

Nastavnim metodama praktično se rešavaju problemi postupanja u nastavnom radu, ali one nisu šabloni i nemoguća je njihova šematska primena.

Metode koje nastavniku stoje na raspolaganju u kombinaciji sa radnim oblicima aktivnog učešća učenika u samostalnom radu na raznim izvorima znanja i u međusobnoj saradnji. Primenjene u induktivno-deduktivnom i analitičko-sintetičkom misaonom vođenju i osposobljavanju učenika za praktičan, teorijski i istraživački rad, pomoći će nastavniku da se oslobodi predavačko-ispitivačko (receptivne) nastave.

Uzimajući od svake metode ono o čemu je njena prednost umesto redukovane aktivnosti slušanja, čitanja, pojaviće se bogatstvo učeničkih aktivnosti kao pretpostavka razvoja njegove ličnosti.

1. **Verbalne metode ili metode žive reči** su: metoda izlaganja (ili monološka) i metoda razgovora ili dijaloška. Živa reč je značajan izvor znanja o prirodi, društvu, čoveku i pratilac je svih drugih nastavnih metoda. Ona je uslov pedagoške komunikacije koja ima informativnu vrednost i zajedno sa svojom emocionalnom komponentom ostvaruje određen vaspitni uticaj na učenika. Živa reč razvija govor koji je oblik i izraz misli. Svaka reč je već simbol, ona uopštava. Razvoj govora utiče na razvoj apstraktnog mišljenja. Govorom se izražavaju i osećanja, doživljaji, prepoznaju umetnički izrazi reči, ali i umetničkom rečju nastavnika, u pozorištu, na radiju, filmu - pobuđuju se osećanja učenika u skladu sa humanim porukama umetničkog dela.

Metoda usmenog izlaganja sastoji se u sistematskom verbalnom izlaganju delova gradiva koje može da ostvari nastavnik ili učenik. Pozitivne strane ove metode su sistematičnost, ekonomičnost, mogućnost isticanja bitnog u izlaganju, mogućnost uticanja na osećanja, mogućnost prilagođavanja stila i složenosti izlaganja prethodnim znanjima učenika. Nedostaci ove metode su u tome što su učenici manje aktivni, nemoguće je pratiti da li učenici shvataju izlaganje, iznošenje gotovih oblikovanih činjenica i generalizaciju stavlja u receptivni odnos.

Oblici ove metode su: **pripovedanje** koje se najčešće primenjuje u nastavi jezika i humanističkih predmeta; **opisivanje** primenjuje se u cilju verbalnog slikanja svojstava predmeta, objekata, pojava pri čemu naučno opisivanje mora biti objektivno, svestrano, tačno, detaljno, dok umetničko opisivanje zahteva poznavanje jezičko-stilskih sredstava i subjektivnog doživljavanja; **obrazlaganje** se pojavljuje kada je u vezi sa nekom konstatacijom došlo do nejasnoća o uzrocima pojava, o uzročno-posledičnoj povezanosti pojava, kada je potrebno argumentovati dokaz, obrazložiti pravilo primerima; **objašnjavanje** je najsloženiji oblik izlaganja i odnosi se na objašnjavanje pravila, principa, metoda, zakona, teoriju, aksiome, sisteme, simbole, socio-kulturne vrednosti i dr. Nastavnik prilikom objašnjavanja tih apstrakcija primenjuje složene misaone operacije opisivanje, izdvajanje, upoređivanje, uopštavanje i istovremeno izaziva iste misaone funkcije učenika, što dovodi do shvatanja apstraktnih pojmova. Racionalnom shvatanju objašnjavanja pomaže primena ostalih nastavnih metoda (dijaloška) kao i nastavna sredstva. Misaona aktivnost nastavnika je model misaone aktivnosti učenika.

Izlaganje može da ostvari nastavnik, učenik, neki drugi učesnik u nastavi (npr. stručnjak iz udruženog rada, poznati umetnik i dr.), može takođe da se koristi reprodukcija govora uz pomoć ploča, magnetofona, radija, televizije itd.

Metoda razgovora (ili dijaloška metoda) se sastoji u obradi gradiva (ponavljanju, proveravanju) putem pitanja i odgovora i diskusije. Ovom metodom učenici se uspešnije aktiviraju, podstiču se na uviđanje odnosa među pojavama, zaključivanje i uopštavanje što doprinosi kritičnosti, samostalnosti i samopouzdanju. Znanja učenici lakše shvataju i trajnije pamte. Komunikacija sa nastavnikom i među učenicima sjedinjuje individualni i kolektivni rad. Kroz razgovor nastavnika najbolje upoznaje osobine i kognitivni stil učenika (način mišljenja i zaključivanja učenika).

Metodom razgovora gradivo se ne izlaže sistematično kao pričanjem. Ukoliko nastavnik nije spreman da vodi tok dijaloga učenici mogu da skrenu pravac diskusije te se obradi manje činjenica. Dijalogom se ne mogu tako uspešno obraditi sadržaji koji treba da obezbede emocionalni doživljaj.

Kvalitet razgovora zavisi od kvaliteta nastavnikovog pitanja. U praksi dominiraju jednoznačajna i dopunska pitanja koja kao odgovor traže reprodukciju znanja. Produktivni dijalog obuhvata pitanje i impulse kao što su: Ko? Kako? Zašto? Opiši! Uporedi! Analiziraj! Obrazloži! Dokaži da je ...! Pretpostavi da je ... i sl. Produktivni oblici razgovora su: **heuristički razgovor** u kojem nastavnik postupno uz pomoć pitanja vodi učenike od pojedinosti, do otkrivanja opšteg zbog čega je za ovaj razgovor potrebno iskustvo i predznanje učenika (čitanje, posmatranje radnih procesa i dr.); **slobodan razgovor** (gde pitanje postavljaju i nastavnik i učenici o slobodnoj temi, o temi koja će se obrađivati, kao i na završetku obrade neke teme da bi se objasnile neke dileme, potkrepile dokazom neke konstatacije pa i proverili usvojeni stavovi i uverenja) i **diskusija** - polemika, debata, rasprava (u kojoj učenici međusobno i nastavnik i učenik) suprostavljaju mišljenja iznose i pobijaju argumente osvetljavaju probleme sa novog stanovišta. Uslovi za korišćenje ovog oblika razgovora (diskusija) su poznavanje teme, interesovanje, sposobnost izlaganja, nadograđivanja misli na izlaganje prethodnika, kao i pozitivna svojstva ličnosti - tolerancija i međusobno uvažavanje stavova učesnika u diskusiji.

U korišćenju dijaloške metode bitno je da učenik bude oslobođen da postavlja pitanja, da nastavnik kroz razgovor dobija povratnu informaciju o tome da li su učenici shvatili postavljene probleme, ideje i slično.

2. **Metode rada na tekstu, pisani i grafički radovi učenika.** Primena ovih metoda podrazumeva rad učenika-nastavnika na raznim izvorima znanja kao i na mnoge misaone i praktične aktivnosti. Savremena škola uvodi učenike u upotrebu udžbenika priručnika, leksikona, bibliografija, štampe, enciklopedija, monografija; zatim vizuelnog materijala slika, crteža, shema, dijagrama i mnogobrojnih simbola savremene vizuelne komunikacije. Kako je jedan od ciljeva obrazovanja osposobljavanja za samoobrazovanje, učenika u procesu nastave valja naučiti ne samo da čitaju lepu književnost već da rade na informativnom i naučnom tekstu da bi ga razumeli, njegove informacije ugradili u svoj sistem znanja i iskustvo u cilju primene u praksi. Stoga učenike (putem individualnog rada, grupnog rada, učenja putem rešavanja problema, poluprogramiranju i sl.) učimo da upoznaju sadržaj, informativne elemente teksta i njihov odnos da izdvajaju važne delove (podatke, pojmove) da upoređuju, da strukturiraju sadržaj u jasan pregled, da ocenjuju vrednost pročitanog i drugo. Osim toga bitno je da učenik o tekstu raspravlja sa drugima (što može da organizuje nastavnik), da posmatra pojave u životu o kojima je čitao i da konačno ostvaruje odluke o primeni shvaćenih informacija u praktičnom radu ili ponašanju.

Grafički i pismeni radovi upravo omogućavaju ilustrovanje a time i produbljivanje i trajnije zapamćivanje tekstovnog gradiva, kao i bolje shvatanje uzročno-posledičnih i kvantitativnih i kvalitativnih odnosa. Integralnom primenom ove metode učenici se osposobljavaju za izradu skica, planova, referata i samostalnih pisanih, grafičkih i drugih radova.

Pismeni i grafički radovi prate nastavni proces i na njima praktično u toku nastave rade i učenici i nastavnici.

3. **Metoda pokazivanja** sastoji se u sistematizaciji učenikovog čulnog iskustva i davanju novih znanja putem pokazivanja objekata, predmeta, i pojava i procesa u prirodi i društvu i učenikovog vođenog usmeravanog opažanja i posmatranja. U cilju formiranja dijalektičko-materijalističkog pogleda na svet ova metoda zasnovana na principu očiglednosti, primeni savremene nastave tehnologije i povezivanja škole sa životom, organizacijama u proizvodnji i dr. čini polaznu osnovu u sticanju mnogih stručnih i drugih znanja. Ova metoda se takođe primenjuje radi pokazivanja radnih aktivnosti i operacija.

Metoda pokazivanja doprinosi sticanju znanja na najbrži način - neposrednim i posrednim opažanjem, razvija sposobnost sistematskog posmatranja, uvodi učenike u praćenje pojava i procesa, razvija sposobnost preciznog izražavanja o opaženom i izveštavanja, doprinosi trajnosti znanja, a kod učenja radnji ostvaruje se povezanost žive reči (instrukcije - komentar) uz dopunu radom na tekstu i opažanja i praktične aktivnosti, pri čemu se angažuje više senzornih i mentalnih funkcija.

No, apstraktni pojmovi, ideje, unutrašnje strukture predmeta i pojava ne mogu se neposredno opažati te njihovom objašnjavanju doprinosi posredna očiglednost, formiranje predstava i pojmova na osnovu učenikovog iskustva i uz pomoć: umesto izazivanih procesa i kontrolisanih uslova tj. (eksperimenata), pokazivanjem dinamičkih modela, statičkih modela, zatim slika (dijaslike, dijapozitiv, filmovi, fotografije i drugo), naročito crteža, skica, dijagrama i shema. Putem savremenih medija učenici treba da budu vođeni ka savladavanju sve apstraktnijih simbola vizuelne komunikacije uključujući i informatičku pismenost.

Prilikom **pokazivanja aktivnosti** nastavnik pokazuje radnju u celini, laganim tempom i obrazlaže njenu strukturu zatim je ponavlja još nekoliko puta bržim tempom. Za vreme pokazivanja opisuje se premet rada, sredstva rada, tok rada sa redosledom upotrebe sredstava i praktičnih operacija (Vidi deo o učenju motornih veština).

Učenicima se pokazuju i aktivnosti izražavanja (govorom, linijom, zvukom, pokretom, mimikom), a takođe i intelektualne aktivnosti. Iako se intelektualne aktivnosti učenika mogu pratiti posredno, nastavnik koristi sve nastavne situacije u kojima analizira (problem, zadatke, umetničko delo, sistem), dovodi u međusobni odnos podatke, upoređuje, objašnjava transformacije, pri čemu ukazuje učenicima na modele mišljenja i misaonih operacija i trudi se da prati tok njihovog mišljenja.

Adekvatan izbor i upotreba nastavnih sredstava, pravilno pokazivanje i izvođenje posmatranja i pokazivanih aktivnosti od strane učenika dobar su uzor za samostalni rad učenika i, što je krajnji cilj vaspitanja i obrazovanja, za sticanje radnih sposobnosti učenika.

4. **Metoda praktičnih radova** je širi pojam od metode laboratorijskog i eksperimentalnog rada. Ovaj naziv je prihvatljiv stoga što se njime obuhvata potreba da se u svakom predmetu (kao

npr. geografija, istorija i dr.) organizuje praktični rad kada je to neophodno, da se njime obuhvati praktični rad u laboratoriji, radionici u školi i preduzeću.

Praktični rad se organizuje: a) u predmetima gde je direktno određen programom i b) u predmetima gde nije određen programom ali iz prirode nastavne jedinice proizilazi da bi učenje bilo najbrže ako bi se ostvarilo praktičnim radom.

Metoda praktičnih radova se najčešće primenjuje u predmetima gde se osobine i strukture supstanci i materijala, oblikuje i transformiše materijal ili organizuje delatnost. Učenici u praktičnom radu upoznaju niz radnji, koje im omogućavaju da shvataju primenu ručnog oruđa, mašina radilica, alatljika, upotrebu energije i automatske regulacije. Za izvođenje praktične radnje koja se sastoji iz radnih operacija učenik treba da poznaje: a) osobine materija na koju deluje ili predmet (projekat) rada; b) potrebna sredstva (alat, oruđa) i njihovu funkciju i upotrebu; v) strukturu praktične radnje (s obzirom na broj i redosled praktičnih operacija i dr.) osnovne karakteristike procesa učenja motornih radnji.

Savlađivanje motornih radnji i sticanje veština prolazi određene faze (vidi deo o učenju motornih veština): početno, osnovno i završno vežbanje. Za pojedine učenike ponekad je potrebno organizovati dopunsko i kolektivno vežbanje.

Primena metode praktičnih radova zahteva materijalnu opremljenost škole (prema normativima) i snalažljivost nastavnika da nađe mesto rada i van škole kada za to postoje uslovi i potreba čak i kada to programom nije određeno.

Cilj praktičnog rada je što neposrednije osamostaljivanje učenika i stoga se izvodi u kombinaciji različitih oblika rada - kolektivno, grupno u parovima i individualno do osposobljavanja učenika za samostalno planiranje, realizaciju i verifikaciju. Praktični rad aktivira učenika u potpunosti jer obuhvata posmatranje, mišljenje i praksu, intenzivnije deluje na formiranje pozitivnog odnosa prema radu, na motivaciju, interesovanja i vrednovanje rada. U jedinstvu sa metodama objašnjavanja, pokazivanja, metoda praktičnih radova ima bitnu ulogu u određivanju najracionalnijih puteva profesionalnog formiranja ličnosti učenika. Pojednostavljena primena i svođenje ove metode na fizički rad učenika u nekim predmetima može dovesti do dualizma u razvoju moralnih vrednosti ličnosti, do zapostavljanja potrebe jednako moralnog vrednovanja svake vrste društveno potrebnog i korisnog rada.

Nastavna sredstva

Nastavna sredstva su organski vezana za savremeno koncipirane nastavne programe, savremeno koncipiranje nastave i u funkciji su optimalne realizacije vaspitno-obrazovnih zadataka.

Iz ovakvog mesta i uloge nastavnih sredstava proizilaze već široko prihvaćeni zahtevi da se prevaziđu jednostranosti u vaspitno-obrazovnoj praksi kao što su shvatanja da su nastavna sredstva puki izvori za sticanje **novih** znanja, neobavezan **dodatak** nastavnikovom izlaganju, očigledna sredstva za jačanje čulne komponente saznajnog procesa i sl.

Novi pristupi u njihovom izboru i korišćenju u prvi plan stavljaju:

- programiranje pedagoške strategije, aktivnosti učenika i nastavnika u svim etapama vaspitno-obrazovnog procesa njihovim posredstvom,

- postepeno osamostaljivanje učenika u procesu sticanja novih znanja i njihove praktične primene pri čemu je rad sa različitim izvorima znanja **osnova** za podsticanja perceptivnih, praktičnih i misaonih aktivnosti učenika, bez kojih nema usvajanja novih znanja, formiranja stavova i uverenja,

- omogućavanje šireg uvođenja diferenciranih oblika rada i savremenih didaktičkih sistema nastave i učenja,

- revalorizovanje u većem stepenu metode sticanja znanja neposrednim iskustvom učenika kao i permanentnog sticanja sekundarnih informacija putem savremenih medija i materijala kao najznačajnijeg vida obogaćivanja neposrednog iskustva učenika i

- osposobljavanje učenika za selektivni pristup informacijama i samoobrazovanju.

Škola memorisanja, sa dominacijom verbalne predavačke nastave treba da ustupi mesto - zahvaljujući velikim delom i korišćenju savremenih medija i materijala - školi kultivisanja učenikovih misaonih i voljnih snaga, stvarajući mnogobrojne stimulativne situacije nastave i učenja u okviru škole, društvene i radne sredine i kod kuće u čemu korišćenje različitih izvora znanja igra odlučujuću ulogu.

S obzirom na intenzivnu industrijsku produkciju audiovizuelnih i drugih elektronskih medija i materijala poslednjih decenija, valja naglasiti da i najsavremeniji mediji i materijali mogu biti u službi prevaziđene receptivne nastave ako se ne primenjuju po konceptu savremene vaspitno-obrazovne tehnologije sa aktivnom ulogom učenika u njihovom izboru i korišćenju.

Nastavna sredstva (štampana, auditivna, vizuelna, audiovizuelna, pa ni ona najsavremenija za delimičnu automatizaciju nastavnog procesa) ne mogu izolovano obezbediti realizaciju ciljeva i zadataka nastavne teme ako nisu integralni deo šire grupe nastavnih sredstava (programskih zahteva, udžbenika, sredstava za laboratorijske eksperimente, predmeti i objekti neposredne stvarnosti) uključujući i nastavnika kao najvažnije "nastavno sredstvo" - najznačajniji činilac nastave.

U postupnom savladavanju apstraktnih pojmova (od neposredne stvarnosti do verbalnih i apstraktnih simbola) u pedagoškom iskustvu posebnu ulogu po svojoj životnosti imaju audiovizuelna iskustva učenika stečena putem savremenih medija i materijala nalazeći se na sredini između objekata neposredne stvarnosti i apstraktnih vizuelnih i verbalnih simbola. Bez ovih iskustava koja danas čine nezaobilazno okruženje naših učenika, nemoguće je danas punije izraziti savremeni svet, aktuelizovati događaje u njemu i snažnije ga doživeti.

Međutim, nastavnik ostaje mera svih pedagoških preobražaja, programator i procenjivač vrednosti SOFTWER-a, animator i organizator vaspitno-obrazovnog procesa i naporedni nosilac vaspitnih zadataka.

Postoje više klasifikacija nastavnih sredstava, a ovde je data jadna od njih.

Verbalna nastavna sredstva (živa i izgovorena reč - govor i reprodukovana reč i govor).

Tekstualno nastavno sredstvena sredstva (odgovarajući štampani i posebno pisani tekstovi iz različitih oblasti ljudskog stvaralaštva).

Vizuelno nastavna sredstva (sva ona sredstva koja se u toku nastavnog procesa primaju - opažaju čulom vida: - predmeti, fotografije, dijaslike, crteži, karte, sheme, grafikoni, dijagrami, simboli itd.).

Auditivna nastavna sredstva (sva ona sredstva koja primamo pomoću čula sluha izuzev govora i to: razni šumovi u prirodi i akcetične pojave, muzički i tonski efekti, razni zvučni efekti, reprodukovani - veštački i prirodni efekti itd.).

Audiovizuelna nastavna sredstva postavljaju sintezu elemenata auditivnih i vizuelnih sredstava, kao na primeri - dijafilm praćen odgovarajućim tekstom, muzikom, šumovima ili drugim zvučnim efektima; tonski filmovi; TV emisije, video kasete i dr.

U okviru ove grupe posebno bi istakli savremene elektronske uređaje koji omogućuju celovitiju indirektnu komunikaciju, upravljanje pa i delimično regulaciju vaspitno-obrazovnog procesa (školska televizija, nastavni film, nastava uz pomoć kompjutera i sl.). Ova sredstva nisu samo neobavezni dodatak nastavnikovom predavanju već, u sredinama gde ima uslova i iskustva u njihovoj primeni, preuzimaju, u većoj ili manjoj meri, funkciju nastavnika. Ovo tim pre što u piramidi pedagoškog iskustva, od neposredne stvarnosti do verbalnih simbola, audiovizuelni izvori informacija su na sredini po stepenu apstraktnosti i životne bliskosti učenicima. Bez njih danas, teško da se može svet potpunije aktuelizovati i doživeti. Otuda je njihovo šire korišćenje pedagoški neophodno i celishodno.

Manuelna nastavna sredstva čine posebnu grupu sredstava. Ona služe za izvođenje raznovrsnih radnih operacija, zahvata ili radi kao na primer: - raznovrsni alati, mašine, instrumenti, aparati, predmeti, materijali i dr.

Eksperimentalna i demonstraciona nastavna sredstva. Ovde spadaju sva sredstva koja obezbeđuju izvođenje eksperimenata i demonstracija. U reprezentovanju određenih sadržaja nastavnih predmeta, ova sredstva su usko povezana sa manuelnim nastavnim sredstvima, s tim što se primenjuju u posebnim okolnostima i postupcima, sa posebnim ciljem i zadacima. Primenjuju se u nekim opšteobrazovnim, a naročito u stručnim nastavnim predmetima.

Pomoćno-tehnička nastavna sredstva omogućavaju uspešnu primenu ostalih, glavnih nastavnih sredstava. Raznovrsna su i mnogobrojna kao na primer: raznovrsne table, stolice, aplikatori, aparati, pokazivači i dr.

Nastavna sredstva (od klasičnih preko audiovizuelnih do najsavremenijih elektronskih medija i materijala, uključujući i korišćenje mikrokompjutera), stavljena u službu sve punijeg izgrađivanja subjekatske pozicije učenika, mogu veoma značajno da doprinesu ostvarivanju ciljeva i zadataka srednje škole. Savremeni mediji, istovremeno oslobađaju vreme nastavniku da se više bavi pitanjima vaspitanja i razvoja ličnosti učenika.

Normativima prostora, opreme i nastavnih sredstava koje je doneo prosvetni savet, predviđena su potrebna sredstva za ostvarivanje programa svih nastavnih predmeta i ostalih vaspitno-obrazovnih aktivnosti učenika u školi. Ovi normativi su pomoćni instrument nastavniku i stručnom saradniku u planiranju dopune i inoviranja opreme kabineta, specijalizovane učionice, radionice, laboratorije i specijalizovanog prostora a prema koncepciji nastave na koju

nastavnika obavezuje novi program nastavnog predmeta, planiranom unapređivanju (menjanju) pedagoške strategije i materijalnim mogućnostima škole. Otuda je normativ nastavniku osnovni priručnik pri programiranju rada (godišnjem a posebno operativnom i neposrednoj pripremi za čas). Ma kako dobro bio opremljen specijalizovani prostor, nastavna sredstva neće ostvariti svoju integrativnu ulogu u sticanju znanja i profesionalnom formiranju i vaspitavanju učenika ukoliko nastavnik ne ostvari njihovo struktuiranje i pripravnost za funkcionisanje u skladu sa planiranom organizacijom i oblicima nastave i učenja - sa planiranim podizanjem kvaliteta nastave.

Otuda je normativ nastavniku osnovni priručnik pri programiranju rada (godišnjem a posebno operativnom i nesporednoj pripremi za čas).

Sva nastavna sredstva koja nastavnik želi da primeni ili upotrebi na času, moraju biti tehnički ispravna a njihova primena potpuno bezbedna u odnosu na nastavnike i učenike.

Vrednovanje rada i napredovanje učenika

Praćenje rada, napredovanje i ocenjivanje postignutog uspeha u svakom predmetu organizuje se tako da bude u funkciji praćenja ukupnog razvoja ličnosti učenika. Stoga je opravdano da se prati i vrednuje ukupna aktivnost učenika u vezi sa programom nastavnog predmeta u nastavi, profesionalnoj praksi, dopunskom radu, dodatnom radu, slobodnoj aktivnosti i sl. Nastavnik će na osnovu svestrano prikupljenih informacija da proceni, vrednuje i oceni nivo koji je učenik u svom vaspitno-obrazovnom radu i razvoju postigao i to u znanju, mišljenju, osposobljavanju za rad, stavovima i ponašanju (spremnost, aktivnost, odgovornost).

Nastavnik uz pomoć programa, uputstava, udžbenika, literature, upoznaje teorijsku i praktičnu ulogu svoga predmeta u formiranju ličnosti učenika: da li su to opšta znanja koje učenik treba da stekne, komponente marksističkog pogleda na svet i moralne svesti, radne navike, profesionalne sposobnosti, estetski ukus i sl. Stoga on razrađuje bliže i dalje operativne ciljeve nastave u vidu očekivanih rezultata. Sa postavljenim ciljevima nastavnik na početku godine, ali i prilikom obrade svake teme i nastavne jedinice, upoznaje učenike. Oni o ciljevima rada diskutuju, prihvataju ih kao ciljeve svoga rada i učenja, a istovremeno i kao kriterijume vrednovanja i samovrednovanja pojedinačnih i zajedničkih dostignuća. Na taj način odeljenske zajednice se na početku godine, a zatim etapno koncentrišu na zajednički predmet rada. Time i vrednovanje rada dobija kooperativni karakter.

Međutim, ocena mora biti individualizovana i pokazati koliko je učenik napredovao ne samo u odnosu na zahteve programa već i u odnosu na svoje mogućnosti i zalaganje. Ocena treba da odrazi napredak u znanju, stečenim sposobnostima, veštinama, u ukupnom razvoju ličnosti posredstvom rada i zalaganja u određenom predmetu. Pošto je u nas usvojena vrlo uopštena petostepena brojčana skala ocenjivanja sa ocenama: odličan (5), vrlo dobar (4), dobar (3), dovoljan (2) i nedovoljan (1), donošenje opšteg pedagoškog suda (vrednovanje i ocenjivanje) se osmišljava primenom poznatih didaktičkih postupaka od kojih je bitno imati u vidu sledeće:

1) da svakom ocenjivanju, donošenju opšteg pedagoškog suda, prethodi kontinuirano i svestrano praćenje rada, učenja i napredovanja učenika;

2) da se u cilju individualizacije i objektivizacije ocene i pomoći učenicima u samovrednovanju kao sastavna komponenta uključuje i povremeno "merenje" učenikovih znanja, stečenih sposobnosti i sl. primenom neformalnih testova znanja i drugih raspoloživih instrumenata;

3) da se tokom praćenja ocene razlažu na nekoliko bitnih komponenata koje omogućavaju da se u ocenu putem vrednovanja uključi i procena nekih osobina ličnosti koje bitno utiču na postizanje vaspitno-obrazovnih rezultata.

Te bitne komponente ocene su:

- kvantitet i kvalitet znanja (kako i koliko poznaje činjenice, pravila, zakone, kako misli i zaključuje);

- radne navike, osposobljenost za primenu znanja, osposobljenost za praktični rad;

- interesovanje, zalaganje u radu, usvojene vrednosti i stavovi u vezi sa određenim nastavnim sadržajima.

Prilikom praćenja i vrednovanja nastavnik ima u vidu sposobnost učenika za određene aktivnosti, stvaralačke sposobnosti, eventualne teškoće u razvoju i objektivne uslove učenika za rad - porodične, socijalne i dr.

Ocena profesionalne osposobljenosti treba da obuhvata elemente:

- vrstu i složenost operacije za koje je učenik osposobljen;

- stepen povezivanja teorije i prakse u rešavanju praktičnih zadataka;

- metode, postupaka i tehnike koje učenik primenjuje u radu (kako vrši izbor, koliko ih racionalizuje);

- poznavanje sredstava rada i stepen usvojenosti odgovarajućih psiho-motornih sposobnosti u rukovanju sredstvima rada;

- organizaciju rada (planiranje rada, raspored, ušteda vremena);

- ekonomičnost u trošenju materijala;

- odgovornost u radu i odnos prema društvenoj imovini;

- estetski izgled predmeta izrade.

Ovde valja naglasiti da se ocena iz stručnih predmeta donosi jedinstveno za predmet sintezom ocene teorijskog znanja i praktične osposobljenosti.

U sistemu vrednovanja u školi i u svakom predmetu poštuju se pravila da je ono plansko, kontinuirano, svestrano (praćenje svih komponenata ocene primenom raznih postupaka i tehnika), objektivno, stimulativno i javno (da se ocena učeniku saopšti i obrazloži u odnosu na upoznate kriterijume). Primenom ovih pravila, uz aktivno učešće i saradnju nastavnika i učenika

u vrednovanju, konačni akt - donošenje opšteg pedagoškog suda i evidentiranje ocene postiže svoju punu vaspitnu vrednost.

Operacionalizacijom ciljeva i zadataka nastave, nastavnik će se opredeliti za odgovarajuće metode i oblike rada, a u skladu s tim planiraće i način, postupke i tehnike proveravanja i vrednovanje uspeha i razvoja učenika. U godišnjem, globalnom planu rada nastavnik se opredeljuje, u zavisnosti od gradiva, kada će primeniti usmeno proveravanje, pismeno proveravanje (putem testa, kontrolnih zadataka ili pismenog rada - ove odluke se često donose na nivou aktiva nastavnika) kako će i kada ocenjivati grafičke i praktične radove (kako će opisati ocene ili bodovati operacije).

Na početku godine planira se proveravanje prethodnih znanja i umenja (usmeno, testom, praktičnim radom), zatim sledi obrada tema (područja) i tematsko proveravanje sa sistematizacijom bitnog i na kraju polugodišnja i godišnja sistematizacija gradiva (po temama i u celini), proveravanja i ocenjivanja ukupnih rezultata rada i napredovanja učenika.

Prilikom obrade svake teme, dok teče vežbanje, ponavljanje, sistematizacija sadržaja, nastavnik svakodnevno vrši tekuće usmeno proveravanje, ponekad petminutno proveravanje, prati domaći rad učenika i vannastavne aktivnosti vezane za temu ili šira interesovanja učenika, prati uspeh u vežbama, odnosno - prati ukupnu aktivnost učenika, odnos prema radu i tempo učenja. Tokom ovog rada nastavnik na svakom času usmeno kompleksnije ispita (proveri) znanje (umenje) dva do tri učenika, organizuje pismeno proveravanje (ili vežbe), grafičke radove i sl. (zavisno od predmeta) obraćajući pažnju na povezivanje znanja u okviru obrađenih tema. Na kraju obrade teme organizuje sistematizaciju znanja, umenja i navika gde ponovo usmeno proveri znanja 5-6 učenika. Ova sistematizacija je i priprema za konačno proveravanje uspeha putem nastavnog testa ili drugog instrumenta za objektivno merenje postignutih rezultata. Ovim se izbegava jednostrana primena ili samo testova znanja ili samo usmenog ispitivanja što je česta greška u nastavi teoretskih predmeta. Istovremeno, ovako organizovano kontinuirano i svestrano praćenje omogućuje nastavniku da ima uvid u kvalitet rada svakog učenika na određenoj temi, da koriguje sebe u radu i pomaže onim učenicima kojima je to potrebno.

OSNOVE PROGRAMA VASPITNOG RADA U GIMNAZIJI

UVOD

Pod vaspitanjem se, najčešće podrazumeva planski i organizovani proces u toku koga društvo, preko svojih institucija, grupa i pojedinaca, utiče na formiranje ličnosti mladih. Ovako određeno vaspitanje uključuje obrazovanje kao proces sticanja znanja, umenja i navika. Uz to, u školi, koja je najorganizovaniji činilac u lancu društvenih uticaja na mlade, obrazovanje i vaspitanje predstavljaju jedinstven nedeljiv proces.

U koncipiranju Osnova programa vaspitnog rada pošlo se od dostignuća pedagoških psiholoških i drugih nauka; dosadašnjih dokumenata - Osnova za unapređivanje vaspitnog rada u srednjim školama u SRS i Osnova vaspitnog rada u SAP Vojvodini, rezultata praćenja njihove primene u praksi srednjih škola.

Osnovama vaspitnog rada se postavljeni cilj i vaspitni zadaci bliže određuju i dalje konkretizuje njihovo ostvarivanje u nastavi i vannastavnim aktivnostima. S obzirom na to da su zadaci, sadržaji i uputstva za ostvarivanje zadataka nastave dati u programima pojedinih predmeta, u

ovom dokumentu se ukazuje samo na neke od faktora koji doprinose ostvarivanju vaspitnih zadataka u nastavi, a bliže se razrađuju cilj, zadaci, sadržaji i realizacija vaspitnih zadataka u vannastavnim aktivnostima.

Gimnazija i četvorogodišnja stručna škola

OBLICI		I razred		II razred		III razred		IV razred		UKUPNO	
OBRAZOVNO-VASPITNOG RADA		ned.	godišnje	ned.	godišnje	ned.	godišnje	ned.	godišnje	ned.	godišnje
I	Obavezni nastavni predmeti	30-32		30-32		30-32		30-32		128	
II	Fakultativni nastavni predmeti	do 4 časa		do 4 časa		do 4 časa		do 4 časa		do 16 časova	
III	Obavezne vannastavne aktivnosti										
1.	Ferijalna praksa i praktični rad*										
2.	Dodatni rad	do 60 časova		do 60 časova		do 60 časova		do 60 časova		do 240 časova	
3.	Pripremni i dopunski rad**	do 60 časova		do 60 časova		do 60 časova		do 60 časova		do 240 časova	
4.	Društveno-korisni rad	2 radna dana		2 radna dana		2 radna dana		2 radna dana		8 radnih dana	
IV	Fakultativne Vannastavne aktivnosti										
1.	Stvaralačke i slobodne aktivnosti	30-60 časova		30-60 časova		30-60 časova		30-60 časova		120-240 časova	
2.	Društvene aktivnosti - zajednice	15-30 časova		15-30 časova		15-30 časova		15-30 časova		60-120 časova	

	učenika i učeničke zadruge					
3.	Ekskurzije	do 5 dana	do 5 dana	do 5 dana	do 5 dana	do 20 dana
4.	Hor	2 časa nedeljno za učenike, 140 časova godišnje za školu				
5.	Kulturna i javna delatnost škole	2 radna dana				

NAPOMENA: *) Ako je utvrđeno za područje rada
**) Ako se u toku godine ukaže potreba
(Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju - član 24.)

Trogodišnja stručna škola

OBLICI		I razred		II razred		III razred		UKUPNO	
OBRAZOVNO-VASPITNOG RADA		ned.	godišnje	ned.	godišnje	ned.	godišnje	ned.	godišnje
I	Obavezni nastavni predmeti	do 32 časa		do 32 časa		do 32 časa		do 96 časa	
II	Fakultativni nastavni predmeti	do 4 časa		do 4 časa		do 4 časa		do 12 časova	
III	Obavezne vannastavne aktivnosti								
1.	Ferijalna praksa i praktični rad*								
2.	Dodatni rad	do 60 časova		do 60 časova		do 60 časova		do 180 časova	
3.	Pripremni i dopunski rad**	do 60 časova		do 60 časova		do 60 časova		do 180 časova	
4.	Društveno-korisni rad	2 radna dana		2 radna dana		2 radna dana		6 radnih dana	
IV	Fakultativne Vannastavne aktivnosti								
1.	Stvaralačke i slobodne aktivnosti	30-60 časova		30-60 časova		30-60 časova		90-180 časova	
2.	Društvene aktivnosti - zajednice učenika i učeničke zadruge	15-30 časova		15-30 časova		15-30 časova		45-90 časova	
3.	Ekskurzije	do 5 dana		do 5 dana		do 5 dana		do 15 dana	
4.	Hor	2 časa nedeljno za učenike, 140 časova godišnje za školu							
5.	Kulturna i javna delatnost	2 radna dana							

NAPOMENA: *) Ako je utvrđeno za područje rada
**) Ako se u toku godine ukaže potreba
(Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju - član 24.)

U složenoj strukturi vaspitno-obrazovnih aktivnosti škole sa bogatstvom diferenciranih programa i oblika rada stvoreni su uslovi za organizaciju vaspitnog rada u kojoj se mogu ravnomerno razvijati individualne sklonosti i sposobnosti učenika (individualizacija) i jačanje mnogobrojnih učeničkih, radnih i interesnih kolektiva (socijalizacija).

Istovremeno, ovako postavljene Osnove vaspitnog rada omogućuju veće jedinstvo vaspitno-obrazovnog procesa izraženog u povezanosti nastave i vannastavnih aktivnosti.

Činjenice i vrednosti usvojene u nastavi učenici proveravaju u okviru slobodnih i drugih aktivnosti, stiču životu bliža iskustva i samostalno se opredeljuju za određene oblike ponašanja.

Ostvarivanje cilja, zadataka, oblika i sadržaja navedenih u Osnovama vaspitnog rada je obaveza za svaku srednju školu. Budući da je ovo otvoren program, navedeni sadržaji prevazilaze mogućnosti realizovanja u okviru vremena datog u planu u jednoj školi i jednoj školskoj godini. Škola iz ovih Osnova programa vrši izbor oblika i sadržaja za godišnji program rada, prema potrebama i interesovanjima svojih učenika i sredine u kojoj se nalazi, prema svojim kadrovskim i materijalnim mogućnostima. Izbor, svakako, zavisi i od vrste škola, odnosno od zahteva područja rada i obrazovnih profila za koje obrazuje ta škola. Škola će Osnove vaspitnog rada ostvarivati uspešnije ako unapređuje kvalitet nastave, neguje samostalnost učenika i zajednički radi sa drugim činiocima vaspitanja mladih u društvenoj sredini.

Cilj i zadaci vaspitnog rada

Cilj vaspitnog rada jeste razvijanje sposobnosti i interesovanja učenika u različitim ljudskim delatnostima; izgrađivanje stvaralačkog odnosa prema radu, materijalnim i duhovnim dobrima; osposobljavanje za aktivno uključivanje mladih u društveni život.

Vaspitnim radom sa učenicima ostvaruju se posebno sledeći zadaci:

- izgrađivanje pravilnog odnosa prema učenju, radu, proizvodima ljudskog rada, formiranje radnih navika i ljubavi prema budućem zanimanju;

- razvijanje svesti kod učenika o sopstvenom položaju u obrazovanju kao subjekta koji može da utiče na uslove i rezultate rada;

- vaspitanje za društvenu aktivnost, za učešće u razvoju demokratskog društva;

- razvijanje tolerantnosti, uzajamnosti i opšteljudske solidarnosti;

- podsticanje i razvijanje samoinicijative, samostalnosti, stvaralaštva, intelektualne razdoznalosti i istraživačke sklonosti ka novim saznanjima, u nauci, tehnici, kulturi, umetnosti, sportu i društvenom životu;

- osposobljavanje učenika za uključivanje u rad, racionalnu organizaciju, programiranje i planiranje rada i slobodnog vremena;

- negovanje i razvijanje patriotskih osećanja i pripadnosti svome narodu, zajednici jugoslovenskih naroda i narodnosti i zajednici naroda sveta;

- razvijanje ekološke svesti i aktivnog odnosa prema zaštiti i unapređivanju životne sredine;

- razvijanje ljubavi prema čoveku i osećanja poštovanja ljudske ličnosti, negovanja drugarskih odnosa sa vršnjacima, razvijanje plemenitih osećanja, pažnje i brige za mlade, stare i nemoćne osobe;

- razvijanje humanih odnosa među polovima i izgrađivanje odgovornosti za ulogu budućih roditelja, razvijanje i čuvanje zdravlja emocionalne stabilnosti i izdržljivosti;

- negovanje navika kulturnog ponašanja i ophođenja u skladu sa normama našeg društva i civilizovanog sveta, razvijanje kulturnih potreba i navika, kao i zaštita kulturnih dobara.

Ostvarivanje vaspitnog cilja i zadataka u nastavi

Nastava je najdominantniji oblik organizovanog vaspitno-obrazovnog rada. U njenom domenu odvija se aktivnost učenika koja je od najpresudnijeg uticaja na njihov razvojni put. Prostorom koji zauzima u strukturi obrazovno-vaspitnog rada, bogatstvom sadržaja, metoda, oblika, sredstava i postupaka koje koristi, mogućnostima za uspostavljanje interakcijskih odnosa, nastava ima presudnu ulogu u ostvarivanju cilja i zadataka vaspitanja. Zbog toga je neophodno da se ostvarivanju vaspitnih zadataka u nastavi prilazi što je moguće svestranije, planski i organizovanije; da se ne oslanja na automatizam delovanja nastave tj. mišljenje da ona doprinosi vaspitanju samim ostvarivanjem i da znanja time što ih je učenik upamtio postižu vaspitne efekte.

Cilj i zadaci nastave date su u okviru nastavnih planova i programa za svaki predmet i razred pojedinačno. Oni se ostvaruju u okviru sadržaja programa. Pri izboru ovih sadržaja vodilo se računa o njihovoj naučnoj zasnovanosti, logičkoj povezanosti i praktičnoj primenljivosti. Uz svaki program data su objašnjenja koja mogu doprineti boljem ostvarivanju vaspitnih zadataka u okviru nastave.

Nivo i stepen vaspitnog uticaja nastave nije uslovljen samo izborom sadržaja programa već zavisi i od: načina konkretizacije cilja i zadataka koje treba ostvariti; primene oblika metoda i sredstava koji se koriste u obradi sadržaja; društvenih odnosa koji se u nastavi uspostavljaju, posebno odnosa nastavnika i učenika i od ličnosti nastavnika, njegovih shvatanja, ubeđenja i ličnih stavova prema sadržajima koje tumači i prenosi.

Rad na konkretizaciji vaspitnog cilja i zadataka zahteva od nastavnika da upozna cilj i zadatke koji su dati uz predmet ali i one koji su navedeni u prethodnom poglavlju ovih Osnova, da analiziraju nastavne teme i procene koji od sadržaja pružaju više mogućnosti za ostvarivanje pojedinih zadataka. Konkretizacija vaspitnog cilja podrazumeva raščlanjavanje postavljenog cilja na jednostavnije komponente: znanja, odnose i ponašanja. Vaspitavaju samo oni sadržaji koji izazovu pozitivna osećanja kod učenika i postanu deo njihovih ubeđenja. Da postignu takve efekte više imaju izgleda oni sadržaji koje učenik razume i koje proceni da mogu da doprinesu njegovom napretku, da zadovolje njegova interesovanja, odnosno sadržaji u kojima učenik vidi sredstvo za ostvarivanje interakcije (sa nastavnikom ili drugom) odnosno oni koje učenik proceni da su vredni. Nastavnik treba da učeniku omogući, svojim radom, takvu procenu.

Više mogućnosti za uspešnu konkretizaciju vaspitnih zadataka i njihovo povezivanje sa sadržajima programa imaju oni nastavnici koji mogu da sagledaju funkciju svoga predmeta unutar ukupnih zahteva za učenike određenog razreda, odnosno obrazovnog profila. Tako se uspostavlja neophodna korelacija zahteva svih programa koje učenik treba da savlada, i izabiraju odnosno u žižu interesovanja nastavnika dolaze, oni vaspitni zadaci za čije ostvarivanje je predmet koji predaje povoljniji od drugih.

Već je istaknuto da se u procesu konkretizacije vaspitnog cilja i zadataka teži da se za svaki zadatak bliže odrede znanja koja treba učenici da usvoje ali i koje emocije da dožive, koje stavove treba podsticati, koje vrednosti treba sugerisati i koje oblike ponašanja razvijati.

Didaktičko-metodičko pitanje nastave doprinose ostvarivanju vaspitnih zadataka izborom onih oblika, metoda i sredstava rada koji aktiviraju učenika, koji ga stavljaju u situaciju da samostalno odlučuje o svom radu, koji ga dovode u okolnost da individualno ili uz saradnju sa drugim učenicima rešava praktične i saznajne probleme različitim oblicima učenja. Ovim zahtevima najviše odgovaraju individualizovani oblici organizacije nastave (na primer: nastava po nivoima, poluprogramirana i programirana nastava, heuristički modeli nastave i učenja) i grupni oblici rada.

Nastava treba da se zasniva na strategiji postupnog uvođenja učenika u odlučivanje o svom radu i situacijama u kojim se taj rad odvija. Odlučivanje se može, po svom značaju i složenosti, kretati od donošenja relativno jednostavnih odluka o izboru između nekoliko konkretnih alteranativa do donošenja složenih i dalekosežnijih odluka koje uobličavaju plan i organizaciju rada u okviru veće programske i vremenske celine i koje utvrđuje oblike praćenja i vrednovanja efekata tog rada. Tako, npr. umesto suočavanja učenika sa jednim zadatkom, nastavnik treba u početku, da predoči učenicima dva ili više zadataka koji su pedagoški jednako vredni u odnosu na postavljene obrazovne i vaspitne ciljeve ali se u izvesnoj meri međusobno razlikuju bilo u sadržaju i načinu izvršavanja bilo u vrsti ishoda i standardima na osnovu kojih će se ishodi vrednovati (ocenjivati). U tako organizovanom radu od suštinskog su značaja "povratne informacije", tj. utvrđivanje i analiza posledica (očekivanih-neočekivanih, pozitivnih-negativnih i sl.) donetih odluka. Neophodno je da učenici donošenje odluka, njihovo izvršavanje i dobijanje rezultata sagledaju kao celinu. Na taj način se kod njih neguje sposobnost donošenja realnih odluka i osposobljavaju se za odlučivanje u složenijim i manje strukturiranim situacijama. Učenicima treba omogućiti da praktično ovladaju operacijama iz kojih se sastoji proces rešavanja različitih vrsta problema i problemskih situacija (problemsko učenje). Kada učenike suočavamo sa građom u kojoj oni otkrivaju problem, praktične implikacije tog "otkrića" biće prikupljanje dodatne građe, sistematizovanje raspoloživih informacija, analiza i ocenjivanje vrednosti različitih izvora i korišćenih sredstava, procenjivanje karakteristika alternativnih načina rešavanja problema, povezivanje ranije stečenih znanja i iskustava sa novim uvodima, sprovođenje planiranih postupaka, specifikacija i vrednovanje njihovih ishoda.

Pedagoška suština ovog postupka je ostvarena onda kada učenici počnu da svoja rešenja prepoznaju kao nova saznanja, kada uvide da su u postupku rešavanja problema i na osnovu rešenja do kojih su došli stečena nova saznanja i kada shvate da iza znanja (formulacija) sistematizovanih u udžbeniku i predavanjima stoje saznajne aktivnosti slične ili istovetne onim kroz koje su sami prošli.

Aktivnosti na rešavanju problema i rekonstrukcije aktivnosti koje stoje iza rešenja koje učenici direktno upoznaju su komplementarni didaktičko-metodički postupci. One su najsigurniji put da učenici shvate nauku kao stalan proces organizovanog traganja za činjenicama, preispitivanja

ranije utvrđenih činjenica, utvrđenih odnosa, izvedenih zaključaka i ocena, važećih tumačenja i shvatanja. To je ujedno, put za radikalno smanjivanje obima i značaja verbalističkih znanja, za prevazilaženje raskoraka ne samo između razvojnih mogućnosti učenika srednje škole i karakteristika pedagoških zahteva nego i između školske delatnosti i stvarnog društvenog života. Pravolinijsko izlaganje gradiva kao zatvorenog sistema pitanja i odgovora, čak kada je ono saznajno vredno i učenicima zanimljivo, nedovoljno koristi intelektualno i motivaciono-delatne potencijale učenika, zapostavljaju nove i složene oblike mišljenja koji se javljaju na srednjoškolskom uzrastu. Dobra "zaposlenost" i "zainteresovanost" učenika nije uvek i pokazatelj širine i raznovrsnosti njihovog praktičnog angažovanja. Bitno je da se u pedagoški organizovanim situacijama angažuje čitav dijapazon intelektualnih i radnih mogućnosti učenika, da se ne insistira isključivo ili pretežno na njihovim receptivnim sposobnostima.

Sticanje znanja i razvijanja ličnih potencijala učenika u nastavi prerasta u tačan rezultat pedagoške delatnosti, tek onda ako je u funkciji postupnog razvijanja učeničke društvene angažovanosti. Aktuelni problemi neposredne i šire društvene sredine, lični problemi i problemi savremenog sveta su sadržaji koji privlače pažnju učenika srednje škole, koji okupiraju njihova razmišljanja, podstiču ih na tumačenja i ocene. U razumevanju i sagledavanju različitih implikacija tih problema oni se služe shvatanjima, ideologijama, građom i formama raspravljanja koje ih okružuju, koje posredno ili neposredno upoznaju u onim segmentima društvenog života koji su im pristupačni. Ne postoji nijedan valjan pedagoški argument protiv da se razvojna tendencija ne uzme u obzir u stručnom planiranju, organizovanju i izvođenju nastave i ostalih oblika organizovanog rada sa učenicima. Što se manje te uzrasne specifičnosti uvažavaju u školi ili se čak uporno ide protiv njih (npr. fetišizovanje programa kroz normu da mora biti "usvojen u celini" svođenje usvojenosti sadržaja na njihovo memorisanje, stavljanje učenika u receptivan položaj i sl.) sve više se stiču okolnosti za intimno i generacijsko distanciranje učenika od škole i za njihovo senzibilnije otvaranje prema drugim izvorima znanja, uverenja i shvatanja.

Za jačanje vaspitnih efekata nastave značajno je da se pažnja naročito usmeri na organizaciju grupe i izbor metoda i oblika rada. Dosadašnja praksa je pokazala da se upravo u ovoj oblasti slabo primenjuju inovacije u radu. Mnoge inovacije koje su do sada uvedene vezane su za izvore informacija i sredstava rada. Nastavni rad koji organizuju grupe i metod rada stavlja u centar osmišljavanja aktivnosti zahteva veći stupanj metodičke i stručne spreme nastavnika, njegovu kreativnost i inovaciju; zahteva da nastavnici ovladaju različitim didaktičko-metodičkim modalitetima u okviru onog dela vaspitno-obrazovnog programa koje realizuju.

Nastavna aktivnost isključivo se odvija u okviru odeljenja kao stalne učeničke i učeničko-nastavničke grupe. Među njima se razvijaju manje ili više složeni i raznovrsni spletovi međusobnih odnosa u kojima svaki član grupe traži svoje mesto. Ostvarivanje vaspitnog cilja i zadataka upravo je i omogućeno tim interakcijskim odnosima koji se u vaspitno-obrazovnom procesu (nastavi) uspostavljaju.

Interakcijski odnosi u vaspitno-obrazovnom radu nisu dobili značajnu pažnju. U nastavi, učenik ne samo da nije podstican da stupi u interakciju sa drugim učenicima već je i sputavan u tome, a interakcija sa nastavnikom je uglavnom receptivno-reaktivne prirode.

Rad sa grupama i kolektivom se pojavljuje kao uslov podsticanja interakcije i postizanja većih vaspitnih efekata nastave.

Podsticanje interakcije omogućava razvijanje socijalnih (komunikacijskih i interakcijskih) sposobnosti kod učenika i to: sposobnosti socijalnog opažanja (sopstvenog ponašanja i doživljavanja, ponašanja i doživljavanja drugih pojedinaca i grupa), kao i sposobnosti za razumevanje strukture i dinamike društvenih aktivnosti i zbivanja (lično-zajedničko, privatno-javno). U biti interakcijskih odnosa nalazi se saradnja i kooperativnost. Ovaj odnos treba da bude pedagoški osmišljen i podstican. To znači da u sadržaje programa treba uključiti, odnosno među njima pronalaziti zadatke čija će realizacija zahtevati interakcijske odnose među učenicima i nastavnicima.

Saradnja se razvija: uspostavljanjem zadataka čija je realizacija uslovljena podelom rada među pojedincima ili među grupama; razmenom iskustava i aktivnosti u procesu realizovanja zadataka; pristupačnošću cilja svim članovima grupe, s tim da je njegovo vrednovanje jednako za sve.

Razvijanjem saradnje čitavog odeljenja sputava se i neutrališu odnosi individualizma, grupašenja, socijalnog distanciranja i pasivizma koji su već zapaženi kod srednjoškolske omladine. Ove pojave, iako su socijalno nepoželjne na srednjoškolskom uzrastu, naročito u I i II razredu su neminovne, jer se javljaju kao izraz traganja za sopstvenim identitetom i socijalnom proverom sopstvenih sposobnosti, znanja, vrednosti i stavova. Zbog toga treba da neka individualna interesovanja i napori postanu briga čitavog odeljenja, kako bi se stvorili uslovi da se postignuti rezultati pojedinca dožive kao uspeh čitavog kolektiva.

Da bi socijalna interakcija dovela do željenih i umanjila neželjene pojave neophodno je da se posveti veća pažnja vrednovanju rezultata. Vrednovanje ocenjivanja samo obrazovnih rezultata, i to isključivo individualnih, umanjuje vaspitne efekte nastavnog rada. Zbog toga je i neophodno uvesti i vrednovanje vaspitnih efekata, kolektivnih zadataka i kolektiva učenika.

Uloga nastavnika u ostvarivanju vaspitnih zadataka u okviru nastave i komponente nastave (sadržaj; objedinjavanje obrazovnog i vaspitnog; oblici, metode i sredstva rada; međusobni odnosi u nastavi) je nesumnjivo bitna i višestruka. Nastavnik se pojavljuje u ulozi rukovodioca odeljenja i člana grupe a njegovi zadaci obuhvataju planiranje i programiranje, organizovanje, aktiviranje učenika, praćenje i vrednovanje njihovog i svog rada. Kao organizator procesa sticanja znanja učenika, nastavnik uvodi učenike u najznačajnija dostignuća nauke; neguje i razvija njihova interesovanja za one naučne discipline za koje imaju sklonosti i sposobnosti, osposobljava ih za praktičnu primenu znanja.

Nova koncepcijska rešenja sistema i programa obrazovno-vaspitnog rada podrazumevaju širu primenu načela individualizacije u nastavi i selektivni pristup u ostvarivanju zadataka programa, u zavisnosti od ličnih mogućnosti učenika. Nastavnik prati učenikov razvoj, a ishod praćenja obezbeđuje višestruko selektivno usmeravanje učenika u daljem obrazovanju i za izabranu profesiju. Individualizovanim pristupom nastavnik obezbeđuje brže napredovanje darovitih učenika i njihovu motivaciju za rad, ali isto tako i zadovoljavajuće uspehe za omladinu koja postiže skromnije rezultate.

Vaspitni uticaj nastavnika je daleko širi i složeniji. Nastavnik je izvor socijalnog učenja i delovanja jer je u ulozi modela za oponašanje i identifikovanje. Mladi srednjoškolskog uzrasta u procesu izgradnje sopstvenog identiteta traže uzor za svoje ponašanje, često u nekoj zrelijoj ličnosti sa kojom dolaze u dodir. Tako su nastavnici u situaciji da kao uzori pomažu izgradnju učenikove ličnosti, ne samo onim što predaju i kako predaju već i onim što predstavljaju, što

jesu, onim zašto se zalažu i čemu teže. Nastavnici vrše uticaj na učenike osobinama svoje ličnosti i svojim reakcijama (ponašanjem stavovima, sistemom vrednosti).

Veće vaspitne efekte postižu oni nastavnici koji naklonost prema mladima i afinitet prema pozivu manifestuju dubokim razumevanjem ličnosti učenika, tolerancijom i razumevanjem njihovih problema, smislom za komuniciranjem i interakciju, za otkrivanje, produbljivanje i održavanje interesovanja i sposobnosti učenika i podsticanje njihovog razvoja i inicijative. To su oni nastavnici koji učenicima pomažu da složene situacije jasnije sagledaju, da odrede granice konflikta i tako spreče njegov razvoj nalazeći konstruktivno rešenje. Takvi nastavnici postaju izvor emocionalne stabilnosti i sigurnosti učenika a time njihovi uzori i vođe. Proučavanje načina vođstva ukazuje na povoljne vaspitne efekte nastavnika kao tipa demokratskog vođe koga karakteriše nastojanje da sve osnovne uloge i vrste moći, koje su za njega vezane, što šire i ravnomernije raspoređuje u grupi a za sebe više zadržava ulogu koordinatora nego naredbodavca i ocenjivača.

Programske i metodičke osnove rada odeljenjskog starešine

Funkcije odeljenjskog starešine

Nastavničko veće određuje, između članova odeljenskog veća a na zajednički predlog direktora škole i pedagoško-psihološke službe odeljenjskog starešinu kao rukovodioca odeljenja. Kao individualni stručni organ, odeljenjski starešina je u školi zadužen za sprovođenje plana i programa obrazovno-vaspitnog rada i ostvarivanje cilja i zadataka vaspitanja u odeljenju.

Njegove funkcije su: pedagoška, organizaciona i administrativna. One su međusobno povezane i ostvaruju se integralno. Međutim, pedagoška funkcija dominira.

Suština pedagoške funkcije odeljenjskog starešine je u stvaranju uslova za podsticanje razvoja ličnosti svakog učenika, njegovih sposobnosti, odgovornosti, pravilnog odnosa prema radu, stvaralaštvu, slobodi i moralnoj autonomiji, zatim formiranje i razvijanje odeljenjskog kolektiva i njegovo osposobljavanje za samostalan rad i učeničko samoupravljanje u procesu realizacije programa obrazovno-vaspitnog rada. To se ostvaruje samoaktivnošću učenika, interakcijom sa drugim učesnicima u obrazovno-vaspitnom radu odeljenja.

Da bi ostvario ovu funkciju, odeljenjski starešina posebno upoznaje individualni razvoj svakog učenika (zdravstveno stanje, fizički, socijalni, emocionalni i intelektualni razvoj, ekonomske, socijalne, porodične, kulturne i druge uslove tog razvoja); vaspitni cilj, grupnu dinamiku i metode usmeravanja grupne komunikacije, prirodu i načine ostvarivanja kvalitetne interakcije i komunikacije u međusobnim odnosima, te mogućnosti i načine ostvarivanja u uslovima školskog života i rada.

Odgovornost za pravilno formiranje odeljenjske zajednice, njeno samoorganizovanje, samostalan rad i ostvarivanje funkcija kao osnovnog radnog i samoupravnog kolektiva učenika, zahteva od odeljenjskog starešine i poznavanje Programa društvenih i slobodnih aktivnosti učenika u srednjoj školi. Za ostvarivanje drugih sadržaja pedagoške funkcije potrebno je da poznaje i programe društveno-korisnog rada, zaštite i unapređivanja zdravlja, profesionalne orijentacije, kulturne i javne delatnosti. U ovim programima nalaze se sadržaji za rad sa odeljenjskom zajednicom, grupni i individualni rad sa učenicima. Takođe je neophodno da orijentaciono poznaje i programske sadržaje nastave.

Organizaciona i administrativna funkcija odeljenjskog starešine ostvaruje se planiranjem i programiranjem, rukovođenjem i radom sa odeljenjskim većem, organizacijom, koordinacijom, praćenjem realizacije ukupnog obrazovno-vaspitnog rada; usklađivanjem delovanja svih činilaca vaspitnog rada u odeljenju; organizacijom saradnje sa roditeljima, stručnim saradnicima, stručnim organima i rukovodiocima škole i ostvarivanjem poslova analize i vrednovanja kvaliteta i rezultata obrazovno-vaspitnog rada u odeljenju, vođenje, prikupljanje i sređivanje dokumentacije odeljenja i sl.

Programski sadržaji i zadaci odeljenjskog starešine

U radu sa učenicima odeljenjski starešina:

- upoznaje, prati i proučava zdravstvene, materijalne, socijalne, porodične prilike i uslove života i rada učenika naročito nekih posebnih kategorija (darovitih, učenika sa ozbiljnim zdravstvenim problemima, povratnika iz inostranstva, putnika, učenika iz doma, podstanara i dr.);

- upoznaje individualne sposobnosti, sklonosti i osobine ličnosti i tendencije u razvoju učenika sistematskim posmatranjem, intervjuom, proučavanjem dokumentacije i rezultata ispitivanja; prati i podstiče individualni razvoj; rad i napredovanje učenika u odnosu na njegove sposobnosti, sklonosti i interesovanja (znanja, motivaciju, aspiraciju, odnos prema učenju i radu, uspeh, profesionalno i osposobljenost za samostalno i racionalno učenje, socijalno ponašanje, zdravstvenu kulturu, razvoj moralne autonomije, kreativnost, kulturu ponašanja i dr.);

- primenjuje individualizovane vaspitne postupke i pedagoške mere (stimulativne, vaspitno-disciplinske i druge); procenjuje njihovu efikasnost i vrednuje napredovanje učenika u nastavi i individualnom razvoju; pruža pomoć, savetuje, usmerava i daje instrukcije učenicima;

- upoznaje učenike sa zadacima i sadržajima nastave, pravilima obrazovno-vaspitnog rada kriterijumima ocenjivanja; podstiče učenike na uključivanje u proces pripremanja i realizacije nastave i poboljšanju uslova izvođenja nastave;

- radi na formiranju odeljenja kao zajednice učenika, organizaciji i sprovođenju izbora za odbor odeljenjske zajednice i predstavnika u zajednicu učenika škole i stvaranju uslova za demokratske izbore; uvođenju u proceduru demokratskog odlučivanja; pruža pomoć odboru odeljenjske zajednice; podstiče dinamično grupno organizovanje unutar odeljenjske zajednice i obezbeđuje angažman svakog učenika u aktivnostima odeljenjske zajednice, društvenih organizacija i dr.;

- doprinosi osposobljavanju za samostalno planiranje, programiranje, organizaciju, realizaciju i vrednovanje rada odeljenjske zajednice; ostvarivanju predstavničke uloge u stručnim i drugim organima škole; informiše o uređenju odnosa u školi, godišnjem programu rada škole i sl.;

- podstiče formiranje odeljenjskog kolektiva kao grupe u kojoj je uspostavljena ravnoteža između ličnog cilja pojedinca i cilja kolektiva i interpersonalnih odnosa između svih učenika u obrazovno-vaspitnom procesu;

- pomaže i podstiče odeljenjsku zajednicu da se, u saradnji sa nastavnicima i stručnim saradnicima zalaže za unapređivanje rada i učenja, poboljšanje uspeha u nastavi i drugim učeničkim aktivnostima;

- sa odeljenjskom zajednicom, u saradnji sa pedagoško-psihološkom službom priprema i realizuje delove sadržaja programa zaštite i unapređivanja zdravlja i životne sredine, profesionalne orijentacije; sadržaje kojima se učenici vaspitavaju u duhu humanosti, solidarnosti, ljubavi prema otadžbini i zajednici naroda sveta, kulturnog ponašanja i brige o svojoj, tuđoj i društvenoj imovini i sl.;

- pomaže realizaciju kulturno-zabavnih, sportskih i drugih aktivnosti odeljenske zajednice u slobodnom vremenu; podstiče i pomaže saradnju sa drugim odeljenjskim zajednicama; organizaciju, izvođenje i analiziranje rezultata ekskurzije;

- brine o standardu učenika (stipendije, kredit, udžbenici itd.);

- prati, proučava i obrađuje pojedine pojave i probleme u obrazovno-vaspitnom radu (odeljenja i pojedinaca); prati razvoj obrazovno-vaspitne situacije u odeljenju i njen uticaj na rezultate obrazovno-vaspitnog rada.

U radu na realizaciji plana i programa u saradnji sa odeljenjskim većem i nastavnicima, odeljenjski starešina:

- koordinira nastavne i druge aktivnosti u odeljenju, usklađuje vaspitno delovanje svih članova odeljenskog veća, usklađuje odnose između učenika i nastavnika; podstiče stil demokratskog vođenja i izgrađuje stav poverenja u učenikove snage i poštovanja dostojanstva njegove ličnosti kroz kolektivne oblike rada i individualni rad sa nastavnicima;

- vodi brigu o stvaranju neophodnih uslova za rad i ostvarivanje operativnih planova nastavnih i vannastavnih aktivnosti u koje se učenici uključuju;

- prati realizaciju obaveznih (nastavnih i vannastavnih) i fakultativnih (nastavnih i vannastavnih) programa u odeljenju, predlaže, primenjuje i koordinira primenu različitih vrsta objektivnog proveravanja znanja i instrumenata za vrednovanje drugih rezultata obrazovno-vaspitnog rada, pismenih zadataka, radi na ujednačavanju kriterijuma ocenjivanja, prati opterećenost učenika, brine o korelaciji sadržaja obrazovanja;

- podstiče unapređivanje nastave i uvođenje inovacija u nastavu;

- upoznaje odeljensko veće sa karakteristikama razvoja učenika; predlaže pedagoške mere za delovanje svih nastavnika i uključivanje roditelja i drugih činilaca u rad sa učenicima;

- sa odeljenjskim većem analizira i vrednuje ostvarivanje cilja i zadataka srednjeg obrazovanja i vaspitanja (najmanje dva puta godišnje);

- organizuje rad odeljenjskog veća; predlaže operativni program njegovog rada, saziva i rukovodi radom sednica, predlaže dnevni red, priprema predloge, odluke, zaključke i potrebne podatke, prati realizaciju donetih zaključaka, pomaže učenicima da se pripreme za učešće u radu sednice odeljenjskog veća.

U okviru saradnje sa roditeljima odeljenjski starešina:

- priprema, organizuje i realizuje roditeljske sastanke kao oblik grupne saradnje sa roditeljima (najmanje četiri puta godišnje);

- priprema, programira i organizuje rad odeljenjskog saveta roditelja;

- informiše roditelje o zahtevima koje postavlja škola pred učenika, o rezultatima koje učenici postižu u ukupnom obrazovno-vaspitnom radu (najmanje četiri puta godišnje), zajednički radi sa roditeljima na poboljšanju rezultata učenja, rada i razvoja učenika;

- inicira, podstiče i uključuje roditelje u ostvarivanju programa rada škole (profesionalne orijentacije, društveno-korisnog rada, slobodnih aktivnosti i drugih kulturnih aktivnosti škole i dr.) i prihvata inicijative roditelja;

- u saradnji sa padagoško-psihološkom službom i drugim stručnjacima radi na podizanju nivoa pedagoško-psihološkog obrazovanja roditelja;

- radi sa grupama roditelja čija deca imaju iste probleme (prema potrebi);

- individualno radi sa roditeljima (jednom nedeljno);

- uključuje u saradnju sa roditeljima školskog pedagoga, psihologa, socijalnog radnika i druge stručnjake izvan škole u skladu sa konkretnim potrebama:

Sa stručnim saradnicima i institucijama, stručnim organima i direktorom škole odeljenjski starešina:

- sarađuje sa školskim pedagogom, psihologom i drugim saradnicima na realizaciji zadataka i sadržaja utvrđenih ovim Programom i Osnovama programa rada stručnih saradnika;

- sarađuje sa nastavničkim većem i direktorom škole od čijih odluka, zaključaka i uputstava polazi u ostvarivanju svojih programskih zadataka i rešavanju problema; sa drugim stručnim organima i obezbeđuje njihovu podršku na unapređivanju rada u odeljenju;

- sarađuje sa školskim dispanzerom, stručnjacima i specijalizovanim institucijama, vaspitačima u domu i drugima u rešavanju vaspitnih i drugih problema pojedinaca u odeljenju.

Odeljenjski starešina vodi dokumentaciju i obavlja administrativne poslove svog odeljenja:

- formira, prikuplja i sređuje ukupnu dokumentaciju o radu odeljenja: dnevnik obrazovnog rada, matičnu knjigu, đačke knjižice i svedočanstva, evidenciju o popravnim, završnim, maturskim i drugim ispitima, izveštaje rada odeljenjskog veća i odeljenskog starešine, o rezultatima rada učenika, stimulativnim i vaspitno-disciplinskim merama, o radu odeljenjske zajednice i drugu neophodnu dokumentaciju.

Svoje zadatke i sadržaje u radu sa učenicima odeljenski starešina ostvaruje u vremenu između časova, na ekskurziji, izletima, posetama, akcijama društveno-korisnog rada, u različitim aktivnostima slobodnog vremena (posete pozorištu, bioskopu, izložbama, itd.), sastanku (času) odeljenjske zajednice; planiranim individualnim razgovorima sa učenicima za koje bi bilo poželjno obezbediti vreme od makar 15 minuta za svakog učenika mesečno i sl. Za sastanak

(čas) odeljenjske zajednice pravilnicima o planu obrazovanja i vaspitanja za gimnazije i srednje stručne škole predviđeno je od 15 do 30 časova godišnje. S obzirom na potrebu intenzivnijeg rada u I i II razredu treba predvideti svih 30 časova, a u III i IV razredu najmanje 15 časova, već prema potrebi.

Za ukupan rad odeljenjskog starešine svaka škola planira potrebno vreme.

OSTVARIVANJE VASPITNOG CILJA I ZADATAKA U VANNASTAVNIM AKTIVNOSTIMA

A. Obavezne vannastavne aktivnosti

DODATNI RAD

Cilj: dodatnog rada je da omogući odabranim i talentovanim učenicima da prošire i da produbе svoja znanja i veštine iz nekih nastavnih oblasti i predmeta u skladu sa svojim interesovanjima, sposobnostima i sklonostima, kao i da podstiče učenike na samostalni rad, razvoj logičkog, stvaralačkog i kritičkog mišljenja i da doprinese njihovom osposobljavanju za dalje samoobrazovanje.

Zadaci:

- zadovoljavanje individualnih osobenosti učenika, sklonosti, interesovanja, sposobnosti za učenje;

- podsticanje individualnog razvoja učenika (adekvatnog tempa), pre svega njihovih intelektualnih karakteristika, što omogućava brže napredovanje učenika (akceleracija);

- proširivanje i produbljivanje obima i sadržaja pojedinih predmeta za koje učenici pokazuju interesovanje i sposobnosti;

- grupisanje učenika prema sposobnostima i interesovanjima čime se stvaraju uslovi za individualizaciju dodatnog rada;

- identifikovanje obdarenih i talentovanih učenika.

Sadržaji dodatnog rada polaze od redovnog plana i programa, ali se, shodno interesovanjima i potrebama učenika, proširuju, produbljuju i dopunjuju novim sadržajima, određenih nauka, i kao takvi važe samo za učenike obuhvaćene ovim oblikom rada. Samim tim, sadržaji dodatnog rada su individualizovani, kako u odnosu na učenika, tako i u odnosu na nastavnika.

Objašnjenje za realizaciju

Dodatnim radom treba obuhvatiti učenike: koji postižu izuzetne rezultate u savladavanju sadržaja programa, koji pokazuju interesovanje za proširivanje i produbljivanje znanja i veština koji su obdareni i talentovani za određene oblasti i predmete.

Jedan učenik, se po pravilu, može uključiti u dodatni rad samo iz jedne nastavne oblasti, odnosno predmeta. Međutim, ukoliko učenik postiže izuzetne rezultate iz više nastavnih oblasti, odnosno predmeta, može biti uključen u dodatni rad iz dva predmeta ako oni pripadaju srodnoj grupi (prirodna, društvena i sl.) i ako učenik izričito ispolji želju. Učenici koji su obuhvaćeni dodatnim radom iz jedne nastavne oblasti, odnosno predmeta mogu biti angažovani i u radu jedne sekcije, naučne grupe, družine i sl.

Razredni starešina, predmetni nastavnik, pedagoško-psihološka služba škole, odeljenjska zajednica učenika predlažu učenike za uključivanje u dodatni rad. Konačno odluka o izboru učenika, za uključivanje u dodatni rad po nastavnim oblastima i predmetima pojedinih odeljenja i razreda, donose odgovarajuća odeljenjska ili razredna veća i obrazovno-vaspitno veće škole.

Program dodatnog rada treba planirati i organizovati u okviru nedeljnog rasporeda časova obrazovno-vaspitnog rada. Časovi mogu da traju kraće ili duže od 60 minuta, zavisno od sadržaja koji se ostvaruju.

Treba nastojati da se prema mogućnostima dodatni rad organizuje: pre početka redovne nastave u suprotnoj smeni, za vreme radnih subota i sl. Pri tome se mora voditi računa o prostornim, materijalnim i organizacijskim mogućnostima škole, kao i o tome koje vreme najbolje odgovara učenicima i nastavnicima, a pogotovo učenicima-putnicima.

S obzirom na primenu i funkciju dodatnog rada nastavnik treba da preporuči najraznovrsnije oblike, metode i postupke rada koji će učenicima omogućiti da njihove kreativne sposobnosti i interesovanja maksimalno dođu do izražaja (individualni i grupni oblik; problemska, individualizovana i drugi oblici nastavnog rada).

Nastavnik treba da upućuje učenike da samostalno ispituju razne pojave, da se služe literaturom, priručnicima, alatima i instrumentima, kao i da sačine zapise, analize, zaključke i sl.

Pripremni i dopunski rad*

* Ako se u toku godine ukaže potreba (Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju - član 24.)

Pripremni rad se ostvaruje za učenike koji polažu razredni ili popravni ispit i za vanredne učenike.

Dopunski rad se organizuje za učenike koji stalno ili povremeno zaostaju u savlađivanju obrazovno-vaspitnih sadržaja u redovnoj nastavi.

Cilj: omogućavanje učenicima koji zaostaju u savlađivanju obrazovno-vaspitnih sadržaja da se lakše uključuju u redovni vaspitno-obrazovni proces.

Zadaci:

- bliže određivanje programskih sadržaja u kojima učenici ne postižu dobre rezultate;

- savlađivanje ovako utvrđenih sadržaja treba više uskladiti sa potrebama i mogućnostima učenika za koje se organizuje ovakav rad;

- pružanje pomoći učenicima da se lakše uklope u redovnu nastavu i praćenje njihovog napredovanja.

Sadržaji su identični propisanom nastavnom planu i programu. Izbor, širina i dubina obrade, kao i didaktičko-metodički postupci, u ovim oblicima rada su, više nego obično, pod uticajem individualnih karakteristika učenika uključenih u dopunski i pripremni rad.

_____
* Ako se u toku godine ukaže potreba (Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju - član 24.)

Objašnjenje za realizaciju

Pre izdvajanja učenika za dopunski rad treba utvrditi uzroke i teškoće koje učenici imaju u savlađivanju gradiva. U samom identifikovanju učenika za koje treba organizovati dopunski rad učestvuju školski psiholog i pedagog, predmetni nastavnik, odeljenjski starešina, roditelj, a prema potrebi i školski lekar.

Uzimajući u obzir uzroke zaostajanja pojedinih učenika u savlađivanju sadržaja nekih nastavnih područja (predmeta), dopunskim radom se obuhvataju:

- učenici koji dolaze iz drugih škola, a pogotovo iz drugih republika, s obzirom na to da se programi razlikuju;

- učenici koji su pohađali nastavu u inostranstvu;

- učenici koji su zbog bolesti, porodičnih i drugih opravdanih razloga duže odsustvovali sa nastave;

- učenici koji permanentno zaostaju i teško savlađuju nastavno gradivo;

- učenici koji u toku nastavne godine više puta u kontinuitetu dobiju negativne ocene iz nekog nastavnog područja (predmeta), a posebno ako su iz tog predmeta u prethodnom razredu pokazali nedovoljan uspeh ili išli na popravni ispit;

- učenici koji u dovoljnoj meri ne poznaju jezik na kojem se obavlja nastava.

Dopunski rad treba, po pravilu organizovati u toku čitave nastavne godine, s tim što za neke učenike ili grupe učenika može da traje duže ili kraće vreme, što zavisi od uzroka zaostajanja i potrebnog vremena za savlađivanje sadržaja programa nekih nastavnih područja u redovnoj nastavi.

Pripremni rad se organizuje, po pravilu, u avgustovskom ispitnom roku, izuzev za učenike završnog razreda za koje se organizuje u junskom ispitnom roku.

Prilikom planiranja dopunskog rada mora se voditi računa o sledećem:

- jedan učenik, koji zaostaje u savlađivanju sadržaja iz više predmeta može biti uključen u dodatni rad istovremeno samo iz dva predmeta;

- dopunski rad organizovati sa grupom učenika ili sa pojedinim učenicima, a broj učenika u grupi ne treba da bude veći od 10 i zavisi od uzroka zaostajanja učenika i prirode sadržaja programa pojedinih predmeta;

- grupa učenika za dopunski rad može se obrazovati u okviru jednog odeljenja ili u okviru jednog razreda;

- grupe po pravilu, treba da obuhvataju one učenike koji imaju iste probleme i teškoće u savlađivanju sadržaja nekih predmeta;

- sastav pojedinih grupa ne treba da bude stalan u toku čitave godine, budući da neki učenici koji otklone propuste koje su imali u praćenju napuštaju ih, ali da se u njih uključuju neki novi učenici;

- orijentaciono planirati sadržaje za svakog učenika i za svaku grupu, vodeći računa pri tome da se dopunski rad može održati u okviru jednog ili dva časa nedeljno.

Trajanje dopunskog rada se mora elastičnije organizovati. U zavisnosti od propusta u znanju, nivoa usvojenosti gradiva, psihofizičkih mogućnosti učenika kao i opterećenosti učenika u toku dana, dužina rada sa pojedinim učenicima u grupama može trajati kraće ili duže od 45 minuta.

Društveno-koristan rad

Cilj društveno-korisnog rada je da vaspitava učenike da dobrovoljnim radom samostalno i u okviru društveno-organizovanih aktivnosti u slobodnom vremenu, doprinose stvaranju i unapređivanju uslova života i rada ljudi u užoj i široj društvenoj zajednici.

Zadaci su:

- razvijanje navika učenika da stalno i racionalno obavljaju različite poslove rada zadovoljavanja ličnih potreba, potreba porodice i društvene sredine;

- sticanje navika i odgovornosti za čuvanje i estetski izgled sredine u kojoj učenik uči, radi i živi; razvoj i negovanje urbane i komunalne kulture;

- razvijanje svesti o potrebi kolektivnog rada i principima koji se primenjuju u akcijama i aktivnostima društveno-korisnog rada;

- razvijanje osećanja odgovornosti za preuzete obaveze i radne zadatke uz negovanje radne kulture učenika i spremnosti za saradnju.

Sadržaji i oblici rada:

Održavanje školskog prostora: uređenje učionice; uređenje zajedničkih prostorija (hol, stepenište, sale, biblioteka, terena za fizičko vaspitanje i sport); negovanje zelenila u zgradi i van nje (rasađivanje, negovanje cveća, drveća, ukrasnih biljaka); uređivanje i održavanje prostora za odmor u zgradi i van nje.

Uslužne delatnosti: rad u pripremanju i izdavanju školskog lista; rad u školskoj biblioteci; pomoć u školskoj kuhinji ili trpezariji; dežurstvo u školi prilikom pojedinih akcija, priredbi, takmičenja, smotri; prodaja školskog pribora i sopstvenih proizvoda; rad u školskom rasadniku cveća i bilja.

Izrada ukrasnih i upotrebnih predmeta: u saradnji sa preduzećima izrada predmeta od: tkanine, kože, vune, keramike, stakla, metala, glinamola, plastike i gipsa; izrada panoa i zidnih novina; izrada šema, grafikona i drugih nastavnih učila.

Humanitarne i druge aktivnosti: dobrovoljno davanje krvi; otklanjanje posledica od elementarnih nepogoda; sakupljanje knjiga za školsku biblioteku; akcije sakupljanja dobrovoljnog novčanog i drugog priloga za obolele ili postradale; akcija "Drug-drugu"; priredba za obolelu decu po bolnicama, za decu radnika škole povodom Nove godine; sakupljanje sekundarnih sirovina (stara hartija, flaše...).

Akcija na teritoriji mesne zajednice: saradnja i pomoć preduzećima (uređenje, ozelenjavanje terena, uključivanje u proizvodnju i sl.); saradnja i pomoć poljoprivrednim preduzećima (proizvodnja i ubiranje useva i sl.); održavanje i uređenje spomen-obeležja i spomenika; čišćenje snega; učešće u akcijama pošumljavanja, ozelenjavanje i sl.; ostale aktivnosti na molbu mesne zajednice.

Aktivnosti po izboru škole: sve aktivnosti koje nisu obuhvaćene prethodnim celinama a pokažu se kao društveno i pedagoški opravdane (aktivnosti vezane za profesionalno osposobljavanje i sl.).

Objašnjenje za realizaciju

Ponuđeni orijentacioni program svaka škola treba da prilagodi svojim uslovima, potrebama, interesovanjima i da donese svoj globalni program koji ulazi u sastav godišnjeg programa škole.

Na osnovu globalnog programa, svaka odeljenjska zajednica treba da donese svoj program aktivnosti, vodeći, pri tome računa o sledećem:

- da učenici odeljenja uzmu učešće u planiranju i programiranju društveno-korisnog rada;

- da ponuđene aktivnosti budu još više konkretizovane zavisno od svojih uslova i interesovanja;

- da se aktivnosti ravnomerno raspodele po mesecima;

- da se orijentaciono predvidi broj časova za svaku celinu;

- da se predvide saradnici, nastavnici i drugi subjekti koji će učestvovati u realizaciji zadataka;

- da se planira onoliko aktivnosti koliko učenici mogu da urade kako ova aktivnost ne bi išla na štetu nastave.

Neposrednim planiranjem i pripremanjem konkretne aktivnosti treba obuhvatiti sledeće: utvrđivanje trajanja rada, mesta rada, sastava i broja grupa, konkretnog zaduženja za grupu, odgovornog učenika grupe, rezultati koji se očekuju po obavljenom poslu, analize ostvarenih rezultata, pojedinci koji su najviše doprineli, ali i isticanje onih koji nisu ispunili očekivanja.

B. Fakultativne vannastavne aktivnosti

DRUŠTVENE I SLOBODNE AKTIVNOSTI UČENIKA

Društvene i slobodne aktivnosti učenika u srednjoj školi obuhvataju rad zajednica učenika, učeničkih zadruga, kulturnih, sportskih, pronalazačkih, tehničkih, humanitarnih i drugih društvenih organizacija i oblika slobodnih aktivnosti.

Zajednice učenika su obavezni oblik društvenog angažovanja učenika dok se za rad u društvenim organizacijama i slobodnim aktivnostima učenici opredeljuju na osnovu svojih interesovanja. Za rad slobodnih aktivnosti škola stvara neophodne uslove (prostor, voditeljski rad nastavnika i dr.).

Zajednice učenika

Zajednice učenika se osnivaju kao odeljenjske, razredne i školske i one treba da doprinesu realizaciji programa vaspitno-obrazovnog rada i da omoguće učenicima da se organizovano uključe u život i rad škole.

Rad zajednica učenika u školi zasniva se na pravilima i programima rada.

Programi rada se donose u skladu sa ovim dokumentom a na osnovu interesovanja učenika.

Pored opštih zadataka vaspitnog rada u srednjoj školi zajednice učenika imaju i specifične zadatke:

- omogućuju učenicima da učestvuju u odlučivanju o pitanjima iz života i rada škole ličnim izjašnjavanjem i preko predstavnika u savetu škole;

- obezbeđuju učenicima da samostalno donose programe rada svojih kolektiva, da biraju svoja rukovodstva i svoje predstavnike u savet škole;

- osposobljavaju učenike za demokratsku proceduru: predlaganje, razmatranje, zauzimanje stavova, donošenje odluka i zaključaka;

- razvijanje smisla za međusobnu saradnju učenika i nastavnika.

Odeljenjske zajednice

Odeljenjsku zajednicu učenika čine svi učenici jednog odeljenja. Ona je osnovni radni i samoupravni kolektiv učenika.

Učeničke odeljenjske zajednice se konstituišu na početku svake školske godine izborom odbora (rukovodstva), dogovorom o programu rada i izborom predstavnika u odbor zajednice učenika škole i druge organe.

U odeljenjskoj zajednici učenici ostvaruju svoja prava i dužnosti neposrednim učešćem u raznim aktivnostima na savlađivanju programa vaspitno-obrazovnog rada i aktivnostima u slobodnom

vremenu, raspravljanjem, dogovaranjem i odlučivanjem o pitanjima značajnim za pojedince i zajednice.

Funkcije odeljenjske zajednice su:

- donošenje programa i pravila rada odeljenjske zajednice;

- učestvovanje u planiranju, pripremanju i realizaciji teoretske i praktične nastave, slobodnih aktivnosti, izgrađivanje odgovornog odnosa pojedinca i cele odeljenjske zajednice prema postojećim i usvojenim obavezama i učešće u proceni rezultata, uspeha i vladanja učenika;

- organizovanje radnih aktivnosti i akcija kojima odeljenjska zajednica učestvuje u ostvarivanju tekućih zadataka - programa društveno-korisnog rada, profesionalne orijentacije, opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, zdravstvenog vaspitanja, zaštite i unapređivanja životne sredine, vaspitanje za humane odnose i među ljudima, polovima i odgovorno roditeljstvo;

- razmatranje aktuelnih društvenih pitanja iz oblasti društveno-političkih i drugih zbivanja;

- kritičko i samokritičko razmatranje rada i ponašanja svakog pojedinca, rešavanje nesporazuma i izgrađivanje saradničkih odnosa među učenicima i sa nastavnicima;

- organizovanje raznovrsnog društveno-zabavnog, kulturnog, rekreativnog života odeljenja.

Uvažavajući karakter i ulogu učenika odeljenjskih zajednica u srednjoj školi, njeni okvirni sadržaji se mogu podeliti u nekoliko oblasti:

a) unapređivanje nastave i drugih aktivnosti učenika;

b) čuvanje zdravlja, humanizacija odnosa među polovima, zaštita i unapređivanje životne sredine;

v) razvijanje humanosti, solidarnosti, kulture ophođenja i ponašanja, usklađivanje ličnih i društvenih interesa, briga o ličnoj tuđoj i društvenoj imovini;

g) razvijanje patriotskih osećanja prema otadžbini i zajednici naroda sveta;

d) organizovanje kulturno-zabavnih, sportskih i drugih aktivnosti u slobodnom vremenu; pravilno korišćenje slobodnog vremena;

đ) profesionalna orijentacija;

e) učestvovanje u odlučivanju o pitanjima iz domena prava učenika koja se razmatraju na organima upravljanja i stručnim organima škole.

Razredne zajednice

Razredne zajednice se formiraju u školama koje imaju dva i više odeljenja u jednom razredu kako bi se ostvarila saradnja i povezivanje učenika jedne generacije.

U okviru razredne zajednice pokreću se i koordiniraju zajedničke akcije i inicijative na nivou generacije koje mogu biti usmerene prema organima upravljanja i stručnim organima škole, zatim na planu zajedničke realizacije sadržaja po pojedinim područjima rada odeljenjskih zajednica.

Razredne zajednice ne biraju posebna rukovodstva, a zajedničke aktivnosti koordiniraju predsednici odbora odeljenjskih zajednica ili drugi zaduženi članovi.

Zajednica učenika škola

Zajednicu učenika škole čine svi učenici organizovani u odeljenske zajednice.

Zajednica učenika škole deluje preko zborova učenika i odbora. Odbor sačinjavaju predstavnici odeljenjskih zajednica.

Odbor zajednice učenika škole je izborna jedinica iz koje se biraju učenički predstavnici u stručne organe upravljanja školom.

Zajednica učenika škole svoje zadatke ostvaruje donošenjem odluka, zaključaka i preporuka, pokretanjem određenih akcija i inicijativa u okviru organa i putem svojih predstavnika u organima škole.

Rad zajednica učenika škole se bliže određuje pravilima organizovanja, orijentacionim programima rada i drugim dokumentima.

Zajednica učenika ostvaruje svoje funkcije:

a) neposrednim izjašnjavanjem o:

- načinu organizovanja i radu zajednice učenika;

- korišćenju sredstava koje učenici ostvaruju svojim radom (proizvodnim i društveno-korisnim);

- merama za poboljšanje uspeha u učenju i ponašanju učenika škole;

- izboru svojih predstavnika u samoupravne i stručne organe škole i izvan škole;

- statutu i drugim samoupravnim aktima škole kojima se regulišu pitanja od interesa za učenike;

- pohvalama i nagradama učenika koje dodeljuje škola;

- izveštaju i oceni uspeha, vladanja i primeni disciplinskih mera prema učenicima;

- pokretanju i prihvatanju određenih akcija u školi i društvenoj sredini;

b) preko svojih predstavnika u telima i organima škole o:

- donošenju planova i programa razvoja škole;

- donošenju godišnjeg programa rada škole;

- usklađivanju delatnosti škole sa potrebama udruženog rada;

- donošenju statuta škole i statusnim promenama;

- uslovima i načinu prijema učenika u školu;

- potvrđivanju odluke o izboru nastavnika i stručnih saradnika;

- prigovoru na odluku o isključenju učenika iz škole;

- razmatranju i utvrđivanju programa i analiza uspeha u nastavi i vannastavnim aktivnostima učenika;

- potvrđivanju pravila zajednice učenika;

- razmatranju i usvajanju izveštaja škole o ostvarenim rezultatima;

- saradnji sa preduzećima i ustanovama.

Učeničke društvene organizacije

Radi stvaranja uslova za zadovoljavanje raznovrsnih interesovanja učenika u slobodnom vremenu, povezivanju škole i društvene sredine, usklađivanju društvenih i ličnih interesa, učenici organizuju osnovne oblike delovanja društvenih organizacija. Uslov za osnivanje društvenih organizacija u srednjoj školi je da su one svetovnog karaktera i da su nezavisne u odnosu na političke partije.

Kao dobrovoljna sindikalna i interesna organizacija mladih u srednjim školama deluje **Savez učenika**. Način organizovanja i sadržaji rada Saveta učenika zasnivaju se na normativnim i programskim dokumentima ove organizacije.

Pored ove opšte sindikalne organizacije učenika u srednjoj školi se mogu osnivati i druge **društvene organizacije** koje omogućuju mladima da zadovolje raznovrsna interesovanja u oblasti kulture, sporta, naučno-tehničkog stvaralaštva, ekologije, zdravstva, humanitarnih i drugih društvenih aktivnosti. Radom u ovim organizacijama učenici se na svojevrstan način uključuju u društveni život.

Posebno mesto i ulogu u srednjim školama imaju društvene organizacije preko kojih se ostvaruju i širi društveni zadaci:

1. Učeničke zadruge

2. Omladina Crvenog krsta

3. Pokret gorana

4. Klub za Ujedinjene nacije

5. Mladi istraživači

6. Savez izviđača

7. Ferijalni savez

8. Muzička omladina

9. Pokret nauka mladima

10. Narodna tehnika Saveza za fizičku kulturu

11. Savezna organizacija za fizičku kulturu

12. Književna omladina

Sve ove organizacije se organizuju u srednjoj školi saglasno svojim statutima i programima rada uz neposredno povezivanje sa rukovodstvima opštinskih organizacija.

Učešće učenika u radu ovih organizacija je dobrovoljno ali je dužnost škole da stvara uslove za njihov rad. Tu se pre svega misli na obezbeđivanje mentora iz redova nastavnika i drugih radnika škole.

Učeničke zadruge

Učenička zadruga je radno tehnička organizacija u okviru slobodnih društvenih aktivnosti učenika. Ona je značajan interesni kolektiv.

U učeničku zadrugu se dobrovoljno udružuju i postaju članovi, pre svega, učenici ali i nastavnici, roditelji i saradnici škole radi zajedničkog organizovanja radnih aktivnosti koje su društveno-korisne, ekonomski i pedagoški opravdane.

Rad se organizuje u školskom vrtu, ekonomiji škole ili zadruge, preduzećima, školskim radionicama, radionicama preduzeća, u školskom dvorištu, mesnim zajednicama i dr.

U pogledu organizacije, izbora sadržaja i načina rada posebno se vodi računa o sledećim principima: vaspitna usmerenost; dobrovoljnost; samoupravnost; prilagođenost području rada za koje škola obrazuje; povezanost sa nastavom i drugim oblicima vaspitno-obrazovnog rada; saradnja sa preduzećima i ustanovama i lokalnom (mesnom) zajednicom; društveno-korisna usmerenost i ekonomičnost; naučna i stručna zasnovanost; racionalnost i produktivnost; planiranje; stvaranje dobre atmosfere, drugarstva, kooperativnosti; zajedništvo; zavisnost sadržaja od oblika rada; stimulativnost; bezbednost na radu; prenošenje nekih iskustava na porodicu i dr.;

Oblici zajedničkog rada zadrugara (uključujući nastavnike i saradnike) mogu biti: radni čas, radni pohod, radna akcija, radni sastanak, seminar, zadružna svečanost, javni nastup, radni logor, rad u odboru i dr.

Nastavnici (i drugi odrasli) i zadrugari iz srednje škole, kao aktivni članovi zadruge i mentori, odnosno stručni savetnici posebno se staraju da se razvija zadružni duh i atmosfera. Oni vode brigu o bezbednosti na radu, zatim o povezivanju sadržaja u nastavi sa aktivnostima u zadruzi i u angažovanju stručnih konsultanata iz preduzeća. Nastavnici vode brigu i o organizovanju saradnje sa zadrugama i drugim mestima (dopisivanje, razmena zadrugara i razmena radova).

U skladu sa zakonskim odredbama i sa društvenim i pedagoškim principima, učenička zadruga donosi, kao svoj osnovni opšti akt - pravila o radu učeničke zadruge. Osnivanje i pravila učeničke zadruge odobrava savet škole.

Učeničku zadrugu može osnovati grupa od 30 učenika ili nastavnika na podsticaj organa škole ili društvenih organizacija.

Pripreme za osnivanje obavlja inicijativni odbor.

U učeničkoj zadruzi postoje samoupravni organi: skupština (ili konferencija), izvršni odbor ili savet, organ samoupravne kontrole. Moguće je da se pri zadruzi formira i stručni savet zadruge sastavljen od saradnika zadruge iz reda odraslih kao konsultativni organ.

U neposrednom rukovođenju (pedagoškom, stručnom) iz reda nastavnika, roditelja i učenika učestvuju: instruktori za određenu vrstu posla, mentor (nastavnik odgovoran za grupu poslova); pedagoški rukovodilac učeničke zadruge (koji vodi brigu o svim poslovima). Iz reda učenika - zadrugari su sledeći stručni rukovodioci: predvodnik (manje radne grupe); vođa grupe, upravnik (pogona, podružnice zadruge).

Sredstva učeničke zadruge se pribavljaju iz članarine, dohotka zadruge i članova, poklona i dr.

Slobodne aktivnosti učenika

Slobodne aktivnosti predstavljaju vannastavni fakultativni oblik rada škole.

Neposredan vaspitno-obrazovni cilj učeničkih slobodnih aktivnosti jeste da doprinesu razvoju ličnosti na obrazovnom, saznajnom, kreativnom, društvenom i ličnom planu. Zadaci slobodnih aktivnosti su:

- proširivanje i produbljivanje, kao i sticanje novih znanja i umenja a prema interesovanjima učenika;

- zadovoljavanje specifičnih interesovanja učenika uz aktivno usmeravanje njihovih sklonosti, sposobnosti interesovanja i podsticanje profesionalnog razvoja;

- motivisanje i osposobljavanje učenika za samostalan i kreativan rad;

- omogućavanje učenicima organizovanje zabave i rekreacije, kao i drugih uslova da samostalno koriste slobodno vreme i organizuju duhovni, kulturni i društveni život u sredini u kojoj žive i rade.

Slobodne aktivnosti su mnogobrojne i raznovrsne i omogućavaju uključivanje svakog učenika u pojedine oblike rada. U srednjim školama se najčešće organizuju kao:

- naučno-istraživačke aktivnosti;

- naučno-tehničke i radno-proizvodne aktivnosti;

- kulturno-umetničke;

- sportsko-rekreativne.

Naučnoistraživačke slobodne aktivnosti

Posebni zadaci naučnoistraživačkih slobodnih aktivnosti su:

- razvijanje sklonosti i sposobnosti učenika u odgovarajućoj naučnoj disciplini, posebno stvaralačkih sposobnosti i saznajnih mogućnosti učenika;

- razvijanje logičkog i kritičkog mišljenja učenika;

- stvaranje uslova i podsticanje kreativnog rada učenika;

- navikavanje i osposobljavanje učenika za korišćenje naučnopopularne i stručne literature, priručnika i leksikona;

- uvođenje učenika u metode naučnog istraživanja i upoznavanje učenika sa multidisciplinarnim i interdisciplinarnim pristupom rešavanju naučnih problema;

- razvijanje spretnosti učenika za eksperimentalni i praktičan rad.

Oblici i sadržaji - u zavisnosti od interesovanja učenika, oblike i sadržaje rada treba izabrati u sledećim oblastima:

Sekcija za matematiku

Teme iz istorije matematike; logičko-kombinatorni zadaci; racionalni postupci računanja i transformacije izraza; zanimljive konstrukcije; elementi topologije; razne primene tabela i dijagrama; brojevi sistema; informatika i računarstvo; metodičke igre; matematičke zanimljivosti.

Sekcija za fiziku

Fundamentalni ogledi iz fizike; osnovne interakcije u prirodi; savremene fizičke aparature; misaoni eksperimenti u fizici; fizički eksperimenti i tehnika; uloga fizičkih teorija; značajne epizode iz istorije fizike; zanimljivi fizički ogledi; konstruisanje i izrada fizičkih uređaja i instrumenata, kao i nekih tehničkih uređaja; zanimljivi fizički zadaci; fizički paradoksi; problemski i stvaralački zadaci u fizici; metode fizičkih istraživanja; astrofizika; fizika i hemija; biofizika; geofizika, fizika i kibernetika; naučna i tehnička revolucija; fizika i filozofija, fizika kao proizvodna snaga u društvu.

Sekcija za hemiju

Teme iz istorije hemije; kvalitativna i kvantitativna ispitivanja i merenja u hemiji; provera hemijskih zakonitosti; analitička hemija; biologija; hemijska kinetika; totohemija; radiohemija; elektrohemija; korozija i zaštita metala; primenjena hemija; hemija i hemijska tehnologija; zanimljivi hemijski zadaci; kvantni zakoni u hemiji; metode istraživanja u zemlji; hemija i filozofija.

Sekcija za biologiju

Eksperimentalno dokazivanje delovanja biljnih hormona; eksperimentalno dokazivanje delovanja hormona prema vrstama endokrinih žlezda ili prema metaboličkom efektu; izrada kariograma i kariotipa; uticaj mutagenih, teratogenih i kancerogenih supstancija na rast i razviće; istraživanje zagađivača čovekove sredine; izrada katastra zagađivača; sagledavanje mogućnosti korišćenja divlje flore i faune kao dopunskog izvora hrane; uloga algi u dobijanju hrane i stvaranju veštačkih ekosistema; dobijanje novih sorti semenskih kultura; dentifikacija vrsta algi u termalnim vodama; uticaj životne sredine na proces specijalizacije; identifikacija veštačke selekcije sa prirodom; izdvajanje ćelijskih funkcija; senzibilizacija organizma pod uticajem specifičnih alegrena; kloniranje mikro organizma; homozomske aberacije; tehnike prenošenja genetičkih informacija u cilju dobijanja odgovarajućih proteina i hormona; uticaj hemijskih regulatora na rast i razviće čoveka; izrada karata rasprostranjenosti značajnih vrsta biljaka i životinja jednog područja; biologija i društvo; teme iz istorije biologije; biologija i proizvodnja; biologija i filozofija; metode istraživanja u biologiji.

Sekcija za geografiju

Proučavanje lokalne sredine - uži zavičaj ili prostor opštine radi upoznavanja kraja u kojem je škola. Preduzimanjem malih istraživačkih radova proučavati sledeće: pojam lokalne sredine, užeg zavičaja i njegovog geografskog položaja; sastav zemljišta i reljef kraja; klima, hidrografija, tlo sa biljnim i životinjskim svetom; stanovništvo i naselja sa istorijatom njihovog nastanka; privredne odlike kraja. Tokom tih istraživanja na terenu učenici bolje upoznaju primenu planova, izradu geografskih karata; utvrđuju orijentaciju u prirodi i obučavaju se u rukovanju instrumentima (busola, sat i dr.), sakupljaju odgovarajuću dokumentaciju, pišu referate, crtaju planove i karte, slikaju pejzaže i drugo. Od izabranog materijala u školama treba stvoriti zavičajni kutak.

Prikupljanje podataka: o temperaturi vazduha; o pritisku i vlažnosti; oblačnosti, padavinama i vetrovima. Slobodnim rukovanjem učenici upoznaju instrumente, termometar, barometar - aneroid, kišomer, heliograf, higrometar, vetrokaz i dr. Rad grupe mora biti svrsishodan i koristan za sredinu u kojoj se obavlja.

Sekcija za istoriju

Prikupljanje, obrada i prezentovanje istorijske građe i izvoda; pisanje i saopštavanje radova o istorijskoj problematici; učešće u održavanju spomenika i spomen-obeležja; učešće u obeležavanju značajnih istorijskih datuma i jubileja vezanih za poznate ličnosti, kao i druga pitanja iz oblasti istorije kao nauke.

Naučno-tehničke i radno-proizvodne slobodne aktivnosti

Tehničke slobodne aktivnosti, su mnogobrojne, raznovrsne i kao takve pružaju najšire mogućnosti za angažovanje omladine. Ove aktivnosti pripremaju mlade da se brzo orijentišu u

uslovima savremene proizvodnje koja se pod uticajem naučno-tehničkog progresa stalno menja.

Posebni zadaci naučno-tehničkih i radno-proizvodnih aktivnosti u srednjoj školi su:

- razvijanje sposobnosti za naučno-tehničko stvaralaštvo, racionalizaciju i pronalazaštvo i podsticanje na kontinuiran stvaralački rad;

- osposobljavanje za uspešno povezivanje teorijskih i praktičnih znanja;

- izgrađivanje političke kulture i interesovanja za proizvodni i drugi društveno-korisni rad;

- osposobljavanje za pravilnu primenu: pribora i alata, aparata, mašina i uređaja, za primenu mera zaštite na radu, primenu stečenih znanja u svakodnevnom životu i radu, kao i osposobljavanje za samoobrazovanje;

- navikavanje na kolektivan - timski rad i zajedničko rešavanje tehničkih i radno-proizvodnih problema;

- formiranje radnih navika, razvijanje istrajnosti, smisla i sposobnosti za sistematičnost, urednost i tačnost u radu.

Oblici i sadržaji rada:

Mašinska sekcija:

- osnovi mašinstva (Istorijski razvoj i značaj mašinstva u tehnici i tehnologiji. Materijali. Energija. Osnovni elementi proračuna i prikaza mašinskih konstrukcija);

- tehnologija obrade metala i mašine alatke (Obrada materijala - postupak alat-mašina. Mere zaštite na radu);

- mašine i uređaji (Princip rada, konstrukcija, eksploatacija najčešće korišćenih mašina i uređaja raznih mašinskih grupacija);

- tehnološki sistem i automatizacija procesa proizvodnje (Tehnološki sistemi i njihova struktura. Osnovne karakteristike tehnoloških sistema mašinske industrije. Automatizacija procesa rada i proizvodnje mašinskih sistema. Roboti u mašinskoj industriji).

Elektrotehnička sekcija:

Sadržaji rada su iz sledećih područja:

- razvoj elektrifikacije i električnih postrojenja,

- mikroelektronske komponente i elektronski sastavni delovi,

- generatori,

- transformatori,

- elektromotori za neizmeničnu struju,

- električne instalacije,

- pretvarači električne energije u toplotnu energiju,

- hemijsko dejstvo električne struje,

- visokofrekventne struje,

- usmerivači,

- sistem mera-miksa sistem, Osnovni zakoni u elektrotehnici,

- praktičan rad učenika.

Hemijsko-tehnološka sekcija

Rad učenika u ovoj sekciji obuhvata:

- upoznavanje proizvodnih procesa hemijske industrije i srodnih industrijskih grana,

- priprema maketa, modela, uređaja za dobijanje nekih supstanci, njeno odvajanje, i dokazivanje,

- sklapanje aparature i demonstriranje nekih tehnoloških procesa.

Sekcija za poljoprivrednu tehniku:

- savremena poljoprivreda i najnovija dostignuća u svim poljoprivrednim delatnostima,

- upoznavanje zemljišta, biljaka, agrotehnike, semena, đubriva i zaštita biljaka,

- praktično upoznavanje mašina za setvu, sadnju i rasađivanje, međurednu obradu, za zaštitu bilja, za navodnjavanje i mašine i oruđa za ubiranje plodova i transport,

- konstruisanje, izrada i vrednovanje izrade funkcionalnih modela poljoprivrednih mašina i uređaja,

- praktičan rad učenika na školskoj ekonomiji.

Sekcija za foto-tehniku:

- pregled najvažnijih događaja koji su omogućili razvoj fotografije,

- fizički i hemijski osnovi fotografija,

- oprema neophodna za realizaciju fotografije - njeno upoznavanje,

- upoznavanje foto-materijala,

- proces snimanja, i izrada fotografije (negativ, pozitiv, tonska skala),

- funkcija fotografije (informacija, dokument, kreacija),

- praktični radovi.

Saobraćajna sekcija:

- saobraćaj (vrsta i njihove karakteristike. Dostignuća u drumskom saobraćaju),

- način i sredstva regulisanja saobraćajnih tokova,

- saobraćajne nezgode (uzroci, uvođenje i veštačenje),

- savlađivanje profila, propisa i veština vožnje: bicikla, mopeda, automobila.

Auto-moto sekcija:

- saobraćaj (vrste i njihove karakteristike. Dostignuća u drumskom saobraćaju),

- goriva i sagorevanje kod motora SUS,

- podmazivanje i maziva kod motora SUS,

- hlađenje i rashladna sredstva kod motora SUS,

- motori SUS,

- motorna vozila (podela, karakteristike, sastavni delovi, princip rada),

- saobraćajna pravila i propisi,

- saobraćajni znaci,

- praktični rad na izradi modela i maketa iz ove oblasti.

Sekcija za brodotehniku:

- potreba čoveka za savlađivanjem vodenih prostora i istorijski razvoj plovila prema nameni i potrebama,

- upoznavanje vrste brodova svih veličina prema nameni,

- brodomodelarstvo (najnovija dostignuća, materijali, alati i pribor. Čitanje članova. Izrada plana modela. Izrada modela prema planovima),

- brodotehnika u odbrani i zaštiti,

- takmičenja izrađenim modelima.

Vazduhoplovna sekcija:

- najnovija dostignuća u oblasti vazduhoplovne tehnike, motora i modela vazduhoplovstva,

- poznavanje materijala, alata i pribora koji se koristi u izradi vazduhoplovnih modela i uređaja,

- leteće igračke (vrste, čitanje plana i izrada modela, aerodinamika i mehanike leta),

- gradnja modela jedrilice,

- izrada modela za kružno i dirigovano-komandovani let,

- upotreba avio-motora za kružno i dirigovano komandovanje, poligoni i drugi objekti za korišćenje u vazduhoplovu,

- takmičenje učenika izrađenim modelima.

Sekcija za kibernetiku, automatiku i elektroniku:

- kibernetika (definicija, oblasti proučavanja),

- automatika, automatizacija,

- sistemi automatskog upravljanja (vrste, karakteristike, prednosti),

- pretvarači, regulatori, prekidači (vrste, karakteristike, značaj, praktična izrada),

- pojačivači, pojačivači i automatici (vrste, karakteristike, primena, praktična izrada),

- brojni sistemi vrste, prelazak jednog u drugi),

- logika kola (vrste, funkcionisanje, primena, praktična izrada),

- razvoj računarskih sistema (osnovni delovi, primena),

- memorije, brojači, oscilatori (pojam, vrste, funkcionisanje, primena),

- mikroprocesor i računar,

- praktični radovi.

Sekcija za programiranje:

- tehnički sistem računara,

- upoznavanje delova računara, njihove funkcije i rukovanja,

- algoritam i program,

- algoritmizacija problema,

- programski jezici (svojstva, korišćenja, pisanje programa),

- BASIC, PASCAL, FORTRAM (osnovne naredbe jezika i njihovo korišćenje),

- datoteka (vrste, svojstva, programiranje uz korišćenje datoteke),

- programi (vrste, svojstva, korišćenje),

- programiranje grafike i zvuka,

- prevođenje i povezivanje programskih jedinica,

- programiranje na mašinskom jeziku i na ostalim jezicima (ukoliko ih računar ima),

- praktični, samostalni rad učenika na računaru.

Sekcija za konstruktorstvo i pronalazaštvo:

- osnovni pojmovi i istorijski osvrt na tehničke pronalaske, pronalazače i perspektive tehničkog razvoja,

- organizacioni oblici rada,

- sadržaji i oblici tehničkih zadataka,

- energija (oblici, zakoni, prelazi),

- kretni mehanizmi i završni organi,

- mehanizmi prenosa snage i obrtnog momenta,

- mehanizmi i sistem upravljanja,

- komponovanje konstrukcije modela,

- komponovanje spoljnog oblika konstrukcije - modela (industrijsko oblikovanje - dizajn),

- montaža - povezivanje elemenata u konstrukciji,

- tehnička i eksploataciona dokumentacija.

Radio - sekcija:

- istorijski razvoj radija,

- osnovni pojmovi iz elektrotehnike,

- radio-pravopis, simboli i oznake u radio-tehnici,

- osnovni radio-tehnički elementi,

- spojevi i uređaji u elektronici, radio-uređaji,

- merenje i merni instrumenti,

- radio-uređaj,

- alati i pribor za radio-amatera,

- praktični radovi.

Sekcija za raketnu tehniku:

- istorijat raketne tehnike,

- pogonski materijali, podela i principi,

- dinamika leta, aerodinamika, spoljna balistika,

- raketna tehnika jednostepenih raketa (Gradnja. Priprema za lansiranje. Pogonska goriva, podela raketnih motora, konstrukcija motora na čvrsto gorivo),

- lansiranje i opremanje raketa (probna lansiranja i otklanjanje nedostataka, zemaljska i oprema u raketi, oprema za tele merenje, bezbednost pri lansiranju),

- raketna tehnika dvostepenih raketa (gradnja, izrada dodatne opreme, lansiranje),

- tipovi satelita i kosmičkih brodova (telekomunikacioni, meteorološki i sateliti posebne namene, kosmički brodovi sa ljudskom posadom i za ispitivanje planeta),

- praktični radovi.

Energetska sekcija:

U okviru rada ove sekcije učenici grade modele i makete iz oblasti energetike: hidroelektrane, termoelektrane, nuklearne elektrane, solarni sistem, bioenergetska postrojenja, geotermalna

postrojenja, postrojenja za eksploataciju mineralnih i fosilnih goriva, sistem za konzerviranje i racionalizaciju energije i dr.

Ekološka sekcija:

- građenje jednostavnih uređaja za utvrđivanje i kontrolu štetnih elemenata i materija u vazduhu, vodi, hrani i zemlji,

- demonstracija rada uređaja kojima se prečišćava voda metodama aeracijan, taloženjem, dezinfekcijom, omekšavanjem i dr.,

- izrada uređaja za merenje SO4 i dima i merenje buke i dr.

Postoji bogatstvo tehničkog i radno-proizvodnog angažovanja učenika u srednjoj školi. Zbog toga se u srednjim školama, posebno u srednjim stručnim školama formiraju i razvijaju svi oni oblici i aktivnosti tehničkog i radno-proizvodnog angažovanja u odgovarajućim područjima rada. Sadržaji mogu da budu delovi programa stručnog predmeta, grupe stručnih predmeta ili pojedinih oblasti, definisani tako da izazivaju radoznalost, obogaćuju znanja, umenja i veštine i podstiču kreativnost učenika i stvaralačke sposobnosti. Na primer, takve sekcije u oblasti geodezije i građevinarstva mogu biti:

Maketarstvo i modelarstvo:

- izrada maketa građevinskih objekata (srednjovekovna arhitektura Srbije - seoska kuća, manastir, kameni most, maketa većeg urbanističkog kompleksa i dr.),

- izrada modela konstruktivnih elemenata objekata na osnovu prethodno izrađenih crteža.

Sekcija za unutrašnje uređenje prostora:

- adaptacije tipskih projekata ili učeničkih radova (individualna stambena zgrada ili stan) uz analizu poboljšanja funkcionalnih, konstruktivnih ili estetskih vrednosti.

Solarna arhitektura:

- sunčeva energija i njena primena u arhitekturi,

- primena solarne energije u projektovanju,

- adaptacija postojećeg projekta uz analizu poboljšanja uslova života i cene koštanja izgradnje.

Uređenje škole i školskog prostora:

- izrada shema, tabeli i grafičkih prikaza (očigledna nastavna sredstva za razne predmete ili oblasti u okviru područja rada),

- obeležavanje važnih događaja iz bliže ili dalje prošlosti (tematske izložbe fotografija ili učeničkih radova).

Istorija arhitekture-građevinarstva:

- građevinarstvo kroz vekove,

- životi i dela neimara,

- nova naselja, prednosti i nedostaci,

- građevinarstvo na tlu Srbije,

- zelenilo i njegov značaj u arhitekturi,

- zaštita čovekove okoline,

- posete izložbama, fakultetima, Salonu arhitekture.

Računarska tehnika u građevinarstvu i geodeziji:

- automatska obrada podataka,

- rešavanje stručnih zadataka iz pojedinih oblasti primenom računara (crtanje, proračuni elemenata, projektovanje). Ili u oblasti šumarstva i obrade drveta:

Sekcija za šumarstvo

Okuplja zainteresovane učenike za sticanje znanja i umenja u oblastima:

- podizanje i nega zelenih površina,

- cvećarstvo,

- zaštita šuma,

- lovstvo i sl.

Konkretne sadržaje rada u ovim oblastima utvrđuje škola godišnjim programom rada.

Sekcija za obradu drveta

Okuplja zainteresovane učenike za oblasti:

- drvomodelarstvo,

- stolarstvo,

- izrada muzičkih instrumenata,

- izrada pletenog nameštaja,

- tapetarstvo i sl.

Konkretne sadržaje rada u ovim oblastima određuje škola godišnjim programom rada.

Slobodne kulturno-umetničke aktivnosti učenika

Slobodne aktivnosti jezičko-umetničkog vaspitno-obrazovnog područja

Pored cilja i zadataka koje imaju slobodne aktivnosti učenika u srednjoj školi, u aktivnostima jezičko-umetničkog područja ostvaruju se i posebni zadaci:

- razvijanje i negovanje radoznalosti i otvorenosti za nove, aktuelne pojave u jeziku, umetnosti i kulturi uopšte;

- vaspitanje opažanja, kritičkog mišljena i slobodnog kreativnog izražavanja učenika.

Slobodne aktivnosti ovog područja ostvaruju se u okviru sekcije (grupa, družina, amaterskih društava). Za svaku pojedinu aktivnost utvrđuju se posebni cilj, zadaci i okvirni sadržaji rada.

Oblici i sadržaji rada:

Filološka sekcija

Cilj: razvijanje osećanja za maternji književni jezik.

Zadaci i okvirni sadržaji rada: produbljivanje jezičkog osećanja i interesovanje učenika za maternji jezik; negovanje kulture usmenog i pismenog izražavanja; podsticanje interesovanja za samostalan istraživački rad u oblasti maternjeg jezika (savremenog književnog jezika, govornog jezika kraja, jezika književne epohe ili pisca, jezika sredstava masovne komunikacije); upućivanje u osnove metodologije istraživačkog rada; upoznavanje jezičke situacije u SFRJ (jezici naroda i narodnosti, nacija i dijalekti srpskog jezika), kursevi jezika naroda i narodnosti SFRJ (jezik društvene sredine i drugi); izrada diferencijalnog rečnika lokalnog govora, prikupljanje i obrada reči za rečnik maternjeg književnog jezika; saradnja s fakultetima, institutima, stručnim društvima i časopisima; briga o jezičkoj korektnosti školskih publikacija i programa; saradnja sa srodnim sekcijama u školi i van nje; osposobljavanje za rukovanje magnetofonom i kasetofonom i dr.

Literarna sekcija

Cilj: proširivanje književne kulture i negovanje samostalnog literarnog stvaralaštva učenika.

Zadaci i okvirni sadržaji rada: podsticanje kreativnosti i želje za samostalnim književnim stvaranjem, upućivanje u zakonitosti književnog stvaranja; pisanje prikaza, rasprava, kritika i eseja o piscima i delima jugoslovenske i svetske književnosti; prikupljanje i proučavanje dela usmene književnosti, proučavanje stvaralaštva pisaca iz uže društvene sredine (zavičaja); organizovanje literarnih konkursa u školi, učestvovanje na raznim vanškolskim literarnim konkursima; čitanje i procenjivanje samostalnih radova učenika; pripremanje priloga za razne školske i vanškolske publikacije i medije; susreti i razgovori sa istaknutim piscima i književnim kritičarima i istoričarima javni nastupi u školi i van nje; razmena posete i saradnje s literarnim

sekcijama preduzeća, mesnih zajednica i škola s drugim nastavnim jezicima; saradnja s redakcijama omladinskih listova, časopisa i radiotelevizijskih emisija, kao i sa drugim sekcijama u školi; osposobljavanje za rukovanje raznim sredstvima za umnožavanje i dr.

Recitatorska sekcija

Cilj: usavršavanje sposobnosti učenika za izražajno čitanje i kazivanje raznih vrsta tekstova.

Zadaci i okvirni sadržaji rada: produbljivanje osećanja za razne vrste izražajnog i umetničkog čitanja i kazivanja; čitanje, govorenje i recitovanje književnih i drugih tekstova; upućivanje u razne oblike usmenog i pismenog izražavanja (pripovedanje, opisivanje, monolog, dijalog i dr.); negovanje govorništva (besedništvo); diskusije o određenim temama; kursevi dikcije; pripremanje programa za školske i mesne svečanosti i priredbe; učestvovanje na školskim i vanškolskim takmičenjima i smotrama u recitovanju, čitanju, pripovedanju i govorništvu; susreti sa istaknutim recitatorima, glumcima, spikerima, govornicima, piscima i sl.; saradnja s drugim sekcijama u školi, radnim organizacijama, školama s drugim nastavnim jezicima, mesnim zajednicama i dr.; osposobljavanje za korišćenje raznih tehničkih uređaja i pomagala i dr.

Dramska sekcija

Cilj: uvođenje učenika u dramsko stvaralaštvo i scensku umetnost.

Zadaci i okvirni sadržaji rada: produbljivanje smisla za dramski izraz; sistematsko upoznavanje dramske i pozorišne umetnosti (vrste, odlike, sličnosti i razlike u odnosu na druge umetnosti); kursevi glume i režije; praktična primena znanja, umenja i veštine u pripremanju pozorišne predstave i drugih scenskih programa škole; analize pozorišnih predstava i drugih scenskih programa škole; analize pozorišnih predstava i dramskog programa radija i televizije; dramatizovanje raznih književnih i drugih tekstova; pripremanje programa za školsku i mesnu radio-stanicu, učešće na omladinskim smotrama i festivalima; susreti sa istaknutim dramskim piscima i pozorišnim radnicima, saradnja s kulturno-umetničkim društvima, amaterskim i profesionalnim pozorištima i drugim institucijama u užoj i široj društvenoj sredini, prikupljanje i izrada raznih materijala o dramskim piscima i pozorišnim umetnicima (kritike, monografije, fotosi i sl.), kao i dekora, rekvizita i dr.); saradnja s drugim sekcijama u školi i van nje i dr.

Bibliotečka sekcija

Cilj: razvijanje ljubavi prema knjizi i osposobljavanju učenika za rad u biblioteci i samostalno korišćenje raznih izvora saznanja.

Zadaci i okvirni sadržaji rada: sistematsko osposobljavanje učenika za rad u školskoj biblioteci i samostalno korišćenje knjižne i neknjižne građe u različitim situacijama, izbor, nabavke, evidentiranje, katalogiziranje i izdavanje knjižne i neknjižne građe; učešće u raznim oblicima informativno, obrazovno-vaspitne i kulturne delatnosti školske i mesne biblioteke; prikupljanje knjiga i drugih publikacija; upoznavanje raznih vrsta biblioteka i njihovog uređenja; organizovanje takmičenja za čitalačku značku, izložbi knjiga i drugih programa u školi; zaštita dotrajalih knjiga i drugih publikacija; saradnja s drugim bibliotekama i sekcijama; osposobljavanje za rukovanje aparatima za snimanje, umnožavanje i reprodukovanje i dr.

Novinarska sekcija

Cilj: upućivanje učenika u razne oblike novinarskog izražavanja.

Zadaci i okvirni sadržaji rada: negovanje kulture usmenog i pismenog izražavanja maternjim književnim jezikom; sistematsko upućivanje, pripremanje i izrada raznih vrsta novinskih napisa (vest, izveštaj, komentar, beleška, intervju, članak, reportaža i dr.); rubrika, strana, stubac; naslov, nadnaslov, podnaslov; vrste ilustracija i slova; stil; uređivanje novina i drugih glasila (osnovni principi, izbor i raspored materijala, tehnika uređivanja, prelom, lektura, korektura); štampa kao sredstvo masovne komunikacije (štamparstvo, štampa, novinarstvo kod nas i u svetu, štampa - vrste, jezik, značaj); uređivanje školskih novina i drugih publikacija; pripremanje priloga za omladinska glasila i emisije radija i televizije; saradnja s redakcijama, novinsko-izdavačkim preduzećima i drugim institucijama; organizovanje pretplatničke mreže i distribucije omladinske štampe i periodike u školi; organizovanje susreta sa istaknutim novinarima i drugim javnim radnicima; osposobljavanje za razne reporterske i uredničke poslove, kao i za rukovanje aparatima za snimanje i umnožavanje; saradnja sa ostalim sekcijama u školi, te novinarskim sekcijama škola s drugim nastavnim jezicima i dr.

Filmska sekcija

Cilj: proširivanje i produbljivanje filmske kulture učenika.

Zadaci i okvirni sadržaji rada: sistematsko upoznavanje filma kao umetnosti i sredstva masovne komunikacije; filmska umetnost (razvoj, žanrovi, karakteristike, funkcija, značaj - kod nas i u svetu); analize raznih vrsta filmova i filmskog repertoara; upućivanje u filmsko stvaralaštvo (sinopsis, scenario, knjiga snimanja; režija, vrste planova, sekvenca, kadar, slika, govor, zvučni i drugi efekti, scenografija, kamera, montaža, autori filma i dr.); osposobljavanje za rukovanje kamerom i projektorom, snimanje kratkih filmova; učešće na filmskim smotrama; saradnja sa filmskim kućama i drugim stručnim institucijama; učešće u snimanju filmova (statiranje, gluma, organizacija i dr.); prikupljanje i izlaganje raznog filmskog materijala, analize i pisanje filmskih prikaza, kritika i eseja; saradnja s drugim sekcijama u školi i van nje.

Radio-televizijska sekcija

Cilj: proširivanje saznanja učenika o radiju i televiziji kao sredstvima masovne komunikacije.

Zadaci i okvirni sadržaji rada: sistematsko upoznavanje radija i televizije kao sredstva masovne komunikacije u svetu i kod nas (razvoj, karakteristike, vrste programa, funkcija, značaj, osobenosti jezika radija i televizije, sličnosti i razlike u odnosu na druga sredstva masovne komunikacije i dr.); praćenje i analiziranje RTV-emisije; pripremanje priloga za školsku i mesnu radio-stanicu i TV-centar; osposobljavanje učenika za rukovanje školskom radio-stanicom i internom televizijskom, video-rekorderom i dr.; prikupljanje i pisanje prikaza i kritika o raznim RTV-programima i emisijama; posete RTV-centrima, susreti sa tvorcima RTV-emisija; praćenje stručne literature i periodike o radiju i televiziji; saradnja sa stručnim institucijama i drugim sekcijama u školi i van nje i dr.

Sekcija za strane jezike

Cilj: podsticanje učenika na potpunije usvajanje određenog stranog jezika (živog, mrtvog).

Zadaci i okvirni sadržaji rada: obogaćivanje leksičkog fonda; negovanje raznih oblika kulture izražavanja; osposobljavanje učenika za nesmetano usmeno i pismeno komuniciranje u

različitim situacijama; izražajno čitanje i kazivanje raznih vrsta tekstova; pripremanje programa na stranom jeziku; gledanje-slušanje i komentarisanje filmova i radio-televizijskih emisija na stranom jeziku; podsticanje interesovanja za proučavanje jezika i kulture odgovarajućih naroda i zemalja; dopisivanje s vršnjacima na određenom stranom jeziku; učešće na raznim takmičenjima i smotrama; saradnja sa odgovarajućim stručnim institucijama i časopisima, kao i sa drugim sekcijama u školi i van nje i dr.

Slobodne muzičke aktivnosti:

Slobodne muzičke aktivnosti treba da omoguće:

- proširivanje kulturnih horizonata i obogaćivanje estetskog vaspitanja učenika;

- razvijanje ljubavi učenika prema muzici i kolektivnom stvaralačkom činu;

- pripremanje učenika za uključivanje u društveni i kulturni život radne i životne sredine.

Oblici i sadržaji rada:

Oblici muzičkog, muzičko-scenskog i igračkog izražavanja

Negovanje narodnih pesama i igara. I pored postojećeg interesovanja za strane moderne igre i pokrete, narodne igre (to je kod nas dokazano) trajnije i snažnije vezuje omladinu, pogotovu ako joj se pruži prilika da ih upozna. Škole treba planski da osnivaju folklorne sekcije obezbeđujući im, pored stručnog rukovodioca-konsultanta (ako to već nije sam nastavnik), i odgovarajuću garderobu, koja će poslužiti nizu generacija. Razgranatost mreže folklornih sekcija u kulturno-umetničkim društvima u našoj Republici osigurava potrebnu stručnu pomoć školi i omogućava razne oblike međusobne saradnje.

Klub ljubitelja muzike je oblik delatnosti koji omogućava održavanje sastanaka na kojima se slušaju razna muzička dela, kao i vode razgovori o njima i muzici uopšte, ne isključujući nijednu vrstu, žanr ili period. U okviru ove delatnosti nastavnik treba da bude voditelj, da usmerava, ali i da bude otvoren i pripremljen da učenicima stručno odgovara na pitanja i zahteve iz svih oblasti muzike (ne samo iz "zvanične" istorije muzike). Ako shvati smisao ovakvih susreta, ako prilazi učenicima bez predrasuda i van uskih okvira nastavnog programa, nastavnik će imati zahvalnu i pravu ulogu vaspitača koji pomaže učenicima da postepeno izgrađuju kriterijume sopstvenog vrednovanja muzičkih dela, da umeju - na osnovu poznavanja - da ih svrstaju u kategoriju kojima pripadaju.

Instrumentalne grupe

Sposoban i inventivan nastavnik-voditelj treba da od najraznovrsnijih instrumenata i sa sviračima skromnih sposobnosti razvije draž grupnog muziciranja, stvarajući posebne aranžmane poznatih dela i melodija. Treba povezati takve ansamble sa školskim horom i drugim sekcijama u zajedničkim nastupima.

Neosporna je privlačnost savremene muzike za mlade. Veoma je pogrešan odbojni stav škole ili predmetnog nastavnika prema ovoj vrsti muzike koju mladi spontano doživljavaju i s najvećom ljubavlju izvode (najčešće loše). Nastavnik treba da pruži stručnu pomoć, da upozna učenike sa

osnovnim muzičkim zakonitostima, tehničkim problemima i njihovim savlađivanjem, da učestvuje u izboru i vrednovanju kompozicija, da utiče na muzičko vaspitanje i pravilnu muzičko-estetsku orijentaciju učenika i na negovanje smisla za lepo. Takođe, treba nastojati da školske priredbe i igranke postanu najprivlačnije sastajalište mladih.

Slobodne likovne aktivnosti:

Zadaci su:

- podsticanje i upućivanje učenika na stvaralački rad,

- razvijanje interesovanja učenika za aktuelne likovne probleme svoje sredine, za rad na upoznavanju i uobličavanju prostora u kojem žive i rade,

- podsticanje interesovanja učenika za aktuelna umetnička istraživanja,

- razvijanje sposobnosti učenika za primanje i korišćenje likovnih informacija u svakodnevnom životu i radu.

Likovna sekcija (grupe)

Okvirni sadržaji rada likovnih sekcija su:

Crtanje: crtanje po modelu; smeštaj crtanog predmeta u određeni format hartije; pokret; položaj posmatranog predmeta; proporcije; analiza prostora; principi centralne perspektive, "gledanje kroz mrežu", crtanje enterijera, zgrada, geometrijskih tela, delovi nameštaja koji podsećaju na geometrijska tela; vazdušna perspektiva; rad na analizi prostora, linearna i vazdušna perspektiva, planovi, mesta preklapanja planova kao važne odrednice prostora; indikacije prostora; usredsređeno (izoštreno) i periferno opažanje i uloga njihovog preplitanja u obličavanju crtanog prizora (informacija); skraćenje.

Slikanje: slikanje po modelu; tonsko slikanje; analiza odnosa svetlog-tamnog, studija bojenog odnosa svetlog-tamnog, studija bojenih odnosa u najširim potezima; postepeno prelaženje na studiranje prizora sa složenijim kolorističkim odnosima celine i detalja; uticaj šire okoline i svetlosnih uslova na viđenje odnosa lokalnih tonova posmatranih površina (predmeta); slikanje istih predmeta pod različitim osvetljenjem i različitim širim okolinama.

Vajanje: rad na modelu; pravljenje konstrukcije; pokret, položaj mase u prostoru, proporcije, planovi; portret; karakter i sličnosti; odnos detalja i celine; "puna" plastika, reljef - odnos ispupčeno-udubljeno, služiti se pretežno modelovanjem kao postupkom dodavanja s plana na plan i građenja oblika, odnosno mase, za razliku od klesanja kao oduzimanje od mase; rad na modelu; potenciranje karakterističnih odnosa, produbljenje, traženje bitnih karakteristika, isticanje važnih detalja.

Grafika: pripremanje crteža i rad u materijalu: crteži predviđeni kao priprema za grafiku, tj. za izvođenje u tehnici linoreza i drvoreza, produžavanje istraživanja likovne problematike, inače prisutne u nastavi crtanja; dvobojna grafika; boje - bilo koja - kao svetlosna vrednost, siva između crne i bele; geometrijski sklopovi, crteži po prirodi, slobodne teme; kombinovanje površinskih i linearnih preklopa, crna i jedna boja, zatim dve boje bez crne itd.

Sportsko-rekreativne aktivnosti

Osnovni **cilj** sportsko-rekreativnih aktivnosti je da se u slobodnom vremenu organizuje aktivnost učenika u ovoj oblasti, tako da im obezbedi zdravu i kulturnu zabavu i razonodu, da zadovolji njihove posebne želje, da im pomogne da razviju pozitivan odnos prema fizičkoj kulturi, formiraju čvrste navike za redovnim telesnim vežbanjem.

U okviru sportsko-rekreativnih aktivnosti se ostvaruju sledeći konkretni **zadaci**:

- obuhvat što većeg broja učenika posebnim programom fizičkog vežbanja, koji, zajedno sa opštim programom čini jedinstvenu celinu, odnosno jedinstven sistem školskog fizičkog vaspitanja;

- zadovoljenje novih i sve raznovrsnijih želja i interesa školske omladine za bavljenjem raznim granama fizičkog vežbanja u slobodnom vremenu;

- otkrivanje mogućnosti i lepote stvaranja u fizičkoj kulturi, u sportu, gimnastici, igri, plesu i pomaganje učenicima da svestrano razviju svoje prirodne sposobnosti za ovaj ili onaj vid fizičkog vežbanja;

- podsticanje učenika da nauče kako da fizičko vežbanje integrišu u svoj svakodnevni život i da aktivnost u ovoj oblasti razviju kao svoju trajnu potrebu i obavezu.

Sportsko-rekreativne aktivnosti podrazumevaju one sportsko-rekreativne aktivnosti i discipline koje obavezna nastava fizičkog vaspitanja ne može da obuhvati.

Sadržaj rada čine: sportsko-rekreativne aktivnosti neformalnih grupa u sportovima za koje se grupa samostalno opredeli (sve sportske igre, stoni tenis, streljaštvo, plivanje i sl.); treninzi i takmičenja u sportovima za koje se učenici samostalno na osnovu želja i predispozicija opredele (atletika, vežbe na spravama, rukomet, fudbal, odbojka, košarka, stoni tenis, plivanje i sl.); zabavna takmičenja i nadmetanja, izleti i druge aktivnosti radi zabave i razonode; specijalni tečajevi za osnovno upoznavanje nekih grana fizičkog vežbanja i sportskih disciplina, koje učenici ranije nisu upoznali ili u njima žele da produbе svoja znanja (rvanje, karate, džudo, klizanje, šah, itd.).

Streljačka sekcija

U streljačkoj sekciji učenici se osposobljavaju i pripremaju za uspešno izvođenje gađanja vazdušnom puškom i puškom M-48, kao i za učešće na raznim nivoima takmičenja.

Objašnjenje za realizaciju programa društvenih i slobodnih aktivnosti

U školi se organizuju one slobodne aktivnosti za koje postoje interesovanja učenika i neophodni kadrovsko-materijalni uslovi. Zavisno od broja zainteresovanih učenika i postojećih uslova, sekcije (grupe i sl.) mogu da budu organizovane kao samostalne, uključene u klubove ili društva škole ili, pak, kombinovane (na primer: literarno-novinarska, recitatorsko-dramska i sl.). Ukoliko postoje potrebe i uslovi, sekcije se mogu deliti na grupe (uža opredeljenja - grupa za radio, grupa za televiziju, na primer).

Pri organizovanju slobodnih aktivnosti važno je da se poštuju sledeći principi:

- slobodno i dobrovoljno opredeljivanje učenika u izboru aktivnosti i udruživanju na osnovu individualnih interesovanja i sposobnosti;

- aktivno učešće učenika u organizovanju rada, planiranju i programiranju sadržaja, metoda i postupaka u sekcijama, analizi ostvarenih rezultata;

- povezanost i jedinstvo slobodnih aktivnosti sa ostalim obrazovno-vaspitnim aktivnostima uz koordiniran rad svih vaspitnih činilaca.

Za slobodne aktivnosti učenici se sami opredeljuju. Zato je potrebno na početku školske godine izvršiti uvid u njihova interesovanja za rad u pojedinim sekcijama, odnosno slobodnim aktivnostima. Na osnovu dobijenih rezultata analize uspešnosti u prethodnoj godini, kao i interesovanja učenika, zatim kadrovskih i materijalnih uslova škole, treba izvršiti izbor vrste i oblika slobodnih aktivnosti.

Slobodne aktivnosti treba organizovati tokom čitave školske godine u okviru godišnjeg fonda časova koji je utvrđen godišnjim programom vaspitno-obrazovnog rada škole.

Svaka sekcija treba da ima svoje članstvo, demokratski izabrano rukovodstvo pravila i program rada, kao i dokumentaciju o svom radu. Formiraju se početkom školske godine, uz maksimalnu pomoć i podršku svih školskih organa. Sekciju (grupu i sl.) treba da čine najmanje pet članova, učenika I - IV razreda; ukoliko je manji broj zainteresovanih, onda ih priključite srednjoj školskoj sekciji (kombinovanoj) ili uključiti u sekciju koja se formira od učenika dveju ili više škola u gradu.

U rukovodstvo sekcije svake godine se biraju novi članovi (broj i postupak utvrđuje se pravilima sekcije). Pravila (pravilnik) o radu sekcije sadrže: cilj i zadatke sekcije, oblike organizovanja, metode i sredstva rada, prava i dužnosti članova, okvirni broj sastanaka, sastav i način izbora rukovodstva, način donošenja programa te vođenja evidencije i finansijskog poslovanja sekcije i dr. Konkretan godišnji program i kalendar rada sekcije se utvrđuju početkom septembra. O realizaciji programa i kontinuiranom radu sekcije brinu se njeno rukovodstvo i stručni voditelj-instruktor, kao i određeni školski organi.

Instruktori u radu navedenih sekcija (grupa i dr.) nastavnici su odgovarajućih struka, afiniteta i sposobnosti, ali to mogu da budu i stručni saradnici (npr. školski bibliotekar - bibliotečka sekcija i sl.), kao i druga podobna i stručna lica izvan škole (roditelji i drugi građani - stručnjaci za pojedine oblasti, umetnici i drugi afirmisani stvaraoci koji poseduju kvalitete neophodne za rad sa omladinom). Zavisno od specifičnosti sadržaja rada, u radu sekcije može biti angažovano i više instruktora (timski rad stručnjaka).

Nastavnik se u kulturno-umetničkim aktivnostima angažuje stručno i konsultativno. On pomaže učenicima u identifikovanju njihovih sklonosti (u saradnji sa školskim pedagogom-psihologom, odeljenskim starešinama, predmetnim nastavnicima, zajednicama učenika, roditeljima) i opredeljivanju za rad u određenoj sekciji. U skladu sa željama učenika i zadacima sekcije on pomaže članstvu u koncipiranju i ostvarivanju programa rada i sadržaja s drugim sekcijama, organima. Nastavnik posebno prati rad i razvoj učenika, podstiče i usmerava (nenametljivo) aktivnosti sekcije i pruža stručnu pomoć u njenom radu. U ovim aktivnostima nastavnik je savetodavac i konsultant, inspirator i instruktor; njegova podrška u radu učenika je nužna, ali je

njegova ličnost manje istaknuta. U sekciji je on stručni saradnik, instruktor i koordinator, ali nije član njenog rukovodstva.

Učenici se ne smeju preopterećivati radom u sekcijama (jedan učenik - član najviše dveju sekcija) jer su i inače dosta angažovani raznim vidovima vaspitno-obrazovnog rada. U protivnom, slobodne aktivnosti gube smisao i razlog svog postojanja. Učenik je član sekcije onoliko dugo koliko to sam želi da bude. Učenik ima pravo, kad zadovolji svoja interesovanja u jednoj oblasti da je napusti i pređe u drugu. To, međutim, ne znači da treba odobravati, brzo, često i neopravdano menjanje aktivnosti. Učeniku se ne može uskratiti učešće u slobodnim aktivnostima zbog slabog uspeha u učenju. Ovakvom učeniku treba skretati pažnju na njegove obaveze u nastavi i stimulisati ga za pojačan rad i odgovornost imajući, pri tom, u vidu da angažovanje u slobodnim aktivnostima predstavlja snažno sredstvo za rad i pojačanu odgovornost, da stvara priliku za afirmaciju pozitivnog u ličnosti.

Sekcije i članove koji se ističu svojim radom i rezultatima treba posebno stimulisati (pohvale, nagrade i druga priznanja), a njihove voditelje-nastavnike - moralno i materijalno nagrađivati i podržavati.

Slobodne naučno-istraživačke aktivnosti treba organizovati u raznovrsnim aktivnostima: sekcije, kružoci, grupe, klubovi, školska amaterska društva ili ogranci društva grada, mesne zajednice ili neke druge institucije. U okviru svakog od navedenih oblika organizuju se drugi oblici rada kao: diskusione tribine, večeri posvećene nekoj temi predavanja, kvizovi, smotre i takmičenja, izložbe radova, izdavanje časopisa, izrada zbirki, uređivanje zidnih novina i panoa, posete i izleti i dr. Značajnu formu rada predstavlja praktični rad učenika u laboratorijama, radionicama, kabinetima, školskim ekonomijama. Izbor iz mogućih oblika vrši se prema sadržajima rada.

Pri uvođenju učenika u metode naučno-istraživačkog rada treba primeniti simulaciju procesa naučnog istraživanja. Za mlađi uzrast učenika predlaže se jedna od mogućih shema za takav "procesni prilaz" istraživanju u prirodnim naukama: posmatranje pojave - postavljanje problema; korišćenje prostorno-vremenskih odnosa; kvantifikacija karakteristika pojava (proračun); merenje; klasifikacija dobijenih podataka, povezivanje podataka; predviđanje rezultata; izvođenje zaključaka (interpretacija).

Za stariji uzrast učenika treba koristiti složenije (integrisane) postupke naučnih aktivnosti po sledećoj shemi: interpretacija podataka; formulisanje pretpostavki (hipoteza); kontrola promenljivih veličina (varijabli); određivanje (definisanje) operacija; izvođenje eksperimenta.

Ponuđeni program ne iscrpljuje sve oblike, metode i sadržaje slobodnih naučno-istraživačkih aktivnosti pa treba organizovati i neke druge nove oblike rada.

Istraživanja mogu da budu interdisciplinarna - da okupljaju učenike različitih sekcija i time obezbede svestraniji pristup u izučavanju nekog problema. Isto tako, istraživanja mogu da okupe i učenike različitih razreda, tako da stariji učenici uvode u istraživanje mlađe učenike koji tek počinju sa takvim aktivnostima.

Slobodne aktivnosti naučno-tehničkog i radno-proizvodnog karaktera ostvaruju se u saradnji sa drugim organizacijama kao što je Organizacija za naučno-tehničko vaspitanje i obrazovanje mladih, sportske, humanitarne i druge.

Pri tome, škole u zavisnosti od svojih specifičnosti, a pre svega od područja rada za koje obrazuju kadrove, razvijaju i programiraju rad svojih sekcija.

Stručni organi škole u skladu sa zadacima plana i programa treba da obezbede pedagošku, didaktičku i stručnu zasnovanost rada sekcija, i stoga, sadržaji i oblici rada za koje se škola opredeli treba da bude sastavni deo godišnjeg plana i programa rada škole.

Slobodne kulturno-umetničke aktivnosti imaju posebno mesto i značajnu funkciju u ukupnom procesu vaspitno-obrazovnog rada u školama. Za znatan broj učenika srednje škole bavljenje kulturno-umetničkim radom često predstavlja poslednju priliku da - organizovano, sistematski i stručno vođeni - prošire svoje estetsko vaspitanje i kulturne horizonte, da obogate svoj emocionalni život novim doživljajima i saznanjima, da utvrde potrebu i naviku aktivnog sudelovanja u stvaranju i oblikovanju kulturnog i umetničkog čina. Upravo zato srednja škola treba da bude onaj poslednji zajednički beočug koji će - prirodno i planski - povezati podsticanje interesovanja učenika za pojedine aktivnosti, koje su se razvijale u osnovnoj školi, s kulturno-umetničkim amaterizmom u njihovoj budućoj radnoj i životnoj sredini.

Slobodne muzičke aktivnosti zauzimaju jedno od vodećih mesta u pogledu prihvatljivosti i mogućnosti masovnog okupljanja učenika. Razvoj ovih aktivnosti u srednjoj školi zavisi od niza činilaca: stručnog kadra i njegove aktivnosti i spremnosti za rad; odnosa škole prema ovim aktivnostima; obezbeđivanja uslova za njihovu delatnost povezanosti škole s društvenom sredinom i odgovarajućim institucijama i dr. Stručna zastupljenost nastave muzičke kulture obezbeđuje kadar za stručno vođenje slobodnih aktivnosti u ovoj oblasti. Škola će omogućiti stručni rad, razvoj napredak muzičkih aktivnosti samo ako angažuje "celog" nastavnika (puno radno vreme, bez obzira na fond časova u redovnoj nastavi muzičke kulture; ravnopravan položaj s nastavnicima drugih predmeta).

Postojanje muzičkih aktivnosti u školi uslovljeno je i obezbeđivanjem odgovarajuće prostorije za njihovo odvijanje, za pripremanje i okupljanje učenika. To ne bi trebalo da bude učionica u kojoj se izvodi nastava, već muzički kabinet ili specijalizovana učionica ili prostorija određena samo za te namene, u kojoj će učenici biti "kod kuće", koju će urediti po svom ukusu, ukrasiti je fotografijama muzičkih velikana iz prošlosti i sadašnjosti, ali i posterima i slikama svojih ljubimaca. U njoj su učenici domaćini, a svi ostali - gosti.

Bavljenje likovnim delatnostima jedan je od najpogodnijih načina za razvijanje mašte, za oslobađanje kreativnih sposobnosti za negovanje ukusa i oplemenjivanje mnogih vidova života.

Program likovne kulture u srednjoj školi daje učenicima solidnu osnovu za dalje razvijanje njihovih sklonosti i sposobnosti: stručni kadar u srednjim školama može veoma da doprinese njihovom svestranijem razvoju i unapređenju. U okviru slobodnih aktivnosti učenika srednje škole zastupljene su gotovo sve osnovne oblasti likovne umetnosti.

Postojeće likovne aktivnosti treba razvijati, obogaćivati i više koristiti u kulturnoj i javnoj delatnosti škole, uz prethodno obezbeđivanje prostornih, materijalnih i kadrovskih uslova neophodnih za njihov normalan, nesmetan rad.

Sportsko-rekreativne aktivnosti svoj rad treba da orijentišu prvenstveno na zadovoljavanje onih želja i interesovanja učenika, koje obavezna nastava fizičkog vaspitanja ne može da reši. Naime, one treba da proširuju i produbljuju fizičko obrazovanje u onim sportskim disciplinama

za koje učenici pokazuju posebno interesovanje, da se kroz njih zabave, da se u njima takmiče i da u njima postižu viši nivo od onog koji se može postići na redovnim časovima.

Kao što se vidi, sportsko-rekreativne aktivnosti predstavljaju nadgradnju osnovnog fizičkog vaspitanja, koje se ostvaruje u redovnoj nastavi. Oba ova oblika međutim, moraju koordinirano da deluju u pravcu ostvarivanja jedinstvenog programa fizičkog i sportskog obrazovanja učenika. Radi toga, ove aktivnosti ne treba shvatiti kao pomoćni ili bolje rečeno kao dopunski oblik obavezne nastave. Mada deluje u pravcu ostvarivanja opštih zadataka fizičkog vaspitanja, ove aktivnosti imaju svoje specifične zadatke, sadržaj i oblike preko kojih se taj sadržaj i ostvaruje.

U programu fizičkog vaspitanja za ovaj uzrast se predviđa da se rad ovih aktivnosti odvija na osnovu posebnog programa koji stručni aktiv nastavnika fizičkog vaspitanja razrađuje za svaku organizacionu grupu (ekipu, sekciju), na osnovu orijentacionog programa koji je dat za: atletiku, vežbe na spravama i tlu, rukomet, košarku, fudbal, odbojku i plivanje.

Sadržaj i program ovih aktivnosti mogu dakle da budu sportska rekreacija neformalnih grupa, zatim sportski treninzi ekipa ili sekcija, mnogobrojna sportska takmičenja u okviru škole, opštine, grada, regiona i republike, kao i pripremanje amaterskog stručnog kadra kao što su organizatori rekreacije, sportski instruktori, sudije i drugi amaterski stručnjaci, koji se nakon osposobljavanja uključuju u rad ovih aktivnosti.

Dosadašnja iskustva govore, da je rad ovih sportsko-rekreativnih aktivnosti u školama, bez obzira na koji način bile organizovane i kako se zvale, davao najbolje rezultate onda, kada su one bile otvorene i za druge učenike van škole, za bivše učenike - sada istaknute sportske radnike i stručnjake, kao i za đačke roditelje i društvene sportske radnike iz sredine u kojoj živi i radi škola.

EKSKURZIJA

Pojam ekskurzije

Ekskurzija je fakultativna vannastavna aktivnost koja se ostvaruje van škole.

Cilj ekskurzije

Cilj ekskurzije je neposredno upoznavanje pojava i odnosa u prirodnoj i društvenoj sredini, upoznavanje kulturnog nasleđa i privrednih dostignuća koja su u vezi sa delatnošću škole.

Zadaci ekskurzije

Zadaci ekskurzije su: proučavanje objekta i fenomena u prirodi; uočavanje uzročno-posledičnih odnosa u konkretnim prirodnim i društvenim uslovima; razvijanje interesovanja za prirodu i izgrađivanje ekoloških navika; upoznavanje načina života i rada ljudi pojedinih krajeva; razvijanje pozitivnog odnosa prema: nacionalnim, kulturnim i estetskim vrednostima, sportskim potrebama i navikama, pozitivnim socijalnim odnosima, kao i shvatanje značaja zdravlja i zdravih stilova života; podsticanje ispoljavanja pozitivnih emocionalnih doživljaja.

Sadržaji ekskurzije

Sadržaji ekskurzije ostvaruju se na osnovu nastavnog plana i programa obrazovno-vaspitnog rada i sastavni su deo godišnjeg programa rada škole.

Program ekskurzije

Odeljenjska i stručna veća škole predlažu program ekskurzije, koji dostavljaju nastavničkom veću, radi razmatranja i donošenja.

Ekskurzija može da se izvede ako je savet roditelja dao saglasnost na program i cenu ekskurzije i izbor agencije.

Program ekskurzije sadrži: obrazovno-vaspitne ciljeve i zadatke; sadržaje kojima se postavljeni ciljevi ostvaruju; planirani obuhvat učenika; nosioce predviđenih sadržaja i aktivnosti; trajanje, putne pravce, tehničku organizaciju i način finansiranja.

Izvođenje ekskurzije

Nosioci pripreme, organizacije i izvođenja programa ekskurzije su direktor škole, stručni vođa, odeljenjski starešina ili drugi nastavnik, koji je najmanje jednu godinu izvodio nastavu u određenom odeljenju i koga odredi direktor ustanove. Stručnog vođu putovanja određuje direktor škole.

Odeljenjski starešina obezbeđuje organizaciono-tehničke uslove za izvođenje putovanja i koordinira ostvarivanje sadržaja i aktivnosti predviđenih programom ekskurzije, stara se o bezbednosti i ponašanju učenika.

Stručni vođa putovanja priprema i sprovodi program koji se odnosi na ostvarivanje postavljenih obrazovno-vaspitnih ciljeva i zadataka i odgovarajućih sadržaja.

Stručni vođa putovanja bira se iz reda nastavnika koji ostvaruju nastavni plan i program. Izuzetno, ako se ekskurzija organizuje za najviše dve grupe učenika, stručni vođa puta može biti i odeljenjski starešina ili drugi nastavnik.

Uslovi za izvođenje ekskurzije

Ekskurzija se organizuje i izvodi, uz prethodnu pismenu saglasnost roditelja, po pravilu za najmanje 60% učenika istog razreda, ukoliko su stvoreni uslovi za ostvarivanje ciljeva i zadataka. Izuzetno, ekskurzija može da se organizuje ako pismenu saglasnost da najmanje 60% roditelja učenika odeljenja.

Izvođenje ekskurzije za učenike istog razreda organizuje se sa istim sadržajem, po pravilu istovremeno.

Ako nisu ispunjeni navedeni uslovi, direktor škole obustavlja izvođenje ekskurzije.

Priprema i izvođenje ekskurzije

Putni pravci, objekti, manifestacije, krajevi i predeli određuju se u skladu sa ciljem i zadacima putovanja. Ekskurzija se, po pravilu, izvodi u okviru državnih granica.

Izuzetno, za učenike trećeg i četvrtog razreda, ekskurzija može da se organizuje u inostranstvu.

Ekskurzija može da traje:

- za učenike prvog razreda - do tri dana;

- za učenike drugog razreda - do pet dana;

- za učenike trećeg i četvrtog razreda - do pet nastavnih dana.

Ako je ekskurzija organizovana u vreme nastavnih dana, nastava se nadoknađuje za sve učenike, u skladu sa školskim kalendarom i godišnjim programom rada.

Izbor agencije

Izbor agencije sprovodi se u skladu sa ovim pravilnikom.

Škola blagovremeno raspisuje oglas za putovanje učenika, imajući u vidu vreme potrebno da se obezbede najbolji uslovi za realizaciju predviđenog putovanja.

Škola je dužna da objavi oglas u najmanje jednim novinama koje imaju tiraž na teritoriji cele Republike Srbije. Oglas mora da sadrži sve putne pravce predviđene programom, za svaki razred posebno. U oglasu se navode svi sadržaji koji bi trebalo da budu ostvareni za vreme putovanja učenika. Oglas ne sadrži fakultativne sadržaje.

U tekstu oglasa škola navodi gde i do kog roka turističke agencije podižu uputstvo za formiranje ponude (u daljem tekstu: uputstvo), radi učešća na oglasu.

Rok za preuzimanje uputstva ne može biti duži od 10 ni kraći od pet dana od dana objavljivanja oglasa, a za podnošenje ponuda - 10 dana od dana isteka roka za preuzimanje uputstva. Rok za donošenje odluke o izboru turističke agencije ne može biti duži od 10 dana od dana isteka roka za podnošenje ponuda. Ponuđači sačinjavaju ponudu na osnovu uputstva.

Agencija mora da poseduje odgovarajuću licencu ministarstva nadležnog za poslove turizma i da ispunjava druge uslove propisane zakonom kojim se uređuje delatnost turizma, kao i dokaze o iskustvu u đačkom i omladinskom turizmu.

Turistička agencija dostavlja ponudu u zatvorenoj koverti sa naznakom: "Za oglas - ne otvarati".

Pripremu oglasa, uputstva i otvaranje ponuda i izbor ponuđača vrši komisija škole.

Komisiju škole čine direktor škole i članovi saveta roditelja odeljenja za koje se organizuje ekskurzija.

Radu komisije prisustvuju sekretar i šef računovodstva škole radi pružanja stručne pomoći.

Komisija donosi odluku o izboru ponuđača većinom glasova od ukupnog broja članova.

Otvaranju ponuda mogu da prisustvuju predstavnici ponuđača.

Izbor najboljeg ponuđača vrši se kada se utvrdi da postoje najmanje tri ponude koje ispunjavaju sve uslove predviđene uputstvom. Ukoliko ovaj uslov nije ispunjen oglas će biti ponovljen.

Posle izbora ponuđača, na osnovu usaglašenog predloga roditelja učenika svakog odeljenja za koje se organizuje ekskurzija, savet roditelja odlučuje o visini dnevnica. Pravo na dnevnicu ostvaruju nastavnik - odeljenjski starešina, stručni vođa puta, a lekar - pratilac, u zavisnosti od programa putovanja. Dnevnice se obračunavaju u bruto iznosu i isplaćuju u skladu sa zakonom, na teret roditelja učenika koji putuju.

Radi obezbeđivanja veće sigurnosti učenika na ekskurziji, roditelji čija deca putuju mogu većinom glasova da donesu odluku na roditeljskom sastanku da, osim odeljenjskog starešine, ekskurziju prate još najviše dva nastavnika koji izvode nastavu učenicima tog odeljenja. Ovi pratioci ostvaruju pravo na dnevnicu na isti način kao i odeljenjski starešina.

Odeljenjski starešina obaveštava roditelje o programu i ceni ekskurzije, izboru agencije, bruto iznosu dnevnice za pratioce i ostalim uslovima putovanja.

Direktor škole je dužan da izda putni nalog zaposlenom koji putuje.

Višednevna putovanja ugovaraju se najmanje na bazi polupansiona.

Program putovanja i opšti uslovi putovanja moraju da sadrže sve elemente propisane zakonom kojim se uređuje delatnost turizma. Pismene saglasnosti su sastavni deo ugovora koji direktor škole zaključuje sa odabranom agencijom.

Agencija je dužna da se pridržava utvrđenih opštih uslova putovanja i programa putovanja.

Ugovor koji zaključuju direktor škole i agencija, osim osnovnih elemenata, treba da sadrži sledeće elemente:

- pojedinačnu i ukupnu cenu prema broju putnika;

- način plaćanja (broj rata), uslove zadržavanja iznosa garancije;

- podatke o vodiču, zdravstvenoj zaštiti i broju gratisa;

- vrsti, tipu i kategoriji smeštaja;

- broju obroka;

- vrsti i tipu prevoza.

Bezbednost putovanja

Prilikom ugovaranja putovanja, direktor je obavezan da ugovorom sa agencijom obezbedi potrebne uslove za udoban i bezbedan prevoz učenika u odnosu na angažovani broj autobusa i raspoloživi broj sedišta, odnosno odgovarajući broj rezervacija, ako se prevoz obavlja železnicom.

Prevoz autobusom ne obavlja se noću, u vremenu od 22 do 5 časova.

Prilikom zaključivanja ugovora sa agencijom koja organizuje prevoz, direktor škole je obavezan da obezbedi da prevoznik pre otpočinjanja putovanja podnese:

- zapisnik o izvršenom tehničkom pregledu autobusa, ne stariji od pet dana;

- tahografske uloške za prethodna dva dana - za vozače koji su angažovani za prevoz učenika.

Direktor škole je obavezan da organizuje konsultativne razgovore pre izvođenja putovanja, što podrazumeva uključenost svih interesnih grupa u procesu odlučivanja i planiranja.

Direktor škole je obavezan da najkasnije u roku od 48 sati pre otpočinjanja putovanja, obavesti nadležni organ unutrašnjih poslova o: prevozniku, mestu i vremenu polaska učenika, broju angažovanih autobusa i prijavljenih učenika, nastavnika i drugog osoblja koje putuje, koji će izvršiti kontrolu dokumentacije, tehničke ispravnosti vozila predviđenih za prevoz, neposredno pre otpočinjanja putovanja.

Ukoliko nadležni organ unutrašnjih poslova utvrdi neispravnost dokumentacije, tehničku neispravnost vozila ili bilo koji drugi razlog u pogledu psihofizičke sposobnosti vozača, direktor ili stručni vođa puta obustaviće putovanje do otklanjanja utvrđenih nedostataka.

Pre putovanja direktor saziva zajednički sastanak svih učenika koji putuju i njihovih roditelja, kome prisustvuju i stručni vođa puta i odeljenjske starešine. Na sastanku se svi učesnici upoznaju sa pravilima ponašanja kojih su dužni da se pridržavaju.

Zabranjeno je pušenje, konzumiranje alkohola i opojnih sredstava za sve učesnike putovanja.

Plan dežurstva učenika i nastavnika za vreme putovanja sastavni je deo programa ekskurzije.

Obaveza nastavnika i učenika je da se pridržavaju propisa države u koju putuju.

Dnevne aktivnosti utvrđene programom ekskurzije moraju biti realizovane do 24 časa.

Za putovanja u zemlji duža od jednog dana, neophodno je obezbediti lekara - pratioca, ukoliko u mestima boravka učenika ne postoji organizovana zdravstvena služba.

Za putovanja učenika u inostranstvo, obavezno je obezbediti lekara - pratioca.

Za putovanja duža od dva dana neophodno je da roditelj, odnosno staratelj dostavi zdravstveni list.

Zdravstveni list sadrži podatke o zdravstvenom, fizičkom i psihičkom stanju učenika, a izdaje ga ordinirajući lekar na osnovu zdravstvenog kartona.

Tajnost podataka iz zdravstvenog lista mora biti obezbeđena i o ovome se stara direktor škole, odeljenjski starešina i lekar.

Izveštaj o izvođenju ekskurzije

Posle izvedenog putovanja, stručni vođa putovanja i predstavnik turističke agencije sačinjavaju zabelešku o izvođenju putovanja posle čega stručni vođa u roku od tri dana sačinjava izveštaj, koji podnosi direktoru, sa ocenom o izvođenju i kvalitetu pruženih usluga.

Nakon izvedenog putovanja učenici popunjavaju anketni list.

Izveštaj se dostavlja savetu roditelja i nastavničkom veću radi razmatranja, a školskom odboru radi razmatranja i usvajanja.

Odeljenjski starešina upoznaje roditelje sa izveštajem na roditeljskom sastanku. Izveštaj o putovanju je sastavni deo godišnjeg izveštaja o radu škole.

Ukoliko se prilikom razmatranja izveštaja o ostvarivanju putovanja oceni da predviđeni program nije ostvaren ili da turistička agencija nije ispoštovala ugovorne obaveze, škola je dužna da u roku od osam dana, od završetka putovanja, podnese prigovor agenciji i da o tome obavesti Ministarstvo prosvete i ministarstvo nadležno za poslove turizma.

HOR I ORKESTAR
(SKUPNO MUZICIRANJE)

Cilj: skupnog muziciranja (pevanje ili sviranje) je postizanje umetničkog doživljaja, razvijanje humanističkog odnosa i estetskog doživljaja, kao i formiranje osećanja kolektivnog rada.

Zadaci:

- skupno muziciranje, razvijanje muzikalnosti, pevačkih i instrumentalnih sposobnosti, muzičkog ukusa i umetničkog doživljaja;

- upoznavanje muzičke literature neposrednim kontaktom sa muzičkim delima;

- razvijanje takmičarskog duha i osposobljavanje za selektivni pristup u estetskom vrednovanju umetničkog dela;

- razvijanje saradnje i drugarstva na istom poslu i zajedničkim zadacima.

HOR (30-60 učenika od I-IV razreda)

za školu - 4 časa nedeljno - 140 godišnje

Sadržaji rada:

- odabiranje i razvrstavanje glasova;

- vežbe disanja, dikcije i intonacije;

- horsko raspevavanje i tehničke vežbe;

- intonativne vežbe i rešavanje pojedinih problema iz horske partiture (intervalski, harmonski, stilski);

- muzika i psihološka obrada kompozicije,

ORKESTAR (10-30 učenika od I-IV razreda)

za školu - 4 časa nedeljno - 140 godišnje

Sadržaji rada:

- izbor instrumenata i izvođača u formiranju orkestra;

- izbor kompozicija prema mogućnostima izvođača i sastavu orkestra;

- tehničke i intonativne vežbe;

- raspisivanje deonica i uvežbavanje po grupama (prstomet, intonacija, fraziranje);

- spajanje po grupama (I-II; II-III; I-III i sl.);

- zajedničko sviranje celog orkestra, ritmičko-intonativno i stilsko oblikovanje kompozicije.

Objašnjenje za realizaciju

Svaka škola prema planu i programu obrazovnog rada i Zakonu o srednjem obrazovanju ima hor. Ako postoje uslovi (zainteresovani učenici i instrumenti) škola može da oformi i orkestar.

Hor ili orkestar u školi se realizuje u kontinuiranom radu tokom čitave školske godine. Učenici koji žele da pevaju u horu ili sviraju u orkestru dobrovoljno se prijavljuju na početku svake školske godine, a nastavnik od prijavljenih učenika pravi selekciju i tako formira hor ili orkestar.

Hor kao i orkestar obeležava se u rasporedu časova škole, a nastavniku ulazi u njegov fond nastavnih časova.

(Hor - 4 časa nedeljno =140 godišnje, orkestar 4 časa nedeljno =140 godišnje).

Horske, kao i orkestarske probe se izvode odvojeno po glasovima (ili po deonicama) zajedno. Svaki učenik, bilo da peva u horu ili svira u orkestru ima dve probe nedeljno. Nastavnik održava probe po obaveznom rasporedu četiri časa nedeljno (bilo 2x2 vezana ili odvojena četiri časa), tj. 140 časova godišnje u gimnazijama i srednjim stručnim školama IV stepena.

U srednjim stručnim školama III stepena obaveza za učenike je ista a za nastavnike i školu 3 časa nedeljno - 114 godišnje.

Primer mogućnosti održavanja proba hora ili orkestra nedeljno:

časovi	1	2	3	4

glasovi	I	II	III	svi
ili	I i II	II, III	I, III	svi
probe pred nastup	1 i 2 čas (svi)		3 i 4 čas (svi)	

Sličan raspored se ostvaruje i sa orkestrom.

Za normalan rad u nastavi, horu, orkestru i muzičkim sekcijama je neophodan muzički kabinet ili specijalizovana učionica.

KULTURNA I JAVNA DELATNOST ŠKOLE

Kulturna i javna delatnost škole, u svojoj suštini, predstavlja manifestaciju celokupnog vaspitno-obrazovnog rada koji se ostvaruje u školi. Škola je značajan faktor kulturne transmisije u kojoj dolazi do uzajamnog delovanja sredine na školu i škole na društvenu sredinu. Tu aktivnu interakciju škola ostvaruje kroz programe saradnje sa organizacijama, institucijama kulture (muzeji, galerije, pozorišta, Muzička omladina, domovi kulture, sekcije, klubovi, udruženja, sportska društva i dr.) i roditeljima.

Osnovni **cilj** ovih aktivnosti je organizovano delovanje škole na sredinu i obratno. Pored opštih vaspitnih zadataka, **posebni zadaci** kulturne i javne delatnosti škole bili bi:

- osposobljavanje učenika da koriste sve vrednosti koje im pruža sredina za njihov svestrani razvoj i bogatiji lični život u slobodnom vremenu kao i prezentiranje onih rezultata kojim škola bogati kulturni i društveni život sredine (radne akcije, proslave, jubileji, manifestacije, društveno-koristan rad);

- afirmisanje škola kao kulturnih centara u mestu i stvaranje pedagoških i društvenih uslova za realizaciju cilja i zadataka vaspitanja i obrazovanja u školi i bogaćenju kulturnog života sredine.

Sadržaj rada

Korišćenje uslova koje pruža društvena sredina:

- organizovanje korišćenja programa biblioteka, pozorišta, muzeja, domova kulture, omladinskih domova, radničkih i narodnih univerziteta, rekreativnih i sportskih centara; organizovano korišćenje programa naučnih tribina, javnih predavanja, stručnih rasprava, tematskih ciklusa na fakultetima i drugim školama i dr.; angažovanje istaknutih naučnih, kulturnih, javnih radnika za razgovor sa učenicima po želji i programima učeničkih organizacija i klubova; organizovanje seminara, kurseva, tečajeva u kabinetima i laboratorijama škole, organizovanje međuškolskih takmičenja i smotri iz raznih naučnih i stručnih oblasti; organizovanje izleta i ekskurzija i drugih oblika međusobne saradnje sa školama iz drugih sredina i republika; saradnja sa društvenom sredinom u programiranju i korišćenju sportskih objekata u školi za rekreaciju i fizičko vaspitanje omladine.

Upoznavanje društvene sredine sa načinom organizovanja i rezultatima vaspitno-obrazovnog rada škole:

- upoznavanje opreme: kabineta, savremenih audiovizuelnih sredstava, mašina u školskoj radionici i dr.: organizovanje izložbi na kojima se prikazuju praktični laboratorijski i drugi radovi, zbirka simbola, shema, grafikona, proizvoda praktične nastave koje su učenici u toku obuke napravili; stvaralaštvo na praktičnom radu; prikazivanje stvaralaštva sekcija i grupa vannastavnih aktivnosti, a koje su vezane za pojedine nastavne oblasti, kulturno-umetničke priredbe, smotre, i dostignuća i stvaralaštvo (dramsko, horsko, muzičko, likovno, proizvodno i drugo); sportske manifestacije (priredbe, javni nastupi, takmičenja); školske manifestacije (proslave, jubileji i drugo); aktivnosti u okviru međuškolske saradnje (proslave, smotre, priredbe, izložbe i drugo).

Saradnja sa roditeljima:

- rad i saradnja sa roditeljima u realizaciji pojedinih aktivnosti; informisanje roditelja o zahtevima koji se postavljaju učenicima; o rezultatima učenika i dr.; zajednički rad na podizanju efikasnosti učenika u učenju i radu; uključivanje roditelja u ostvarivanje obrazovno-vaspitnih poslova i zadataka iz pojedinih programa i svih oblika saradnje škole i društvene sredine (sekcije, profesionalna orijentacija, društveno-koristan rad, manifestacije i sl.); rad na podizanju nivoa pedagoško-psihološkog obrazovanja roditelja.

Učešće škole u aktivnostima društvene sredine:

- učešće učenika u obeležavanju i proslavljanju značajnih datuma i jubileja (akademije, izložbe, održavanje spomenika i dr.); organizovanje radnih akcija solidarnosti u mesnoj zajednici i široj društvenoj sredini uz učešće učenika; učešće učenika na sastancima u mesnoj zajednici, široj društvenoj sredini, i dr.; uključivanje talentovanih učenika u kulturno-umetnička, sportska i druga društva sredine, kao i obezbeđivanje mogućnosti da ta društva imaju svoje sekcije u školi; organizovano uključivanje u masovne akcije sakupljanja letine, dobrovoljnog davanja krvi, pružanja pomoći starima, akcije Crvenog krsta i druge akcije koje se organizuju u društvenoj sredini.

Škola kao centar kulturnog i društvenog života:

- organizovanje raznih oblika podizanja opšte stručne i profesionalne kulture mladih i odraslih (predavanje, kursevi, seminari i dr.); vaspitanje mladih za humane odnose među polovima, pripremanje za brak i odgovorno obavljanje roditeljskih dužnosti (škole za roditelje, savetovalište, predavanje i dr.); negovanje amaterizma i slobodnog kreativnog ispoljavanja mladih u slobodnom vremenu (kulturno-umetnička i sportska društva, klubovi tehnike, sekcije stvaralaca i dr.) u svojim prostorijama (sportskim halama, kabinetima, laboratorijama).

Objašnjenja za realizaciju

Ostvarivanje zadataka škole u kulturnom i društvenom životu sredine zavisi od razvijenosti sredine i materijalnih i drugih mogućnosti škole. U razvijenim sredinama škole se uključuju u delovanje postojećih stručnih institucija u oblasti obrazovanja, vaspitanja i kulture.

Na ostvarivanje kulturne funkcije škole treba gledati sa stanovišta prožimanja svih sadržaja nastave i drugih oblika vaspitno-obrazovnog rada i ukupnih odnosa u školi sa vrednostima i dostignućima kulture.

Otvorenost ka svim progresivnim kulturnim strujanjima traži od škole da učenike vaspitava kao animatore kulturnih vrednosti, ali i da se afirmiše bogatom produkcijom u oblasti umetnosti, nauke, sporta i sl. To dalje upućuje školu da otvori svoje prostorije (uveče, u dane vikenda i sl.) za kulturna zbivanja i samoorganizovanje u učeničkom kolektivu (priredbe, tribine, susreti, izložbe, učenički univerzitet i sl.) ali i za manifestacije šireg društvenog značaja (likovne izložbe, takmičenje, jubileji i sl.).

Postoje raznovrsne aktivnosti koje škola organizuje za učenike u saradnji sa privrednim, kulturnim i javnim ustanovama radi ostvarivanja svoje kulturne funkcije.

Saradnja škole i porodice deo je šireg područja rada škole, označenog kao saradnja škole sa sredinom.

Nosioci aktivnosti saradnje sa roditeljima su svi učesnici u vaspitno-obrazovnom procesu. Posebno je značajno mesto i uloga razrednog starešine i stručnih saradnika škole - školskog psihologa i pedagoga.

Sadržaji saradnje proističu iz potrebe škole, porodice, razvojnih karakteristika mladih na ovom uzrastu i individualnih potreba pojedinaca.

Saradnja škole i porodice mora se zasnivati na poštovanju najopštijih principa: rad mora biti planiran i programiran - sadržajno, po strukturi i vremenu. Sa planom i programom saradnje roditelji moraju biti upoznati na početku školske godine ili kod eventualnih promena u toku godine, ali uvek unapred; rad mora biti zasnovan na poštovanju ličnosti roditelja; u kontaktima treba uvažavati znanja i iskustva roditelja sa njihovom decom, a takođe neophodna je i obostrana taktičnost.

Naznačeni sadržaji ostvaruju se u okviru neposredne i posredne saradnje.

Neposredna saradnja može biti individualna i grupna. Individualno sarađuju sa roditeljima: odeljenski starešina, stručni saradnici, nastavnici, direktor škole i drugi učesnici u vaspitno-obrazovnom procesu o pitanjima značajnim za pojedine učenike, roditelje, nastavnike i odeljenskog starešinu. Grupna saradnja odvija se u okviru: roditeljskih sastanaka, tribine za roditelje, saveta roditelja, škole, sastanaka roditelja učenika o specifičnim problemima na nivou savetodavnog rada (slabi učenici, sa poremećajima u ponašanju, učenici koji izbegavaju časove i dr.).

Ovi oblici saradnje se odvijaju primenom metoda razgovora, savetovanja, demonstracija, poseta, analiza dokumentacije, tehnika dijagnostičkog istraživanja, predavanja za roditelje i dr.

Škola je obavezna da roditelje informiše o zahtevima koje postavlja učenicima u realizaciji pojedinih aktivnosti, kao i o svim pozitivnim i negativnim pojavama vezanim za učenike kao pojedince ili grupu pojedinaca. Roditelja treba da informiše odeljenski starešina. Škola i njeni predstavnici ne treba da svoje informacije zasnivaju na iznošenju samo negativnih pojava, poželjno je uvek početi sa pozitivnim a kada se daju negativne, one moraju biti argumentovane i da ih prate rešenja za njihovo prevazilaženje.

Informisanje roditelja moguće je ostvariti i drugim oblicima, na primer, izložbama, priredbama, takmičenjima i sličnim manifestacijama.

Poseban problem je saradnja sa roditeljima učenika koji imaju teškoća u postizanju uspeha u učenju i ponašanju čiji su uzroci više u detetu (adolescentne smetnje, bolest, delikvencija i sl.) više u porodici (razvod roditelja, novi brak kod roditelja, doseljenje porodice i sl.), više u školi (autoritaran odnos, rad bez poštovanja individualnih osobenosti učenika i roditelja, nizak nivo stručne i pedagoško-psihološke osposobljenosti nosilaca aktivnosti) ili više činilaca. Najpogodnije je da se ova saradnja ostvaruje uz učešće školskog psihologa i pedagoga da se odvija tehnikom savetodavnog, grupnog i individualnog rada, uz već navedeno pedagoško-psihološko obrazovanje roditelja.

Od grupnih oblika rada najdužu tradiciju i najčešću primenu imaju redovni roditeljski sastanci, koje, po pravilu, pripremaju i realizuju odeljenjske starešine kada su organizovani na nivou odeljenja, a direktor škole sa stručnim saradnicima kada se organizuje na nivou razreda ili odseka obrazovnog profila.

Za intenzivniji vaspitni rad sa učenicima pripremanje i podsticanje roditelja za zajedničko delovanje neophodno je posvetiti veću pažnju pripremi roditeljskih sastanaka. To je posebno značajno za utisak roditelja u školi kao celini, a posebno o vaspitno-obrazovnom radu u njoj.

Za informativne sastanke pogodno je predvideti, u prvom delu sastanka, teme od opšteg značaja za školu i roditelje (iz oblasti pedagoško-psihološkog obrazovanja roditelja), bilo kao predavanje ili kao podsticaj za vođenje diskusije, a u drugom delu informacije vezane za učenike.

Posredna saradnja škole i roditelja odvija se preko delegata roditelja u organu upravljanja škole, savetu roditelja, kao i u okviru svih drugih oblika saradnje škole sa sredinom.

U programu rada škole postoji program rada saveta roditelja koji se donosi svake godine. Savet roditelja se sastaje jedanput mesečno, a njegove aktivnosti se odvijaju preko komisija (za uslove života i rada u školi, za organizaciju društveno-korisnog rada i slobodnih aktivnosti, za nastavna pitanja, za socijalnu i zdravstvenu brigu o učenicima i dr.).

OSNOVE PROGRAMA PROFESIONALNE ORIJENTACIJE ZA UČENIKE SREDNJE ŠKOLE

Radi podsticanja profesionalnog razvoja učenika i njihovog osposobljavanja da donesu odluku o izboru daljeg obrazovanja i životnog poziva Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju (u članu 2. alineja 4. i članu 31. - "Službeni glasnik" br. 5/90) obavezuje školu da "podstiče profesionalni razvoj učenika u skladu sa individualnim mogućnostima i društvenim potrebama za kadrovima" kao i da "prati razvoj učenika, njegove sklonosti i sposobnosti u toku obrazovanja i pomaže mu u izboru daljeg obrazovanja i profesionalnog osposobljavanja".

Cilj i zadaci

Cilj rada na profesionalnoj orijentaciji u srednjoj školi je podsticanje profesionalnog razvoja učenika i pružanje pomoći pojedincu da formira realnu sliku o svojim sposobnostima, osobinama ličnosti, interesovanjima i da u odnosu na sadržaj, uslove i zahteve pojedinih obrazovnih profila i zanimanja što uspešnije planira svoj profesionalni razvoj.

U skladu sa postavljenim ciljem zadaci srednje škole su:

1. Upoznavanje, praćenje i podsticanje razvoja individualnih karakteristika ličnosti učenika značajnih za usmeravanje njihovog profesionalnog razvoja i njihovo podsticanje da i sami svesno doprinose sopstvenom profesionalnom razvoju;

2. Informisanje učenika o svetu rada i zanimanja, sistemu obrazovanja i njihovo osposobljavanje za samostalno prikupljanje informacija koje se odnose na svet rada i sistem obrazovanja;

3. Formiranje pravilnih stavova prema radu;

4. Podsticanje učenika na ispitivačko ponašanje prema sebi i svetu rada;

5. Osposobljavanje učenika za planiranje svog profesionalnog razvoja i donošenje realnih i zrelih odluka u vezi sa izborom zanimanja i pravcima stručnog osposobljavanja.

Okvirni programski sadržaji za ostvarivanje zadataka profesionalne orijentacije

1. Upoznavanje, praćenje i podsticanje razvoja individualnih karakteristika ličnosti učenika značajnih za usmeravanje njihovog profesionalnog razvoja i njihovo podsticanje da i sami svesno doprinose sopstvenom profesionalnom razvoju.

Ostvarivanje ovog zadatka podrazumeva:

a) U početnim razredima (I i II)

- upoznavanje karakteristika razvoja učenika u toku osnovnog obrazovanja;

- utvrđivanje psihofizičkih sposobnosti, sklonosti, interesovanja, crta ličnosti, potreba, vrednosti, navika i drugih osobina ličnosti: preduzimanje mera za njihov optimalni razvoj i osposobljavanje učenika da realno procenjuju ove svoje karakteristike i u skladu sa njima da planiraju pravac svog profesionalnog razvoja;

- identifikovanje učenika koji nisu u mogućnosti da prate i usvajaju predviđene programske sadržaje pojedinih obrazovnih profila i preduzimanje mera za njihovo odgovarajuće profesionalno preusmeravanje;

- identifikovanje i usmeravanje opšteg i profesionalnog razvoja učenika koji poseduju opštu obdarenost, kao i onih koji se odlikuju posebnim vrstama obdarenosti (iz pojedinih predmeta ili oblasti);

- uspostavljanje saradnje sa učeničkim roditeljima u cilju prikupljanja potrebnih podataka o osnovnoškolskom razvoju dece i preduzimanje zajedničkih mera za celishodnije podsticanje i usmeravanje njihovog opšteg i profesionalnog razvoja.

b) U završnim razredima (III i IV)

- dalje praćenje karakteristika bio-fiziološkog, psihološkog, obrazovnog i zdravstvenog razvoja učenika, utvrđivanje njihove usklađenosti sa ispoljenim profesionalnim željama i interesovanjima: po potrebi podsticati ih da realnije sagledaju ove svoje karakteristike i da u skladu sa njima planiraju svoj dalji profesionalni razvoj;

- preduzimanje daljih mera za rad sa učenicima koji postižu nadprosečne rezultate iz više nastavnih predmeta i donošenje posebnog programa za usmeravanje profesionalnog razvoja ovih učenika;

- utvrđivanje profesionalnih interesovanja učenika gimnazije i učenika srednje škole koji nameravaju da nastave dalje školovanje, sagledavanje usklađenosti tih interesovanja sa individualnim mogućnostima učenika i preduzimanje mera za njihovo preusmeravanje ukoliko su njihove namere u suprotnosti sa ispoljenim sposobnostima, osobinama ličnosti, opštim zdravstvenim stanjem postignutim uspehom ili aktuelnim objektivnim činiocima (npr. potrebe za kadrovima);

- uključivanje učenika u pojedine delove radnog procesa odgovarajućih preduzeća i ustanova radi razvijanja njihovih potencijalnih sposobnosti (naročito onih učenika koji se odlikuju izraženim opštim i posebnim sposobnostima);

- podsticanje roditelja da realno sagledava individualne mogućnosti svoje dece i da zajedno sa njima prave moguće planove daljeg profesionalnog razvoja bilo da se radi o zapošljavanju ili nastavku školovanja na odgovarajućim višim školama i fakultetima;

- objedinjavanje saznanja o ličnosti učenika i podsticanje učenika da i sami realno i kritički sagledaju svoje karakteristike radi daljeg planiranja pravaca svog profesionalnog razvoja;

2. Informisanje učenika o svetu rada i zanimanja, sistemu višeg i visokog obrazovanja i osposobljavanje za samostalno prikupljanje informacija koje se odnose na svet rada i sistem obrazovanja.

Ostvarivanje ovog zadatka podrazumeva:

a) I i II razred

- omogućavanje učenicima da neposredno upoznaju obrazovne profile za koje mogu da se opredeljuju u daljem školovanju (gimnazija) ili zanimanje koja mogu da obavljaju nakon završetka izabranog obrazovnog profila (stručna škola);

- osposobljavanje učenika za uočavanje promena koje nastaju u svetu rada i zanimanja (izumiranje nekih zanimanja, pojava novih ili transformacija postojećih, promene u tehnološkom procesu proizvodnje ili vršenju usluga, promena u zdravstvenim, fizičko-fiziološkim psihološkim i obrazovnim zahtevima itd.) i usklađivanje profesionalnih želja i namera sa tim promenama;

- sagledavanje faktora od kojih zavisi produktivnost rada (pre svega radnih sposobnosti, odgovarajućih osobina ličnosti, potrebnih zdravstvenih pretpostavki, motivacije za rad, stručne osposobljenosti) i motivisanje učenika da se opredeljuju za one poslove ili zanimanja u kojima procenjuju da mogu da postižu maksimalne radne rezultate;

- uspostavljanje saradnje sa preduzećima i ustanovama radi omogućavanja učenicima da i neposredno sagledaju faktore od kojih zavisi produktivnost rada, uvide promene koje nastaju u mnogim zanimanjima pod uticajem novih radnih tehnologija, bolje upoznaju zanimanja za koje osposobljavaju izabrani obrazovni profili ili zanimanja ka kojima će usmeriti svoj dalji profesionalni razvoj;

- upoznavanje učenika sa mogućnostima horizontalne prohodnosti, odnosno prelaska iz jedne vrste škole u drugu, iz jednog obrazovnog profila u drugi, mogućnost istovremenog pohađanja dva obrazovna profila ili dve vrste škola;

- informisanje učenika o nastavnim planovima i zahtevima programskih sadržaja u cilju postizanja veće motivacije za dalje obrazovanje i rad;

- upoznavanje učenika sa primenom znanja koja se stiču u pojedinim nastavnim predmetima i oblastima i njihovo povezivanje sa područjima rada i zanimanjima u kojima se ta znanja praktično primenjuju;

- upoznavanje roditelja sa mogućnostima horizontalne i vertikalne prohodnosti, kao i njihovo podsticanje da prate uspešnost napredovanja svoje dece u izabranim obrazovnim profilima i planiraju dalji profesionalni razvoj i da, po potrebi, zajedno sa njima pristupe blagovremenom profesionalnom preusmeravanju;

b) U završnim razredima (III i IV)

- dalje osposobljavanje učenika da uočavaju promene koje nastaju u svetu rada i zanimanja, sagledavaju faktore koji utiču na produktivnost rada i upoznaju područje rada i zanimanja u kojima se praktično primenjuju znanja koja se stiču iz pojedinih nastavnih predmeta i oblasti;

- informacije učenika o nomenklaturi zanimanja: područja rada, grupe zaimanja po vrsti rada i složenosti, karakteristični poslovi i zadaci pojedinih zanimanja;

- upoznavanje društvenih potreba u kadrovima, odnosno obrazovnim profilima, posebno za zanimanja za koja se ispoljavaju posebna interesovanja;

- detaljno upoznavanje zanimanja za koja obrazuje obrazovni profil; područje rada kome zanimanja unutar profila pripadaju priroda i sadržaj rada; sredstva rada; uslovi rada; fizičko-fiziološki, zdravstveni, psihološki i obrazovni zahtevi; potrebni stepeni stručne spreme; kadrovske potrebe za tim zanimanjima; uslovi zapošljavanja i napredovanja itd.;

- upoznavanje organizacione i programske strukture višeg i visokog obrazovanja (posebno za učenike gimnazije): područja rada i obrazovni profili za koje se pripremaju studenti na pojedinim višim školama i fakultetima, nastavni planovi i programi, mreža viših škola i fakulteta, planovi upisa, uslovi i kriterijumi upisa, itd.;

- ukazivanje roditeljima na potrebu da se u porodičnim uslovima češće razgovara o profesionalnim planovima, da se realno sagledavaju mogućnosti zapošljavanja ili daljeg obrazovanja, da se deca koja nastavljaju školovanje podstiču da bolje upoznaju željene obrazovne profile i odgovarajuća zanimanja i da na osnovu toga donose profesionalne odluke;

- uspostavljanje saradnje sa preduzećima (posebno onim za koje škole osposobljavaju kadrove) radi obezbeđivanja neposrednog upoznavanja osnovnih karakteristika i zahteva pojedinih područja rada i zanimanja, omogućavanje zainteresovanim učenicima (naročito obdarenim) da se bave jednostavnijim poslovima iz željenih zanimanja.

3. Formiranje pravilnih stavova prema radu

a) I i II razred

- razvijanje kulture rada (metode uspešnog učenja i rada; proizvodne, tehničke i intelektualne veštine; pozitivna motivacija prema izabranom području rada i obrazovnom profilu);

- razvijanje svesti o uređenosti ljudskog rada i prevazilaženje zabluda o pojedinim vrstama rada (naročito o manjem društvenom statusu proizvodnog - manuelnog rada, podeli zanimanja na "muška" i "ženska", i "laka" i "teška" itd.);

- sagledavanje i uočavanje uloge rada (učenja, obavljanja raznih proizvodnih aktivnosti, obavljanje poslova i radnih zadataka u pojedinim zanimanjima itd.) u zadovoljavanju potreba za aktivnošću, stvaranjem i realizacijom potencijalnih sposobnosti, interesovanja, potreba i drugih karakteristika ličnosti;

- podsticanje na racionalnu organizaciju i planiranje učenja i rada, slobodnog vremena i sl;

- razvijanje pozitivnih stavova prema izabranom obrazovnom profilu i zanimanjima za koje on osposobljava (kod učenika stručnih škola);

b) III i IV razred

- dalji rad na izgrađivanju kulture rada, razvijanju svesti o društvenoj i individualnoj vrednosti rada i sagledavanju i uočavanju uloge rada u zadovoljavanju ljudskih potreba;

- osposobljavanje za kritičko procenjivanje rezultata svog i tuđeg rada;

- utvrđivanje, i po potrebi, preusmeravanje radnih vrednosti (ciljevi koji se žele ostvariti putem rada), koje, pored ostalih karakteristika ličnosti, treba imati u vidu, prilikom pružanja pomoći u usmeravanju profesionalnog razvoja učenika);

- ispitivanje stavova prema pojedinim područjima rada, sagledavanje eventualnih predrasuda i preduzimanje mera za njihovo suzbijanje (gimnazije);

- razvijanje profesionalne etike kod učenika stručnih škola;

4. Podsticanje ispitivačkog ponašanja prema sebi i svetu rada i zanimanju.

a) I i II razred

- podsticanje učenika da sami tragaju za dodatnim i širim informacijama o područjima rada i zanimanjima i obrazovnim profilima o kojima razgovaraju u okviru redovnog nastavnog procesa, vannastavnih oblika rada ili u krugu porodice;

- uključivanje učenika u različite aktivnosti (sekcije, klubove, udruženja i slično) kako bi proverili svoja interesovanja, sposobnosti i ostale karakteristike ličnosti i otkrili one karakteristike ličnosti koje su jače izražene.

b) III i IV razred

- dalje razvijanje potreba da se samostalno traga za dopunom, proširivanjem i sticanjem novih podataka o pojedinim područjima rada, zanimanjima, obrazovnim profilima, višim i visokim školama, a naročito o onima koji su predmet njihovog posebnog interesovanja i dalje uključivanje u različite aktivnosti (ili izučavanje određenih sadržaja) u školi, porodici ili neposrednoj društvenoj sredini;

- proveravanje stabilnosti profesionalnih interesovanja u dužem vremenskom periodu: naročito kod učenika gimnazije i učenika stručnih škola koji nameravaju da nastave dalje školovanje;

- organizovanje učenika da samostalno i grupno prikupljaju informacije i obaveštenja o mreži viših i visokih škola, njihovoj programskoj strukturi, planovima i kriterijumima upisa itd.;

- motivisanje učenika, pre svega gimnazije da se što češće kako u školi (školski psiholog), tako i van škole obraćaju stručnim službama koje se bave profesionalnom orijentacijom (službe zapošljavanja) i zajedno sa stručnjacima analiziraju individualne mogućnosti i namere u odnosu na zahteve pojedinih područja rada i da identifikuju ona zanimanja (obrazovne profile) koji najviše odgovaraju postojećim sposobnostima, osobinama ličnosti, stečenim zanimanjima i veštinama, preferiranim vrednostima, kao i aktuelnim kadrovskim potrebama.

5. Osposobljavanje učenika (početnih i završnih razreda) za planiranje svog profesionalnog razvoja i donošenje profesionalnih odluka.

Za ostvarivanje ovog zadatka potrebno je:

- utvrđivanje stepena profesionalne zrelosti, odnosno osposobljenosti učenika za donošenje realnih i zrelih odluka, o izboru odgovarajućeg zanimanja i pravaca stručnog osposobljavanja na osnovu aktivnog bavljenja pitanjima vezanim za izbor zanimanja ili zapošljavanja, stepena obaveštenosti o karakteristikama, zahtevima i uslovima sticanja željenog zanimanja; utvrđivanje nivoa izraženosti i stabilnosti pojedinih osobina ličnosti i stepena usklađenosti profesionalnih interesovanja sa individualnim mogućnostima;

- pružanje savetodavne pomoći učenicima;

- osposobljavanje učenika da samostalno planiraju više profesionalnih mogućnosti u opredeljivanju koja odgovaraju individualnim mogućnostima i kadrovskim potrebama što treba blagovremeno imati u vidu prilikom upisa u više škole i fakultete;

- pružanje pomoći učenicima u izradi plana profesionalnog razvoja i aktivnosti koje treba preduzimati za njegovu realizaciju (izbor aktivnosti kroz čije bavljenje treba da se isprobaju vlastite mogućnosti i kompetencije u odnosu na željena zanimanja i stekne što realniji pojam o sebi);

Objašnjenje za realizaciju Osnove programa profesionalne orijentacije

Programski zadaci i sadržaji profesionalne orijentacije koji treba da se ostvare u srednjoj školi realizuju se:

- u okviru svih vidova obaveznih i fakultativnih oblika obrazovno-vaspitnog rada sa učenicima, a posebno u okviru nastave slobodnih i društvenih aktivnosti;

- saradnjom sa preduzećem i ustanovom, posebno stručnim koji se bave profesionalnom orijentacijom;

- zajedničkim radom i saradnjom sa učeničkim roditeljima.

Za ostvarivanje zadataka profesionalne orijentacije koriste se, uglavnom, svi oni oblici, metode i sredstva koji se koriste i za ostvarivanje zadataka ostalih područja obrazovno-vaspitnog rada.

Oblici koji će se koristiti u radu na profesionalnoj orijentaciji zavise od zadataka koji žele da se ostvare. Tako, kada se organizuju opšte aktivnosti na upoznavanju učenika (ili roditelja) sa svetom rada i sistemom obrazovanja, onda se za ostvarivanje tog zadatka mogu da koriste frontalni oblici rada (rad sa jednim odeljenjem, više odeljenja jednog razreda, grupom roditelja itd.).

Grupni oblici su naročito pogodni za ostvarivanje zadataka koji se odnose na razvijanje ispitivačkog ponašanja prema sebi i svetu rada. Ovaj oblik treba naročito da se koristi u radu odeljenskih zajednica i drugih interesnih grupa učenika, mada u većoj meri treba da se primenjuje i u redovnoj nastavi kada se postavi ostvarivanje zadataka iz programa profesionalne orijentacije.

Radom u parovima se ostvaruju zadaci koji su karakteristični i za grupne oblike, ali je ovaj oblik naročito podesan za vođenje dijaloga o raznim pitanjima koja se odnose na poznavanje sveta rada i zanimanja, kao i zajedničko rešavanje određenih zadataka itd.

Individualni oblici rada koriste se pri upoznavanju i podsticanju profesionalnog razvoja učenika (posebno njihove profesionalne zrelosti) a u skladu sa njihovim individualnim mogućnostima i potrebama.

Metode koje treba primeniti u radu na profesionalnoj orijentaciji, takođe, zavisi od prirode zadataka koji žele da se ostvare.

U dosadašnjem radu, najčešće korišćena metoda bila je predavanje. Ova metoda ima i dalje svoje mesto u radu na profesionalnoj orijentaciji i treba je koristiti uvek kada je reč o davanju opštih informacija o svetu rada i zanimanja, sistemu srednjeg obrazovanja, upisnoj politici i slično. Međutim, mora se imati u vidu da savremena saznanja iz oblasti učenja, motivacije i profesionalne orijentacije pokazuju da se znatno bolji rezultati u upoznavanju, podsticanju i usmeravanju opšteg i profesionalnog razvoja postižu korišćenjem aktivnih metoda rada u okviru kojih učenici vlastitim naporima i zalaganjem stiču potrebna saznanja, pojmove i stavove. Tako, na časovima onih predmeta (ili drugih vidova rada sa učenicima) na kojima se češće koriste principi aktivnih oblika učenja: (učenje putem rešavanja problema, učenje putem otkrića, heuristički razgovori, programirano učenje i slično), lakše i jasnije se uočava nivo i stepen izraženosti pojedinih individualnih karakteristika, efikasnije se deluje na njihovo podsticanje i razvoj, učenici samostalno uviđaju (sagledavaju) područja rada u kojima se praktično primenjuju znanja koja stiču iz pojedinih predmeta, realnije sagledavaju svoje individualne mogućnosti i mogu i sami uticati na njihovo dalje podsticanje i razvoj.

Za ostvarivanje zadataka profesionalne orijentacije posebno su karakteristične i sledeće metode i instrumenti, koje su u dosadašnjem radu u ovoj oblasti bili korišćeni: razgovori, diskusije, izložbe, samostalni radovi učenika (pisani, likovni, proizvodno-tehnički, istraživački i slično), posete preduzećima i školama, ankete, škole, procene, testovi itd.

Profesionalno savetovanje među metodama, koje se koriste u radu na profesionalnoj orijentaciji ima posebno mesto i značaj. Ono je, po pravilu potrebno svim učenicima, ali pre svega onima: koji imaju telesne ili senzorne nedostatke i hronična oboljenja, koji ne uspevaju u savlađivanju vaspitno-obrazovnih programa, koji su neodlučni u pogledu profesionalnog izbora; kod kojih postoji nesklad između želja i psihofizičkih mogućnosti ili između želje učenika i roditelja, koji se odlikuju izraženijim opštim ili posebnim intelektualnim sposobnostima koji imaju emocionalno-socijalnih teškoća u razvoju i slično.

Realizacija zadataka profesionalnog savetovanja pretpostavlja: identifikovanje profesionalnog problema učenika; procenjivanje individualnih osobina (zajedno sa učenikom) na osnovu interpretacije rezultata testiranja i drugih podataka značajnih za postizanje uspeha i zadovoljstva u zanimanju, kao i podataka o područjima rada i obrazovnim profilima; sagledavanjem različitih mogućnosti izbora, procenjivanje ishoda (zajedno sa učenikom) sa aspekta njegovih individualnih osobina, potreba, vrednosti, kao i realizacije odgovarajućeg stručnog obrazovanja i zapošljavanja. S obzirom na različite činioce koji utiču na profesionalni razvoj, ovo savetovanje zahteva interdisciplinarni pristup i saradnju stručnjaka različitih profila (psihologa, lekara, pedagoga, nastavnika, socijalnog radnika) koji obezbeđuju informacije o učeniku. Savetovanje takođe zahteva saradnju sa roditeljima.

Profesionalno savetovanje je stručno vođen proces usmeren na menjanje ponašanja u pravcu optimalnog profesionalnog razvoja učenika. Time se ovo savetovanje razlikuje od ostalih savetovanja usmerenih na druge aspekte ponašanja (terapeutsko, bračno, mentalno-higijensko i sl.). Stihijno, dobronamerno savetovanje roditelja, prijatelja, nastavnika zainteresovanih da pojedincu pomognu pri izboru mogućnosti vezanih za profesionalni razvoj razlikuju se od pojma profesionalno savetovanje kao organizovanog stručno vođenog procesa. Po pravilu, ovo savetovanje vodi psiholog uz saradnju interdisciplinarnog tima stručnjaka - lekara, pedagoga, nastavnika, socijalnog radnika i dr. U školi u kojoj ne radi psiholog, poslove profesionalnog savetovanja obavlja škola, uz saradnju sa zajednicom za zapošljavanje, odnosno sa psihologom i drugim stručnjacima iz društvene sredine.

U profesionalnoj orijentaciji koriste se raznovrsna didaktičko-metodička sredstva:

1. Vizuelna: fotografije zanimanja, dijafilmovi, monografije zanimanja, letci, bilteni, plakati, pregledi, brošure, listovi, testovi, ankete, pisani radovi, dosijei itd.

2. Auditivna: zvučni snimci na magnetofonskoj traci, ploče, radio-emisije, školske radio-stanice itd.

3. Audiovizuelna sredstva: film, video, televizija.

4. Elektro-automatska sredstva: računari raznih tipova, koji se sve više koriste i u ovoj oblasti.

Kad je reč o ovim didaktičko-metodičkim sredstvima, u njihovoj nabavci, a pre svega u izradi neke od njih, pored pojedinih nosilaca rada na profesionalnoj orijentaciji, treba aktivno da učestvuju i samo učenici.

Nosioci navedenih poslova, zadataka rada na profesionalnoj orijentaciji učenika su: predmetni nastavnici i odeljenjske starešine, stručni saradnici, stručni organi škole i učeničke organizacije.

Školski psiholog i pedagog imaju posebnu ulogu jer obavljaju poslove koordinatora profesionalne orijentacije (predlažu godišnje programe rada škole iz ove oblasti, prikupljaju, izrađuju i dostavljaju informativni materijal, predlažu stručno usavršavanje u ovoj oblasti).

U okviru praćenja razvoja učenika psiholozi ispituju opšta profesionalna interesovanja i namere učenika, opšte i specifične sposobnosti i druge osobine ličnosti i vode profesionalno savetovanje i dokumentaciju o učenicima koji su bili obuhvaćeni profesionalnim savetovanjem, a pedagog prati pedagoški razvoj učenika (uspeh iz pojedinih oblasti i predmeta i sl.).

Planiranje i programiranje rada na profesionalnoj orijentaciji srednja škola, kao i sve druge oblike rada, vrši na tri nivoa: godišnje, mesečno-operativno i na nivou neposrednog izvođenja (izrada dnevnih priprema - skica).

Godišnji program rada škole na profesionalnoj orijentaciji se donosi kao samostalni deo u okviru godišnjeg programa rada škole. Njegova operativna razrada (mesečna ili tematska), kao i neposredna priprema za realizaciju vrši se na nivou nosilaca, odnosno ugrađuje se u pojedinačne operativne poslove pojedinih oblika obrazovno-vaspitnog rada na primer nastave, zajednice učenika, pojedinih oblika slobodnih aktivnosti, rada društvenih organizacija i dr.

ZAŠTITA I UNAPREĐIVANJE ZDRAVLJA UČENIKA

Zdravstveno-vaspitni rad

Složena zdravstvena problematika, karakteristična za populaciju mladih, zahteva intenzivan i sistematski obrazovno-vaspitni rad u srednjoj školi. Planovima i programima obrazovanja, zdravstveno vaspitanje i obrazovanje koncipirano je kao princip celokupne obrazovno-vaspitne delatnosti škole a pojedini zahtevi programa ostvaruju se u okviru pojedinih nastavnih predmeta i drugih oblika koje organizuje škola. Organizator i koordinator rada u području zdravstvenog vaspitanja i obrazovanja je stručni saradnik/zdravstveni radnik.

Cilj zdravstvenog vaspitanja je da doprinese izgrađivanju telesne, psihički i socijalno zdrave i zrele ličnosti osposobljene da se brine za očuvanje, zaštitu i unapređivanje sopstvenog zdravlja i zdravlja drugih ljudi.

Zadaci i okvirni sadržaji rada: razvijanje i formiranje svesti učenika da je zdravlje osnovni izvor ljudske sreće, svesti o zdravlju kao punom fizičkom, psihičkom, i socijalnom blagostanju i uslovi za uspešan rad, napredovanje i ekonomsku egzistenciju; podizanje zdravstvene kulture učenika tako da briga o zdravlju postane sastavni deo svakodnevnih navika, potreba i postupanja, odnosno zdravstveno-higijenskog režima života: razvijanje svesti učenika o značaju fizičkih aktivnosti (normalni rad, sport, igra, kretanje), za pravilno funkcionisanje i očuvanje funkcija pojedinih organa, organizma i zdravlja u celini i da fizičku aktivnost - rad usvajaju kao sopstveni stil življenja;

- osposobljavanje i motivisanje učenika da budu nosioci zdravstveno vaspitnih akcija u školi i društvenoj sredini i doprinose unapređivanju zdravlja stanovništva; razvijanje interesovanja i podsticanje učenika da usvajaju i proširuju znanja o negovanju i čuvanju zdravlja, o bolestima i mogućnostima lečenja kada je to potrebno;

- razvijanje svesti o odgovornosti pojedinca za sopstveno zdravlje kao dužnosti prema sebi i drugima; suzbijanje higijensko-zdravstvene nemarnosti i zapuštenosti, nebrige prema sopstvenom fizičkom razvoju i zdravlju; negovanju navika održavanja lične higijene i estetske nege tela i upoznavanje poremećaja koji se javljaju kao posledica nedovoljne lične higijene, zatim higijene ishrane i nehigijenskog načina življenja, bolesti kao posledica nedovoljne lične higijene (pojava vaši, šuge, gljivičnih oboljenja i dr.); epidemiološki lanac širenja zaraznih bolesti, "bolesti prljavih ruku" i drugih epidemijskih zaraza; zaštita od kožnih i veneričnih bolesti menzebolesti i metabolizma, posebno uslovljenim nepravilnom ishranom - gojaznost, vaskularna oboljenja; primena kontraceptivnih sredstava, prednosti i nedostaci oralnih i drugih kontraceptivnih sredstava; negovanje i razvijanje kulture odevanja i upoznavanja učenika sa higijensko-estetskim zahtevima u odevanju; upoznavanje karakteristika mentalno zdrave i zrele ličnosti, negovanje humanih i harmoničnih međuljudskih odnosa među drugovima, u školi, porodici, na radu, upoznavanje psihofizičkih karakteristika adolescenata; uzroka i oblika adolescentske krize i osposobljavanje za njihovo prevazilaženje, za prevazilaženje konflikata i unapređivanja mentalnog zdravlja; sprovođenje primarne prevencije od bolesti zavisnosti;

- sticanje znanja o štetnom uticaju psihoaktivnih supstanci na zdravlje; upoznavanje učenika sa društvenim korenima bolesti zavisnosti i njihovim pojavnim oblicima, o štetnom uticaju na potomstvo i sl.; podsticanje učenika da prihvataju mere protiv bolesti zavisnosti i da se sami uključuju u organizovane akcije protiv pušenja, uživanja alkohola, širenja droge i narkomanije, formiranje pozitivnih stavova i osposobljavanje učenika da aktivno učestvuju i budu nosioci zaštite i unapređivanja higijensko estetskog uređenja škole i životne sredine; sticanje znanja o potrebi održavanja higijene u stanu, školi, na ulici, u parkovima, u prirodi gde borave i žive ljudi.

Vaspitanje za humane i odgovorne odnose među polovima.

Zadaci:

- izgrađivanje svesti da se odnos muškarca prema ženi i žene prema muškarcu javlja kao prirodni odnos čoveka prema čoveku;

- formiranje shvatanja da se čovek kao svesno stvaralačko biće samopotvrđuje u izvršavanju svojih prava, dužnosti i odgovornosti ne na osnovu polne pripadnosti već na osnovu sposobnosti i rada;

- formiranje stava da je ravnopravnost između polova moguća u društveno-ekonomskim uslovima potpune ravnopravnosti u svim oblastima života: u radu, društvenim i kulturnim aktivnostima;

- vaspitanje učenika za jednako vrednovanje sposobnosti i rezultata rada oba pola, suzbijanje predrasuda o inferiornosti jednog pola;

- razvijanje drugarskih prijateljskih odnosa, međusobnog uvažavanja i poštovanja dostojanstva ličnosti suprotnog pola;

- razvijanje odgovornosti prema sebi i partneru, spremnosti za slobodno odlučivanje o rađanju dece, ostvarivanje odgovornog roditeljstva, negovanje porodičnih odnosa i vaspitanje dece.

Sadržaji:

Humanizacija odnosa među ličnostima različitih polova. Odnos muškarac-žena kao prirodan odnos čoveka prema čoveku. Humanizacija odnosa među partnerima kao izraz humanizacije ukupnih međuljudskih odnosa. Ravnopravnost ljudi (muškarca i žene) u svim oblastima života: u radu, društvu, u porodici i najintimnijim odnosima. Poštovanje dostojanstva ličnosti suprotnog pola i prava na slobodu odlučivanja o intimnoj sferi života, rađanju, roditeljstvu i međusobna odgovornost u tome. Moralni aspekti seksualnih odnosa.

Upoznavanje učenika sa stepenom fizičke i psihičke zrelosti u doba adolescencije i njihovog jedinstva. Seksualnost kao sastavna komponenta života. Pojava ljubavnog osećana (ljubav psihički, socijalno i fizički zrelih osoba, spajanje ljubavnih osećanja sa seksualnim i pretvaranje u doživljaj trajnije ljubavi). Zabavljanje, odgovornost prema partneru i sebi.

Odnos prema svojoj porodici i uzajamno poverenje. Zdravstvene i druge posledice preranog polnog opštenja: Rana trudnoća, pobačaj, teškoće zrelog vezivanja i nestabilnost osećanja. Venerične bolesti.

Priprema za porodicu i brak. - Zrelost za brak i porodicu (fizička, psihička i socijalna zrelost). Faktori koji utiču na stvaranje srećne porodice.

Upoznavanje učenika sa pojavom trudnoće, njenim tokom i pripremama za materinstvo, odnosno odgovorno roditeljstvo oca i majke.

Sociološki aspekti porodice i braka: mesto porodice u društvu:

- uloga porodice u vaspitanju dece, društvena briga o porodici kao celini i zaštita pojedinih njenih članova; odnosi u porodici i braku, ravnopravnost oba pola u pravima i odgovornostima, negovanje emocionalnih odnosa u porodici; rađanje željenog deteta; planiranje porodice, demografski razvoj i populaciona politika, savremena kontraceptivna sredstva; predbračna i bračna savetovališta i škole za roditelje.

Pravni aspekti braka i porodice: definicija porodice i braka; zakonske odredbe o dužnosti i obavezama u porodici i braku; patološki odnosi u porodici i negativne posledice po partnere, decu i društvenu zajednicu, razvod kao lek za poremećene odnose u porodici odnosno braku.

Navedeni sadržaji služe kao osnova za izbor. Oni se ostvaruju u okviru svih oblika vaspitno-obrazovnog rada obaveznih i fakultativnih aktivnosti u školi ali i u sredini. Izbor iz sadržaja se vrši prema potrebama sredine.

Zaštita i unapređivanje životne sredine

Cilj vaspitanja i obrazovanja u oblasti zaštite i unapređivanja čovekove sredine jeste da učenicima, u skladu sa njihovim uzrastom, obezbede sticanje znanja, razvijanje interesovanja, formiranje stavova sistema vrednosti i ponašanja, koje će im omogućiti razrešavanje tri osnovna protivrečna problema na relaciji savremeni čovek-priroda: ekološki, kulturno-socijalni i ekonomski. Prvi problem pretpostavlja znanja i druge karakteristike značajne za održavanje i stvaranje optimalnih uslova ekološke ravnoteže u čovekovoj sredini; drugi - značajne karakteristike za pravilan odnos, zaštitu i unapređivanje lepote predela, životne, radne i rekreativne sredine kao i očuvanje prirodne kulturne baštine za sadašnje i buduće generacije; a treći - znanja o ekonomskoj valorizaciji prirodnih izvora i prirodnih uslova imajući u vidu i štete

koje mogu da nastanu usled njihovog ugrožavanja, zagađivanja, neracionalnog korišćenja, degradiranja i sl.

Za ostvarenje navedenog cilja potrebno je da se ostvare i sledeći složeni zadaci:

- ukazivanje na moralno-estetske aspekte odnosa čoveka prema prirodi i razvijanje kod učenika ideje harmonije između čoveka, društva i prirode i podsticanje kreativnosti;

- ukazivanje na potrebu zajedničkog življenja ljudi u biosferi jer je u njoj nastao nedeljivi spoj duhovnosti sveta čoveka i prirode koja ga okružuje i inspiriše ga na stvaralaštvo;

- upoznavanje raznolikosti biosfere našeg jugoslovenskog prostora, ambijentalnih pejzaža, obilja flore, faune, vode (mora, jezera i reka) ili ambijentalne surovosti življenja u urbanim i ruralnim sredinama kroz prostor i vreme;

- mogućnost povezivanja literature, poezije, filozofije i nauke u otkrivanju istine o prirodi i odnosu čoveka prema prirodi;

- razvijanje odgovornog odnosa učenika na osnovu ekoloških znanja i kriterijuma prema prirodnoj i graditeljskoj baštini i geografskom prostoru;

- upoznavanje učenika sa različitim vidovima prirodnih bogatstava koji se mogu obnoviti ili neobnoviti na nacionalnom i globalnom nivou i njihov značaj i vrednost za život ljudi, kao i na posledice njihovog neracionalnog korišćenja sa stanovišta ekoloških i ekonomskih šteta i evidencije prirodne sredine;

Zadaci kulturne i javne delatnosti škole u oblasti zaštite i unapređivanja životne sredine su:

- uspostavljanje saradnje sa bibliotekama, pozorištima, domovima kulture, galerijama, muzejima, rekreacionim centrima, turističkim organizacijama i dr., i aktivno učestvovanje u donošenju i ostvarivanju njihovih programa radi osposobljavanja i navikavanja učenika da u svom samoobrazovanju i slobodnom vremenu koriste sve one izvore kulture koji će ih podsticati na stvaralački rad i unapređivanje čovekove sredine;

- organizovanje učešća učenika u radnim akcijama zaštite i unapređivanja životne sredine;

- organizovanje predavanja o temama iz ove oblasti;

- organizovanje javnih manifestacija i propagiranje akcija u ovoj oblasti;

- omogućavanje učenicima da učestvuju na konkursima koje raspisuju društvene i stručne organizacije sa temama iz ove oblasti;

- obaveštavanje javnosti preko mesnih i drugih javnih glasila i informativnih institucija, o svim svojim aktivnostima iz ove oblasti.

Zadaci društveno-korisnog rada u ovoj oblasti su:

- učestvovanje učenika u održavanju i stvaranju povoljnih uslova za rad u školi i uređivanju sredine u kojoj žive čime se doprinosi izgrađivanju kulture rada, stambene i urbane kulture,

- organizovanje akcije u kojoj bi učenici aktivno i neposredno održavali neki javni prostor, deo naselja ili zelenih površina na teritoriji mesne zajednice,

- organizovanje da učenici učestvuju u akcijama sakupljanja sekundarnih sirovina, pošumljavanja, suzbijanja šumskih i poljskih štetočina, i u akcijama na otklanjanju posledica od elementarnih nepogoda i drugim akcijama na zaštiti i unapređivanju životne sredine,

- uređivanje i održavanje prostora spomen-obeležja u svom mestu i bližoj okolini.

Zadaci društvenih i slobodnih aktivnosti u ovoj oblasti su:

- razvijanje stvaralačkog potencijala na organizovan način da dobrovoljno biraju i samoupravno organizuju oblike za kreativno korišćenje slobodnog vremena;

- organizovanje odmora, putovanja, izleta, susreta, pohode i druge aktivnosti koje doprinose obogaćivanju iskustava i formiranju vrednosnih kriterijuma za ocenjivanje prirodnih i građenih vrednosti;

- organizovanje praktičnih akcija za poboljšanje životnih i estetskih uslova neposredne sredine (dom, škola, fabrika i sl.).

Objašnjenja za realizaciju sadržaja i oblika rada na zaštiti i unapređivanju zdravlja učenika

Fizičko i psihičko zdravlje učenika je osnovni preduslov njihovog uspešnog rada i napredovanja, te otuda zdravstveno-vaspitni rad treba shvatiti kao princip celokupnog vaspitno-obrazovnog procesa.

Pojedini zadaci ovog područja obuhvaćeni su programima nastavnih predmeta i ostalih obrazovno-vaspitnih aktivnosti. Poseban značaj u njegovoj realizaciji ima nastava fizičkog i zdravstvenog vaspitanja, biologija, psihologija, zatim, od vannastavnih aktivnosti akcije u odeljenjskoj zajednici, kao i aktivnost omladine Crvenog krsta. U okviru radnih sastanaka odeljenjske zajednice treba obraditi značajne teme iz oblasti zdravstvenog vaspitanja. Više tematskih celina potrebno je realizovati i sa roditeljima.

Zdravstvenom vaspitanju mogu da doprinesu predavanja, diskusije, razgovori, pitanja i odgovori u nastavi, na tribinama, seminarima, susretima, kao i samostalni radovi učenika (referati, ilustracije, crteži, video, dijaslike, i sl.). Ovi oblici rada realizuju se uz pomoć filma, literature, analizama TV-programa i sl.

Za formiranje pozitivnih stavova, vrednosti i ponašanje učenika bitni su: 1. uslovi života i rada u školi; organizacija rada, ponašanje i postupci nastavnika, negovanje pozitivne klime, međusobni odnosi nastavnika i učenika, odnosno ukupan mentalno higijenski aspekt vaspitnog procesa, i, 2. kao što uvek biva, učenici se za zaštitu i unapređivanje zdravlja mogu vaspitavati u samim zdravstvenim aktivnostima i doslednim zahtevima nastavnika za pravilno ponašanje: angažovanje u svakodnevnoj zdravstveno-higijenskoj kontroli, realizovanje programa Crvenog

krsta, učešće u akcijama čuvanja zdravlja, u higijensko-estetskom uređenju sredine, održavanje higijene na radnom mestu, na letovanju, logorovanju i sl.

Ovo vaspitno područje treba da bude ostvareno tako da učenici shvate prirodu i slobodu ljubavi kao jedinstva telesnog i duhovnog u čoveku, da prihvate odgovornost ne samo za roditeljstvo već i za sve društveno-ekonomske funkcije života u okviru kojih mogu graditi sreću i slobodu svojih ličnih (uključujući i intimne) i društvenih odnosa.

Vaspitni rad na formiranju ovih stavova ne treba izdvajati od ukupnog vaspitno-obrazovnog uticaja. Na izgrađivanju stavova o humanim odnosima među polovima (koji su u suštini moralni stavovi) naročito treba ostvariti u nastavi književnosti i umetnosti i dr., a navike odgovarajućeg ponašanja formirati u praktičnom svakodnevnom humanom ponašanju i odnosu mladih međusobno.

Programsko područje "Vaspitanje za humane odnose među ljudima i odgovorne odnose između ličnosti različitih polova" dato je u pet celina sa najosnovnijim informacijama koje treba obavezno izložiti za sve učenike srednje škole. Poneki sadržaji iz ovog programa već su uključeni u programe obrazovanja za neke struke te ih u tom slučaju nije potrebno ponavljati. Međutim, potrebno je obezbediti i ovde i u svim drugim strukama individualni kontakt sa vaspitanicima da bi se proverio nivo usvojenih higijenskih i zdravstvenih navika, prihvatanje dužnosti i odgovornosti za očuvanje zdravlja, kao i proces razvoja učenika u zrele ličnosti, što je uslov za stabilne odnose u porodici.

Za realizaciju sadržaja ovog dela programa (koji se obavezno uključuje u program rada odeljenjske zajednice) škola treba da angažuje odgovarajuće stručnjake s tim da što je moguće više sadržaja obrade sami učenici radeći na potrebnom materijalu (iz literature) i učešćem u diskusiji u kojoj stručnjak - pedagog, psiholog, lekar, učestvuje kao moderator.

Škola je obavezna da dopuni ovo područje informacijama o specifičnostima vezanim za celokupnu oblast zdravstvenog vaspitanja, fizičkog vaspitanja za humane odnose među ličnostima oba pola, koje proizlaze iz prirode pojedinih profila. O značaju i sadržajima vaspitanja za humane međuljudske odnose i odnose među polovima, škola treba da upoznaje i roditelje i tako utiče na menjanje i odnosa roditelja prema vaspitanju dece (omladine) za jednu od osnovnih funkcija života - humanizaciju reprodukcije čoveka.

Programski sadržaji u oblasti zaštite i unapređivanja životne sredine ostvaruju se u srednjem obrazovanju u okviru svih predmeta, dodatnog rada, slobodnih i društvenih aktivnosti, kulturne i društvene delatnosti škole, društveno-korisnog rada, odeljenjskih zajednica i ostalih oblika obrazovno-vaspitnog rada.

Iskazani cilj i zadaci odnose se na sve ponuđene sadržaje programa. U zavisnosti od vrste aktivnosti i organizacionih formi (sekcija, kružoci, klubovi, časopisi, izložbe, tribine i sl.) vrši se izbor ponuđenih sadržaja programa uz pomoć zadataka koji se na njih odnose.

Sticanje znanja i veština učenika treba da se zasniva na multidisciplinarnom pristupu a što znači da je celovito, kompleksno, problemski određeno i kao takvo sadržano u svim delatnostima, jer se tako može ostvariti neophodna međusobna povezanost kao dijalektička osnova u sticanju novih znanja, umenja i navika za dalji razvoj i upravljanje čovekovom sredinom na lokalnom, regionalnom i globalnom planu.